

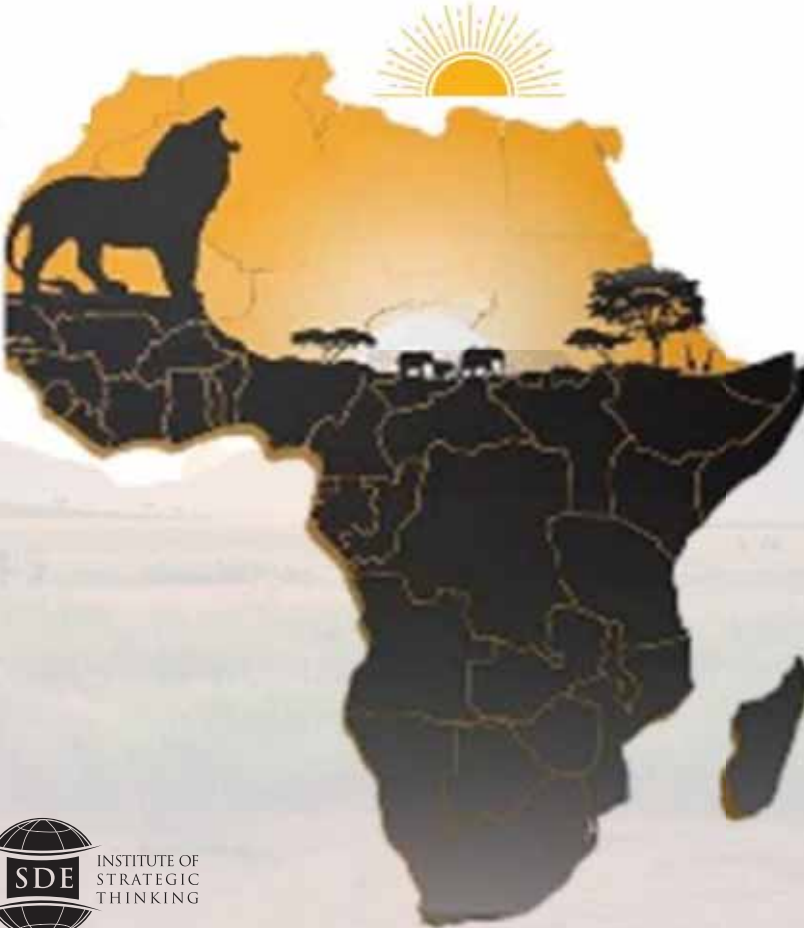
ULUSLARARASI KONGRE

21-22 Haziran/June 2023
SDE/ANKARA

YENİ DÖNEM VE AFRİKA'NIN YÜKSELİŞİ

NEW PERIOD AND THE RISE OF AFRICA

KONGRE BİLDİRİLERİ TAM METİN KİTABI
CONGRESS PROCEEDINGS FULL TEXT BOOK

ULUSLARARASI KONGRE

21-22 Haziran/June 2023
SDE/ANKARA

YENİ DÖNEM VE AFRİKA'NIN YÜKSELİŞİ NEW PERIOD AND THE RISE OF AFRICA

KONGRE BİLDİRİLERİ TAM METİN KİTABI
CONGRESS PROCEEDINGS FULL TEXT BOOK

EDİTÖR

DOÇ. DR. GÜRAY ALPAR

ANKARA 2023

**YENİ DÖNEM VE AFRİKA'NIN YÜKSELİŞİ
(21-22 HAZİRAN 2023/ANKARA)
KONGRE BİLDİRİ TAM METİN KİTABI**

**EDİTÖR
DOÇ. DR. GÜRAY ALPAR**

ISBN: 978-625-99464-0-5

Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayınları ®
(The Licence Number of Publicator: 48394)
TR: +90 312 473 80 41 E posta: sde@sde.org.tr www.sde.org.tr
Bu kitabın tüm hakları Stratejik Düşünce Enstitüsüne aittir.

İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.
Kitapta bulunan eserlerin yasal ve etik sorumluluğu yazarlara aittir.

SDE Publications- 2023©
Yayın Tarihi: 30 Ağustos 2023

Baskı Hazırlık
Karinca Ajans
Adres: Dr. Mediha Eldem Sokak 56/1 Kızılay/Ankara
Tel: 0 312 431 54 83 / Faks: 0312 431 54 84
www.karincayayinlari.com
info@karincaajans.net

Basım Yeri: Hazar Matbaacılık
Sertifika No: 48999
Adres: Kazım Karabekir Cad. Kültür Çarşısı No.7/56-57 Altındağ/Ankara

İÇİNDEKİLER

Editörden.....	vii
Düzenleme, Bilim ve Yürütme Kurulu	ix
Kongre Programı.....	xi
Kongre Resimleri.....	xvii
Kongre Açılış Konuşmaları	
Güray ALPAR (SDE Başkanı)	1
İsmail Yusuf ABBA (Nijerya Ankara Büyükelçisi)	3
Alfred MUTIWAZUKA (Zimbabve Ankara Büyükelçisi).....	8
Rahman NURDAN (TİKA Başkan Yardımcısı)	12
Murat KAZANCI (YTB Başkan Yardımcısı)	15
Mürsel BAYRAM (ASBÜ Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı Başkanı)	18
Numan HAZAR (Emekli Büyükelçi)	20
Kongre Bildiri Tam Metinleri	
Abdulahab MUSTAFALI/Rusya'nın Afrika'daki Faaliyetleri	25
Abdullah ÖZBAY/İŞİD'in Yeniden Canlanması: Afrika'daki Yerel Terör Örgütlerinin İŞİD'e Bağlılık Göstermelerindeki Temel Motivasyonlar	33
Abdullah ÜNAL/Antik Mısır'da Renkler ve Psikososyolojik Etkileri	43
Abdulsattar KAWA/Apartheid Döneminden Sonra Güney Afrika'nın Siyasi Dönüşümü	53
Ahmet TANRIKULU/Afrika'nın Geleceği: Ekonomi, Enerji ve Ulaşım Bağlamında	59
Bert CANBOLAT/Devrimden Krize Tunus 2011-2021	77
Tuba ÇEBİ/Fas-Cezayir İlişkileri: Batı Sahra İhtilafı	87
Semiha Dilan AYDEMİR/Arap Baharı Sonrası Libya'nın Yönetimindeki Ayrılıklar	99

Büşra Betül BİLGE /Yeni Dönem Gelişen Türk-Afrika İlişkilerinde Kollektif Bellek Afro Türklerin Etkisi	115
Camila MATAS /SADC ve Yenilenebilir Enerjinin Kullanımı.....	125
Dr. Ahmet Yusuf YILMAZ /2019 Mısır Anayasa Değişiklikleri Sonrası Düzelen Mısır-Türkiye İlişkileri.....	135
Doç. Dr. Emine KILIÇARSLAN /Endüstri 4.0 Sürecinde Afrika Kıtası ve Gündem 2063'ü Siyasal İletişim Bağlamında Anlamak (Chatgpt Analiz Yöntemi)....	145
Sultonov Saidsamadkhon SAIDKAMOLKHONOVICH /Etiyopya'nın Baraj İnşası ve Aşağı Akıştaki Mısır ve Sudan İçin Ekonomik Enerji Sorunları.....	161
Gizem YOLDAŞ /Afrika'nın Tarih ve Kültürünün Objektif Bir Bakış Açısıyla Ele Alınması	165
Gökçen ALPAR /Afrika'nın Geleceğindeki Önemli Detay: Medya.....	173
Gözde SÖĞÜTLÜ /BRICS Üyeliği Kapsamında Yükselen Güç Güney Afrika'nın Barış İnşası Yaklaşımı	179
Gürayhan ALPAR /Afrika'nın Sömürge Süreci ve Kutuplaşmaya Yönelik Politikaları	199
Hamza HAŞIL /Nijerya'da Suudi Arabistan-İran Rekabetinin Dinamikleri: Dini Hareketlerin Rolü.....	205
(E) Kur. Alb. İlyas SÜPÜRGEÇİ /Küresel Mücadelede Afrika ve İsrail.....	213
İsa KASUM /Doğu Afrika'nın Savaş Mağduru Ülkesi: Federal Somali Cumhuriyeti.....	227
Kübra Merve TAŞ /Afrikalı Diplomatlara Türkçe Öğretimi Kapsamında Kâtip Projesi Üzerine Bir Değerlendirme	241
Lisan ALKAN /Afrika'nın Geleceğinde Su Kaynaklarının Önemi	253
Prof. Dr. Melek ALPAR /Fransız Eğitim Sistemi ve Yabancı Dil Olarak Fransızcanın Afrika Kıtasında Uygulama Alanı	259
Sultanov MUKHAMMADBEK /Çin'in Afrika'daki Yumuşak Güç Stratejisi: Başarıları ve Etkileri.....	265
Mustafa Emir BİLGİN /Hastane Gemilerinin Afrika Faaliyetleri.....	277
Nigora KHADZHAMBERDIAVA /Consequences of the Russian-Ukrainian War for Africa	283

Nizam Ahmet ORHAN /Afrika'daki Fransa	291
Oktay KİMYA /Geçmişten Geleceğe Suyun Suya Benzemesinden Daha Çok Benzerler: Afrika Örneği	305
Ömer Cihan ŞAN /Konstrüktivist Bakış Açısıyla Ruanda Soykırımı ve Feminist Bakış Açısıyla Ruanda'nın Yeniden Kalkınması Süreci	315
Sayed Sulaiman NABİL /Afrika'da Ekonomi Üzerinden Nüfuzu Yükselen Güç: Çin Halk Cumhuriyeti	327
Gabriel Enrique Sanchez RAMİREZ /Bir Darbenin Temel Unsurları. Örnek Olay İncelemesi: Afrika.....	335
Sümeyya Ayşenur AKMAL, Haad AKMAL /Orta Afrika'da İslam'ın Modern Zamanlardaki Yayılışı: Güncel Bir Analiz	355
Haad AKMAL, Sümeyye Ayşenur AKMAL /The Evolving Dynamics of China-Africa Relations: A Comprehensive Analysis	369
Semanur ÖZDEMİR /Akdeniz'i Kızıldeniz'e Bağlamak: Süveyş Kanalı Fikrinin Antik Dönem Kökenleri.....	389
Shemshedin Mohamed ALİ /Etiyopya-Türkiye İlişkileri: Fırsatlar ve İşbirliği Alanları	397
Dr. Süleyman SIDAL /Türk Siyasal Hayatında Afrika	413
Dr. Huriye YILDIRIM /İsrail'in Afrika Politikası	421
Dr. Temel MERİ /Françafrique: "Sorunlu Bir İlişki'nin Dünü ve Bugünü	433
Prof. Dr. Tevfik ERDEM / Dr. Öğretim Üyesi Fatma Betül Keskin ARSLAN /Cezayir Bağımsızlık Savaşı ve Ulus İnşası	447
Abdulkadir İNALTEKİN / Afrika'da Batı Sömürgeciliği, Köle Ticareti ve Soykırım.....	459
Ibrahim Nabil BA MATRAF / Türkiye-Mısır İlişkileri, Doğu Akdeniz Anlaşmazlığını Çözebilir Mi?.....	475
Simay DEMİRTEL /Afrika'da Emperyalizm ve Demokrasinin Geleceği	489
Prof. Dr. Dmitry Polikanov /Rossotrudnichestvo (Rusya Uluslararası İnsani İşbirliği Ajansı) Başkan Yardımcısı "New horizons of cooperation between Russia and Africa"	497
Dajana BARUSİC / Balkanlar-Afrika İlişkileri Hangi Esaslar Üzerine Oluşturulmalıdır?	499

EDİTÖRDEN

Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) bünyesinde gerek yurtiçinden gerekse yurtdışından üniversite öğrencileri ile yüksek lisans ve doktora öğrencileri ve akademisyenler için çeşitli diplomasi eğitimi ve araştırmacı yetiştirme programları düzenlenmektedir. Programlara, yapılan mülakatlardan başarılı olan, onlarca ülkeden katılımcı kabul edilmekte ve katılımcıların güncel bilgiler doğrultusunda yetiştirilebilmesi için konusunda uzman kişiler yanında, Ankara’da görev yapan değişik ülkelere büyükelçiler de davet edilmektedir.

Enstitüde verilen eğitimlerden birisi de katılımcıların, gelecekte alacakları akademik sorumluluklara şimdiden hazırlanmalarıdır. Bu kapsamda bilimsel araştırma esasları yanında, araştırmaların nasıl yapılacağı üzerinde de durulmakta ve bildiri ve makale yazma konularında pratik eğitimler verilmektedir. Bunun yanında, SDE bünyesinde geçtiğimiz bir yıllık dönemde (4) adet uluslararası düzeyde kongre ve sempozyum düzenlenerek, öğrencilerin daha şimdiden akademik ortamla tanışmaları da sağlanmıştır (*Savaş Çalışmaları Sempozyumu, Kafkasya’nın Geleceği Kongresi, Uluslararası Sistemin Sorunları Kongresi ve Gençlerin Gözüyle Geçmişten Geleceğe Balkanlar Kongresi*). Bu kongre ve sempozyumların tamamının bildiri tam metin kitapları basılmış ve yayınlanmış olup, SDE Web sitesinden bunlara ulaşılabilir.

Bu yıl da aynı kapsamda çalışmalar planlanmıştır. Stratejik Düşünce Enstitüsü’nün 2023 yılı için planladığı kongrelerden birisi olan “Yeni Dönem ve Afrika’nın Yükselişi Kongresi”, 20-21 Haziran 2023 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleştirilmiştir. Son dönemde Afrika kıtasındaki uyanışın ve geleceğe yönelik gelişmelerin vurgulanması açısından, kongre ismi özellikle seçilmiştir. 23 ülkeden 60’a yakın bildirinin gönderildiği kongreye, TİKA ve YTB sorumlularının yanında, davet edilen 11 Afrika ülkesinin büyükelçiliklerinden katılım sağlanmıştır.

Kongre büyük bir ilgi görmüş ve Afrika’nın geleceğine ilişkin hususlar, icra edilen oturumlarda birçok akademisyen tarafından bilimsel olarak ortaya konulmuştur. Kongrenin SDE araştırmacıları için sadece bir bildiri sunmanın ötesinde, bir kongrenin nasıl düzenlendiğini ve icra edildiğini gelişimlerini görmek, topluluk önünde sunum yapma ve konuşma alışkanlığını geliştirmek, farklı fikirleri dinlemek ve kendisine bilgi birikimi sağlayarak geliştirmek açılarından da faydalı olduğu düşünülmektedir.

Bütün gelişmeler esasa ilişkin hususların ortaya konulması ve bunun hal tarzları ile geliştirilmesiyle başlar. Bu açıdan Afrika’nın mevcut durumunu ve yükselişine ilişkin esasların bilimsel olarak ve özgürce ortaya konulduğu böylesi çalışmaların faydalı olacağını değerlendiriyoruz.

Stratejik Düşünce Enstitüsünün yapmış olduğu çalışmaları destekleyen, gençlere destek olan ve böylesi bir kongrenin düzenlenmesinde, bizlere her açıdan destek olan Stratejik Düşünce Araştırma Vakfı'na (SDAV) ve onu destekleyen gönül insanlarına teşekkür ediyoruz.

Doç. Dr. Güray ALPAR
SDE Başkanı

YENİ DÖNEM VE AFRİKA'NIN YÜKSELİŞİ KONGRESİ

(21-22 HAZİRAN 2023/ANKARA)

DÜZENLEME KURULU

Doç. Dr. Güray ALPAR (Stratejik Düşünce Enstitüsü Başkanı)
Prof. Dr. Tefvik ERDEM (AHBVÜ), (SDE İç Politika ve Hukuk Koordinatörü)
Dr. Gökberk DURMAZ (ASBÜ), (SDE Dış Politika Uzmanı)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Abuzer PINAR (Ankara Medipol Üniversitesi)
Prof. Dr. Oktay TANRISEVER (ODTÜ)
Prof. Dr. Ayten KOÇ AYDIN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ümran TÜRKYILMAZ (AHBVÜ)
Prof. Dr. Sezer AKARCALI (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Fırat PURTAŞ (AHBVÜ)
Prof. Dr. Hacer HUSEYNOVA (Azerbaycan)
Doç. Dr. Nurhayati ALI ASSEGAF (Endonezya), (AHBVÜ)
Doç. Dr. Almaral MALDIBEK (Kazakistan)
Doç. Dr. Merve KARACAER ULUSOY (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Halid ÜVEYSİ (Filistin), (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Doç. Dr. Halilullah RESULİ (Afganistan)
Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO (Rusya), (Rusya Bilim ve Kültür Merkezi Başkanı)
Doç. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA (Kırgızistan)
Dr. Gökberk DURMAZ (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Dr. Kainar KALDYBAY (Kazakistan)
Dr. Sevba ABDULLA (Kuzey Makedonya)
Dr. Mariam SULKHANİSHVİLİ (Gürcistan)
Dr. Keisuke WAKİZAKA (Japonya)

YÜRÜTME KURULU

Sinan TAVUKÇU (SDAV Başkanı)
Alper TAN (SDE Başkan Yardımcısı)
M. Fatih SEZGİN (SDE Projeler Müdürü)
Lisan ALKAN (Başkanlık Asistanı)
Muhammet Ali ŞAHİN (Başkanlık Asistanı)
Melike BAYRAK (Medya Asistanı)
Gökçen ALPAR (Medya Asistanı)
Rabia Nur UYKUR (Araştırma Asistanı)
Abdullah ÜNAL (Araştırma Asistanı)
Abdulsettar KAWA (Araştırma Asistanı)

ULUSLARARASI KONGRE
“YENİ DÖNEM VE AFRİKA’NIN YÜKSELİŞİ”
21 – 22 Haziran 2023 / ANKARA
PROGRAM

1. GÜN: 21 Haziran 2023 - Çarşamba
FATİH KONFERANS SALONU

3.KAT

10:30 - 13:00

AÇILIŞ

- Güray ALPAR SDE Başkanı

PROTOKOL KONUŞMALARI

- Jama Abdullahi Mohamed Federal Somali Cumhuriyeti
Ankara Büyükelçisi
- Adama Gazibo Salou Nijer Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi
- İsmail Yusuf Abba Nijerya Federal Cumhuriyeti
Ankara Büyükelçisi
- William Maipambe Sıkazwe Zambiya Ankara Büyükelçisi
- Alfred Mutwazuka Zimbabve Ankara Büyükelçisi
- Murat Kazancı YTB Başkan Yardımcısı
- Rahman Nurdun TİKA Başkan Yardımcısı
- Numan Hazar Emekli Büyükelçi
- Mürsel Bayram ASBÜ Afrika Çalışmaları
Anabilim Dalı Başkanı

10:30 - 13:00

ÖĞLE ARASI

ULUSLARARASI KONGRE
“YENİ DÖNEM VE AFRİKA’NIN YÜKSELİŞİ”
21 – 22 Haziran 2023 / ANKARA
PROGRAM

1. GÜN: 21 Haziran 2023 - Çarşamba
FATİH KONFERANS SALONU

3.KAT

10:30 - 13:00

1. OTURUM

- **Oturum Başkanı: Prof. Dr. Seyfullah KARA**
(Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi)
- **Dr. Abdulkadir İnaltekin** “Afrika’da Batı Sömürgeciliği, Köle Ticareti ve Soykırım”
- **(E.) Kur. Alb. İlyas Süpürgeci** “Küresel Mücadelede Afrika ve İsrail”
- **Gabriel Enrique Sanchez Ramirez** “Bir Darbenin Temel Unsurları. Örnek Olay İncelemesi: Afrika”
- **Sayed Sulaiman Nabil** “Afrika’da Ekonomi Üzerinden Nüfuzu Yükselen Güç: Çin Halk Cumhuriyeti”
- **Abdulvahab Mustafalı** “Rusya’nın Afrika’daki Faaliyetleri”

10:30 - 13:00

2. OTURUM

- **Oturum Başkanı: Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN**
- **Doç. Dr. Emine Kılıçarslan** “Endüstri 4.0 Sürecinde Afrika Kıtası ve Gündem 2063’ü Siyasal İletişim Bağlamında Anlamak (Chatgpt Analiz Yöntemi)”
- **Ömer Cihan Şan** “Konstrüktivist Bakış Açısıyla Ruanda Soykırımı ve Feminist Bakış Açısıyla Ruanda’nın Yeniden Kalkınması Süreci”
- **İsa Kasum** “Doğu Afrika’nın Savaş Mağduru Ülkesi: Federal Somali Cumhuriyeti”
- **Camila Matas** “SADC ve Yenilenebilir Enerjinin Kullanımı”
- **Oktay Kimya** “Geçmişten Geleceğe Suyun Suya Benzemesinden Daha Çok Benzerler: Afrika Örneği”

ULUSLARARASI KONGRE
“YENİ DÖNEM VE AFRİKA’NIN YÜKSELİŞİ”
21 – 22 Haziran 2023 / ANKARA
PROGRAM

1. GÜN: 21 Haziran 2023 - Çarşamba
FATİH KONFERANS SALONU

3.KAT

16.00 – 16.50

3. OTURUM

- **Oturum Başkanı: Doç. Dr. Emin SERİN**
- **Dr. Hande Sapmaz** “Afrika’da De Facto Devletler: Mali Azavad Devleti”
- **Shemshedin Mohamed Ali** “Etiyopya-Türkiye İlişkileri: Fırsatlar ve İşbirliği Alanları”
- **Sümeyya Ayşenur Akmal, Haad Akmal** “Orta Afrika’da İslam’ın Modern Zamanlardaki Yayılışı: Güncel Bir Analiz”
- **Gizem Yoldaş** “Afrika’nın Tarih ve Kültürünün Objektif Bir Bakış Açısıyla Ele Alınması”
- **Tuba Çebi** “Fas-Cezayir İlişkileri: Batı Sahra İhtilafı”
- **Massaoud Hamani** “Debunking the Misconceptions and Stereotypes in Analyzing Anything African”

17.00 – 17.50

4. OTURUM

- **Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mürsel BAYRAM** (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
- **Dr. Huriye Yıldırım** “İsrail’in Afrika Politikası”
- **Dr. Ahmet Yusuf Yılmaz** “2019 Mısır Anayasa Değişiklikleri Sonrası Düzeltilen Mısır-Türkiye İlişkileri”
- **Haad Akmal, Sümeyya Ayşenur Akmal** “Çin-Afrika İlişkilerinin Gelişen Dinamikleri: Kapsamlı Bir Analiz”
- **Gökçen Alpar** “Afrika’nın Geleceğindeki Önemli Detay: Medya”
- **Abdulsattar Kawa** “Apartheid Döneminden Sonra Güney Afrika’nın Siyasi Dönüşümü”

ULUSLARARASI KONGRE
“YENİ DÖNEM VE AFRİKA’NIN YÜKSELİŞİ”
21 – 22 Haziran 2023 / ANKARA
PROGRAM

2. GÜN: 22 Haziran 2023 - Perşembe
FATİH KONFERANS SALONU

3.KAT

11.00 – 11.50

1. OTURUM

- **Oturum Başkanı: Prof. Dr. Celalettin YAVUZ**
- **Dr. Temel Meri** “Françafrique: “Sorunlu Bir İlişki’nin Dünü ve Bugünü”
- **Abdullah Ünal** “Antik Mısır’da Renkler ve Psikososyolojik Etkileri”
- **Semanur Özdemir** “Akdeniz’i Kızıldeniz’e Bağlamak: Süveyş Kanalı Fikrinin Antik Dönem Kökenleri”
- **Sultonov Saidsamadkhon Saidkamolkhonovich** “Etiyopya’nın Baraj İnşası ve Aşağı Akıştaki Mısır ve Sudan İçin Ekonomik Enerji Sorunları”
- **Kübra Merve Taş** “Afrikalı Diplomatlara Türkçe Öğretimi Kapsamında Kâtip Projesi Üzerine Bir Değerlendirme”

12.00 – 12.50

2. OTURUM

- **Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ayten Koç AYDIN** (Gazi Üniversitesi)
- **Prof. Dr. Melek Alpar** “Fransız Eğitim Sistemi ve Yabancı Dil Olarak Fransızcanın Afrika Kıtasında Uygulama Alanı”
- **Dajana Barusic** “Balkanlar-Afrika İlişkileri Hangi Esaslar Üzerine Oluşturulmalıdır?”
- **Noman Şeyh** “Terörle Mücadele: Pakistan Deneyiminden Nijerya İçin Dersler”
- **Büşra Betül Bilge** “Yeni Dönem Gelişen Türk-Afrika İlişkilerinde Kolektif Bellek Afro Türklerin Etkisi”
- **Mirhan Aydınalp** “Afrika’da Terör ve Şiddet”

10:30 - 13:00

ÖĞLE ARASI

ULUSLARARASI KONGRE
“YENİ DÖNEM VE AFRİKA’NIN YÜKSELİŞİ”
21 – 22 Haziran 2023 / ANKARA
PROGRAM

2. GÜN: 22 Haziran 2023 - Perşembe
FATİH KONFERANS SALONU

3.KAT

14.00 – 14.50

3. OTURUM

- **Oturum Başkanı: Doç. Dr. Yusuf Wara EBUBAKAR**
(Kırıkkale Üniversitesi)
- **Prof. Dr. Tefik Erdem / Dr. Öğretim Üyesi Fatma Betül Keskin Arslan**
“Cezayir Bağımsızlık Savaşı ve Ulus İnşası”
- **Dr. Hasan Aydın** “Kıta Dışı Aktörlerin Afrika’da Varlık Gösterme Aracı Olarak Zirve Diplomasisi”
- **Aslınur Çanakçı** “Uzayın Askerileştirilmesi Çerçevesinde: Uzayda Meşru Müdafaa Hakkının Kullanımı ve Afrika’nın Potansiyel Uzay Gücü”
- **Natasha Rahim** “Çin-Afrika İlişkilerinin Uluslararası Politik Ekonomi Üzerindeki Etkisi”
- **Fozilov Khumoiunmirzo** “Geçmişten Bugüne Angola”

15.00– 15.50

4. OTURUM

- **Oturum Başkanı: Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO**
- **Prof. Dr. Dmitry Polikanov, Rossotrudnichestvo**
(Rusya Uluslararası İnsani İşbirliği Ajansı) Başkan Yardımcısı
“New horizons of cooperation between Russia and Africa”
- **Selcan Karabektaş** “Power Struggle in the Horn of Africa”
- **Abdullah Özbay** “IŞİD’in Yeniden Canlanması: Afrika’daki Yerel Terör Örgütlerinin IŞİD’e Bağlılık
- Göstermelerindeki Temel Motivasyonlar”
- **Gözde Söğütlü** “BRICS Üyeliği Kapsamında Yükselen Güç Güney Afrika’nın Barış İnşası Yaklaşımı”
- **Semanur Sivri** “Afrika’da Siyasi İstikrar Çabaları ve Güvenlik: Somali Örneği”
- **Nizam Ahmet Orhan** “Afrika’daki Fransa”

ULUSLARARASI KONGRE
“YENİ DÖNEM VE AFRİKA’NIN YÜKSELİŞİ”
21 – 22 Haziran 2023 / ANKARA
PROGRAM

2. GÜN: 22 Haziran 2023 - Perşembe

FATİH KONFERANS SALONU

3.KAT

16.00 – 16.50

5. OTURUM

- **Oturum Başkanı: Prof. Dr. Durmuş BOZTUĞ**
- **Dr. Süleyman Sıdal** “Türk Siyasal Hayatında Afrika”
- **Semiha Dilan Aydemir** “Arap Baharı Sonrası Libya’nın Yönetimindeki Ayrılıklar”
- **Lütfiye İrem Özgeriş** “Afrika ve Doğu Afrika’nın Jeopolitiği”
- **Sultanov Mukhammadbek** “Çin’in Afrika’daki Yumuşak Güç Stratejisi: Başarıları ve Etkileri”
- **Mustafa Emir Bilgen** “Hastane Gemilerinin Afrika Faaliyetleri”
- **Ahmet Tanrıkulu** “Afrika’nın Geleceği: Ekonomi, Enerji ve Ulaşım Bağlamında”
- **İbrahim Nabil Ba Matraf** “Afrika’daki Çekişme ve Yeni Dünya Düzeni”

17.00 – 17.50

6. OTURUM

- **Oturum Başkanı: Prof. Dr. Tevfik ERDEM**
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- **Hamza Haşıl** “Nijerya’da Suudi Arabistan-İran Rekabetinin Dinamikleri: Dini Hareketlerin Rolü”
- **Bert Canbolat** “Devrimden Krize Tunus 2011-2021”
- **Simay Demirtel** “Afrika’da Emperyalizm ve Bürokrasinin Geleceği”
- **Nigora Khadzhamberdiava** “Consequences of the Russian-Ukrainian War for Africa”
- **Gürayhan Alpar** “Afrika’nın Sömürge Süreci ve Kutuplaşmaya Yönelik Politikaları”
- **Muhammet Terzi** “Batı Sahra Sorunu: Egemenlik Çatışması”
- **Lisan Alkan** “Afrika’nın Geleceğinde Su Kaynaklarının Önemi”

16.00 – 16.50

KAPANIŞ

ULUSLARARASI YENİ DÖNEM VE AFRIKA'NIN YÜKSELİŞİ KONGRESİ RESİMLERİ

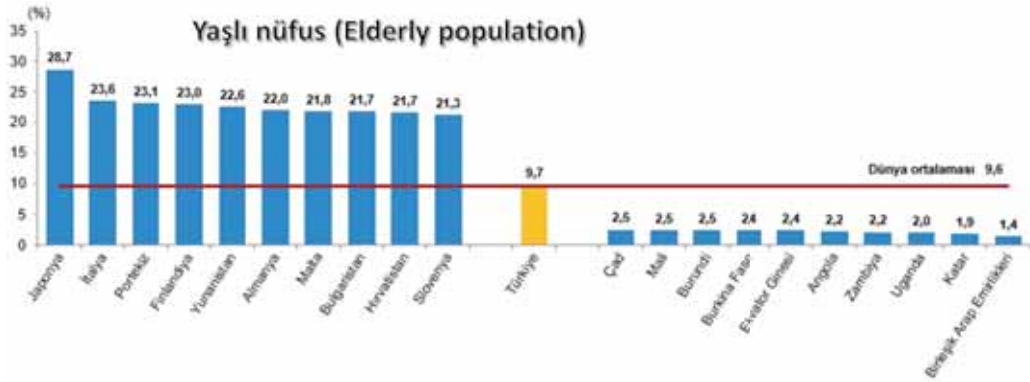
YENİ DÖNEM VE AFRIKA’NIN YÜKSELİŞİ KONGRESİ AÇILIŞ KONUŞMALARI

Güray ALPAR (SDE Başkanı)

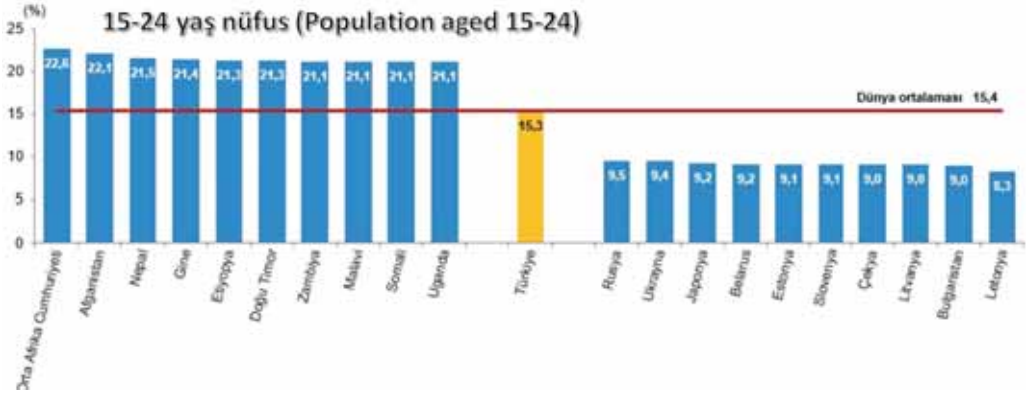
Sayın büyükelçiler, diplomatlar, elçilik mensupları, çok değerli akademisyenler, kıymetli öğrenciler ve basın mensupları. Hepiniz kongremize hoş geldiniz. Afrika’nın geleceğine yönelik olarak düzenlediğimiz bu kongreye katılımlarınızdan dolayı, Stratejik Düşünce Enstitüsü adına şükranlarımızı sunuyoruz.

Düşünce Enstitüsü olarak, “Yeni Dönem ve Afrika’nın Yükselişi” ismini özellikle ve inanarak seçtik. Afrika’nın yükselişte olduğunu gerçekten görebiliyoruz. 8 bin yıl kadar önce, Sahra Çölünün kıtayı kuzey ve güney olarak ikiye ayırmasının yanında, ulaşım zorlukları da Afrika’da bölünmelere yol açmıştı. Ancak yine de kıta 1500’lü yıllara kadar dünyadaki gelişmelerin gerisinde değildi ve hatta bazı alanlarda önündeydi. Afrika bilinçli olarak dünyanın gerisindeymiş ve sanki çözülemeyecek sorunları varmış gibi gösterildi. Zengin kaynaklara sahip olmakla beraber, günümüzde dünyanın en fakir 10 ülkesinin bu kıtada yer alması kabul edilemeyecek bir durumdur. Sorunun, mevcut kaynakların kullanımının engellenmesi olduğu açıkça görülmektedir.

Afrika kıtası kıtalar arasında büyüklük ve nüfus olarak ikinci sıradadır. Nüfus yapısı önemlidir ve ülkelerin gelecekteki durumlarına olumlu veya olumsuz anlamda yön verir. Afrika kıtası için umut verici durum ise kıtadaki nüfus yapısının diğer kıtalara göre genç olmasıdır.

Özellikle 15-24 yaş arası genç nüfusun yapısı Afrika’nın geleceği için umut vermektedir.

Güvenlik ve İstikrar, tarih ve kültür, ekonomi, enerji ulaşım, dış siyaset ve uluslararası ilişkiler ile medya ve iletişim alanlarını kapsayan bu kongreye, Türkiye yanında birçok ülkeden gönderilen bildiriler, bilimsel bir heyet tarafından incelemeye tabi tutulmuş ve 55 bildirinin yayınlanması uygun görülmüştür. Afrika kıtasını ve olumlu yöndeki değişimleri iyi anlamlandırmak gerekiyor. Afrika kıtasının zengin kaynakları yanında, genç ve dinamik nüfus yapısı ile gelecekte çok önemli gelişmeler göstereceğine inanıyoruz.

2 gün süre ile bu bildirileri dinleme ve geleceğe yönelik, özellikle gençlerin ve değişik ülkelerden katılan akademisyenlerin, görüşlerini değerlendirme fırsatı bulacağız. Bildiriler, ISBN numaralı olarak, bildiri tam metin kitabı olarak yayımlanacaktır.

Hepinize kongremize vermiş olduğunuz destek ve katılımlarınızdan dolayı tekrar teşekkür ediyor, kongremizin verimli geçmesini diliyoruz.

İsmail Yusuf ABBA (Nijerya Ankara Büyükelçisi)

President of the Institute for Strategic Thinking, my brothers, excellencies, Ambassadors. Senior officials from Turkish government, distinguished invited guests, ladies and gentlemen. I'm profoundly gratified for your invitation to attend this symposium. As a speaker. I commend your initiative for carefully selecting this topic which is a "New Era and the Rise of Africa". I'm confident that the informed perspectives that you're going to get from this, you're going to collate from this event is going to be steer the intellectual climate of this institute. And of course by extension, I'm also sure that ultimately. The perspectives were going to collate here. Would contribute to solving the myriad of current and emerging challenges facing mankind.

Now this topic, Africa Rising. it's very, very significant. And my colleagues and every speaker here has said what is supposed to be said about the background to the problems in Africa and all that. But I think we have gone beyond the problems of Africa. That is why the choice of the world new era is very important. Every continent was colonised one way or the other, depending on your definition of colonisation. And I think the continuous reference to colonisation of Africa as one of the reasons that Africa is not developing is having the problem that is having those great injustice to the issues at hand, and it is time that we go beyond. These issues of colonisation and face realities and what are the realities. The realities are misinformation, misconceptions. And that is why it should nobody in Africa or those who have interest in Africa, should ever be tired at every opportunity of restating the obvious so as to demolish the misconceptions of Africa. And that is the reason I'm going to start by repeating what has been said before at the beginning of this symposium, for emphasis, that is.

Africa is a massive continent, of about 1.4 billion people distributed in 54 independent countries spread across an area of 30 million square kilometres. It is the second largest continent in the world after Asia. It's been said before, but like I said, I need to repeat it for the purpose of emphasis, you know. It stretches from the shores of the Mediterranean in the North to the Indian Ocean in the South. Africa accounts for 30% of the world's reserves of precious metals. This is very important to tell you how rich that the continent is. And I talked to precious metals of all variety. You remember from the map that was shown in the beginning the map of Africa. You see that every single country in Africa has a natural resources. In fact, some have multiple resources. You know, Ghana, Mali, Burkina Faso are the world's biggest precious metal exporters. 70% of the world's diamonds are located in South Africa, Angola, Botswana, Namibia, Congo and the rest you know. These countries are the world's biggest diamond exporters with a total value of \$160 billion. Africa has a long list of other important natural resources including oil, like we have in my country, Nigeria, and natural gas. You know, you have uranium, you have agricultural, raw materials, cocoa beans, sesame, let so many, you

know. Indeed many economists, and I'm not an economist but I believe the same way, believe that if the whole of Africa were to come together and issue one single currency backed by these enormous resources that they have, then Africa will be the richest country in the continent, in the world, in fact, indeed. Africans would be the richest people in the world.

So, importantly, Africa is rising now because there are new well educated, perceptive, tech savvy policymakers and business people, including entrepreneurs who are constantly looking inward, by mobilising Africa's vast human and material resources to implement sound socio-economic and political agendas to develop the continent. These agendas include a number of key priorities such as accelerating the pace of industrialization, infrastructural development, efficient and sustainable supply chain establishment, job creation, poverty reduction and creating an enabling environment for sustainable wealth creation and prosperity. Africa is also harnessing new technological advancement in information and communication technology, the media, manufacturing, transportation, agriculture, health and education. This comes with high energy demand, which is available in Africa raw materials. Which is also available in Africa's mineral resources, which is also available in Africa and of course labour, which Africa remains and of course, because this is a significantly available in Africa. Africa remains a major supplier to the world of energy of human resources and of natural resources.

Another important factor in the rise of Africa is her dynamic population, which I mentioned earlier. 1.4 billion. But this population is dynamic because it is youthful and vibrant. For example, my country, Nigeria, has 210 million people. Out of this 210 million people, 65% of that population are youthful and vibrant. And of course the vibrant with profound bent for education. They seek education. Nigeria, Egypt, Ethiopia, Botswana, Rwanda are a few examples of countries that would double their economies in the next 20 years because of the size of their population. And of course, the productive nature of the youth, the young population brings a lot of opportunities for economic growth and innovation, while birth rates in most countries of the world is declining drastically. The situation is different in Africa, which has the youngest population, like I said earlier, you know, and by 2050, 13 out of 20 biggest cities in the world will be in Africa, because of the expanding population and 30% of the world's population will also be in Africa. Many African youths are riding on functional education to innovate or even alter existing technologies to meet local demands. This trend has seen to continuous emergence of new entrepreneurs startups in countries like Nigeria, Ghana, Egypt, Morocco, Algeria, South Africa, Zimbabwe, etcetera, etcetera.

Africa has also attracted the highest investment institutions in the last 30 years. This includes the China Exim Import Bank, China Development Bank, International Finance Corporation, US Overseas Private Investment Corporation, Japan Bank for International Cooperation, German Development Bank and others.

I will conclude my remarks by saying, despite all the seeming problems in Africa. The continent remains a resilient center of attraction to the world. Türkiye is a country that is taking great advantage of this attraction and doing engaging in multidimensional socio-political and economic relationship with African countries on the basis of mutual trust and respect and that is why a lot of the countries in Africa a very comfortable to open up to Türkiye. But the African countries will continue to resist the temptation to leave the country I said the continent, I said dumping ground for industrial productions due to overcapacity in some countries, because Africa also wants to have markets outside. In addition to Africa being a market, Africa also wants to have a market so that the aspiration of both sides, like exemplified with the relationship with Türkiye, would be a win-win situation. Meanwhile, with the prospects for dynamic changes in global geopolitics, Africa's huge potentials will remain a very big attraction for the rest of the world for years to come. I believe that your institute will continue to dissect and interrogate all the related topic of variables with a view to identifying positive development in Africa and providing intellectual recommendations for policy makers, researchers, and the general public. Thank you very much.

Türkçe Çevirisi:

Stratejik Düşünce Enstitüsü Başkanı, değerli kardeşlerim, ekselansları, büyükelçiler, Türk hükümetinden üst düzey yetkililer, sayın davetliler, hanımefendiler ve beyefendiler. Beni bu sempozyuma konuşmacı olarak davet ettiğiniz için derin bir memnuniyet duyuyorum. Bu konuyu özenle seçtiğiniz için de girişiminizi takdir ediyorum. Bu, "Yeni Dönem ve Afrika'nın Yükselişi" konusudur. Bu etkinlikten elde edeceğimiz bilgili bakış açılarının, enstitünüzün entelektüel iklimini yönlendireceğine inanıyorum ve elbette genişleteceğine de eminim. Ayrıca burada derleyeceğimiz perspektiflerin, insanlığın karşı karşıya olduğu birçok mevcut ve ortaya çıkan zorlukların çözümüne de katkı sağlayacağından da eminim.

Şimdi bu konu, Afrika'nın Yükselişi, çok ama çok önemlidir. Meslektaşlarımız ve buradaki her konuşmacı, Afrika'daki sorunların arka planıyla ilgili söylenmesi gerekenleri söylediler. Ancak bence Afrika'nın sorunlarını aştığımızı düşünüyorum. İşte bu yüzden yeni bir çağın seçimi çok önemlidir. Her kıta bir şekilde sömürgeleştirilmiştir. Öyle ya da böyle sizin sömürgeleştirme tanımınıza bağlı olarak ve Afrika'nın gelişmemesinin nedenlerinden biri olarak, sürekli bir şekilde Afrika'nın sömürgeleştirilmesine atıfta bulunmanın, eldeki meselelere büyük bir haksızlık yapma sorununa yol açtığını düşünüyorum. Artık sömürgecilik konularının ötesine geçmenin ve gerçeklerle yüzleşmenin zamanı gelmiştir. Peki gerçekler nelerdir? Gerçekler; yanlış bilgi, yanlış algılamalardır. İşte bu yüzden Afrika'dakiler veya Afrika'ya ilgi duyan kimseler, Afrika'nın yanlış algılarını yıkmak için her fırsatta ba-

riz olanı yeniden ifade etmekten asla bıkmamalıdır. Ve işte bu yüzden bu sempozyumun başında daha önce söylenenleri vurgulamak için bazı şeyleri tekrarlayarak başlayacağım.

Afrika, yaklaşık 1,4 milyar insanın yaşadığı, 54 bağımsız ülkenin bulunduğu ve 30 milyon kilometrekarelik bir alana yayılan devasa bir kıtadır. Asya'dan sonra dünyanın en büyük ikinci kıtasıdır. Daha önce de söylenildiği gibi, vurgulamak için tekrar etmem gerekiyor. Kuzey'den Akdeniz kıyılarından başlayıp, güney'de Hint Okyanusu'na kadar uzanır. Afrika, dünya değerli metaller rezervlerinin %30'unu bünyesinde saklamaktadır. Bu, kıtanın ne kadar zengin olduğunu anlatmak için çok önemlidir. Hatta farklı çeşitlerdeki değerli metallere bahsettim. Başlangıçta gösterilen Afrika haritasını hatırlarsanız, her bir ülkenin doğal kaynaklara sahip olduğunu görürsünüz. Hatta bazıları birden fazla kaynağa sahiptir. Gana, Mali, Burkina Faso dünyanın en büyük değerli metal ihracatçılarıdır. Dünya elmaslarının %70'i Güney Afrika, Angola, Botswana, Namibya, Kongo ve diğer Afrika ülkelerinde bulunur. Bu ülkeler, toplam değeri 160 milyar dolar olan, dünyanın en büyük elmas ihracatçılarıdır. Afrika, benim ülkem Nijerya'nın da dahil olduğu gibi, petrol ve doğal gaz rezervleri dahil olmak üzere diğer önemli doğal kaynaklar açısından uzun bir listeye doludur. Hani uranyum, tarımsal hammaddeler, kakao fasulyesi, susam gibi birçok kaynağa sahipsiniz, biliyorsunuz. Gerçekten de birçok ekonomist, ben ekonomist değilim ama, aynı şekilde düşünüyorum. Afrika'nın bu muazzam kaynaklarla desteklenen tek bir para birimi çıkarması halinde, Afrika kıtasının dünyanın en zengin ülkesi olabileceğine inanılıyor. Aslında gerçekten bu kaynaklar etkin kullanılsa, Afrikalılar dünyanın en zengin insanları olurdu.

Önemli olan şudur; Afrika, şu anda yükselişindedir, çünkü sürekli olarak içe yönelen yeni, iyi eğitilmiş, anlayışlı, teknolojiye hâkim politika yapımcılar ve iş insanları, girişimciler gibi kişiler, Afrika'nın geniş insan ve malzeme kaynaklarını harekete geçirerek ve sağlam sosyo-ekonomik ve siyasi gündemleri uygulayarak kıtayı geliştirmek için çaba gösteriyor. Bu gündemler, endüstrileşmenin hızını artırmak, altyapı geliştirmek, verimli ve sürdürülebilir bir tedarik zinciri oluşturmak, iş yaratmak, yoksulluğu azaltmak ve sürdürülebilir bir zenginlik yaratma ve refah için elverişli bir ortam oluşturmak gibi birçok önemli önceliği içermektedir. Afrika ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerinde, medyada, üretimde, ulaşımda, tarımda, sağlıkta ve eğitimde yeni teknolojik ilerlemeleri benimsemektedir. Bununla birlikte, bu durum yüksek enerji talebiyle birlikte gelmektedir ve bu enerji talebi Afrika'nın doğal kaynaklarında, özellikle mineral kaynaklarında ve tabii ki işgücünde bulunmaktadır. Afrika, enerji, insan kaynakları ve doğal kaynaklar konusunda dünyanın önde gelen bir tedarikçisi olmaya devam etmektedir.

Afrika'nın yükselişindeki bir diğer önemli faktör, dinamik nüfustur ki daha önce bahsettiğim gibi 1.4 milyar kişiden oluşmaktadır. Ancak bu nüfus genç ve enerjik olduğu için dinamiktir. Örneğin, benim ülkem Nijerya'da 210

milyon insan bulunmaktadır. Bu 210 milyon insanın %65'i genç ve enerjiktir. Enerjikler ve elbette ki eğitime büyük bir ilgi duymaktadırlar. Nijerya, Mısır, Etiyopya, Botswana, Ruanda vb. gibi ülkeler, nüfuslarının büyüklüğü nedeniyle önümüzdeki 20 yıl içinde ekonomilerini ikiye katlayacak örneklerden sadece birkaçıdır. Genç nüfusun üretken doğası, ekonomik büyüme ve inovasyon için birçok fırsat getirirken, dünyanın çoğu ülkesinde doğum oranları sert bir şekilde azalmaktadır. Daha önce de söylediğim gibi en genç nüfusa sahip olan Afrika'da durum farklı ve 2050 yılına gelindiğinde dünyanın en büyük 20 şehrinden 13'ü Afrika'da olacak. Çünkü nüfus hızla artmakta ve dünya nüfusunun %30'u Afrika'da olacak. Birçok Afrikalı genç, yerel talepleri karşılamak için mevcut teknolojileri yenilikçi bir şekilde kullanmak hatta değiştirmek için işlevsel eğitime yönelmektedir. Bu eğilim, Nijerya, Gana, Mısır, Fas, Cezayir, Güney Afrika, Zimbabve vb. gibi ülkelerde sürekli olarak yeni girişimcilerin ve girişimlerin ortaya çıkışını göz önüne serdi.

Son 30 yılda Afrika, en yüksek yatırım kurumlarını da kendine çekmiştir. Bunlar arasında China Exim Import Bank, China Development Bank, International Finance Corporation, US Overseas Private Investment Corporation, Japan Bank for International Cooperation, German Development Bank ve daha fazlası yer almaktadır.

Afrika'daki tüm görünen sorunlara rağmen, şunu söyleyerek konuşmamı sonlandıracağım. Kıta, hala dünyanın dikkat çeken bir direnç merkezi olmaya devam etmektedir. Türkiye ise bu çekicilikten büyük ölçüde faydalanan ve karşılıklı güven ve saygı temelinde Afrika ülkeleriyle çok yönlü sosyo-politik ve ekonomik ilişkilere giren bir ülkedir. Bu nedenle birçok Afrika ülkesi, Türkiye'ye açılma konusunda oldukça rahattır. Ancak Afrika ülkeleri, bazı ülkelerdeki aşırı kapasite nedeniyle kıtayı endüstriyel üretimlerin atıldığı bir çöplük haline getirme eğilimine direnmeye devam edecektir, çünkü Afrika dışarıda da bir pazar istemektedir. Afrika, bir pazar olmasının yanı sıra başka pazarlara da sahip olmak istemektedir, böylece Türkiye ile olduğu gibi tarafların beklentileri kazan-kazan durumunu yansıtır. Aynı zamanda, küresel jeopolitikteki dinamik değişim beklentileriyle, Afrika'nın muazzam potansiyelleri önümüzdeki yıllarda dünyanın geri kalanı için çok büyük bir cazibe merkezi olmaya devam edecektir. İnanıyorum ki enstitünüz, Afrika'daki olumlu gelişmeleri tespit etmek ve politika yapımcılar, araştırmacılar ve genel kamuoyuna entelektüel öneriler sunmak amacıyla ilgili tüm konuları derinlemesine incelemeye devam edecektir. Çok teşekkür ederim.

Alfred MUTIWAZUKA (Zimbabwe Ankara Büyükelçisi)

Thank you very much, master of ceremony. Let me also extend my great thanks for the invitation to participate in this symposium and acknowledge the presence of my colleagues at the ambassadors here and also the very important. Speeches which were delivered by the last speakers. This is a very important symposium in my own view. Because it's talking about my own continent, the Africa continent. Which of course the theme is very appropriate that Africa is rising. But I want to look at the narrative that Africa is rising. And my belief is that Africa has always been rising. I'll explain later why I'm saying Africa has always been on the rise, while his type based my assumption on the historical effects of the continent. I also want to point out a few issues, which has led us to believe. That Africa is rising now, but my conviction is that it has always been on the rise.

My talk would definitely be based on an ordinary, broad understanding of Africa. And also, I want to link up the theme of my own country, Zimbabwe, which is also gone, undergone a lot of changes and I believe it's also on its way to be a country to reckon with. I'm also happy that the organizers have given us African ambassadors to tell our own stories, to tell our own narrative of why Africa is emerging from where it is, from where it was, and to where it is now.

My statement therefore is in two parts. Firstly, I'll be very broad in terms of issues to do with Africa. And then the second part, I'll be very specific to my own country so that you understand that there is a link between what Africa has gone through and what my own country, Zimbabwe has gone through.

Firstly, Africa, before colonialism, existed as nation-states which co-existed peacefully during that time. I believe that our continent Africa was growing at its own pace without any outside influences be it in culture, in customs, in language, in beliefs and traditions. And also, in terms of governance. Africa had a very rich history of well-run communities which thrived and enabled its people to trade freely and without any conflict. Thus, economic and social development was already on the rise before colonialism.

Colonialism came, it definitely disrupted our way of life in Africa. The continent has gone through a lot in the past 500 years of colonialism with untold suffering to the African people through the policies of a divide and rule by colonialists. This led to wars and also internal strife amongst the people which were previously united as one. The rise of Africa was thus disrupted by colonialism. As Africans, we later realized that this was the aim of the colonialists who were after our natural resources through control and subjugation. We are all aware of the history of the liberation struggle which my own country, Zimbabwe, also undertook to unshackle itself from British colonialism.

Colonialism made its own evil legacies and vestiges the issue of trade marginalization, corruption, dictatorships and endless conflicts in Africa. So, Africa's rise was again disrupted by these vestiges of colonialism. We can talk about this the whole day, but the point I want to make is that Africa has managed to shake and wean itself from this colonial bondage. Its fortunes in the world are definitely changing. It is continuing to rise in spite of neocolonialism and interference in the way we choose our friends and the way we run our countries.

So Africa is already playing a bigger role in the world today. The continent is way past the 1980s period when most African countries were struggling through a fighting of colonialists and through gaining independence and also fighting foreign interference. The period of autocratic governments is now gone in Africa, there are more political choices for African people in the way they choose their leaders, because elections now are held on time. The economies are growing, there is rule of law, there is better governance. These competent and also accountable governments. The African's re-rise is therefore predicated on sound leadership and accountable decision makers in the continent.

The re-rise of Africa is again premised on more geo-political choices, which we have made especially on trade relationships. My country, Zimbabwe, which is in the second republic. So it's fit to set up an embassy in Türkiye in 2019 as a new frontier for our economic cooperation. Türkiye has proved to us that it has no colonial baggage and is into a win-win relationship with my country. Hence clearly the large number of African Heads of State who only last month or beginning of this month, you know, inauguration of his excellency President Erdogan. I think there were about 17 years of state Prime Ministers and also leaders of our Parliamentary institutions.

There is now political will amongst African leaders. There is power of unity in both our actions and our policies. It's an Africa which is emerging, independent of foreign influences. You might have realized that our leaders. Have recently pronounced themselves rejecting threats and imposition of policies from some western countries and I think it's a sign that Africa has grown up. It's winning itself from these colonial issues.

Let me conclude by saying that the future of Africa lies in us, the people of Africa taking on the mantle of development ourselves using our resources. We have to choose our own friends, it's up to us. We must not wait for outsiders to come and develop us, but they should come and complement our own efforts. Thus, this is the simple message which I wanted to share with you, that Africa is open for business, Zimbabwe is open for business and we are very grateful that the country of Türkiye has been on our side for a long time. Taking what are the previous speakers have said, I thank you.

Türkçe Çevirisi:

Kongre Başkanına çok teşekkür ediyorum. Bu sempozyuma katılım davetiniz için büyük minnettarlığımı ifade etmek isterim. Ayrıca büyükelçilerin burada bulunmasını ve yaptıkları çok önemli konuşmaları da takdir etmek istiyorum. Bu benim görüşüme göre çok önemli bir sempozyumdur. Çünkü kendi kıtam olan Afrika kıtası hakkında konuşuluyor. Tabii ki, tema olarak "Afrika'nın Yükselişi" çok uygun bir temadır. Fakat ben Afrika'nın yükselişinin öyküsüne odaklanmak istiyorum ve şahsen Afrika'nın her zaman yükselişte olduğuna inanıyorum. Nedenini daha sonra, bu inancımı kıtadaki tarihsel etkilere dayandırarak, açıklayacağım. Ayrıca, Afrika'nın şu anda yükselişte olduğuna inanmaya yönlendiren birkaç konuya da dikkat çekmek istiyorum. Ancak benim asıl kanaatim, Afrika'nın her zaman yükselişte olduğudur.

Konuşmam kesinlikle Afrika hakkında sıradan, genel bir anlayışa dayanacaktır. Ayrıca, kendi ülkem olan Zimbabve'nin de konu ile bağlantısını kurmak istiyorum. Zimbabve de birçok değişiklik geçirdi ve ben onun da dikkate alınması gereken bir ülke olma yolunda ilerlediğine inanıyorum. Ayrıca, organizatörlerin biz Afrika büyükelçilerine, kendi hikayelerimizi anlatabilme, Afrika'nın nereden geldiği, nerelerden geçtiği ve şu anda nereye doğru ilerlediği hakkında kendi anlatımımızı yapabilme fırsatını verdiklerinden dolayı da mutluyum.

Bu nedenle, açıklamam iki bölümden oluşmaktadır. İlk olarak, Afrika ile ilgili genel konuları ele alacağım. Ardından ikinci bölümde, kendi ülkem olan Zimbabve'ye de çok spesifik bir şekilde odaklanarak, Afrika'nın geçtiği süreçler ile Zimbabve'nin geçtiği süreçler arasında bir bağlantı olduğunu anlamanızı sağlamam istiyorum.

İlk olarak, sömürgecilik öncesi dönemde Afrika, barış içinde bir arada var olan ulus-devletler olarak varlığını sürdürdü. İnanıyorum ki kıtamız Afrika, kültürde, geleneklerde, dilde, inançlarda ve adetlerde dış etkiler olmaksızın kendi hızında büyüyordu. Yönetim açısından da aynı durum söz konusuydu. Afrika, başarılı bir şekilde yönetilen toplulukların zengin bir tarihine sahipti ve bu topluluklar, insanların serbestçe ticaret yapmasını ve herhangi bir çatışma olmadan gelişmesini sağladı. Dolayısıyla, sömürgecilik öncesi dönemde ekonomik ve sosyal kalkınma zaten yükselişteydi.

Sömürgecilik geldi ve kesinlikle Afrika'daki yaşam tarzımızı bozdu. Kıta, sömürgecilik sürecinde birçok şey yaşadı ve sömürgecilerin böl-yönet politikalarıyla Afrika halkına tarif edilemez acılar yaşatıldı. Bu durum savaşlara ve daha önce birleşmiş olan insanlar arasında iç çekişmelere yol açtı. Afrika'nın yükselişi böylece sömürgecilik tarafından engellendi. Biz Afrikalılar olarak sömürgecilerin amacının doğal kaynaklarımıza hâkim olmak ve bizi boyunduruk altına almak olduğunu sonradan fark ettik. Kendi ülkem olan Zimbabve'nin de Britanya sömürgeciliğinden kurtulmak için gerçekleştirdiği kurtuluş mücadelesinin tarihini hepimiz biliyoruz.

Sömürgecilik, ticaretin marjinalleşmesi, yolsuzluk, diktatörlükler ve Afrika'daki bitmek bilmeyen çatışmalar gibi kendi kötü miraslarını ve izlerini bıraktı. Bu nedenle Afrika'nın yükselişi, sömürgecilik kalıntıları tarafından yeniden engellendi. Bu konuyu tüm gün konuşabiliriz, ancak belirtmek istediğim nokta, Afrika'nın bu sömürgeci esaretin bağından sarsıldığını ve kurtulduğunu başarmış olmasıdır. Dünyadaki kaderi kesinlikle değişiyor. Neokolonyalizme, dostlarımızı seçme ve ülkelerimizi yönetme şeklimize yapılan müdahalelere rağmen yükselmeye devam ediyor.

Bugün Afrika, dünyada daha büyük bir rol oynuyor. Kıta, çoğu Afrika ülkesinin sömürgecilerle mücadele ettiği, bağımsızlık kazandığı ve yabancı müdahaleye karşı savaştığı, 1980'ler döneminden çok ötededir. Otokratik hükümetlerin dönemi Afrika'da artık geride kalmıştır, Afrika halkı liderlerini seçme konusunda daha fazla siyasi seçeneğe sahiptir, çünkü seçimler artık zamanında yapılmaktadır. Ekonomiler büyüyor, hukukun üstünlüğü var, daha iyi yönetim sağlanıyor. Yetkin ve hesap verebilir hükümetler mevcuttur. Afrika'nın yeniden yükselişi, kıtada sağlam liderlik ve hesap verebilir karar vericilere dayanmaktadır.

Afrika'nın yeniden yükselişi, özellikle ticaret ilişkileri konusunda yaptığımız üzere daha çok jeopolitik seçeneklere dayanmaktadır. Ülkem, yani ikinci cumhuriyetinde olan Zimbabwe, 2019'da Türkiye'de bir elçilik kurarak, ekonomik iş birliğimiz için yeni bir önemli adım atmıştır. Türkiye, bize sömürgeci bir geçmişi olmadığını kanıtlamış ve ülkemle karşılıklı kazanç ilişkisine sahip olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, geçtiğimiz ay veya bu ayın başında gerçekleşen, Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ev sahipliği yaptığı etkinlikte, birçok Afrika Devlet Başkanının Türkiye'yi ziyaret ettiği açıkça görülmektedir. Tahminimce, yaklaşık olarak 17 Afrika Devlet Başkanı, başbakanlar ve parlamento liderleri bu etkinlikte yer aldı.

Artık Afrika liderleri arasında siyasi bir irade var. Hem eylemlerimizde hem de politikalarımızda birlik gücü var. Afrika, yabancı etkilerden bağımsız olarak yükselen bir kıta haline geliyor. Belki fark etmişsinizdir, liderlerimiz son zamanlarda bazı Batı ülkelerinden gelen tehditleri ve politikaların dayatılmasını reddettiklerini açıklamışlardır ve bence bu, Afrika'nın olgunlaştığının bir işaretidir. Afrika, sömürgecilik sorunlarından kurtuluyor.

Sonuç olarak, Afrika'nın geleceği, Afrika halkının kendi kaynaklarını kullanarak kalkınma sürecini üstlenmesine bağlıdır. Kendi dostlarımızı seçmeyiz, bu bizim sorumluluğumuzdadır. Dışarıdan gelip bizi geliştirmelerini beklememeliyiz, onlar ancak kendi çabalarını tamamlamak için gelmelidirler. Dolayısıyla, sizinle paylaşmak istediğim net mesaj şudur: Afrika ticarete açıktır, Zimbabwe iş için açıktır ve Türkiye'nin uzun süredir yanımızda olmasından ötürü çok minnettarız. Önceki konuşmacıların söylediklerini dikkate alarak, teşekkür ederim.

Rahman NURDAN (TİKA Başkan Yardımcısı)

I would like first, express my gratitude SDE president for invite to me to speak on behalf of Turkish Cooperation Coordination Agency here and my previous speaker ambassador Numan Hazar gives us detailed information about bilateral relations between Türkiye and African countries.

I would like to give some information about TİKA which is the extension of the Turkish foreign policy and some idea about activities while we are active in Africa. So, although TİKA was set up in 1992 right after this integration of 4/4 eastern block and to respond to the needs of those countries in volcanoes focuses on Central Asia to assist them to have a smooth transition to reply to the market economy.

This is the initial idea of the TİKA and Mr. ambassador just mentioned since 2002-2005 we have you know in place and we have new foreign policy place which means we need to overreach to other continents other areas other than neighborhood so which that means the is open up policy to Africa Far East the left America and TİKA is the effective instrument of the Turkish foreign policy. We are at the forefront of this initiative so again Mr. Numan Hazar mentioned about the 2005 we have solution of you know Africa which is the follow up of the Africa action plan of 1998 and again in 2008. We have a to get Türkiye was a accepted at this strategic part of African Union so these are the political development between Türkiye-African countries and TİKA share of course by many projects in Africa in other parts of the world so now.

We have 62 offices in 60 countries because in some country we have a more than two offices and we managed to reach 170 countries all over the world cooperation projects and so far, we have an accomplished more than 30,000 projects all over the world 30 years. So I want to mention corporation we have a model which means which stress quality mutual respect to the sovereignty and transparency and sincerity so that's why this is the Turkish way of developing corporation and I would like to give example which was a very strike example in 2011 or everybody knows we have a with this serious drought and famine in Somalia and during that time our president but he was the Prime Minister who risked his life and his father's life and started the journey to respond to the to the needs of Somalian people 2011.

Then the world said it realized that the country called Somalia and they have the problem so afterwards TİKA cooperation as the first of all we have a deal with humanitarian aid incorporated about other organizations like, yet we used to house off of Red Crescent and other relevant line ministries institutions engines and later.

We have a as the second phase of Turkish cooperation they started the year you know program based approach now we have a build up the roads you know 70 kilometers roads hospitals and agriculture schools you know all

those facilities which is very much needed by their people in Somalia and I would like to mention we have other projects all in many African countries into areas of comparative advantage of Türkiye.

For example, India, the house vocational training and agriculture you know those are the areas where Turkey has comparative advantages so we have a lot of training programs and progress equipment building the hospitals schools you know in those especially the LDC countries developed African countries because in 2011 where the pledge in Istanbul UN conference of LDC. So we have to live up to our promise made in 2011 and we made it and so as I said this is a very important, conference, symposium.

I would like to compression SDE say that because Africa is on the rise as I previous speakers have mentioned. It's not it's not a new place it's an old place which is a dual wall pension and we should do something to promote Africa because the world is small world. We need each other even during the pandemic Türkiye. Through TİKA lot of projects of course the world is full of uncertainties we have a lot of problems in our dependent we have the before the crisis the financial crisis you know is not only the development world you know the whole development role also suffering from this crisis so we have to come together they are solidarity we should join hands to cope with those crises. And I would like to thank again SDE as the organizing porting event of the crown congratulate and thank you very much.

Türkçe çevirisi:

Öncelikle Stratejik Düşünce Enstitüsü'ne beni burada Türkiye işbirliği koordinasyon ajansı adına konuşma yapmaya davet ettiği için şükranlarımı sunuyorum. Önceki konuşmacı büyükelçi Numan Hazar bize Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ikili ilişkiler hakkında detaylı bilgi verdi. Ben de Türk dış politikasının uzantısı olan TİKA hakkında bilgi vermek ve Afrika'da faaliyet gösterdiğimiz dönemdeki faaliyetlerimiz hakkında bilgi vermek istiyorum. Dolayısıyla, 1992 yılında TİKA, Doğu bloğunun entegrasyonunun hemen ardından kurulmuş olmasına rağmen, bu ülkelerin ihtiyaçlarına cevap vermek ve piyasa ekonomisine sorunsuz bir geçiş yapmalarına yardımcı olmak için Orta Asya'ya odaklanmaktadır. Bu, TİKA'nın ve az önce bahsettiğimiz Sayın Büyükelçi'nin 2002-2005'ten beri ilk fikridir ve bildiğiniz gibi yeni bir dış politika yerimiz var, bu da diğer kıtalara komşuluk dışındaki diğer alanlara ulaşmamız gerektiği anlamına geliyor.

Afrika'ya açılma politikası Uzak Doğu, Amerika ve TİKA Türk dış politikasının etkili aracı. Biz bu girişimin ön saflarında yer alıyoruz. Bu nedenle Numan Bey ile 2005'ten tekrar bahsettik. Afrika'yı biliyorsunuz sürekli bir çözümümüz var. 1998 yılında Afrika eylem planı ve yine 2008'de Türkiye'nin Afrika Birliği'nin bu stratejik parçasına kabul edilmesini sağlamamız

gerekiyordu. Bunlar Türkiye-Afrika ülkeleri arasındaki siyasi gelişmeler ve TİKA'nın Afrika'daki birçok projede tabii ki payı var. Dünyanın diğer bölgelerinde de öyle. 60 ülkede 62 ofisimiz var çünkü bazı ülkelerde ikiden fazla ofisimiz var. Tüm dünyada 170 ülkeye işbirliği projelerini ulaştırmayı başardık ve bugüne kadar 30 yılda tüm dünyada 30.000'den fazla projeye imza attık.

Bu yüzden kurumsallaşmadan bahsetmek istiyorum. Egemenliğe karşılıklı kalite saygıyı ve şeffaflığı ve samimiyeti vurgulayan bir modelimiz var. Bu yüzden bu Türk şirket geliştirme tarzıdır ve 2011'de çok çarpıcı bir örnek olan, bir örneği vermek istiyorum. Herkes biliyor ki Somali'de ciddi kuraklık ve kıtlık ile karşı karşıyaydık ve çözüm bulmamız gerekiyordu. O dönemde başkanımız, hayatını ve babasının hayatını riske atarak, Somali halkının ihtiyaçlarına cevap vermek için yola çıktı. Kızılay gibi diğer kurumlarla işbirliği içinde bu ülkenin ihtiyaç duyduğu yollar, hastahaneler ve ziraat okulları yapıldı.

Somali'deki insanları tarafından ve birçok Afrika ülkesinde Türkiye'nin karşılaştırmalı olarak avantajlı olduğu alanlarda başka projelerimiz olduğunu belirtmek isterim, örneğin Hindistan, evde mesleki eğitim ve tarım, biliyorsunuz bunlar Türkiye'nin karşılaştırmalı avantajlara sahip olduğu alanlar. Bu yüzden biz özellikle Afrika ülkelerinde tanıdığımız hastane okullarını ve diğer ihtiyaç duyulan alanları inşa eden, çok sayıda eğitim programı ve ilerleme ekipmanına sahibiz. Verdiğimiz sözleri tutuyoruz.

Dediğim gibi bu çok önemli bir konferans sempozyumu düzenleyen SDE'yi kutlamak istiyorum çünkü daha önceki konuşmacıların da belirttiği gibi Afrika yükselişte. Afrika yeni bir yer değil eski bir yer ve Afrika'yı tanıtmak için bir şeyler yapmalıyız çünkü dünya küçük. Türkiye TİKA aracılığıyla birçok proje imza attı. Elbette dünya belirsizliklerle dolu ve bağımlı olduğumuzda birçok sorunumuz var. Krizlerle başa çıkabilmek için işbirliği yapmalıyız.

Bu suretle SDE'ye böylesi bir etkinliği düzenlediği için çok teşekkür ediyoruz.

Murat KAZANCI (YTB Başkan Yardımcısı)

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı adına hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Tabii benden önceki konuşmacılar tarihsel anlamda önemli noktalara değindiler. Yeni dönem ve Afrika'nın yükselişi çok önemli bir tema ve bu kongrenin ben hayırlara vesile olmasını temenni ediyorum.

Pek çok bildiri sunulacak ve bizler de kurumlar olarak bu bildirilerden istifade etmeyi umuyoruz. Bildiğiniz gibi 21. Yüzyıl, Afrika yüz yılı olacağı pek çok lider tarafından nitelendiriliyor bu gerçekten bir hakikate karşılık geliyor.

Afrika özellikle sömürgeleşmeden kurtulma süreciyle birlikte pek çok alanda hızlı bir gelişme, bir bütünleşme yaşamaya devam ediyor ve bu yüzyıl içerisinde de bu gelişmenin hızlı bir şekilde devam edeceğini umuyoruz. Bildiğiniz gibi 2023 seçimleriyle birlikte Türkiye, yüz yılın hedeflerini ortaya koydu. Ve biz bu Türkiye yüzyılı hedefleri içerisinde Afrika'yla ilişkilerin çok daha ileri seviyelere taşınması noktasındaki faaliyetlerimizi oluşturuyoruz, kurguluyoruz ve hayata geçirmeye çalışıyoruz.

Aynı şekilde Afrika yüzyılıyla ilgili de Afrika ülkelerinin tamamının Türkiye'yle ilişkileri bu noktada geliştirme hedeflerinin olduğunu da biliyoruz. Özellikle Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı olarak bizim vazifemiz, Afrika ülkeleriyle bilhassa insan kaynağı, insanlar arası ilişkiler, profesyoneller arası ilişkilerin geliştirilmesi noktasında odaklanmaktayız. Bu noktada sizlere bazı programlarımız hakkında bilgiler sunmak istiyorum. Bildiğiniz gibi bu noktadaki en önemli çalışmamız, Türkiye Bursları programı. Yurtdışı ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 2012 yılından beri uyguladığı Türkiye Bursları programıyla her yıl yaklaşık beş bin civarında uluslararası öğrenciyi ülkemizdeki üniversitelerde eğitim almak üzere burslandırıyor. Ve biz 2012 yılına geri döndüğümüzde şöyle bir istatistiği sizlerle paylaşmak istiyorum.

On iki yılı öncesinde her yıl yaklaşık yüz öğrencinin geldiği Afrika ülkelerinden, 2012 birlikte yılda 1000 öğrencinin yani on kat öğrencinin, burslu olarak Türkiye'deki üniversitelerde eğitim almaya başladığını görüyoruz Yani her yıl burslandırılan beş bin öğrencinin bin adedi Afrika ülkelerinden olmaya başladı. Şimdilerde bu sayı 2000 civarında. Bu tabii çok büyük bir ilgi ve Türkiye'deki üniversitelerle, uluslararası eğitim kurumlarının çok büyük bir ilgi gördüğünün kanıtı. Ve 2023 yılına geldiğimizde bizim Afrika ülkelerinden aldığımız başvuru sayısı 435 bin. Yani yıllık ortalama 43 binin üzerindeki başvuruyu sadece Afrika ülkelerinden aldığımızı söyleyebiliriz.

Toplamda şimdiye kadar bahsettiğim gibi her yıl bin öğrencinin üzerinde öğrenci burslandırıyoruz ve şu ana kadar Türkiye Bursları Programı kapsa-

mında on beş bin öğrenciyi biz burslandırarak ülkemizdeki üniversitelere burslu olarak yerleştirmiş bulunuyoruz.

Tabii burs politikası Türkiye Bursları Programı'yla birlikte uluslararası öğrenci hareketliliğinin farklı noktalarda desteklenmesiyle birlikte kendi imkanlarıyla burslu olmadan gelen öğrenciler de var ve Afrikalı öğrenci sayısında büyük artışlar yaşanmış durumda.

Halihazırda bizim yüksek öğretim kurulunun istatistiklerine göre, Türkiye'de eğitim alan öğrenci sayısı elli dokuz bin civarındadır. Türkiye'nin uluslararası burs politikasının tabii Afrika genelinde rekabet ettiği farklı ülkelerde Türkiye bursları Afrikalı öğrencilerden ilgi görüyor.

2022 yılında bir Fransız kuruluşu olan, Kampüs Fransa yayınladığı raporda da Afrika genelinde Türkiye burslarının, 2017 yılına kıyasla sekiz sıra yükseldiği ve küresel ölçekte Afrika ülkelerinde yedinci sırada en çok ilgi gören ülke olduğu belirtiliyor. Yani Türkiye'nin, uluslararası eğitim anlamında, üniversite eğitim anlamında ilgi gören yedinci ülke konumuna yükseldiğini not ediyor.

Türkiye bursları dışında, şimdi de daha prestijli diyebileceğimiz daha odak odaklı program olarak bahsedebileceğimiz Katip programından kısaca bahsetmek istiyorum. Bu, kamu görevlisi ve Türk akademisyenlere yönelik Türkçe iletişim programı. Her yıl diplomatların farklı bakanlık yetkililerinin ve özellikle Türkiye'yle ilgili çalışma yapan akademisyenlerin on ay süreyle Türkiye'de Türkçe öğretimi aldığı bir program. Bu program da Afrika ülkelerinden yoğun bir ilgi görüyor diyebiliriz Tabii çok sınırlı sayıda kişiyi biz bu anlamda Türkiye'de ağırlıyoruz. Katip Programı, 2014 yılından beri uygulanan bir program. Kartip programı ve yüz elli yedi katılımcı toplamda, tüm dünyadan varken bunun altmış altısı yani yarıya yakını Afrika ülkelerinden. Yani 27 farklı Afrika ülkesinden katılımcıyı biz bu şekilde katip programıyla mezun etmiş bulunuyoruz. Tabii hem uluslararası öğrencilerin, yani lisans yüksek lisans, doktora eğitimi alan öğrencilerin hem de katip gibi programlarla bizim ilişkileri geliştirdiğimiz, mezunlarımızın yaptıkları belli çalışmalar var. Bu da gerçekten YTB çalışmaları anlamında not edilmesi gereken bir alan. 51 farklı Afrika ülkesinden 8000'in üzerinde mezun var. Türkiye üniversitelerinden mezun olmuş. Afrikalılar bulunuyor. Bu mezunlarımızın kendi aralarında iletişim olduğu gibi Türkiye'de, Türkiye kurumlarıyla, üniversiteleriyle ve iş dünyasıyla da ilişkilerinin çok geliştiğini söyleyebiliriz. Ve kendi aralarında örgütlenerek Türkiye mezun dernekleri kuruyorlar. Halihazırda 12 farklı Afrika ülkesinde 14 Türkiye mezunları derneği var. Ve bu dernekler hem Türk misyonlarıyla hem Türk iş dünyasıyla şirketleriyle, üniversiteleriyle çok güzel projeler gerçekleştiriyorlar. Ve Türkiye'yle Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilere kanaatimce çok büyük katkıda bulunuyorlar.

Yine profesyonellere yönelik uyguladığımız bir başka program, Afrika Medya Eğitim Programı, Afmet ismiyle uyguladığımız bir programdı. 2019 yılın-

da ilk defa hayata geçirmiştik. Farklı Afrika ülkelerinden, medya alanında çalışan, profesyonelleri Türkiye’de ağırlayıp hem Türk kurumlarıyla tanıştırmıştık hem de kısa süreli eğitimlerle onların kapasite geliştirme anlamında desteklemiştik 2021 ve 2022 yılında da online bir sistemle uyguladığımız medya eğitimleriyle şu ana kadar elli medya temsilcisine, Afrikalı medya temsilcisini de mezun etmiş bulunuyoruz son bir çalışmamız geçtiğimiz yıl hayata geçirdiğimiz Afrika yıllığı adlı bir yayının çalışması. editörlerinden biri Mürsel Bayram hocamız.

2021 yılında Türkiye-Afrika ilişkileri anlamında neler oldu. Afrika’nın genelinde neler yaşandı, diğer ülkelerle Afrika arasında yaşanan gelişmeler nelerdi? Bunlara ilişkin akademik bakışların yer aldığı önemli bir yayının çalışmasında geçtiğimiz yıl hayata geçirmiştik. Bu yıl da yine 2022 yılına dönük olarak bu yayının çalışmasını yakın zamanda inşallah hayata geçirmeye çalışıyoruz. YTB’nin bütün bu insan kaynağıyla ilgili ya da insanlar arası ilişkiler anlamındaki bu çalışmalarının, Afrika’ya son yıllarda özellikle Afrika özelinde çok fazla geliştiğini tekrar ifade etmek isterim. Umuyoruz, önümüzdeki yıllarda da bu ilgi karşılıklı olarak gelişir. Özellikle ve çok daha her alanda siyasi kültür, ekonomi alanlarında da çok daha derin bağların tesis edilmesi sağlanır. Bu düşüncelerle sizleri tekrar saygıyla selamlıyorum ve tekrar teşekkür ediyorum.

Mürsel BAYRAM (ASBÜ Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı Başkanı)

Eksalanları başkanlar, değerli konuklar. Güray Başkan, Afrika'nın önemi-ne dair birçok hususu zikretti. Burada esasında Afrika'ya dair pozitif gün-demin parçası olan bir sempozyum düzenlenmekte. Çünkü şimdiye kadar Afrika'nın olumsuzluklarına dair daha çok sorunlar gündeme getirildi. Hal-buki Afrika'da var olan etnik sorunlar, egemenlik sorunları vesaire Bunlar Afrika'ya has sorunlar değildir. Asya'da da örneğin, Arakan sorunu Keşmir sorunu gibi asırlık sorunlar vardır. Latin Amerika'da da örneğin narko terör gibi sorunları olabilmekte. Avrupa'da örneğin İran BASK bölgesinde ETA gibi sorunlar görülebilmekte, terör sorunları işte Balkanlar'da, Avrupa'nın güneydoğusunda keza etnik sorunlarla çatışmalarla karşılaşabilmekteyiz. Yani Afrika'nın sorunları sanki Afrika'ya has sorunlar gibi değil. Dünyanın sorunları gibi ele algılanmalıdır ve burada asıl bu sempozyumun da konu-sunu oluşturan Afrika'nın yükselişine odaklanılmalıdır.

Bunun biraz uluslararası temellerinden bahsetmek istiyorum. Son üç bin yıl zarfında, üç dünya sisteminden bahsedebiliriz. Bir diğeri de dördüncüsü de yükseliş aşamasında. Bu dünya sisteminin birincisi, Akdeniz merkezli dün-ya sistemidir Burada bilhassa antik Yunan ve Roma medeniyetlerini görü-rüz. Bu sistemin bir parçasıdır Afrika. Antik Mısır ve Kartaca ile esasında dünyanın ilk ekonomi politik ağırlık merkezinin bir parçasıdır. Dünya sis-teminin dışında değildir. İkinci dünya sistemi ise Asya merkezli sistemdir. Bilhassa Doğu Asya'da, Çin Hindistan tabii ki Moğolları da burada saymak lazım. Babür devletini Abbasileri. Bunu bir müddet daha Osmanlı Devleti devam ettirecek. Bu sistemde yani Asya merkezli sistemde, Afrika yine diğer bölgelerle eşitsiz bir ilişki içerisinde değildir. Bakın bin yılında Afrika'nın dünyanın diğer bölgeleriyle kişi başı gelir yönünden herhangi bir farkı yok-tur 1000 ila 1500 yılları arasındaki ortalama da yine Afrika'daki kişi başı gelir ortalaması da Batı Avrupa'dan yine anlamlı bir şekilde farklılaşmaz. Bu de-diğimiz sistemde hatta Asya merkezken, Batı Avrupa periferide kalır.

Afrika'nın dünyanın geri kalanından ayrı olmadığını gösteren en önemli anekdot 1324-1325 hac yolculuğu yapan Sultan Malsam Musa'nın zengin-liğidir Yüz deve yükü altında, altmış bin kişilik kervanla yaptığı yolculuk, o dönem Mısır'da altının fiyatının devalüe olmasına sebep olmuştur. Ve yol açtığı enflasyonun düzelmesi bile birkaç yıl sürmüştür. Yani Afrika esasında son 500 yılda marjinalleşmiştir diyebiliriz. 1500'lü yılların öncesinde, esa-sında dünyanın diğer bölgelerinden gelir olarak güç olarak, farklılaşmayan bir Afrika kıtası var. Hatta bazı noktalarda çok daha üstün kabul edebilece-ğimiz bir Afrika kıtası var. Portekizliler Afrika'ya ilk geldiğinde buradaki medeniyetin Beyazlar tarafından yapılmış olabileceğini düşünürler. Ya da büyük Krallıkların taş surlarla çevrili şehirlerini gördüklerinde Avrupalılar yine bunun bir siyahi medeniyetine ait değil de buraya gelmiş bir beyaz me-deniyetin inşa etmiş olabileceğine inanırlar. Halbuki bütün bu medeniyet kalıntıları esasında, Sahra altı Afrika'nın ürettiği medeniyettir. Şu an içinde

yaşadığımız sistem ise özellikle sömürgecilikle, sanayi devrimiyle şekillenen transatlantik merkezli sistemdir. Yani Batı Avrupa ve Amerika merkezli sistemdir. Bu sistem açıkçası dünya üzerinde sadece Afrika'yı değil Afrika'yı ilgilendirmiyor. Dünya üzerinde genel olarak eşitsiz bir gelişmeye sebep olmuştur. Bunun tabii detaylarına değinmeyeceğim ama Afrika'nın marjinalleşmesinin sadece bu dönemde başladığı bu dönemde yoğunlaştığını vurgulamam gerekir

2000'li yılların başından itibaren yeniden dünyanın ekonomi politik ağırlık merkezinin Asya'ya kaydığını görüyoruz. Yani bilhassa Çin Halk Cumhuriyeti'nin yükselişi dikkate alındığında, Dünyanın sermayesinin bu bölgeye kaydığı görülür. Ve bu yükselişin bir elementi de Afrika'daki Çin varlığıdır. Tabii buna Rus varlığını da ekleyelim Varlığı artan Hint varlığını bekleyelim. Tabii ki Türkiye varlığını da ekleyelim. Ya artık transatlantikten, Asya, Pasifik'e kayan bir güç merkezinin olduğunu söyleyebiliriz. Peki burada Afrika nasıl bir rol oynayacak? Bu sempozyumda özellikle bu konulara yoğunlaşacağımızı umuyoruz bu konular daha da detaylandırılacağı için sözlerimi burada tamamlamak isterim.

Numan HAZAR (Emekli Büyükelçi)

Good morning, the President of the SDE, Mr. Güray, Alpar, Excellencies, Miss. Ambassadors, Ladies and Gentlemen, I'd like to talk about the historical process of Turkish African relations where I must first indicate that the predecessor or Turkish Republic, Ottoman Empire, it was also an African state.

The Ottoman Empire prevented the colonization of North Africa and also gave them the national identity in North Africa to various countries like Algeria, Tunisia, Libya and to the politania at that time. And also Ottoman Empire fought against the colonialism and imperialism in East Africa. There has always been close affinity. And warm reciprocal finish between Turks and Africans. And after the struggle for independence, national struggle, war in Turkey, African intellectuals followed pursuit with great interest. The development in Türkiye and Türkiye has always supported the freedom of African states.

To give an example when there were only three independent countries in Africa at the beginning of the past century, they've run three African independences. The first Turkish resident embassy opened in Africa 1926, three years after the creation establishment of Turkish Republic. It was in Addis Ababa, Ethiopia's capital. So Türkiye followed the development in Africa and after the start or the independence of African country at the Second World War, first the Arab African countries. The Türkiye recognized the independence of these Arab countries and opened president, embassies and following the.

The UN resolution, the sound resolution in December in 1961 resolution on granting independence of African countries. Türkiye, following this resolution immediately recognized the independence of African countries, black African countries in 1961 and opened present embassies in some of them and in other capitals, also through accreditation methods also. Establish diplomatic relations The following the independence of Portuguese colony in 1975, Türkiye did the same. They were always efforts on the part of Türkiye to develop relations with African countries. Some efforts were short lived efforts due to the social, economic and political problems in Turkey. But I was just mentioned shortly, First in 65, for example, Türkiye try to develop relations, economic relations, political relations to the various with various African countries and sent delegations to West African countries, East African, Central African countries to develop economic, cultural and political relations. It was the first African 65.

In 1978 there was an African initiative by Prime Minister A JV is for the short lived efforts but there was the town opening of two embassies, one in Tanzania Dar es Salaam and also in Mogadishu in Somali and Prime Minister Ozal also tried to develop economic relation in particular in 1989, but the real

effort to develop relations. We didn't contact of an outreach policy to Africa was in 1998 and I got the privilege to prepare this action plan when I served in Nigeria in Lagos, the then the capital of Nigeria. Upon my return, I got the ability to prepare the action plan because I was also a credit to 8 more countries this vast region in West Africa. Through a series of meetings with the representatives of various ministries and also private sector umbrella organizations. But there were economic crisis and no efforts, no more efforts made. But the real breakthrough was in 19 2005 when there was a new Turkish government and formed by Prime Minister Erdogan.

And in 2005 was declared the year of Africa. The real efforts were made and due to the summit meetings with African countries and Türkiye and and its institute regionalization of the Turkish African editions were created, were realized so today at the present time. The We observe development of Turkish African nations in every sense. There are 44 Turkish embassies in African countries, 38 Embassies of Africa in Ankara and in particular Turkish Airlines is flying to 61 destinations in African countries. Turkish scholarships for Africa. There are thousands of African students in Türkiye and also here I I should mention that I appreciate also the efforts of Turkish International Cooperation Agency, TİKA's efforts in also and also we should be so, so that we see that all these efforts are reflected also in particular relations, cultural relations, economic relations and also in trade figures. So I do like, I don't like to just add to it, but I just also want to mention that, you know, the political contexts are developed, just to give an example, Mr. Erdogan, President of the Republic.

Contextuals are developed. Just to give an example, Mr. Erdogan, President of the Republic, has visited up to now 31 African countries, including the period he served as Prime Minister And many African presidents, prime ministers or ministers are coming to Türkiye. That means that, you know, the contacts with African countries in Türkiye are intensified. So this is a good result and I feel, I've got the feeling that Africa has a brilliant future and with vast rich natural resources and human resources is there is a really a very good future, brilliant future for African continent. So I must got short here, but I wish every good success.

I must also commend SDE for this symposium and for organizing this important event. Thank you very much.

Türkçe Çevirisi:

Günaydın, SDE Başkanı Sayın Güray, Alpar, Ekselansları, Sayın Büyükelçiler, Hanımefendiler ve Beyefendiler. Bugün burada Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihsel sürecinden bahsetmek istiyorum.

Osmanlı İmparatorluğu, aynı zamanda bir Afrika devletiydi. Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika'nın sömürgeleştirilmesini engellemiş ve aynı zamanda Cezayir, Tunus, Libya gibi çeşitli ülkelere ve o dönemdeki politanyaya Kuzey Afrika'daki ulusal kimliklerini vermiştir. Osmanlı Devleti de Doğu Afrika'da sömürgecilğe ve emperyalizme karşı mücadele etmiştir. Her zaman bir yakınlık olmuştur. Ve Türkler ile Afrikalılar arasında sıcak bir karşılıklı bitiş. Türkiye'de verilen bağımsızlık mücadelesinden, milli mücadeleden, savaşlardan sonra da Afrikalı aydınlar büyük bir ilgiyle takip ettiler. Türkiye'deki ve Türkiye'deki gelişme her zaman Afrika devletlerinin özgürlüğünü desteklemiştir.

Geçen yüzyılın başında Afrika'da sadece üç bağımsız ülke varken bir örnek vermek gerekirse, üç Afrika bağımsızlığını yönettiler. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan üç yıl sonra, 1926'da Afrika'da ilk Türk yerleşik elçiliği açıldı. Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'daydı. Böylece Türkiye, Afrika'daki gelişmeleri ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması veya Afrika ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasından sonra, önce Arap Afrika ülkelerini takip etti. Türkiye bu Arap ülkelerinin bağımsızlığını tanıdı ve büyükelçilikler açtı.

BM kararı, Aralık 1961'de Afrika ülkelerine bağımsızlık verilmesine ilişkin karar. Türkiye, bu kararı takiben, 1961 yılında Afrika ülkelerinin, siyahi Afrika ülkelerinin bağımsızlığını derhal tanımış ve bunların bir kısmında ve diğer başkentlerde yine akreditasyon yöntemleriyle de mevcut büyükelçilikleri açmıştır. Diplomatik ilişkiler kurmak. 1975'te Portekiz sömürgesinin bağımsızlığını kazanmasının ardından Türkiye de aynısını yaptı. Afrika ülkeleriyle ilişkileri geliştirmek, Türkiye'nin her zaman çabası oldu. Türkiye'deki sosyal, ekonomik ve siyasi sorunlar nedeniyle bazı çabalar kısa ömürlü oldu. Ama az önce bahsetmiştim, İlk olarak 65'te, örneğin Türkiye çeşitli Afrika ülkeleriyle ilişkilerini, ekonomik ilişkilerini, siyasi ilişkilerini geliştirmeye çalıştı ve Batı Afrika ülkelerine, Doğu Afrika'ya, Orta Afrika ülkelerine ekonomik kalkınması için heyetler gönderdi. Böylece kültürel ve politik ilişkileri geliştirdi.

1978'de Başbakan'ın kısa ömürlü çabalar için bir Afrika girişimi vardı. Biri Tanzania Dar es Salaam'da ve ayrıca Somali'deki Mogadişu'da olmak üzere iki büyükelçilik açıldı ve Başbakan Özal da ekonomik ilişkileri geliştirmeye çalıştı. özellikle 1989'da ama gerçek çaba ilişkileri geliştirmeye yönelikti. Afrika'ya yönelik bir sosyal yardım politikası temasımız 1998'deydi ve Nijerya'nın o zamanki başkenti olan Lagos'ta görev yaptığım sırada, bu eylem planını hazırlama ayrıcalığına sahip oldum. Döndüğümde, Batı Afrika'daki bu geniş bölgede 8 ülkeye daha kredi sağladığım için eylem planını hazırlama olanağına kavuştum. Çeşitli bakanlıkların ve ayrıca özel sektör çatı kuruluşlarının temsilcileriyle bir dizi toplantı yoluyla. Ama ekonomik kriz vardı.

Asıl atılım, 19 2005'te yeni bir Türk hükümetinin kurulduğu ve Başbakan Erdoğan tarafından kurulduğu zamandı.

Ve 2005 yılı Afrika yılı ilan edildi. Asıl çaba harcanmış ve Afrika ülkeleri ve Türkiye ve enstitüsü ile yapılan zirve toplantıları sayesinde Türk Afrika baskılarının bölgeselleştirilmesi bugün olduğu gibi gerçekleştirilmiştir. Türk Afrika milletlerinin her anlamda gelişimini gözlemliyoruz. Afrika ülkelerinde 44 Türk Büyükelçiliği, Ankara'da 38 Afrika Büyükelçiliği bulunmakta ve Türk Hava Yolları özellikle Afrika ülkelerinde 61 noktaya uçmaktadır. Afrika için Türk bursları. Türkiye'de binlerce Afrikalı öğrenci var ve burada şunu da belirtmeliyim ki Türk İşbirliği Teşkilatı'nın (TİKA) çabalarını da takdir ediyorum ve biz de öyle olmalıyız ki tüm bu çabaların özellikle yansıdığını görelim. Kültürel ilişkiler, ekonomik ilişkiler ve ayrıca ticari rakamlarda. Bu yüzden hoşuma gidiyor, sadece eklemekten hoşlanmıyorum, ama şunu da belirtmek istiyorum, bilirsiniz, siyasi bağlamlar geliştirildi, sadece bir örnek vermek gerekirse, Sayın Cumhurbaşkanı, Sayın Erdoğan.

Bağlamlar geliştirildi. Bir örnek vermek gerekirse, Cumhurbaşkanı Sayın Erdoğan, Başbakanlık yaptığı dönem de dahil olmak üzere bugüne kadar 31 Afrika ülkesini ziyaret etti ve birçok Afrika cumhurbaşkanı, başbakanı veya bakanı Türkiye'ye geliyor. Bu da demek oluyor ki biliyorsunuz, Türkiye'de Afrika ülkeleriyle temaslar yoğunlaşıyor. Yani bu iyi bir sonuç ve bence, Afrika'nın parlak bir geleceğe sahip olduğu hissine sahibim ve muazzam zengin doğal kaynaklar ve insan kaynakları ile Afrika kıtası için gerçekten çok iyi bir gelecek, parlak bir gelecek var. Bu yüzden burada kısa olmalıyım, ama herkese başarılar diliyorum.

Bu sempozyum için ve bu önemli etkinliği düzenlediği için SDE'yi de takdir etmeliyim. Çok teşekkür ederim.

Rusya'nin Afrika'daki Faaliyetleri

Abdulvahab MUSTAFALI

Özet

Rusya, Vladimir Putin döneminde ve özellikle de son yıllarda Afrika'daki faaliyetlerini önemli ölçüde artırmış durumdadır. Çünkü Rusya, Afrika'yı jeopolitik ve ekonomik açıdan önemli bir bölge olarak görmekte ve bölgedeki varlığını sürekli güçlendirmeye çalışmaktadır. Özellikle de son dönemlerde uğramış olduğu Batı ambargosu sonrası kendisine yeni müttefik arama faaliyetine geçen Rusya, yönünü Asya ve Afrika ülkelerine dönmüştür. Bu tür faaliyetler bilhassa Rusya'nın 2022'de Ukrayna'ya saldırısı sonrası daha da genişletilmiştir. Bu bağlamda Rusya'nın Afrika'da diplomatik, ekonomik, askeri ve bu gibi bazı önemli faaliyetlerini örnek olarak göstermek mümkün olacaktır. Anlaşıldığı üzere bu minvalde yukarıda sıralanmış olan faktörler bağlamında Rusya Afrika ilişkileri incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Afrika, Rusya Afrika'da, Putin.

* Abdulvahab Mustafalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset ve Sosyal Bilimler Dr. Öğrencisi, mustafali.abdulvahab01@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7085-5467.

Russia's Activities In Africa

Abstract

Russia has significantly increased its activities in Africa during the period of Vladimir Putin and especially in recent years. Because Russia sees Africa as a geopolitically and economically important region and is constantly trying to strengthen its presence in the region. Especially after the Western embargo that it has been through recently, Russia, which started to search for new allies for itself, turned its direction to Asian and African countries. Such activities have been further expanded, especially after Russia's attack on Ukraine in 2022. In this context, it will be possible to show some important activities of Russia in Africa, such as diplomatic, economic, military and so on. As it is understood, Russia-Africa relations will be tried to be examined in the context of the factors listed above.

Keywords: Russia, Africa, Russia in Africa, Putin.

1. Giriş

Rusya ve Afrika ülkeleri arasındaki ilişkiler çeşitli bir şekildedir. Yani bu ilişkilerin doğası ve derinliği ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Ancak bilindiği üzere Rusya, Vladimir Putin döneminde ve özellikle de son yıllarda Afrika'daki faaliyetlerini önemli ölçüde artırmış durumdadır. Rusya ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin özellikle de son dönemlerde artış göstermesinin birkaç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan biri; SSCB yıkıldıktan sonra Boris Yeltsin¹ yönetimindeki Rusya'nın Batı ile açılım sürecine girmiş olmasıdır. Çünkü artık yeni dünya dengeleri kurulmakta ve Rusya için ABD ve Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş dostları varken, Afrika gibi müttefike ihtiyaç duyulmamaktaydı.

Rusya'da XX. Yüzyılın son yıllarındaki ekonomik kriz Afrika ülkeleri ile olan ilişkileri tamamen minimize bir konuma sokmuş olduğu durumdan yaklaşık on yıl sonra, Putin yönetimindeki Rusya, bu ilişkileri yeniden canlandırmaya koyulmuştur. Rusya'nın Afrika'ya olan yatırım harcamaları ve diplomatik ilişkileri de bu dönemden sonra yavaş yavaş artmaya başlamıştır. Dolayısıyla artık yönünü kısmen Asya ve Afrika'ya dönen Rusya, Afrika'yı jeopolitik ve ekonomik açıdan önemli bir bölge olarak görmüş ve bundan sonra bölgedeki varlığını sürekli güçlendirmeye çalışmıştır. Bu yüzden Afrika ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini güçlendirmek için çaba sarf etmektedir. Bunun için üst düzey ziyaretler düzenleyerek ve ticari anlaşmalar imzalayarak Afrika ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurmayı amaçlamaktadır. Böylelikle de Afrika'daki ekonomik işbirliklerini artırmaya yönelik adımlar daha kolay atılabilmektedir. Özellikle de enerji sektörü bu anlamda önemli bir alan olmuştur. Şöyle ki, petrol ve gaz şirketleri aracılığıyla Afrika'daki enerji kaynaklarına yatırım yaparak, işbirliği projeleri geliştirmektedir.

Rusya'nın Afrika'yla gelişmekte olan diplomatik ve ekonomik faaliyetleriyle yanı sıra askeri işbirlik alanı da büyümektedir. Şöyle ki Rusya, özellikle de son dönemde askeri varlığını Afrika'da artırmıştır. Orta Afrika Cumhuriyeti, Sudan, Mali gibi ülkelere askeri danışmanlar göndererek askeri işbirliği anlaşmaları yapmaktadır. Böylelikle bölgedeki çeşitli ülkelere silah ve askeri teçhizat sağlanmaktadır. Ancak bu durum, bazı ülkelerdeki iç çatışmaları ve istikrarsızlığı artırabilecek bir etkiye de sahip olabilir. Dolayısıyla da anlaşıldığı gibi bu çalışmada Rusya'nın Afrika'daki faaliyetlerini incelemek ve Afrika coğrafyasındaki Rus varlığının nedenlerini birtakım unsurlar üzerinden okumaya çalışılmaktadır.

¹ **Boris Nikolayeviç Yeltsin** (1931-2007) - Önemli bir devlet adamı ve siyasi figür olarak bilinmektedir. Rusya Federasyonu'nun ilk halk tarafından seçilen Başkanı (1991-1999) olmuştur. Cumhurbaşkanlığı görevi süresince uygulamaya sokmuş olduğu radikal reform faaliyetleri neticesinde, Rusya'nın sosyo-politik ve ekonomik yapısı tamamen değişmiştir. Bkz.: Mustafalı, (2022).

Çalışma konusunu daha iyi inceleyebilmek için ise ilk önce Afrika ve SSCB ilişkilerine tarihsel bir çerçeveden bakmak gerekmektedir. Çünkü Rusya Afrika'yı son birkaç yılda keşfetmiş değildir. Bu yüzden Rusya'nın Afrika'daki diplomatik, ekonomik ve askeri faaliyetlerini daha iyi anlayabilmek için bu iki taraf arasındaki tarihi ilişkilere bakmak gerekmektedir. Böylelikle günümüzden geçmişe kadar uzanan bu bağın günümüzdeki durumu daha anlaşılır olacaktır.

2. SSCB ile Afrika Ülkeleri Arasındaki İlişkileri

SSCB ve Afrika ilişkileri, Soğuk Savaş döneminin uluslararası politika dinamiklerine bağlı olarak şekillenmiştir. Bu ilişkinin ana dinamikleri, Sovyetlerin dış politika hedefleri ve Afrika ülkelerinin bağımsızlık mücadeleleriyle ilişkilidir. Özellikle de SSCB ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkiler çerçevesinde unutulmaması gereken husus, Afrika'nın gözünde Sovyetlerin Batı karşıtı, anti-emperyalist bir güç olmasıdır. Çünkü 1960'lı ve 1970'li yıllarda SSCB Afrika'daki sömürgeci güçlere karşı bağımsızlık mücadelesi veren ulusal kurtuluş hareketlerini desteklemiştir (Antoshin, 2012: 21).

Afrika'nın gözünde anti-emperyalist bir güç konumunda olan SSCB'nin bağımsızlık mücadelesi veren ulusal kurtuluş hareketlerine vermiş olduğu desteği örneklendirmek gerekir ise bunlar şu şekilde sıralanabilir: 1964-1974 yılları arasında Portekiz sömürge güçlerinden bağımsız olmak için mücadele eden Angola Halk Kurtuluş Hareketi (*Movimento Popular de Libertação de Angola*); aynı dönemde yine sömürgeci Portekiz'den bağımsız olmak için mücadele eden Mozambik'teki Mozambik Özgürlük Cephesi (*Frente de Libertação de Moçambique*); ve 1966 yıllarında Güney Afrika Cumhuriyeti'nden ayrılmak için mücadele veren Namibya'daki Ulusal Kurtuluş Hareketi (*Suidwes-Afrikaanse Volks Organisasie*). SSCB yönetimi bağımsızlık için mücadele eden bu kurtuluş hareketlerini politik ve askeri açıdan desteklemiştir (Antoshin, 2012: 27). Burada belirtmek gerekir ki, SSCB bu ve diğer Afrika ülkelerine askeri yardımlarda bulunmakla yanı sıra ideolojik, ekonomik, eğitim ve kültürel faaliyetlerde bulunarak oradaki varlığını sürdürmüştür.

Ancak daha önce de belirttiğim üzere Sovyetler dağıldıktan sonra hem Rusya içerisinde bir takım iç sorunların ve ekonomik zorlukların varlığı, hem de Yeltsin'in Batı'ya açılım isteği dolayısıyla Afrika ile olan ilişkiler zayıflamıştır. Dolayısıyla artık Afrika ülkelerine yardım ve yatırımlar yapılamıyordu (Rogers, 2019: 2). Artık Yeltsin yönetimindeki Rusya'nın, emperyalist Batı ile 'mücadelesi' söz konusu değildi. Ki artık bu dönemde Afrika'daki eski Leninist-Marksist hareketler de ideolojik değişime gitmişlerdi. Dolayısıyla SSCB yıkıldıktan sonra Rusya'nın Batı ile ilişkisi doğal olarak Afrika'daki dostlarını üzümüş olduğu bilinmektedir.

3. Rusya Federasyonu İle Afrika Ülkeleri Arasındaki İlişkiler

Batı ülkeleri Putin'in Yeltsin gibi açık kapı politikası izlemeyeceğini anladıktan sonra ve Rusya'nın dünya arenasındaki eski gücüne geri dönmek isteği, ister istemez Batı ülkeleri ile Rusya arasında rekabeti doğurmuştur. Bu hususta özellikle de 2010 yılından sonra Rusya'nın Afrika ülkeleri ile yeniden temaslarını güçlendirmesi de bu rekabetin türlerinden bir diğeri olmaktadır. Rusya için Sovyetler'den sonra Afrika'ya geri dönüş politikasını uygulamaya sebebiyet veren birtakım nedenleri incelemekte fayda vardır. Bunlardan ilki Batı ile olan gerilimdir. Ukrayna'daki renkli devrim (2004), Kırgızistan'da lale devrimi (2005), devamında Rusya – Gürcistan savaşı (2008 yılında Abhazya ve Osetya'nın ilhak edilmesi) sonrası Rusya'nın Batı ile arası yavaştan bozulmaya başladığı sinyalleri verilmiştir. Devamında ise Rusya'nın komşularına karşı agresif politikalarına bir de 2014 yılında Kırım'ı ilhakının eklenmesinin ardından, artık Batı ile mesafe son hadde ulaşmıştır.

Rusya'nın Suriye'deki varlığı ve Rusya'nın Tunus, Cezair, Libya ve Mısır gibi Kuzey Afrika ülkeleri ile askeri ve ekonomik alanlarda iyi ilişkilere sahip olması, başta ABD olmakla diğer Avrupa ülkelerinin rahatsızlığına neden olmuş ve bu bölgelerde ABD hegemonyasına engel teşkil etmiştir. Rusya cumhurbaşkanı Putin'in iddia ettiği üzere NATO güçlerinin giderek Doğu'ya doğru genişlemesi artık taciz durumuna ulaşmış ve bunu önlemek için 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı, Batı ile olan gerilimin son noktası olmuştur. Batı ambargosuna uğramış Rusya, bu minvalde doğal olarak kendisine yeni müttefik arama faaliyetine geçerek, yönünü Asya ve Afrika ülkelerine daha da dönmüştür. Böylelikle Rusya, Afrika ülkeleriyle diplomatik ekonomik ve askeri ilişkilerini güçlendirmek için çaba sarf etmeye başlamıştır.

Rusya'nın Afrika ülkeleri ile yeniden ilişkilerini güçlendirmesi, Afrika'daki bazı ülkelerin, özellikle de eskiden SSCB ile iyi ilişkileri olmuş ülkeleri sevindirmiştir. Buna neden, sömürge kelimesine dahi haklı nedenlerle aşırı tepkili olan Afrika'yı, Batının sömürsünden kurtarmak vaadi ve Batı merkezli tek kutuplu dünya ile mücadele fikirlerinde bulunan Rusya, Afrika için daha dürüst ve sempatik gelmektedir. Özellikle de Kremlin'e yakınlığı ile bilinen Avrasyacı Aleksandr Dugin'in "Afrika Halklarına Sesleniş" konuşmasında, Afrika halkları için özgürlüğün ancak Rusya ile temas kurarak ve sıkı ilişkiler yürütülmesi sonucunda ancak Batı köleliğinden kurtulması söz konusu olacağını belirtmektedir. Buna sebep, Dugin'nin iddia ettiği üzere Rusya'nın "kara güçlerin" küreselleşme politikasına karşı başarılı bir şekilde direnmesidir. Ona göre, gerçek anlamda bağımsızlık ve kendi kaderini tayin etmek hakkını verecek olan tek ülke Rusya'dır. Bu yüzden de Afrika halklarının da özgürlüğe giden yolları Rusya'yla temastan geçmektedir (Dugin, 2021).

Bunun dışında da Rusya, varlığını bulundurduğu Afrika ülkelerin iç işlerine karışmaması, bu ülkeler açısından daha çok arzu edilendir. Özellikle de otoriter, totaliter rejimlerin en çok sahip olmak istedikleri konum, işlerine karışılmamasıdır. Batı ülkelerinden farklı olarak ise Afrika ülkeleri için Rusya, bu konuda tam aranan bir müttefik konumundadır.

3.1. Rusya'nın Afrika Ülkelerindeki Faaliyetlerinin Çeşitliliği

Sovyetler zamanında olduğu gibi Rusya'da yeni dönemde Afrika'daki varlığını birtakım faaliyetler ile yürütmektedir. Bu faaliyetleri üç başlık altında (diplomatik, ekonomik ve askeri) ele almak mümkün olacaktır. Ancak bununla beraber kültürel² ve eğitim³ alanında da çalışmaların bulunduğunu vurgulamak gerekmektedir. Rusya'ya göre en esaslı, başlangıç olarak diplomatik ilişkileri iyileştirmeye çalışmaktadır. Bunun devamında/beraberinde ise ekonomik ve nihayetinde askeri temaslar kurarak bu coğrafyadaki varlığını korumaya çalışmaktadır. Çünkü özellikle de son dönemlerde dünya genelinde güvenilirliğini ve prestijini kaybetmiş durumda olan Rusya için taraftar ve müttefiklerin bulunması öncelik teşkil etmektedir.

3.1.1. Diplomatik Faaliyetler

Rusya, Sovyetler'den sonra ikinci kez Afrika ülkeleri ile diplomasi ilişkilerini yüksek seviyede yürütmeye çalışmaktadır. Özellikle de 2010'lu yıllardan itibaren Afrika ülkeleri ile ilişkileri belirgin bir şekilde yükselişe taşıyan Rusya, devamlılığı sürdürebilmek için üst düzey ziyaretler düzenleyerek, ikili anlaşmalar ile uluslararası platformlarda işbirlikleri kurmaktadır. Buna örnek 2019 senesinde Rusya'nın Soçi kentinde gerçekleşmiş Rusya-Afrika Zirvesi ve beraberindeki Rusya-Afrika Ekonomik Forumu gösterilebilir. Bu tür Rusya-Afrika zirvesinin en sonuncusu ise 2022 senesinde Rusya'nın kuzey başkenti olarak nitelendirilen Sankt-Petersburg'da gerçekleşmiştir. Belirtmek gerekir ki, 26-29 Temmuz 2023 tarihinde de ikinci Sankt-Petersburg Rusya-Afrika zirvesi gerçekleşecektir.

Bu tür temaslarla beraber Rusya, ihtiyaç sahibi Afrika ülkelerine maddi yardımlarla yanı sıra gıda ve sağlık ürünleri gibi ihtiyaçlar da ulaştırmaktadır. Bu tür ilişkiler genellikle politik, ekonomik, askeri ve bu gibi farklı alanlarda işbirliklerini geliştirmek ve Afrika ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurmayı kolaylaştırmak için gereklidir.

² Kıtanın sekiz ülkesinde (Mısır, Zambiya, Kongo Cumhuriyeti (Brazzaville), Fas, Tanzanya, Tunus, Etiyopya ve Güney Afrika Cumhuriyeti) Rus kültür merkezleri bulunmaktadır. Bkz.: Kulkova, (2019).

³ Rusya'da halihazırda yaklaşık 4 bini burslu olmak üzere 35 bin Afrika'lı öğrenci yüksek öğretim görmektedir. Bkz.: Russkiymir, (2023).

3.1.2. Ekonomik Faaliyetler

Rusya ile Afrika ülkeleri arasındaki diplomasi ilişkileri inkişaf ettikçe, ekonomik işbirliklerini artırmaya yönelik adımlar da daha kolay atılabilmektedir. Özellikle de enerji sektörü, madencilik, savunma sanayi, inşaat ve alt yapı, tarım ve gıda, ulaştırma gibi alanlarda işbirliği ve yatırımlar artmıştır (Kuzmin, 2013: 54-55). Bununla beraber petrol, doğalgaz, madencilik ekipmanlarının tedarik edilmesi ve enerji projelerine ortak olmak gibi ekonomik hamleler ile Rusya ve Afrika ülkeleri arasında ticaret hacmi genişletilmektedir. Dolayısıyla, Rusya'nın Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişkileri sadece tek bir ticari kalem üzerinden değil, oldukça çeşitlilik gösterdiği görülmektedir.

Rusya'nın 2022 yılı verilerine göre Afrika ülkeleriyle dış ticaret cirosu yaklaşık 18 milyar dolar hacindedir. Rusya'nın Afrika pazarına yaptığı sevkiyatın yaklaşık %25'i buğday, yaklaşık %22'sinden fazlası da petrol ve petrol ürünlerinden ibarettir (Kalmychek, 2023). Rusya'nın en fazla ticaret hacmi ilişkisi olan Afrika ülkeleri aşağıda sıralanmıştır: Mısır, Güney Afrika, Ceza-yir, Angola, Nijerya, Libya, Moritanya, Fas, Tanzanya, Zimbabve.

3.1.3. Askeri Faaliyetler

Rusya'nın Afrika'yla gelişmekte olan diplomatik ve ekonomik faaliyetleriyle yanı sıra askeri işbirlik alanı da büyümektedir. Şöyle ki Rusya, özellikle de son dönemde askeri varlığını Afrika'da artırmıştır. Askeri teçhizat tedariki, askeri eğitim, ortak tatbikatlar ve askeri danışmanlık gibi alanlarda işbirliği yoğunlaşmış durumdadır (Rogers, 2019: 3). Rusya ayrıca bazı Afrika ülkelerinde askeri üsler kurmayı amaçlayarak askeri varlığını artırmaktadır. Anlaşıldığı üzere Rusya, Suriye'deki deneyimlerini kullanarak Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sudan, Mali, Burkina Faso ve yaklaşık on Afrika ülkesine askeri danışmanlar/personeller göndererek askeri faaliyetlerini bu coğrafyada da yürütmektedir.

Askeri işbirlikler denilince tabii ki de akla ilk gelen şeylerden biri silah ticaretidir. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün raporuna göre, 2014'ten 2019'a kadar olan dönemde Rusya, Afrika ülkelerine ana silah tedarikçisi konumunda olmuştur. Genel olarak ise Afrika kıtasına silah ithalatı yapan ülkeleri karşılaştırmak gerekirse pazarın %49'u Rusya, %14'ü ABD, %13'ü Çin, %6'sı Fransa'ya aittir. Görüldüğü üzere Rusya, bölgede çeşitli ülkelere silah ve askeri teçhizat sağlanmakta ilk sıralarda bulunmaktadır. Bu durum, bazı ülkelerdeki iç çatışmaları ve istikrarsızlıkların uzun vadeli olmasına ve hatta artmasına etki edebilmektedir (Mikhlin & Molochnyy, 2020: 59-60).

Sonuç

Çalışmanın sonucunda Rusya'nın, Afrika'da yürütmekte olduğu faaliyetler sayesinde hem siyasi hem de ekonomik çıkarlarını güçlendirmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır. Belirtmek gerekiyor ki, özellikle de son dönemde bu faaliyetler sonucunda Afrika ülkeleri ile Rusya arasındaki ticaret hacmi ve yatırımlar giderek artmaktadır. Buna sebep Rusya'nın uğramış olduğu Batı ambargosuna karşılık yeni pazarlar aramaya koyulmuş olmasıdır. Uğramış olduğu ekonomik ambargolarla beraber Rusya, hem de dünyadaki güvenirliliğini ve nüfuzunu kaybetmiş durumdadır. Bu yüzden taraftar ve mütefiklere ihtiyaç duymaktadır. Bu tür ihtiyaçlarını gidermek amacıyla da diplomasiye ağırlık vermekle beraber ekonomik ilişkileri geliştirerek askeri anlaşmalar ile ilişkileri geliştirmeye çalışmaktadır. Bunun için bir takım zirveler gerçekleştiriliyor, iktisadi girişimler, yatırımlar yapılıyor ve ortak askeri tatbikatlar hayata geçiriliyor. Dolayısıyla da Rusya, yakın gelecekte Afrika ile ilişkileri daha da geliştireceği öngörülmektedir. Buna ait sonuçları da çok yakında göreceğiz.

Kaynakça

- Antoshin, Aleksey Valerievich. (2012). **Rossiya i Afrika: Uchebno-Metodicheskoye Posobiye**, Yekaterinburg: Izdatelstvo Uralskogo Universiteta.
- Dugin, Aleksander. (2021). **"Afrika - Koloniya Zapada: Obeshchannogo Osvobozhdeniya ne Proizoshlo"**, Tsargrad TV: https://am.tsargrad.tv/shows/afrika-kolonija-zapada-obeshhannogo-osvobozhdeniya-ne-proizoshlo_358811 (15.06.2023)
- Kalmychek, Pavel. (2023). **"Novosti. Ministerstvo Ekonomicheskogo Razvitiya Rossiyskoy Federatsii"**, https://www.economy.gov.ru/material/news/minekonomrazvitiya_do_2030_tovarooborot_mezhdu_rossiey_i_afrikoy_mozhet_uvelichitsya_vdvoe.html (16.06.2023).
- Kulkova, Olga. (2019). **"Myagkaya Sila Rossii v Afrike: Novyye Perspektivy i Vyzovy"**, <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/myagkaya-sila-rossii-v-afrike-novye-perspektivy-i-vyzovy/#:~:text=Что%20касается%20Африки,в%20посольстве%20России%20в%20ЮАР.> (17.06.2023)
- Kuzmin, Sergey Fedorovich. (2013). **"Rossiya i Afrika v XXI veke"**, Aktualnyye Problemy Sovremennykh Mezhdunarodnykh Otnosheniy, 1(2), s. 54-58
- Mikhlin, Aleksandr Aleksandrovich & Molochnyy, Vyacheslav Vyacheslavovich. (2020). **"Perspektivy Razvitiya Voyennogo Sotrudnichestva Rossii so Stranami Afrikanskogo Kontinenta"**, Voyennaya Mysl, 5(3), s. 55-73.

Işid'in Yeniden Canlanması: Afrika'daki Yerel Terör Örgütlerinin Işid'a Bağlılık Göstermelerindeki Temel Fonksiyonlar

Abdullah ÖZBAY*

Özet

Ortadoğu'da Irak ve Suriye merkezli olarak faaliyet gösteren IŞİD terör örgütü, ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyonun operasyonları ve Türkiye'nin Suriye'de etkin mücadelesi sonucu bölgedeki alan hakimiyetini kaybetmiştir. Ortadoğu'da zayıflayan ve sadece hücre yapılanmaları şeklinde varlık gösterebilen örgüt, Afrika'da ise giderek güç kazanmaktadır. Bu noktada bu örgütleri kimin kurduğu ve yönettiği de kafalarda soru işaretleri bırakmaktadır. İstikrarsızlığın olduğu Afrika ülkelerinde uygun yayılma zemini bulan IŞİD, bu bölgelerdeki yerel terör örgütleri ile iş birliğine giderek kendisine alan açmıştır. IŞİD'in Afrika'da yayılması, yabancı savaşçıların Afrika'ya ihraç edilmesinden çok Afrika'da yerel terör örgütlerinin örgüte bağlılık bildirmeleri ile gerçekleşmektedir. IŞİD', bağlılık gösteren yerel örgütler sayesinde küresel bir örgütün parçası olmayı hedeflemektedirler. Bu yöntemle meşruiyet kazanmaya çalışan Afrika'daki yerel terör örgütleri, IŞİD ideolojisinin de yaşamaya devam etmesine sebep olmaktadır. IŞİD'in Afrika'da yayılması Mısır, Libya, Tunus, Cezayir gibi kuzey Afrika ülkeleri ile sınırlı kalmamaktadır. Somali, Kenya ve Mozambik gibi Afrika'nın doğusundan Nijerya ve Mali gibi Batı Afrika ülkelerine kadar yerel örgütler IŞİD'e bağlılık yemini etmiştir. Bunlar içinde Eş-Şebab ve Boko Haram gibi Afrika'daki en etkili terör örgütlerinin bulunması da kıtadaki yerel örgütlerin IŞİD ideolojisine yönelik yakınlığını göstermektedir. Ortadoğu'da hezimete uğrayan IŞİD'in hilafet makamı da pratikteki bütün işlevlerini kaybetmiş olmasına rağmen Afrika'daki yerel örgütler sözde hilafet makamına bağlılık göstermeye devam etmektedir. Bu çalışmada, Afrika'daki yerel terör örgütlerinin IŞİD'e bağlılık göstermelerindeki temel motivasyonlar incelenecek ve IŞİD'in Afrika'da nasıl yayıldığı açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: IŞİD, Hilafet, Afrika, Eş Şebab, Boko Haram.

* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (ASBU), Bölge Çalışmaları Enstitüsü, Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı, abdullahozbay99@gmail.com ORCID: 0000-0001-7763-7024.

The Revival of ISIS: Local Terrorist Organizations in Africa Basic Functions in Demonstrating Allegiance to ISIS

Abstract

The ISIS terrorist organization, operating mainly in Iraq and Syria in the Middle East, has lost its territorial dominance in the region due to the operations of the US-led international coalition and Türkiye's effective fight in Syria. While weakening in the Middle East and existing only in the form of cell structures, the organization is gaining strength in Africa. This raises question marks about who founded and directed these organizations. Finding suitable ground for expansion in unstable African countries, ISIS has collaborated with local terrorist groups in these regions, creating space for itself. ISIS's spread in Africa occurs not so much through exporting foreign fighters but rather through local terrorist groups declaring allegiance to the organization. By showing allegiance to ISIS through these local groups, the aim is to become part of a global organization. African local terrorist groups seeking legitimacy through this method contribute to the continuation of ISIS ideology in Africa. ISIS's expansion in Africa is not limited to North African countries such as Egypt, Libya, Tunisia, and Algeria. Local groups from Eastern African countries like Somalia, Kenya, and Mozambique to West African countries like Nigeria and Mali have pledged allegiance to ISIS. The presence of the most influential terrorist groups in Africa, such as Al-Shabaab and Boko Haram, among them, indicates the inclination of local groups on the continent towards the ISIS ideology. Although ISIS suffered defeat in the Middle East, losing all practical functions of the caliphate, local African groups continue to show allegiance to the so-called caliphate. This study aims to examine the main motivations behind the allegiance of local terrorist groups in Africa to ISIS and to explain how ISIS has spread in Africa.

Keywords: ISIS, Caliphate, Africa, Al-Shabaab, Boko Haram.

Giriş

IŞİD, sadece hücre yapılanmaları şeklinde varlık göstermesine rağmen, bu örgütün neden ve nasıl bir şekilde Afrika'da istikrar kazanabildiği hala tartışmalıdır. Hedeflerinin de daha çok İslam dünyası olması da. Bu durum örgütü kimin kurduğu ve yönettiği hakkında akıllarda soru işaretleri bırakmaktadır. İstikrarsızlık ve çatışmaların kol gezdiği Afrika kıtası, terör örgütlerinin faaliyetlerini sürdürebilecekleri bir zemin sunmaktadır. Ortadoğu'da hezimete uğrayan IŞİD'in hilafet makamı, pratikteki bütün işlevlerini kaybetmiş olmasına rağmen, Afrika'daki yerel örgütler sözde hilafet makamına bağlılık göstermeye devam etmektedir. IŞİD'in genişlemesi, yabancı savaşçıların bu kıtaya ihraç edilmesinden ziyade yerel terör örgütlerinin IŞİD'e olan bağlılıklarını beyan etmesiyle gerçekleşmiştir. Bu durum, Eş-Şebab ve Boko Haram gibi Afrika'nın en etkili yerel terör örgütlerinin IŞİD'e bağlılık yemini etmesiyle daha da belirgin hale gelmiştir. IŞİD'in Afrika'daki genişlemesinin dinamiklerini incelemek, yerel terör örgütlerinin bu uluslararası terör örgütüne neden bağlılık bildirdiklerinin motivasyonlarını anlamak önem arz etmektedir. Ayrıca, bu çalışmada Afrika'daki geniş coğrafi çeşitliliği de göz önünde bulundurarak IŞİD'in etkin olduğu bölgeleri ele alınacak ve böylece örgütün Kuzey Afrika ülkeleri olan Mısır, Libya, Tunus ve Cezayir'den, doğu Afrika'da Somali, Kenya ve Mozambik'e ve batıda Nijerya ve Mali'ye kadar uzanan etkisi anlaşılacaktır. IŞİD'in Afrika'da nasıl yayıldığını anlamak, bölgedeki terörizmle mücadele stratejilerinin geliştirilmesine, uygulanmasına önemli bir katkı sağlamakla birlikte asıl bu örgütlere katılımdaki motivasyonların anlaşılması Afrika'daki bu örgütlerin geleceğini daha geniş değerlendirilmesini mümkün kılacaktır.

IŞİD 2014 yılında halifeliğini ilan etmesinden bu yana, Afrika kıtasında da yaygınlaşmaya başlamıştır. 2014'te Libya, Cezayir, Mısır ve Tunus'taki militanlardan gelen ilk bağlılık beyanlarından sonra, 2015'te Çad Havzası ve Sahra'daki militanlardan daha fazla bağlılık beyanları gelmiş ve IŞİD'e olan ilgi devam etmiştir. 2016'ya gelindiğinde, Somali'deki bir militan grubu bağlılık beyanında bulunmuş ve 2019 baharında Mozambik ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki militanlar da aynı şekilde beyanda bulunmuştur. IŞİD'e olan bağlılık arttıkça, Afrika kıtasındaki bağlı gruplarının personel sayısı ve faaliyet kapsamı da artmıştır. 2017'den itibaren bazı gözlemciler "Afrika'nın IŞİD için yeni savaş alanı olduğunu" belirtmeye başladılar (Wirtschafter & Gadiaga, 2017). Bölgesel halifeliğinin Mart 2019'da Baghouz'un ele geçirilmesiyle düşüşünün ardından, Afrika kıtasındaki bağlı eyaletler her biri IŞİD'e olan bağlılıklarını "Ve En İyi Sonuç Salihler İçindir" adlı bir video serisiyle tekrar beyan ettiler (Joscelyn, 2019). Baghouz'un Mart 2019'daki kaybının ardından, Afrika bağlıları İslam Devleti Merkezi'ne olan heveslerini azaltmamış, hatta 2019 Ekim'indeki halife Bağdadi'nin ölümü de bu

durumu değiştirmemiştir. Ölümünden bir hafta sonra, resmi Afrika bağlı eyaletlerinin neredeyse her biri, yeni halife Ebu İbrahim el-Haşimi el-Kuraşı liderliğindeki İşİD'e bağlılıklarını teyit eden bir video bildirisi yayınlamıştır. İşte bu noktada Al Jazeera'dan bir yorumcu, Bağdadi'nin ölümüyle "İşİD ölmedi, sadece Afrika'ya taşındı" ifadelerini kullanmıştır (Abdallah, 2019).

Bağlılık Öncesi Dönem, Cihadın Demokratikleşmesi ve İşlam Devleti Merkezine Çekilme Mantıkları

Afrika'daki yerel militan gruplar veya bireyler için İşİD'in cazibesi, onların cihat anlayışını "demokratikleştirme" ve yeni güç biçimleri sunma potansiyelinden kaynaklanmaktadır. Örgütün 2014 yılında hilafeti ilan etmesi, el-Kaide'nin genellikle tekeli altında olan yerel isyanları ve uluslararası bağları arayışını tetiklemiştir. Yani, İşİD'in yükselişi, bir kutuplaşmaya neden olmuştur, bu da Afrikalı militan gruplara ve liderlere bağlılık noktasında yeni veya alternatif bir güç kutbu sunmuştur. Bu bağlantılar, el-Kaide ile zaten bağlantılı veya sempati duyanları ve daha önce hiçbir uluslararası kimliğe bağlı olmamış lider ve grupları çekmiştir. Ancak, burada "cihatın demokratikleşmesi"nden kastedilen, grup tabanlı karar alma süreçlerinde demokrasi veya eşitliği artırmak değil, yerel aktörlerin bir küresel ana gruba bağlantı kurma seçeneğini genişletmektir. Afrikalı bir militan grubun, İşİD gibi yeni bir küresel cihad ağına bağlılık beyanında bulunmanın cazibesi hem maddi hem de itibari ile ilgilidir. Maddi olarak, Afrikalı gruplar, İşİD ile olan bağlantının finansal, personel, silah ve bilgi transferleri getirebileceğini düşünmüşlerdir (Chelin, 2020). İtibari açıdan, İşİD ile ilişkili grupların, teolojik meşruiyet ve küresel meşruiyet kazanabileceğini düşünmüşlerdir. Bu itibari meşruiyet, küresel bir meşruiyetin yeni yerel veya uluslararası rekrutları, yerel finansmanı vb. çekebileceğini de düşünmüşlerdir. Afrikalı grupların örgüte bağlılık beyanı süreci, İşİD'in global olarak ortaya çıkışıyla, el-Kaide'nin daha önce tek seçenek olduğu bir alanı genişletmiş, küresel cihat hareketi içerisindeki bu çatlağı ve cihat bağlantısı için fırsatların "demokratikleşmesini" temsil eden bu fırsatı kullanmış ve bu durumdan güçlenmişlerdir. 2014 yılında İşİD'in sözcüsü al-Adnani'nin Bağdadi'ye biat çağırısına dünya genelindeki Selefi-cihadçı militanlar ve örgütler büyük bir heyecanla yanıt verdi. İşİD'e katılmak isteyen cihadi grupların, biat süreci ilk başta belirsiz olsa da zamanla daha düzenli bir hale gelmiştir. Biatlar, sesli, video veya metin biçiminde, Twitter, Telegram veya özel şifreli ve şifresiz iletişimler aracılığıyla yapıldı, nadiren de olsa kişisel olarak İşİD temsilcileriyle yapılan toplantılarda biat edilmiştir (Warrick, 2014). Bu resmi taahhüt sürecini tanımlasa da, İşİD'in bu taahhütlere verdiği yanıtın niteliği genellikle değişiklik göstermiştir.

Bağlılık Sonrası Dönem, Egemen Astlar ve Afrika'daki İslam Devleti Bağlılarının Deneyimleri

İŞİD Afrika'daki bağlı kuruluşlarının “egemen bağımlılar” olarak var olduğunu öne sürmektedir. Bu durum, bu kuruluşların İŞİD Merkezi'ne biat ettiklerini ve teorik olarak itaat etme eğiliminde olduklarını, ancak genellikle ana organizasyondan maddi destek ve operasyonel komut olmaksızın bağımsız olarak faaliyet gösterdiklerini ifade etmektedir. Afrika'daki İŞİD örgütleri, kendi yerel politikalarına göre hareket eden İŞİD'in küresel hareketinin takipçileridir. Biatlar kabul edildiğinde, tüm İŞİD eyaletleri veya bağlı örgütleri, İŞİD'in merkezi yapılanmasına bağımlı hale gelmiştir. Biat ettikten sonra, Afrika'daki İŞİD bağlıları genellikle maddi faydalar almamıştır. İŞİD Merkezi'nden beklenen maddi faydalar sınırlı ve nadir bir şekilde sağlanmakta ve Afrika eyaletleri ya da bağlı örgütleri İŞİD Merkezi'nden az miktarda maddi kaynak veya yönlendirme almaktadırlar (Bacon, 2018). İŞİD Merkezi'nden maddi yardım az olduğu halde, bu gruplar İŞİD Merkezi ile ideolojik bağlantılarından yararlanmaktadırlar. İŞİD eyaletleri, markalaşma uygulamaları aracılığıyla İŞİD Merkezi ile bağlantı kurarak kendilerine ve liderlerine meşruiyet kazandırmaktadırlar (Bacon, 2018). Bu durum, yerel kaynaklardan yeni katılımlar/takviyeler ve finans çekmektedir. Dolayısıyla, İŞİD'in Afrika hücreleri, İŞİD Merkezi ve birbirinden bağımsız olarak da evrimleşmiştir.

İŞİD ve Batı Afrika İslam Devleti Eyaleti, Somali ve Merkez Orta Afrika İslam Devleti Eyaleti

2015 yılında Boko Haram ve İŞİD arasındaki yakın ilişki, Boko Haram'ın lideri Shekau'nun İŞİD lideri Abu Bakr al-Baghdadi'ye ve dolayısıyla İŞİD'e bağlılığını açıklamasıyla resmîyet kazandı. Boko Haram'ın, genellikle kaba bir isyan hareketi olarak görülen bu grup, İŞİD'den global cihat meşruiyeti kazanmayı hedefliyordu. Buna ek olarak, İŞİD'in Boko Haram'a, dünyanın en zengin terörist gruplarından biri olan İŞİD ile operasyonel ve lojistik bağlantılar kurma fırsatı sunduğunu belirtmek önemlidir. Boko Haram, 2015 yılında hem Nijerya hükümetinden hem de yeni kurulan Çokuluslu Ortak Görev Gücü (MNJTF) tarafından artan karşı terör baskısı altında bulunuyordu. Bu nedenle, Boko Haram'ın İŞİD'e bağlılık yemini, kendi zayıflığı ve düşüş süreci ile de ilişkilendirilebilir. İŞİD için ise Boko Haram'ın bağlılık beyanını kabul etmek, dünyanın en ölümcül ve en büyük İslamcı aşırılıkçı örgütlerinden birine sahip olma avantajı sağladı. Boko Haram'ın 2015'teki nispi zayıflığına rağmen, örgüt dünya çapında en ölümcül terörist grup unvanını kazandı. Dahası, Boko Haram'ın 2015'te 6.000'den fazla deneyimli savaşçıya sahip olduğu tahmin ediliyordu. İŞİD için belki de en önemli

olan, Boko Haram'ın 2015 Mart'ında büyük bir toprak parçasını ele geçirmiş olmasıdır. Bu, IŞİD'in "kalmak ve genişlemek" ilkesine uygun olarak, Nijerya'nın kuzeydoğusundaki geniş bir bölgeyi kontrol altına almıştı. Boko Haram ve IŞİD'in ittifakı, her iki tarafın da kendi stratejik amaçlarına hizmet ederken, aynı zamanda IŞİD'in Afrika'da daha geniş bir varlık gösterme ve Sahra Altı Afrika'da belirgin bir varlık oluşturma hedefini de gerçekleştirdi (Kassim & Nwankpa, 2018).

2015 ve 2017 yılları arasında Abdulqadir Mumin liderliğindeki IŞİD-Somali ile IŞİD Merkezi arasındaki ilişkinin derecesi konusunda yetkililer farklı görüşler belirtmiştir. En belirgin bağlantı, medya alanında görülmüştür. IŞİD-Somali'nin düşük üretimi, gerçek bağlantı derecesi konusunda sorular doğurmuştur. Materyal açıdan, Mumin'in yeni kurulan hücreleri ile IŞİD Merkezi arasında 2015 sonları ve 2016 başlarında yapılan ilk finansal transferlerin yanında, 2016 Aralık'ta Kandala'nın düşüşünden sonra IŞİD-Somali'den ayrılanlar, grubun hem operasyonel emirleri hem de Irak ve Suriye'deki IŞİD Merkezi'nden banka transferleri yoluyla finansman aldığını ortaya çıkarmıştır (Feldman, 2006). Buna ek olarak, Mumin'in IŞİD Merkezi liderliği ile şifreli ağlar aracılığıyla sesli kayıtlar üzerinden iletişim kurduğuna dair kanıtlar vardır. 2018'deki bir BM raporu, Mumin'in Suriye'deki Somali-Suriye vatandaşları ile doğrudan temas halinde olduğunu ve bu kişilerin IŞİD-Somali'ye katılmayı düşündüğünü belirtmiştir (Council, 2018). Somali'de istikrarsız, fakir bir devlet ve önemli ölçüde el-Kaide varlığı olan bir yer olması örgütün küresel çıkışı, cihadı demokratikleştirdi. Bu durum, hırslı ancak hoşnutsuz bir cihadçı ideolog olan Abdulqadir Mumin'in, Puntland'daki el-Kaide hücrelerinden ayrılıp, Ali Saleeban alt klanının üyeleriyle birlikte bir IŞİD-Somali şubesi oluşturmayı denemesine olanak sağladı. Mumin için, bağlı kuruluşun faydasını doğrulama zorlu oldu: Adanmışlık sözünden itibaren grubun sürekli bir IŞİD vilayeti olarak adlandırılması neredeyse üç yıl sürdü. Ve hatta resmi bir İslam Devleti vilayeti olduğunda bile, kanıtlar, IŞİD Merkezi'nden yalnızca ara sıra yönlendirme veya yardım aldığını göstermektedir. IŞİD-Somali, birçok diğer IŞİD hücreleri gibi, örgüt merkezinin egemen bir alt hücreleri olarak kalmıştır.

IŞİD'in Afrika'da yeniden canlanmasında, yerel hükümetlerin yönetim zafiyetleri, etnik ve mezhebi çatışmalar, geniş kırsal alanların kontrol zorlukları ve Afrika'da artan genç nüfusun işsizlik ve fakirlikten kaynaklanan hoşnutsuzluğu gibi bir dizi faktör rol oynadı. Özellikle Mozambik'in Cabo Delgado eyaletindeki durum IŞİD'in Afrika'da nasıl canlandığını gösteren iyi bir örnektir. Yerel hükümetin yönetim zafiyetleri ve ekonomik eşitsizlikler, 2017'den itibaren "IŞİD Merkez Afrika Vilayeti" adlı bir grup olan Ahlu Sunnah Wa-Jama'nın yükselişini tetikledi. IŞİD'in Afrika'daki yeniden canlanması, ayrıca uluslararası terörizmle mücadele stratejilerinin etkinliğini

de sorgulattı. Özellikle, örgütün dünya genelindeki 'fikri' yayılmasını engelleme konusunda başarısızlıklar göze çarpmaktadır. 2019 yazı boyunca, IŞİD'in Orta Afrika Eyaleti'ne bağlı Mozambik kanadının gerçekleştirdiği iddia edilen şiddet eylemleri devam etmiştir (Postings, Twitter, 2019). Bu süre zarfında, Mozambik'teki Orta Afrika Eyaleti tarafından yapılan daha fazla saldırı iddiası ve fotoğraflar, örgütün medya organları tarafından yayımlandı (Postings, Twitter, 2019). Ancak, 24 Temmuz 2019 tarihli önemli bir medya yayını, Mozambik'in cihat yanlısı isyanı ve İslam Devleti arasındaki bağların derinleştiğine dair daha fazla belirti sundu. IŞİD Merkezi'nin, cihat yanlısı grupların genel anlamda Hristiyanları, işbirlikçileri ve Mozambik askerlerini hedef almasını benzer propagandalarında olduğu gibi sunması dikkat çekiciydi. IŞİD Merkezi ve ISCAP-Mozambik arasındaki ilişki hakkında 2019 sonunda elde edilen kanıtlar, kıtadaki diğer bağlantılardan daha sınırlıydı. Ancak ikisi arasında önemli bir iletişim akışının geliştiği açıktı. Ancak, mali ve danışmanlık bağlantılarının derinliği ve İslam Devleti'nin daha geniş küresel ağına entegrasyon düzeyi daha belirsizdi. ISCAP-Mozambik, İslam Devleti'nin kıtadaki "bağımlı" örgütlerinin olağanüstü "egemenliğini" örneklendiriyordu. ISCAP-Mozambik'in İslam Devleti'ne olan bağlılığı dikkate alındığında, yerel şartlar örgütün faaliyetlerini belirlerken, grup yine de İslam Devleti'nin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Ancak grubun IŞİD Merkezi'nden maddi destek ya da yardım almadan kendi imkanları ve kaynaklarıyla ilerlemeye devam ettiği de görülmüştür.

Motivasyonlar

İtme Faktörü	Çekme Faktörü
Sosyo - ekonomik koşullar	Maddi ödüller
Toplumsal dışlanma	Dini nedenler
Algılanan adaletsizlik ve zulüm duygusu	Arınma söylemi
Anlamsızlık hissi	Çevrimiçi propaganda ve Sosyal Ağlar

Sonuç

IŞİD'in kıtadaki çeşitli bölgelerde yükselişine yol açan faktörlerin, eğer gelecekte de devam ederlerse, IŞİD organizasyonları ve sempatanlarının varlığını kolaylaştırmaya devam edecektir. Bu bağlamda kilit faktörler, vatandaşların devletlerine olan güvensizliği, temsili olmayan yönetimin varlığı, yolsuzluk, askeri ve polis şiddeti ve sosyal hizmetlerin sağlanmamasını içermektedir. İslamcı söylem ve eylemler, Afrika devletlerinin bu görevleri yerine getirememeye veya getirmek istememe durumlarını telafi ettiği ve etnik veya klan ayrılıklarının devlet zayıflığını ele almak için dinle birleştirildiği

ölçüde, IŞİD organizasyonlarının gelecekte de devam edeceği düşünülmektedir. Bu noktada IŞİD'ı kuran ve yönlendirenlerin farklı amaçları olduğu da göz önünde tutulmalıdır. IŞİD organizasyonlarının yerleştiği devletlerin yerel koşullarının yanı sıra, IŞİD bağlantılı grupların kendilerinin iç dinamikleri de kendi gelecekleri üzerinde kaçınılmaz bir etkiye sahip olacaktır. IŞİD liderlerinin, grup içi uyumu sürdürme, komuta ve kontrol yeteneklerini sağlama, yeni üyeleri işe alma, finansman ve silah sağlama, yerel halklarla iyi ilişkiler kurma ve ulusal ve çok uluslu terörle mücadele çabalarına direnç gösterme yetenekleri, onların geleceklerini doğal olarak etkileyecektir. Aynı şekilde, yakın cihatçı gruplarla (bazen rakip olan, bazen olmayan) ilişkilerini yönetme yetenekleri de onların varlıklarını etkileyecektir. Eğer varsa, IŞİD Merkezi'nden yeni veya artan destek de -ki bu pek olası görünmüyor ancak belki mümkün- bağlantılı grupların geleceği üzerinde etkisi olabilir. IŞİD'in merkezinin Afrika'ya taşınma ihtimali oldukça düşük görünmektedir. Lojistik, finansal, kültürel ve operasyonel sebeplerle örgütün çekirdeğinin kıtaya taşınması pek olası görünmemektedir. Bunun yerine, örgütün çekirdek liderliği, genellikle Iraklı bir organizasyon olarak kalacak, fakat başarılarından dolayı Afrika'dan da güç çekecektir. Ancak, Afrika'nın küresel cihat hareketinde önemli yeni bir cephe olarak giderek daha fazla anlaşılacaktır. 2019 sonrası, mevcut IŞİD bağlantılı grupların büyük olasılıkla Afrika'da kalacağı ve birçoğunun genişleyecektir. Devam eden halkın şikayetleri, terörle mücadele güçlerinin etkisizliği ve IŞİD mesajının "yerelleşmesi" nedeniyle, IŞİD'in mevcut Afrika gruplarının, en azından ismen, gelecekte de var olacağı düşünülmektedir. Grupların deneyimlerinin yerel güvenlik koşullarıyla değişeceği ve bazı bağlantılı grupların toprakları ele geçirip yönetmeye çalışırken diğerlerinin gizli isyan ağlarına dönüşeceği beklenmektedir. IŞİD'in Irak ve Suriye'deki askeri yenilgisi ve kendi isyan taktiklerine geçişi, IŞİD'in kendi topraklarını tutma ve yönetme yeteneğini vurgulamamasına yol açtı. Buna ek olarak, yeni bireylerin ve grupların Afrika kıtasında İslam Devleti adına şiddet eylemlerinde bulunacağı öngörülmektedir. IŞİD dışında bir çekirdek IŞİD dövüşçüleri grubu bağlamında şiddet eylemlerinde bulunan bireylerin durumlarına bu kitapta yer verilmemiştir. Örneğin, Güney Afrika'da İslam Devleti adına iki yüksek profilli saldırı düzenlenmiştir. Yeni vilayetlerin kıtada ortaya çıkma ihtimali genel olarak düşük görünmektedir. Hiçbir yerde, yeni bir dövüşçü grubunun kritik yoğunluğu ile güvenlik ortamının yeterince izin verici olması durumunda, IŞİD'in bir gruba eyalet statüsü verme olasılığı görünmemektedir. Son olarak, örgütün Afrika'daki varlığı ile mücadele etmek için kullanılacak yaklaşımlar, bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Ancak, terörle mücadele güçlerinin bu grupların IŞİD eyaletleri olduğuna aşırı önem atfetmemesini şiddetle önerilmektedir. IŞİD'in varlığına karşı savaşmak için belirlenecek stratejilerin, toplumun, ekonominin,

toplumun ve güvenliğin yerel koşullarını ele alması gerekmektedir. IşİD'ın Afrika'daki varlığına yönelik çabaların, insan haklarını ve insan onurunu öncelikli kılan bir hukuk düzeni yaklaşımına dayanması elzemdir. Özel önlemler arasında karşı mesaj kampanyaları, radikalleşmiş bireylere "çıkış yolları" sağlama, toplum inşası ve toplum direnci kampanyaları yürütme ve toplum polisliğini destekleme yer alabilir. Öte yandan, etnik temelli milislerin bu gruplarla savaşmak için partner güçler olarak kullanılması potansiyel tehlikelerle doludur. Bu grupların tehditlerini ele almak için "herkese uyan tek bir boyut" yaklaşım yoktur ve bu makalenin odak noktasına rağmen, bu belirli bağlantılıları IşİD ile olan bağlantılarından ziyade, kendi yerelleşmeleri ve evrimleri üzerinden ele almayı önerilmemektedir. IşİD bir eyaletler ağı geliştirebilmiş olsa da bu evrim IşİD merkezinin değil, onların kendi yapılarının bir ürünü olmuştur.

Kaynakça

- Abdallah, R. (2019, Kasım 28). **ISIL is not dead, it just moved to Africa**. Aljazeera: <https://www.aljazeera.com/opinions/2019/11/28/isil-is-not-dead-it-just-moved-to-africa/> adresinden alındı
- Bacon, T. (2018). **Why Terrorist Groups Form International Alliances**. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Chelin, R. (2020). **From the Islamic State of Algeria to the Economic Caliphate of the Sahel: The Transformation of Al Qaeda in the Islamic Maghreb**. *Terrorism and Political Violence*.
- Council, U. S. (2018, Temmuz 27). United Nations: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=S%2F2018%2F705&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> adresinden alındı
- Feldman, R. (2006). **Fund Transfers: African Terrorists Blend Old and New; Hawala and Satellite Telecommunications**. *Small Wars and Insurgencies*.
- Joscelyn, T. (2019, Haziran 18). *Jihadists in West Africa Renew Allegiance to Abu Bakr al-Baghdadi*. FDD's **Long War Journal**: <https://www.longwarjournal.org/archives/2019/06/jihadists-in-west-africa-renew-allegiance-to-abu-bakr-al-baghdadi.php> adresinden alındı
- Kassim, A., & Nwankpa, M. (2018). **The Boko Haram Reader: From Nigerian Preachers to the Islamic State**. Oxford University Press.
- Postings, R. (2019, Temmuz). Twitter: <https://T.Co/Tnk7TfH1pJ> adresinden alındı
- Postings, R. (2019, Temmuz). Twitter: <https://T.Co/GofHEC8gNI> adresinden alındı

Postings, R. (2019, Temmuz). Twitter: <https://T.Co/8QH3eJNs8Y> adresinden alındı

Postings, R. (2019, Kasım).

Twitter: <https://twitter.com/RobertPostings/status/1192592699846582272> adresinden alındı

(2018). **The Islamic State in East Africa**. European Institute of Peace.

Ostaeyen, P., Winter, C., & Rolbiecki, T. (2020, Ağustos). **Combating Terrorism Center at West Point**: <https://ctc.westpoint.edu/the-islamic-states-strategic-trajectory-in-africa-key-takeaways-from-its-attack-claims/> adresinden alındı

Warrick, J. (2014). **Black Flags: The Rise of ISIS** (*New York: Doubleday, 2015*); Bryan Price, Daniel Milton, Muhammad al-'Ubaydi, and Nelly Lahoud, *The Group That Calls Itself a State*. West Point, NY: Combating Terrorism Center.

Wirtschaftler, J., & Gadiaga, K. (2017, Ekim). **Africa Becomes the New Battleground for ISIS and al-Qaeda as They Lose Ground in Mideast**. USA Today: <https://www.usatoday.com/story/news/world/2017/10/25/africa-becomes-new-battleground-isis-and-al-q> adresinden alınmıştır.

Antik Mısır'da Renkler ve Psikososyolojik Etkileri

Abdullah ÜNAL*

Özet

Teknik açıdan bilindiği üzere renkler, ışığın cisimlere çarpması sonucu gözde oluşan yansıma eylemidir. Işık seviyesinin yoğun olduğu durumda renkler daha parlak ve canlı gözükürken, ışığın olmadığı yerde renkten söz etmek mümkün değildir. İnsan fizyolojisi açısından renk olarak algılanan şey, ışınların yansımından ibaret bir durumdan ötesi değildir.

Renk kavramının bir de ifade ettiği anlamlar vardır. İnsanlar üzerinde bazen tetikleyici bazen de rahatlatıcı etki bırakır. Olayları güzelleştirir ya da acıyı ifade eder. Yaşamın her yönünü içinde barındırır, vasatı saptırır. Standarttan sapan ise belirleyici unsur haline gelir ve nadirleşir. Renk kimi zaman şahsi bir dışavurum, kimi zamansa bir halkın temsili olmuştur. Renk olgusu; bir toplumun kültürünü, geleneğini ve inançlarını ifade ediş biçimidir.

Medeniyetin bel kemiği olan Antik Mısırlılar, dönemlerinde teknolojiyi dünyanın geri kalanına göre çok ileride kullanmışlardır. Bu bağlamda ağır bir kültürel mirası beraberinde getiren Antik Mısır medeniyetinin renkleri buluş ve kullanım biçiminden yola çıkarak, temsil ettiği ifadelerin günümüze ulaşan etkilerini, hâkim olduğu coğrafya göz önünde bulundurularak incelemek araştırmanın amacı olacaktır. Araştırmanın sınırı burada söz edilen etkilerin psikososyolojik açıdan incelenmesi ile ortaya konacaktır.

Şu hâlde köklü bir medeniyetin temsil ettiği renkleri, bulunduğu coğrafya üzerinde oluşturduğu mirasları ve bu mirasların toplum nezdinde ortaya çıkan görünür ya da görünmez psikolojik nüfuzlarını incelemek, bu renklerin günümüzde kullanım alanlarını örneklerle açıklamak araştırmanın ana fikri olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antik Mısır, Renk, Sanat, Kültürel Coğrafya, Psikososyoloji.

* Abdullah ÜNAL, Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisat, abduallah.unal@std.yildiz.edu.tr, ORCID NO: 0009-0000-7433-9099.

Colors and Their Psychosocial Effects in Ancient Egypt

Abstract

From a technical perspective, it is known that colors are the result of the reflection of light on objects, which is perceived by the eyes. Colors appear brighter and more vibrant in conditions with higher light intensity, while it is not possible to talk about color in the absence of light. From the perspective of human physiology, what is perceived as color is nothing more than a situation consisting of the reflection of rays.

The concept of color also carries various meanings. It can have both triggering and soothing effects on individuals. It can beautify events or express pain. It encompasses every aspect of life and can deviate from the norm, becoming a defining element and becoming rare. Sometimes color serves as a personal expression, and other times it represents a community or a nation. The phenomenon of color is a way of expressing a society's culture, traditions, and beliefs.

The ancient Egyptians, who were the backbone of civilization, used technology far ahead of the rest of the world during their time. In this context, the purpose of the research is to examine the effects of the colors of Ancient Egyptian civilization, which brings along a significant cultural heritage, by considering their invention and usage methods, and taking into account the geographical area they dominated, and to explore their impact that has reached the present day. The scope of the research will be determined by examining the mentioned effects from a psychosocial perspective.

Indeed, the main idea of the research would be to examine the colors representing a profound civilization, the legacies it has created in the geographical area it existed, and the visible or invisible psychological influences of these legacies on society. Furthermore, the research aims to explain the contemporary applications of these colors with examples.

Keywords: Ancient Egypt, Colour, Art, Cultural Geography, Psychosociology.

Giriş

Psikososyoloji

Literatürde hak ettiği yeri bulmamasına karşın sosyal bilimler açısından son derece önem arz eden bir araştırma alanıdır. Kelime anlamı olarak, psikoloji ile sosyoloji arasına sıkışmış ve sınırları mutlak surette bulanık olan bir dalıdır. Dolayısıyla yapısı itibariyle hem toplumu hem de ruhbilimi aynı anda inceleyen bilim dalıdır. Bunu Türkçeleştirmek adına toplumsal ruhbilim diye tercüme etmek yanlış olmaz.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Antik Mısır'da kullanılan bazı renklerin teorik olarak tanımları, sonrasında buluş ve kullanım şekilleri anlatılacaktır. Bu renklerin toplumsal bilinçte karşılık bulduğu anlamlar ortaya sunulacaktır ve günümüze yansıyan örnekleri ile karşılaştırmalar yapılacaktır. Yapılan analizler ve yorumlar doğrultusunda renklerin psikososyolojik açıdan etkileri var mıdır, varsa nelerdir vs. gibi sorulara yanıt aramak çalışmanın ana hedefi olacaktır. Bahsedilen renkler Antik Mısır örnekleminde seçilen bazı renklerden ibaret olup bütün renklere ya da toplumlara yer verilmeyecektir.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Yöntemi

Bu çalışmada renklerin ifade ettiği anlamlar bireyin bilinçaltı yansımalarından değil, fert ile cemiyet (toplum) arasında oluşan ilişkiden ortaya çıkan etkilerin yansımaları ele alınarak, yani dolayısıyla psikososyolojik etkileri referans alınarak incelenecektir. Söz konusu çalışmada (çalışmanın kısa tutulması için) üç renk incelenecek olup, bu renklerin günümüze sirayet eden etkileri örneklerle açıklanacaktır.

Antik Mısır'da Kullanılan Bazı Renkler

Renk kavramının fizyolojik açıdan tanımı, ışığın göz retinasında ve sinirlerinde meydana getirdiği değişim, şeklinde özetlenebilir (Samur, 2019). Araştırmanın özet kısmında ifade edildiği gibi, teknik açıdan ışığın cisimlere çarpması sonucu gözde oluşan yansıma eylemiyle renkler ortaya çıkar. Bu yansımanın oranı ne kadar yoğun ise gözde oluşturduğu etki de o kadar güçlü olur. Dolayısıyla bu da siyahın renk olup olmadığı kadim tartışmaları göz önüne serer zira ışık olmadan rengi görmek mümkün değildir. Çünkü objelerin kendi başlarına renkleri yoktur. Renk olarak algıladığımız şey, ışık ışınlarının yansımasıdır (Öztuna, 2007).

“1666’da İngiliz fizikçi Isaac Newton, karanlık bir odaya küçük bir delikten tek güneş ışığına eşdeğer ince bir ışık demeti sızmasını sağlamıştır. Bu ışığı üçgen biçimli cam bir prizmadan geçirerek gökkuşağında olduğu gibi yedi rengi beyaz bir perdeye yansıtmıştır. Newton, beyaz perde üzerine yansıyan bu renklere ‘güneş tayfı’ (spektrum) adını vermiştir. Güneş tayfındaki renkler, kırılma açılarına göre kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, çivit mavisi ve mor olarak sıralanmışlardır” (Per, 2017).

Renk olgusunun ifade ettiği ya da karşılık geldiği farklı anlamlar da vardır. Şöyle ki, insanların bazıları renk ile kendini ifade ederken, bazıları ise renk ile insanları rahatsız eder. Renkler bazen heyecan uyandırır bazen de bir şeyi simgeler. Holtzschue’ye göre siyah-beyaz günlük haberleri getirirken, renk siiri yazar (Holtzschue, 2009). Bu bağlamda sanatı ve rengi aynı düzlemde incelemek mümkündür zira sanatın kendisi bir tanıtma, bir ifade ediş biçimidir. Sanat bir müzik enstrümanı ise renkler de o enstrümandan çıkan eserlerdir. Dolayısıyla sanata ve renklerine olan bakış bir lisan bilgisi olarak değerlendirilmelidir. Çünkü renk kavramı, sanat eserinin ifadesinin temelini oluşturan en önemli figür olarak nitelendirilmiştir.

Antik dönemde, günümüzde olduğu gibi, renklere erişim kolay değildi zira bunun için doğal pigmentlere ihtiyaç vardı. Doğal bir rengin yapımı, o pigmenti içeriğinde bulunduran doğal madenlerden, kumlardan ve kayalardan geçiyordu. Ancak günümüzde sentetik boyaların mevcudiyetiyle her çeşit renk kolayca elde edilmekte, hatta dijital renkler sayesinde insan beynine çok farklı seviyelerde tecrübeler aktarılmaktadır.

Mısırlı ressamlar önceleri boyama yapmak için ucu tıraşlanmış bitki parçalarından oluşan bir çeşit fırça kullanıyorlardı. Bu günümüzdeki fırça formu gibi değil, aksine daha ilkel ve basit görünen bir çeşit gerekti. Boyalar başlangıçta su ile inceltilmiş ve çam sakızıyla da yapışkanlığı sağlanmıştır. Ancak bunun pek de işe yaradığı söylenemez zira sonralarında su ile inceltme tekniğini bırakıp, bunun yerine boyayı yağ ile karıştırarak açmışlardır. Bu sayede renkler daha canlı ve daha az solgun görünüyordu. Bu teknik günümüz yağlı boya icrasının temelini oluşturan hikayedir.

Antik Mısır’da her çeşit renk kullanımına rastlamak mümkündür ancak bu renklerin pek azı doğal olarak Mısır medeniyetinde üretilmektedir, bir kısım renkler ticaret yoluyla bu coğrafyaya ulaşmaktadır. Mavi renginin süreci farklı bir tarihi hikâyeye sahiptir, ayrıca sarı ve beyaz renkleri de en az diğer renkler kadar önemlidir. Fakat bu çalışma özelinde bu üç renk üzerinde durularak inceleme yapılacaktır.

2.1. Mavi

Antik dönemde mavi pigmenti Mısır medeniyetinde olmayan bir renktir zira bu rengin oluşumu için gerekli olan doğal pigmentler sadece 'lapis lazuli' taşında bulunur. Ancak o dönemde bu taş sadece Afganistan coğrafyasında bulunmaktadır. Genel olarak lapis lazulinin yeryüzünde az bulunması ve lojistik maliyetlerinin kraliyet tarafından bile karşılanmasının zor olması sebeplerinden ötürü bu rengin kullanımı minimum seviyede kalmıştır. Öyle ki, hanedan üyeleri için bile erişilmesi çok zor ve pahalı olan bir renkti ve dolayısıyla mavi rengi gitgide kutsal hale bürünmüş oldu. Mısırlılar sahip oldukları simya bilgisiyle bu rengi çeşitli elementle oluşturmaya çalıştılar ve böylece dünyanın ilk sentetik boyasını üretmeyi başarmışlardır. Üretilen bu pigment daha sonraları başka ülkelere hediye edilmiş ve bu sayede dünyanın pek çok yerine yayılmıştır. Mısırlıların ürettiği sahte mavi rengi Romalılar tarafından Mısır Mavisi adıyla kullanılmaya başlanmıştır (Tansuğ, 2006; Delamare and Guieneau, 2007).

Mısır Mavisi, en özel duvar süslemelerinde, hükümdarların başlıklarında ve sonraları rönesans tablolarının içinde bile kullanılmaya başlanılmıştır. Mısır, Luksor'daki Krallar Vadisi ve Medinet Habu Tapınağı, Dendera Tapınağı'ndaki tavan kabartmaları, Nefertiti'nin tacı, Akhenaton'un tapınağı, Tutankhamun'un maskesi ve birçok Antik Mısır eserinde Mısır Mavisi kullanılmıştır. Arkeolojik kazılardan anlaşıldığı üzere bu renk Anadolu ve Avrupa'ya da yayılmıştır. Roma İmparatorluğunun görkemli dönemlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Anadolu'da ve Mezopotamya'da yapılan arkeolojik kazılara göre pek çok yerde ve eserde Mısır Mavisi'ne rastlanmıştır. Van-Ayanis Kalesi'ndeki kazı çalışmalarında, Gaziantep-Karkamış Antik Kenti'nde ve Devecihöyük'te, Acemhöyük'te, Asos'ta, Manisa-Sardes Antik Kenti'nde Mısır Mavisi'nin kullanımı görülmektedir. Günümüz optik teknolojisinin imkanlarıyla bu rengin tarihi eserlerde saptaması, kızılötesi bakışta içerdiği kimyevi elementlerden ötürü adeta bir ışık cismi gibi parlayan bir mavi olması sonucuyla yapılmaktadır.

Antik Mısır'a göre mavi renginin karşılık bulduğu bazı anlamlar vardır. Zira medeniyetlerinin ilk dönemlerinden itibaren o coğrafyadaki insanlar aşağı baktıklarında Nil Nehri'nin maviliğini, yukarı baktıklarında ise gökyüzünün maviliğini görmekteydiler. Nil Nehri onlara göre bereketi, doğurganlığı ve yaradılışı simgeliyordu çünkü onun etrafında oluşan bir medeniyetti Antik Mısır. Su hayat demektir, bugün bile Mars gezegeninde bir damla su bulabilmek için neredeyse bütün kaynaklarını harcamakta olan dünya, elbette suyun olduğu yerde canlılığın da olacağını bilmekte ve bunun uğruna çalışmaktadır. Toplumların bilinçaltı olarak kastettiğimiz psikososyoloji ise birikim sonucu ortaya çıkmaktadır. İlk zamanlarından itibaren bu denli

anlamlar yüklenen mavi rengi, günümüze gelene kadar bir yığın şeklinde Mısır toplumu nezdinde güçlü anlamlara karşılık gelmiştir.

Günümüzde Mısır Devleti'nin GSYH'sinde en çok payı bulunan bazı sektörlerden mavi rengin kullanım örnekleri şu şekilde sıralanabilir; Teknoloji Şirketi 'eSpace', Petrol Gazı Endüstrisi 'GASCO', Bankacılık ve Finans Sektörü 'CIB', Emlak Sektörü 'Talat Moustafa Group', Çelik Endüstrisi 'EZDK', İnşaat Sektörü 'ORASCOM'. Burada örneğin teknoloji şirketinde mavi rengin kullanımı dijital hayatın başlangıcını simgelemektedir veya bankacılık ve finans sektöründe bereketli olması temennisinden dolayı mavi rengi kullanılmıştır. Bunlar bahsedilen anlamlılıkların toplumun bilinçaltı birikimiyle ortaya çıkan günümüz örnekleridir. Ayrıca Mısır'ın en büyük üçüncü, Afrika'nın ise en büyük dördüncü futbol takımı olan Pyramids FC'nin rengi mavidir. Adından da anlaşılacağı üzere kökünü günümüz Mısır Arap Cumhuriyeti'ne değil, Antik Mısır medeniyetine dayandıran bu futbol takımı renk seçiminde de dönemin mirasını beraberinde getiren mavi rengini tercih etmiştir.

2.2. Sarı

Goethe'ye göre iki çeşit renk vardır; bunlar mavi ve sarıdan ibarettir. Diğer bütün renkler bunların derecelerinden oluşmaktadır. Rönesans döneminde Leonardo Da Vinci, sarının toprağa, yeşilin suya, mavinin havaya, kırmızının ateşe ve siyahın karanlığa ait olduğunu belirtmiştir (Özer, 2012).

Sarı, altın madeninin rengidir. Bu sebep ile şan-şöhret, kendine güven ve metanet anlamlarına gelir. Renk teorilerine göre spektrumun en neşeli, en coşkulu renklerinden bir tanesidir. Sözen'e göre sarının şeffaflık, hafiflik, serbestlik duygusu uyandırdığı belirtilmektedir. (Sözen, 2003)

Antik Mısır'da sarı renginin kullanımı Akhenaton ile daha yaygın hale geldi zira IV. Amenhotep tek tanrılı dine (Aten) geçip sembol olarak güneşi seçmiş idi. Bu doğrultuda Serapis ve Ra gibi başlıca güneş tanrıları, altın sarısı renginde giysilerle sarayların ve tapınakların duvar boyaları süslemelerinde tasvir edildi. Ayrıca ruhban sınıfının kıyafetlerinde sarı rengin kullanımı da önem kazanmıştı. Sarı, Antik Mısırlılar tarafından altınla bağdaştırıldığından kullanımı çok yoğun seviyede meydana geldi. Dönemlerinde altın yok edilemez niteliği taşıdığından dolayı sarı rengine de sonsuzluğun temsilini atfettiler. Tıpkı mavi renkte olduğu gibi sarıyı da sentetik bir şekilde üretmişler.

Günümüzde yapılan arkeolojik kazılar sonucu Pompeii antik kentinin kalıntılarındaki, evlerin veya iş yerlerinin gösterişli duvar resimlerinde bu renge rastlanılmıştır. Kentin geçirdiği volkanik patlamaya rağmen bu rengin sol-

mayışı ve mükemmel bir şekilde korunmuş olması Mısırlıların sentetik boya üretimindeki kimya maharetinin ne denli gelişmiş seviyede olduğunu göz önüne sermektedir.

Ayrıca günümüzdeki Mısır Arap Cumhuriyeti'nin kullanmakta olduğu bayrağın ortasında sarı renkte bir kartal figürüne rastlanılmaktadır. Bu figür esasen Selahaddin Kartalı olarak bilinmekte olup, Selahaddin Eyyubi'nin zamanında kullanmış olduğu kartalı temsil etmektedir. Sembolün kökenine inildiğinde yine Antik Mısır medeniyetine denk düşülmektedir. Selahaddin Eyyubi, antik dönemdeki firavunların tapınaklarında tasvir edilen bir kartaldan esinlenmiştir ve bunu bir güç sembolü olarak algılamıştır. Sonrasında gelen Memlükler'in de bayrağının sarı renkte olduğu apaçık ortadadır. Sarının altınla ilişkilendirildiğini ve bu doğrultuda yok edilemezliğe, sonsuzluğa atfedilen anlamları yukarıda ifade ederken bu noktayı dikkatle incelemek gerekir. Zira belki de Selahaddin Eyyubi ve sonrasında bugüne kadar gelen bütün Mısır topluluklarının ortak aklı, devletin baki olması, dünya var oldukça mısır devletinin de var olmaya devam etmesi, ihtişam ve zenginlikte olmasını istemeleri ya da temenni etmeleri anlamlarında karşılık bulur. Çünkü bunlar bir ferdin aklında oluşan tasvirler değil, aksine bütün bir toplumun ilk çağlardan itibaren kümülatif bir şekilde günümüze taşıdığı bilinçsel ve duygusal manalardır. Başka bir açıdan, çoğu sanatçı tarafından sarının ışığa en yakın renk olduğu, sıcaklık ve huzur verici bir etki oluşturduğu söylenilmektedir. Bu doğrultuda Aten dinine geçen mısır firavunun güneşi referans alması ve dolayısıyla dönemin insanların sarı rengine de ayrı bir kutsiyet atfetmeleri de inanç kültürü açısından yadsınamaz bir gerçek haline gelmiştir.

2.3. Beyaz

Bilindiği üzere beyaz rengi, renk teorileri açısından bütün renklerin birleşiminden oluşmaktadır. Hatta bunun bir ispatı olarak, Newton'un ışıkta bütün renkleri karıştırması sonucu beyaz rengini elde etmesi örnek gösterilir.

“Beyaz, İslam geleneğinde ışığın, parlaklığın, Hıristiyan sanatında inancın, Kara Afrika inançlarında ise ölümün simgesi kabul edilmektedir. Batı kültüründe bir kadının beyaz giymesi saflığı temsil ederken, Çin ve Japonya'da ölümü, hastalığı ve cenazeyi, Avusturalya, Yeni Zelanda ve ABD'de mutluluk ve saflığı temsil etmektedir” (Özer, 2012).

Antik Mısır duvar boyalarında beyaz rengi sıklıkla elbiselerde ve bazı durumlarda ise zeminin rengi olarak kullanılmıştır (Tansuğ, 2006). Temsil olarak beyaz; saflığı, kutsiyeti, temizliği ve sadeliği karşılar. Bazı aletler, kutsalılığı olan nesnelere ve hatta din adamlarının sandaletleri bile bu sebepten

ötürü beyaz renkte tasvir edilmiştir. Beyaz ayrıca kutsal hayvanların duvar süslemelerine nakledildiği renk olmuştur. Genellikle boyanmamış ketenden yapılmış kıyafetler çoğunlukla beyaz renktelerdi.

Günümüz Mısır Arap Cumhuriyeti'nin bayrağındaki şeritleri oluşturan renkler sırasıyla; kırmızı, beyaz ve siyahtır. Burada beyaz renginin kullanımı öne çıksa da bayrağı oluşturan bu renklerin Pan-Arap renklerinden meydana geldiği de göz ardı edilmemelidir.

Beyazın da siyah kadar renk olup olmadığı tartışılmalıdır. Buna sebep olarak renk teorisine göre spektrumda yer almaması işaret edilir. Siyahın renk olmadığını iddia edenler, nasıl mutlak siyahın olmadığını, ışığın olmadığı yerin siyahın olduğunu söylemekteyse aynı şekilde beyaz için, bütün renklerin birleşiminden doğan renk kendi başına bir renk olarak kabul edilemez derler. Ancak doğaya bakıldığında işin böyle olmadığı ortaya çıkar zira siyah ve beyaz renkleri hayvanlarda, bitkilerde, taşta, toprakta hatta doğal olan çoğu şeyde gözler önüne serilir.

Van Gogh, bu tartışmayla ilgili yorumunu şu şekilde aktarıyor: “Aslında kesin, mutlak siyah yok. Ama beyaz gibi siyah da hemen hemen her rengin içinde var ve sonsuz gri çeşitleri oluşturuyor-hepsi de ton ve güç bakımından birbirinden değişik. Yalnızca üç tane temel renk var: kırmızı, sarı, mavi; karışımlar ise turuncu, yeşil ve mor. Ama bunlar siyah, birazda beyaz eklenince sonsuz gri çeşitleri elde edilebiliyor: kızıl gri, sarımsı gri, mavimsi gri, yeşilimsi gri, turuncumsu gri, leylağa yakın gri. Kaç tane yeşilimsi gri olduğunu, örneğin, söylemek olanaksız. Renkten anlamak demek, doğada gördüğün bir rengi hemen irdelemesini bilmek, örnekse, “bu yeşilimsi gri, sarı, siyah ve maviden oluşmuştur” diyebilmek demektir. Bir başka deyişle, doğadaki grileri kendi paletinde yakalamasını bilen bilir” (Gogh, 2017).

Piramitlerin bulunduğu Mısır'ın Kahire şehrinin, ülkenin en prestijli yerel üniversitesi olan Kahire Üniversitesi'nde kullanılan logoda beyaz kıyafeti ve beyaz başlığıyla oturmuş olan, elinde kalem ve papirüsle bir şeyler çalıştığı tasvir edilen bir Antik Mısır figürü kullanılmıştır. Burada Mısır medeniyetinin dönemlerindeki bilimsel seviye vurgulanmaktadır ve bu mirası günümüzde yaşatma iddiası görülmektedir. Bir birikim olarak geçmiş medeniyetin kültürü, sonraki toplumlara ne derece sirayet ettiği açıkça görülmektedir. Aslında toplumun değişmesi bir cemiyetin gidip diğerinin gelmesi anlamına gelmez, tam aksine toplum kümülatif olarak değişir. Geçmişten bugüne bütün tarihi, coğrafi, kültürel ve göreneksel öğeleri bir yığın olarak (aggregate) toplar ve nihayete ulaştırır. Burada toplumların evrimi söz konusudur, toplumlar da canlıdırlar ve her canlı gibi onlar da evrimleşirler.

Sonuç

Antik Mısır'da kullanılan renkler ve bu renklerin beraberinde getirmiş olduğu psikososyolojik etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada, öncelikle renklerin başlangıç noktaları, teorik tanımları, üretiliş ve kullanılış biçimleri ve ifade ettiği anlamlılık değerleri incelenmiştir. Bu bilgiler ışığında günümüzdeki örnekler ortaya sunulmuş ve dolayısıyla yapılan karşılaştırmalar neticesinde bazı analizler elde edilmiştir. Buna göre köklü bir medeniyet olan Antik Mısır'daki renklerin temsil ettiği anlamların günümüze kadar ulaştığı ve toplumsal yaşantının neredeyse her noktasına sirayet ettiği görülmüştür.

Mavinin, sarının ve beyazın ortaya çıkış serüvenleri, karşılık bulduğu anlamlar, kullanım biçimleri ve nihayetinde bu mirasların toplum üzerinde meydana gelen bilinçsel nüfuzları irdelenmiş olup dönem ve coğrafyayla ilgili de ayrıntılı bilgiler nakledilmiştir.

Bu doğrultuda günümüz Mısır toplumunda karşılaşılan renklerin temelde içinde barındırdığı özel anlamlar olduğu, bu anlamların şahısların düşüncelerinden ibaret olmadığı, geçmişten yığınla gelen bir toplumsal mirasın neticeleri olduğu ve kültürel olarak cemiyetlerin yani toplumların da yaşayan bir varlık olarak evrimleştiği sonuçlarına bu araştırma vesilesiyle varılmış olmaktadır.

Kaynakça

Ahmet Emre Kenduz, Tarih Öncesi ve Antik Dönem'de Renk, TARİH ÖNCESİ VE ANTİK DÖNEMDE RENK | Ahmet Emre Kenduz - Academia.edu, Erişim Tarihi: 09.07.2023

Albers, J. (1975). *Interaction of Color*, New Haven and London: Yale University Press.

Boztunalı, Z. S. (2016). *Resim Sanatında Kırmızı Rengin Serüveni*. Sanat ve Tasarım Dergisi, 6 (1), 90-114. DOI: 10.20488/www-std-anadolu-edu-tr.291239

Çitoğlu, S. (2008). *1945 Yılı Sonrası Afişlerdeki Renlerin Psikolojik Boyutları*, Yüksek

Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Uygulamalı Sanatlar Eğitimi A.B.D. Grafik Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.

Delamare, F., & Guneau B. (2007). *Renkler ve Malzemeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gogh, V. V. (2017). *Theo'ya Mektuplar*. İstanbul: Remzi Yayınevi.

Holtzschue, L. (2009). *Rengi Anlamak*. İzmir: Duvar Yayınları.

- Kuehni, R.J. (1997). *Color: An Introduction to Practice and Principles*. USA: A. Wiley Interscience Publication.
- Maisonneuve, J. (1973). *Psikososyoloji'nin İlkeleri*. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Özer, D. (2012). *Toplumsal Düzenin Oluşmasında Renk ve İletişim*. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 3 (6), 268-281. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/odusobiad/issue/27570/290106> adresinden alındı.
- Öztuna, Y. (2007). *Görsel İletişimde Temel Tasarım*, İstanbul: Yorum Sanat Yayınevi.
- Per, M. (2017). *Renk Teorisine Tarihsel Bir Bakış*. Makale.
- Per, M. (2012). *Resim Sanatında Rengin Tarihsel Süreçte İncelenmesi*. Makale.
- Samur, D. (2019). *Sanat Yapıtında Renklerin Fizyolojik ve Psikolojik Etkilerinin Sarı Renk Bağlamında İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Enstitü Anabilim Dalı: Resim, Sakarya.
- Sözen, M. (2003). *Sinemada Renk ve Sembolik Anlamlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tansuğ, S. (2006). *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Apartheid Döneminden Sonra Güney Afrika'nın Siyasi Dönüşümü

Abdul Satar KAWA*

Özet

Güney Afrika'nın siyasi dönüşümü, dünya tarihinde önemli bir örnek teşkil etmektedir. Yıllarca en temel haklarından mahrum bırakılmış halkın siyasi ve medeni yollarla mücadele ederek farklı bir siyasi dönüşüm ve sürecin girmeye başlamış, vermiş oldukları mücadele daha sonra diğer ülkelere de ilham kaynağı olmuştur.

Bu çalışma, Güney Afrika'nın tarihsel bir dönüm noktası olan "Apartheid Dönemi"nden demokratik bir geleceğe geçiş sürecini incelemektedir. Apartheid, Güney Afrika'yı etkileyen ayrımcı bir faktör olarak 1948 ile 1994 yılları arasında ülkede egemenlik sürmüştür. Ancak, bu dönemde yaşanan baskılar, eşitsizlik ve insan hakları ihlalleri, Güney Afrika'nın siyasi ve toplumsal yapısında değişim taleplerini de tetiklemiştir.

1994 yılında gerçekleşen demokratik seçimler, Güney Afrika'nın siyasi dönüşümünün başladığı ve Apartheid rejiminin sona erdiği bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Nelson Mandela'nın liderliğindeki Afrika Ulusal Kongresi (ANC), bu süreçte önemli bir rol oynamış ve siyasi mücadeleyle Apartheid rejimine son vermiştir. Siyasi mücadele, sivil toplum direnişi ve uluslararası baskılar gibi unsurlar, Apartheid rejiminin sona ermesine katkıda bulunmuştur. Özellikle, siyah halkın haklarına yönelik artan talepler, demokratikleşme sürecinin itici gücü olmuştur.

Güney Afrika'nın siyasi dönüşümü, sadece siyasi bir değişimi değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik dönüşümü de içermiştir. Yeni anayasa, insan haklarına ve eşitlik ilkesine dayalı bir temel oluşturmuştur. Yeniden yapılanma süreci, ırksal eşitlik, toprak reformu, adalet arayışı ve uzlaşma çabalarını içeren önemli adımlar atmıştır.

Ancak, Güney Afrika'nın siyasi dönüşümü tam anlamıyla tamamlanmamıştır. Hala eşitsizlik, yoksulluk, işsizlik ve siyasi güç paylaşımı konularında zorluklar bulunmaktadır. Bu çalışma, Güney Afrika'nın demokratikleşme sürecindeki ilerlemeleri ve mevcut zorlukları analiz ederek, gelecekteki adımların ve çözüm önerilerinin tartışılmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Güney Afrika, Afrika'nın geleceği, Apartheid Dönemi, Siyasi Dönüşüm.

* Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Lisans Mezunlu, akawa208@yahoo.com, ORCID No. 0000-0002-8332-8129.

The Political Transformation Of South Africa After The Apartheid Era

Abstract

The political transformation of South Africa after the Apartheid era serves as a significant example in world history. The people, who had been deprived of their basic rights for years, managed to undergo a different political transformation and process through political and civil means, and their struggle later became an inspiration for other countries. This study examines the transition process from the "Apartheid Era," which was a historical turning point for South Africa, to a democratic future. Apartheid, as a discriminatory factor that influenced South Africa, prevailed in the country between 1948 and 1994. However, the pressures, inequalities, and human rights violations during this period also triggered demands for change in South Africa's political and social structure.

The democratic elections held in 1994 are considered a milestone in South Africa's political transformation, marking the end of the Apartheid regime. The African National Congress (ANC), under the leadership of Nelson Mandela, played a significant role in this process and put an end to the Apartheid regime through political struggle. Elements such as political resistance from civil society and international pressures contributed to the demise of the Apartheid regime. In particular, increasing demands for the rights of the black population were the driving force behind the democratization process. South Africa's political transformation encompassed not only a political change but also social and economic transformation. The new constitution established a foundation based on human rights and the principle of equality. The process of reconstruction took important steps towards racial equality, land reform, the pursuit of justice, and reconciliation efforts.

However, South Africa's political transformation is not yet fully complete. Challenges remain in terms of inequality, poverty, unemployment, and political power-sharing. This study aims to contribute to the discussion of future steps and proposed solutions by analyzing the progress made during South Africa's democratization process and examining the existing challenges.

Keywords: South Africa, The future of Africa, Apartheid Period, Political Transformation.

Farklı Dönemlerde Apartehidin İlerleyiş Süreci

Apartheid rejimi aslında 1652 yılında Cape Town'da Hollanda kökenli sömürge kurmasıyla fillen başlamış olup daha sonra 1800'lü yıllarda İngilizlerin de dahil olması ile birlikte Apartheid Rejimi, 1948'de resmîyet kazanmıştır (Aras, 2004: 11).

1948 seçimlerinde Ulusal Parti'nin zaferiyle sonuçlanan ve Daniel Malan'ın başbakanlığa gelmesiyle gerçekleşen apartheid sisteminin resmîleştirilmesinde ilk adım atılmıştır. Malan hükümeti, ırksal ayrımın resmî politikası olan "Apartheid"i, beyaz ırkın tüm yönleriyle üstünlüğünü garanti altına almak amacıyla şekillendirdi. Ulusal Parti'nin zaferi, siyah nüfusun yüzde seksenini aşan bir kesimi üzerinde baskı ve dehşet verici bir ayrımcılığı başlattı. Bu süreçte apartheid denilen dönemde beyaz olmayan insanlar eşitsizlik, insan hakları ihlaller, evsizlik, şiddetli baskı, elektronik işkence ve protestocuların hapse atılması, göstericilere yönelik katliamlar, beyaz olmayanlarla beyazlar arasındaki evliliklerin yasaklanması, vatandaşlık haklarından mahrum bırakılma, yasama organında temsil edilmeme, ayrı ve köhne kamusal alanlara tesis edilmesi, siyahların zorla yaşatıldığı kamplarında temiz su ve kanalizasyon olmaması gibi en temel haklarından devlet tarafından sistematik bir şekilde mahrum bırakılmıştır (Karaşahan, 2010: 79-80).

Apartheid döneminde bir taraftan tamamen devletin beyaz olmayan ırklara karşı ayrımcı ve baskıcı bir politika sürdürürken bir taraftan da yasa haline gelen bu uygulamalara karşı ülkedeki bazı parti ve hareketler tarafından bir dizi direniş ve mücadeleler de başlamıştır.

1950'li yıllarda ülkede ırkçı düzene karşı mücadele eden tüm kuruluşlar birleşmiş ve ortak olarak "özgürlük bildirgesi" yayınlamışlardır. Bunun yanı sıra Apartheid düzene karşı başlangıç veyahut dönüm noktası olarak bilenen, 1960 yılında "Sharpeville" halkının ayaklanması olmuştur ki bu olay 69 kişinin ölümü ve Nelson Mandela'nın 1964 yılında hapse atılmasıyla sonuçlanmıştır (Karaağaçlı ve Turgut, 2019: 4).

1970'li yılların ortaları ise Apartheid Rejimi için gerek iç gerek ise dış politika da zor günlerin başladığı dönemdir. 1977'de ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Güney Afrika'ya yönelik olarak uygulanan "Silah Satışı Yasağı" nı zorunlu hale getirmiştir. Aynı yıl OPEC üyeleri Güney Afrika'ya petrol ambargosu uygulamıştır. Bunun dışında üniversitelerin ve akademisyenlerin boykot edilmesi, Güney Afrika'nın futbol dünya kupasında ve Olimpiyat oyunlarında takımlarının yasaklanması ve ülkenin para çıkışının önlenmesi gibi yaptırımlar da önemli etkiler bırakmıştır (Özkan, 2013: 121).

1990'lı yıllara gelindiğinde Güney Afrika'nın yönetimi oluşan ve gün gittikçe büyüyen tepki ve yaptırımlara dayanamamış ve beyaz olmayan ırklara karşı

daha ılımlı politikalar yürütmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte dönemin devlet başkanı F.W De Klerk de ırkçı rejim için kırılma noktası olmuştur. Uluslararası desteği almış ve mücadelenin sembolü haline gelen Nelson Mandela'nın yürüttüğü barışçıl politikalar sonucunda 1994 yılında ülkede yapılan ilk demokratik seçimde başkan olması ile Apartheid rejimi de son bulmuştur. (Bibliobs, 2009).

Apartheid'in sona ermesiyle birlikte, siyasi reformlar gerçekleştirilmiş ve demokratik bir hükümet sisteminin oluşturulması için çaba gösterilmiştir. 1994 yılında gerçekleştirilen seçimlerle Nelson Mandela'nın liderliğinde Afrika Ulusal Kongresi (African National Congress - ANC) iktidara gelmiştir.

Güney Afrika ülkesi haklı mücadelesi ile her ne kadar demokratik ve adil bir hükümet sisteminin oluşturulmasını çalışsa da ülke genelinde yolsuzluk, işsizlik ve toprak reformları gibi sorunların üstesinden gelememiş ve hala devam etmektedir. Örnek olarak, Güney Afrika'nın dördüncü cumhurbaşkanı olan Jacob Zuma, ülkenin tarihindeki önemli siyasi figürlerden biri olarak, dokuz yıl boyunca cumhurbaşkanlığı döneminde idari yolsuzluk suçlamalarıyla karşı karşıya kaldığı davalara müdahale ettiği ve mahkemeyi aşağılama suçlamasıyla anayasa mahkemesinde yargılandı. Daha sonra anayasa mahkemesi tarafından 15 ay hapis cezasına çarptırılan Zuma, kendisine verilen son süre içinde polise teslim oldu ancak bu gelişmeler, ülkedeki en şiddetli sokak protestolarına ve gösterilere neden olmuştur (Farouk Chothia, 2021).

Bununla birlikte işsizlik sorunu Güney Afrika'nın karşı karşıya kaldığı önemli sorunlardan biridir. 1994 yılında Güney Afrika'da genç işsizlik oranı yaklaşık %20 iken, demokratik bir döneme geçişten sonra yapılan bir araştırmaya göre 2019 yılında bu oran %57,47'ye yükselmiştir. Bu verilere göre Güney Afrika, genç işsizlik oranı açısından dünyanın en kötü durumda olan ülkelerinden biridir. Güney Afrika'da ortalama kira ücretinin 500 dolar olduğu bir ülkede, en düşük ücretin 250 dolar olması, birçok Güney Afrikalı siyahın su ve elektriksiz evlerde yaşamaya zorlandığı anlamına gelir (The global economy, 2022).

İşsizliğin yanında ülkedeki toprak reformu da Apartheid rejiminden kalmış ve hala çözüm bekleyen sorunlardan sayılır. 1994 yılında, apartheid rejimi sona erdiğinde, ülkenin topraklarının %85'i beyaz azınlığın kontrolü altındaydı. Hemen hemen her kesim, eğer topraklar adil bir şekilde dağıtılsa, ülkenin tüm ekonomik ve sosyal sorunlarının sona ereceğini ifade eder. Çünkü toprak sorunu sadece tarım arazilerini değil, ayrıca evlerinden sürülen insanların yeniden yerleşim sorununu da içerir. Nelson Mandela'nın efsanevi bir lider olarak tanınan Güney Afrika'nın ve tüm Güney Afrika hükümetlerinin önemli bir gündem maddesi olarak gördüğü adil bir şekilde tarım arazileri ve konut arazilerinin dağıtılmasıydı, ancak bu konuda önemli

bir ilerleme kaydedilemedi. Mandela'nın görev süresi boyunca belirlenen toprakların %30'unun yeniden dağıtılması hedefine sadece %1 ulaşıldı. Bugüne kadar, toprak yeniden dağıtım planında belirlenen hedeflerin sadece %10'u gerçekleştirildi. Şu anda, nüfusun %9'unu oluşturan beyazlar ülkenin %73'ünü kontrol ederken, nüfusun %76'sını oluşturan siyahlar yalnızca %4'lük bir araziye sahiptir (Esmâ ve Erdoğan, 2021).

Sonuç

Güney Afrika'daki apartheid rejimi, 46 yıl boyunca beyaz ve diğer renkli gruplar arasında eşitsizlik ve fırsat adaletsizliğine yol açtı. Halkın uzun vadeli mücadelesi, Nelson Mandela'nın liderliğinde ve uluslararası toplumun desteğiyle, hükümetin önceki yönetim sürecini gözden geçirmesine neden oldu. 1989 yılında F.W. de Klerk, Ulusal Parti içinde reformcu bir hareketin başına geçerek Güney Afrika'da barış sürecini başlattı. Nelson Mandela'nın haptisten serbest bırakılması ve partilerin yasağının kaldırılması, müzakerelerin temellerini oluşturdu ve CODESA'nın düzenlenmesiyle tüm beyaz Güney Afrikalıların katılımıyla yapılan bir referandumla yeni bir anayasa kabul edildi. Hedef, Güney Afrika'nın apartheidten demokrasiye dönüşümüydü. Bu minvalde Güney Afrika'nın deneyiminden yararlanarak, toplumsal ve siyasi yaşamda uzlaşmacı ruhun ve affetmenin özgün ve ileri bir yaklaşım olduğu fark edildi. Güney Afrika'nın barış süreci, barışçıl ve demokratik siyasi yaşamın pekiştirilmesinde ve toplumun katılımcı, demokratik ve hoşgörülü bir yönetim için yol haritası oluşturulmasında bir çatışma çözümü modeli olarak önem arz etmektedir. Toplumun katılımı, siyasi elitlerin politik eğitim ve demokratik yollarla rekabet etmeye ve katılımcıların sosyal ve politik yapıları değiştirebilecekleri bir süreci teşvik etmektedir. Ayrıca, dini ve mezhebi gruplara karşı hoşgörüyü ve iç çatışmalardan kaçınmayı vurgulamaktadır. Sonuç olarak, Güney Afrika ülkesinin halihazırda yolsuzluk, işsizlik ve toprak reformları gibi sorunlarla karşı karşıya kalmış olsa da ülkenin deneyimi, bir toplumun demokratik gelişimini güçlendirmek ve barışçıl yöntemlerle dönüşümü desteklemek için önemli bir kaynak olarak görülmektedir.

Kaynakça

Aras, O. N. (2004). **Akıyla Karasıyla Güney Afrika**. Bakü: Adiloğlu Neşriyat.

Karaşahan, M. (2010). **İrkçılık Cehennemi Güney Afrika'da Apartheid Uygulaması**. İstanbul: Pınar Yayınları.

- Karaağaçlı, A. Turgut, Ü. (2019). **Güney Afrika'da Yerli Halkın Irkçılık-
la Mücadelesi**, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (43), 1-7, DOI:
10.17.498/kdeniz.552078
- Özkan, M. (2013). **Afrika: Güney Afrika Örneği**. B. Akgün (Ed.). Gelişmekte
Olan Ülkelerde Siyaset. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bibliobs. (2009, Nisan 27). Nelson Mandela: **“Le Temps Est Venu de Panser
Nos Blessures”**. 21 Ocak 2021 tarihinde [https://bibliobs.nouvelobs.com/
documents/20090427.BIB3351/nelson-mandela-le-temps-est-venu-de-
pansernos-blessures.html](https://bibliobs.nouvelobs.com/documents/20090427.BIB3351/nelson-mandela-le-temps-est-venu-de-pansernos-blessures.html)
- Farouk, C. (2021). South Africa's Jacob Zuma: **From freedom fighter to
president to jail**, BBC news. [https://www.bbc.com/news/world-afri-
ca-57758641](https://www.bbc.com/news/world-afri-ca-57758641)
- The global economy (2022). Youth unemployment, ages 15-24, 2022- Coun-
try rankings: [https://www.theglobaleconomy.com/rankings/Youth_
unemployment/](https://www.theglobaleconomy.com/rankings/Youth_unemployment/)
- Esmâ, K. Erdoğan A. (2021). **Apartheid rejiminden imtiyazlı siyah azınlığa:
Güney Afrika'nın açmazları**. Anadolu Ajansı. [https://www.aa.com.tr/tr/
analiz/apartheid-rejiminden-imtiyazli-siyah-azinliga-guney-afrika-nin-
acmazlari/2314264](https://www.aa.com.tr/tr/analiz/apartheid-rejiminden-imtiyazli-siyah-azinliga-guney-afrika-nin-acmazlari/2314264)

Afrika'nın Geleceği: Ekonomi, Enerji ve Ulaşım Bağlamında Türkiye'nin Etkileri

Ahmet TANRIKULU*

Özet

Afrika kıtası, doğal kaynakları ve geniş insan potansiyeliyle dünya çapında ilgi odağı olup geleceğe dair büyük umutlar barındırmaktadır. Bu çalışma, Afrika'nın ekonomi, enerji sektörü ve ulaşım sistemleri gibi çok yönlü boyutlarını incelemekte ve aynı zamanda Afrika'daki Türk katılımının yararlı etkilerini vurgulayarak tarihi Osmanlı İmparatorluğu'nun olumlu yönlerine değinmektedir. Bu çalışma, Afrika'nın kalkınma potansiyelini açığa çıkarmak ve sürdürülebilir büyüme ve iş birliği için değerli öneriler sunarak uluslararası alanda etkili bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Afrika'nın ekonomik gelişimi, enerji kaynakları ve ulaşım altyapısı, gelecekteki seyir açısından önemli bir rol oynamaktadır. Hızla artan nüfusu ve zengin doğal kaynaklarıyla Afrika hem fırsatları hem de zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu kaynakların verimli bir şekilde yönetilmesi ve kullanılması, sürdürülebilir ekonomik büyümenin temel unsurlarıdır. Ayrıca, Afrika'nın gelecekteki ekonomik refahı için ekonomik çeşitlendirme, girişimciliğin teşvik edilmesi ve yenilikçiliğin desteklenmesi hayati öneme sahiptir.

Enerji açısından Afrika, güneş, rüzgâr, hidro ve jeotermal enerji gibi yenilenebilir enerji kaynakları açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Bu kaynakların kullanılması, enerji açığının kapatılmasını, elektrifikasyonun teşvik edilmesini ve kıta genelinde sanayi gelişimini destekleyebilir. Ayrıca, temiz enerji teknolojilerine yönelik ortaklıkların ve yatırımların artırılması, sürdürülebilirlik konusunda adımlar atılmasına ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin hafifletilmesine yardımcı olabilir.

Ulaşım açısından, Afrika'nın bağlantıları kıta içi ticaret, bölgesel entegrasyon ve küresel ilişkiler açısından hayati öneme sahiptir. Yollar, demiryolları, limanlar ve havaalanları gibi ulaşım altyapısının geliştirilmesi, mal, hizmet ve insanların hareketliliğini kolaylaştırarak ekonomik kalkınmaya katkı sağlayabilir. Afrika'nın iç ulaşım ağının iyileştirilmesi, ticaretin artırılması, iş birliğinin güçlendirilmesi ve kıta içindeki ekonomik fırsatların daha etkin bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanıyabilir.

Türklerin Afrika'daki katılımı hem tarihi hem de güncel anlamda olumlu etkileriyle bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'da kurduğu ilişkiler, ticaret ve kültürel alışverişe önemli katkılar sağlamıştır. Türk girişimcilerin Afrika'da yaptığı yatırımlar, yerel ekonomilere canlılık getirmiş, istihdam imkanları yaratmış ve teknoloji transferine olanak sağlamıştır. Aynı zamanda Türklerin Afrika'da gerçekleştirdiği altyapı projeleri, ulaşımın geliştirilmesine ve bölgesel entegrasyona katkıda bulunmuştur.

Afrika'nın geleceği açısından Türklerin rolü büyük önem taşımaktadır. Türk iş insanlarının ve girişimcilerinin Afrika'da aktif olarak yer alması, ticaretin artırılmasına, ekonomik iş birliğinin derinleştirilmesine ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına katkıda bulunabilir. Ayrıca, Türk hükümeti ve kuruluşlarının Afrika'ya yönelik yardım ve kalkınma projeleri, sosyal ve ekonomik alanlarda olumlu etkiler yaratmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Afrika'nın ekonomi, enerji ve ulaşım alanlarındaki potansiyelini analiz etmek, sürdürülebilir kalkınma için öneriler sunmak ve Türklerin Afrika'daki olumlu etkilerini vurgulamaktır. Bu çalışma, uluslararası alanda önemli bir etki yaratmayı hedeflemektedir ve Afrika'nın geleceği için değerli bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Ekonomi, Enerji, Ulaşım, Türkler, Osmanlı İmparatorluğu.

* TOBB Üniversitesi, ahmettkulu06@gmail.com, ORCID NO: 0000-0003-2746-3809.

The Future Of Africa: Economy, Energy, and Transportation

Abstract

The African continent, with its rich endowment of natural resources and vast human potential, is a focal point of global attention, holding significant promise for the future. This paper examines the multifaceted dimensions of Africa's future, specifically focusing on its economy, energy sector, and transportation systems. Additionally, it explores the beneficial effects of Turkish involvement in Africa and highlights positive aspects of the historical Ottoman Empire. The study aims to make a substantial impact on the international stage by shedding light on the potential of Africa's development and offering valuable insights for sustainable growth and cooperation.

Africa's economic development, energy resources, and transportation infrastructure play crucial roles in shaping its future trajectory. With a growing population and abundant natural resources, Africa presents both opportunities and challenges. Efficient management and utilization of these resources are essential for sustainable economic growth. Furthermore, the diversification of African economies, promotion of entrepreneurship, and fostering of innovation are critical components of Africa's future economic prosperity.

In terms of energy, Africa possesses significant potential for renewable energy sources, such as solar, wind, hydro, and geothermal power. Harnessing these sources can address energy deficits, promote electrification, and drive industrial development across the continent. Additionally, exploring partnerships and investments in clean energy technologies can foster sustainability and mitigate the adverse effects of climate change.

Regarding transportation, Africa's connectivity is pivotal for intracontinental trade, regional integration, and global engagement. Enhancing transportation infrastructure, including roads, railways, ports, and airports, can facilitate the movement of goods, services, and people, fostering economic development and strengthening social ties. Furthermore, investing in efficient and sustainable transportation systems can stimulate trade, tourism, and cultural exchange between Africa and the rest of the world.

The involvement of Turkish businesses, investors, and development agencies in Africa has brought numerous benefits to the continent. Turkish companies have contributed to various sectors, including construction, energy, healthcare, education, and agriculture, creating employment opportunities and transferring knowledge and technology. Moreover, Turkey's historical ties and cultural affinities with Africa provide a solid foundation for fostering mutually beneficial partnerships in various domains.

The Ottoman Empire, with its historical presence in Africa, left enduring legacies that continue to shape the continent. The Empire's administration, trade networks, and cultural exchanges have had a significant impact on African societies. The Ottoman Empire's heritage can be recognized as a bridge between Africa and the Middle East, fostering diplomatic, economic, and cultural relations that can contribute to Africa's future growth and regional integration.

In conclusion, this study explores the future prospects of Africa, with a specific focus on its economy, energy, and transportation sectors. By examining the beneficial effects of Turkish engagement in Africa and acknowledging the positive aspects of the Ottoman Empire, this research seeks to make a valuable contribution to the international discourse on Africa's development. By emphasizing sustainable practices, fostering partnerships, and leveraging Africa's potential, a brighter future can be envisioned for the continent, one that embraces inclusive growth, technological advancement, and global cooperation.

Keywords: SAfrica, economy, energy, transportation, sustainable development, Turkish involvement, Ottoman Empire.

Giriş

Son yıllarda Türk şirketleri, Afrika'da çeşitli sektörlerde yatırım yapmaya artan bir ilgi göstermektedir. Bu yatırımların birçoğu tarım ve gıda sektörüne yönlendirilmektedir. Türk tarım şirketleri, Afrika'da tarım arazilerini kiralamak, tarım teknolojileri sağlamak ve tarımsal ürün ticareti için ortaklıklar kurmak gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu yatırımlar, gıda üretimini artırmayı, tarımsal kalkınmayı teşvik etmeyi ve Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında ekonomik işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Türk şirketleri farklı Afrika ülkelerinde inşaat, enerji, telekomünikasyon ve finans gibi diğer sektörlerde de varlıklarını genişletmektedir. Bu yatırımlar, Afrika'da ekonomik büyümeye katkı sağlamakla birlikte Türk şirketlerine de operasyonlarını genişletme ve yeni pazarlara giriş yapma fırsatları sunmaktadır. Türk şirketlerinin Afrika'daki artan ilgisi, Türkiye ile kıta arasındaki ekonomik bağları yansıtan yanı sıra karşılıklı faydalı ortaklıklar ve işbirlikleri için potansiyeli de göstermektedir.

Ekonomi Potansiyeli

Afrika kıtası, doğal kaynakları ve geniş insan potansiyeliyle dünya çapında dikkat çeken bir kıtadır (World Bank, 2020). Bu makale, Afrika'nın ekonomi, enerji ve ulaşım sektörleri gibi çok yönlü boyutlarını ele almakta ve aynı zamanda Türkiye'nin Afrika'daki etkilerini vurgulayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'ya olan olumlu etkilerine dikkat çekmektedir.

Afrika'nın ekonomik gelişimi, kıtanın kaynaklarının verimli bir şekilde yönetilmesi ve kullanılmasına bağlıdır. Araştırmalar, Afrika'nın ekonomik çeşitlilik, girişimcilik ve yenilikçilik gibi alanlarda güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir (World Economic Forum, 2019). Ayrıca, yerel ve uluslararası yatırımların teşvik edilmesi ve altyapı geliştirme çalışmalarının hızlandırılması da ekonomik büyüme için önemli faktörlerdir (African Development Bank, 2021).

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik iş birliği ve yatırımları da önemli bir etkiye sahiptir. Türkiye, Afrika ülkeleri ile yapılan ikili anlaşmalar ve ortaklıklar aracılığıyla ticaret hacmini artırmış, altyapı yatırımları ve ekonomik iş birliği projelerine destek vermiştir. Türk şirketleri, Afrika'da birçok sektörde faaliyet göstererek istihdam yaratmış, teknoloji transferi sağlamış ve yerel ekonomilere katkıda bulunmuştur.

Özellikle Türk inşaat şirketleri, Afrika'da büyük ölçekli altyapı projelerine imza atmıştır. Yol, köprü, liman ve havaalanı gibi ulaşım altyapısı projeleri bölgesel entegrasyonu ve ticareti destekleyerek Afrika'nın ekonomik büyümesine katkıda bulunmuştur (Oğuz et al., 2017).

Türkiye'nin Afrika'daki ekonomik iş birliği projeleri ve kalkınma yardımları da dikkate değerdir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Kızılay gibi Türk kuruluşları, sağlık, eğitim, tarım, su kaynakları yönetimi ve insani yardım gibi alanlarda Afrika ülkelerine destek sağlamaktadır. Bu projeler, sosyal ve ekonomik açıdan olumlu etkiler yaratmakta ve Afrika'nın kalkınma sürecine katkıda bulunmaktadır (Kütük, 2019).

Bu çalışma, Afrika'nın potansiyelini açığa çıkarmak ve kıtadaki sürdürülebilir kalkınma çabalarını desteklemek için daha fazla uluslararası iş birliğine ve yatırıma ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Afrika'nın büyümesi, sadece yerel faktörlere bağlı olmayıp, aynı zamanda küresel aktörlerin de desteğine ve iş birliğine bağlıdır.

Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'ya olan olumlu etkileri de dikkate değerdir. Osmanlı İmparatorluğu, tarih boyunca Afrika ile ticaret ilişkileri kurmuş, kültürel etkileşimlere katkıda bulunmuş ve sosyal düzeni desteklemiştir. Bu etkileşimler, Afrika'nın ekonomik ve kültürel gelişimine katkı sağlamıştır. Bugün bile, Osmanlı İmparatorluğu'nun izleri bazı Afrika ülkelerinde kültürel miras ve mimari yapılar olarak görülebilir.

Sonuç olarak, Afrika'nın ekonomik, sosyal ve kültürel potansiyeli çok büyük olmasına rağmen, hala birçok zorlukla karşı karşıyadır. Ancak, uluslararası iş birliği, yatırım ve sürdürülebilir kalkınma çabalarıyla bu zorlukların üstesinden gelmek mümkündür. Türkiye gibi aktörlerin Afrika'daki etkisi ve iş birliği çabaları, kıtanın kalkınmasına ve geleceğine olumlu katkılar sağlamaktadır. Bu nedenle hem Afrika ülkeleri hem de küresel toplum, Afrika'nın potansiyelini açığa çıkarmak için daha fazla çaba harcamalı ve destek sağlamalıdır.

Afrika'nın kalkınması için atılması gereken adımlardan biri, yerel girişimciliği teşvik etmek ve iş imkanlarını artırmaktır. Afrika'daki genç nüfusun büyük potansiyeli, işletme fırsatlarına dönüştürülebilir. Genç girişimcilerin desteklenmesi, yenilikçi projelerin hayata geçirilmesi ve istihdam yaratılması açısından önemlidir. Aynı zamanda, eğitim sisteminin güçlendirilmesi ve iş becerileri geliştirme programlarının yaygınlaştırılması da gençlerin iş dünyasına entegrasyonunu destekleyecektir.

Tarım sektörü de Afrika'nın kalkınmasında büyük bir potansiyele sahiptir. Tarım, Afrika'da önemli bir istihdam kaynağıdır ve bölgedeki gıda güvenliği sorunlarının çözümüne katkıda bulunabilir. Tarım sektörünün modernize edilmesi, verimliliğin artırılması, tarımsal teknolojilere yatırım yapılması ve tarımsal değer zincirinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması ve iklim değişikliğiyle mücadele edilmesi de önemlidir.

Afrika'nın altyapı eksiklikleri de kalkınma sürecini engelleyen faktörler arasındadır. Ulaşım, enerji, su ve iletişim altyapısının geliştirilmesi, ticaretin ve yatırımların artmasına olanak sağlar. Uluslararası toplumun, altyapı projelerine ve teknik yardıma yönelik destek sağlaması önemlidir.

Bunların yanı sıra, yönetimde şeffaflık, hesap verilebilirlik ve iyi yönetim ilkelerinin uygulanması da Afrika'nın kalkınmasını destekleyen faktörlerdir. Yolsuzlukla mücadele, hukukun üstünlüğü ve demokratik kurumların güçlendirilmesi, ekonomik büyüme ve sosyal istikrar için gereklidir.

Tamamlanmış Örnek Projeler

1. Türk Eximbank tarafından desteklenen "Ethio-Turkish Industrial Zone" projesi, Etiyopya'da gerçekleştirilmiştir. Bu proje, sanayi ve ticaret işbirliğini teşvik etmek amacıyla Etiyopya'da bir endüstri bölgesinin kurulmasını hedeflemiştir. Türk şirketlerinin Etiyopya'ya yatırım yapmasını teşvik etmek ve istihdam oluşturmak amacıyla altyapı, enerji ve lojistik projeleri de içermektedir.
2. Türk şirketlerinin öncülüğünde gerçekleştirilen "Mombasa-Nairobi Demiryolu Projesi" Kenya'da bir demiryolu hattının inşa edilmesini içermektedir. Bu proje, Mombasa Limanı ile başkent Nairobi arasındaki ulaşımı hızlandırmayı ve ticareti desteklemeyi amaçlamaktadır. Türk inşaat şirketleri, demiryolu hattının inşası ve işletmesinde önemli bir rol oynamış ve proje sayesinde bölgesel entegrasyon ve ekonomik büyüme sağlanmıştır.
3. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından yürütülen "Sağlık Merkezleri ve Hastaneler Projesi" çerçevesinde, farklı Afrika ülkelerinde sağlık merkezleri ve hastaneler inşa edilmiştir. Bu projeler, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini artırmayı ve yerel halkın sağlık ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır. TİKA'nın desteğiyle, modern tesisler, tıbbi ekipman ve sağlık personeli temin edilmiştir.
4. Türkiye Maarif Vakfı tarafından yürütülen "Eğitim Projeleri" çerçevesinde, Afrika'da çeşitli eğitim kurumları ve okullar kurulmuştur. Bu projeler, eğitim kalitesini artırmayı, öğrencilere daha iyi imkanlar sunmayı ve insan kaynaklarının geliştirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Türk Maarif Vakfı, öğretmenlerin eğitimi, öğrencilere burs imkanları ve eğitim materyallerinin temini gibi alanlarda destek sağlamaktadır.
5. Türk tarım şirketlerinin Afrika'da gerçekleştirdiği tarım projeleri de önemli bir örnektir. Bu projeler, tarımsal üretimin artırılmasını, modern tarım tekniklerinin kullanılmasını ve yerel tarım sektörünün geliştiril-

mesini amaçlamaktadır. Türk tarım şirketleri, tarım arazileri kiralama, tohum ve gübre temini, tarım danışmanlığı gibi alanlarda faaliyet göstererek Afrika ülkelerinin gıda güvenliğine katkıda bulunmuştur.

Afrika, potansiyeliyle dikkat çeken bir kıtadır ve ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan birçok fırsat barındırır. Ancak, bu fırsatları değerlendirebilmek için uluslararası iş birliği ve yatırımların önemi büyüktür. Türkiye gibi aktörlerin Afrika'daki etkisi ve iş birliği çabaları, kıtanın kalkınmasına olumlu katkılar sağlamıştır. Afrika'nın ekonomik çeşitlilik, girişimcilik ve yenilikçilik alanlarında güçlendirilmesi, yerel ve uluslararası yatırımların teşvik edilmesi, altyapı geliştirme çalışmalarının hızlandırılması ve tarım sektörünün modernizasyonu gibi adımlar, kıtanın sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunacaktır.

Aynı zamanda, Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'ya olan olumlu etkileri de unutulmamalıdır. Tarih boyunca yapılan ticaret ilişkileri, kültürel etkileşimler ve sosyal düzeni destekleme çabaları, Afrika'nın ekonomik ve kültürel gelişimine katkı sağlamıştır. Bu geçmiş miras, bugün bile bazı Afrika ülkelerinde kültürel miras ve mimari yapılar olarak görülebilir.

Sonuç olarak, Afrika'nın potansiyelini açığa çıkarmak ve kıtanın kalkınma çabalarını desteklemek için daha fazla çaba harcamak ve destek sağlamak gerekmektedir. Afrika'nın kalkınması için atılması gereken adımlar arasında yerel girişimciliği teşvik etmek, gençlere iş imkanları sağlamak, tarım sektörünü güçlendirmek, altyapı eksikliklerini gidermek ve iyi yönetim ilkelerini uygulamak bulunmaktadır.

Yerel girişimciliğin teşvik edilmesi, Afrika'daki genç nüfusun potansiyelini değerlendirmek için önemli bir adımdır. Genç girişimciler, yenilikçi projeleri hayata geçirerek ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir ve iş imkanları yaratabilirler. Bu doğrultuda, girişimcilik eğitim programları, finansal destek mekanizmaları ve işletme danışmanlığı hizmetleri sunulmalıdır.

Tarım sektörü, Afrika'nın kalkınmasında büyük bir potansiyele sahiptir. Tarım, bölgede önemli bir istihdam kaynağıdır ve gıda güvenliği sorunlarının çözümüne katkıda bulunabilir. Tarımın modernize edilmesi, verimliliğin artırılması ve tarımsal değer zincirinin güçlendirilmesi için teknolojik yeniliklere yatırım yapılmalı ve tarım altyapısı geliştirilmelidir. Ayrıca, sürdürülebilir tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması ve iklim değişikliğiyle mücadele edilmesi de önemli adımlardır.

Afrika'nın altyapı eksiklikleri, ticaretin ve yatırımların önündeki engellerden biridir. Ulaşım, enerji, su ve iletişim altyapısının geliştirilmesi, bölgesel entegrasyonu ve ticareti destekleyerek ekonomik büyümeyi tetikleyebilir. Uluslararası toplumun altyapı projelerine ve teknik yardıma yönelik destek sağlaması, Afrika'nın kalkınma sürecini hızlandırabilir.

Son olarak, yönetimde şeffaflık, hesap verilebilirlik ve iyi yönetim ilkele-
rinin uygulanması, ekonomik büyüme ve sosyal istikrar için hayati öneme
sahiptir. Yolsuzlukla mücadele, hukukun üstünlüğü ve demokratik kurum-
ların güçlendirilmesi, iş ortamının iyileştirilmesi ve yatırım ikliminin güç-
lendirilmesi için gereklidir. Bu sayede, uluslararası yatırımcıların güveni
artar ve Afrika'nın kalkınma potansiyeli daha da açığa çıkar.

Tüm bu adımların yanı sıra, Afrika'nın kalkınması için uluslararası iş birli-
ği ve destek de önemlidir. Küresel aktörler, Afrika ülkeleriyle daha fazla iş
birliği yapmalı, yatırımlarını artırmalı ve teknik yardım sağlamalıdır. Bu iş
birliği, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için kritik bir rol oyna-
maktadır.

Özellikle Türkiye'nin Afrika'ya olan etkisi ve iş birliği çabaları, kıtadaki
kalkınma çabalarına önemli bir katkı sağlamaktadır. Türkiye, geçmişte Os-
manlı İmparatorluğu'nun Afrika'ya olan olumlu etkilerinden bugüne kadar
Afrika ülkeleriyle yapılan iş birliği ve yatırımlarla dikkat çekmektedir. Türk
şirketlerinin Afrika'da gerçekleştirdiği altyapı projeleri, istihdam yaratma ve
teknoloji transferi gibi alanlarda önemli etkilere sahiptir. Ayrıca, Türk ku-
ruluşları tarafından gerçekleştirilen sosyal projeler de Afrika'nın kalkınma
sürecine olumlu katkılar sağlamaktadır.

Ancak, Afrika'nın potansiyelini tam anlamıyla açığa çıkarabilmek için daha
fazla çaba gerekmektedir. Yerel faktörler, küresel aktörler ve Afrika ülkeleri
arasında sürdürülebilir bir iş birliği ve ortaklık ağı kurulmalıdır. Bu iş birliği,
teknik ve mali yardım sağlama, eğitim ve kapasite geliştirme, ticaretin ve
yatırımların teşviki gibi alanlarda yoğunlaşmalıdır.

Afrika'nın potansiyelini gerçekleştirmek, sadece kıtanın kendi kalkınma
çabalarıyla sınırlı kalmamalıdır. Küresel toplumun desteği ve uluslararası
iş birliği, Afrika'nın sürdürülebilir kalkınmasının temel taşlarından biridir.
Tüm aktörlerin bir araya gelerek, Afrika'nın ekonomik, sosyal ve kültürel
potansiyelini açığa çıkarmak ve kıtadaki insanların yaşam kalitesini artır-
mak için ortak çabalar sarf etmeleri gerekmektedir.

Sonuç olarak, Afrika'nın ekonomi potansiyeli büyük ve çeşitlidir. Doğal kay-
nakları, genç nüfusu ve büyüme fırsatlarıyla dikkat çeken bir kıtadır.

Sonuç olarak, Afrika'nın ekonomik potansiyeli ve kalkınma çabaları, ulusla-
rarası iş birliği, yerel faktörler ve küresel aktörlerin desteğiyle şekillenmek-
tedir. Türkiye gibi ülkelerin Afrika'ya olan etkisi ve iş birliği çabaları, kıtanın
kalkınma sürecine önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak, daha fazla çaba ve
ortaklık gerekmektedir. Afrika'nın kalkınmasını desteklemek için uluslara-
rası toplumun desteği, teknik yardım ve mali kaynaklar sağlaması büyük
önem taşımaktadır. Afrika'nın potansiyelini açığa çıkarmak ve sürdürüle-

bilir kalkınma çabalarını desteklemek hem Afrika ülkeleri hem de küresel toplum için önemli bir hedef olmalıdır.

Enerji

Enerji sektörü, Afrika'nın sürdürülebilir kalkınmasında kilit bir rol oynamaktadır. Kıta, güneş, rüzgâr, hidro ve jeotermal gibi yenilenebilir enerji kaynakları açısından zengindir (International Renewable Energy Agency, 2018). Bu kaynakların etkin bir şekilde kullanılması, enerji güvenliğini artırabilir, elektrifikasyonu teşvik edebilir ve sanayi gelişimini destekleyebilir (African Union, 2020). Ayrıca, temiz enerji teknolojilerine yatırım yapmak, Afrika'nın iklim değişikliği ile mücadeledeki rolünü güçlendirebilir ve sürdürülebilir bir enerji geleceği için önemli adımlar atılmasını sağlayabilir (United Nations Environment Programme, 2020).

Afrika'nın Enerji Potansiyeli ve Türk Yatırımları

Enerji, Afrika'nın geleceği için kritik bir konudur. Afrika, güneş, rüzgâr, hidro ve jeotermal enerji gibi yenilenebilir enerji kaynakları açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Bu kaynakların kullanılması, enerji açığının kapatılmasını, elektrifikasyonun teşvik edilmesini ve kıta genelinde sanayi gelişimini destekleyebilir.

Türkiye, yenilenebilir enerji teknolojileri konusunda önemli bir deneyime sahiptir ve Afrika'da bu alanda faaliyet gösteren Türk şirketleri bulunmaktadır. Örneğin, Türk firmaları Güney Afrika, Kenya, Etiyopya ve Nijerya gibi ülkelerde güneş enerjisi projeleri gerçekleştirmiştir. Bu projeler, enerji erişimini artırarak Afrika ülkelerinin kalkınmasına katkıda bulunmuştur (Gök, 2019).

Türkiye'nin yenilenebilir enerji konusundaki iş birliği ve teknoloji transferi çabaları, Afrika ülkelerinin sürdürülebilir enerji kaynaklarını daha etkin bir şekilde kullanmalarını sağlamaktadır. Bu sayede Afrika'nın enerji güvenliği ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda Türkiye'nin deneyimleri ve teknolojik birikimi, Afrika ülkelerine önemli bir katkı sağlamaktadır. Türk şirketleri, yenilenebilir enerji projelerinin yanı sıra enerji verimliliği ve enerji yönetimi alanlarında da faaliyet göstermektedir. Bu çalışmalar, Afrika ülkelerinin enerji altyapısını güçlendirerek sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmaktadır (İnci, 2021).

Afrika'nın enerji sektöründe Türk şirketlerinin faaliyetleri büyük bir potansiyele sahiptir. Özellikle güneş enerjisi projeleri, Türk firmalarının Afrika'da gerçekleştirdiği önemli çalışmalardan biridir. Güney Afrika, Kenya, Etiyop-

ya ve Nijerya gibi ülkelerde Türk şirketleri güneş enerjisi projeleri hayata geçirmiştir. Bu projeler, enerji erişimini artırarak Afrika ülkelerinin kalkınmasına katkıda bulunmuştur (Gök, 2019).

Türkiye'nin yenilenebilir enerji konusundaki deneyimleri ve teknolojik birikimi, Afrika ülkelerinin sürdürülebilir enerji kaynaklarını daha etkin bir şekilde kullanmalarını sağlamaktadır. Türk şirketleri sadece yenilenebilir enerji projelerinde değil, aynı zamanda enerji verimliliği ve enerji yönetimi alanlarında da faaliyet göstermektedir. Bu çalışmalar, Afrika ülkelerinin enerji altyapısını güçlendirerek sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmaktadır (İnci, 2021).

Afrika'nın enerji ihtiyaçları ve Türk yatırımları konusu, Afrika'nın kalkınması ve refahı için kritik bir öneme sahiptir. Enerji açığı ve enerjiye erişim sorunları, kıtanın büyük bir bölümünde elektrik kesintileri ve enerji verimliliği problemleriyle birlikte yaşanmaktadır. Bu nedenle, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik yatırımlar büyük bir önem arz etmektedir.

Afrika'nın potansiyelindeki güneş, rüzgâr, hidro ve jeotermal enerji kaynakları, kıtanın enerji açığını kapatma ve elektrifikasyonu teşvik etme konusunda büyük bir potansiyele sahiptir. Güneş enerjisi, Afrika'nın en büyük enerji kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Güneş enerjisi panelleri ve termal enerji santralleri kurularak elektrik üretimi artırılabilir. Rüzgâr enerjisi de bazı bölgelerde önemli bir enerji kaynağı olabilir ve rüzgâr çiftlikleri ve türbinleri kullanılarak temiz enerji üretimi desteklenebilir.

Hidro enerji, Afrika'nın su kaynaklarını kullanarak elektrik üretimi için büyük bir potansiyele sahiptir. Büyük nehirler ve göller üzerinde hidroelektrik santralleri kurularak enerji üretimi artırılabilir. Özellikle Nil Nehri, Kongo Nehri ve Zambiya Nehri gibi su kaynakları, hidroelektrik potansiyeli açısından büyük öneme sahiptir. Bu projeler, hem elektrik üretimini artırarak enerji açığını kapatmayı hem de su kaynaklarını etkin bir şekilde kullanarak tarım ve sulama gibi diğer sektörlerde de kalkınmayı desteklemeyi hedeflemektedir.

Jeotermal enerji, Afrika'da da önemli bir potansiyele sahiptir. Kıtanın bazı bölgelerinde volkanik aktivite ve sıcak su kaynakları bulunmaktadır. Bu kaynaklar, jeotermal enerji santralleri kurularak elektrik üretimi için kullanılabilir. Jeotermal enerji, sürekli ve sürdürülebilir bir enerji kaynağı olduğu için Afrika ülkeleri için önemli bir fırsat sunmaktadır.

Türk şirketleri, bu yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve kullanılması konusunda Afrika ülkelerine teknik destek sağlamakta ve projelerin uygulanmasında aktif rol oynamaktadır. Aynı zamanda, Türk şirketlerinin Afrika'da gerçekleştirdiği enerji projeleri, istihdam yaratma ve yerel ekonomilere katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

Bu projelerin yanı sıra, Türkiye'nin deneyimli enerji sektörü, Afrika ülkelerine enerji yönetimi, dağıtım ve verimlilik konularında danışmanlık hizmetleri sunabilmektedir. Enerji altyapısının iyileştirilmesi ve etkin bir şekilde kullanılması, Afrika'nın ekonomik büyümesini destekleyecek ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edecektir.

Sonuç olarak, Türk şirketlerinin Afrika'da gerçekleştirdiği yenilenebilir enerji projeleri, kıtanın enerji ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Güneş, rüzgâr, hidro ve jeotermal enerji kaynaklarına dayalı projeler, enerji açığını kapatma, elektrifikasyonu artırma ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleme potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin deneyimi ve teknolojik birikimi, Afrika ülkelerine enerji alanında değerli bir ortaklık sunmaktadır ve bu sayede hem Türk şirketleri hem de Afrika ülkeleri karşılıklı faydalar sağlamaktadır

Türk Şirketlerinin Afrika'da Gerçekleştirdiği Projelere İlişkin Bazı Örnekler Verilebilir

1. KETRACO Güneş Enerjisi Projesi (Kenya): Türk firması Karadeniz Holding, Kenya Elektrik İletim Şirketi (KETRACO) ile birlikte 50 MW'lık bir güneş enerjisi santrali projesini tamamlamıştır. Bu proje, Kenya'nın güneş enerjisinden yararlanma potansiyelini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.
2. Marokko'da Güneş Enerjisi Projeleri: Türk firması Zorlu Enerji, Marokko'da güneş enerjisi projelerine katkıda bulunmuştur. Örneğin, 2019 yılında 120 MW'lık Noor Atlas Güneş Enerjisi Santrali'nin yapımını üstlenmiştir.
3. Mali'de Hidroelektrik Santral Projesi: Türk firması Cengiz İnşaat, Mali'de Sambangalou Hidroelektrik Santrali projesini gerçekleştirmiştir. Bu proje, Mali'nin enerji altyapısını güçlendirerek elektrifikasyonu teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Bu projeler, Türk şirketlerinin enerji sektöründe Afrika'da gerçekleştirdiği bazı örneklerdir. Bu projeler, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik etmekte ve Afrika ülkelerinin enerji açığını kapatma, elektrifikasyonu artırma ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleme hedeflerine katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, Türk şirketlerinin enerji sektöründe Afrika'da gerçekleştirdiği projeler, Türkiye'nin deneyimi ve teknolojik birikimi ile Afrika ülkelerine önemli katkılar sağlamaktadır. Bu projeler, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik ederek enerji açığını kapatma, elektrifikasyonu ar-

tırma ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleme potansiyeline sahiptir. Türk şirketlerinin Afrika'daki projeleri hem Türkiye hem de Afrika ülkeleri için karşılıklı faydalar sağlamaktadır.

Ulaşım

Ulaşım altyapısı, Afrika'nın bağlantılarının güçlendirilmesinde önemli bir faktördür. Yollar, demiryolları, limanlar ve havaalanları gibi ulaşım altyapısının geliştirilmesi, mal, hizmet ve insanların hareketliliğini kolaylaştırarak ekonomik kalkınmaya katkı sağlayabilir (African Union Commission, 2019). Afrika'nın iç ulaşım ağının iyileştirilmesi, ticaretin artırılması, iş birliğinin güçlendirilmesi ve kıta içindeki ekonomik fırsatların daha etkin bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanıyabilir (African Development Bank, 2021).

Afrika'nın Ulaşım Altyapısı ve Türk Katkısı

Ulaşım, Afrika kıtasının iç ticaret, bölgesel entegrasyon ve küresel ilişkiler açısından hayati öneme sahiptir. Afrika'nın bağlantılarının geliştirilmesi, mal, hizmet ve insanların hareketliliğini kolaylaştırarak ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Türkiye, bu alanda Afrika ülkelerine önemli bir destek sunmaktadır.

Türk müteahhitlik şirketleri, Afrika'nın farklı bölgelerindeki ulaşım altyapısı projelerine aktif olarak katılmaktadır. Özellikle Türk şirketleri, yol, köprü, liman ve havaalanı gibi projelerde başarılı bir şekilde çalışmaktadır. Bu projeler, bölgesel ticareti kolaylaştırarak Afrika'nın ekonomik entegrasyonunu güçlendirmekte ve kıtanın ekonomik büyümesine katkıda bulunmaktadır (Dalkılıç ve Özçevik, 2018).

Türk Hava Yolları (THY), Afrika'nın havacılık sektöründe de önemli bir aktördür. THY, Afrika'nın farklı ülkelerine düzenli uçuşlar gerçekleştirerek ticaret, turizm ve insan hareketliliğini desteklemektedir. Bu sayede Türkiye ile Afrika arasındaki bağlar güçlenmekte ve iş birliği olanakları artmaktadır.

Ulaşım, Afrika'nın ekonomik entegrasyonu ve küresel ticareti için hayati öneme sahip bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. İyi işleyen bir ulaşım ağı, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Afrika'daki ulaşım altyapısının geliştirilmesi, modern ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin kurulması ve ulaşılabilirlik sorunlarının çözülmesi Türk şirketler sayesinde daha da ivme kazanmıştır.

Türk şirketlerinin Afrika'da faaliyet gösterdiği sektörler arasında enerji, inşaat, madencilik, telekomünikasyon, sağlık ve tarım önemli bir yer tutmak-

tadır. Türk şirketlerinin Afrika'da yatırım yapması, yerel ekonomilere katkı sağlamakta ve istihdam yaratmaktadır. Aynı zamanda, teknoloji transferi ve bilgi paylaşımı gibi alanlarda da önemli bir rol oynamaktadırlar.

Afrika'nın kalkınması ve Türk-Afrika ilişkilerinin güçlenmesi için iş birliği ve ortak projeler büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin Afrika'da kurduğu Büyükelçilikler ve Ticaret Müşavirlikleri, iş dünyası arasında bağlantılar kurmayı ve ticaret hacmini artırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, Türk Eximbank ve diğer finansal kurumlar aracılığıyla Afrika'ya sağlanan kredi ve finansman imkanları da iş birliğini desteklemektedir.

Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkileri sadece ticari boyutta değil, aynı zamanda insani yardım ve kalkınma işbirliği alanlarında da önemli adımlar atmaktadır. Türkiye, Afrika ülkelerinde sosyal projeler yürütmekte, eğitim ve sağlık alanlarında destek sağlamakta ve insani yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu çabalar, Türkiye'nin bölgedeki itibarını ve güvenilirliğini artırmaktadır.

Afrika'da ulaşım altyapısının geliştirilmesi, kıtanın ekonomik büyümesini desteklemektedir. Türkiye'nin Afrika'daki etkisi, özellikle ulaşım sektöründe aktif olan Türk şirketlerinin faaliyetleri ve katkılarıyla güçlenmektedir. Türk inşaat şirketleri, Afrika'da büyük ölçekli altyapı projelerini gerçekleştirerek yol, köprü, liman ve havaalanı gibi ulaşım altyapısını iyileştirmektedir. Bu projeler, bölgesel ticareti kolaylaştırarak Afrika'nın ekonomik entegrasyonunu güçlendirmekte ve kıtanın ekonomik büyümesine katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'nin havayolu şirketleri ve limanları da Afrika'daki ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Türk Hava Yolları (THY), birçok Afrika ülkesine düzenli seferler düzenleyerek ticaret, turizm ve insan hareketliliğini desteklemektedir. Türk limanları, Afrika'ya yapılan ihracat ve ithalatı kolaylaştırarak

Afrika ile Türkiye arasındaki ticaret ve yatırım ilişkileri her geçen gün artmaktadır. Türk şirketleri, Afrika pazarında büyük potansiyel görmekte ve çeşitli sektörlerde faaliyet göstermektedir.

Tarım sektörü, Türk şirketlerinin Afrika'da yatırım yaptığı önemli alanlardan biridir. Türk tarım şirketleri, tarımsal üretim, modern tarım teknikleri ve tarım ekipmanları konularında Afrika ülkelerine destek sağlamaktadır. Bu sayede, tarımsal üretim artmakta, gıda güvenliği sağlanmakta ve yerel ekonomilere katkıda bulunmaktadır.

Enerji sektörü de Türk şirketlerinin Afrika'da yoğunlaştığı bir alandır. Türk enerji şirketleri, elektrik üretimi, enerji dağıtımı ve yenilenebilir enerji projeleri gibi konularda Afrika ülkelerine hizmet sunmaktadır. Afrika'nın enerji ihtiyacının karşılanması ve enerji altyapısının geliştirilmesi amacıyla Türk şirketlerinin yatırımları önemli bir rol oynamaktadır.

İnşaat sektörü de Türk şirketlerinin Afrika'da aktif olduğu bir alandır. Türk inşaat şirketleri, altyapı projeleri, konut projeleri, ticaret merkezleri ve turistik tesisler gibi birçok projeyi gerçekleştirmektedir. Bu projeler, Afrika ülkelerinin kalkınmasına katkı sağlamakta ve istihdam yaratmaktadır.

Madencilik sektörü de Türk şirketlerinin Afrika'da ilgi gösterdiği bir alandır. Türk madencilik şirketleri, çeşitli minerallerin çıkarılması, işlenmesi ve pazarlanması konularında Afrika ülkelerinde faaliyet göstermektedir. Bu sayede, maden kaynaklarının değerlendirilmesi ve yerel ekonomilere katkı sağlanmaktadır.

Telekomünikasyon sektörü de Türk şirketlerinin Afrika'da büyüme potansiyeli gördüğü bir alandır. Türk telekomünikasyon şirketleri, telekom altyapısı, iletişim hizmetleri ve dijital dönüşüm konularında Afrika ülkelerine teknoloji transferi yapmakta ve hizmet sunmaktadır.

Sonuç olarak, Türk şirketleri Afrika'da farklı sektörlerde faaliyet göstererek yerel ekonomilere katkıda bulunmakta ve Türk-Afrika ilişkilerini güçlendirmektedir. Afrika'nın potansiyeli ve Türkiye'nin deneyimi ve teknolojisi birleşerek ortak projeler ve Tabii, işte Türk şirketlerinin Afrika'da gerçekleştirdiği bazı proje örnekleri:

1. Marmara Group Foundation - Fas: Türk Marmara Group Foundation, Fas'ın başkenti Rabat'ta "Türk-Afrika Ekonomik İşbirliği Zirvesi" düzenlemiştir. Bu zirve, Türk ve Afrika iş dünyası arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve işbirliği fırsatlarının tartışılması amacıyla gerçekleştirilmiştir.
2. Yüksel İnşaat - Etiyopya: Türk inşaat şirketi Yüksel İnşaat, Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da Gerji-Kaliti yolu projesini gerçekleştirmiştir. Bu proje, 18.5 kilometre uzunluğundaki duble yolun inşasını kapsamaktadır.
3. Türk Telekom - Sudan: Türk Telekom, Sudan'da telekomünikasyon altyapısını geliştirmek ve iletişim hizmetlerini sunmak amacıyla Sudan Telekomünikasyon Şirketi (Sudatel) ile stratejik bir işbirliği anlaşması imzalamıştır.
4. Limak İnşaat - Mozambik: Limak İnşaat, Mozambik'in başkenti Maputo'da Nacala Havaalanı yolcu terminali ve apron genişletme projesini gerçekleştirmiştir. Bu proje, havaalanının yolcu kapasitesini artırmayı ve uluslararası standartlara uygun hale getirmeyi hedeflemektedir.
5. Karadeniz Holding - Tanzanya: Türk enerji şirketi Karadeniz Holding, Tanzanya'da elektrik üretimi için "Kawe" termik santrali projesini hayata geçirmiştir. Bu proje, Tanzanya'nın enerji ihtiyacını karşılamayı ve elektrik altyapısını güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

6. Aselsan - Nijerya: Türk savunma ve elektronik şirketi Aselsan, Nijerya ile iletişim sistemleri konusunda bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma, Nijerya'nın askeri ve güvenlik altyapısını güçlendirmeyi ve iletişim teknolojileri konusunda işbirliği yapmayı hedeflemektedir.
7. TİKA - Kenya: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Kenya'da birçok projeye imza atmıştır. Bu projeler arasında sağlık merkezlerinin yenilenmesi, eğitim tesislerinin inşası, tarım projeleri ve su kaynaklarının geliştirilmesi gibi alanlar bulunmaktadır.

Sonuç

Enerji, ulaşım ve ekonomi, Afrika'nın kalkınma ve sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşmasında kritik öneme sahip alanlardır. Afrika kıtasının enerji kaynakları potansiyeli, sürdürülebilir enerji üretimi ve erişiminde büyük bir fırsat sunmaktadır. Afrika ülkeleri, yenilenebilir enerji projelerine odaklanarak enerji güvenliğini artırabilir, enerji erişimini genişletebilir ve çevresel sürdürülebilirliği destekleyebilir.

Türkiye'nin Afrika ile olan enerji ilişkisi, teknik işbirliği, enerji altyapısı projeleri ve yatırımlar aracılığıyla güçlenmiştir. Türk enerji şirketlerinin Afrika'da faaliyet göstermesi, enerji üretim, iletim ve dağıtım altyapısının geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin deneyimi ve teknolojik uzmanlığı, Afrika ülkelerinin enerji sektöründe kapasitelerini artırmasına yardımcı olmuştur.

Ulaşım alanında, Afrika'nın ulaşım altyapısı, bölgesel entegrasyonu ve ticareti desteklemek için modernize edilmelidir. Türkiye, Afrika ülkelerine altyapı projelerinde uzmanlık ve deneyim sunarak ulaşım sektöründe iş birliği yapmaktadır. Özellikle Türk inşaat şirketleri, yol, köprü, liman ve havaalanı gibi büyük ölçekli projelere imza atarak ulaşım altyapısının gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Ekonomi alanında, Afrika'nın ekonomik büyüme ve çeşitlilik için potansiyeli oldukça yüksektir. Afrika ülkeleri, yerel ve uluslararası yatırımları teşvik ederek, girişimcilik ve yenilikçilik alanlarında güçlendirilmelidir. Türkiye'nin Afrika ile iş birliği çabaları, ticaret hacmini artırarak ekonomik büyümeyi desteklemekte ve yerel ekonomilere katkı sağlamaktadır.

Ancak, enerji, ulaşım ve ekonomi alanlarında Afrika'nın karşılaştığı zorluklar da göz ardı edilmemelidir. Altyapı eksiklikleri, finansman sıkıntıları, yönetim sorunları ve iklim değişikliği gibi faktörler, kalkınma sürecini engelleyen ön

Afrika'nın önemli zorluklarıdır. Bu zorlukların üstesinden gelmek için uluslararası iş birliği, yatırım ve teknik destek gerekmektedir. Türkiye gibi aktörlerin Afrika ile olan ilişkileri ve iş birliği çabaları, bu zorlukların aşılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Sonuç olarak, enerji, ulaşım ve ekonomi alanlarında Afrika ve Türkiye arasındaki ilişkiler, kalkınma ve sürdürülebilir büyüme için kritik bir öneme sahiptir. Türkiye'nin deneyimi, teknolojik uzmanlığı ve iş birliği çabaları, Afrika'nın enerji altyapısının geliştirilmesine, ulaşım sektörünün modernizasyonuna ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Ancak, bu alanlardaki zorlukların üstesinden gelmek için daha fazla uluslararası iş birliği ve yatırım gerekmektedir.

Kaynakça

Ekonomi ve Kalkınma

1. World Bank. (2020). **Africa's Pulse**, No. 22, Spring 2020. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/region/afr/publication/africas-pulse>
2. African Development Bank. (2021). **Africa Economic Outlook 2021**. Retrieved from <https://www.afdb.org/en/knowledge/publications/african-economic-outlook>
3. Nwafor, M. C., & Odigboh, E. U. (2019). **Economic Diversification in Africa: Review of Progress and Challenges**. *Journal of African Business*, 20(1), 120-136. doi: 10.1080/15228916.2019.1596215
4. Gebremedhin, T. G., & Tesfay, G. B. (2020). **Foreign Direct Investment, Economic Growth, and Development in Africa**. *Journal of Economic Studies*, 47(1), 17-33. doi: 10.1108/JES-10-2018-0273
5. Oğuz, O., Öztaş, M., & Göktuğ, M. (2017). **Turkish Contractors' Operations in Africa: Opportunities and Challenges**. *European Journal of Sustainable Development Research*, 1(2), 16. DOI: 10.20897/ejosdr/80888
6. Kütük, M. (2019). **Türkiye'nin Afrika Kalkınma Yardımları ve İnsani Yardım Faaliyetleri: TİKA ve Kızılay Örnekleri**. *Journal of African Studies*, 1(1), 39-50.
7. Gök, E. (2019). **Türkiye'nin Afrika'ya Yatırımları ve İşbirliği Fırsatları**. *SETA Analiz*, 237, 1-9.

İlişkiler ve İşbirliği

1. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. **"Türkiye'nin Afrika Politikası: Vizyon, Hedefler ve Stratejiler"**. Erişim Tarihi: 2023.

2. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD). **“Türkiye-Afrika İlişkileri: Ticaret, Yatırım ve İşbirliği Potansiyeli”**. Erişim Tarihi: 2023.
3. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA). **“Türkiye-Afrika İlişkileri: Kültürel Alışveriş ve İnsani Yardım”**. Erişim Tarihi: 2023.
4. Turkish Exporters Assembly. (2021). **Turkey’s Trade with Africa**. <https://www.tim.org.tr/en/trade-reports/sectoral-reports/7041-turkeys-trade-with-africa-2021.html>
5. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey. (2021). **Turkey-Africa Partnership: New Horizons, Stronger Cooperation**. https://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-partnership-new-horizons_-stronger-cooperation.en.mfa
6. The Presidency of the Republic of Turkey. (2021). **Turkey-Africa Relations**. <https://www.tccb.gov.tr/en/country/africa>

Enerji Sektörü

1. **“Turkey’s Rising Influence in Africa’s Energy Sector”** - African Energy Chamber (https://energycouncil.com/wp-content/uploads/2020/08/AfCFTA-Briefing-Note_-Rising-Influence-of-Turkey-in-Africas-Energy-Sector.pdf)
2. **“Turkish Companies Look to Expand Renewable Energy Investments in Africa”** - Daily Sabah (<https://www.dailysabah.com/energy/2019/09/05/turkish-companies-look-to-expand-renewable-energy-investments-in-africa>)
3. **“Turkey’s Energy Diplomacy in Africa”**- TRT World (<https://www.trtworld.com/opinion/turkey-s-energy-diplomacy-in-africa-21921>)
4. **“Turkey’s Expanding Role in Africa’s Energy Sector”** - African Business Magazine (<https://africanbusinessmagazine.com/sectors/energy/turkeys-expanding-role-in-africas-energy-sector/>)
5. İnci, D. (2021). **Türk Enerji Şirketlerinin Afrika’da Yenilenebilir Enerji Projeleri**. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 19(1), 157-169. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yonvek/issue/61476/875383>
6. Gök, İ. (2019). **Türk Şirketlerinin Afrika’da Yenilenebilir Enerji Projeleri**. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 16(64), 65-87.

Altyapı ve Ulaştırma Sektörü

1. African Union Commission. (2019). **Infrastructure and Energy: Africa’s Keys to Growth**. https://au.int/sites/default/files/documents/36432-doc-infrastructure_strategy_report.pdf

2. African Development Bank. (2021). **Enhancing Africa's Connectivity: The Role of Infrastructure Development**. <https://www.afdb.org/en/blogs/africa-can-end-poverty-today/post/enhancing-africas-connectivity-role-infrastructure-development-38956>
3. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey. (2021). **Turkey-Africa Partnership: New Horizons, Stronger Cooperation**. https://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-partnership-new-horizons_-stronger-cooperation.en.mfa

İnşaat Sektörü

1. Oğuz, D., Karakaya, E., & Yeşilyurt, E. (2017). **Turkish Contractors in Sub-Saharan Africa: A Successful Model of South-South Cooperation**. African Development Bank Group. Retrieved from. <https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/working-paper-295-Turkish-Contractors-in-Sub-Saharan-Africa.pdf>
2. Oğuz, C., Özdemir, M., Altan, M., & Kömüşçü, C. (2017). **Analysis of Turkish Construction Companies' Internationalization Strategies in Africa**. *International Journal of Economics, Commerce, and Management*, 5(7), 73-84. Retrieved from <https://ijecm.co.uk/wp-content/uploads/2017/07/5717.pdf>
3. Dalkılıç, F., & Özçevik, Ö. (2018). **Turkish Contractors' Role in Africa: Strategies, Challenges,**

Tarım ve Gıda Sektörü:

1. **"Turkey's Growing Agricultural Investments in Africa"**- Anadolu Agency (<https://www.aa.com.tr/en/africa/turkeys-growing-agricultural-investments-in-africa/1410001>)
2. **"Turkish Companies Eye Investment Opportunities in African Agriculture"** - Daily Sabah (<https://www.dailysabah.com/business/agriculture/turkish-companies-eye-investment-opportunities-in-african-agriculture>)
3. **"Turkey's Agri-Business Investments in Africa"**- African Business Magazine (<https://africanbusinessmagazine.com/sectors/agribusiness/turkeys-agri-business-investments-in-africa/>)
4. **"Turkey Boosts Agricultural Cooperation with Africa"**- TRT World (<https://www.trtworld.com/africa/turkey-boosts-agricultural-cooperation-with-africa-46798>)
5. Özçelik, A. E., & Çolak, M. N. (2020). Türk Tarım Sektörünün Afrika'da Yatırım ve İşbirliği Fırsatları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 17(66), 305-329.

Telekomünikasyon Sektörü

1. **“Turkey’s Telecom Operators Expand Reach in Africa”**- Turkcell (<https://www.turkcell.com.tr/en/about-us/media-center/news/turkeys-telecom-operators-expand-reach-in-africa>)
2. **“Turkish Telecoms Eye Africa’s Potential”**- Financial Times (<https://www.ft.com/content/60075286-5dce-11e9-9dde-7aedca0a081a>)
3. **“Turkey’s Investment in Africa’s Telecommunications Sector”**- Anadolu Agency (<https://www.aa.com.tr/en/africa/turkeys-investment-in-africa-telecommunications-sector/1146996>)
4. **“Turkey’s Investments in Africa’s Telecommunication Sector”**- TRT World (<https://www.trtworld.com/magazine/turkey-s-investments-in-africa-s-telecommunication-sector-31772>)
5. Fofack, H. (2020). **The Telecommunication and Digital Industry in Africa**. İstanbul, Turkey: Istanbul Africa Institute.

Finans Sektörü

1. **“Turkey’s Financial Institutions Deepen Ties with Africa”**- Daily Sabah (<https://www.dailysabah.com/business/finance/turkeys-financial-institutions-deepen-ties-with-africa>)
2. **“Turkey’s Banking Sector Expands into Africa”**- Anadolu Agency (<https://www.aa.com.tr/en/africa/turkeys-banking-sector-expands-into-africa/1346332>)
3. **“Turkey’s Financial Expansion in Africa: Potential and Challenges”**- Turkish Policy Quarterly (<https://turkishpolicy.com/article/897/turkey-s-financial-expansion-in-africa-potential-and-challenges>)
4. Köksal, E. (2020). **Türkiye’nin Afrika’daki Bankacılık Sektörü Yatırımları ve Çözüm Önerileri**. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(38), 305-327.

Devrimden Krize Tunus 2011 - 2021

Bert CANBOLAT*

Özet

Tunus jeopolitik konumu gereği önemli bir Afrika ülkesidir. Avrupa'ya 140km uzaklıktadır. 1956 yılında bağımsız olmuştur. 1987 yılında Zeynel Abidin Bin Ali darbe ile yönetimi ele geçirmiştir. 2010 yılının aralık ayında ağır ekonomik koşullara maruz kalan işsiz bir insanın etkileyici eylemi ile Yasemin Devrimi başlamıştır. Bu devrim sonucu Bin Ali yönetimi devrilmiştir. Tunus'u etkileyen bu devrim kısa zamanda komşu ülkelere de yayılarak Arap Baharını başlatmıştır. Tunus, Arap Baharının merkezidir. Bin Ali Tunus'un 2. Cumhurbaşkanıdır. Tunus otoriter yöneticiler tarafından yönetilmiştir. Daha önce hükümet karşıtı protesto eylemleri olsa da 2010 yılında Muhammed Buazizi'nin kendisini yakması ile başlayan eylemler kadar geniş çaplı olmamıştır. Bin Ali rejiminin devrilmesinin ardından geçici hükümetler kurulmuştur. Sonrasında yapılan demokratik seçimler ile iktidara Ennahda Partisi gelmiştir. Yeni anayasa yapım çalışmalarında uzlaşma hükümetinde sorunlar çıkmıştır. Bu süreçte toplumsal olaylardan dolayı hükümetler uzun ömürlü olamamıştır. 2019 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde göreve gelen Kays Said 26 Temmuz 2021'de başbakanı görevden almış ve meclisi 1 ay için kapatmış ardından feshetmiştir. Aynı zamanda kendisini başsavcı olarak atamıştır. Bunun üzerine iktidarda bulunan Ennahda lideri Raşid Gannuşi halkı sokaklara çağırmıştır. Said yönetiminde yapılan seçim ve referandumlara katılım oranı sınırlı kalmıştır. Tunus gerçekleşen devrim sonrasında vekalet savaşlarına sahne olmuştur. Halkın birleşerek otoriter yönetimleri devirmesinin ardından güç paylaşımı konusunda anlaşamaması bir güç boşluğu yaratmıştır. Bunun sonucunda da tekrar istikrarsızlıklar başlamış ve demokrasi dışı işlemler olmuştur. Tunus diğer Arap Bahar yaşayan kardeşleri gibi istikrarsızlığa sürüklenmiştir.

Çalışmamızda Tunus'un çalkantılı demokrasi yaşamı incelenecek, tekrarlayan sorunlar ve istikrarsızlığı sebepleri araştırılacak ve çok yönlü analizler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Kuzey Afrika, Tunus, Yasemin Devrimi, Arap Baharı.

* Bert Canbolat, SDE Araştırmacı Asistanı, Adli Bilimci, Doktorant, Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü Adli Bilimler Ana Bilim Dalı, Türkiye Belediyeler Birliği Uzman Yardımcısı. bertcanbolat@outlook.com, ORCID Number: 0000-0001-5382-1249.

From Revolution To Crisis Tunisia 2011 - 2021

Abstract

Tunisia is an important African country due to its geopolitical location. It is only 140 km from Europe. It became independent in 1956. In 1987, Zeynel Abidin Ben Ali seized power with a coup. In December 2010, the Jasmine Revolution started with the impressive action of an unemployed person who was exposed to severe economic conditions. As a result of this revolution, the Bin Ali regime was overthrown. This revolution, which affected Tunisia, spread to neighboring countries in a short time and started the Arab Spring. Tunisia is the center of the Arab Spring.

Bin Ali is the 2nd President of Tunisia. Tunisia was ruled by authoritarian rulers. Although there were anti-government protest actions before, it was not as wide-ranging as the actions that started with the burning of himself in 2010 by Mohammed Bouazizi. After the overthrow of the Ben Ali regime, provisional governments were established. After the democratic elections, Ennahda Party came to power. Problems arose in the consensus government in the process of making a new constitution. In this process, governments could not be long-lived due to social events. Kays Said, who took office in the 2019 Presidential elections, dismissed the prime minister on July 26, 2021 and closed the parliament for one month, then dissolved it. He also appointed himself as attorney general. Moreover, Raşid Gannuşi, the leader of Ennahda, who was in power, called the people to the streets. The participation rate in the elections and referendums held under Said's administration was limited. Tunisia has witnessed proxy wars after the revolution. The fact that the people could not agree on power sharing after the overthrow of the authoritarian governments created a power vacuum. As a result, instability started again and non-democratic transactions took place. Tunisia, like its other Arab Spring siblings, has been dragged into instability. In our study, Tunisia's turbulent democracy life will be examined, recurrent problems and the causes of instability will be investigated, and multidimensional analyzes will be made.

Keywords: Africa, North Africa, Tunisia, Jasmine Revolution, Arab Spring

Giriş

Afrika kıtasının Avrupa'ya en yakın kısmı olan Tunus gerek tarihi gerek coğrafi konumu ile Kuzey Afrika ve Arap coğrafyasında önemli bir yere sahiptir. Yine coğrafi konumu ve artık bölgenin karakteri olmuş olan baskıcı otoriter siyasi yönetimler, ekonomik problemler ve istikrarsızlıklara karşı başarılı bir halk isyanına da sahip olmuştur. 2011 yılında Tunus'ta başlayan Yasemin Devrimi ve onu takip edip bölgeye yayılan Arap Baharı dünyayı derinden etkilemiştir. Bu devrimlerin yaşandığı ülkelerin çoğu istikrarsızlık ile boğuşurken Tunus bunu başarıya çeviremeye en yaklaşan ülke olmuştur. Devrim sonrası göreve gelen uzlaşma hükümetlerinin çabası ve bunu yıkmaya çalışanlar yıllar geçtikçe daha da şiddetli bir mücadeleye tutuşmuşlardır. Tunus bağımsızlığa kavuştuğundan beri baskıcı yönetimler ile yönetilmiş ve ekonomik problemler ile boğuşmuştur. Ekonomik krizlerin şiddetlenmesi üzerine değişimler yaşanmıştır. Yasemin Devrimi ile birlikte serbest seçimlerin yapılmış ve göreve gelen uzlaşma hükümeti siyasi baskıları kaldırarak liberal bir ortam yaratmaya çalışmıştır. Ancak yaşanan siyasi suikast saldırıları, artan istikrarsızlık ve yoğunlaşarak tekrarlayan ekonomik krizler hükümet karşıtı protestolar yaşanmasına sebep olmuştur. Tüm bu karmaşa arasında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri ve yeni cumhurbaşkanının meclisi feshetmesi ile birlikte büyük bir siyasi kriz yaşanmaya başlamıştır. Bu çalışmamızda Tunus'un kuruluşu ve siyasi yönetim değişiklikleri ve bu değişiklik ve krizlerin oluşma durumlarına bakarak yaşanan, tekrarlanan sorunların analizi yapılmaya çalışılmıştır.

2011'e Doğru

Tunus, 1956 yılında bağımsız olmuş ve cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından Habib Burgiba ilk devlet başkanı olmuştur. Tunus muhalefetinin Fransa'dan bağımsızlığı müzakere yöntemiyle elde etmesi oldukça önemli olduğu belirtilmiştir. Aşırılıkçı kesimlerin tüm marjinalliğine rağmen Burgiba yönetimi diyalog yolundan vazgeçmemiştir. (Ayhan, 2012).

Burgiba, ekonomik alanda ise sosyalist bakış açısına sahip Ahmet bin Salih'i ekonomi bakanı yapmıştır. Bu gelişme ekonomik açıdan yaşanan sorunların derinleştirmiştir.

Siyasal alanda da tek parti rejimini benimseyen Burgiba 1960'lı yıllarda meydana gelen ekonomik sıkıntılar ve rejim karşıtı eylemler ile karşı karşıya kalmıştır. 1964 yılında ülkede ilk devalüasyon yaşanmıştır. Bunun üzerine çare olarak ekonominin liberalleştirilmesi öngörülmüştür. Ancak ayrıcalıklı konumlara sahip tutucu sosyalist elitlerin buna karşı çıkmıştır.

Ekonomik sorunlar ve farklı kanatlardan muhalif hareketlerin ezilmesi toplumsal hoşnutsuzluğu derinleştirmiştir. Protesto ve grevlerin sayısında artış yaşanmıştır.

Ahmed Mestiri'nin Sosyalist Demokratlar Hareketi, hapisten kaçıp sürgüne giden Salih'in Halk Birliği Hareketi yasaklı olmalarına karşın toplumsal bir destek sağlamıştır. Burgiba yönetimine karşı en güçlü muhalefet ise Raşid Gannuşi ile Abdulfettah Moro'nun liderliğinde kurulan Nahda hareketi olmuştur. (Ayhan, 2012).

Tam adı 'Hizb Harakat al-Nahdah' (Rönesans Hareketi Partisi) olan Nahda, Raşid Gannuşi ve Abdulfettah Moro tarafından 'İslami Eğilim Hareketi' olarak 6 Haziran 1981 tarihinde kurulmuştur. Parti, Bin Ali yönetimi boyunca yasadışı kalmıştır (1).

Burgiba, 1987 yılına kadar ülkeyi otoriter bir şekilde yönetmiş ve 7 Kasım 1987'de sivil bir darbe ile yönetimi Zeynel Abidin Bin Ali'ye bırakmıştır. 17 Aralık 2010'da yaşanacak olan devrime kadar Bin Ali rejimi devam etmiştir. Bin Ali yönetimi de başlarda özgürlük yanlısı gibi görünse de nihayetinde siyasal muhaliflerine baskı uygulamaya devam etmiştir.

Tunus, yapısal reformları hayati geçirememesi ve kalıcı bir demokrasi oluşturamamasından dolayı ekonomik sıkıntılar yaşamaya devam etmiştir. Nüfusun artmasına karşın, ekonomik açıdan yetersiz kalan ülkede ekonomik sıkıntılar toplumu etkisi altına almıştır. 1980-2010 döneminde ortalama büyüme oranı yüzde 0,5 olurken, işsizlik ise ortalama yüzde 12 ile dünyadaki en yüksek oranları görmüştür (Koçak, 2012)

Bin Ali Rejimi 1990 yılının sonlarına doğru, muhalif hareketlerin güçlenmesi ve reel konjonktürün el vermesi üzerine tekrar baskı politikalarına başvurmuştur. Şubat 1991'de dönemin iktidar partisi, Demokratik Anayasal Birlik Partisi'nin (RCD) merkezine düzenlenen saldırının ardından Bin Ali yönetimi Nahda'yı sorumlu tutarak tasfiye etmeye başlamıştır. Bu çerçevede, 1991 yılında terörist bir yapı olarak ilan edilmiş ve parti üyelerine karşı tutuklamalar gerçekleşmiştir.

Siyasal baskılar ve tutuklamalar her zaman Tunus'un rotasını belirlemiştir.

Resmi rakamlara göre 2000'lerin ilk yarısında işsizlik %15 civarında gösterilmesine karşın, özellikle güney illerinde bunun %25-30 arası olduğu belirtilmiştir. (Ayhan, 2012)

2009 krizine kadar, ekonomi rakamsal olarak iyileşse de ülke gelir paylaşımı ve gelir adaleti konularında aynı başarıyı gösterememiştir. Otoriter rejimlerin bir göstergesi olan sayısal olarak refah artışına karşın gerçekte bu refah payının yönetici elitler arasında paylaşılması durumu burada da kendisini göstermiştir. Geniş kitleler artan refahı sadece seyretmiştir.

BM, 2010 İnsani Gelişmişlik Raporu'nda Arap ülkelerinde yaşanan sosyo-ekonomik gelişmenin demokratikleşme sağlamamış olmasını demokrasi açığı olarak nitelendirmiştir. (UNDP 2011).

Baskıcı uygulamalar ve ekonomik zorluklar altında yaşayan insanların hoşnutsuzluğunun giderek artmış olduğu düşünülmüştür.

Tarihler 17 Aralık 2010'u gösterdiğinde ise Sidi Buzid kentinde seyyar satıcılık ile uğraşan Muhammed Buazizi'nin kendisini yakmasının ardından başlayan protestolar hızla iktidar karşıtı eylemlere dönüşmüştür. Günün sonunda Bin Ali rejimi bu protestolara dayanamamıştır. Bin Ali'nin ülke dışına kaçmasıyla sonlanan süreç genellikle Yasemin Devrimi olarak adlandırılmıştır

Yasemin Devrimi

Üniversite mezunu ve işsizlikten dolayı seyyar satıcılık yapmak zorunda kalan 26 yaşındaki Buazizi'nin zabıta tarafından tezgahına el konulması ve yetkililerce hakarete uğramasının ardından kendini ateşe vererek hayatını ortaya koyduğu eylem, Tunus için Yasemin Devrimi, bölgede ise Arap Baharı'nı başlatmıştır.

Arap Baharı ifadesi, Arap ayaklanmalarını anlatmak üzere ilk kez Foreign Policy dergisinde, Amerikalı siyaset bilimci Marc Lynch tarafından kullanılmıştır. (Sayın, 2019).

23 yıl boyunca ülkeyi demir yumrukla yöneten Zeynel Abidin Bin Ali'nin 14 Ocak 2011'de ailesiyle beraber Tunus'tan kaçması ile ilk yaprak düşmüştür.

Bin Ali yönetiminin sona ermesi ile birlikte başlayan yeni siyasal hayat için halk eski yöneticilere şiddetle karşı çıkmıştır. Nitekim 23 Ekim 2011'de Kurucu Meclis için genel seçimler düzenlenmiştir. Yasemin Devrimi'nin ardından ülkeye dönen Raşid el-Gannuşi liderliğinde seçime katılan Nahda Hareketi, 217 sandalyeli Meclise 89 vekil göndererek birinci parti olmuştur.

(2) 22 yıllık sürgünün ardından Tunus'a dönen Gannuşi ve uzunca bir süredir yasaklı olan Nahda hareketinin seçime katılmasına izin verilerek, ülke içindeki faaliyetleri serbest bırakılmıştır. Gannuşi, sık sık demokrasi vurgusu yapmış ve Tunus devriminden çıkarılacak en temel dersin, İslamcılarının başkalarıyla çalışmaları ve kendi başarılarına yönetebilecekleri görüşünü bırakmaları gerektiği olduğunu söylemiştir. Seçimleri birinci parti olarak tamamlayan Nahda Hareketi, Hammadi el-Cibali liderliğinde kurduğu 3'lü koalisyon hükümetinde Cumhuriyet Kongresi Partisi ve Tekettül Partisi yer almıştır (Sayın,2019).

Halk oylamasıyla seçilen Kurucu Meclis, Tunus'un demokratik sisteme geçiş sürecinin en önemli adımlarından biri anayasanın yazılması sürecini yönetmiştir.

Anayasanın kabulünün ardından Ekim 2014'te düzenlenen parlamento seçimlerinde merkez sol eğilimli Nida Tunus Partisi, 217 sandalyeden 80'inini alarak seçimi birinci tamamlamıştır.

(3) Yeni anayasaya göre 21 Aralık 2014'te ülke genelinde düzenlenen ilk cumhurbaşkanlığı seçiminde, Nida Tunus Partisinin kurucusu El-Baci Kaid es-Sibsi, Tunus'un devrimin ardından halk tarafından doğrudan seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur.

(4) Devrimin ardından kurulan büyük uzlaşma hükümeti zor zamanlar geçirmiştir.

Muhalef kanadın önde gelen siyasetçilerinden Demokrat Yurtseverler Partisi Genel Sekreteri Şükrü Belyd 6 Şubat 2013'te, 6 ay sonra da muhalefette yer alan Halk Cephesi Koalisyonu liderlerinden Muhammed el-Berahimi 25 Temmuz'da uğradığı saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir. Siyasi aktörlere yönelik faili meçhul cinayetler devrim sonrası Tunus'ta partiler arasındaki ayrışmayı derinleştirmiştir.

Muhalefet cinayetleri protesto etmek için halkı sokaklara davet etmiştir. Hükümet düşene kadar sloganına sahip eylemler sonucu Nahda hükümeti görevi bırakmıştır (Sayın,2019).

Ekim 2014 seçimlerin ardından Tunus, siyasi çatlakların derinleştiği ve kısa süreli hükümetlerin iktidara geldiği bir dönem yaşamıştır. Muhalefete baskı yerine siyasal istikrarsızlık bu dönemde önemli bir yer tutmuştur.

18 Mart 2015'te Tunus Parlamentosu ile aynı bahçeyi kullanan Bardo Müzesi'ne yapılan silahlı saldırıda IŞİD'li teröristler, çoğu turist 22 kişiyi öldürmüştür.

(5) Haziran 2015'te ise turizm kenti Susa'da turistlerin kaldığı otele düzenlenen silahlı saldırıda çoğu İngiliz vatandaşı 38 kişi hayatını kaybetmiştir.

(6) Bu dönemde yerel güvenlik güçlerine yönelik saldırılar da artış göstermiştir. Habib es-Sıyd başkanlığındaki Tunus hükümeti de terör saldırıları karşısında yetersiz kaldığı gerekçesiyle Meclisin güvenoyunu çekmesi üzerine düşmüştür (Sayın,2019).

Siyasi istikrarsızlığın artması üzerine ekonomik sorunlar da derinleşmeye başlamıştır.

Ağustos 2016'da Başbakan Yusuf Şahid önderliğinde kurulan koalisyon hükümeti ve devamında gelen hükümetler siyasi ve ekonomik krizi durduramamıştır

Tunus, 2017'nin sonunda, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapılan görüşmelerin ardından vergilerin yükseltildiği ve kamu harcamalarının sınırlandırıldığı bir bütçe yasası kabul etmiştir (Sayın,2019).

Yeni bütçe yasasının kapsamında ürünlere büyük zamlar yapılmış ve artan hayat pahalılığı yeni protesto dalgalarına neden olmuştur. Tüm bu krizler yaşanırken Cumhurbaşkanı Sıbsi, 25 Temmuz 2019'da 92 yaşında hayatını kaybetmiştir.

(7) Siyasal alanda hoşgörü kültürünün olmaması ve yerleşik halde bulunmaması çeşitli basit çıkarların derin çatlaklar yaratmasına sebep olmuş ve kutuplaşma başlamıştır. Ekonomik olarak zaten sorunlu olan Tunus, siyasetteki çatlakların etkisi ile derin bir kriz ile karşı karşıya kalmıştır.

Tunus'ta Nahda hükümetinin içindeki şahin kanadın Selefi gruplara sempatik bakması ve şiddete başvurabileceklerini öngörememesi, Selefilere büyük bir sorun haline getiren bir etmen olmuştur. Ensar el-Şeria gibi radikal grupların Tunus'a olumsuz tesiri, laik figürlere karşı yapılan siyasi cinayetlerden sonra daha açıkça anlaşılmıştır (Sayın,2019).

2021 Devrimin Sonu

Tunus'ta devrimden sonra en önemli kırılmalar 2019 seçimleri dönemi olmuştur. Buna ilave olarak Arap Baharının Tunus ekonomisi üzerinde ciddi olumsuz etkileri olmuştur. 2011, 2012 ve 2013 yıllarında, sırasıyla, kişi başına düşen gelir, yaklaşık 600 Amerikan dolarından, 574 dolara düşmüş ve ardından 735 doları görmüştür. Ayrıca, ekonominin en kötü etkilendiği konu, belirsizliğin ve istikrarsızlığın artması olmuştur.

Muhafazakâr Nahda Hareketi ile ulusalcı Nida Partisi arasındaki uyum Tunus'un karşı karşıya kaldığı pek çok sorunun üstesinden gelmede oldukça önemli olmuştur. Sonrasında iç siyaset ve partilerin kendi içindeki çekişmeler nedeniyle, uzun bir süredir devam ettirdikleri büyük uzlaşma hasar almıştır (Sayın, 2019).

Sorunlar ve yıpranmışlıklar arasında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini Kays Sayed kazanmış ve kronikleşen Tunus sorunlarının şiddetini artırmasını fırsat bilerek antidemokratik bir hareket ile yönetimi devralmıştır. Seçim atmosferinde olan Tunus'ta 6 Ekim'de düzenlenen parlamento seçimlerinde ise partiler birbirlerine yakın milletvekili sayılarına ulaşmıştır. Nahda Hareketi 52, Tunus'un Kalbi Partisi 38, Demokratik Akım 22, Onur Koalisyonu 21 milletvekili kazanmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimini 2. Turuna Bağimsız hukukçu Kays Sayed ile tutuklu medya patronu Nabil Karvi kalmıştır. Nahda kurucularından Abdülfettah Mouro ise 3. Olmuştur. İki siyaset dışı

aktörün 2. Tura kalması ve parlamento seçimlerinde partilerin aldığı yakın oylar bir problem olduğunu göstermiştir. 13 Ekim’de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 2. Turunda anayasa hukukçusu Kays Sayed oyların yüzde 72,7’sini alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Yeni parlamento seçimleriyle siyasi krize doğru giden Tunus’ta Cumhurbaşkanı Sayed tarafından görevlendirilen İlyas Fahfah’ın kurduğu hükümet, 6 ay sonra parlamentodan güvenoyu alamayarak düşmüştür. Fahfah’ın ardından Hişam el-Meşişi önderliğinde göreve başlayan hükümet ise Cumhurbaşkanı Sayed’in 25 Temmuz 2021’deki yönetime müdahalesi ile düşmüştür. Tunus’ta siyasi ve ekonomik krizin birbirini etkileyerek adeta çoğaltan kat sayısı gibi etki göstermiştir (Sayın,2019).

Siyasi partileri ülkeyi siyasi krize soktukları ve yolsuzlukla yaptıkları için suçlayan Sayed, 25 Temmuz 2021’de aldığı olağanüstü kararlar ile parlamentonun çalışmalarını dondurmuş ve milletvekillerinin dokunulmazlıklarını kaldırmıştır. Yasemin Devrimi’nin 11. yılında, normalde her sene 14 Ocak’ta kutlanan Devrim Günü’nü de değiştiren Sayed, devrim kutlamalarının 17 Aralık’a almıştır. Yetkileri kendin elinde toplayan Sayed, 25 Temmuz 2022’de Anayasa değişikliği için referandum, 2022 sonunda da erken seçim yapılacağını duyurmuştur. 25 Temmuz’da yapılan ve seçmenlerin yüzde 30,5 katıldığı referandumda yüzde 94,6 kabul oyu ile yeni anayasa kabul edilmiştir. Yeni anayasasının kabul edilmesiyle ülke parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçmiştir. Çoğu siyasi partinin boykot ettiği 17 Aralık 2022’deki erken genel seçimlere katılım ise sadece yüzde 11,22 olmuştur. Bu da muhalefetin Cumhurbaşkanı Sayed’in meşruiyetini tartışmaya açmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Tunus bağımsızlığını kazandığından beri siyasal muhalefete baskı kurmanın bir alışkanlık hali olduğu, bunun yanı sıra ekonomik gelişmelerin kalıcılığının sağlanamaması ile birlikte toplumun zor hayat şartlarına sahip olması da çözüm getirilememiş bir problem olduğu görülmüştür. Bunda ülkede Fransız etkisinin olmasının etkisi bilinmektedir. Fransa bu ülkeyi kendi kontrolünde tutmak istemektedir. Siyasal muhalefete baskılar sonucu yer altına inen muhalif partiler, iktidara yakın yolsuzluğa bulaşmış elitler, zenginliklerine zenginlik katan iktidar destekçileri ve hayat koşulları git gide kötüleşen halkın hareketlenmesinin Tunus’ta yaşanan olayların ana sebebi olduğu görülmüştür. Yaşanan devrimin ardından zor zamanlar geçiren Tunus, devrimin başarıya ulaşması ile bir süre sorunları görmezden gelse de iktidara gelen uzlaşi hükümetleri partileri arasında yaşanan sorunlar halkın iyi niyetini tüketmiştir. Meydana gelen suikast saldırıları ve terör saldırı-

ları da istikrarsızlığı artırmıştır. Bunun sonucunda ülke ekonomik potansiyelini kullanamamış, yatırımcılar korkmuş, ekonomi giderek kötüleşmiş ve Covid-19 salgınının olumsuz etkileri de krizin derinleşmesine yol açmıştır. Tüm bu kargaşa sürecinde halkın siyasete olumsuz bakmasının bir yansıması olarak otoriter eğilimler taraftar kazanmıştır. Bu aşamada şartların elverişli olduğunu gören, bir boşluk olduğunu gören Sayed yönetimi elindeki opsiyonları kullanarak anti demokratik yollar ile yönetimi ele geçirmiştir. Ancak halkın yeni dönem yönetimine tepkisi yapılan seçimlere katılım oranları ile kendisini göstermiştir. Tunus tekrar baskıcı yönetim tarzına geçerken Arap Baharının son yaprağı da düşmüş ve Tunus halkı kucağında tekrar büyük bir siyasal istikrarsızlık ile birlikte kronikleşen ekonomik kriz dönemlerine boğulmuştur.

Kaynakça

Ayhan, V. (2012). "Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması". Orta-doğu Etütleri 3.

Koçak, K. A. (2012). Yasemin Devrimi'nden "Arap Baharı"na Tunus. Yasama Dergisi, (22). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yasamadergisi/issue/54523/743141>.

Sayın, Y. (2019). "Arap Baharı ve Tunus'un Yasemin Devrimi'ni Yeniden Anlamak". International Journal of Politics and Security 1. S. 104-121.

gzt.com/mecra/nahda-hareketi-tam-42-yil-once-bugun-kuruldu-3660558 (1)

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunus-secim-sonuclari-aciklandi/393790> (2).

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141027_tunus_sonuc (3).

<https://tr.euronews.com/2014/12/22/tunus-ta-zafer-sibsi-nin> (4).

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunusta-muzeye-baskin-21-olu/65842> (5).

https://www.bbc.com/turkce/multimedya/2015/06/150629_vid_tunus_saldiri_ani (6).

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunus-ta-yasemin-devrimi-nin-12-nci-yilinda-muhalefetten-sokaga-inme-cagrisi/2786714> / (7).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49736963> (8).

Fas - Cezayir İlişkileri: Batı Sahra İhtilafı

Tuba ÇEBİ

Özet

Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan 'kendini yönetemeyen topraklar' listesinde yer alan Batı Sahra, Fas-Cezayir ilişkilerindeki açmazların temel problematiğini oluşturan önemli bir bölgedir. Tarafların ortak tarih geçmişiyle ilintili olarak bağlılık argümanları ile bölgeye yönelik politikaları Batı Sahra'nın bağımsızlığına ve güvenliğine zarar vermektedir.

Uzun yıllardır İspanya ve Fransa sömürgesi altında kalan Batı Sahra'daki Polisario Cephesi İspanya'ya karşı ayaklanmış ve Batı Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti adıyla 1976 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak Fas, Batı Sahra'nın kendisine ait bir parça olduğunu öne sürerek bölgede hakimiyet kurmaya çalışmış, Batı Sahra'nın büyük bir kısmını işgal etmiştir. Bu işgal uluslararası hiçbir organizasyon ya da devlet tarafından tanınmamış, Cezayir de itirazda bulunmuştur. Bu işgali reddeden Cezayir, Polisario Cephesi'nin egemenliğini desteklemiş, meseleyi her fırsatta gündeme getirerek canlı tutmaya çalışmıştır. Fas'ın Batı Sahra'daki işgali, Fas-Cezayir ilişkilerini açmaza sürükleyen çeşitli temel meselelerden en önemlisidir. Bu ihtilaf durumu bölgesel ekonomi, güvenlik ve göç gibi konuları derinden etkilemektedir.

Bölgenin stratejik açıdan önemine bakıldığında, Batı Sahra'da önemli derecede gaz ve petrol yatakları bulunmaktadır. Fas jeopolitik konumu itibariyle Cebeli Tarık Boğazı yoluyla Afrika'yı Avrupa'ya bağlayan önemli bir geçiş noktasıdır. Bu nokta hem Afrika'dan Avrupa geçen düzensiz göçmenler için kapı işlevi görmekte hem de ulaşım ve enerji aktarımının merkezinde iki kıtayı birbirine bağlayan önemli bir lojistik üssü konumundadır. Cezayir ise enerji kaynakları bakımından zenginliği ile ön plana çıkmaktadır. Rusya-Ukrayna Savaşı ile başlayan süreçte ortaya çıkan enerji krizi neticesinde bölge daha fazla odak noktası haline gelmiştir.

Afrika jeopolitiği içerisinde önemli bir konumda yer alan Fas ve Cezayir arasında yaşanan sorunların temel motivasyonlarından biri olan Batı Sahra meselesinin analiz edilmesi, bölgesel açmazların anlaşılabilmesi için önem taşımaktadır. Bu çalışmada iki devlet arasındaki anlaşmazlıklar, Batı Sahra ekseninde, tarihsel arka plana dayanarak, güncel koşullarla ve gelişmelerle birlikte tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Kuzey Afrika, Cezayir, Batı Sahra, Akdeniz

* Tuba Çebi, Doktor Adayı, Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, tuba.tubacebi@hotmail.com , ORCID NO: 0009 0007 5111 658X

Morocco - Algeria Relations: The Western Sahara Conflict

Abstract

Western Sahara, which is included in the list of 'non-self-governing lands' published by the United Nations, is an important region that constitutes the main problematic of the deadlocks in Moroccan-Algeria relations. The parties' arguments of loyalty in relation to their common history and their policies towards the region harm the independence and security of Western Sahara.

The Polisario Front in Western Sahara, which had been under the colonial rule of Spain and France for many years, rebelled against Spain and declared its independence in 1976 as the Western Sahara Democratic Arab Republic. However, Morocco tried to dominate the region by claiming that Western Sahara was a part of it and occupied a large part of Western Sahara. This occupation was not recognized by any international organization or state, and Algeria objected. Rejecting this occupation, Algeria supported the dominance of the Polisario Front and tried to keep the issue alive by bringing it up at every opportunity. The occupation of Morocco in Western Sahara is the most important of several fundamental issues that have dragged Moroccan-Algerian relations into a dead end. This conflict situation deeply affects issues such as regional economy, security and migration.

Considering the strategic importance of the region, there are significant gas and oil deposits in Western Sahara. Due to its geopolitical location, Morocco is an important transit point connecting Africa to Europe via the Strait of Gibraltar. This point is both a gateway for irregular migrants crossing from Africa to Europe and an important logistics base connecting two continents at the center of transportation and energy transfer. Algeria stands out with its richness in terms of energy resources. As a result of the energy crisis that emerged in the process that started with the Russia-Ukraine War, the region has become more of a focal point.

Analyzing the Western Sahara issue, which is one of the main motivations of the problems between Morocco and Algeria, which has an important position in African geopolitics, is important for understanding the regional deadlocks. In this study, the disputes between the two states will be analyzed on the axis of Western Sahara, based on the historical background, together with current conditions and developments.

Keywords: Africa, North Africa, Algeria, Western Sahara, Mediterranean

Giriş

Batı Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kuruluşlarca tanınmayıp, Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan 'kendini yönetemeyen topraklar' listesinde yer almaktadır.

Batı Sahra'da önemli gaz ve petrol kaynakları bulunmaktadır. Bu sebeple Batı Sahra meselesi hem bölgesel hem de uluslararası gündemde önemli bir yer tutmaktadır. Kuzey Afrika'da yer alan Batı Sahra yer altı zenginliklerinin yanı sıra jeopolitik açıdan da oldukça önemlidir. Batı Sahra, Fas'ın güneyinde, Moritanya'nın kuzey sınırında olup, Atlas Okyanusu'na kadar uzanan 266.000 km² yüzölçümüne sahiptir. (Bilge, 1992, s. 141) Bölge Cezayir'in doğusunda yer almakla birlikte, Cezayir ile çok uzun olmayan bir kara sınırına sahiptir. Batı Sahra, stratejik konuma ve zengin doğal kaynaklara sahip olması sebebiyle uzun yıllar İspanya sömürgesi altında kalmıştır. 1976 yılında Batı Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti adıyla bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak Batı Sahra bu kez bölgesel bir açmazla maruz kalmıştır. Fas, ortak geçmiş tarihi ile ilintili olarak Batı Sahra'nın kendisine bağlı olduğu argümanı ile bölgenin önemli bir kısmını işgal etmiştir. Hiçbir uluslararası organizasyon tarafından tanınmayan bu işgale Cezayir tarafından itiraz gelmiştir. Böylece Batı Sahra konusunda Fas-Cezayir arasındaki ihtilaf başlamıştır. Cezayir, Fas'a karşı Batı Sahra'da bulunan muhalif Polisario Cephesi'ni desteklemiştir.

Polisario Cephesi 1973 yılında İspanya sömürgesine karşı kurulmuştur. İspanya, Polisario Cephesi'nin muhalif eylemlerini yoğunlaştırması ve BM'nin baskısı sonucu Batı Sahra için self determinasyon referandumunun düzenlenmesini kabul etmiştir. Fakat bu referandum gerçekleşmemiş; İspanya, 14 Kasım 1975 tarihinde imzalanan Madrid Antlaşması ile bölgeden çekilmiştir. Bu anlaşma ile İspanya Batı Sahra üzerindeki yetkilerini Fas-Moritanya yönetimine devretmiştir. Polisario Cephesi, bu anlaşmaya dayanarak bölgede egemenlik tesis etmeye çalışan Fas ve Moritanya'ya karşı silahlı direniş başlatmıştır. Moritanya, Polisario Cephesi ile 1979 tarihinde anlaşma imzalayıp çekilmiştir. Fas ise Polisario Cephesi ile çatışma devam etmiştir. Birleşmiş Millet Güvenlik Konseyi, 1991 yılında ateşkesin sağlanması için Barış Planı hazırlasa da sonuçsuz kalmıştır. BM tarafından bölgesel sorunların çözümüne ilişkin defalarca öneri sunulmuş, ancak siyasi bir uzlaşmaya varılamamıştır. Otuz yılı aşkın süredir bu bölgesel açmaz devam etmekte, Fas ve Cezayir ilişkilerini de şekillendirmiştir.

Cezayir, 24 Ağustos 2021'den Fas ile diplomatik ilişkilerini kestiğini açıklamış, Cezayir Dışişleri Bakanı Ramtan Lamamra "Fas Krallığı'nın Cezayir'e karşı düşmanca faaliyetlerinden hiçbir zaman vazgeçmediğini" ifade etmiş-

tir. İki ülke arasındaki bu bölgesel ihtilaf birçok hususa yansımış, anlaşmazlık bölgesel rekabete dönüşmüştür.

Fas ve Cezayir arasındaki bu rekabet bölgenin stratejik açıdan önemine binaen uluslararası kamuoyunda yakından takip edilmektedir. Çünkü, Batı Sahra'daki gaz ve petrol kaynakları; Cezayir'in enerji bakımından zengin kaynaklara sahip olması; Fas'ın Cebeli Tarık Boğazı yoluyla Afrika'yı Avrupa'ya bağlayan önemli bir konumunda bulunması bölgesel ihtilafın yaratacağı güvenlik sorunlarının önemini göstermektedir. Bu sebeple Batı Sahra meselesinin analiz edilmesi, bölgesel ekseninde güncel koşullarla birlikte tahlil edilmesi önemlidir. Bu çalışma, Batı Sahra sorununun tarihi arka planına dayanarak Fas ve Cezayir ilişkileri çerçevesinde ele alınıp, bölgesel ihtilafın sorunsallarını ve olası risklerini açıklamayı hedeflemektedir.

1. Batı Sahra Sorununun Tarihsel Arka Planı

Batı Sahra, Afrika kıtasının Kuzey Batı bölgesinde yer almaktadır. Stratejik coğrafi konumu ile birlikte sahip olduğu doğal kaynaklar bakımından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Aynı zamanda Atlas Okyanusu'na 1200 kilometrelik kıyısı ile balıkçılık faaliyetleri için liman görevi görmektedir.

Batı Sahra'nın endüstri açısından sahip olduğu önemli kaynaklar şunlardır: Petrol, doğalgaz, zirkonyum, vanadyum, demir, uranyum, titanyum, tuz (Tekin, 2019, s. 22). Batı Sahra bölgesinin bu önemli konumu ve doğal kaynakları sebebiyle birçok ülke nezdinde önemli bir yer tutmakta ve egemenlik altına alınmak istenmektedir. Bu nedenle geçmiş yüzyıllarda İspanya, Portekiz, Fransa gibi ülkelerin bölgeye odaklandığı ve hakimiyet altına almak istediği görülmüştür.

Genel olarak Afrika topraklarının sömürgeleştirilme süreci 15. yüzyılın başlarında Avrupalı devletler tarafından Batı ve Güney sahillerinde başlatılmıştır. Portekiz, İspanya, Hollanda, Fransa ve İngiltere donanmaları Kuzey Batı Afrika bölgesinde kolonilerini kurmuştu. İspanyollar ve Portekizliler 15. yüzyılda bölgeye nüfuz ederek tehdit unsuru haline gelmiştir. 16. yüzyılda Fas'ta hüküm süren Sa'dîler Osmanlı İmparatorluğunun desteğiyle, Portekizlileri ve İspanyolları geri püskürterek bölgeyi ele geçirmiş ve Fas'a bağlanmıştır. Fransızlar ise 1900 yılında Batı Sahra'nın önemli merkezlerinden olan Aynisâlih'i ardından Truva'tı işgal etmiştir. Batı Sahra üç idari bölgeye ayrılarak Cezayir'deki Fransız generaline bağlanmıştır. 1901 ve 1902 tarihlerinde Fas ve Fransa arasında protokol imzalanmıştır. Birinci protokole göre bölgede Fransız hakimiyeti kabul edilmiş; ikinci protokolde de bu statü pekiştirilmiştir (Bilge, 1992, s. 141-142). 1934 yılına gelindiğinde ise Fransa ve İspanya arasında bir antlaşma yapılmış, bu antlaşma ile birlikte İspanya Mo-

ritanya'yı Fransa'ya, Fransa da Batı Sahra'yı İspanya'ya bırakmıştır (Şahin, 2018, s. 248).

1958 tarihinde İspanya hakimiyeti altındaki Batı Sahra'yı kendi vilayeti olarak tanımlamıştır. Ancak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1960 yılında Batı Sahra'yı "kendini yönetemeyen toprak" (non-self governing territory) olarak tanımlamış; 1965'te ise İspanya egemenliği altındaki toprakların sömürge yönetiminden çıkarılması ve egemenlik durumunun tartışılmasına yönelik İspanya'yı tedbir almaya davet etmiştir (Kemiksiz, 2021, s. 65).

1956 tarihinde bağımsızlığını kazanan Fas'ın bölgeye yönelik hakimiyet iddiaları artmıştır. Bu iddia sebebiyle İspanya ile Fas arasında muhtelif şiddetli anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. 7 Nisan 1956'da Batı Sahra'nın bir kısmı Fas'ın eline geçti. İspanya, Fas egemenliğinin olası artışına engel olmak için 11 Mayıs 1967 tarihinde Genel Sahra Cemiyeti (el-Cem'iyetü'l-âmmeli's-Sahrâ) adıyla kırk üyeden oluşan bir örgüt kurdu. Böylece İspanya Batı Sahra'da kendi egemenliğinin tesis edilmesi için bir idare oluşturularak Fas etkisine engel olacak, bu örgüt tarafından kurulacak olan hükümete askeri, siyasi ve ekonomi açıdan müdahale edebilecekti (Bilge, 1992, s. 142).

1970'lerin başında yerel halkın örgütlenmesi ile Saguia el-Hamra ve Río de Oro'nun Kurtuluşu için Halk Cephesi kuruldu ve Polisario Cephesi olarak adlandırıldı. Polisario Cephesi'nin isyanları sonucunda İspanya bölgeden çekilme zorunda kaldı (Britannica, 2023). Batı Sahra'daki siyasal gelişmelerde önemli rol oynayan Polisario Cephesi, 1973 yılında düzenlediği ilk kongresinde tam bağımsızlık vurgusu yapmamış sömürgeci karşıtlığı ve topyekün kurtuluş mesajı içeren manifestosunu yayınlamıştır. 1974 yılında düzenlemiş olduğu ikinci kongresinde ise tam bağımsızlık vurgusu yapmıştır (Kemiksiz, 2021, s. 65).

Batı Sahra üzerinde hak iddia eden Fas Kralı II. Hasan 1974'te Batı Sahra'nın durumu için Birleşmiş Milletler'e başvuruda bulunmuş ve konu Lahey Milletlerarası Adalet Divanı'na sevk edilmiştir. Divanda Fas ve Moritanya'nın Batı Sahra ile hukuki bağlantısının tespit edilmesi görüşülmüş; Fas tarihi geçmişi ile ilişkili olarak bölge üzerinde hakları olduğunu iddia etmiş; İspanya ise Fransa 1904 tarihinde yaptığı anlaşmaya dayanarak Batı Sahra'daki yerel yöneticilerle anlaşmak suretiyle hâkimiyet kurduklarını savunmuştur. Konu dava mahkemede sonuçsuz kalınca Kral II. Hasan, Batı Sahra'yı işgal etme kararı almıştır (Bilge, 1992, s. 142).

1975 yılında II. Hasan sahip olduğu "Büyük Fas" ideolojisinin sonucu olarak başarılı bir askeri hareketle bölgenin önemli bir bölümünde kontrol sağlamıştır. Polisario Cephesi ise bu işgale karşı çıkarak Sahra Arap Cumhuriyeti adıyla bağımsızlık talep etmiştir (AA, 2021). İspanya hem Polisario Cephesi

hem de Fas tarafından bölgeden uzaklaştırılmak istenmiş, birçok teşebbüs sonuçsuz kalmıştır. Gittikçe tırmanan bölgesel açmaz 14 Kasım 1975'te imzalanan Madrid Anlaşması ile neticelenmiştir. İspanya, Fas ve Moritanya arasında imzalanan bu anlaşma ile Batı Sahra'nın idari kontrolü Fas ve Moritanya'ya geçmiştir. İspanya Şubat 1976'da Batı Sahra'dan çekilmiştir (Kemiksiz, 2021, s. 68). Ancak Cezayir bu anlaşmaya karşı çıkmış, Polisario Cephesi'ni destekleyeceğini açıklamıştır. 1976 yılında Fas ve Moritanya arasında Batı Sahra'yı paylaşmak üzere bir anlaşma imzalanmıştır. Buna göre, bölgenin kuzeyi Fas'a güney kısmı ise Moritanya'ya kalacaktır. Polisario Cephesi'nin faaliyetleri Moritanya'yı zorlarken 1978'de Moritanya'da ihtilal yaşanmış ve Batı Sahra'ya yönelik politikalarında değişim meydana gelmiştir. Moritanya 1980 yılında Batı Sahrâ'daki haklarından Polisario lehine vazgeçmiştir. Polisario Cephesi 27 Şubat 1976 tarihinde Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti (Sahara Arab Democratic Republic) adıyla Cezayir'de sürgün bir hükümet kurmuştur. Moritanya'nın Polisario Cephesi'nin lehine çekilmesi ile birlikte güney bölge Polisario'nun yönetimine geçmiştir. Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti 1981'de kırk beş ülke tarafından tanınmış, Afrika Birliği Teşkilâtı'na kabul edilmiştir. Cezayir, Fas'ın Batı Sahra'daki egemen olduğu bölgelere karşı Polisario Cephesi'ni desteklemiş, bu sebeple Fas ve Cezayir arasındaki gerginlik günümüze dek devam etmiştir.

2. Fas - Cezayir İhtilafı

Cezayir, Fas'ın Batı Sahra üzerindeki egemenliğini reddetmiş ve Polisario Cephesi'nin Batı Sahra'nın bağımsızlığı için verdiği mücadeleyi desteklemiştir. Yer altı zenginlikleri ve stratejik konumu itibariyle önem taşıyan Batı Sahra, Kuzey Afrika'daki güç dengelerinin şekillenmesine ve değişmesine etki edecek potansiyele sahiptir. Cezayir'in Batı Sahra'nın bağımsızlığı yönündeki desteği sınır komşusu Fas'ın bölgede varlığını güçlendirmesini de baskılayabilmektedir. İki ülke arasındaki ihtilafın bölgesel rekabet ve üstünlük üzerinden okunması açık bir şekilde analiz edilmesini sağlayacaktır.

2.1. Cezayir'in Statüsü ve Tutumu

Akdeniz bölgesinde yer alan Cezayir, jeopolitik olarak önemli bir konumda yer almaktadır. 2,4 milyon kilometrekare alana sahip olan Cezayir konumu itibariyle Afrika'yı ve Arap coğrafyasını Avrupa bağlamaktadır. Sudan'ın bölünmesinin ardından Afrika kıtasının en büyük ülkesi konumuna gelmiştir (Arzu AL, 2022, s. 851).

Cezayir uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altında varlığını sürdürmüş, 1839 yılında Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Jeopolitik ve jeo-

ekonomik açıdan önemli bir konuma sahip olan, Akdeniz kıyısında yer alan ve Afrika'nın en önemli ülkelerinden biri olan Cezayir, uzun yıllar Fransa sömürgesi altında kalmıştır. Cezayir II. Dünya Savaşı'nda müttefik kuvvetlerin karargâhı olarak kullanılmış, 1944'e kadar özgür Fransa hükümetinin geçici başşehiri olarak ilan edilmiştir. Ancak savaş sonrası Cezayir'de hürriyet ve bağımsızlık yönünde gösteriler başlamıştır ve ülke 1962 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir (Dursun, 1993, s. 499).

Cezayir'in bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Batı Sahra'ya yönelik müdahaleci politikalarını arttırmıştır. Fas ile Cezayir arasındaki gerginlik yalnızca Batı Sahra meselesi ile sınırlı kalmamıştır. Cezayir Polisario Cephesi'nin Fas'a yönelik hareketlerini desteklerken, Fas da Cezayir'deki Kabiliye bölgesinde Kabil halkının bağımsızlık taleplerini desteklemiştir. (AA, 2021) Bu bölge Akdeniz sahili boyunca içeriye doğru genişler ve Cezayir'in Tunus sınırında bulunmaktadır. Bölgede Berberî asıllı kabilelerin yaşamaktadır (Kavas, 2001, s. 32). Coğrafi ve ekonomik bakımdan Cezayir'in merkezi konumundadır. Bu sebeple bağımsızlık ihtimali ve Fas'ın bu yöndeki desteği Cezayir için güvenlik meselesidir.

2.2. Fas - Cezayir Arasında Batı Sahra Açmazı

Batı Sahra'nın yeraltı zenginlikleri, jeopolitik ve jeoekonomik statüsü, kendisine sınır ülkesi Fas ve Cezayir rekabetinde önemli bir yer tutmaktadır. Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etse de Fas'ın bölgedeki işgali devam etmiştir. Fas ve Cezayir'in birbirlerine yönelik bölgesel müdahaleci tutumları sebebiyle bu sorunlar geçmişten günümüze kadar gelmiştir.

Cezayir, 1976 yılında yeni kurulan Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti'ni tanımıştır. Bunun üzerine Fas, Cezayir ile diplomatik ilişkilerini sonlandırmış, pasif bir siyaset izlemiştir. 16 Mayıs 1988'de yeniden ilişkiler kurulmuş ancak uzlaşma sağlanamamıştır (Bilge, 1992, s. 142). Fas, 1994 yılında Marakeş şehrinin bombalı terör saldırısı olayında Cezayir'i sorumlu tutmuştur. Cezayirli devlet adamları bu ithamı reddetse de Fas, Cezayirli devlet dışı edip vize uygulamasını devreye sokmuştur. Cezayir de bu duruma kayıtsız kalmayarak aynı şekilde karşılık vermiştir (AFAM, 2021). Aynı yıl iki ülke arasında sınır kapıları kapatılmıştır.

İlerleyen yıllarda Fas zaman zaman sınır kapılarının açılmasına ilişkin çağrıda bulunsa da 2013 yılına değin olumlu geri dönüş olmamıştır. 2013 yılında Cezayir Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada sınır kapsını açılması bazı şartlara bağlanmıştır: Cezayir'in aleyhine resmi ve gayri resmi kara propaganda yapılmasına son verme, uyuşturucu kaçakçılığında iş birliği yap-

ma, Batı Sahra konusunda Cezayir'in tutumuna saygı gösterme ve uluslararası yasalara uygun bir şekilde çözüm üretme şeklinde olmuştur.

2020 yılında Fas-İsrail ilişkilerinin normalleşmesi yönünde adımlar atılması; bu iki devlet arasında anlaşma sağlanırsa, ABD'nin Fas'ın Batı Sahra üzerindeki egemenliğini kabul edeceği şeklinde acıkmanda bulunması Fas-Cezayir hattında krize neden olmuştur (BBC, 2023). İki ülke çözüme yönelik ortak bir zeminde bir araya gelememiştir. Cezayir, Fas'ın Cezayir'deki ayrılıkçı hareketlere destek verdiği gerekçesi ile 24 Ağustos 2021 tarihinde diplomatik ilişkileri tamamen kesme kararı almıştır. Cezayir Dışişleri Bakanı Ramtan Lamamra, düzenlediği basın toplantısında Fas'ın Birleşmiş Milletler Daimî Temsilcisi Ömer Halil'in, Cezayir'de ayrılıkçı El-Kabail grubunun bağımsızlığını desteklediği yönündeki açıklamalarına değinmiştir. Lamamra, konuya ilişkin 16 Temmuz'dan beri Fas makamlarından resmi bir açıklama beklediğini ifade etmiş, buna rağmen herhangi bir açıklama yapılmadığını belirtmiştir (TRTHABER, 2021).

Batı Sahra merkezli çekişmeli geçen Fas-Cezayir ilişkileri yıllar geçtikçe daha karmaşık hale gelmiştir. Cezayir, Fas'ın ayrılıkçı gruplara ilişkin desteği hakkında açıklama yapmaması sebebiyle, haftalar sonra iki ülke arasında sınır açısından tartışmalı bir bölge olan Figig'e Cezayir tarafından askeri ikmal yapılmıştır. Ayrıca Cezayir, 29 Eylül 2021'de Fas sınırına yakın bir bölgede deniz tatbikatı gerçekleştirmiştir (AA, 2021). İki devlet arasındaki bu gergin tutum savaş çıkabileceği yönünde de beklentiler doğurmuştur.

Sonuç

Kuzey Afrika jeopolitiği, coğrafi konumu, ekonomi, strateji, enerji kaynakları, güvenlik, göç ve insan hakları gibi birçok önemli faktörü barındırmakta; Arap dünyasını ve Afrika'yı Avrupa'ya bağlayan bir konumdadır. Bu nedenle Kuzey Afrika ülkeleri sadece bölgesel değil, uluslararası aktörlerinde çıkarını etkileyen dinamiklere sahiptir. Batı Sahra bölgesi de bunun dışında değildir ve ülkeler arasında sorunlar çıkaran emperyalist güçler böylece kendi çıkarlarını gerçekleştirmek istemektedirler.

Batı Sahra, Fas ve Cezayir'in bölgesel konumu oldukça önemli olup, üç ülke arasındaki diplomatik ilişkiler hem uluslararası diplomasi de hem de bölgesel istikrarın sağlanmasında stratejik bir rol oynamaktadır. Çünkü bu ülkeler konumu, yer altı kaynakları, Akdeniz'deki enerji kaynaklarına yakınlığı, Avrupa'ya ulaşım rotalarında merkezi konumu ve yakınlığı, bölgeyi önemli bir ticaret yolu ve merkezi yapmaktadır. Batı Sahra ve Cezayir gaz ve petrol yatakları ile ön plana çıkarken, Fas'ın Cebeli Tarık Boğazı yoluyla Afrika'yı Avrupa'ya bağlayan önemli bir geçiş noktasında olması Avrupa'nın mülteci sorunu için önem arz etmektedir.

Bölgenin güven ve istikrarı hem mülteci sorunları özelinde hem de enerji krizi özelinde oldukça kritik işleve sahiptir. Rusya- Ukrayna Savaşı ile birlikte patlayan enerji kriziyle alternatif enerji kaynağı olarak Kuzey Afrika sahası daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu sebeple bölge güvenliği ayrıca önem taşımakta, Batı Sahra eksenli Fas- Cezayir ilişkileri yakından takip edilerek bölgesel ihtilaflar, aşırıcılıklar, terör faaliyetleri ve muhtelif güvenlik tehditleri uluslararası kamuoyu tarafından takip edilmektedir.

Enerji krizi sebebiyle son iki yıl içerisinde özellikle Fransa ve İtalya Cezayir'e diplomatik ziyaretlerde bulunmuştur. Elbette bu ülkelerinde ABD gibi Batı Sahra'ya yönelik tutumları Cezayir ile ilişkilerinde belirleyici olmaktadır. Örneğin, 2022 yılında İspanya'nın Batı Sahra meselesindeki tutumunu Fas lehine değiştirmesi neticesinde Cezayir ile arası açılırken, Cezayir-İtalya diplomatik ilişkilerinde yakınlaşma olduğu görülmüştür. İtalya Cezayir'den tedarik ettiği doğal gazın kapasitesini arttırmıştır. İspanya'nın doğal gaz ihtiyacının yüzde 43'ünü Cezayir'den karşılamakta olduğu göz önünde bulundurulduğunda (AA, 2022) Batın Sahra meselenin uluslararası düzeyde tesis edilmeye çalışılan ilişkiler açısından ne derece önemli olduğu görülmektedir. Enerji tedarikinin dışında, Akdeniz'de çok fazla göçe maruz kalan İtalya ve İspanya'nın göçmenler konusunda da hem Fas hem de Cezayir ile iş birliği içerisinde olmasını gerektirmektedir.

Uluslararası kamuoyunda Batı Sahra'ya yönelik yaklaşımlar Fas ve Cezayir ile ilişkilerinde belirleyici olması sebebiyle on yıllardır süren bu kriz oldukça kritik bir konu olmak ile birlikte henüz ilişkilerde dinginlik yakalanılamamıştır. Son olarak 2023 yılının mart ayında iki devlet arasındaki harita krizi gündeme gelmiştir.

Fas Kraliyet Belgeleri Dairesi Müdürü Simu, Fas resmi haber ajansı MAP'ın düzenlemiş olduğu Şubat 2023 tarihli bir programda Cezayir'in Beşar, Tinduf ve Adrar vilayetlerini kapsayan Doğu Sahra bölgesinin, Fas topraklarına ait olduğu belirtmiştir. Bu açıklamadan bir süre sonra Fas ve Fransa merkezli olan, haftalık yayınlanan Maroc Hebdo dergisinin 2-8 Mart 2023 tarihli sayısındaki kapak sayfasında "Fas ile Cezayir arasındaki hata elması" başlığıyla bir harita yayınlanmıştır. Bu haritada Batı Sahra ve Cezayir'in Beşar, Tinduf ve Adrar vilayetleri Fas toprakları olarak gösterilmiştir. Bu duruma karşılık Cezayir resmi haber ajansı APS'de konuya ilişkin makale yayınlanmıştır. Bu makalede Maroc Hebdo dergisinde yayınlanan haritaya işaret edilerek "Şehitlerin kanlarıyla sulanmış toprakların bir zerresine el uzatanların vay haline" başlığını taşıyan bir makale yayımlanmıştır (AA, 2023).

Tarihsel, siyasi ve ekonomik faktörlerle her geçen yıl daha gergin ve karmaşık alan Fas-Cezayir ilişkileri, Batı Sahra'ya yönelik politik uzlaşım sağlanamaması nedeniyle ihtilaf çemberi daha da büyümektedir. Uluslararası

çabalar ve diyalog sürecinin artırılmasıyla, ilişkilerin normalleşme şansı olsa da bu durum ön görülemez bir hal almıştır. Batı Sahra ihtilafı, iki devlet arasında bölgesel rekabet ve liderlik mücadelesine dönüşmüştür.

Kaynakça

- AA (2021), **“Fas-Cezayir Gerginliğinin Perde Arkası”**, Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/fas-cezayir-gerginliginin-perde-arkasi/2391716> , (10.07.2023).
- AA (2021), **“Giderek Artan Gerilim Ortamında Cezayir-Fas İlişkilerini Neler Bekliyor?”** Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/giderek-artan-gerilim-ortaminda-cezayir-fas-iliskilerini-neler-bekliyor/2380277> , (10.07.2023).
- AA (2022), **“Cezayir, Enerjide İspanya’ya Sirtını Dönerek İtalya’yı mı Tercih Ediyor?”**, AA: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/cezayir-enerjide-ispanyaya-sirtini-donerek-italyayi-mi-tercih-ediyor/2575189> , (10.07.2023).
- AA (2023), **“Cezayir’den Fas’a Harita Tepkisi”**, AA: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cezayir-den-fas-a-harita-tepkisi/2838839> , (10.07.2023).
- AFAM (2021), **“Cezayir ile Fas Arasındaki Diplomatik Krizlerde Yeni Bir Sayfa”**, AFAM: <https://afam.org.tr/cezayir-ile-fas-arasindaki-diplomatik-krizlerde-yeni-bir-sayfa/> (10.07.2023).
- Al, Arzu vd. (2022), **“Güncel Sorunlar Çerçevesinde Akdeniz Politikaları: Cezayir-Türkiye İlişkileri ”**, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt.11, ss. 848-860.
- BBC N. (2023), **“Western Sahara Profile”**, BBC NEWS: <https://www.bbc.com/news/world-africa-14115273> , (10.07.2023).
- Bilge, Mustafa L. (1992), **“Batı Sahrâ ”**, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt. 5, ss. 141-143
- Britannica (2023), **“Western Sahara”**, <https://www.britannica.com/place/Western-Sahara> (10.07.2023).
- Dursun, Davut (1993). **“Cezayir ”**, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt. 7, ss. 497-499
- Kavas, Ahmet (2001). **“Kabiliye”**, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt. 24, ss. 32-33
- Kemiksiz, Nigar N. (2021). **“Batı Sahra Sorunu ve Siyasi Müzakerelerin Geleceği ”**, Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi, Cilt. 4, ss. 62-79

- Şahin, Gürsoy (2018). **"Afrika'nın Sömürgeleştirilme Sürecinde Berlin Konferansı (1884-1885) ve Afrika Basınına Yansımaları "**, History Studies, Cilt. 10, ss. 247-268
- Tekin, Nebahat B. (2019). **"Donmuş Sorun Olarak Batı Sahra Anlaşmazlığı "**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- TRT HABER (2021), **"Cezayir Dışişleri Bakanı'ndan Fas ile Diplomatik İlişkilerin Kesilmesi Kararı Açıklaması"**. TRT HABER: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/cezayir-disisleri-bakanindan-fas-ile-diplomatik-iliskilerin-kesilmesi-karari-aciklamasi-604116.html>, (10.07.2023)

Arap Baharı Sonrası Libya'nın Yönetimindeki Ayrılıklar

Semiha Dilan AYDEMİR*

Özet

Orta Doğu denilince akla gelen otoriter rejimleri Arap Baharı ile birlikte bir değişim sürecine girmiş olsa da fakat bu değişim tam anlamıyla bir devrime dönüşmemiştir. Tunus'ta bir gencin ayaklanması ülke içerisinde ve bölge ülkelerinde büyük etkiler yaratırken, 42 yıldır aynı lider tarafından yönetilen Libya'da da değişim rüzgarları esmeye başlamıştır. Genel anlamda bireysel özgürlükler yönünden ciddi kısıtlamalara maruz kalmış Libya'da, 2011 yılının şubat ayında başlayan gösteriler Kaddafi'nin sağlamaya çalıştığı düzende, şiddet içerikli güvenlik önlemleriyle alevlenmiştir. Batılı ülkeler, Libya'nın bu karışıklığını meşru bir müdahale durumu sayarak, Kaddafi'nin devrilmesi için elinden geleni yapmaktan çekinmemiştir. Birleşmiş Milletler (BM)'in 1973 sayılı kararı ve Uluslararası Kuzey Atlantik Paktı (NATO)'nın müdahalesi sonucu, ülkesindeki yıllardır seslerini kesmeye çalıştığı muhalif gruplar arkalarında bir destek hissetmiş, bu durum Kaddafi'nin halk üzerindeki gücünün kırılmasına neden olmuştur. Çok değil kısa bir süre sonra 2011 yılının Ekim ayında Kaddafi muhalif gruplarca linç edilmiş ve ölümü en az yaşamı kadar ses getirmiştir. Ölümü sonrası ülkede bir barış ortamı sağlanamamış, yönetimde ciddi aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Farklı grupların ülke yönetiminde söz sahibi olma isteği, tek bir yönetim kanadının ülkede egemen olmasının önünde engel olmuş, Kaddafi'nin yıllardır halk tabanının kendisine karşı birleşmemesi için halkı üzerinde uyguladığı ayrıştırma politikaları, kendisi yokken bile varlığı gösteren bir etken olmaya devam etmiştir. Ayrı yürütülmek isteyen yönetimler, bir iç savaşa neden olmuş, ülke içerisinde iç huzur ve istikrar uzun süre sağlanamamıştır. Bu çalışmada Libya'nın Kaddafi dönemi dinamikleri ele alınarak günümüzdeki durumu analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kaddafi, Libya, NATO, BM, Libya İç Savaşı.

* Semiha Dilan Aydemir, SDE Araştırmacı Asistanı, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç ve Ortadoğu Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, dilanaydemir0@gmail.com, ORCID NO:0000-0002-8504-8227.

Separations In Libya Management After The Arab Spring

Abstract

Although the authoritarian regimes that come to mind when the Middle East is mentioned, have entered a process of change with the Arab Spring, but this change has not turned into a revolution. While the uprising of a youth in Tunisia had great effects in the country and in the countries of the region, the winds of change began to blow in Libya, which has been ruled by the same leader for 42 years. In Libya, which has been subject to serious restrictions in terms of individual freedoms in general, the demonstrations that started in February 2011 flared up with violent security measures in the order Gaddafi tried to establish. Western countries did not hesitate to do their best to overthrow Gaddafi, considering this mess of Libya a legitimate intervention situation. As a result of the United Nations (UN) Resolution No. 1973 and the intervention of the International North Atlantic Pact (NATO), the opposition groups in his country, which they tried to keep their voices down for years, felt a support behind them, and this situation caused Gaddafi's power over the people to be broken. Not long after, in October 2011, Gaddafi was lynched by opposition groups and his death was as loud as his life. After his death, an environment of peace could not be established in the country, and serious disruptions occurred in the administration. The desire of different groups to have a say in the administration of the country prevented a single administrative wing from being dominant in the country, and Gaddafi's segregation policies on his people for years to prevent the popular base from uniting against him continued to be a factor that showed its existence even when he was gone. The administrations that wanted to be run separately caused a civil war, and internal peace and stability within the country could not be achieved for a long time. In this study, the dynamics of Libya's Gaddafi period will be discussed and its current situation will be analyzed.

Keywords: Gaddafi, Libya, NATO, UN, Libyan Civil War.

Giriş

Muhammed Buaziz'in 17 Aralık günü, kendini yakmasıyla 2010 yılı 18 Aralık itibariyle, Tunus halkı protestolara başlamış daha önce sessiz kaldıkları pek çok şeye bu kıvılcımla beraber ses çıkartmıştır. Medya kanallarının etkisiyle kısa bir süre içerisinde Tunus'ta ve diğer bölge ülkelerinde ayaklanmalar ortaya çıkmış ve yıllar süren Arap halklarının sessizliği bir protestoya dönüşmüştür. Ne yazık ki yaşanan protestolar, kimi bölge ülkelerinde iç savaşlara dönüşmüş ve etkisini günümüze kadar sürdürmesine neden olmuştur. Kanlı bir şekilde bastırılan halk, eskisinden daha sert uygulamalara maruz kalmış ve Arap Baharı, Araplar için bir sonbahar olmuştur (İHH, 2014).

42 yıldır aynı lider tarafından yönetilen Libya, Arap Baharı'ndan büyük ölçüde etkilenen ülkelerden biridir. Arap Baharı etkisiyle Libya karışıklıkların ülkesi haline gelmiş, ülke farklı yönetimler arasında istikrarsız ve güvensiz bir yere dönüşmüştür.

1. Kaddafi Dönemi Libya ve Bingazi Gösterileri

Arap Baharını anlamlandırmak amacıyla Libya'nın Arap Baharı öncesi yaşamını ve yönetimini gözden geçirmek yanlış olmayacaktır. Kral İdris'e yapılan Albay Muammer El-Kaddafi'nin 1969 yılındaki darbesi, kendisi tarafından Libya'nın kurtuluşu, ilerici bir adımı, bağımsızlığı olarak nitelendirilmiştir. Kaddafi'nin gelişiyle sistem bambaşka bir hal almış, bu yeni sistemin adına "Üçüncü Evrensel Teori" demiştir. Bu teorinin İslam ve Sosyalizmin sentezi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kaddafi bu iki kavramı birleştirerek halkta kendi düşüncelerini oturtabilmek için "Yeşil Kitap" adlı eseri yazmış ve halka kendi fikirlerini benimsetmek amacıyla bir adım atmıştır (Önder, 2021, s. 139).

Kaddafi geldiğinde Libya'nın Krallık zamanından kalan kabilecilik sistemini ağır bir şekilde eleştirmiş ve sosyal adaletsizliği ortadan kaldıracağını dile getirmiştir. Fakat ne yazık ki söylediği şeyler sadece söylem düzeyinde kalmış, ortadan kaldırmak yerine kabileciliği daha fazla derinleştirmiş ve devletin önemli mevkilerine kendi kabilesi olan Kaddafa kabilesinden ve akrabalarından kişileri yerleştirmiştir (Güneş, 2018). Bununla beraber attığı adımlar büyük ilerici adımlar olmuş, Kaddafi iktidarda kaldığı süre boyunca ekonomide büyük bir kalkınma olmuş, halk refahını arttırabilmek için pek çok temel ihtiyacı ücretsiz hale getirmiş ve ülkesi içerisindeki insanlara bu açıdan yardım sunmaktan çekinmemiştir. Ayrık yapılarla dolu olan Libya'yı 42 yıl tek elden yönetmek oldukça büyük bir başarıdır. Çünkü Kaddafi sonrası başa gelen herhangi bir lider aynı başarıyı ne yazık ki elde edememiştir (İntel, 2019).

Yeşil Kitap adlı eserinde Kaddafi dolaylı demokrasiyi, yanlış, eşit, adaletsiz ve demokratik olmayan bir sistem olarak görmüş, halkı yönetimden uzak tuttuğunu vurgulamıştır. Siyasi partileri tamamen reddetmiş, halkı temsil etmediğinden bahsetmiştir. Ona göre seçim olmaması gereken adaletsiz bir süreçtir, tek seçenek kendi deyimiyle Halk Komiteleridir (al-Qaddafi, s. 6-20).

Kaddafi'nin sonunu getiren sürecin başlaması aslına bakılırsa, yönetiminde sıkça gösterdiği muhalif karşıtı tutuma dayanmaktadır. Yıl 1996'yı gösterdiğinde Trablus Ebu Salim Cezaevi'nde muhalifler başta olmak üzere mahkumlar güvenlik güçleri tarafından katledilmiştir. Fakat bütün bunları reddetmeye devam etmiş ve 2004 yılına kadar hiçbir şekilde kendileri tarafından yapıldığı açıklanmamıştır. 2004 yılında Libya'nın resmi otoriteleri yapılan zulmü kabul ederek mahkumların aileleri ile görüşmeler gerçekleştirmiştir (Yaşar, 2011).

Fethi Terbil adında bir avukat, mahkumlar ve yakınlarıyla iyi ilişkiler kurmuş ve onları mahkemelerde temsil etmiştir. Aynı zamanda bir insan hakları savunucusu olan Terbil'in tutuklanması ülkede büyük bir yankı yaratmış ve başta mahkûm yakınları olmak üzere halk sokağa dökülmüştür. Pek çok alanda kısıtlanan halk, bir sosyal medya platformu olan Facebook üzerinden iletişime geçmiş ve gösteriler başlamıştır (AÇAUM: 2011).

Kaddafi olanlar karşısında barışçıl tepkiler vermemiş, iktidarı terk etmemiş, aksine sert bir şekilde protestocuları hedef göstermiş ve sıkı güvenlik önlemleri almıştır. Kaddafi taraftarları ise karşıt gösterilerini Trablus'ta yapmış, buna karşılık Kaddafi ise bu gösteri alanını ziyaret etmiştir. (BBC News Türkçe, 2011) Fakat işler gösteriler boyunca Kaddafi'nin istediği gibi gitmemiştir. Gerçek mermilerle bastırdığı protestolara karşı halk, daha da çoğalarak haykırmaya devam etmiş ve dünya kamuoyunda yankı uyandırmıştır (TRT Haber, 2022).

Çatışmaların yoğunlaştığı bir ortamda, 24 Şubat tarihinde Bayda şehrinde ülkenin ileri gelenleri bir toplantı yapmış ve eski Adalet Bakanı Mustafa Abdul Celil bu toplantıya başkanlık etmiştir. Yönetimin değişimi için yola çıkılan toplantılarda amaç geçici bir hükümet kurulmasıdır. Yaklaşık 3-4 gün içinde de kendisini Ulusal Geçici Konsey olarak duyurmuştur. Başlangıçta 33 üyeli bir konseyken zamanla 150'lere kadar çıkmıştır. Üyeler ise güvenlik nedeniyle gizli kalmıştır. Bu Libya'nın demokratik bir ülkeye dönüşmesi için protestolardan sonra atılan ilk adımdır (NTC, T.Y).

Protestoların başlamasıyla yıllardır sürdürdüğü Anti-emperyalist politikaları neticesinde uzaklaştığı Batı ülkelerinden de tepki almış ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) konu ile ilgili ilk açıklamasında Libya'ya uyarıda bulunmuş sonrasında ise protestolara gerçek mermilerle verdiği

karşılığın durdurulması için 1970 sayılı kararı çıkartmıştır. Uyarı niteliğindeki olan bu karar aradan çok süre geçmeden 1973 sayılı kararın çıkmasıyla NATO tarafından edilecek müdahalenin meşruluğunu arttırmıştır. Müdahale gerçekten tam bu süreçte gerekli midir bilinmez fakat yapılan müdahale öncesi, ikili görüşme ya da diplomatik yollar tam anlamıyla tüketilmemiş sadece yaptırım yoluyla Libya'ya ders verilmek istenmiştir (Bölme, Ulutaş, Özhan, & Küçükkeleş, 2011).

Tarih 2011 Mart ayını gösterdiğinde, BMGK tarafından acil bir karar çıkarılmış ve Fransa öncülüğünde Libya'ya yapılacak olan müdahalenin imzası atılmıştır. Bu kararda 10 ülke destek vermiş, Rusya, Almanya, Çin, Brezilya ve Hindistan çekimser oy kullanmıştır. Rusya'nın geçmiş dönemde Kaddafi ile yakın ilişkileri göz önüne alındığında veto etmemiş olması Kaddafi için bir bakıma sonun başlangıcı olmuştur. Planın tasarısında Lübnan, İngiltere ve Fransa rol oynarken, uygulama sürecinde ABD, İngiltere, İtalya, Kanada ve Fransa ortak bir koalisyon halinde BMGK kararından yaklaşık 42 saat sonra müdahaleye başlamış ve Kaddafi karşıtı mücadelenin fiziki adımını atmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2011).

NATO bu çerçevede üç aşamalı bir operasyon yürütmüştür. Birinci aşamada silah ambargosu, ikinci aşamada insani yardım ve sivillerin korunması yer alırken üçüncü aşamada uçuşa yasak bölge haline getirilmesi yer almıştır. NATO'nun müdahalesi süreç içerisinde belirleyici bir unsur olmuştur (Karaaslan, 2023, s. 223).

Müdahale 8 ay sürmüş ve bu süre içerisinde NATO desteğiyle muhalifler Libya'nın büyük bir kısmını ele geçirmiştir. Kaddafi son zamanlarında ülkesinde kalmayı sürdürmüş ve farklı yerlerde bulunarak izini kaybettirmeye çalışmıştır. Fakat işin içinde NATO varken bu pek mümkün olmamıştır. Kaddafi doğduğu şehir olan Sirte'de halkı tarafından linç edilerek öldürülmüştür (NTC, T.Y).

Kaddafi'nin ölümünün ardından Rusya, Kaddafi yönetiminin sonlanması neticesinde UGK'yi tanıma kararı almıştır (Çakır, 2022, s. 91).

42 yıl iktidarda kalan Kaddafi sonrası haliyle ülke içerisinde bir düzen ve istikrar ortamı sağlanamamıştır. Ulusal Geçiş Konseyi ülkenin tek yönetim organı olmuş ve seçimlere kadar çok eşitlikçi bir politika izlememiştir. Batıyla ilişkileri odlukça iyi olan UGK, kendi müttefiklerinin var olduğu bir yönetime başlanmış Libya'da büyük ilgi uyanmasını sağlamıştır. UGK yeşil ışık yakmış ve Kaddafi döneminde kendilerine yardım eden ülkelere petrol konusunda ayrıcalık yapacağını duyurmuştur. Dış politika gibi iç politikada da farklı bir rol izlememiş ve yönetim tarzı değişmeden önce Ulusal Konseye katılabilmek için bazı nitelikler getirmiştir. Kaddafi'yi hiç desteklememiş

olmak, başından itibaren direnişe destek vermiş olmak, üniversite diplomasına sahip olmak gibi niteliklerle, yönetimden işçileri dışlamıştır (Toksöz, 2021, s. 308).

2012 yılında yapılan genel seçimler neticesinde yönetimde artık kuru olan Milli Genel Kongre(MGK) yer almaktadır. MGK dönemi de UGK döneminden çok farklı değildir. Silahlar durulmamış, hala çatışma hali devam etmektedir.

Ülke içerisinde var olan muhalif gruplar, ilk yönetici olan Mahmut Cibril ile görüş ayrılıkları taşıması nedeniyle çok destekçi olma taraftarı olmamıştır. Örnek verecek olursak ülkede var olan ve Müslüman Kardeşler'e oldukça yakın bir tavır gösteren Adalet ve İnşaa Partisi ile görüş ayrılıkları yaşamıştır. Bu durum hemen atlatılmadığı gibi ilk demokrasi adımları olan Milli Genel Kongre seçimlerinde Abdurrahim El-Kib yönetiminin son zamanlarında ayrılıklar iyice artmıştır. Artık bu derin çukurların, daha da kötü duruma gitmesiyle beraber, adaletsiz hareketler gün yüzüne çıkmış, 2013 yılında Kaddafi döneminde üst düzey olan devlet yetkililerine "siyaseten men kanunu" getirilmiştir (Çetinkaya & Baran, 2017, s. 18).

Batı elinin biraz olsun ülkeden çekilmesi ve dolaylı yoldan müdahale etmeye başlaması için önemli iki olay 2012 ve 2013 yılları arasında gerçekleşmiştir. İlk olarak ABD'de içerisinde paylaşılan bir filmin, Hz. Muhammed'e yönelik nefret söylemleri içermesi sebebiyle, ülkedeki iç karışıklık Amerikan Konsoloslughuna sıçramış ve büyükelçi dahil olmak üzere, birçok Libyalı olmak üzere, büyükelçinin korumaları hayatını kaybetmiştir. ABD yaşanan bu olay sonrasında ülke içerisinde var olan askeri faaliyetlerini büyük oranda sınırlamış ve daha dolaylı bir şekilde Libya'da var olmuştur. İkinci olarak 2013 yılına gelindiğinde Libya'nın komşu ülkesi Mali'de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle Fransa odağını Libya'dan Mali'ye kaydırmıştır (Toksöz, 2021, s. 309).

2. Halifi Hafter ve İkili Yönetim

Libya'da Kaddafi sonrası olan iç karışıklık nedeniyle gelen yönetimler istikrara kavuşamamış MGK ülkede hakimiyetini yeterince sağlayamamıştır. Müslüman Kardeşler gibi örgütlenmeler siyaseten yer almak istemiş, İslami yönetim istemeyen halk kesimleri başkaldırıda bulunmuştur. Bu güvensiz ortam varlığını sürdürürken ülkenin çok da yabancı olmadığı yeni bir karakter olan General Halife Hafter ülkeye 2014 yılında yeniden dönüş yapmıştır. Gelişiyile beraber ülkede yeni bir çağ başlatmış ve Askeri Geçiş Konseyi (AGK)'yle beraber Temsilciler meclisini kurduğunu ilan ederek MGK'nun feshedildiğini ve ülkeyi yöneteceğini söylemiştir. MGK tarafından redde-

dilen bu ilan sonrasını takiben yaklaşık 3 ay sonra askeri operasyonlarına başlayan Hafter, Onur Operasyonu adıyla İslami terör örgütü olarak andığı gruplara saldırı başlatmıştır. Müslüman Kardeşler gibi örgütlenmelere karşı çıkmış hatta Müslüman Kardeşleri Bingazi'den çıkartmıştır. Dış ilişkilerinde desteği özellikle Mısır'dan bu sayede almış olan Hafter, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan, Rusya, Yunanistan ve Fransa'nın desteğini de arkasında hissetmiştir (Kutlu, 2016)

2014 yılından beri yaptığı müdahalelerde büyük bir güç kazanan Hafter, arkasındaki uluslararası güçlerle önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Askeri birliklerini, Wagner'in getirdiği yabancı askerler, Mısır'ın ve BAE'nin askeri desteği, ittifak yaptığı Tarhuna, Zuvaya, Varşafana, Kuloğlu-Köroğlu, Halife Hafter'in de içinde bulunduğu Fercani, Ubeydat gibi Kaddafi döneminde de genel anlamda Kaddafi destekçisi olan kabilelerin desteği, Hafter'in Bingazi'yi ele geçirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kısaca Hafter'in kısa sürede var olan başarısı dış ülkelerden aldığı destekler ve eski rejimden kalan militanlarla olmuştur (Tok & Gebe, 2022).

Ülke içerisinde var olan ayrım sadece iki hükümet arasında değil bölgeler arasında da ortaya çıkmış, farklı bölgelerde farklı egemen kabileler ve yönetimler Libya sahnesinde yerini almıştır. Bu derin ayrım Libya'nın istikrarlı ve herhangi bir şekilde merkezden yönetim fırsatına bir kez daha uzaklaşmasına yaramış, ülke içerisindeki durumları daha da kötüye götürmüştür. Ana hatlarıyla inceleyecek olursak; Libya'nın 4 bölgeye bölündüğünü söylemek mümkün olacaktır. Doğu bölgesinde General Hafter destekli Tobruk Hükümeti yer alırken, Hafter'i eski subaylar ve Kan Davalılarını adlı milis gücü, Kaddafi dönemindeki devlet adamları gibi eski isimler yer alırken önemli kabileler olan Abidat, Beraisa, Megaribe, Avakir ve Trablus'un Güney Batı bölgesinde yer almakta olan bir başka önemli kabile olan Zintan kabilesi desteklemektedir. Batı bölgesinde Trablus Merkezli MGK yönetimindeyken, onu destekleyen önemli kabileler olan Musrata, Amazigh, Garyan, Zayive ve yine Trablus'un batısında yer alan 22 kent yer almaktadır. Ayrımı doğuran bir başka bölge, Derne'de ise radikal İslam kuvvetleri bulunmaktadır. Irak İslam Şam Devleti (İŞİD), Ensar Şeria ve İslam Gençliği Şura meclisi burada bir İslam Emirliği kurduklarını iddia etmektedir. Son bölgeye baktığımızda ise Tabu, Amazigh ve Tuareg gibi bazı Arap kabilelerinden oluşurken, genel anlamda sınır ülkeleriyle iç içe geçmiş olan bölgelerin varlığını ve kabileler arasında ekonomik olarak öne çıkma yarışının olduğu görülebilmektedir (Ozan, 2019).

BM kontrolünde yapılan görüşmeler sonucunda nihayet Libya yönetimleri bir araya gelebilmiş ve bir anlaşmaya varılabilmektedir. "Libya Siyasi Anlaşması" Fas'ın Suheyraat kentinde imzalanmış, ortak bir hükümet olduğu, kaza-

nan ya da kaybeden olmadığı gibi Libya'nın yeni bir adımı, yeniden kuruluşu gibi anlamlar yüklenmiş, MGK başkan yardımcısı olan Salih el-Mahzum ve TM başkan yardımcısı Muhammed Şuayb olmak üzere milletvekilleri tarafından da imzalanarak kabul edilmiştir. Fakat herkes aynı fikirde değildir. İki hükümet içerisinde kongre, meclis başkanları ve siyasi liderler genel anlamda anlaşmayı yok saymış ve geçersiz bulmuştur. Bu anlaşma ışığında Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) kurulmuştur (Mynet Haber, 2015).

BM tarafından tek tanınan hükümet olan UMH, 17 Aralık 2015'te resmen kurulmuştur. Her ne kadar anlaşma uyarınca, Libya'da ortak bir hükümet, bir siyasi uzlaşma kurulması hedeflense de Hafter'in stratejisi ve isteği bundan farklı olmuştur. Hiçbir şekilde yeni hükümet içerisindeki uzlaşmaya yanaşmayan Hafter, dış desteklerinin güçleriyle beraber 2016-2018 yılları arasında UMH'ne saldırılar düzenleyerek karşıtı olduğunu açıkça ortaya koymuştur (Karaaslan, 2023, s. 237).

2019'un şubat ayına gelindiğinde durum daha fazla ağırlaşmış ve Hafter Trablus için harekete geçmiştir. Hafter'in her adımı planlıdır. BM'nin planlamakta olduğu Ulusal Konferanstan önce Trablus'a olan saldırısı, uzlaşmayı değil, ülkenin tamamını istediğini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Kısa sürede alabileceğini düşündüğü Trablus için başta başarıyla ilerleyerek Tarhuna, Gıryan, Sarman, Sabrata ve Aziziye gibi Trablus'un etrafındaki noktalar Hafter'e karşı bir mücadele vermeden onun tarafına geçmiştir. Fakat Zintan Kabilesi'nin UMH'ni destekleyen kısmı ve Misrata gibi büyük kabileler kısa sürede birleşerek Hafter'a karşı mücadeleye girişmiştir (Acar & Acar, 2021, s. 223-224).

Libya'da iki önemli güç olan Türkiye ve Rusya, Moskova'da UMH başkanı Fayiz es-Serrac ve Hafter'in bir araya gelmesi adına görüşme ayarlamış fakat görüşmede Hafter'in Moskova'dan gitmesi üzerine herhangi bir ateşkes kararı alınamamıştır. (BBC News Türkçe, 2020) Ayrıca UMH'ni destekleyen Türkiye, Ocak 2020 itibariyle Libya'ya asker göndermeyi kabul etmiş ve sahada önemli bir güç haline gelmiştir. Türk askerinin de Libya'ya girmesinden sonra Hafter Sirte'ye saldırmış ve ele geçirmiştir. Türkiye'nin sahadaki askeri gücü, gerek İHA-SİHA'larla gerekse, askerleriyle dengelemiş, UMH'nin yanında yer almıştır. Türkiye'nin dahil olması uluslararası alanda yankı uyandırmış ve çözüm girişimlerinin diplomatik yollardan sonuçlanması konusunda hızlanmalarını sağlamıştır. Bu dönemden sonra Türkiye ve UHM arasında ciddi bir ittifak başladığı söylenebilmektedir (Tuiç Akademi, 2021).

Mayıs 2020'ye gelindiğinde Türkiye desteği ve UMH ile ele geçirilen Vatiyye Hava Üssü'nde Rusya'ya ait çok sayıda silah ve mühimmatla karşılaşmıştır. Rusya'ya ait olan hava savunma sistemleri de ele geçirilmiştir (Karaaslan, 2023, s. 237).

Türkiye sahada dengeleyici bir güç unsuru olmasaydı Berlin Konferansı içerisinde General Hafter'in başarısı ve tek başına yürüttüğü hükümetin, anlaşmaları ya da hukuki zemini konuşuluyor olabilecektir. Fakat Türkiye'nin müdahalesi, ülke içerisindeki durumun seyrini tamamen değiştirmiş ve Türkiye sayesinde ortak sivil bir hükümet konuşulmuştur. UNSMİL tarafından ortaya konulan "uygulama belgesi" iki tarafında bulunduğu, 5+5 Askeri komiteye iki hükümet atamasını gerçekleştirmiş ve bu BM tarafından olumlu karşılanmıştır. İlk toplantıda net bir sonuca varılamamış, ikinci kez bir toplantı gerçekleştirilmiştir (Kekilli, 2020, s. 11-14).

İkinci Berlin Konferansında, bütün güçlerin silahlarını ve paralı askerlerini çekmesi yönünde karar alınırken, Türkiye bu karara şerh koyarak, desteğini sürdüreceğini açıklamıştır. Milli Birlik Hükümeti (MBH) konferans dahilinde resmi olarak kurulmuştur (Duran, 2021). Konferans sonunda, Libya'nın bağımsızlığına, ülke bütünlüğüne, egemenliğine, ülke içindeki istikrara yönelik hareket edilmiş, bütün bunların ve ekonomik sistemin çökmesinin, uluslararası alanda barış ve istikrar konusunda sorun çıkarabileceği açıklanmış, Libya Siyasi Anlaşması, anlaşmanın oluşturduğu kurumlar ekseninde BM'nin faaliyet yürüteceği karara varılmıştır. Ayrıca bütün silahlı gruplara silahsızlanma çağrısı yapılmıştır. Konferans ardında 23 Ekim 2020'de ateşkes imzalanmış ve çatışmalar durdurulmuştur (Karaaslan, 2023, s. 238-239).

3. Milli Birlik Hükümeti

Ülke'de yıllar süren savaş ve çatışma hali, istikrarsız yönetimler, ayrılıklar ve kabilelerin işin içinde olduğu yönetim biçimlerini bitirmek amacıyla Milli Birlik Hükümeti (MBH) göreve başlamıştır. Nihayet 2021 yılına gelindiğinde Libya'nın iki taraftan da güven oyu almış resmi bir hükümeti kurulmuştur. Hükümetin başına seçim olmadan Abdülhamid el-Dibeybe getirilmiştir. Yeni oluşturduğu kabinede eski yönetimlerin aksine ülkenin her köşesini temsil ettiği gerekçesiyle adil bir paylaşım yapmıştır. Bütün kabileler, kent yerleşimleri ve daha fazlada kabinede koltuk sahibi olmuştur. Halkın her köşesinin temsil edilmesine özen gösterilmiştir. Yine Halife Hafter ve TM başkanına kabinede bazı pozisyonları belirleme hakkı tanınmıştır. Makam sahibi herkesin uluslararası arenada arkasında destek olan bir kuvvet, bir destek var olmuştur. Bu sebeple genel anlamda uluslararası alanda desteklenen bir hükümet olmuştur. Daha önceden olması gereken barış ve istikrar durumunu baltalama yönünde çok fazla gayreti olmuş ve Hafter'i sonuna kadar desteklemiş olan Fransa, Mısır, Rusya BAE gibi ülkeler de MBH ile bağlantılar kurarak işbirliği yapma yoluna gitmiştir. MBH bu kadar karışık bir ortamda huzur ve istikrarı korumaya çalışırken adeta ipin üstünde yürüyen bir cambaz gibi dikkatli ve senkronize hareket etmektedir (Öztürk, 2023).

Libya'da yaşanan kısa süreli fikir birlikteliği ne yazık ki çok uzun sürmemiş, 24 Aralık'ta yapılacak olan yeni seçimin beklendiği son üç aylık dönemde TM, Abdülhamid Dibeybe hükümetinden güven oyunu geri çekmiştir. TM sözcüsü hükümetin devam edeceğini fakat artık daha az yetkisi olduğunu bildirmiştir. Güvenoyunun geri çekilmesinin nedeni olarak, hükümetin siyasi yol haritasına uymadığı söylenmiş, 24 Aralık'ta yapılacak seçimler için hazır olmadığı, birlik sağlamada yeterince başarılı olmaması gibi nedenler gösterilmiştir. Başbakan Dibeybe ise meclise karşı durmuş ve halkı temsil etmediği gerekçesiyle halkı gösteri yapmaya davet etmiştir (Aksakal, 2021).

Ülkede siyasi olarak karışıklık ve ayrışmalar devam ederken 24 Aralık'ta olan seçimler, uzlaşamama gibi problemlerden dolayı yapılamamıştır. Çok geçmeden 10 Şubat tarihinde TM yine çok problem olacak bir hamleye imza atarken, eski UMH İçişleri Bakanı olarak görev yapmış Fethi Başağa'yı ülkenin yeni başbakanı olarak ilan ettiğini açıklamıştır. Yine 10 Şubat sabah saatlerinde mevcut Başbakan Dibeybe'ye suikast girişiminde bulunulmuştur (Öztürk, 2023).

Fethi Başağa'nın başında olduğu paralel hükümet yapılanması TM'den şeklen sorunlu olmasına rağmen güvenoyu almıştır. Nisan ayının 21'ine gelindiğinde ise Güney bölgesinde yer alan Sebhe kentinde yeni bir hükümet kurulduğunu açıklamıştır. Şeklen sorunlu olmasının sebebi ise normal şartlarda hiçbir şekilde TM ve danışma organı olarak görülen Devlet Yüksek Konsey (DYK)'i arasında yapılan uzlaşıyla beraber TM bir kanun çıkarabilmektedir. Fakat Konsey'in TM'ye başbakan konusunda herhangi bir izni yoktur. İki organın ortak olabilecek tek kararı MBH'nin Başbakanı olarak görev yapan Dibeybe'nin seçim yoluyla değiştirilmesi olmuştur. Türkiye ise yapılacak seçimler hakkındaki talebinde, seçimlerin adil ve şeffaf olması gerektiğini vurgulamıştır. Her ne kadar Başağa farklı bir şekilde paralel hükümet kurulduğunu açıklayacak olsa da belirleyici olan Dibeybe Hükümeti olmuştur (Aslan, 2022).

Abdulhamid Dibeybe açık bir şekilde ülkede hükümetin devam edeceği ve herhangi bir şekilde seçim olmadan yeni bir hükümete izin vermeyeceğini ve görevi bırakmayacağını açıklamıştır (Euronews, 2022). Bütün bunlara karşılık Başağa geri çekilmemiş, hatta Trablus'a girmeye çalışmıştır. Çabaları 27 Ağustos tarihinde yeniden bir silahlı çatışma doğurmuş ve siviller de dahil olmak üzere 32 kişi ölmüş, 159 kişi yaralanmıştır. Karışıklık devam etmiş herhangi bir iyileştirme yapılmadığı ve ülkede var olan çatışma ortamı yeniden alevlendiği için, halk harekete geçmiş, Tobruk'ta TM binası yakılmıştır. Bugün hala Libya'da bir sonuca varılamamıştır. Arap Baharı'ndan beri sürüp giden istikrarsız hal ülkenin üstüne bir kara bulut gibi çökmüş, refah ve huzuru Libya halkı arar duruma gelmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, T.Y).

Sonuç

Tunus'ta başlayan ayaklanmalar Libya'da da kendini göstermiş, Kaddafi karşıtı gösteriler, sosyal medya üzerinden örgütlenerek başlamıştır. Kaddafi gösterilere sert bir şekilde yanıt vermiş, ülkesini ve yönetimi terk etmeyeceğini açıklamıştır.

NATO'nun ülkeye müdahalesi ve muhaliflere verdiği destek Libya'da belirleyici bir unsur olmuş, Rusya'nın kararı veto etmemesi üzerine NATO, hava ve deniz üzerinden Libya'ya saldırılarını gerçekleştirmiştir ve Kaddafi 8 ay süren bir süreç sonrasında halkı tarafından linç edilerek öldürülmüştür.

Kaddafi sonrası Libya'nın sorunları için bir barış ve refah ortamı teşkil etmemiş, ülke yönetim içerisinde çok fazla ayrışmaya maruz kalmıştır. Kaddafi döneminde var olan ve Kaddafi'nin ölümüyle beraber ülkenin tek meşru hükümeti konumuna gelen UGK, halkı tam anlamıyla kucaklamamış ve muhaliflere ayrıcalıklar tanıyarak, Kaddafi taraftarlarını ve döneminde siyaseten önemli yerlerde bulunan devlet adamlarını, yönetimden uzaklaştırmıştır.

İstikrarsızlık ve ayrıştırmacı yönetim sebebiyle Libya'da başlayan yeni dönem ve hükümet hüsrana uğramış, güvensiz ortam yüzünden kabilecilik artmış ve kişiler kendilerini kabileleriyle korur duruma gelmiştir.

Halife Hafter'in dönüşüyle beraber başlayan ikili yönetim çağı ve ülkeyi çıkmaza sokmuş ülke iki hükümet arasında bölünme yaşamıştır. Bu sebeple merkezden yönetim imkansızlaşmış farklı yönetimler, kendi kurallarıyla bölgelerini yönetmeye başlamıştır. Ne yazık ki ayrışma bununla sınırlı kalmamış, kabileler birleşmiş ve bazı bölgeleri hükümet unsurlarından uzak tutarak ülkeyi 4 bölge halinde incelememize sebep olmuştur.

BM'nin Libya için özel olarak tesis ettiği görüşmeler sonucunda UMH ortaya çıkmış fakat Hafter yönetimi UMH'ni kabullenmemiş, aksine ülkeyi tek başına yönetebilmek amacıyla saldırılar gerçekleştirmiştir.

Saldırıları esnasında Rusya, Mısır ve BAE gibi ülkeler Hafter'e hem finansal hem de askerî açıdan büyük destekler sunmuştur. Sahada bu dengesiz ortam ve Türkiye, Rusya aracılığıyla gerçekleşen görüşmelerden Hafter yönetiminin isteksizliği üzerine bir sonuç alınamaması, Türkiye'yi Libya'ya müdahaleye itmiştir.

Türkiye Libya'nın ikili yönetimden kurtuluşunda ve UMH'nin sahada dengeli bir şekilde savaşabilmesi konusunda kilit bir isim olmuş, verdiği askeri destek sayesinde Hafter Yönetimini püskürtmeyi başarmıştır. Bu sırada UMH'i ile işbirliği anlaşmaları, uluslararası alanda ve Hafter destekçisi ülkeler üzerinde büyük yankı uyandırmış ve hoşnut karşılanmamıştır. Fakat Libya ve Türkiye dostluğu baki kalmış, UMH'i Türkiye'nin desteğinden vazgeçmeyerek, Türkiye ile işbirliğini her alanda sürdürmeye devam etmiştir.

Hafter yönetiminin püskürtülmesi ve sahada başarısız hale gelmesi üzerine, askeri yollardan vazgeçen Hafter, BM'nin bir dizi görüşmesi sonucunda ateşkesi kabul etmiş, ülkede barış ortamı sağlanmıştır.

Berlin Konferanslarıyla beraber kurulan BM destekli MBH'i Libya siyasetinde bütüncül bir bakış açısı geliştirmiş ve ayrıştırmaya gitmemek amacıyla, bütün önemli isimlere yönetimde söz hakkı vermiştir. Fakat barış ne yazık ki bu kadar kolay olmayacaktır. 24 Aralık'ta yapılması gereken seçimler, Hafter'a bağlı TM'nin MBH'ne verdiği güvenoyunu çekmesi sonucunda gerçekleşememiş ve meşru olmayan bir seçimde TM yeni bir seçim yaparak farklı bir yönetici atamıştır. MBH'i tarafından bu karar yok sayılmış ve sayılmaya da devam etmektedir.

MBH'i Türkiye'ye tanıdığı ayrıcalığı devam ettirmekte ve Türkiye ile işbirliğini hükümetin kurulmasından itibaren sürdürmektedir. Türkiye hala Libya'nın güvenliğinin sabit kalması amacıyla Libya'da asker bulundurmakta ve Libya'nın gelişmesi için teşvik etmektedir. Mısır, Yunanistan gibi ülkeler MBH'i ile Türkiye arasındaki işbirliğinden rahatsız olmakta ve sonlandırılması yönünde MBH'ne baskı yapmaktadır. Fakat MBH'i bu baskılara maruz kalmasına rağmen Türkiye ile ilişkilerini ilerleterek bir kez daha dostluğunu kanıtlamış ve uluslararası alanda destekçi olmaktan kaçınmamıştır. Günümüzde hala ülke içerisinde ufak bir kıvılcımla hararetlenen yapılar Libya'da iç karışıklık sebebi olmaya devam etmektedir.

Orta Doğu halkları uzun yıllardır var olan karışıklıklar sebebiyle ülkelerini kalkındırmak yerine ülkelerinin güvenliğini korumak konusunda mecbur bırakılmıştır. Gerek içerideki ayrılıkçı yönetimler gerekse dış müdahaleler arasında kalan halk refah içerisindeki ülkeler gibi yarın ne okuyacaklarını düşünmek yerine, yarın ne yiyeceklerini düşünmek zorunda bırakılmıştır.

Bölgesel işbirliğinin arttırılması ve yönetimlerde iyileştirilmeye gidilmesi, gelecekte tüm halkı kapsayıcı olacak şekilde ayrılıkçı yönetimlerden kaçınması Orta Doğu'nun değişimi ve gelişimi açısından oldukça önemlidir.

Kaynakça

Acar, Hasan-Acar Hakan, **"Arap Baharı Sonrasında Libya'nın Sosyal, Siyasi ve Güvenlik Durumunun Değerlendirilmesi"**, *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(18),ss.219-226

Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM), **"Afrika Gündemi, Libya'da İç Savaş Tehlikesi Yaşanıyor"**, <https://kitaplar.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/430/25.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (E.T:05.05.2023)

Aksakal, Mehmet, **“Libya Temsilciler Meclisi, Ulusal Birlik Hükümeti’nden Güvenoyunu Geri Çekti; Başbakan Dibeybe, Cuma Günü Halkı Bu Karara Karşı Gösteri Yapmaya Çağırđı”**, İndependent Türkçe, <https://www.indyturk.com/node/415461/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/libya-temsilciler-meclisi-ulusal->

Aljazeera, **“Libya’da Siyasiler Anlaştı”**, www.aljazeera.com.tr/haber/Libya-da-siyasiler-anlasti, (E.T:10.06.2023)

Al-Qaddafi, Muammer, **The Green Book**, <http://openanthropology.org/libya/gaddafi-green-book.pdf>, s.6-20, (E.T:21.04.2029).

Aslan, Murat, **“2022’nin Yorumu 2023’ün Değerlendirmesi: Libya”**, SETA, <https://www.setav.org/2022nin-yorumu-2023un-degerlendirmesi-libya/>, (E.T:21.05.2023)

BBC News Türkçe, **“Bingazi’de Kaddafi’ye Protesto Gösterisi”**, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/02/110218_libya_protests, (E.T:05.05.2023)

BBC News Türkçe, **“Libya krizi- Rusya: Hafta Ateşkes Anlaşmasına Olumlu Bakıyor, İki Gün Süre İstedı”**, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51101347>, (E.T:06.06.2023)

Bölme, Selin M.,- Ulutaş, Ufuk- Özhan, Taha - Küçükkeleş, Müge **“İsyan, Müdahale Ve Sonrası: Libya’da Dönüşümün Sancıları”**, *Seta Raporu*, 2011

Çakır, Sinem. **Rusya’nın Libya Krizi Politikası**, *Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, 1(1)

Çetinkaya, Lokman B- Baran, Deniz, **“Paylaşılamayan Enkaz Libya”**, *FSM UHAM Araştırma Raporları*, (1), 2017, s.18

Euronews, **“Libya’da Birbirini Tanımayan İki Başkan Dönemi”**, <https://tr.euronews.com/2022/02/10/libya-da-birbirini-tan-mayan-iki-basbakan-donemi>, (E.T:22.05.2023).

Güneş, Burak, **“Libya İç Savaşı ve Kriz Yönetimi”**, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(2), ss.263-291

İHH İnsani Yardım Vakfı, **“18 Aralık 2010: “Arap Baharının Başlangıcı”**, <https://ihh.org.tr/haber/18-aralik-2010-arap-baharinin-baslangici-1975>, (E.T:28.04.2023)

İktisadi Kalkınma Vakfı E-Bülten, **“Birleşmiş Milletler, Güvenlik Konseyi’nde Alınan Karar Sonrasında Libya’ya Karşı Bir Operasyon Başlattı”**, https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/birlesmis_milletler_guvenlik_konseyinde_alinan_karar_sonrasinda_libyaya_karsi_bir_operasyon_baslatti.pdf, (E.T:10.05.2023)

- İntel ,**“Kaddafi Öncesi, Sonrası Libya ve Batının Sinsi Planı”**, <https://www.intell4.com/kaddafi-oncesi-sonrasi-libya-ve-batinin-sinsi-planı-haber-182333>
- Karaaslan, Hakan, **“Uluslararası Bir Sorun Olarak Libya Krizi: Libya’daki Kırılgan Güvenlik Ortamı Üzerine İç ve Dış Etkenler Bağlamında Bir Değerlendirme”**, *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2023, 8(1), ss.225-259
- Kekilli, Emrah, **“Berlin Konferansı ve Libya Krizinin Geleceği”**, *Setav Analiz*, 2020, (310), ss.11-14
- Kibar Önder, Neslihan, **Kaddafi Dönemi Libya İç ve Dış Siyaseti: Libya Arap Baharında Türkiye Politikası**, *Journal Of Social Sciences and Humanities*, 2021; 5(1), s.139
- Kutlu, Fatih Başar, **“Arap Baharı Süreci ve Libya Üzerindeki Etkileri”**, 2016, *Academia*, https://www.academia.edu/27999885/Arap_Bahari_Sureci_Ve_Libya_Uzerindeki_Etkileri_Fatih_Ba%C5%9Far_Kutlu, (E.T:12.05.2023)
- MynetHaber, **“Libya Siyasi Antlaşması’nın imzalanması”**, Libya Siyasi Antlaşması’nın imzalanması- Dünya Haberleri (myynet.com), (E.T:06.06.2023)
- National Transtional Council, **“Formation Of The NTC, How Was The NTC Structured”**, <https://ntclibya.org/>, (E.T:06.05.2023)
- National Transtional Council, **“The Uprising and Civil War”**, <https://ntclibya.org/>, (E.T:06.05.2023)
- Ozan, Emre, **“Arap Baharı’nın Derin Çelişkisi Libya Örneği”**, Ankasam, <https://www.ankasam.org/arap-baharinin-derin-celiskisi-libya-ornegi/>
- Öztürk, Bilgehan, **“Libya’da Yeni Hükümetin Dış Politikası ve Türkiye”**, *Kriter*, <https://kriterdergi.com/dis-politika/libyada-yeni-hukümetin-dis-politikasi-ve-turkiye>, (E.T:15.05.2023)
- Şeker, Şevket, **“Arap Baharı’ndan Başarısız Devlete:Libya”**, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, , 6(1),ss.33-49
- Tanrıverdi Yaşar, Neslihan **“Libya’da Öfke Günü”**, *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)*, <https://orsam.org.tr/tr/libya-da-ofke-gunu/>, (E.T:01.05.2023)
- Tok, Levent- Gebe, Çağatay, **“Libya’da Aşiret ve Siyaset”**, 2022, *Acta Fabula*, <https://actafabula.net/libyada-asiretleri-ve-siyaset/>, (E.T:12.05.2023)
- Toksöz, Elifnur. **Kaos İçerisinde Düzen Arayışı: Kaddafi Dönemi ve Sonrası Libya**, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2021, 9(2), ss.295-330

TRT Haber, “**Kaddafi Sonrası Libya’da Neler Yaşandı?**”, <https://www.trt-haber.com/haber/dunya/kaddafi-sonrasi-libyada-neler-yasandi-717424.html>, (E.T: 05.05.2023)

Tuiç Akademi, “**Libya’da İç Savaş ve Kurulan Geçici Hükümetler**”, <https://www.tuicakademi.org/libya-ic-savasi-ve-kurulan-gecici-hukumetler/>, (E.T:06.06.2023)

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, “**Libya Siyasi Görünümü**”, <https://www.mfa.gov.tr/libya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (E.T:06.06.2023)

Yeni Dönem Gelişen Türk - Afrika İlişkilerinde Kollektif Bellek Afro Türklerin Etkisi

Büşra Betül BİLGE*

Özet

Türkiye’de Batı Anadolu başta olmak üzere pek çok Afro-Türk (Afrika kökenli Türk) yaşamaktadır. Afro-Türkler, 18. yy’dan başlayarak Osmanlı Devleti’nin yıkılışına kadar Türkiye topraklarına gelen ya da getirilen Afrikalıların soyundan gelmektedirler. Türkiye topraklarına zorunlu gelen göçlerde bile zamanla kişilerin bu topraklarda yaşamaya istekli olması, Cumhuriyet’in ilanı ve akabinde Medeni Kanun’un yürürlüğe girmesiyle Afro-Türkler, eşit vatandaş statüsüne erişmişlerdir. 2006 yılında kurulan Afro-Türk Derneği, İzmir merkezli olarak çalışmalarını yürütmektedir. Afrikalı Türkler Kültür Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği sayesinde unutulmuş gelenek ve kültür öğeleri gündeme getirilmektedir. Afro-Türkler’in sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi tanınırlık anlamında faaliyetlerinin yürütülmesi amaçlanmaktadır. Günümüzde aktif olarak kutlanan “Dana Bayramı” ve “Godya” kavramı en bilinen kültür öğeleridir. Godya olarak tanınan bugün Müslüman olan dini karakterlerin gelenekleri bugüne aktardığı görülmektedir. Bu geleneklerin bazıları ünlü folklor araştırmacısı Pertev Naili Boratav tarafından derlenmiştir. Godyaların kimi özelliklerinin eski Türk inancında yer alan şamanlara benzediği de görülmektedir. Osmanlı Devleti’nin çatısı altında uzun yıllar yaşayan sonrasında getirildikleri Türk topraklarında yaşamaya karar veren Afro-Türkler, antropolojik bakış açısıyla toplumsal bellek perspektifinde değerlendirilecektir. Toplumsal bellek, geçmişin ortak bilgisine sahip insanlar tarafından şekillenir ve paylaştıkça bu ortak hafıza kuvvetlenir. Benzer olayları yaşayan insanların ortak çatıda yaşamalarıyla oluşan toplumsal bellek, bugün Afro-Türkler sayesinde Türkiye-Afrika ilişkilerine bir köprü oluşturmaktadır. Bu çalışma yapılırken betimsel tarama modelinden yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afro-Türkler, toplumsal bellek, antropoloji, Türkiye-Afrika ilişkileri.

* Antropolog Büşra Betül BİLGE, betül.bilge@icoud.com, ORCID: 0009-0005-3437-4531.

The Impact Of Collective Memory Of Afro Turks In The New Era Of Developing Turkish - African Relations

Abstract

Many Afro-Turks (Turks of African origin) live in Turkey, especially in Western Anatolia. Afro-Turks are descendants of Africans who came or were brought to Turkey from the 18th century until the fall of the Ottoman Empire. Even during the forced migrations to Turkey, Afro-Turks gained equal citizen status with the declaration of the Republic and the subsequent enactment of the Civil Code. Founded in 2006, the Afro-Turkish Association is based in Izmir. Thanks to the Afro-Turkish Culture, Solidarity and Solidarity Association, forgotten traditions and cultural elements are brought to the agenda. It is aimed to carry out activities in terms of socio-cultural, economic and political recognition of Afro-Turks. The concept of "Dana Bayram" and "Godya", which are actively celebrated today, are the most well-known cultural elements. It is seen that religious characters who are Muslims today, known as Godya, have passed on traditions to today. Some of these traditions were collected by the famous folklore researcher Pertev Naili Boratav. It is also observed that some of the characteristics of the Godya are similar to those of the shamans of the ancient Turkish faith. Afro-Turks who lived under the roof of the Ottoman Empire for many years and then decided to live in the Turkish lands they were brought to will be evaluated in the perspective of social memory from an anthropological perspective. Social memory is shaped by people who have common knowledge of the past and this common memory is strengthened as they share it. Social memory, which is formed when people who have experienced similar events live under a common roof, today forms a bridge to Turkey-Africa relations thanks to Afro-Turks. While conducting this study, descriptive survey model will be utilized.

Keywords: Afro-Turks, collective memory, anthropology, Turkey-Africa relations.

Giriş

1998 yılında insani boyutta başlayan *Afrika Eylem Planı*; ekonomik, siyasi, eğitim, sosya-kültürel, güvenlik boyutları ile yıllar içerisinde çok yönlü ve çok boyutlu bir politikaya evrilmiştir (SDE,2023). 1998'de başlayan *Afrika Açılımı* akabinde 2005 yılının *Afrika Yılı* olarak ilan edilmesi ve günümüze uzanan süreçte Afrika'da, Türkiye'nin varlığı ve bir yumuşak güç göstergesi olarak duruşu söz konusudur.

Türkiye'nin nazarında kardeş kıta olarak bilinen Afrika ile ilişkiler Afrika Eylem Planı doğrultusunda gelişmiş ve bugün meyvelerini vermeye başlamıştır. Türkiye'nin insani politikası kıta halkına güç vermiştir. Üzerinde yaşadığımız Türkiye toprakları, sömürgeci işgal devletleri ile mücadele edip istiklalini kazanarak sömürülen halklara örnek teşkil etmektedir. Bu anlamda Türkiye, Afrika'nın gücünü yeniden bularak bir aslan gibi ayağa kalkmasını desteklemektedir. Medya'da gösterilen algının aksine Afrika kıtası derin köklere ve zenginliğe sahiptir. Karagül&Arslan'ın Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası'nı; tarihsel arka plan, stratejik ortaklık ve geleceği açısından değerlendirdiği çalışmasından alınan veriye göre: *Afrika kıtası dünya petrol ihtiyacının yaklaşık % 15'ini karşılamakta, toprakları dünyada tarıma elverişli toprakların yaklaşık 1/3'ünü oluşturmaktadır* (2013:46). Sahip olduğu doğal kaynaklar, yenilenebilir enerji kaynakları, ticaret hacmi ve tarımsal verimlilik ile Afrika kıtası oldukça zengin bir kıta olmasının yanı sıra derin tarihi, kültürü ve çeşitliliği ile dikkat çekicidir. *Kültür bir birikimdir. Halka ait her şey onun kültürünü oluşturur* (Alpar,2013:54). Yeni dönem gelişen Afrika ilişkilerine kültürel bir boyutta değineceğimiz bu çalışmanın amacı, Osmanlı'nın mirası olarak bugün bu topraklarda yaşayan Afro Türklerin kolektif bilinç ile Afrika topraklarından getirmiş oldukları değerleri incelemektir. Afrika-Türkiye arasındaki bu derin tarihi bağ kültürel anlamda da çok uzak olmadığımızın işaretlerini bize gösterecektir.

Afro - Türklerin Kökeni

Afro-Türkler, Osmanlı Devleti döneminde Hicaz, Basra ve Akdeniz köle ticaret yolları üzerinden bugünkü Türkiye sınırlarında yer alan bölgelere getirilen kölelerin torunlarıdır. Diğer taraftan farklı göç yolları üzerinden 1980'li yıllarda başlayan özellikle 1990'lar sonrası artan, Türkiye'ye okumak için gelen Afrikalı öğrenciler de vardır. Diğer bir göç dalgası olarak 1990'lar sonrası ve 2000'ler boyunca Afrikalı mülteciler de Türkiye'deki Afrika Diasporası kapsamında ele alınabilir (Şaul'den akt. Akpınar, 2016:67). Çalışmanın konusunu oluşturan Afro-Türkler ise Türk topraklarına kölelik sonucunda gelmiş çeşitli sebeplerle yerleşerek Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuşlardır.

Müge Akpınar'ın *Osmanlı'da Köleliğin Sonu 1800-1909* adlı eserden aktarmış olduğu bilgiye göre: Osmanlı'daki azatlı kölelerin o zamanlar Aydın vilayetine bağlı olan köylere yerleştirilmesi bu bölgede Afrikalı topluluğun oluşmasını sağlamıştır; tam nüfusu bilinmeyen azatlı köleler, Küçük Menderes Ovası civarında Bayındır, Tire ve Torbalı ilçeleri arasında kalan Yeniçiftlik ve Hasköy gibi köylere yerleştirilmiştir (2016: 68).

Osmanlı İmparatorluğu ise yaklaşık 600 yıl boyunca kendisinden önce kurulmuş olan Türk-İslam devletlerinin ve diğer çağdaşı devletlerin geleneksel aktarımını barındırmaktadır. Osmanlı dönemi birbirlerinden farklı toplumların ve kültürlerin bir arada varlıklarını koruyabildiği, geleneksel aktarımın iç içe geçtiği dinamik değişken hem coğrafyayı hem de tarihsel aralığı içermektedir. Afrika kökenlilerin Anadolu'daki varlıkları çeşitli hareketliliklerin sonucunda şekillenmiştir. Afro-Türklerin ataları XIX.yy boyunca Anadolu'ya, Balkanlara ve Ege Adalarına gelen Afrikalılar olduğu için bu dönemdeki hareketliliğin çeşitliliği bize daha geniş tanıklıklar sunmaktadır. Buharlı gemilerin yaygınlaşmasıyla birlikte Akdeniz'de artan ticari hareketlilik ve Atlantik köle ticaretinin durmasıyla birlikte Afrika içinde devam eden köle ticareti ağının Mısır ve Trablus limanlarına yönelmesi İstanbul, Selanik, İzmir limanlarına ve Ege adalarına taşınan Afrikalı nüfusun artışına yol açan örneklerden birisidir. (AFROTÜRKLER, 2023).

Osmanlı'da kölelik aynı dönemdeki emperyalist ülkelerden farklıydı. İslamiyet'in de etkisiyle azat etme anlayışı vardı. 7-10 yıl sonrasında azat edilen azatlı köleler, azat edildikten sonra da geldikleri yerlere dönmek istemiyorlardı. Köle olarak gelen insanların lonca teşkilatlarında yerleri ve hakları vardı. Bugün emperyalist güçlerin *modern kölelik* kavramıyla Afrika topraklarını sömürdüğü bir gerçektir. *Osmanlı'da ise Sultan Abdülmecid'in 1847'de bir fermanla kölelik ve benzeri uygulamaları tamamen kaldırdığı bilinmektedir* (AFAM,2023).

Osmanlı'da köleliğin kaldırılmasından önce de uygulamalar tüm halkları koruyucu olmuştur. Osmanlı'nın insani diplomasisi sayesinde her dinden, her millettten insan aynı çevrede 600 yıl birlikte yaşayabilmiştir. Dünyanın her bir yanında hatta Afrika'da kendi toprağında "Beyaz adam"ın ırkçı muamelesine maruz kalan Afrika insanı, Osmanlı coğrafyasında eğitilmiş subay ya da doktor olabilmiştir. Henüz 1907 yılında bile İzmir'de Rumlar tarafından basılan bir gazetenin siyahiler için sarf ettiği ırkçı ifadelerden ötürü Osmanlı hükümeti tarafından ihtar edilmiş olduğu ve ırkçı düşünceye karşı sorumlularının resmen uyarıldığına dair arşiv belgesi de mevcuttur (AFAM,2023). Osmanlı toplumunda azat edilen, evlenen, evlendirilen ve ırksal ayrımcılığa uğramayan köleler yaşadıkları ailenin bir üyesi olmuşlardır. Toplumun içerisinde önemli mevkilere gelebilecek özgürlüğe sahiptirler. En zor za-

manlarda kendilerini bu topraklar için feda etmişlerdir. Dünyanın ilk siyahi pilotu Ahmet Ali Çelikten'in Türk toplumunda yetişmesinin sebebi budur. Onun gibi birçok Afro- Türk Kurtuluş Savaşında vatan addettiği Anadolu'yu savunmuşlardır. Bu ülkenin bir evladı olarak sanatçı, oyuncu, pilot, futbolcu gibi meslekleri yaparak göz önünde değerli insanlar olarak anılmışlardır. Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği'nin resmi internet sayfasında da belirtildiği üzere, tüm bu tarihsel dönem ve coğrafya içindeki hareketlik, günümüzde kendilerini Afro-Türk olarak ifade edenlerin tarihsel algısı içinde yer almaktadır. Örneğin Hacı Beşir Ağa bir Etiyopyalıydı ve üç padişah döneminde Osmanlı'nın merkezinde, sarayda en etkili Darüssaadde Ağası olurken, nice Osmanlı konaklarındaki Arap Bacılar, Arap Kalfalar aile içinde vazgeçilmez yerlerini korumaya devam etmiştir. Hatta Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 'Menekşe Kalfa'nın Müdafası' adlı eserinde yazdığı gibi yaşadıkları dönemde de haklarını savunmak için, var oldukları medeniyet içindeki yerlerine dair de söyleyecek sözlerini sakınmıyorlardı. Bir başka örnek Zenci Musa, Trablusgarp savunması için iki genç Osmanlı subayına, Enver Paşa'nın ve Mustafa Kemal'in gizli yolculuklarında onlara eşlik eden yardımcıları arasında yer alıyordu. Bu savaş sırasında Osmanlı gizli örgütü, 'Teşkilatı Mahsusa' mensubu Kuşçubaşı Eşref'in emir eri oldu. Mehmet Akif Ersoy'un dizelerinde şöyle yer almıştır: "Eşref beyin emir eri Zenci Musa / Omzunda arşa yükseldi Nebi İsa "Milli mücadele döneminde Arap (Afro-Zeybekler) efeler ve onların türküleri, folkloru hala ağır aksak ritimleriyle, Koca Arap zeybeği diye dolanmaktadır dolaşmaktadır hafızalarda. Afro-Türkler, ana kara Afrika'dan tüm dünyaya yayılan kültürler ve taşıdıkları mirasların izinde kendi özgün hikâyelerini anlatmaktadırlar. Afro- Türk demek tüm bu karmaşık yüzyıllar boyunca süre giden tarihsel ağın izinde devam eden bir var oluş mücadelesi demektir (AFROTÜRKLER,2023). Adına pek çok türkü (Parmaksız Arap Türküsü, Koca Arap Zeybeği bknz.) yakılan Afro-Zeybekler ise ayrı bir çalışma konusu olarak dikkat çekmektedir. Bu konuda detaylı bir çalışma yapan Ali Özçelik, asi varoluş mücadelesiyle başlayıp kültürel bir motif haline gelen Afro- Zeybeklerin tarihi süreçte geçirdiği dönüşümü anlatmıştır (2021: 409-428).

Kollektif Bellekte Dana Bayramı ve Godya/Kolbaşı Kavramı

Kanlı ve kansız kurbanlar dinlerin ortak yönüdür. Aynı zamanda kültürel bir motif olan kurban ritüeli farklı kültürlerle aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Kültürel sistemler, yayılma ve göç ile farklı bölgelere taşınırlar. Bu özellikler ulusal sınırların ötesinde paylaşılır (Kottak, 2008:59).

Afro-Türklerin etno-kültürel kimliklerinin izinden giderken kırıntılara rastladığım gelenekler, dünyanın birçok yerinde devam eden ve benzer öge-

leri barındıran ritüelleri kapsamaktadır. Dünya üzerinde diğer ülkelerdeki Afrika diasporasında devam eden Afrika geleneklerinin bir kısmı, bugünkü Anadolu coğrafyasında da bir zamanlar devam ediyordu. Bu geleneklerin neden ve nasıl son bulduğu; başka türlü sormak gerekirse, diğer coğrafyalarda bu ritüellerin nasıl ayakta kaldığı bize etno-kültürel kimlik açısından önemli şeyler söylemektedir. Aynı zamanda bugün ritüellerin devam ettiği coğrafyalarla küresel bir etkileşim sonucu benzer gelenekleri Anadolu coğrafyasında tekrardan devam ettirmenin mümkün olup olmayacağını düşünmeye de sevk etmektedir (Akpınar, 2020:82-83).

Reşat Nuri Güntekin'e göre Dana Bayramı Afrika'dan getirilmiş olan bir dini ayındır. Mayıs ayında üç cuma gerçekleştirilen bayram; dellal bayramı, peştemal ve dana bayramı şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu törenlerde kimse- nin anlamadığı Borno ve Afini dillerinde şarkılar söylenmekte ve para toplanmaktadır. Bayram günü herkes en yeni elbiselerini giyinir. Afrika dansı eşliğinde süslenmiş dana, gezdirilip meydana getirilmektedir. Dananın kanının akıtılması bir tür kurbandır. Orta yerde kesilen dananın kanından herkes alnına sürer ve Bazine ile (Afrikalılara özgü bir tür yiyecek) ile bu et yenilir. Bu yapılmazsa başı kesik bir Arabın gelip onları korkutacağına inanırlar. Bir başka tespit ise bu bayram Mısır kaynaklıdır. Her yıl bir genç kız süslenip Nil Nehrine bırakılır. Zamanla danalar nehre bırakılır. Bu sayede bereket olacağı ve kıtlıktan kurtulacağına inanılır (Güneş, 1999:6-9). Bir dönem yasaklanmış olan bu bayram 2006 yılında Afro-Türk derneğinin kurulması ile yeniden kutlanmaya başlanmıştır. Afrikalı Türklerin toplumsal belleğin izinde geçmişten getirdiği bu gelenekler bugün kültürel bir ihtiyaç olarak yeniden gündeme gelmiştir. Uzun yıllar kutlanmamasına rağmen yeniden canlanmıştır. Önceleri dana bayramını godyalar düzenlemiştir. Temmuz-ağustos aylarında düzenlenip dört hafta süren erkinlik perşembe gece başlayıp cuma düzenlenir akabinde tamaşalıkta yenilen yemekle son bulmaktadır (Boratav, 1982:126).

Bununla birlikte dini İslam olan Afro- Türkler, her grubun kendi lideri olan godyalara sahipti. Dini islam olan Afro-Türklerin şeyhi olan godyalar sihirlik-dinlik özel etkinlikleri bulunmaktaydı (Boratav,1982:125). Godyalar genellikle kadınlardan oluşmaktaydı. Godya olabilmek için birtakım törenler uygulanıp tütsülenen kadın ya da erkek godyalara oldukça saygı gösterilmiştir. Bu tütsüleme işine *borulanmak* ya da *babalanmak* denilmiştir. Bu kim-selerin kimi zaman saralı gibi kendinden geçtiği dönemlerine *borusu*, *babası tuttu* denilmiştir. Yılan ve böcek sokmalarında godyalar bir şifacı gibi şerbet vererek hastalığı tedavi etmiştir (Boratav'dan akt. Güneş,1999: 6). Godyaların bu anlamda eski Türk inancından şamanlarla ortaklıkları olduğu görülebilir. Tedavi etme, bazı doğaüstü güçleri kullanma, sihir ile uğraşma, topluma liderlik yapma, bir hastalık sonucu diğer insanlardan ayrılma gibi bazı özel-

likler şamanlarda da görülmüştür. Ne yazık ki bugün sayıca az olan godyalardan eser kalmamıştır (Akpınar,2020:83).

Yeniden canlandırılan Dana Bayramı, gelenekten yararlanmakla birlikte modern döneme ait ulus-devlet yapılanması içinde ortaya çıkan ve günün koşullarına göre inşa edilen bir etkinliktir. Günümüzde, bayramın adında geçen 'dana'nın varlığı değil, temsili söz konusudur. Törenlerde, godyanın mistik ve/veya inançsal özellikleri değil, dünyevi işlevleri belirleyici olmaktadır. Geleneksel örgütlenme ve ilişki ağı içinde saygın bir konumda bulunan godyanın değil, Afro-Türk Derneği'nin düzenlediği bir kutlamadır. Afro-Türk Derneği ise adında da vurgulandığı gibi kültürel canlanma sağlanma, yardımlaşma ve dayanışma olanaklarını geliştirmeye çalışan ve her yıl organize ettiği Dana Bayramı'nı yaygın medya araçları üzerinden duyuran ve katılımcıların ulaşımını organize eden modern bir örgütlenmedir. Bununla birlikte, canlandığı geleneğin merkezi noktasında yer alan godyanın dünyevi sorumluluklarını üstlenmiş gibi görünmektedir (Dinçer, 2017: 138).

Sonuç

Uzun bir aradan sonra 2006 yılında yeniden gündeme gelen Dana Bayramı Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği'nin kurulması ile canlanmıştır. Metaforik bir etno-kültürel kimliği görünür bir etno-kültürel kimliğe dönüştürmek isteyen Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği, topluluğun geleneklerini canlandırma ve kolektif bellekte silinen izleri diriltme amacıyla hareket etmektedir. Bu amaç, küreselleşme ile yerel kimliklerin görünür kılınmasıyla pekişmekte ve küresel iletişim imkânlarıyla diasporik etkileşimin sağlanarak Afrikalı olmaya dair imajların toplulukta tazelenmesi pratikleriyle birleşmektedir (Akpınar,2020:84). Bu olumlu durumların yanında godyalık kurumunun yerini yitirmesi ve misyonunu adı geçen derneğe yüklemesi uzun vadede etkisi gözlemlenecek toplumsal bellek yaratma çalışmasıdır.

Bugün Dana Bayramı kutlamaları modernleşerek temsili bir hal almış olsa da toplumsal belleğin izinde geçmişten getirilmiş bu dini ritüellerin ve bayramların bugün devam ettirilmesi kültürün devamı için önem taşımaktadır. Bu bayramı organize eden kurum olan Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği'nin, desteklenerek bilinirliğinin ve görünürlüğünün artırılması gerekmektedir. Bu anlamda Afrika'dan gelen Türklerin kökenlerinin bağlı bulunduğu büyükelçilikler ile organizasyonlar düzenlenmelidir. Bu bayram, Afrika ülkeleri ve Türkiye arasında toplumsal belleğin ortak bir ürünü olarak kutlanmaya devam edilmelidir. Bu bayram ve Afro- Türkler'e özgü kültürel veriler hakkında çalışmaların sayısı ve kalitesinin artırılması adına

destekler verilmelidir. Özellikle kültür ve folklor alanında 1951 yılında Pertev Naili Boratav ile başlayan çalışmalar yeni dönem gelişen Afrika ilişkileri bağlamında değerlendirilerek hayata geçirilmelidir. Gelişen Afrika-Türkiye ilişkilerinde Afro-Türkler, hoşgörü ve istikrarlı insani diplomasisinin özel bir örneğidir. Bu bayramın ve kültürel değerlerin korunması uzun bir dönemden sonra yeniden kutlanmaya başlanması yaşatılan toplumsal belleğin canlandığını göstermektedir. Geçmişin ortak bilgisini bugünle harmanlayıp geleceğe aktarmak, gelişen Türkiye-Afrika ilişkilerine de katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

AFAM (2023). **Osmanlı'da köleliğin kaldırılması ve Afro- Türk pilot Ahmet Ali Çelikten hakkındaki bilgiler**,15 Haziran 2023 tarihinde

<https://afam.org.tr/osmanliya-saldirmanin-postmodern-bir-yolu-kolelik/adresinden-alinmistir>.

AFROTÜRKLER (2023). **Afro-Türkler ile ilgili bilgiler ve herkesin tanıdığı ünlü Afro-Türk isimler hakkındaki bilgiler**, 15 Haziran 2023 tarihinde <http://afroturkler.com/hakkimizda/> adresinden alınmıştır.

Akpınar, Müge (2016). **Afro-Türklerde kimlik: Temsiliyet, gelenek ve kolektif bellek adlı tez**,15 Haziran 2023'te <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden alınmıştır.

_____ (2020). **Afro-Türkler: Temsiliyet, Gelenek ve Kimlik**, Folk/Ed. Derg, 26 (1): 73-86.

Alpar, Melek (2013). **Bingöl Ağzı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme**, Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/4 Spring 2012, p.53-65, Ankara.

Boratav, Pertev Naili (1982). **Folklor ve Edebiyat 1(Türk Folklorunda Zenciler, Journal of American Folklore, 1951)**, Adam Yayıncılık.

Diñer, Fahriye (2017). **Afro-Türkler ve Yeniden Canlandırılan Dana Bayramı Üzerine Bir Sosyo-Kültürel Analiz**, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (2), ss 123-147.

Güneş, Günver (1999). **Kölelikten Özgürlüğe İzmir'de Zenciler ve Zenci Folkloru**, Toplumsal Tarih Dergisi, S.62, Cilt 11, ss.4-10.

Karagül S & Arslan İ (2013). **"Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği"**, Uluslararası Hukuk ve Politika, 9 (35).

Kottak, Conrad P (2008). **Antropoloji İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış**, Ütopya Yayınevi: Ankara.

Özçelik, Ali (2021). **Afrika ölllerinden Batı Anadolu Dağlarına, Kölelik-ten Eşkıyalığa: Afro- Zeybekler**, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi, Journal of Atatürk and History of Turkish Republic, Sayı:8 (2021/ Kış), ss.409-428.

SDE (2023). **Türkiye'nin Afrika Eylem Planı**, 15 Haziran 2023 tarihinde https://sdeakademi.org/turkiyenin-afrika-acilimi-stratejik-bir-basari-dir_4-259 adresinden alınmıştır.

The SADC and The Use Of Renewable Energy

Camila MATOS*

Abstract

The African continent is rich in fossil and renewable resources. In today's world renewable resources present more advantages because they are environment friendly, flexible, and are well distributed along the continent. Renewable Energy already plays an important role in the energy market, countries with growing economies may look into the type of energy that will be used to secure a stable economic growth. Most of the SADC member states have invested in renewable energies, but a bigger effort must be made to ensure that all of the states have access to hydropower, solar, wind, and biomass power. Acknowledging the importance of energy in the development of the region, the Protocol on Energy was passed in 1996 by the SADC, and alongside with this protocol other plans were approved to promote cooperation and policies to reinforce investment in renewable energy. With climate change and renewable energy potential in the region it is necessary to look into diversification of energy generation. The potential for hydropower is huge among the SADC member states, but solar and wind power must be taken as an important alternative for generation of electricity in rural areas, which are the critical points for these states. Although the investment will be expensive with the rise of demand these types of energy are becoming cheaper. Diversification will reduce dependence on fossil fuel exporting countries and allow the SADC member states to have a stable economic growth. The good news is that wind and solar energy already exist, we only need to start looking into it more seriously. This paper discusses the capacity of the region in renewable energy, the approaches that can be taken to improve cooperation and force a bigger economic development.

Keywords: Energy, Renewable Energy, SADC, SADC Members States, Development.

* Camilla Matos, ORCID: 0009-0001-4677-9246.

SADC ve Yenilenebilir Enerjinin Kullanımı

Özet

Afrika kıtası fosil ve yenilenebilir enerji kaynaklar açısından zengindir. Günümüz dünyasında yenilenebilir kaynaklar çevre dostu olmaları, esnek olmaları ve kıta boyunca iyi dağılmış olmaları nedeniyle daha fazla avantaj sunmaktadır. Yenilenebilir Enerji halihazırda enerji piyasasında önemli bir rol oynamaktadır, büyüyen ekonomilere sahip ülkeler istikrarlı bir ekonomik büyümeyi güvence altına almak için kullanılacak enerji türüne bakabilmektedir. SADC üyesi devletlerin çoğu yenilenebilir enerjilere yatırım yapmıştır, ancak tüm devletlerin hidroelektrik, güneş, rüzgâr ve biyokütle enerjisine erişimini sağlamak için daha büyük bir çaba gösterilmelidir. Bölgenin kalkınmasında enerjinin önemi kabul edilerek 1996 yılında SADC tarafından Enerji Protokolü kabul edilmiş ve bu protokolle birlikte yenilenebilir enerjiye yatırımı güçlendirmek için işbirliğini ve politikaları teşvik eden başka planlar da onaylanmıştır. İklim değişikliği ve bölgedeki yenilenebilir enerji potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda, enerji üretiminin çeşitlendirilmesi gerekmektedir. SADC üyesi ülkeler arasında hidroelektrik potansiyeli çok büyüktür, ancak bu ülkeler için kritik noktalar olan kırsal alanlarda elektrik üretimi için güneş ve rüzgâr enerjisi önemli bir alternatif olarak ele alınmalıdır. Talebin artmasıyla birlikte yatırım pahalı olsa da bu enerji türleri daha ucuz hale gelmektedir. Çeşitlendirme, fosil yakıt ihraç eden ülkelere olan bağımlılığı azaltacak ve SADC üye ülkelerinin istikrarlı bir ekonomik büyümeye sahip olmalarını sağlayacaktır. İyi haber şu ki rüzgâr ve güneş enerjisi zaten mevcut, sadece daha ciddi bir şekilde araştırmaya başlamamız gerekiyor. Bu çalışma, bölgenin yenilenebilir enerji kapasitesini, işbirliğini geliştirmek ve daha büyük bir ekonomik kalkınmayı zorlamak için alınabilecek yaklaşımları tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Yenilenebilir Enerji, SADC, SADC Üye Devletleri, Kalkınma.

Introduction

Mozambique is located in southern Africa and has several important rivers. They do not only provide water for agriculture, but also are important for hydropower plants, the main electricity source (78%)

Zambezi river, located in the east part of the country, is the fourth longest river in Africa, making Mozambique one of highest hydropower potential in all Africa. Mozambique is already exporting energy, and one of the SADC main targets is to increase cooperation in the energy sector. Despite all the potential mentioned here, there are many rural areas without access to electricity. 62% of Mozambican population lives in rural areas, this is not much different from Zambia 55%, Zimbabwe 68%, Namibia 47%, and other southern African countries; and when looking into their natural resources it is possible to see that these countries have a huge hydropower potential.

Even with the conditions to produce electricity from renewable energy only 30.6% of the population of Mozambique have access to electricity, for example. Why is energy important for African development?

The question seems to be simple to answer: energy is needed to live, to develop industries, to connect to people, to communicate, to transport, and other activities. Human daily activities require energy, in different forms, from electricity to natural gas. And still many Mozambicans, Zimbabweans, Namibians, and other southern africans do not have access to energy, precisely electricity. There is an aim to develop the continent, for this is necessary to look into the solutions for one of the most basic problems we have, no access to energy.

Most of countries' in the world rely on fossil fuel to make their economy grow, but with global warming some have started to invest in cleaner energy resources, renewable energies. Fossil fuels not only have the disadvantage of being negative for the environment but the other problem is the dependency on the volatility of the market.

When oil prices are high countries' economic growth is highly affected, in case of oil crises the dependency generates higher negative repercussions. Renewable energy can be defined as a never-ending resource. They exist in our nature and they replenish themselves faster than they are consumed. Solar Energy, Wind Energy, Geothermal Energy, Hydropower, Ocean Energy, and Bioenergy are¹ examples of renewable energies. With the increasing interest in renewable energies, integration and transition constitute the main

¹ For more information access https://mocambique.lerenovaveis.org/contents/lerpublication/a4_resumo_renov_moz_2022_vfinal.pdf.

topics of this area. If we compare the non-renewable energies and renewable energies' impact on the environment as part of countries' energies mix, it is possible to see less risk of environmental degradation using renewable energies.

Advantages and Disadvantages

If we have this capacity why are we not investing? If renewable energies are as good as explained and southern african countries have a huge capacity why the investment is not bigger? There are disadvantages that accompany the production of electricity from this resource.

Advantages

Eco friendly resources. Pollution rates and carbon emission are low. This means we can minimize greenhouse gas emission.

Less dependence on fossil fuels.

Not limited.

Higher savings on long term and they tend to outweigh the initial investment.

Health Benefits.

Developing new Technology.

Stabilized energy prices.

Disadvantages

The electricity capacity is not large enough and for this reason we need to mix with other types of energy.

Upfront investments are high. The initial cost is higher compared to other systems, especially wind and solar power plants.

Can be unreliable because Hydro depends on rain, Wind Turbines on wind blooming, and Solar on clear skies.

The cost of maintenance of solar panels and wind turbines is high but it is also necessary to maintain the efficiency of the system.

The Sadc and Renewable Energies

First it is necessary to explain what the SADC is. Southern African Development Community is an intergovernmental organization for regional economic development. With 16 members²

It promotes cooperation and integration for economic growth and socio-economic development. If we take a look into the economic situation of these countries we will see high debts, economic instability and high rates of inflation (NKOMO:2007).

There is a difference in the economic growth of the members states, for example South Africa has US\$ 405,869,718.46 gross domestic product (GDP) on the other hand Mauritius has US\$12,898.31 gross domestic product (GDP)³.

Although this tool is important to understand the countries' dynamics, it is not the strongest to quantify social progress, at least not alone.

When we look into quality of life we have a huge influence on energy access rates, improving this access will also promote better education, health conditions, transportation, and help develop local economies. Acknowledging the importance of energy in the economic growth of the region, the organization passed the Protocol on Energy in 1996 to eradicate poverty and develop the region.

The organization calls on the members to cooperate in this sector and have harmonized policies. As explained, a huge part of the population of the region lives in rural areas, but only 32% of rural areas in southern Africa have access to electricity.

With low rates of electricity access, especially in rural areas, a huge challenge for development presents to the countries in the region. When looking into the energy mix of the region it is possible to see a dependency on hydropower that creates the necessity to diversify the energy mix.

The SADC countries have a rising electricity generation demand, but the supply is not enough and this affects the economic growth of the region (JOHNSON & MUHOZA:2016).

A large part of the population still relies on biomass for cooking and heating. We need to focus on renewable energies because the capacity is there.

Southern Africa does not have a huge amount of fossil fuels power plants,

² Angola, Botswana, Comoros, Democratic Republic of Congo, Eswatini, Lesotho, Madagascar, Malawi, Mauritius, Mozambique, Namibia, Seychelles, South Africa, United Republic Tanzania, Zambia and Zimbabwe are the members of this organization

³ For more access GDP (current US\$)- South Africa.

the transition will not be a problem. It is the opposite, most of the SADC countries already have more than 50% of their energy produced by renewable resources.

The African continent is already highly affected by climate change, the droughts are an example, despite being the least responsible for the problem.

What is needed are policies to improve this production, to improve the accessibility of electricity and of course better quality.

Expand electricity production must be made but also provide affordable electricity because the population that will consume this electricity still live under difficult economic conditions.

Solar Energy	Wind Energy	Hydropower	Biomass and Bioenergy
South Africa, Namibia and Botswana are already investing in their potential for solar power projects. They are mostly used in rural areas to provide electricity to the communities living there.	South Africa and Mozambique have conditions for wind turbines. The operational wind farms in South Africa are an example, and this contributes to a better energy mix	The rivers in the region present a huge opportunity to develop energy accessibility in the SADC.	Mainly include agriculture waste and forest residues. The efficient use of them helps reduce the negative impact of traditional biomass fuels.

Solar energy South Africa, Namibia and Botswana are already investing in their potential for solar power projects.

They are mostly used in rural areas to provide electricity to the community.

All SADC countries have a hydropower potential, except Botswana, and its numerous rivers and water bodies' projects such as Cahora Bassa Dam and Kariba Dam are important sources of electricity.

Although Cahora Bassa Hydroelectric is one of the biggest electricity producers in Africa, the lack of investment in rehabilitation does not help the improvement of performance of generation of electricity. Kariba dam is a good example of cooperation for generation of electricity, this dam generates electricity for Zambia and Zimbabwe; but in December of 2022, due to the low levels on the dam both countries faced power cuts. For this reason the government of Zimbabwe increased the investments on coal, a necessary solution of diversification of the energy mix.

This an example of the necessity of diversification on the energy mix, a country dependent on only one resource may face this kind of situation.

There is another problem these countries face, the national grids. Many countries in southern Africa still focus only on national grids that have proven to not be secure in case of calamities, such as cyclones.

Another big problem is the electricity tariffs, they are mainly subsidized by the governments and this does not attract private investors, automatically does not promote growth in the energy sector. With South Africa being the 14th largest emitter of CO₂ globally because of its dependency on coal, CO₂ emission is not to be ignored. South Africa, Botswana, Seychelles, and Mauritius are highly dependent on fossil fuels but overall the CO₂ emission in the region is still low.

When explaining about renewable energies in the region it is also necessary to explain about the Southern African Power Pool (SAPP).

The SAAP is a cooperation of the electricity companies of the region, which facilitates regional electricity trade and cooperation, including the integration of renewable energy into the regional grid.

One of the main challenges faced by SAAP is the lack of maintenance of infrastructure. Despite the progress and potential, challenges remain in scaling up renewable energy in southern Africa. The financial constraints, policy gaps, grid integration issues, and limited access to technology and expertise are part of the problem.

We see today a growing commitment to sustainability and the economic benefits of renewable energy, and we can say that southern Africa is well-positioned to continue its development towards a more sustainable and cleaner energy future.

Possible Solutions and Policies

After explaining the potential, the current situation, and the aims it is necessary to take a look into the possible solutions and policies. There is a necessity to have more involvement of the private sector in the renewable energy sector; If the countries do not have the possibility to invest they should open the market to allow scientists and investors of this area to develop and create better conditions for their own population. When talking about Africa there is this idea of experimental, and this is not the case, the conditions and infrastructures already exist, they just need to be improved. Expanding small hydropower plants and decentralized electricity generation is one of the solutions for supplying rural areas; With better located small hydropower plants we can electrify rural areas and improve development of these areas that already have capacity. This is connected to the next point, building more mini-grids; The SADC countries usually expand their national grids. It is important for interconnection, but it is not the safest. With mini-grids we pro-

duce energy on a small scale and for a specific area. Not being connected to the national grid gives us more security and many times provides electricity to areas where the national grids cannot reach, financially or geographically.⁴

For hydropower we should also invest in risk mitigation in case of droughts, for example; The Indian Ocean part of the continent is exposed to natural disasters, such as cyclones, and with a dependency on hydropower when these events occur the chances to have a whole province or city without electricity are higher.

Sharing knowledge is part of the solution; some countries are already experienced in some renewable energies that others are not. The example is South Africa, already investing in solar energy, and this could be a way for Mozambique to learn about this resource.

Population growth, rapid urbanization, and poverty leads to a huge consumption of biomass, promoting efficient conversion and cleaner utilization of biomass energy is necessary.

Africa is the continent that most consumes biomass energy. Before we reach a level of deforestation that will put at risk the quality of our land we have to start looking into the conversion and utilization of this resource. Another point is the regulation on solar technology and equipment. This will provide safety, reliability, and efficiency of solar technology and equipment. Regulations create a favorable environment for the growth and adoption of solar energy. Today solar power is highly used in rural areas, for better production it is necessary to regulate it. Policies with better framework are necessary to attract investors and provide financial sustainability.

The policies are the drivers of the growth of this type of energy, when looking into developing countries we are able to see how effective they are on the geographic spread of renewable energies (EL-ASHRY:2012). The investors, scientists, and industrials play an important role, but policies remove barriers and establish objectives by shaping prices, technology and availability. The SADC is working to have a more interconnected region, for that governments need to work together to make policies beneficial for all member states. We already have policies, but they differ according to the priorities of each country, so we need to start looking into regional policies. Regional policies will have common targets and they will take into account the specifications of the region where they will be implemented.

⁴ Management of mini-grids: 1 government/parastatal operator. 2 private operators. 3 community operators. 4 hybrid operators.

Conclusion

33% of the Sub-Saharan African population lives in southern Africa, this population is growing and their demands need to be answered. Cooperation will allow the industries to increase their production, and improve life startand.

With a focus on renewable resources we can address problems such as energy access and energy security. CO2 emission is not to be ignored, with South Africa being the 14th largest emitter of CO2 globally because of its dependency on coal, there is still a necessity to look into the climate change problem.

Wind, Solar, Biomass, Hydropower are gaining popularity and by promoting this renewable energy we can help find one part of the solution for our problem. With international trade and economic dependency the risks on energy security increases, especially in developing countries as the southern african countries.

There is no such thing as a miracle solution, the problem of access to electricity is not as simple as many may think, renewable energy alone is not the solution, but the beginning of a path we should follow in order to develop this region.

References

- BOWA, Kakoma Chilala; MWANZA, Mabvuto; SUAMBWANYAMBE, Mbuyu; ULGEN, Kolay; PRETORIUS, Jan-Harm (2021); **Assessment of Electricity Industries in SADC Region Energy Diversification and Sustainability**; Advances in Science; Technology and Engineering Systems Journal Vol. 6; No. 2, 894-906.
- DARGAY, J. (1990); **Oil demand: Dependence or Flexibility?** ; Oxford Institute for Energy Studies.
- EL-ASHRY, Mohamed T. (2012); **National Policies to Promote Renewable Energy**; The Alternative Energy Future; vol. 1 (Spring 2012); pp. 105-110.
- JOHNSON, Oliver & MUHOZA, Cassilde (2016); **Renewable energy mini-grids:An alternative approach to energy access in southern Africa**; Stockholm Environment Institute.
- NKOMO, J. C. (2007); **Energy Use, poverty and development in the SADC**; Journal of Energy in Southern Africa; pp. 10-17.
- SADC Regional Indicative Strategic Development Plan (RISDP) 2020–2030** by Southern African Development Community (SADC) Secretariat.

Basic Electricity; Energy Gov ZA; accessed 15 June 2023; < https://www.energy.gov.za/files/esources/electricity/electricity_powerpool.html >.

Briefing Renewables in Mozambique 2022; **Associação Lusófona de Energias Renováveis**; . <https://mocambique.lerenovaveis.org/contents/ler-publication/a4_resumo_renov_moz_2022_vfinal.pdf>

Global energy crisis shows urgency of accelerating investment in cheaper and cleaner energy in Africa; IEA; accessed 21 June 2023; <<https://www.iea.org/news/global-energy-crisis-shows-urgency-of-accelerating-investment-in-cheaper-and-cleaner-energy-in-africa>>.

Mozambique's Cahora Bassa production neared 16000 GWh in 2022; Further Africa; accessed 16 June 2023; .

<<https://furtherafrica.com/2023/01/28/mozambiques-cahora-bassa-production-neared16000-gwh-in-2022/>>.

Urgent Action needed to address biomass in Africa, says UNEP study; UN Environment Programme website; accessed 15 June 2023; <<https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/urgent-action-needed-address-biomass-africa-says-unep-study> >.

GDP (current US\$); **The World Bank Data**; accessed 02 July 2023;

<<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>>.

2019 Mısır Anayasa Değişiklikleri Sonrası Düzelen Mısır - Türkiye İlişkileri

Ahmet Yusuf YILMAZ*

Özet

Mısır, Afrika, Orta Doğu ve Akdeniz bölgelerinin kesişim noktasında yer alır. 106 milyonluk nüfusu ile Orta Doğu'nun en kalabalık, Afrika'nın üçüncü kalabalık ülkesidir. Arap Birliği'nin merkezi Kahire'de bulunması ile Arap dünyasında söz sahibi ülkedir. 2013 yılına kadar Türkiye-Mısır ilişkileri iyi bir şekilde seyretse de, 2013 Temmuz'unda Mısır'da gerçekleşen askeri darbe sonucunda, seçilmiş Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi görevden alınmış ve yerine General Abdülfettah el-Sisi geçmiştir. Bu olay, Mısır'da siyasi ve toplumsal istikrarsızlığa neden olmuş ve Türkiye ile Mısır arasındaki diplomatik ilişkileri ciddi şekilde etkilemiştir. Türkiye, Mursi hükümetinin devrilmesini bir darbe olarak değerlendirmiş ve Sisi yönetimini meşruiyetini kaybetmiş bir hükümet olarak göreyerek kınamıştır. Türkiye, darbenin ardından eski Cumhurbaşkanı Mursi taraftarlarının yanında yer almış ve Mısır'daki yeni yönetimi eleştiren açıklamalar yapmıştır. Mısır da Türkiye'nin bu diplomasi hamlelerine tepki göstererek büyükelçisini geri çağırması ve iki ülke arasında diplomatik ilişkiler gerilmiştir. 2013-2019 yılları arasında Afrika'da (Libya) ve Ortadoğu'da (Suriye) her iki ülke de bölgesel güç mücadelelerinde rakip gruplara destek vermişlerdir.

Son yıllarda ise, Türkiye ve Mısır arasında diplomatik ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde adımlar atılmaktadır. Yeni adımların arkasında bulunan asıl sebepler, bu bildiride ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Nedenlerin birincisi: Mısır'da Cumhurbaşkanı Sisi'nin görev süresini 2034'e kadar uzatılmasına imkân veren 2019 anayasa değişikliğidir. Sisi, 12 sene daha Mısır Devletini idare edecek olması Türkiye'nin Sisi ile ilişkilerini gözden geçirmesine neden olmuştur.

İkinci neden: Son yıllarda Doğu Akdeniz sahasında yaşanan doğalgaz rezervlerinin keşfidir. Bu keşifler, Türkiye ve Mısır'ın enerji politikalarında stratejik önem taşıyan bir dönüm noktası oluşturmuştur. Mısır, Akdeniz'in doğusunda büyük doğalgaz rezervleri bulmuştur. Mısır'ın, doğalgaz rezervlerini keşfetmesi ve çıkarılması konusunda uluslararası enerji şirketleriyle anlaşmalar yapması, bölgedeki enerji politikalarını etkilemiştir. Türkiye, Akdeniz'de doğalgaz arama ve çıkarma faaliyetleri gerçekleştirmek için kendi enerji politikasını geliştirmiştir. Türkiye, kendi kıta sahanlığındaki doğalgaz rezervlerini keşfetme ve çıkarma çalışmalarını sürdürmektedir. İki ülke arasında doğal gaz konusunda işbirliği potansiyeli bulunmaktadır, ancak tam bir uzlaşma henüz gerçekleşmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Mısır 2019 Anayasa Değişikliği, Türkiye, Doğu Akdeniz

* Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yusuf Yılmaz, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Bölümü, ahmetyusuf.yilmaz@asbu.edu, Orcid: 0000-0002-3499-7676

After The Constitutional Amendments Egypt - Türkiye Relations Improved

Abstract

Egypt is located at the intersection of Africa, the Middle East, and the Mediterranean regions. With a population of 106 million, it is the most populous country in the Middle East and the third most populous country in Africa. Being the headquarters of the Arab League in Cairo, it holds significant influence in the Arab world. Until 2013, Türkiye and Egypt had good relations, but the military coup in Egypt in July 2013 resulted in the removal of elected President Mohammed Morsi and the rise of General Abdel Fattah el-Sisi. This event caused political and social instability in Egypt and seriously affected diplomatic relations between Türkiye and Egypt.

Türkiye considered the ousting of the Morsi government as a coup and condemned the Sisi regime, viewing it as an illegitimate government. Türkiye supported the pro-Morsi supporters after the coup and made critical statements about the new leadership in Egypt. In response to Türkiye's diplomatic moves, Egypt recalled its ambassador, and the diplomatic relations between the two countries became strained. From 2013 to 2019, both countries supported rival groups in regional power struggles in Africa (Libya) and the Middle East (Syria).

In recent years, steps have been taken towards normalizing diplomatic relations between Türkiye and Egypt. The main reasons behind these new steps will be explored in this statement. The first reason is the 2019 constitutional amendment in Egypt that allowed President Sisi's term to be extended until 2034. Sisi's extended rule for 12 more years prompted Türkiye to reassess its relationship with him.

The second reason is the discovery of natural gas reserves in the Eastern Mediterranean in recent years. These discoveries represent a turning point of strategic importance in the energy policies of both Türkiye and Egypt. Egypt has found significant natural gas reserves in the Eastern Mediterranean and has signed agreements with international energy companies for their extraction. This has influenced energy policies in the region. Türkiye, on the other hand, has developed its energy policy to conduct natural gas exploration and extraction activities in the Mediterranean. Türkiye continues to explore and extract natural gas reserves in its continental shelf. There is potential for cooperation between the two countries in the natural gas sector, but a complete agreement has not been reached yet.

Keywords: Africa, Egypt 2019 Constitutional Amendment, Türkiye, Eastern Mediterranean.

Giriş

Mısır, Kuzey Afrika'da yer alan bir ülkedir. Resmi adı Mısır Arap Cumhuriyeti'dir ve başkenti Kahire'dir. Mısır, Orta Doğu, Afrika kıtaları arasında bir geçiş noktasında bulunur ve Akdeniz'in kıyısında yer alır. Ülkenin sınırları doğuda Gazze ve İsrail ile güneydoğuda Kızıldeniz ile, güneyde Sudan ile, batıda Libya ile ve kuzeyde Akdeniz ile çevrilidir. Mısır, tarih boyunca büyük bir medeniyetlerin beşiği olmuştur. Bugün Mısır, 106 milyonluk nüfusu ile Arap dünyasının en kalabalık ülkelerindendir ve Afrika'nın en kalabalık üçüncü ülkesidir.

Mısır ekonomisi, tarım, sanayi, turizm ve hizmet sektörleri üzerine kuruludur. Nil Nehri'nin verimli ovaları, tarımsal üretim için elverişli bir ortam sağlar ve ülke, buğday, mısır, pamuk, pirinç, şeker kamışı, sebze ve meyve gibi ürünlerin yetiştirilmesinde önemli bir rol oynar. Ayrıca Mısır, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle dünyanın dört bir yanından turist çekmektedir. Mısır'ın siyasi yapısı cumhuriyetçi bir modeldir. Cumhurbaşkanı, ülkenin en üst makamıdır. (2023 Haziran'ında Cumhurbaşkanlığında Abdülfettah es-Sisi bulunmaktadır. Başbakan ise Mustafa Madbuli'dir). Son 10 yılda Mısır, siyasi ve sosyal değişimler yaşamış ve bazı dönemlerde iç çatışmalar ve siyasi istikrarsızlık yaşamıştır. Ancak, Mısır aynı zamanda bölgesel bir güç olarak da önemli bir rol oynamaktadır. Orta Doğu'da barış süreçlerine katılmış, Arap Birliği'nin kurucu üyesi olmuş ve bölgesel diplomatik girişimlerde aktif bir şekilde yer almıştır.

Mısır ve Türkiye arasında beş yüz yıllık dini ve tarihsel bağlar bulunmaktadır. Bu tarihsel bağlar, günümüzde de iki devlet arasındaki ilişkilerin dostane bir şekilde devam etmesine ve köklü bir temele sahiptir. Memluk Sultanlığı, Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1517'de fethedilene kadar devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır'ı fethetmesiyle birlikte, hilafet de Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Bu tarihten itibaren Mısır, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir vali tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Mısır 1798-1801 tarihleri arasında Fransa'nın işgali altında kalsa da Avrupa'da çıkan savaşlar nedeniyle Fransa, Mısır'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte, 1805 yılında Mısır valisi olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Payitahta başkaldırarak Mısır'da yarı bağımsız bir yönetim kurmuştur. Mehmed Ali Paşa'nın ardından, onun ailesinden gelen kişiler vali unvanıyla Mısır'ı yönetmeye devam etmişlerdir, ancak bu yönetim Babıali ile bağları kopuk bir şekilde gerçekleşmiştir. 1914 tarihine dek Mısır, Osmanlı Devleti'nin bir vilayeti olarak kalmıştır. İki ülke arasındaki ilk diplomatik ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1925 yılında Mısır ile kurduğu diplomatik ilişkilerle başlamıştır (Yıldız, 1989: 17-44).

Diplomatik ilişkilerin gelişmesiyle birlikte Türkiye, 1948 yılında Kahire'de büyükelçilik düzeyinde temsil edilmeye başlanmıştır. Mısır'da sosyalist re-

jimin kurulmasının ardından Türkiye, 1961-1963 yılları arasında diplomatik ilişkilerini askıya almıştır. Ancak 1963 yılında diplomatik ilişkiler yeniden başlatılmıştır.

Günümüzde her iki ülkenin başkentlerinde büyükelçilikler ve büyük şehirlerinde konsoloslukları bulunmaktadır. Ayrıca 2005 yılında iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır (Ataöv, 1975: 29-77). Türkiye ve Mısır, Akdeniz Birliği'nin tam üyesidir. Mısır'da 2013 yılında gerçekleşen darbenin ardından Mısır-Türkiye ilişkileri ciddi bir kriz yaşadı ve diplomatik ilişkiler kesilmiştir.

2013 - 2019 Arası Mısır - Türkiye İlişkileri

Seçilmiş Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin 2013 yılında askeri darbeye görevden uzaklaştırılmasının ardından Ankara ile Kahire arasındaki ilişkiler gerginleşmiştir. İki ülkenin büyükelçileri geri çekilmiş ve ilişkiler maslahatgüzar seviyesine düşürülmüştü. Son aylarda ise Mısır ve Türkiye'nin ilişkilerin normale dönmesi için karşılıklı çaba harcadığı ve bu çabaların olumlu işaretler verdiği görülmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Mısır'da halkın oylarıyla seçilmiş bir cumhurbaşkanının darbeye görevden uzaklaştırılmasını eleştirerek Birleşmiş Milletler'e yönelik eleştirilerde bulunmuştur (Öztürk, 2021:196-212). Bu durum, iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin soğumasına yol açmıştır. Ayrıca, Mısır ve Türkiye'nin bölgesel politikaları bu süreçte değişti. Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Arap ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirirken, Türkiye Katar ve diğer ülkelerle daha yakın işbirliği yaptı (Martini, York & Young, 2014: 68). Ayrıca, Mısır ve Türkiye'nin bölgesel politikalarındaki farklı yaklaşımlar da diplomatik gerilimi artırdı. Özellikle Libya ve Doğu Akdeniz'deki gelişmeler, iki ülke arasındaki gerilimi daha da tırmandırdı (Telci, 2019: 41). 2019 yılına gelindiğinde, Mısır ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerde herhangi bir düzelme görülmedi. Bununla birlikte, iki ülkenin ekonomik ilişkileri bu süre zarfında nispeten daha istikrarlı kaldı ve ticaret hacminde artışlar görüldü. Mısır-Türkiye ilişkileri 2013-2019 yılları arasında siyasi gerilimler nedeniyle büyük ölçüde zorlandı. Mısır'daki askeri darbenin ardından başlayan bu gerilim, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerde uzun süreli bir düşüşe yol açtı.

2019 Mısır Anayasa Değişikliği

Mısır, yazılı bir anayasaya sahip olup, anayasası Türkiye'deki anayasalara benzer şekilde darbelerin etkisiyle şekillenmiştir. 2014 Mısır Anayasası, Türkiye'deki anayasa ile karşılaştırıldığında daha kapsamlı bir yapıya sahip olan kazuistik bir anayasadır. Başka bir deyişle, Mısır anayasası birçok konuyu ayrıntılarıyla düzenlemiştir. 3 Temmuz 2013 tarihinde ülkede gerçekleşen askeri darbenin ardından, 2014 yılında "Devrim Anayasası" olarak adlandırılan bir anayasa hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur. Mısır Arap Cum-

huriyeti Anayasası, başlangıç bölümü ve altı bölümden oluşan bir yapıya sahiptir. Altı bölüm, daha küçük fasıllara ayrılmıştır. Bu fasıllar ve bölümler çerçevesinde anayasa, maddeler halinde düzenlenmiştir ve toplamda iki yüz kırk yedi maddeden oluşmaktadır (Çetinkaya, 2017: 624).

Mısır Parlamentosu'nda 2019 tarihinde kabul edilen ve Mısır Anayasası'nda değişiklik öngören bir tasarı, Cumhurbaşkanı Abdülfettah Sisi'nin 2034 yılına kadar görevde kalmasına ve yargı üzerindeki kontrolünü daha da artırmasına imkân sağlamıştır. Meclis Başkanı Ali Abdula'nın açıklamasına göre, 596 milletvekilinin 485'i anayasada değişiklik öngören teklifin kabulü için lehte oy kullanmıştır. Bu oylama sonrası anayasa değişiklikleri halka sorulmuştur.

Mısır'da gerçekleştirilen referandum sonuçlarına göre, Cumhurbaşkanı Abdülfettah es-Sisi'nin görev süresini 2034'e kadar uzatılmasına imkân sağlayan anayasa değişikliği kabul edilmiştir. Referandumda kayıtlı 61 milyon 344 bin seçmenden 27 milyon 193 bininin oy kullandığını ve katılım oranının yüzde 44 olarak gerçekleşmiştir. Geçerli sayılan oyların yüzde 88'inin anayasa değişikliğine "evet" demiştir (Anadolu Ajansı, 2019).

Mısır Referandumları İstatistiki

Parlamentoda kabul edilen tasarı şu değişiklikleri içermektedir (Euronews, 2019):

Cumhurbaşkanının görev süresi 4 yıldan 6 yıla uzatılacak ve iki dönem üst üste daha görev yapabilecektir. (Bu değişikliğin, Türkiye-Mısır ilişkilerini doğrudan etkilediği düşünülmektedir. Çünkü bu değişiklikle birlikte Mısır Devlet Başkanı Sisi, Mısır Devleti'ni 2034 yılına kadar yönetme yetkisine sahip hale gelmiştir.)

Cumhurbaşkanı yardımcısı pozisyonu oluşturulacaktır.

Anayasa Mahkemesi Başkanı, Mısır Cumhurbaşkanı tarafından seçilecektir.

Mısır Başsavcısı, Mısır Cumhurbaşkanı tarafından atanacaktır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenecektir.

Mısır Silahlı Kuvvetleri, anayasanın, demokrasinin ve sivil laik sistemin koruyucusu olarak belirlenecektir.

Genel olarak, yapılan değişiklikler Türkiye'nin 2017 Anayasa değişikliğiyle benzerlik içerdiği anlaşılmıştır. Mısır Anayasasında yapılan bu değişiklik ile yürütme erkine daha fazla yetki verildiğini görülmüştür. 2013 yılında gerçekleştirdiği askeri darbeyle iktidara gelen Abdülfettah Sisi'nin ikinci dönem görev süresi 2022 yılında sona erecektir. Yapılan değişiklik, Cumhurbaşkanı Sisi'nin 2022'den sonra 6 yıl süreyle iki dönem daha bu görevde kalmasının önünü açmaktadır.

2019 Akdeniz'de Bulunan Doğalgaz Rezervleri

Akdeniz'de bulunan doğalgaz rezervleri, Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerde önemli bir faktör olmuştur. Akdeniz'in doğu ve güney kesimlerinde zengin doğalgaz yataklarının keşfi, bölgedeki ülkelerin enerji politikalarını etkilemiş ve rekabeti artırmıştır. Doğalgaz rezervlerinin keşfi, Türkiye ve Mısır'ın enerji politikalarında stratejik önem taşıyan bir dönüm noktası olmuştur. Mısır, Akdeniz'in doğusunda büyük doğalgaz rezervlerine sahiptir ve bu rezervler, ülkenin ekonomisine önemli bir gelir kaynağı sağlamaktadır. Türkiye ise enerji ihtiyacını karşılamak ve enerji güvenliğini sağlamak için dışarıdan gaz ithal etmektedir (CNNTÜRK, 2022).

Yunanistan- Mısır Anlaşmasında Sorunlu Olan Bölgeleri Gösterir Harita

Mısır ve Türkiye arasındaki ilişkiler, Akdeniz’de doğalgaz rezervlerinin keşfi sonrasında karmaşık bir hal almıştır. Özellikle Mısır’ın, doğalgaz rezervlerini keşfetmesi ve çıkarması konusunda uluslararası enerji şirketleriyle anlaşmalar yapması, bölgedeki enerji politikalarını etkilemiştir. Türkiye, Akdeniz’de doğalgaz arama ve çıkarma faaliyetleri gerçekleştirmek için kendi enerji politikasını geliştirmiştir. Türkiye, kendi kıta sahanlığındaki doğalgaz rezervlerini keşfetme ve çıkarma çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca, Kıbrıs adası etrafındaki doğalgaz rezervlerinin keşfi ve çıkarılması konusunda Kıbrıs Rum kesimiyle gerilim yaşamaktadır. Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerde Akdeniz’deki doğalgaz rezervleri konusunda rekabet ve çıkar çatışmaları etkili olmuştur. Her iki ülke de kendi enerji politikalarını desteklemek için bölgede stratejik ittifaklar kurmuş ve uluslararası aktörlerle işbirliği yapmıştır (Akgün, Gündoğar, t.y: 1-8).

Bununla birlikte, son dönemde Türkiye ve Mısır arasında diplomatik ilişkilerde belirli bir yumuşama ve istikşafi görüşmelerin (keşif, tanıma amaçlı görüşme) başlamasıyla birlikte, Akdeniz’deki doğalgaz konusu da ele alınmaktadır. İki ülke arasında doğal gaz konusunda işbirliği potansiyeli bulunmaktadır, ancak tam bir uzlaşma henüz gerçekleşmemiştir. Akdeniz’deki doğalgaz rezervlerinin yönetimi ve paylaşımı konusundaki anlaşmazlıklar, Türkiye, Mısır ve diğer bölge ülkeleri arasında karmaşık bir ilişki ağına neden olmuştur. Bölgedeki tüm aktörlerin çıkarlarını dengelemek ve ortak bir çözüm bulmak, istikrarlı ve sürdürülebilir bir enerji politikası için önemlidir.

Normalleşme

Mısır ile görüşmeler, istihbarat örgütleri düzeyinde 2020 sonlarında başlamış ve 2021 başlarında bakanlıklar düzeyinde “istikşafi görüşmeler” (keşif, tanıma amaçlı görüşme) olarak devam etmiştir. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar da bu görüşmelerin gerçekleştiğini açıklamışlardır. 5 Mayıs 2021 tarihinde ise Türkiye-Mısır arasındaki sekiz yıllık aranın ardından gerçekleşen görüşmede, temsil seviyesi dışişleri bakan yardımcılarının düzeyinde olmuştur. Mısır tarafı aynı zamanda ev sahibi olmuştur. O tarihte Cumhurbaşkanı sözcüsü olan İbrahim Kalın, 8 Mart 2021 tarihinde “Mısır hâlâ Arap dünyasının beyni ve kalbidir. Mısır’la Doğu Akdeniz, Libya ve dünyanın unutulmuş gibi görüldüğü Filistin meselesinde iş birliği yapmak istiyor ve ikili ilişkilerimizi görüşmek istiyoruz...” şeklinde bir açıklama yaparak Mısır’ın bölgedeki önemine dikkat çekmiş ve aynı zamanda Türkiye’nin Mısır ile ilişkilerine önem verdiğini belirtmiştir. 2022 FIFA Dünya Kupası’nın açılış maçı için Katar’da düzenlenen resepsiyonda, Katar Emiri Temim bin Hamed el-Sani tarafından verilen bir davette, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Mısır Devlet Başkanı Sisi arasında ilk kez doğrudan temas gerçekleşti. Bu olay, Türkiye-Mısır ilişkilerinin geleceğini belirleyebilecek öneme sahiptir ve iki ülke arasındaki normalleşme sürecine dair umutları yeniden canlandırmıştır (CNNTÜRK, 2022). Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı’nın Resmi Twitter Hesabından yapılan açıklamaya göre: 28 Mayıs 2023 tarihinde Türkiye’de gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından Mısır Cumhurbaşkanı Sisi, Türkiye’nin yeni Cumhurbaşkanı’nı arayarak tebrik etmiştir. Yapılan konuşmada Mısır ile Türkiye karşılıklı olarak Büyükelçi atamaları yapılmasında mutabık kalmışlardır.

20 Kasım 2022, Katar Dünya Kupası

Sonuç

2020'nin sonlarında Türkiye ve Mısır diplomatik görüşmelere başlamış ve ilişkileri düzeltmeye istekli olduklarını gösteren keşif görüşmelerine başlamışlardır. Bu, aralarındaki farklılıkları çözme ve diplomatik ilişkileri yeniden tesis etme yolunda önemli bir adım olarak görülmüştür. İki ülke, karşılıklı ilgi alanlarına giren çeşitli konuları ele almak için üst düzey toplantılar düzenlemiştir. Bu toplantıların temelinde bölgesel dinamikler önemli rol oynamıştır. Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da gelişen olaylar uzlaşma sürecinde rol oynamıştır. Bu, işbirliği için bazı ortak zeminler ve bölgesel istikrar konusunda ortak bir çıkar oluşturmuştur. Her iki ülke de bölgede artan nüfus, ticaret ve yatırım işbirliğinin potansiyel faydalarının farkındadır. Enerji (doğalgaz), turizm ve inşaat gibi çeşitli sektörlerde potansiyel ortak girişimler de dâhil olmak üzere ekonomik bağları genişletme görüşmeleri yapıldı. Bu tür bir ekonomik işbirliği, ilişkilerin genel olarak normalleşmesine katkıda bulunma potansiyeline sahiptir.

Son yıllarda Doğu Akdeniz bölgesinde, özellikle Kıbrıs ve Mısır'ı çevreleyen sularda önemli doğal gaz rezervleri keşfedilmiştir. Bu keşifler, Mısır'ın Akdeniz çevresindeki ülkelerle enerji işbirliğini ve Türkiye de dâhil olmak üzere komşu ülkelere potansiyel ihracat umutlarını artırmıştır. Mısır, sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatı için bölgesel bir merkez haline gelmiştir. Mısır, doğal gazı uluslararası pazarlara ihraç etmek için doğalgaz tesisleri ve altyapısı kurmuştur. Önemli bir doğal gaz tüketicisi olan Türkiye ise, enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye ve gaz ithalatı için imkânlarını artırmaya yönelik çabalar göstermiştir. Türkiye, Yunanistan'ın sergilediği olumsuz tavırlara karşı müttefiklerini artırma politikasıyla Mısır ile işbirliğine gitme kararı vermiş gibi gözükmektedir. Doğu Akdeniz'de doğal gaz, jeopolitik çekişmelerin konusu haline gelmiştir. Türkiye, bölgesel bir güç olarak, bölgedeki çıkarlarını korumak ve iddialarını savunmak için Mısır'la doğalgaz anlaşmalarını artıracığa benzemektedir.

Son üç yılda, Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkiler, önemli bir gerilim döneminin ardından kademeli bir çözülme yaşamıştır. Bu ikili ilişkilerdeki gelişme, jeopolitik faktörlerin birleşimine, ekonomik işbirliği arzusuna bağlanabilir. Ayrıca, Mısır Cumhurbaşkanı Sisi'nin 2019'da gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile muhtemelen 2034'e kadar görevde kalabileceği görülmüştür. Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın en azından 2028'e kadar görevde olacağı Türkiye 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ile birlikte ortaya çıkmıştır. Mısır ve Türkiye'nin liderlerinin gelecek yıllarda da ülkelerinin başlarında kalmaları işbirliklerini artıracığı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akgün, Mensur & Gündoğar, Sabiha Senyücel (t.y.), **Mısır-Türkiye ilişkilerinde daha iyi bir geleceğe doğru**. TESEV: Dış Politika Programı: 1-8.
- Ataöv, Türkkaya. (1975), Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, Ankara: AÜSBF Y. 29-77.
- Çetinkaya, Esra. (2017). **Mısır Arap Cumhuriyeti Anayasasının Tercümesi ve Genel Değerlendirmesi**, İÜHFİM – (Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı), cilt LXXV, 2017, s. 624.
- Martini, J., York, E., & Young, S. (2016). **The Outlook for Arab Gulf Cooperation**. Santa Monica: RAND Corporation:68.
- Öztürk, Şaban, (2021). **Dış Politikada Değişen Paradigma: Türkiye-Mısır İlişkileri**. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2021/ 6 (11) s. 196-212.
- Telci, İsmail Numan. (2020). **Turkey's Libya Policy: Achievements and Challenges**. Insight Turkey, 22(4), 41-54.
- Yıldız, Hakkı Dursun. (1989). **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**. İstanbul: Çağ Yayınları: İstanbul (17-44).

İnternet Kaynakçası

- Anadolu Ajansı (2019), **Mısır'da referandum sonuçları açıklandı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misirda-referandum-sonuclari-aciklandi/1461012>.
- CNNTÜRK (2022), **Mısır'ın Akdeniz'de deniz sınırı ilanını...** Diplomatik kaynaklar: Türkiye'yi etkilemiyor, <https://www.cnnturk.com/dunya/misirin-akdenizde-deniz-siniri-ilani-diplomatik-kaynaklar-turkiyeyi-etkilemiyor>.
- CNNTÜRK (2022). **Cumhurbaşkanı Erdoğan, Katar Emiri Al Sani tarafından verilen resepsiyona katıldı**, <https://www.cnnturk.com/dunya/cumhurbaskani-erdogan-katar-emiri-al-sani-tarafindan-verilen-resepsiyona-katildi?page=1>.
- Euronews (2019), **Mısır Cumhurbaşkanı Sisi'nin 2034'e kadar görevde kalmasının önü açıldı**, <https://tr.euronews.com/2019/02/14/misir-cumhurbaskan-sisi-nin-2034-e-kadar-gorevde-kalmasinin-onu-acildi-anayasa-degisikligi>.

Endüstri 4.0 Sürecinde Afrika Kıtası Ve Gündem 2063'ü Siyasal İletişim Bağlamında Anlamak (Chatgpt Analiz Yöntemi)

Doç. Dr. Emine KILIÇASLAN*

Özet

Afrika, dünyanın en büyük ikinci kıtası olarak büyük bir çeşitliliğe, doğal kaynaklara ve kültürel zenginliklere sahiptir. Bu faktörler, Afrika kıtasının Birinci Sanayi Devrimi'nin alt yapısının oluşmasında hammadde kaynağı olarak yer alması nedeniyle sömürülmesinin devamını getirmiştir. Bu sömürü geçmişten günümüze kadar devam etmiştir. Buna rağmen Afrika kıtası uluslararası sistemde geçmişten bugüne önemini korumaya devam etmiştir. Kıtanın yaşadığı ağır sömürge dönemi gelişmesinin önünde büyük bir engel olmuştur. Bu nedenle Birinci Sanayi Devriminin getirdiği modern devlet sisteminin oluşumu ve toplumsal gelişim Kıtada gerçekleşmemiştir. Çünkü kapitalist ekonomi sisteminin hammadde ve pazar ihtiyacı sürekli arttığı için Afrika kıtası hem hammadde hem de pazar olarak Batılı devletler için önemini korumuştur.

Bu bağlamda bu araştırmanın amacı Afrika kıtasının uluslararası sistemin yeni döneminde Gündem 2063 projeksiyonunu Endüstri 4.0 bağlamında değerlendirmektir. Soğuk Savaş sürecinin bitmesiyle birlikte değişen uluslararası sistem 1999 Sirte Konferansı ve 2002 Durban Zirvesi ile yeniden revize edilmiştir. Kıta yaşadığı kolonizasyon dönemlerine rağmen Gündem 2063 ile yeni dönemde güçlü bir rol edinmek istemektedir.

Bu çalışmada Afrika Birliği'nin Gündem 2063 hedeflerinin gerçekleşmesinde kolonizasyon süreci de göz önüne alınarak siyasal iletişim bağlamında değerlendirme yapılmıştır. Araştırmanın analiz tablosu olan Tablo 1' de Gündem 2063 vizyonunun hedeflerini, Endüstri 4.0'ın günümüzdeki en önemli teknolojik alandaki temsilcisi olan ChatGPT üzerinden alınan cevaplar ile yeni döneme ayna tutulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gündem 2063, Endüstri 4.0, Siyasal İletişim, Emperyalizm, Afrika Kıtası

* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Meslek Yüksekokulu, Görsel İletişim teknikler Bölümü. emine.cakmak,kilicaslan@adu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-4226-9409.

Understanding Africa And Agenda 2063 In The Process Of Industry 4.0 In The Context Of Political Communication (Chatgpt Analysis Method)

Abstract

As the second largest continent in the world, Africa has great diversity, natural resources and cultural richness. These factors have led to the continuation of the exploitation of the African continent as a source of raw materials in the formation of the infrastructure of the First Industrial Revolution. This exploitation has continued from the past to the present. Despite this, the African continent has continued to maintain its importance in the international system from past to present. The heavy colonial period experienced by the continent has been a major obstacle to its development. For this reason, the formation of the modern state system and social development brought by the First Industrial Revolution could not be realised in the continent. Because the need for raw materials and markets of the capitalist economic system is constantly increasing, the African continent has maintained its importance for Western states as both raw materials and markets.

In this context, the aim of this research is to evaluate the Agenda 2063 projection of the African continent in the new era of the international system in the context of Industry 4.0. With the end of the Cold War, the changing international system was revised at the 1999 Sirte Conference and the 2002 Durban Summit. Despite the periods of colonisation, the continent wants to play a strong role in the new era with Agenda 2063.

In this study, an evaluation was made in the context of political communication by taking into account the colonisation process in the realisation of the Agenda 2063 targets of the African Union. In Table 1, which is the analysis table of the research, it is tried to mirror the new era with the answers received through ChatGPT, which is the most important technological representative of Industry 4.0 today, the goals of the Agenda 2063 vision.

Keywords: Agenda 2063, Industry 4.0, Political Communication, Imperialism, African Continent

Giriş

Araştırmanın konusu, Endüstri 4.0, dijital teknolojilerin ve otomasyonun sanayi süreçlerine entegre edildiği bir dönemi ifade eder. Bu dönemde, yapay zekâ, nesnelerin interneti (IoT), büyük veri analitiği ve bulut bilişim gibi teknolojilerin kullanımı anlatılmaktadır. Ancak Afrika kıtasının Endüstri 4.0 sürecindeki konumu, diğer bölgelerden farklıdır ve bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorluklar Afrika Kıtasının geçmişten bugüne getirdiği kolonizasyon sürecinden kaynaklanmaktadır.

Bu süreç doğal olarak Afrika kıtasını, Endüstri 4.0 sürecindeki başlıca zorluklardan biri olan dijital altyapı eksikliğine götürmektedir. Kıtanın bazı bölgelerinde internet erişimi sınırlıdır ve altyapı yetersizdir. Bu durum, yeni teknolojilere erişimi ve uygulamalarını kısıtlamaktadır. Ayrıca, dijital beceri ve eğitim eksikliği de Kıtada yaygındır. Bu da Afrika kıtasının Endüstri 4.0 dönüşümünü takip etmesini zorlaştırmaktadır.

Keşifler döneminde başlayan Endüstri 1.0 sürecinde ve sonrasında hızlanan ve Endüstri 2.0 ve 3.0 'dan günümüze kadar devam eden Afrika'nın sömürgeleşme süreci Afrika Birliği'nin kuruluşu ve sömürgecilere karşı verilen özgürlük mücadeleleri değiştirememiştir.

Bu bağlamda bu araştırmanın amacı Afrika kıtasının uluslararası sistemin yeni döneminde Gündem 2063 projeksiyonunu Endüstri 4.0 bağlamında değerlendirmektir. Bu değerlendirme Afrika Kıtasının kolonyalizm süreci ile birlikte anlatılmıştır. Endüstri 4.0'a gidilen yeni dönemde Afrika kıtasının kendine belirlediği Gündem 2063 vizyonu yeni dönemi anlatmakta mıdır? Sorusunun cevabı araştırmada verilmiştir. Kıtanın geçmişten bugüne gelen pek çok problemi, yoksulluk, iç savaş, geri kalmışlık kolonyalizm ile ilgilidir. Bu nedenle Gündem 2063 vizyonu bakıldığında Kıtanın sömürge tarihini göz ardı ederek Kıtayı belirli bir hedefe taşımak istemektedir.

Bu bağlamda araştırmada aşağıda yer alan sorulara cevap aramıştır.

Gündem 2063 Afrika Kıtasının kaderini değiştirme potansiyeli taşımakta mıdır?

Afrika Birliği'nin Gündem 2063 vizyonu Afrika Kıtasını yeni dönem uluslararası sisteminde majör bir rol alabilecek midir?

Kıtanın kolonyalizm kaynaklı tarihsel sorunları geleceğin yeni dünyasında yer almasında hala bir engel midir?

Bilindiği gibi Afrika Kıtası'nın geçirdiği tarihsel kolonyalizm sürecinin iyi anlaşılması araştırmanın temel çıkış noktasıdır. Çünkü tarihsel miraslar her ulusun gelecek vizyonuna ışık tutmaktadır. Post-kolonyal yazından Ashis Nandy, the Intimate Enemy isimli kitabında sömürgeleştirmenin iki formu

olduğundan bahsetmiş ve sınırların özgürleştirilmesinin, tam bağımsızlık için yeterli olmadığını ifade etmiştir (Nandy, 1980: 23).

Kıtanın hala devam eden ciddi problemleri bulunmaktadır. Bu problemler arasında su ve yiyecek kıtlığı, güvenlik, kuraklık, sosyo-ekonomik problemler gibi temel sorunlar çözülememiştir. En temel alt yapı problemlerinin çözülememesi ve yaşanan sömürge dönemi Kıtanın ilerleme sürecine engel olarak görünmektedir. Çünkü ilerleme dediğimiz şey sadece ileriye doğru olmamaktadır. Geriye doğru da olmaktadır. Kıtanın içinde bulunduğu bu geri kalmışlık Kıtanın yeni dönem uluslararası sistemde yerini almasını zorlaştırmaktadır.

Tarihsel Süreçte Afrika Kıtası ve Koloniyalizm

Afrika kıtası 32 milyon km²'lik bir alanla birlikte insanlık tarihine önemli imzalar atmış olan bir kıtadır. Yeryüzünün en eski kıtası olarak kabul edilen Afrika kıtası Asya kıtasından sonra ikinci büyük kıta olarak coğrafya da yerini almıştır. Afrika kıtasının özellikle Avrupa kıtası ile olan etkileşimi "sömürge" kavramıyla başlamıştır. Afrika kıtasını anlamak için sömürgecilik öncesi ve sömürgecilik sonrası Afrika'yı tanımamız önem taşımaktadır. Sömürge olmadan önce Afrika Kıtası kendi içine dönük ekonomi ve kültür ilişkileri çerçevesinde yaşamaktaydı. Merkantilizm dönemi ile birlikte dünyanın Avrupalı korsan tüccarlar tarafından deniz yolları üzerinden keşfedilmesi Afrika Kıtasının da sömürgeleşmesinin yolunu açmıştır. Bu bağlamda 15. Yüzyılın başlarında Avrupalı tüccarlar için Kıta ekonomik ilgi göstergesi olmuştur. Özellikle o dönem Avrupa'nın en büyük deniz gücüne sahip Portekizlilerin ticaret yapmak için güneye inmesi Fas'a ait en işlek limanlar olan Sebte, Tanca ve Agadir'i ele geçirmelerinin yolu açılmıştır. Portekizli tüccarlar için altın, baharat ve köle arayışı Afrika'nın Atlantik sahillerinden güneye inerek Yeşil Burun ve Beyaz Burun adalarına kadar ulaşmalarını sağlamıştır. Ümit Burnundan dolaşarak Doğu Afrika kıyılarına inmişlerdir. Portekizli denizci tüccarlardan sonra İspanyollar Kıtaya gelmiştir. 17. Yüzyılda Kıta İspanyolların hakimiyetine girmiştir. İngiliz, Fransız ve Hollandalılar da Kıtaya gelince koloniyalist Batılı ülkelerin Kıtayı sömürmek için kendi aralarında rekabeti başlamıştır.

İlk olarak Kıta'da Doğu Hindistan Şirketi (İngiliz) ve ardından Hollanda Doğu Hindistan Şirketi 1600'lü yıllarda kurulmuştur. Fransızlar ise aynı yıllarda Çin Şirketi'ni kurmuştur. Şirketlerin amacı Afrika'daki değerli madenleri götürmek ve köle ticareti yapmaktı. Bu nedenle de şirketler kendi aralarında kıyasıya bir rekabete tutuşmuşlardır.

Avrupalılar, Afrika kıyılarında kurdukları tarım işletmelerinde bedava köle emeği olarak yerli Afrikalıları kullanmışlardır. Afrika Kıtası'nın çeşitli bölge

ve limanlarında köle pazarları oluşturulmuştur. Bu süreç Avrupa ve Amerika kıtalarının zenginleşmesinin yolunu açmıştır. İlk başlarda Afrika'nın iç kısımlarına ilgi duymayan Avrupalılar 18. yüzyıldan itibaren iç kısımlara ilgi duymaya başlamışlardır. Bu süreçle birlikte Avrupalılar koloniyalizm amaçlarına ulaşmak için misyonerlik ve yerel dillerin kullanımını yasaklanması gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Doğu Afrika Protestanlara, Orta ve Batı Afrika Cizvitler ve Katoliklere verilmiştir. Bu süreç Afrika Kıtası'nın hızla yoksullaşmasının başlangıcı olmuştur. Avrupa'da Sanayi Devrimi ile birlikte gerçekleşen yeni ekonomik süreç Afrika Kıtası'nın; Köle Ticareti, Ucuz Emek ve Hammadde pazarı haline gelmesine neden olmuştur. Sanayi Devrimi ile birlikte geçilen yeni ekonomik süreç üretimin artmasının yolunu açmıştır. Bu durum yeni pazar arayışlarını ortaya çıkarmıştır. Bu pazar arayışı süreci kapitalist üretim anlayışının siyasal boyutu olan liberalizmle birlikte "ulus devlet" olgusunun ortaya çıkmasının yolunu açmıştır. Özgürlük sloganları küçük ulus devletlerin kurulması ve bu devletlerin Avrupa devletleri tarafından paylaşılması ile birlikte dünya yeni ekonomik sürecinin siyasal süreci de başlamıştır.

Birinci Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan hızlı ekonomik, siyasal ve sosyal değişimler devletlerin de kendini değiştirmesini zorunlu kılmıştır. Bu değişim sürecinde yeni ekonomi anlayışı olan kapitalizmin siyasal boyutu liberalizm ulus devletlerin ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Ulus devletlerin ortaya çıkışı alt yapı ve üst yapı ilişkilerinin kurulması devam ederken ulus devletler kendi güçlenme sürecini bu yeni ideolojik süreç ile başlatmıştır. Ulus devletlerin ortaya çıkması, Batılı devletler için hem sömürge hem de pazar oluşturma süreci ile bağlantılıdır. Ulus devletlerin gelişim sürecinde de bilimsel ve teknolojik gelişmeler hızla devam etmiştir. Elektrik akımının keşfi buharın gücünün dışında yeni bir sanayi atılımının önünü açmıştır. Endüstri 2.0 ile elektrikli üretim sürecine geçilmiştir. Endüstri 2.0 sürecinde devletler bağlamında yeni üretim ilişkilerine yeni siyasal roller ve kurumlarla birlikte uyum gösterme yolunu açmıştır. Avrupa'da yaşanan bu değişimler süreci giderek hızlanmaya başlamıştır. Elektronik döneminin başlangıcı olan Endüstri 3.0 ile birlikte bilgisayarlar önce devlet tarafından sonra da diğer kurumlar ve halk tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Yaşanan her gelişim süreci artan üretim ve yeni pazar arayışını ve daha fazla sömürüyü beraberinde getirmiştir. Bilgisayarların hayatımıza girmesi küreselleşme kavramını gündeme getirmiştir. Avrupa'da bu süreçler yaşanırken Afrika kıtası sömürülmeye devam etmiştir. Batı'nın zenginleşmesine katkıda bulunan Kıta gittikçe yoksullaşarak geri bırakılmıştır.

Bu bağlamda Afrika Kıtası özellikle 1960'lı yıllar ve sonrasında bağımsızlık mücadelesine girmiş olsa bile bu mücadeleler küçük sonuçlar vermiştir.

Fakat, Kıtanın sömürge olmasının, geri kalmasının ve giderek yoksullaşmasının önüne geçememiştir. 1960'lı yıllar Afrika ülkeleri için bağımsızlık mücadeleleri ile geçmiştir. Fakat bağımsızlığını her kazanan Afrika ülkesi yeni ticaret anlaşmaları ile Avrupa devletlerine tekrar bağlanmıştır. Örneğin; Fransız Afrika'sı olarak bilinen 18 Afrika ülkesi arasında ayrıcalıklı serbest ticaretin korunması için 1963'te Yaoundé I Sözleşmesi imzalanmış ve 1969'da Avrupa ve Afrika ülkeleri arasında karşılıklı tercihli ticarete izin veren Yaoundé II Sözleşmesi imzalanmıştır (Olufami ve Write, 2013:95).

1970'ler ile başlayan, neoliberalizm süreci ve web, 1.0 ve 2.0 teknolojisiyle birlikte hızlanan küreselleşme geleneksel diplomasiye alternatif kamu diplomasisi kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle, web 2.0 teknolojisiyle birlikte artan iletişim imkanları kamu diplomasisinin önemini artırmıştır.

1980'ler, Afrika kıtası için önemli dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Afrika'da çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyal değişimler yaşanmıştır.

Bağımsızlık Sonrası Mücadeleler: 1980'lerde birçok Afrika ülkesi, bağımsızlık mücadelelerini tamamlamış ve egemen devletler olarak varlıklarını sürdürmeye başlamıştır. Bu dönemde, bazı ülkelerde iç çatışmalar ve isyanlar yaşanmış, siyasi istikrarsızlık ortamı oluşmuştur.

Apartheid'in Sonu: Güney Afrika'da 1980'ler, apartheid rejiminin sona erdiği bir dönemdir. (*Ayrı olmak anlamına gelmektedir.* Afrika'nın güneyinde bulunan Güney Afrika Cumhuriyeti ile bu devlete bağlı Güneybatı Afrika'da (Namibya) 1948-1994 yılları arasında resmî devlet politikası olarak iktidarda bulunan Ulusal Parti hükûmeti tarafından uygulanan ve bu doğrultuda yasalar çıkartarak ırksal ayrımcılığı savunan sistemdir. *Apartheid* kelimesi Afrikaanca «ayrılık» anlamına gelmektedir). Apartheid politikalarına karşı protestolar artmış ve uluslararası baskılar güçlenmiştir. 1994'te Nelson Mandela'nın başkanlığıyla demokratik seçimler düzenlenerek apartheid resmi olarak sona erdirilmiştir.

İç Savaşlar ve Bölgesel Çatışmalar: 1980'lerde Afrika kıtasında birçok ülkede iç savaşlar ve bölgesel çatışmalar yaşanmıştır. Özellikle Angola, Etiyopya, Mozambik, Sudan ve Somali gibi ülkelerde uzun süren iç savaşlar ve isyanlar gözlenmiştir. Bu çatışmalar, büyük insan kayıplarına, mülteci akımlarına ve ekonomik gerilemeye neden olmuştur.

IMF ve Dünya Bankası Politikaları: 1980'lerde Afrika kıtası, uluslararası finans kurumları olan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın yapısal uyum programlarına tabi tutulmuştur. Bu programlar, ekonomik liberalizasyon ve yapısal reformları teşvik etmiştir. Ancak bu politikalar, Afrika ekonomilerinde dengesizlikleri ve sosyal sorunları derinleştirmiştir.

Afrika Ulusal Kongresi (ANC) ve Mandela: Güney Afrika'da, 1980'lerde African National Congress (ANC) önderliğindeki anti-apartheid mücadelesi güç kazanmıştır. Nelson Mandela, ANC'nin önemli bir figürü olarak, hapis-haneden serbest bırakıldıktan sonra özgürlük ve demokrasi için mücadeleye liderlik etmiştir.

Büyük yardım devletleri adı altında 1989-1991 arası ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya ve uluslararası örgütler olan Dünya Bankası ve AB gibi yardım yapan örgütler Afrika'nın siyasal kurumlarının değiştirilmesi ve reform yapılması doğrultusunda baskılar uygulamışlardır. Siyasal şartlar öne süren bu yardımlar "demokrasi", "yönetişim", "insan hakları" kavramları ile birlikte yürümüştür. Bu üç kavramın bağış yapan taraflarca özellikle önemsenmesinin nedeni Dünya Bankası tarafından devletin kalkınmanın merkezi olarak değerlendirilmesidir. Dolayısıyla Afrika'nın daha az hükümete değil, daha iyi hükümete ihtiyacı vardır ve bu da siyasi yenileme ile mümkün olacaktır (Brown, 2002:116).

1990'ların sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılması, Afrika kıtası üzerinde de bazı etkilere yol açmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Doğu Bloku ülkelerindeki siyasi ve ekonomik değişimlerin Afrika'ya yansımaları olmuştur. Bu dönemde Afrika kıtasında gerçekleşen bazı önemli olaylar aşağıda sıralanmıştır;

Bağımsızlık Hareketleri: Sovyetler Birliği'nin çöküşü, bazı Afrika ülkelerinde bağımsızlık hareketlerinin ivme kazanmasına yardımcı olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin desteklediği komünist gruplar, bazı Afrika ülkelerinde hükümetlerin devrilmesi için mücadele ediyordu. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte bu hareketlerin bazıları güç kaybetti veya sona erdi.

Sovyet Yardımı: Sovyetler Birliği, Afrika kıtasına önemli ölçüde askeri, ekonomik ve teknik yardım sağlamıştır. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bu yardımlar durmuştur. Bu durum, bazı Afrika ülkelerinde ekonomik ve sosyal sorunların artmasına neden olmuştur.

İç Savaşlar ve Etnik Çatışmalar: Sovyetler Birliği'nin dağılması, bazı Afrika ülkelerinde iç savaşların ve etnik çatışmaların artmasının yolunu açmıştır.

Yeni Ortaklar ve Dış Yardımlar: Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, Afrika ülkeleri yeni ortaklar arayışına girmiştir. Bu süreçte, birçok Afrika ülkesi, Batı ülkeleri ve Çin gibi güçlerle ilişkilerini geliştirmiştir. Bu ülkeler, Afrika'ya ekonomik yardım, ticaret anlaşmaları ve yatırımlar sağlamışlardır.

Özellikle 1990 sonrası Sovyetler Birliğinin dağılması ve 2000'li yıllarla birlikte değişmeye başlayan uluslararası sistem için Afrika açılımları sistemin devamlılığı açısından bir çare olarak görülmüştür. Bu bağlamda Avrupa ve

IMF dış yardımlar konusunda belirli ön koşullarla ve normatif unsurlarla dahil olma stratejisi izlemiştir. Kıtayı sisteme dahil etmek ve yükselen Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kıtadaki gücünü azaltmak için "Demokrasi", İnsan Hakları", Hukuk Üstünlüğü", "Özgürlük" gibi kavramlarla hareket etmiştir. Bu stratejilere karşı Çin, Batılı devletlerden çok farklı bir strateji izleyerek hiçbir ön koşul dayatmamıştır ve herhangi bir siyasi talepte bulunmamıştır. Çin'in bu stratejisi Afrika Kıtasındaki gücünü artırmıştır.

2000'li yıllardan itibaren Afrika kıtası genelinde ekonomik büyüme gözlenmiştir. Birçok Afrika ülkesi, kaynak zenginliklerini daha etkili bir şekilde kullanarak ekonomik reformlar gerçekleştirmiştir. Özellikle doğal kaynaklara dayalı sektörler, büyümede önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, Nijerya, Güney Afrika, Angola, Kenya ve Etiyopya gibi ülkeler, ekonomik büyümelerini sürdürmüşlerdir.

Ayrıca Afrika, uluslararası yatırımların ve ticaretin ilgi odağı haline gelmiştir. Çin, Hindistan, Türkiye ve diğer bazı gelişmekte olan ülkeler, Afrika'da büyük yatırımlar yapmışlardır. Bu yatırımlar genellikle altyapı projeleri, enerji sektörü, tarım ve madencilik gibi alanlarda gerçekleşmiştir. Afrika'nın kendi iç ticaret hacmi de artmış ve bölgesel ekonomik entegrasyon çabaları güçlenmiştir.

23 Haziran 2000'de imzalanan Cotonou Deklerasyonu Benin'in başkenti Cotonou'da imzalanmıştır. Cotonou Antlaşması geliştirilmiş ekonomik ve ticari iş birliği, kalkınma yardımı ve siyasal diyalog yoluyla yoksulluğun azaltılması, demokratik ilkelerin kurumsallaşması, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı, devlet dışı aktörlerin katılımını içeren iyi yönetim, daha etkili proje iş birliği, barışın tesisi çabaları, çatışmaların önlenmesi ve çözümü, bölgesel entegrasyonu desteklemek olarak hedeflerini belirtti (Köse, 2014:13-14).

Afrika-AB Stratejisi, AB-Afrika ilişkisini bağışçı ilişkilerden güçlendirilmiş siyasi ortaklıklar, barış, güvenlik, demokratik yönetim ve insan hakları, ticaret, bölgesel entegrasyon ve altyapı, Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) alanlarında geliştirilmiş iş birliğiyle güçlendirilmiş bir stratejik ortaklık seviyesine yükseltti. Enerji, iklim değişikliği ve çevre, göç, hareketlilik ve istihdam. Bu Ortak AB-Afrika stratejisi, değerler, ortak çıkarlar ve hedefler üzerinde Avrupa-Afrika uzlaşmasının önemini vurguladı (Aslıgül, 2014:151).

2000'li yılların sonrasında Afrika'da siyasi değişimler yaşanmıştır. Bazı ülkelerde demokratikleşme süreci hızlanmış, çok partili seçimler düzenlenmiş ve demokratik kurumlar güçlenmiştir. Bununla birlikte, bazı ülkelerde hala otoriter yönetimler devam etmektedir ve siyasi istikrarsızlık sorunu sürmektedir.

Siyasal İletişim Bağlamında Kolonyalizm, Gündem 2063 Ve Afrika Kıtası

Kolonyalizm, genellikle 15. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar süren dönemde Avrupa devletlerinin, keşfedilen veya fethedilen topraklara yerleşerek, sömürgeci hakimiyet kurmaları ve bu toprakları kendi ekonomik, siyasi ve kültürel çıkarları doğrultusunda kullanmalarındır.

Kolonyal dönemde, sömürgeci güçlerin siyasi iletişim stratejileri, yerel halkları kontrol etmek, yönlendirmek ve istedikleri politikaları uygulamak amacıyla yapılmıştır. Bu stratejiler, çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Örneğin, yerel halka egemen olmak için dil, din, eğitim gibi kültürel araçlar kullanılır ve yerel yönetimler üzerinde sömürgeci güçlerin etkisi artırılmıştır. Bu, sömürgeci devletlerin politikalarını ve amaçlarını yerel halka iletebilme imkânı sağlamıştır.

Sömürgeci güçler ayrıca, yerel medya organlarını kontrol etmek veya kendi medya organlarını kurmak suretiyle de siyasi iletişimi şekillendirmiştir. Bu, yerel halka sömürgeci devletlerin üstünlüğünü ve haklılığını gösteren propaganda yayınları yapılmasını sağlamıştır. Yerel halk üzerinde etkili bir şekilde iletişim kurarak, sömürgeci güçler politikalarını meşrulaştırmış ve halkı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmiştir.

Kolonyalizm ayrıca yerel halkların kendi siyasi ve iletişim yapılarını da etkilemiştir. Sömürgeci devletler, yerel liderleri ve siyasi yapıları kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışır, gerektiğinde yerel liderleri destekleyerek veya devirerek kendi politikalarını uygulamaya çalışırlardı. Bu da yerel halk arasında siyasi ve toplumsal gerilimlere yol açabilirdi.¹

Ancak, kolonyalizm sürecinde yerel halklar da kendi aralarında ve sömürgeci güçlere karşı iletişim stratejileri geliştirmiştir. Direniş hareketleri, bağımsızlık mücadeleleri ve yerel kültürlerin korunması amacıyla iletişim ağları oluşturulmuştur. Yerel halklar, kendi taleplerini dile getirmek, birbirleriyle koordineli bir şekilde hareket etmek ve sömürgeci güçlere karşı direnmiştir.

Bu bağlamda, Afrika Birliği (AB), kıtadaki bağımsız devletlerin ortak bir platformda bir araya gelerek kıtadaki sorunları çözmek, kalkınmayı teşvik etmek ve siyasi birlik sağlamak amacıyla kurulmuştur. Afrika Birliği'nin ana hedefi, Afrika kıtasının tam bağımsızlığını ve ekonomik refahını sağlamak, barış ve güvenliği teşvik etmek, demokrasiyi güçlendirmek ve insan haklarını korumaktır.

Afrika Birliği'nin 2063 Gündemi, Afrika'nın geleceğini şekillendirmeyi amaçlayan bir stratejik vizyondur. Bu gündemde, kolonyalizmin etkilerini

¹ <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/etkinlik-afrika-ve-yeni-somurgencilik.pdf>, E.T. 15.06.2023.

geride bırakarak, Afrika kıtasının siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan güçlü bir konuma gelmesini hedeflenmektedir. 2063 Gündemi, kıtadaki ekonomik büyümeyi teşvik etmek, altyapıyı geliştirmek, eğitim ve sağlık hizmetlerini iyileştirmek, kadın haklarını güçlendirmek, gençlere fırsatlar sunmak gibi bir dizi hedefi içermektedir.

Kolonyalizm, Afrika Birliği'nin 2063 Gündemi üzerinde derin bir etkiye sahip olmuştur. Gündem, Afrika kıtasının geçmişte yaşadığı sömürgeci tecrübelerden ders çıkarmayı ve kalkınmayı sağlamayı hedeflemektedir. Bu çerçevede, sömürge döneminin yıkıcı etkilerini geride bırakarak, kıtadaki kaynakların adil bir şekilde kullanılmasını, kalkınmanın yerel toplulukları kapsayan bir şekilde gerçekleşmesini ve yerel halkların aktif katılımını teşvik etmeyi amaçlar.

Afrika kıtasının yaşadığı kolonizasyon dönemi, güçlü bir ülkenin diğer ülkeleri siyasi, ekonomik ve kültürel olarak etkisi altına alma veya kontrol etme politikasıdır. Siyaset biliminde emperyalizm kavramı ile açıklanan sömürgeleştirme ve kolonileştirme süreci, güçlü bir ülkenin diğer ülkeler üzerinde hakimiyet kurma ve kaynaklarına erişme amacıyla genellikle askeri, ekonomik veya siyasi yöntemler kullanarak yayılma eğilimini ifade etmektedir. Kavram sonrasında 1884 Berlin Konferansı'nda, bölgelerin, farklı güçler arasındaki kaynakların kontrolünde karşılıklı rekabete dayalı uluslararası sistem olarak formüle edilmesidir (Sönmezoğlu,2014:78) olarak açıklanmıştır.

Üstün güç olma amacıyla Avrupa finans-sermayesinin büyümesini her şeyden önce kurduğu kolonyal sistem sağlandığı ölçüde, devamlılığının olacağı bilinmektedir. Bu kolonyalizm ve emperyalizm bu iki terim arasındaki ayrımı incelerken zamansal çerçevede değil de uzamsal çerçevede ve köklerinin metropolde yatan ve tahakküm ve denetimin doğrudan bir sürece yol açan bir kuram olarak düşünebiliriz (Loomba, 2000:19).

Köle ticareti ile başlayan Afrika Kıtasının Batılı kaşiflerle tanışma serüveni siyah Afrikalılar için mal alışverişinde bulunmak, onları köle olarak kullanmak veya satmak için satın almaktır. Sırasıyla ismini taşıyan üç köle ticareti yapıldı; Doğu ticareti, Batı ticareti ve Afrika içi ticareti (Pierre-Bolou, 2011:8).

İnsanın metalaşması Kıtanın sadece bir pazar olarak görülmediğinin de göstergesi olmuştur. Bismarck, Konferansı'nda, David Livingstone'un "Commerce, Christianity, Civilization (Ticaret, Hıristiyanlık ve Medeniyet). Konferans, Afrika kıtasının iç kesimlerini dışa açarak "yerlilerin uygarlaştırılmasını" teşvik etmek amacıyla olduğu iddia edilmiştir. Livingstone konuşmasını toplantının barış ve insanlık davasına hizmet etmesini umduğunu söyleyerek tamamlamıştır (<https://dunyadanceviri.wordpress.com/2016/01/18/bismarck-afrikanin-en-degerli-varliklarini-nasil-talan-etti>

adekeye-adebajo/). Konferans sonrası Afrika kıtası kâğıt üzerinde bir cetvelle sınırları çizilerek paylaşılmıştır.

Geçmişte birçok Afrika ülkesi güçlü devletlerin sömürgeci olmuştur. Bu bağlamda geri bırakılmış, yoksullaşmış ve gelişmeye açık olamamıştır.

Geri bırakılmışlık, güçlü devletlerin sömürgeleştirilen veya baskı altında tutulan bölgelerde ekonomik, siyasi ve sosyal gelişimi engellemesi durumudur. Bu durum, yerel kaynakları sömürülmesi, yerel endüstrilerin baskı altına alınması, yerel kültürlerin bastırılması ve yerel yönetimlerin etki altına alınmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Geri bırakılmışlık, Afrika kıtasının tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Sömürge döneminde, Avrupa devletleri Afrika'nın doğal kaynaklarını sömürmüş, yerel ekonomileri sömürge güçlerinin çıkarlarına hizmet edecek şekilde şekillendirmiştir.

Yerel sanayiler baskı altına alınmış ve tarım ürünleri genellikle sömürgecilerin talepleri doğrultusunda üretilmiştir. Bu durum, yerel ekonomilerin dışa bağımlı hale gelmesine ve endüstriyel gelişimin engellenmesine yol açmıştır.

Yerel kaynakların ve zenginliklerin yabancı şirketler ve ülkeler tarafından sömürülmesidir. Afrika'nın doğal kaynakları, genellikle emperyalist devletler ve çok uluslu şirketler tarafından çıkarılmakta ve işlenerek ihraç edilmektedir. Bu durum, yerel halkların yararına olan kaynakların dışarıya akmasına ve yerel ekonomilerin güçsüzleşmesine neden olmuştur.

Güçlü kolonyal ülkelerin iletişim üzerindeki etkisi aynı zamanda bilgi akışını kontrol ve manipüle etmesinden kaynaklanmaktadır.

Güçlü bir ülkenin, hedef ülkelerdeki bilgi akışını kontrol etme veya manipüle etme çabaları, insanların gerçekleri görmesini engelleyebilir ve kendi çıkarları doğrultusunda bilgi yayılmasını sağlayabilir. Bu da yerel halkın düşüncelerini şekillendirmeye ve politikaları desteklemeye yönelik bir propaganda aracı olarak medyanın siyasal iletişim açısından önemini göstermektedir.

Geri bırakılmışlık, sömürünün, sosyal ve insani alanlardaki etkisidir. Devlet işlevsizleşmekte, eğitim, sağlık hizmetleri ve altyapı gibi temel hizmetlerde yetersizlikler ve eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır. Yabancı sömürgeciler genellikle yerel halklara ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapmaktadır ve kültürel baskılar uygulanmaktadır.

Endüstri 4.0 Süreci ve Afrika Birliği - Gündem 2063

Endüstri 4.0, üretim sektöründe dijitalleşme ve otomasyonun yoğun olarak kullanıldığı bir dönemi ifade eder. Bu dönemde, yapay zekâ, büyük veri,

robotik, nesnelerin interneti (IoT) gibi teknolojilerin kullanımı, üretim süreçlerini daha verimli hale getirmeyi ve yeni iş modellerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Endüstri 4.0, dijital teknolojilerin üretim süreçlerine entegre edildiği bir dönem ifade ederken, Afrika kıtası bu dönemde çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır.

Afrika'nın endüstriyel altyapısı ve teknolojik kapasitesi, diğer bölgelerle kıyaslandığında Endüstri 4.0 sürecini Gündem 2063 vizyonu ile yakalaması zayıf görünmektedir. Ancak, Afrika'nın Kıta olarak potansiyeli ve büyüme fırsatları devam etmektedir. <https://bilgiocakta.com/uploads/ekitaplar/16.pdf>, (E.T.15.06.2023).

Endüstri 4.0'ın Afrika kıtasında nasıl gerçekleşeceği, birçok faktöre bağlıdır. Bunlar arasında teknolojik altyapı, eğitim seviyesi, işgücü becerileri, ekonomik politikalar ve politik istikrar gösterilebilir.

Afrika kıtasında bazı ülkeler, dijital dönüşüm ve endüstri 4.0'a geçiş konusunda ilerleme kaydetmiştir. Özellikle Kenya, Güney Afrika, Nijerya ve Fas gibi ülkeler, teknolojik girişimcilik, dijital finansal hizmetler ve telekomünikasyon gibi alanlarda başarılı örnekler sergilemişlerdir. Fakat bunlar dışardan alınan teknolojiler olması bağlamında sadece Kıtayı dış dünyaya bağlamakla sınırlı kalmaktadır.

Endüstri 4.0'ın Afrika için fırsatlar sunabileceği alanlar arasında tarım, enerji yer almaktadır. Özellikle, tarımda, akıllı tarım teknolojileri kullanarak verimlilik artırılabilir ve gıda güvenliği, sürdürülebilir enerji kaynaklarına geçiş ve enerji verimliliği çözümleri ile elektrifikasyon sağlanabilir.

Sağlık hizmetlerinde, tele-tıp ve uzaktan sağlık hizmetleri gibi yenilikçi çözümlerle sağlık erişimi iyileştirilebilir. Altyapıda ise akıllı şehirler ve sürdürülebilir ulaşım sistemleri gibi projelerle kıtasal kalkınma desteklenebilir.

Ancak, Afrika kıtasının Endüstri 4.0'a geçişi için bazı zorluklar da bulunmaktadır. Bunlar arasında dijital uçurum, altyapı eksiklikleri, yetersiz eğitim ve beceriler, yüksek işsizlik oranları ve politik istikrarsızlık gibi faktörler yer almaktadır.

Bu zorlukların üstesinden gelmek için, kamu-özel sektör iş birliği, yatırım teşvikleri, eğitim reformları ve politik istikrar gibi çeşitli önlemler alınması gerekmektedir.²

Bu bağlamda, Afrika, ulusal ve bölgesel kalkınma stratejilerine uygun olarak yerlileştirme hedefiyle 50 yıllık kalkınma planını, Gündem 2063'ü uygula-

² https://tasam.org/Files/PDF/Raporlar/Afrika_Gundem_2063_pdf_a574ce86-2d81-47de-8c1a-8e2a229f468a.pdf.T. 14.06.2023.

maya başlamıştır. Kıta, bu eylem planı kapsamında ve 2019 hedefleri çerçevesinde yüzde 32'lik toplam oranla kısmi ilerleme kaydetmiştir.

Söz konusu planın yedi ana başlığı genel hedeflerine yönelik gelişim tablosu aşağıda yer almaktadır. Tablo' da Gündem 2063 vizyonu Chat GPT aracılığı ile Endüstri 3.0 ve Endüstri 4.0 dönem özellikleri ile karşılaştırılmıştır.

Chat Gpt Analiz Yöntemi

Tablo 1: Afrika Kıtası Gündem 2063 Vizyonu- Endüstri 3.0 ve Endüstri 4.0 Karşılaştırma Tablosu

Gündem 2063 Vizyonu	Endüstri 3.0 Süreci	Endüstri 4.0 Süreci
Tam Teşekküllü Büyüme ve Sürdürülebilir Kalkınma Temelli Refah (%29) Endüstri 4.0 süreci hedefi	Ekonomik büyüme maddi refahı hedeflemektedir. Çevresel etkileri minimize ederek ve sosyal adaleti sağlayarak ekonomik büyüme elde etmeyi hedefler.	Teknolojik yenilikler ve otomasyon ile ekonomik büyümeyi desteklemek. Akıllı Enerji Yönetimi Akıllı Tarım
Yüksek Yaşam Standardı, Yüksek Yaşam Kalitesi Herkes için Sağlık Hizmeti. Endüstri 3.0 hedefi	İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılamaının yanı sıra daha fazla konfor, güvenlik ve refah sağlamayı amaçlar. Sağlıklı çevre, iyi eğitim olanakları, kültürel etkinliklere erişim, sosyal bağlantılar ve güvenli bir yaşam kalitesinin önemli unsurlarıdır.	Akıllı Ev Teknolojileri Enerji Verimliliği Sağlık Teknolojileri Telemedicine gibi inovasyonlar
İyi Eğitimli Vatandaşlar ile Bilim, Teknoloji ve İnovasyon Esaslı Yetenek Devrimi Endüstri 3.0 hedefi	Endüstri 3.0 dönemi iyi eğitimli vatandaşların önemini ve bilim, teknoloji ve inovasyon odaklı yetenek devrimini vurgulamaktadır.	Bilim, teknoloji ve inovasyon alanlarında sağlam bir temel sahip olan bireyler yetiştirmek. Veri analitiği ve yapay zekâ gibi alanlarda bilgi sahibi olunabilir.
Sağlıklı ve İyi Beslenen Vatandaşlar Endüstri 3.0 hedefi	Endüstri 3.0 döneminde sağlıklı ve iyi beslenen vatandaşlar; Bilinçli tüketim, sağlıklı ve doğal ürünler, yerel üretim ve tüketim, Beslenme eğitimi ve bilinçlenme	Endüstri 4.0 süreci, sağlıklı ve iyi beslenen vatandaşlar hedefine ulaşmada teknoloji ve dijital inovasyonların önemli bir rol oynadığı fırsatını sunar.
Dönüştürülmüş Ekonomiler ve İstihdam Artırımı Endüstri 3.0 hedefi	Yeni iş alanları ve meslekler, Endüstri 3.0 ile birlikte birçok yeni iş alanı ve meslek ortaya çıkmıştır.	Endüstri 4.0 geleneksel üretim yöntemlerini dijitalleştirerek ve otomatize ederek üretim süreçlerini daha verimli hale getirir. Bu teknolojiler dijital pazar yerleri, bulut tabanlı hizmetler ve dijital ticaret gibi alanlarda yeni iş fırsatları olur.

<p>Verimlilik ve Üretimi Artırmaya Yönelik Modern Tarım Endüstri 3.0 hedefi</p>	<p>Endüstri 3.0 tarım sektöründe verimliliği ve üretimi artırmaya yönelik modern tarım uygulamalarını beraberinde getirmiştir. Dikey tarım ve seracılık geliştir. Bitki genetiği keşfedilir.</p>	<p>Tarımsal robotik sistemler ve otonom makineler, tarım süreçlerini otomatize ederek iş gücünün verimliliğini artırır. Büyük veri analitiği, sensör teknolojileri ve yapay zeka, tarım sektöründe veri toplama, analiz etme ve karar verme süreçlerini geliştirir.</p>
<p>Hızlandırılmış İktisadi Gelişmeye Yönelik Mavi Ekonomi veya Okyanus Ekonomisi Endüstri 3.0 hedefi</p>	<p>Endüstri 3.0 döneminde hızlandırılmış ekonomik gelişmeye yönelik bir kavramdır.</p>	<p>Akıllı sensörler, veri toplama ve analiz teknolojileri, deniz ekosistemlerinin izlenmesi, balıkçılık faaliyetlerinin takibi ve su kirliliği gibi çevresel faktörlerin kontrolünde kullanılır. Akıllı gemiler, otonom gemiler ve dronlar, deniz taşımacılığı ve lojistik süreçlerini daha etkin ve verimli hale getirebilir. Büyük veri analitiği ve yapay zeka gemi rotalarının optimize edilmesi, enerji verimliliğinin artırılması ve denizcilik güvenliği konularında rol oynar.</p>

Gündem 2063 ise Afrika Birliği (AU) tarafından ortaya konan bir vizyon ve strateji belgesidir. Bu belgede, Afrika kıtasının sosyal, ekonomik ve politik alanlarda hedeflerini belirlemekte ve kalkınma yolunda ilerlemesini göstermektedir. Gündem 2063, kıtanın kalkınmasını sürdürülebilir bir şekilde sağlamak, ekonomik büyümeyi desteklemek, eşitlik ve adaleti sağlamak, barış ve güvenliği güçlendirmek gibi hedeflerle şekillenmektedir.

Yukarıda yer alan tabloda görüldüğü gibi Afrika Birliği Gündem 2063 Vizyonu'nun hedefleri Endüstri 3.0 dönemine gönderme yapmaktadır. Gündem 2063 Vizyonu raporunda yer alan genel yedi başlık yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. ChatGPT aracılığı ile tek tek cevaplandırılmıştır. ChatGPT'nin verdiği cevaplara göre her bir başlık Endüstri 3.0'mı yoksa Endüstri 4.0 dönemine mi ait araştırılmıştır. ChatGPT'nin verdiği cevaplara göre Afrika Birliği Gündem 2063 Vizyonu ağırlık olarak Afrika kıtasını Endüstri 3.0'a taşıma hedefi gütmektedir. Endüstri 3.0 aşamasına gelemeyen bir devlet Endüstri 4.0 sürecine evrimsel olarak geçemez.

Sonuç

Afrika kıtasının sömürülmesi ve kolonyalizm ilişkisi tarihsel olarak Afrika'nın birçok bölgesinde yaşanan Avrupa gücünün Afrika'yı sömürgeleş-

tirme ve kontrol etme çabalarını anlatmaktadır. Bu durum, 13. yüzyıldan itibaren Avrupalı keşifçilerin Afrika'yı keşfetmeleriyle başlamış ve 19. ve 20. yüzyıllarda sömürgecilik döneminin zirvesine ulaşmıştır.

Afrika kıtası, sömürgeci güçlerin dikkatini çeken zengin doğal kaynakları, değerli mineralleri ve stratejik konumu nedeniyle büyük ölçüde hedef haline gelmiştir.

Avrupalı devletler, Afrika'yı kontrol etmek ve kaynaklarını sömürmek için çeşitli yöntemler kullanmışlardır. Öncelikle, askeri güçlerini kullanarak yerel halkları ele geçirmiş ve sömürgeleştirmişlerdir. Bu dönemde sömürge güçleri, yerli halkları sömürmek, yerel kaynakları ele geçirmek ve kendi ekonomik çıkarlarını sağlamak amacıyla tarım, madencilik, ormancılık ve diğer sektörlerde çalıştırmışlardır.

Emperyalist devletler, Afrika'da demiryolları, limanlar, ticaret yolları ve diğer altyapı projeleri de dahil olmak üzere kendi çıkarlarına hizmet eden altyapıları inşa etmişlerdir. Bu projeler genellikle yerel halkın çıkarlarından ziyade sömürgecilerin çıkarlarına hizmet etmiştir.

Afrika'nın sömürülmesi, yerel halkların topraklarının gasp edilmesi, zorla çalıştırılması, yerli kültürlerin bastırılması, köle ticareti ve ayrımcı politikalar gibi bir dizi insan hakları ihlaliyle sonuçlanmıştır. Bu süreç, yerel ekonomilerin çökmesine, doğal kaynakların aşırı sömürülmesine ve sosyal, politik ve ekonomik istikrarsızlığa yol açmıştır. Afrika'nın bağımsızlık mücadeleleri ve sonrasındaki dönemde de emperyalizmin izleri hala hissedilmektedir.

Endüstri 4.0 ve Gündem 2063 bir araya geldiğinde, Afrika kıtasında teknolojik dönüşüm ve kalkınma hedeflerinin birleştiği bir vizyonu anlatmaktadır. Afrika kıtası, Endüstri 3.0 sürecini tamamlamadan Endüstri 4.0 sürecine geçemez. Ancak bilişim teknolojilerini benimseyerek ekonomik büyümeyi hızlandırabilir, iş fırsatlarını artırabilir ve sosyal kalkınmayı teşvik edebilir. Örneğin, yapay zekâ ve büyük veri analitiği, tarım sektöründe verimliliği artırabilir ve gıda güvenliği sağlanmasına yardımcı olabilir. Nesnelerin interneti, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini artırabilir ve tele-tıp uygulamalarını geliştirebilir. Fakat Afrika kıtasının bu sürece ulaşması için önünde uzun bir yol görünmektedir. Daha Endüstri 3.0 sürecini bile tam olarak gerçekleştirememiştir.

Gündem 2063'ün hedefleri, Endüstri 4.0 teknolojileriyle desteklenebilir. Örneğin, eğitim alanında dijitalleşme ve uzaktan eğitim, insan sermayesinin güçlenmesine katkıda bulunabilir. Yerel üretim ve endüstriyel iş birlikleri, kıtadaki sanayi tabanını güçlendirebilir ve işsizlik sorununu azaltabilir. Aynı zamanda, sürdürülebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmak, çevre dostu endüstrilerin gelişmesini teşvik edebilir.

Gündem 2063 ise Afrika Birliği (AU) tarafından ortaya konan bir vizyon ve strateji belgesidir. Bu belgede, Afrika kıtasının sosyal, ekonomik ve politik alanlarda hedeflerini belirlemekte ve kalkınma yolunda ilerlemesini göstermektedir. Gündem 2063, kıtanın kalkınmasını sürdürülebilir bir şekilde sağlamak, ekonomik büyümeyi desteklemek, eşitlik ve adaleti sağlamak, barış ve güvenliği güçlendirmek gibi hedeflerle şekillenmektedir.

Kaynakça

W. Brown. (2002). **European Union and Africa: The Restructuring of North-South Relations**, I.B. Limited Press, London.

Pelin Sönmezoğlu, (2014). Avrupa Birliği'nde Yeni Dönem Postkolonyal İlişkiler ve Göç Politikaları Diyaloğu", **Yayınlanmış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Ania Loomba, (2000). **Kolonyalizm ve Postkolonyalizm** (çev.: Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı.

Olufami Babarinde ve Stephen Write, (2013). "Africa-EU Partnership on Trade and Regional Integration", AA Strategic Partnership, Palgrave Macmillan, New York.

Aslıgül Sarıkamış Kaya, (2014). **Explaining Change In EU Development Policy Towards Sub-Saharan Africa In The 2000s: The Perspectives Of System, Process And Power**", A Thesis Submitted To The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University, February.

Nandy, A. (1980). *The Intimate Enemy: Loss and Recovery of Self Under Colonialism*. New Delhi: Oxford University Press.

Çağrı Köse, (2014). **Roma Antlaşması'ndan Catanu'ya Afrika-Avrupa ilişkileri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler (Afrika Çalışmaları) Anabilim dalı, Ankara.

<https://dunyadanceviri.wordpress.com/2016/01/18/bismarck-afrikanin-endergerli-varliklarini-nasil-talan-etti-adekeye-adebajo/>(E.T. 13.06.2023).

<https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/etkinlik-afrika-ve-yeni-somurgelicilik.pdf>

<https://bilgiocakta.com/uploads/ekitaplar/16.pdf>. (E.T.14.06.2023).

https://tasam.org/Files/PDF/Raporlar/Afrika_Gundem_2063_pdf_a574ce86-2d81-47de-8c1a-8e2a229f468a.pdf, E.T. 14.06.2023).

Etiyopya'nın Baraj İnşası ve Aşağı Akıştaki Mısır ve Sudan İçin Enerji Sorunları

Sultonov Saidsamadkhon SAİDKAMOLKHONOVİCH*

Özet

Afrika, yeraltı zenginlikleriyle tanınmasına rağmen birçok bölgede su stresi yaşamaktadır. Hızlı demografik değişim ve yaklaşık 1,2 milyar nüfusla kıta, sınır aşan sulardan kaynaklı yönetim konularında henüz bölgesel iş birliği ve uzlaşmaya sahip değildir. Bu çalışma, Etiyopya, Sudan ve Mısır arasındaki ilişkilerde Nil Nehri'nin politik boyutlarını incelemektedir. Özellikle, 2011'de başlayan Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın (BERB) inşasıyla ortaya çıkan etkileri ele almaktadır. Etiyopya'nın Nil Nehri'nde yeni bir rol üstlenme hedefi, Sudan ve Mısır'ın tepkileri ve BERB projesinin barışçıl iş birliği veya çatışmaya olan potansiyeli bu araştırma tarafından irdelenmektedir. Bu çalışma, BERB ve Nil Nehri çevresinde şekillenen jeopolitiği aydınlatarak konuya ışık tutmayı amaçlamaktadır

Anahtar Kelimeler: Nil Nehri, baraj, enerji, Büyük Etiyopya Yeniden Doğuş Barajı (BERD), Etiyopya, Mısır, Sudan.

Ethiopia's Dam Building and Economic Energy Issues For Downstream Egypt and Sudan

Abstract

Despite its renowned underground wealth, Africa faces water stress in various regions. With rapid demographic changes and a population of approximately 1.2 billion, the continent still lacks regional cooperation and consensus in managing transboundary waters. In this context, the relations between Ethiopia, Sudan, and Egypt surrounding the Nile River present significant political dimensions to be explored. Specifically, this study focuses on the impacts of the Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD) construction, which began in 2011. It examines Ethiopia's ambition to assume a new role on the Nile, the reactions of Sudan and Egypt, and the potential for the GERD project to contribute to peaceful cooperation or conflict. The research aims to shed light on the multifaceted geopolitics revolving around the GERD and the Nile River.

Keywords: Nile River, dam, energy, Great Ethiopian Rebirth Dam (GERD), Ethiopia, Egypt, Sudan.

Giriş

Mavi Nil üzerindeki Büyük Etiyopya Yeniden Doğuş Barajı'nın (BERD) inşası, özellikle Mısır ve Sudan gibi aşağı akıştaki ülkeler üzerinde potansiyel etkileri konusunda önemli endişelere ve tartışmalara yol açmıştır. Bu makale, Etiyopya'nın baraj inşası, ekonomik enerji sorunları ve Mısır ve Sudan için olası sonuçları arasındaki karmaşık ilişkileri araştırmaktadır. BERD, tamamlandığında Afrika'nın en büyük hidroelektrik santrali olacak ve Etiyopya'da önemli miktarda temiz enerji üretebilecek potansiyele sahiptir. Ancak, barajın inşası, su güvenliği, tarım ve enerji erişimi konularında algılanan tehditler nedeniyle aşağı akıştaki ülkeler, özellikle Mısır ve Sudan, arasında endişelere neden olmuştur.

Berd Barajının İnşası ve Sorunlar

BERD inşası, su hakları ve barajın dolma ve işletilmesi konularında anlaşmazlıklara yol açmıştır. Mısır, su kaynakları ve tarım için Nil Nehri'ne büyük ölçüde bağımlı olması nedeniyle, su akışındaki herhangi bir kesinti ulusal düzeyde büyük bir endişe kaynağıdır. Sudan, Etiyopya'nın kalkınma hedeflerine destek olurken, su kaynaklarına ve alt akıştaki altyapısına yönelik potansiyel etkiler konusunda da endişeler taşımaktadır.

2011 yılında Etiyopya'nın tek taraflı olarak BERB'in inşasına başlamasıyla birlikte, bölgede su kaynakları üzerindeki anlaşmazlıklar ve gerilimler artmıştır. Bu tarihten Temmuz 2020'ye kadar geçen süre içinde, inşaat operasyonlarının yaklaşık yüzde 75'i tamamlanmış ve Etiyopya baraj rezervuarının ilk dolumuna başlamıştır. BERB, tamamlandığında Afrika'nın en büyük hidroelektrik santrali olacak ve Etiyopya'nın enerji ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynayacaktır.

Mısır için BERD önemli zorluklar ortaya koymaktadır. Barajın depolama kapasitesi nedeniyle azalan su akışı, Nil Deltası'ndaki tarımsal üretimi etkileyebilir ve gıda güvenliği ile geçim kaynaklarını etkileyebilir. Ayrıca, Mısır'ın hidroelektrik enerjiye bağımlılığı, potansiyel enerji kıtlığı konusunda endişelere yol açmaktadır. Etiyopya ve Mısır'ın merkezinde olduğu bölgesel bir çatışmanın patlak vereceği ve Sudan'ın Addis (2013 ile 2017 arasında olduğu gibi) veya Kahire'nin (2019 arasında olduğu gibi) tarafına çekileceği hakkında spekülasyonlar ve 2021)– hem bölge içinde hem de bölge dışında yaygın olmaya devam ediyor. Nil, iklim değişikliği ve su kıtlığının şimdi ve gelecekte kırılgan toplumları nasıl parçalayacağına dair tartışmalarda nadiyen yer alıyor.

Sudan'ın endişeleri, barajın su akışı, sulama sistemleri ve alt akıştaki kendi barajlarının güvenliği üzerinde odaklanmaktadır. Ayrıca, Sudan artan elek-

trik arzı gibi olumlu ekonomik sonuçları beklemekte, ancak barajın dolma süreci ve su yönetimi uygulamaları konusunda belirsizliklerle karşı karşıyadır.

Sonuç

Endişelerin ele alınması ve adil bir çözüm bulunması, diplomasi yoluyla müzakereler ve bölgesel işbirliği gerektirir. Üç ülke, Afrika Birliği himayesinde çeşitli müzakere turu yapmış olup, barajın işletilmesi ve su paylaşımı düzenlemeleri konusunda anlaşmalara ulaşmayı hedeflemektedir.

Etiyopya'nın Mavi Nil üzerindeki baraj inşası, aşağı akıştaki Mısır ve Sudan için meşru endişelere neden olmaktadır. Ekonomik kalkınma, enerji ihtiyaçları ve su güvenliği arasındaki denge, adil ve eşitlikçi bir çözüm için sürekli diyalog, uluslararası su hukuku ilkelerine bağlılık ve sürdürülebilir işbirliği gerektirmektedir.

Kaynakça

Dr. Yunus Turhan, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi. **“Büyük Etiyopya Rönesans Barajının Mısır, Sudan ve Etiyopya'nın Su Jeopolitiğine Etkisi”**.

“The Grand Ethiopian Renaissance Dam: Africa's Water Tower, Environmental Justice & Infrastructural Power”. Harry Verhoeven. (2021).

Fred H. Lawson, **“Egypt versus Ethiopia: The Conflict over the Nile Metasizes,”** *The International Spectator* 52 (4) (2017): 129–144.

Rural21 journal. **“Benefits from the Nile's Grand Ethiopian Renaissance Dam”**.Humboldt University Berlin. 05.10.2021.

Afrika'nın Tarih ve Kültürünün Objektif Bir Bakış Açısı İle Ele Alınması

Gizem YOLDAŞ*

Özet

Kültür ve tarihin kabul görmesi medeniyetleri var eder. Afrika toplumu ise yazılı kaynaklarının yeterince olmayışı ile uzunca bir zaman ötekileştirilmiştir. Oysa Afrika; kültürel ve coğrafik olarak tek bir tanımlamayla ifade edilemeyecek uzun tarihi, süregelen önyargılara sığmayacak kadar geniş alanı, yüzlerce farklı dili içerisinde barındırması, yedi iklimi ve rengarenk kültürüyle ilgi çeken bir hazinedir.

Afrika toplumunun köklü kültür ve tarihi sözlü olması bakımından değersiz addedilerek uzun yıllar boyunca kabul görmemiş; ayrıca maruz kaldığı sömürge faaliyetleri sonucunda tarihsel tüm olaylar geri plana atılarak "sömürge öncesi" ve "sömürge sonrası" diye iki dönemde anlatılagelmiştir. Bu yönüyle de Uluslararası arenada yüzyıllardır "talihsiz topluluklar" olarak anılmış; kültürel, tarihsel anlamda yapılmış ya da yapılacak olan birçok çalışma gölgelenmiş, bir anlamda göz ardı edilmiştir. Diğer yandan Aydınlanma Çağından başlayarak; David Hume'un "Beyazlarınkinden başka medeniyet tanımam" diyerek ve Hegel'in bu kıtayı kendi içerisinde renk skalası oluşturarak tanımlaması sistematik zorbalıkla kültür ve medeniyet aktarımında, ötekileşmiş bir toplum olarak kalmasına neden olmuştur. İnsanlığın ilk ortaya çıktığını düşündüğümüz tarihlerden başlayarak Afrika'nın da bu sahnede var olduğunu bilmek gerekmektedir. Afrika köklü gelenekleri, animist kültürü ve inançları, kolektif yaşam

stilleriyle müstakil bir çalışma alanıdır. Afrika kıtası tarih ve kültürüyle objektif bir birim olarak uluslararası kaynaklarla birlikte kendi sözlü yazılı kaynakları da dahil edilerek incelenmelidir.

Son yıllarda süregelen bu ayırıştırıcı ve soyutlayıcı incelemelerin yerini bütüncül yaklaşımlara bırakıyor olması, Afrika'yı diğer toplumlarda merak uyandır hale getirmiştir. Nitekim UNESCO ve birçok yerel tarihçinin de söz sahibi olduğu sekiz ciltlik "General History of Africa" isimli eser bu alanda açılan temel kapı sayılabilir. Bu araştırmanın amacı da günümüzde ön yargılardan arınmış yaklaşımlarla ele alınmaya başlanan Afrika'nın kültür ve medeniyetini ortaya koymaktır. Araştırmanın evreni, ağırlıklı olarak Afrika kıtasındaki kolektif yaşam stilleri, gelenekler ve Afrika tarihi olacaktır.

Bu sebeple yanıt arayacağımız bazı sorular, 'Afrika geleneği nedir?' 'Kolektif yaşam bu coğrafyada nasıl şekillenmiştir?' 'Tarih sahnesinde Afrika'nın ortaya çıkışı?' olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Afrika medeniyeti, kültürü ve gelenekleri, Kolektif yaşam stilleri, Afrika Tarihi.

* Gizem YOLDAŞ, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat, gizemmyoldass@gmail.com, ORCID NO: 0009-0003-9523-4570.

Considering Africa's History and Culture With An Objective Perspective

Abstract

Acceptance of culture and history creates civilizations. The African society, on the other hand, has been marginalized for a long time due to the lack of written sources. However, Africa; It is a treasure that attracts attention with its long history that cannot be expressed with a single cultural and geographical definition, an area too wide to fit into ongoing prejudices, hundreds of different languages, seven climates and colorful cultures.

The deep-rooted culture and history of the African society were considered insignificant in terms of being oral, and it was not accepted for many years; In addition, as a result of the colonial activities it was exposed to, all historical events were thrown into the background and told in two periods as pre-colonial and post-colonial. In this respect, they have been called unfortunate communities and the international arena for centuries; Many studies that have been done or will be done in cultural and historical sense have been overshadowed and in a sense ignored.

On the other hand, starting from the Age of Enlightenment; David Hume's saying that: I do not know any civilization other than that of the whites and Hegel's definition of this continent by creating a color scale within itself caused it to remain an marginalized society in the transfer of culture and civilization through systematic bullying. It is necessary to know that Africa also existed on this stage, starting from the dates when we think that

humanity first emerged. It is an independent field of study with its deep-rooted African traditions, animist culture and beliefs, and collective lifestyles. As an objective unit with the history and culture of the African continent, it should be examined by including its own oral and written sources together with international sources.

The fact that these divisive and isolating studies, which have been going on in recent years, have been replaced by holistic approaches, has made Africa arousing interest in other societies. As a matter of fact, the eight-volume work named; General History of Africa in which UNESCO and many local historians have a say, can be considered the main gateway to this field. The aim of this research is to reveal the culture and civilization of Africa, which is now being handled with approaches free from prejudices. The universe of the research will be the collective lifestyles, traditions and African history mainly in the African continent.

For this reason, some of the questions we will seek answers to are, what is the African tradition? How has collective life been shaped in this geography? When did it exist on the stage of history and what did it experience? will be.

Keywords: Africa, African civilization, culture and traditions, Collective lifestyles, African history.

Giriş

Tarih ve kültürün kabul görmesi medeniyetleri var eder. Afrika toplumu ise yazılı kaynaklarının yeterince olmayışı ile uzunca bir zaman ötekileştirilmiştir. Oysa Afrika; kültürel ve coğrafik olarak tek bir tanımlamayla ifade edilemeyecek uzun tarihi, süregelen önyargılara sığmayacak kadar geniş alanı, yüzlerce farklı dili içerisinde barındırması, yedi iklimi ve rengarenk kültürüyle ilgi çeken bir hazinedir.

Afrika'nın tarihine baktığımızda, incelenmesinin geciktiğini ve hatta sömürge güçlerinin kıtaya, yanlış tarih kılıfları giydirdiklerini görüyoruz. Oysa Afrika diğer tüm medeniyetler gibi objektif bir bakış ve müstakil araştırma metodlarıyla incelenmelidir. Peki kıtanın tarihinin incelenmesinin bu denli gecikmesinin ve sömürge güçleri tarafından tarihinin yanlış biçimde değiştirilerek anlatılmasının sebebi nedir? Kıtanın, öncelikli olarak bu mevcut sorular çerçevesinde bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, ilerleyen bölümlerde tarih ve medeniyetin objektif bir biçimde açıklanmasında bize yol gösterici olacaktır.

Afrika'yı Tarih Yazımında Ötekileştiren Temel Faktörler

Afrika'nın tarih ve kültürünün ötekileştirilmesi, uzun süredir devam eden bir sorundur. Bu durum, genellikle Batı merkezli bakış açıları, kolonyalizm, ırkçılık ve kültürel aşağılama gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Kolonyalizm ve Kültürel Baskılama: 19. ve 20. yüzyıllarda birçok Avrupa gücü, Afrika'yı sömürgeleştirmiş ve hâkimiyet kurmuştur. Bu dönemde yerel kültürler bastırılmış, yerli diller ve gelenekler baskı altına alınmıştır. Yerel halkların kültürel ifadeleri, dini inançları ve sanatları kültürel sömürgecilik ve asimilasyon politikaları tarafından değersizleştirilmiş veya yok sayılmıştır.

Stereotipler ve Önyargılar: Batı toplumları, Afrika'yı sıklıkla negatif stereotiplerle etiketleyen bir bakış açısına sahip olmuşlardır. Nitekim Aydınlanma Çağından başlayarak; David Hume'un "Beyazlarınkinden başka medeniyet tanımam" diyerek ve Hegel'in bu kıtayı kendi içerisinde renk skalası oluşturarak tanımlaması sistematik zorbalıkla kültür ve medeniyet aktarımında, ötekileşmiş bir toplum olarak kalmasına neden olmuştur. Ayrıca Afrika yoksulluk, hastalık, açlık, savaşlar ve geri kalmışlık gibi negatif durumlarla bütünleştirilmiş ve bu bütünleşim ile Afrika'nın gerçek kültürel zenginlikleri ve tarihe katkısı görmezden gelinmiştir.

Arşiv Eksikliğinin Neden Olduğu Gecikmiş Tarih Yazımı: Afrika tarihine dair Batı perspektifiyle yazılmış birçok belge uzun sürelerden beri arşivler-

de yer alırken, Afrikalı tarihçilerce yazılmış objektif eserlerin olmayışı, Afrika'nın tarihinin yanlış bir çerçevede anlatılmasına ve Kıtanın tarihi yazımına gecikmesine sebep olmuştur.

Ekonomik Sömürü ve Kaynak Çatışmaları: Afrika kaynak bakımından zengin bir ülkedir. Bu kaynak zenginliği bazı güvenlik ve istikrar sorunlarını beraberinde getirmiş kıta yabancı ülkeler ve şirketler tarafından sömürgeleştirilmiş, uzunca bir dönem ekonomik bağımsızlığını elde edememiştir.

Uluslararası arenada Afrika'nın varlığını uzunca bir zaman ötekileştiren temel faktörlerden bahsettikten sonra nihayet Afrika'nın tarih ve kültürünü adil bir şekilde ele alarak, kültürel empati, eşitlikçi tarih anlatımıyla ve yerel Afrika perspektiflerinden araştırmalar kullanarak objektif bir biçimde medeniyet ve tarih olgusuyla detaylandırılm.

Afrika Tarihi

Afrika, yapılan araştırmalar neticesinde insanlık tarihinin en eski yerleşim birimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Nitekim bu kıtada insanın tarihsel evriminin gerçekleştiğini kanıtlayan birçok kalıntının varlığından söz edilebilir. Örneğin, yaklaşık 1,5 milyon yıl öncesinde yaşadığı düşünülen *Homo erectus*'a (İlk avcılar) bu kıtada rastlanmıştır. (*Evrım Ağacı. 16 Nisan 2020*)¹ İlk defa taş aletler 3,3 milyon yıl önce günümüz Kenya topraklarında kullanıldı. (*Arkeofili. 22 Mayıs 2015.*)² Yine tarih şeridinde varlıkları yaklaşık 300.000 yıl öncesine tekabül eden *Homo sapiens*'in katıntıları bugünkü Fas sınırlarında bulunmuştur. (*Arkeofili. 5 Ekim 2017.*)³

Bugün, Antik dönemden başlayarak Afrika kıtasını ele aldığımız birçok medeniyete, imparatorluğa ve ırka ev sahipliği yaptığını görmekteyiz. Modern döneme gelinceye değin bu kıtada yaşamış önemli devletleri ve imparatorlukları örneklendirdiğimizde ilk olarak karşımıza Antik çağın en önemli uygarlıklarından Mısır İmparatorluğu (M.Ö. 3000) çıkmaktadır. Mısır imparatorluğu, birçok krallığı içerisinde barındıran; tıp, mimari yapı, matematik, yazı gibi alanlarda ilerlemiş bir medeniyettir.

Ayrıca, Orta Çağ ve sonrasında Sahra Altı ve Batı Afrika'da; Yoruba, Benin, Mali, Songhai ve Gana gibi güçlü krallıklar ve imparatorluklar da ortaya çıkmıştır. Mali İmparatorluğu, Batı Afrika'nın Sahel bölgesinde (günümüzde Mali, Senegal, Gambiya, Fildişi Sahili ve diğer bölgeleri kapsayan) M.Ö. 13.

¹ "Keşfedilen En Eski *Homo erectus* Kafatası, 3 Farklı İnsan Türünün Afrika'da Aynı Zamanda Yaşadığını Ortaya Çıkarıyor!". *Evrım Ağacı. 16 Nisan 2020.*

² «3.3 Milyon Yaşındaki Dünyanın En Eski Taş Aletleri Kenya'da». *Arkeofili. 22 Mayıs 2015.*

³ "Antik Genom Analizine Göre Modern İnsanlar 350.000 Yıl Önce Ortaya Çıktı". *Arkeofili. 5 Ekim 2017.*

yüzyılda kurulan ve Batı Afrika tarihini derinden etkileyen bir devlettir. Bu dönemde Timbuktu, bilim, ticaret ve İslam kültürü merkezi haline gelmiştir.

5. yüzyıla gelindiğinde ise coğrafi keşiflerin başlamasıyla Afrika, kolonyalizme adım atmıştır. Ümit Burnu'nun Avrupalılarca keşfiyle 'yeni dünyadaki' kolonilerin işgücü ihtiyacını gidermek amaçlı Afrika kıtasından geniş çaplı bir köle ticareti başlamıştır. 1800'lerin sonunda Avrupalıların, sömürgeleştirdiği topraklar kıtanın yüzde onunu kaplarken 1914 senesine gelindiğinde bu oran yüzde doksanı bulmuş, ancak 20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde bağımsızlık hareketleri güçlenip ve birçok Afrika ülkesi bağımsızlığını kazanmıştır.

Afrika Kültürü

Afrika Kültürel mirasıyla zengin bir içeriğe sahiptir. Afrika kültürü binlerce yıl boyunca kıtada yaşamış farklı etnik grupların, imparatorlukların arasında gelişen ve evrilen özellikler barındırır. Bu kültürel çeşitliliğin oluşturduğu mirası geleneksel ve kolektif yaşamlarında, din olgusunda, sanatta, giyimde, müzik ve dans, dil ve edebiyat gibi neredeyse yaşamın her alanında görmekteyiz.

Afrika'yı yaşam stili olarak incelediğimizde, kabile yaşamının Kıtanın bazı bölgelerinde devam ettiğini görebiliriz. Kabileler genel olarak aynı etnik kökenden insanların oluşturdukları topluluklar olarak karşımıza çıkar. Her kabile kendi geleneğini, yaşam tarzını, dilini ve sosyal yapılanmasını benimser. Genellikle liderlik sistemlerine dayandığını gözlemlediğimiz kabilelerin kültürel mirası çeşitlendirme noktasındaki etkisi yadsınamaz büyüklüktedir.

Kabile yaşamında genellikle tarım, hayvancılık ve avcılık-göçebe yaşam tarzı önemli bir rol oynamıştır. Tarım, besin sağlamak için yetiştirilen bitkilerin ekilmesi ve hasat edilmesini içerir. Hayvancılık, sığır, koyun, keçi ve diğer hayvan türlerinin yetiştirilmesi ve sürülerin göçebe olarak hareket etmesiyle ilgilidir. Bu yaşam tarzı, doğal kaynaklara dayalı sürdürülebilir bir yaşam biçimidir.

Kabileler, müzik, dans ve ritüeller gibi kültürel etkinliklerle de tanınır. Müzik, Afrika kültürünün önemli bir parçasıdır ve çeşitli ritimler, enstrümanlar ve vokal teknikler kullanılarak ifade edilir. Danslar, Kıtada sosyal bağları güçlendiren ve topluluk kimliğini yansıtan ritmik hareketlerdir. Ayrıca, dini inançlar, mitoloji ve geleneksel şifacılık gibi kültürel uygulamalar da kabile yaşamının bir parçasıdır.

Modern zamanlara gelindiğinde Afrika'nın değişen sosyal, ekonomik ve politik koşullarının ortaya çıkardığı yeni kolektif yaşam nedeniyle kabile kül-

türü bazı bölgelerde azalmış, değişimler meydana gelmiştir. Küreselleşme ve modern yaşam, kabile kültürünü etkilemiş olsa da günümüzde kıtada bu geleneğe devam eden topluluklar bulunmaktadır.

Afrika kültürü, açıkladığımız üzere çeşitlilik gösteren bir dizi özelliği içerir. Afrika kültürünü bazı örneklerle detaylandırmamız gerekirse;

Müzik Tarzı ve Müzik Aletleri: Afrika müziği, ritimler, danslar ve enstrümanlarla doludur. Bongo davulları, djembe, kora, kalimba gibi geleneksel enstrümanlar kullanılır. Afrika müziği, diğer kültürler üzerinde büyük etki bırakmış ve caz, blues ve reggae gibi müzik türlerinin doğmasına katkıda bulunmuştur.

Dans: Afrika dansı, ritmik ve enerjik hareketlerle karakterizedir. Her kabile veya bölge, kendine özgü dans stillerine sahiptir. Danslar, toplulukların bir araya gelmesini, kutlamaları ve törenleri ifade etmek için kullanılır. Nitekim her biri ayrı bir durumu tasvir eden dans türlerinden; savaşçı dansları, erişkinliğe başlangıcı simgeleyen geçiş ayinleri, bir ziyaretçiyi selamlamak için yapılan hoş geldin dansları örnek olarak verilebilir.

Sanat ve Heykel: Kıta çeşitli sanat formlarını da içinde barındırmaktadır. Heykeller, tahta oymacılığı, kilim dokuma, seramik, dökme demir işleri ve kabartma gibi geleneksel sanat teknikleri ile yapılan birçok ürün bulunmaktadır. Ayrıca, baskılar, resimler ve modern sanat da Afrika kültürünün bir parçasıdır.

Geleneksel Giyim: Afrika'nın farklı bölgelerinde geleneksel giyim tarzlarının devamlılığını sağlayan bölgeler ve kabileler bulunmaktadır. Renkli kumaşların, çarpıcı desenlerin olduğu dokumalar geleneksel giyimde tercih edilmektedir. Ayrıca batik veya kente kumaşları gibi kumaşlar, belirli kabilelerin veya toplulukların kimliklerini yansıtmaktadır.

Dil ve Edebiyat Eserleri: Çeşitli kabileleri, devletleri ve medeniyetleri içinde barındırması neticesinde Afrika dil zenginliğine sahip bir kıtadır. Svahilice,⁴ (Anadili olarak konuşan 15,000,000 kişi) Hausaca,⁵(34,000,000) Yorubaca,⁶(28,000,000) Zuluca⁷(10,400,000) gibi diller önemli Afrika dilleri

⁴ Peek, Philip M.; Kwesi Yankah (2004). *African folklore: an encyclopedia*. Taylor & Francis. s.699. ISBN 0-415-93933-X.

⁵ ^*Ethnologue* (2009) 18,5 milyon kişi anadili, 15 milyon kişi de ikinci dil olarak Nijerya'da konuşmaktadır. (1991); 5.5 milyon kişi anadili, yarısı kadar kişi de ikinci dil olarak Nijer'de konuşmaktadır (2006), 0.8 milyon kişi Benin (2006), diğer ülkeler de ise 1 milyonun üzerinde kullanıcı.

⁶ *a b c d e f g h i j* Nationalencyklopedin "Världens 100 största språk 2007" The World's 100 Largest Languages in 2007

⁷ *a b c d e f g h i j* Nationalencyklopedin "Världens 100 största språk 2007" The World's 100 Largest Languages in 2007.

olarak örneklenebilir. Edebiyat alanına baktığımızda, Kıtanın içinden Nobel Ödülü kazanan yazarları da mevcuttur. Chinua Achebe, Ngũgĩ wa Thiong’o, Wole Soyinka⁸ gibi isimler bahsi geçen, Uluslararası alanda tanınmış Afrika-
lı yazarlardan sadece birkaçıdır.

Mitoloji ve İnanç Sistemleri: Afrika’nın çeşitli bölgelerinde geleneksel inanç sistemleri hala yaygındır. Bunlar genellikle doğa, ruhlar ve ataların saygı görmesi gibi unsurlara dayanır. Mitolojik hikayeler ve efsaneler, toplulukların kültürel kimliklerini ve değerlerini korumaya yardımcı olur.

Sonuç ve Teklifler

Bugün Afrika, çok çeşitli kültürleri, dilleri, etnik grupları ve ekosistemleri bünyesinde barındıran büyük bir kıtadır. Sömürge döneminden sonra birçok zorlukla karşılaşsa da Afrika, kendi kendini yöneten ve kalkınma çabalarıyla ilerleyen birçok ülkeye ev sahipliği yapmaktadır. Kıta, köklü gelenekleri, animist kültürü ve inançları, kolektif yaşam stilleriyle son dönemlerin ilgi uyandıran, insanlık tarihine bir başka boyut kazandıran çalışma alanlarından olmaya başlamıştır.

Afrika’nın kendine has kültürünün bozulmadan gelecek kuşaklara aktarılması da çok önemlidir. Bu anlamda zengin Afrika kültürü ile ilgili araştırmaların tarafsız bir şekilde yapılmasının, bunlara ait kayıtların uygun şekilde oluşturulmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Kaynakça

“3.3 Milyon Yaşındaki Dünyanın En Eski Taş Aletleri Kenya’da”. Arkeofili. 22 Mayıs 2015.

“Antik Genom Analizine Göre Modern İnsanlar 350.000 Yıl Önce Ortaya Çıktı”. Arkeofili. 5 Ekim 2017.

Peek, Philip M.; Kwesi Yankah (2004). **African folklore: an encyclopedia**. Taylor & Francis. s. 699. ISBN 0-415-93933-X.

Ethnologue (2009).

Nationalencyklopedin «Världens 100 största språk 2007» The World’s 100 Largest Languages in 2007.

“Wole Soyinka Biography”. Nobelprize.org.

⁸ *“Wole Soyinka Biography”*. Nobelprize.org.

Afrika'nın Geleceğindeki Önemli Detay: Medya

Gökçen ALPAR*

Özet

Medya, herhangi bir iletişim kanalını geniş bir şekilde tanımlayan bir multi-medya'dır bir başka deyişle çoğul ortam şeklidir. Medya, geniş bir alana hitap etmekte olup araçlarıyla bunu desteklemektedir. Aynı zamanda medya ülkeler arası soğuk savaşlarda kullanılan en yaygın silahlardan biridir. Bu duruma verilebilecek en iyi örneklerden biri ise Afrika'dır. Kıtadaki basın özgürlüğü son derece savunmasız olduğundan gazeteciler sindirilmiş ve baskıcı bir alanda işlerini yapmaktadırlar. Çoğunluğu Güney Afrika, Doğu Afrika ve Nijerya'dan gelen bir avuç medya patronu Afrika kıtasındaki medyaya hâkimdir. Kıtadaki basın özgürlüğü, birçok Afrika ülkesinde medyanın devlet tarafından kontrol edilmesi ve gazetecilerin çalışmaya zorlanması nedeniyle oldukça savunmasız durumda bırakılmıştır. Bu duruma rağmen Güney Afrika gibi bazı ülkelerin basın özgürlüğüne sahip olduğu söylenebilir. Güney Afrika, Basın Özgürlüğü Endeksi'nde 32. sırada yer almaktadır ve basın özgürlüğü açısından Avrupa'daki birçok sözde demokrasiden daha iyi bir konumda olduğu söylenebilir. Kıtanın basılı medya endüstrisi, %40 civarındadır. 1959'da Aga Khan, Doğu ve Orta Afrika'nın en büyük bağımsız medya şirketini kurmuştur. Şu anda Linus Ziaty liderliğindeki Nairobi merkezli Nation Media Group, basılı, görsel ve dijital olarak faaliyet göstermektedir ve yayınları Kenya, Uganda, Tanzanya ve Ruanda'da gibi ülkelerde popüler durumdadır. Ancak kıtanın 1,3 milyarlık nüfusunun yalnızca %20'sinin internete erişimi olduğu düşünüldüğünde, bu ülkelerdeki kişi başına düşen dijital medya tüketiminin bir etkisi olduğunu söylenemez. Uydu ekipmanı, antenlerin maliyeti ve sınırlı güç kaynağı kıtanın bu anlamda karşı karşıya olduğu zorluklardan sadece bazılarıdır. Bu nedenle, Afrika kıtasının hala birçok zorlukla karşı karşıya olduğu inkâr edilemez.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Medya, Medya Ambargosu.

* Gökçen ALPAR, Ahi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Lisans öğrencisi, Email: alpargokcen@gmail.com, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-9139-5524>.

The Power Of The Media In Africa

Abstract

Media is a multimedia that broadly defines any communication channel, in other words, it is a form of plural media. The media appeals to a wide area and supports it with its tools. At the same time, the media is one of the most common weapons used in inter-country cold wars. One of the best examples to give to this situation is Africa. Journalists do their jobs in a digested and oppressive area, as press freedom on the continent is extremely vulnerable. A handful of media bosses, mostly from South Africa, East Africa and Nigeria, dominate the media on the African continent. Freedom of the press on the continent has been left in a very vulnerable situation in many African countries due to the state control of the media and the forced journalists to work. Despite this situation, it can be said that some countries such as South Africa have freedom of the press. South Africa ranks 32nd in the Press Freedom Index and can be said to be in a better position than many so-called democracies in Europe in terms of press freedom. The continent's print media industry is around 40. In 1959, Aga Khan founded the largest independent media company in East and Central Africa. Currently, Nairobi-based Nation Media Group, led by Linus Ziaty, operates in print, visual and digital and broadcasts in Kenya, Uganda, It is popular in countries such as Tanzania and Rwanda, but considering that only 20% of the continent's 1.3 billion population has access to the Internet, it cannot be said that per capita digital media consumption in these countries has an impact. Satellite equipment, the cost of antennas and limited power supply are just some of the challenges facing the continent in this sense.

Keywords: Africa, Media, Media Embargo.

Giriş

Günümüzde bir ülkenin bağımsızlık değerleri arasına medyayı almadan tam bağımsız bir devlet oluşumu düşünmek mümkün değildir, halkın yapılanmasında ve düşünce sisteminin oluşumunda en büyük etkenlerden biri medyadır. Öyle ki medya uluslararası sistemlerde bile en sık kullanılan gizli silah türüdür. Yapılan haberler, filmler, diziler, radyo programları, sosyal medya uygulamaları, web siteleri, TV programları vb. bir sürü medya aracı bu bağlamda kullanılmaktadır.

Peki, medya oluşumu bir devletin elinde değilse ne olur? Halk bilinçsiz bir şekillenme yaşar. Ülkesi hakkında alması gereken bilgileri yanlış almakla kalmaz uluslararası olaylarda da yanlış bilinçlenir. Gelecek nesile verilecek olan bilgiler gerçeklik taşımaz ve o devlet kendi gerçekliğinden gün geçtikçe uzaklaşır. İşte bu sessiz savaşın adı medyadır...

Dünyada bu sessiz savaşa maruz kalan en büyük bölgelerden biri Afrika bölgesidir. İnternet erişimin kısıtlı olması bir yana bu bölgede doğru ve yerel haber bile çok yapılamamaktadır. Bölgede yaşayan birçok insanın medya aracılığı ile doğru bilgiye ulaşması mümkün bile değildir.

Bu bildiri Afrika bölgesindeki medya yapısını, medya kullanımını ve bölgedeki akış sorunlarına çözüm önerisi sunmak için yazılmıştır.

Afrika Medyasının Yapılanma Süreci

Afrika bölgesinde medya yapılanma olarak ve süreç olarak çok farklı durumlarla karşı karşıya kalmış ve sömürgecilikle başlayan bu sorun halen günümüze kadar devam etmiştir. Bu bölgede medyanın yapılanamayışının en büyük sebebi, sömürge devletlerinin halkı bilinçlendirmemek için medya kuruluşlarını kendi hâkimiyeti altında tutmasıdır.

1950 senesinde bazı Afrikalı medyaacılar kendilerini geliştirmiş ve medyada etkili bazı yatırımcılar bu alana destek çıkmıştır. Bununla birlikte devlet günlük gazeteler çıkarmış, yerel bir radyo kurmuş ve televizyon kanalını harekete geçirmiştir. Ancak 2000'li yıllara gelindiğinde teknolojik gelişmelerinin etkisiyle beraber özel medya şirketleri kurulmuş ve Afrika bölgesinde zarar veren eylemlerine başlamışlardır.

Afrika bölgesindeki yetersiz imkânlardan dolayı Afrika medyası şartlara uyum sağlayamamıştır. Dünyanın diğer bölgelerinde imkânlar hızla gelişirken Afrika'nın geride kalması hiç adil değildir.

Afrika Medyasında Yeni Dönem

Dijital medyanın orta çıkışı ve popüler bir durumda olması küresel anlamda etki yarattı ancak en büyük etkilerinden birini Afrika bölgesinde görmekteyiz. Dijitalleşmeyle beraber Afrika bölgesinde haberlere ulaşabilen insan sayısı gün geçtikçe artmakta. Medyanın kullanım şekli, halkın ulaştığı bilgiler göz önüne alınarak bu bölgedeki “demokrasi” kavramının önem kazandığını söyleyebiliriz. Afrika Medya Girişimi (AMI) CEO’su olan Eric Chinje’nin bu konu hakkında çok güzel bir sözü bulunmaktadır;

“Vatandaşlar, Afrika’yı dönüştürmeye yol açabilecek anlamlı sohbetleri kışkırtacak ve tartışmaları ustalıkla yönetebilecek bir medyadan güvenilir bilgilere ihtiyaç duyuyor.”

Bu sözle bağlantılı olarak, bilinçli bir toplum elde etmek için medyanın oldukça önemli bir araç olduğunu söyleyebiliriz. Afrika gün geçtikçe modernleşen bir kıta, bu yüzden her geçen gün medya desteği önem kazanmakta. Toplumun ve halkın gelişiminde rol oynayan gazetecilere ve toplumsal dengeleri sağlayan medya çalışanlarla ihtiyaç artmakta. Afrika’da kaliteli ve dürüst medyacılara yetiştirilmesi sonucunda bu değişimin üstesinden gelmek mümkündür.

Afrika Medyasının Gelişimindeki Engeller

Afrika bölgesinde teknoloji anlayışı ve görüşü değişti ancak editörlerdeki düşünce yapısı hala aynı noktada kaldı. Çevresel, siyasi, toplumsal olarak çoğu konu değişti ancak medya konusunda hala çok bir değişkenlik gösterilemedi. Bununla birlikte medya sektöründeki tartışmalar da çoğalmaya başladı.

Bu bölgede meydanın önemi çok tartışılmadığı için gerekli önlemlerde hala alınmamış durumda. Üstelik bir müdahale olduğu zaman şu anki imkanlarından olma durumu da söz konusu. Her ne kadar dijital medya büyük bir hevesle karşılanmış olsa da uyum konusunda yaşanan zorluklar devam etmekte.

Kıtadaki bir diğer sorun ise bağımsız bir finans kaynağının olmaması. Bir medya şirketinin ayakta durabilmesi için hükümet reklamı yapmak zorunda olması da çok büyük bir gelişim engelidir. Küçük bir hükümet eleştirisinde bile medyaya ayrılan bütçe ve imkanlar kısıtlanıyor. Dijital medyanın gelişimiyle gazeteciler de gerekli bütçeye sahip olamıyorlar. Üstelik herhangi bir basım konusunda da gerekli altyapıları maalesef bulunmamakta.

Afrika’da Türkiye’nin Yumuşak Gücü

Türkiye’nin Afrika kıtasındaki varlığı oldukça önem taşımaktadır. Süreç içerisinde Afrika bölgesi, uluslararası sistemde de önemli bir varlığa sahip olmuştur. Türkiye kendi tecrübelerinden yararlanarak “Afrika’nın sorunlarına Afrikalı çözümler” ilkesini benimsemiştir. Büyükelçiliklerimizin varlığının yanında; TİKA, AFAD, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı, Anadolu Ajansı, Türk Hava Yolları kıtadaki varlıklarını sürdürmektedirler.

25.05.2022 tarihinde Türkiye- Afrika Medya Zirvesi yapıldı. Bu zirvede Afrika kıtasıyla iş birliklerimiz konuşulurken medya konusunda da yapılan işler dile getirildi. İletişim Başkanı Altun; Türkiye’nin Afrika kıtasında tanınmasına önem verdikleri kadar Afrika bölgesinin de Türkiye’de tanınmasına önem verdiklerini açıkladı. TRT ve Anadolu Ajansı gibi ülkenin önde gelen medya Platformlarının bu konudaki hassasiyetinden bahsetti. Gazetecilerle beraber ortak iş yapacaklarını, değişim programı oluşturacaklarını söyledi. Afrika bölgesindeki uzmanları da bu projeye katarak Afrika medyasının güçlenmesini amaçladığına değinildi.

1 Nisan 2023 yılında TRT Afrika yayın hayatına geçti.

Afrika Medyası İçin Çözüm Önerileri

Gazetecilik ve medya alanında stajyerlerin gelişimine önem verilmesi.

Afrika medyasının sürdürülebilmesi için, elektronik eşyalara ve internete olan ulaşma imkanlarını geliştirmek.

Yerel dilde haber akışı sağlanması.

Hükümet ve medyaacılar arasındaki huzurun sağlanması.

Kaynakça

Anadolu Ajansı. “Afrika’da Bağımsız ve Yerli Medyanın Önemi”. Erişim: 4 Haziran 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/afrikada-bagimsiz-ve-yerli-medyanin-onemi/2596077>.

Yasemin G. İNCEOĞLU, “Afrika Medyasına Bir Örnek: Kenya’da Medya, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi (Temmuz 1994).

B. Işık ÖZKAYA, “Afrika’nın Güneyinde Gazetecilere ve Medyaya Yönelik İnsan Hakları İhlalleri ve Güney Afrika Ülkeleri Medya Kurumu- MISA”. İletişim Fakültesi Dergisi .

AFAM. "Afrika'da Medya Yapılanması ve Türkiye'nin Sahaya Girişii". Erişim: 7 Haziran 2023. <https://afam.org.tr/afrika-medya-yapilanmasi-ve-turkiyenin-sahaya-girisi/>.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. "Türkiye Afrika İlişkileri". Erişim: 7 Haziran 2023. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> .

Barış İnşasına Stratejik Bir Yaklaşım: BRICS ve Güney Afrika

Gözde SÖĞÜTLÜ*

Özet

Afrika kıtası ile ilişkileri değişen maddi koşullar ve karar alıcılar ölçeğinde değişiklik gösteren Güney Afrika'nın apartheid sonrası dış politikasının temel itici gücü, Afrika'nın istikrar ve kalkınmasına katkıda bulunma, bu süreçte kıta içi ticaret ve iş fırsatlarına erişim kazanma arzusu olmuştur. Apartheid rejiminin sona ermesinin ardından pragmatik, reformist bir dış politika gündemi izleyen Güney Afrika, Afrika'nın kıta içindeki ve küresel ölçekteki

çıkartlarının savunucusu olma yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu durum bilhassa barış inşası ve güvenlik alanında kendini göstermiştir. 2006-2007 ve 2009-2010 yıllarında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK), geçici bir üyesi olarak ikili üyeliği, 2009'dan itibaren G20 üyeliği ve BM Barış İnşası Konseyi'ndeki rolü ile Güney Afrika kendisini Afrika barış ve güvenliğine yönelik çabalarda kilit bir oyuncu olarak konumlandırmıştır. Barış inşasının merkezinde anti-emperyalizm, Güney-Güney İşbirliği ve egemenliğe saygı ve insan haklarını koruma ilkeleri yer alan Güney Afrika'nın barış inşası yaklaşımı, Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Programı (RDP) olarak adlandırılan kendi çatışma sonrası yeniden yapılanma programı üzerine modellenmiştir.

2010 yılında BRICS üyeliğine kabul edilen Güney Afrika, Afrika kıtasında barış inşası ve güvenliğin sağlanmasına ilişkin dış politika hedeflerini gerçekleştirme bağlamında önemli fırsatlar elde etmiştir. BRICS üyeliği Güney Afrika'nın küresel arenadaki rolü üzerinde önemli bir etki yaratarak küresel "yükselen güç seçkinleri"nin bir parçası olarak görünürlüğünü artırmıştır.

Söz konusu bu görünürlük Güney Afrika'nın, Afrika kıtasının temsilcisi söylemini güçlendirmiş ve siyasi ve askeri nüfuzu ile BRICS gruplaşması içindeki konumu aracılığıyla Afrika gündemini savunmak ve Afrikalıların seslerinin daha iyi duyulmasına imkân sağlayacak bir fırsat imkânı ele etmesini sağlamıştır.

Çalışmada bölgesel çatışmaları ve siyasi krizleri sona erdirmede ve çatışma sonrası toplumları yeniden inşa etmede aktif rol oynayan Güney Afrika'nın barış inşası yaklaşımı incelenecektir. Barış inşası yaklaşımı kapsamında Güney Afrika'nın BRICS üyeliğinin, Afrika kıtasında barış ve güvenlik mimarisine katkısı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Barış İnşası, Afrika Kıtası, Güney Afrika, BRICS.

* Gözde Söğütlü, İstanbul Üniversitesi Doktora Öğrencisi, gzdsogutlu@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5263-0886>.

Peacebuilding Approach Of Rising Power South Africa In The Context Of Brics Membership

Abstract

The main driver of South Africa's post-apartheid foreign policy, whose relations with the African continent have varied in terms of changing material conditions and decision-makers, has been the desire to contribute to Africa's stability and development, gaining Access to intra-continental trade and business opportunities in the process. Following a pragmatic, reformist foreign policy agenda after the end of the apartheid regime, South Africa has taken important steps towards becoming a champion of Africa's interests within the continent and on a global scale. This has been particularly evident in the areas of peacebuilding and security.

Through its dual membership as a non-permanent member of the United Nations Security Council (UNSC) in 2006-2007 and 2009-2010, its membership of the G20 since 2009 and its role in the UN Peacebuilding Council, South Africa has positioned itself as a key player in African peace and security efforts. With anti-imperialism, South-South Cooperation and the principles of respect for sovereignty and the protection of human rights at the heart of peacebuilding, South Africa's approach to peacebuilding is modeled on its own post-conflict reconstruction program called the Reconstruction and Development Program (RDP).

Admitted in 2010 as a BRICS member, South Africa has gained significant opportunities to realize its foreign policy goals of peace-building and security on the African continent. BRICS membership has had a significant impact on South Africa's role in the global arena, increasing its visibility as part of the global rising power elite. This visibility has strengthened South Africa's rhetoric as the representative of the African continent and, through its political and military influence and its position within the BRICS grouping, has provided it with an opportunity to advocate for the African agenda and ensure that the voices of Africans are better heard.

This paper will examine South Africa's peacebuilding approach, which has played an active role in ending regional conflicts and political crises and rebuilding post-conflict societies. Within the scope of the peacebuilding approach, the contribution of South Africa's BRICS membership to the peace and security architecture in the African continent will be analyzed.

Keywords: Peacebuilding, African Continent, South Africa, BRICS.

Barış İnşası ve Güney Afrika'nın Barış İnşası Yaklaşımı

Barış inşası, tarafların yeniden çatışmaya dönmesini önlemek için barışı güçlendirme ve sağlamlaştırma eğiliminde olacak yapıların belirlenmesi ve desteklenmesi yoluyla çatışmatan etkilenen toplulukları yeniden inşa etmenin orta ile uzun vadeli süreci olarak tanımlanmaktadır (Sandole, 2011, s.21). Kavram ilk kez Johan Galtung tarafından 1976 tarihli "*Barışa Üç Yaklaşım: Barışı Koruma, Barış Yapma ve Barış İnşa Etme*" (*Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking and Peacebuilding*) başlıklı çalışmasında kullanılmıştır. Galtung, barışın barışı koruma ve geçici bir barış yapmadan daha farklı hatta onların üstünde bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. Galtung'a göre savaşın nedenlerini ortadan kaldıran ve savaşın patlak verebileceği durumlarda alternatifler üreten yapılar gerekmektedir (Galtung, 1996, s.24).

Barış inşası Birleşmiş Milletler (BM)'in 1992-96 yılları arasında Genel Sekreterlik görevini yürütmüş olan Boutros B. Ghali'nin 1992 tarihli "*Barış için Gündem*" (*An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy Peacemaking and Peacekeeping*) isimli raporunda soğuk savaş sonrasında ortaya çıkan güvenlik sorunlarıyla mücadele amacıyla geliştirilen dört unsurdan birini oluşturmaktadır. Ghali raporunda çatışma sonrası barış inşasını, tarafların yeniden çatışmaya dönmesini önlemek amacıyla barışın güçlendirilmesi ve pekiştirilmesini sağlayacak yapıların belirlenmesi ve desteklenmesi eylemi" olarak tanımlamaktadır (Ghali, 1992, s.214).

Barış inşası, insani yardım sağlamadan, işleyen siyasi ve sivil kurumların oluşturulması ve anlaşmazlığın asıl nedenlerine yönelik uzlaşma çabalarına kadar uzanan geniş kapsamlı bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla barışın inşa edileceği ülke için tüm toplumsal ve idari oluşumların yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Barış inşası, ekonomi, kalkınma, hukuk ve güvenlik konuları da dahil olmak üzere oldukça geniş bir kavramdır. Bu kapsamda Güney Afrika'nın çatışma sonrası toplumlara sağladığı desteğin doğasını anlamak, barış inşası yaklaşımının belirlenmesinde kilit öneme sahiptir (Nyuykonge ve Zondi, 2017, s. 109). Güney Afrika'nın barış inşasına yönelik çabaları, ulusal altyapının inşasına, sağlık, barınma, ekonomi gibi temel sosyal hizmetlerin sağlanmasını kapsayan yeniden inşa çerçevesine dayanmaktadır. Güney Afrika'nın çatışma çözme ve barış inşası süreci her şeyden önce hükümet kurumlarının inşasını ve istikrar sağlayıcı olarak addedilen demokrasi, iyi yönetim, insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma gibi değerlerin güçlendirilmesini öncelemektedir (Miti, 2012, s.18).

Güney Afrika'nın barış inşası yaklaşımının özü, arabuluculuk, barışı koruma ve insani yardım arasında keskin bir ayırım yapan kalkınma ortakları-

nın aksine Çatışma Sonrası Yeniden İnşa ve Kalkınma (PCRD) Programı'na dayanmaktadır. Bu yaklaşım insani ve kalkınma yardımlarının yanı sıra kalıcı barışın güçlü bir devlet otoritesi altında tesis edileceği anlayışı doğrultusunda kapasite ve politika geliştirme eğitimleri ve seçim desteğini de içermektedir (The African Union Series, 2013, s.27). Güney Afrika, çatışma sonrası ülkelerde müzakereleri finanse ederek, arabuluculuğu kolaylaştırarak ve uluslararası katılımı kanalize ederek diyalog ve uzlaşmayı da teşvik etmektedir. (A.g.e.) Bu tarz kapasite inşasına yönelik destekler politika reformlarının geliştirilmesine, seçim süreçlerinin adil ve şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Güney Afrika'nın, Güney Sudan güvenlik güçlerine, Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC) ve Orta Afrika Cumhuriyeti ulusal ordularına sağlamış olduğu yeniden yapılanma eğitimleri bu kapsamdadır (Malan, 1999, s.4).

Güney Afrika'nın uluslararası barış misyonlarına katılımına ilişkin Beyaz Kitap isimli politika belgesinde güç kullanımına karşı sürdürülebilir barışı yeniden inşa etmek için insan haklarına saygının, iyi yönetim ve kurumsal yapılanmayı teşvik etme çalışmalarının kritik unsurlar olduğu belirtilmektedir. Güney Afrika, uluslararası barış misyonlarına katkı sağlamak için BM, Afrika Birliği (AfB), SADC, BRICS ve IBSA gibi diğer çok taraflı kuruluşlarla çalışmayı taahhüt etmiştir (White Paper on South African Participation International Peace Missions, 29 Feb 2009).

2. Afrika Kıtasında Barış İnşası Aktörü: Güney Afrika

1990'lı yıllardaki üç büyük gelişme Güney Afrika'nın, Afrika kıtasında ve bölgesindeki liderlik rolünü etkilemiştir.

İlk olarak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve buna eşlik eden küresel dönüşümler gücün diğer ifadeyle rekabetin damgasını vurduğu iki kutuplu bir sistemden tek bir süper gücün hakim olduğu çok kutuplu bir sisteme kaymasıyla sonuçlanmıştır. Küresel sistemdeki bu kaymalar uluslararası ilişkiler sisteminde önemli rol üstlenebilecek orta ve bölgesel güçler için alan yaratmıştır. Nelson Mandela yönetimindeki Güney Afrika, bu süreçte küresel sistemde diplomatik temsilini artırmış ve çok uluslu forum ve konferanslara katılarak önemli bir nüfuz elde etmiştir. Uluslararası alanda elde ettiği itibar, Güney Afrika'nın kazanımlarını kıtanın yararına kullanan sorumlu bir Afrika gücü olması beklentisini artırmıştır (Saunders ve Onslow, 2009, s.31). Örneğin Mandela hükümeti, Burundi ve KDC'de barışı sağlamak için bu avantajdan yararlandığı gibi (Curtis, 2013, s.75) Thabo Mbeki hükümeti ise Afrika Rönesansı düşüncesinden yola çıkarak Afrika devletleri arasında ortaklık fikrini savunarak ülkenin uluslararası alandaki nüfuzunu pekiştirme yoluna gitmiştir (Nabudere, 2001, s.13).

İkinci olarak Afrika kıtasında diktatörlük rejimlerinin çöküşüyle Afrika siyasi coğrafyasının dönüşümü, Güney Afrika'nın liderlik rolünü etkilemiştir. Afrika ülkelerinin önemli çoğunluğu sınırlı çoğulcu demokrasiyi benimsemeye zorlanırken Güney Afrika bu değişim rüzgarını kıtada güçlü bölgesel ve kıtasal örgütlerin inşasını ve barış diplomasisini içeren siyasi ve ekonomik reformları savunmak için kullanmıştır (A.g.e.).

Son olarak Güney Afrika'nın ekonomik ve siyasi kazanımları yukarıda bahsedilen iki değişim faktörünü pekiştirici etkide bulunmuştur. Demokratik geçişi, kıtadaki demokratikleşme dalgasını hızlandırarak çok tarafılığın, karşılıklı bağımlılığın ve ittifakların 1990 öncesi dönemden daha fazla önem kazandığı dünya sisteminden yararlanmak için küresel meselelere yönelik pragmatik ilgisini artırmıştır. Bu durum Güney Afrika'nın, Afrika'daki demokratikleşme hareketlerine öncülük etmesini ve bölgesel ve küresel bağlamda Afrika'yı temsil etmesine yönelik güvenirliliğini artırmıştır (Toward a Ten Year Review, 2003, s.2).

Küresel sistemde yaşanan bu gelişmeler ve Güney Afrika iç siyasetindeki değişimler, ülkenin uluslararası ekonomik ilişkilerde izleyeceği rotayı tanımlamaya yardımcı olan karma ekonomik perspektif olarak adlandırılan küresel zeminde gerçekleşmiştir (Hirsch, 2005, s.29). Bu açıdan bölgesel entegrasyonun güçlendirilmesi ilerleyen süreçte Güney Afrikalı siyasi seçkinler için odak noktası haline gelmiştir. Başka bir ifadeyle Güney Afrikalı siyasi seçkinler değişen küresel sistemin getirmiş olduğu zorluklara karşı en iyi yanıtın bölge içi ticareti, ekonomik iş birliğini ve ortak güvenliği pekiştirmek olduğu inancı benimsemiştir (Zondi, 2012, s.14).

Apartheid rejiminin sona ermesinin ardından Güney Afrika, Afrika Rönesansı stratejisi kapsamında Afrika'nın kendi sorunlarını çözme kapasitesini güçlendirme taahhüdünde bulunmuştur. Bu taahhüt Soğuk Savaş sonrası dönemde eski sömürgeci güçlerin çatışma ve istikrarsızlığın gözlemlendiği ülkelerde çatışmalara kendilerine fayda sağlayacak şekilde arabuluculuk yaptıkları dolayısıyla eksik barış koşulları yaratıldığı endişesinden kaynaklanmıştır. Afrika Ulusal Kongresi (ANC)'nin 1995 tarihli Güney Afrika Dış Politikası Üzerine Stratejik Perspektif Geliştirme başlıklı belgesinde belirtildiği gibi: *"Afrika Gündemi'nin özü, istikrarlı demokrasilerin ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasıdır, neo-sömürgeciliğin ve Afrika içi süper güç kapışmasına son verilmesi"* olmuştur (Developing a Strategic Perspective on South African Foreign Policy, 2009, s.173).

ANC, 20 yıllık demokratik muafiyet döneminde Güney Afrika imajını kıtada büyümenin, insani kalkınmanın ve özgürlüğün itici gücü olarak dönüştürmeyi hedeflemiştir. Güney Afrika, çokuluslu kuruluşlarda "Afrika'nın sesi" olma yönünde politikalar geliştirerek küresel yardım konusunda farkındalığın artmasına katkı sağlamıştır (A.g.e.).

1994 yılında gerçekleştirilen dönüm noktası niteliğindeki demokratik seçimler ile birlikte dünya ile ilişkilerini geliştiren Güney Afrika, uzun yıllar etkisi altında kaldığı siyasi ve ekonomik izolasyondan kurtulmuş ve sınırlarının ötesindeki siyaseti yeniden şekillendirmek için çaba göstermiştir. (Besharati, 2013, s. 359) Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC)'nun dönüşümüne öncülük etmiş ve Afrika Birliği Örgütü (AfB)'nün reforma tabi tutularak Afrika Birliği (AU)'a dönüştürülmesini savunmuştur. Bu girişimler Afrika kıtasının küresel sistemdeki konumunun yeniden canlandırılmasını ifade eden Afrika Rönesansı başlığı altında gerçekleştirilmiştir (A.g.e).

Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (APSA)'nin ve barış ve güvenliğe yönelik tehditlere hızlı bir şekilde yanıt vermek üzere tasarlanmış olan Afrika Krizlere Acil Müdahale Kapasitesi (ACIRC)'nin mimarlarından biri olan Güney Afrika'nın, kıta genelinde gerçekleştirmiş olduğu barış inşası faaliyetleri dış politika ilkeleri ile paralellik göstermektedir. Sidiropoulos'a göre Güney Afrika dış politikası kimlik siyaseti, dayanışma siyaseti ve ulusal çıkar siyaseti ilkeleri doğrultusunda şekillenmiştir (Sidiropulos, 2019, s. 20) .

Kimlik siyaseti, özünde Güney Afrika'yı, Afrika kıtasında ön plana çıkarma arzusuna atıfta bulunmaktadır. Güney Afrika hükümet başkanları tüm dış politika direktiflerinde Afrika kıtasının önemini dile getirmeye özen göstermiştir. Dış Politika Üzerine Beyaz Kitap Daha İyi Bir Dünya İnşa Etmek: Ubuntu Diplomasisi'nde;

"...dış politikamız Afrika kıtasının ve Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'nun önceliğine dayanmaktadır. Güney -Güney İşbirliği taahhüdü, çok taraflılığın merkeziliği, Küresel Kuzey ile siyasi, ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi..." (White Paper on South Africa's Foreign Policy, 13 May 2011)

şeklinde ifadesini bulduğu gibi Güney Afrika'nın dış politikası Afrika kıtası merkezde olacak şekilde diğer dış politika önceliklerini ana hatlarıyla çevrelemektedir.

Sidiropoulos'a göre dayanışma siyaseti, ANC hükümetinin ulusal kurtuluş hareketleriyle apartheid rejimine karşı mücadeleleri sırasında kendilerini destekleyen ülke ve kuruluşlarla olan kalıcı ilişkilerini ifade etmektedir (Sidiropoulos, s.20) .ANC'nin 2015 tarihli Ulusal Genel Konsey belgesinde egemenliğe saygı, içişlerine karışmama ve müdahale etmeme ilkelerine atıfta bulunularak bu ilkelerin Küresel Güney ülkeleri ile dayanışmanın temel taşları olduğu belirtilmiştir (African National Congress NGC 2015 Discussion Documents, 2015, s.161). Dayanışma siyaseti, aynı zamanda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik eşitsizlikleri güçlendiren küresel yönetim sisteminin reformuna vurgu yapmaktadır. Dayanışma siyaseti daha eşit bir dünya yaratma mekanizması olarak çok taraflılığa

yaptığı vurgu ile Güney-Güney İşbirliği (South-South Cooperation Principles: An Essential Element in South-South Cooperation, 2009) ilkeleriyle de uyumludur.

Ulusal çıkar siyaseti ise diğer iki boyutla birlikte Güney Afrika'nın bölgesel bir güç olma hedefi bağlamında dış politika gündeminin uygulanmasını tanımlamaktadır. Hegemon güç olarak adlandırılmaktan endişe duyan Güney Afrika, her platformda ulusal çıkarlarının Afrika'nın geri kalanıyla uyumlu olduğuna dikkat çekmektedir (Habib, 2008, s.169).

Afrika'nın, Güney Afrika'nın dış politikasındaki merkezi konumu, kıtadaki önemli sayıdaki ihtilafta angajman tarzının arabuluculuktan barışı koruma ve çatışma sonrası yeniden yapılanma ve kalkınma yardımına kadar çok boyutluluk göstermektedir. Güney Afrika'nın barış aktörü profili ve gelişmekte olan bir kalkınma ortağı repertuarı da Afrika gündeminin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Carvalho ve Coning, 2013, s.3).

Kıtada ekonomik güç olarak ortaya çıkan Güney Afrika, ekonomik gücünü çatışmaları sona erdirmek, demokrasiyi teşvik etmek, istihdam yaratmak ve sanayileşmeyi çeşitlendirmek, kıta içi ticareti artırmak için kullanmaktadır. Ülkenin ekonomik gücü, değişen küresel ortamda kıtanın rolünü güçlendirmeye yardımcı olacak şekilde müzakere gücünü artırmaktadır. Ülkenin güçlü para birimi, BRICS ülkeleri ile Küresel Kuzey ülkeleri arasındaki kaynak rekabetini yönetmede de Afrika'ya potansiyel kazandırmaktadır (Arora & Vamvakidis, 2005, s.4).

Güney Afrika dış politika yaklaşımının yansıması olarak Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, KDC, Fildişi Sahili, Komorlar, Madagaskar ve Etiyopya gibi birçok ülkede kıta genelinde barış inşası, barışı koruma ve PCRD faaliyetleri yürütmektedir.

Güney Afrika'nın barış inşası yaklaşımı kıtanın geri kalanıyla birbirine bağlı olduğunu vurgulayan dış politikasının temel ilkelerinden biri olan Afrika gündemiyle ayrılmaz şekilde bağlantılıdır. Başka bir ifadeyle kıtanın kalkınması ve istikrarı, Güney Afrika'nın ekonomik kalkınması ve güvenliğinin itici gücünü oluşturmaktadır. Bu doğrultuda dış politika ilkeleri, Güney Afrika'yı kıtanın istikrarı ve kalkınmasında ön saflarda yer alan, bölgesel bütünlüşmeyi yönlendiren ve marjinalize olmuş Afrikalı sesleri savunan önemli bir devlet olarak konumlandırmak üzere şekillendirilmiştir (Mutisi, 2016, s.5).

Bölgesel çatışmaları ve siyasi krizleri sona erdirmeye ve çatışma sonrası toplumları yeniden inşa etmeye aktif rol oynayan Güney Afrika'nın barış misyonlarına katılımı çatışmaların değişen doğası kapsamında değişkenlik göstermektedir. Doğrudan askeri müdahalenin zarar verici etkilerinden kaçınan Güney Afrika, diyalog ve müzakereyi öncelemektedir.

Yakın coğrafyasında bölgesel güvenliğe tehdit oluşturan çatışmaların meydana geldiği ülkelerde istikrarın yeniden tesis edilmesi için müdahale taleplerine kayıtsız kalmayan Güney Afrika zaman zaman sert güç unsurlarına da başvurabilmektedir. Proaktif askeri müdahalenin örneği sadece 22 Eylül 1998'de 600 Güney Afrika askerinin, SADC tarafından yetkilendirilen Boleas Operasyonu'nun parçası olarak Lesotho'da askeri darbe ihtimalini ortadan kaldırmak için gerçekleştirilmiştir (Mlambo ve Adetiba, 2019, s.3). Maqungo'ya göre Güney Afrika'nın müdahalelerinin itici gücü coğrafi güvenlik ilişkilerinin yönlendirdiği çıkarlardır. Coğrafi yakınlık nedeniyle Lesotho gibi ülkelerdeki krizlere erken müdahale edilmemesi durumunda krizin kendi topraklarına sıçramasından endişe eden Güney Afrika siyasi seçkinleri barış inşasına yönelik askeri güç unsurlarına başvurabilmektedir (Williams, 2019, s.27). 200 Botsvana askerinin katılımıyla sürdürülen Boleas Operasyon'u Güney Afrika toplumundaki savaş karşıtı içgüdülerle Lesotho'nun istilası olarak yorumlanmıştır. Ancak Güney Afrika'nın askeri müdahalesi, alıcı ülke Lesotho'nun su kaynaklarıyla ilgili çatışmanın bölgesel istikrara yönelik tehditlerini bertaraf etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir (Jordan ve Vrey, 2006, s.30). Boleas Operasyonundan sonra Güney Afrika, bölgedeki siyasi krizlerin çözümünde askeri seçeneği kullanmaktan kaçınmış ve siyasi müzakere seçeneklerini savunmuştur. Örneğin AU, 2007 yılında Komor adası Anjuouan'a yönelik kapsamlı yaptırımları yürürlüğe koyduğunda Güney Afrika, siyasi çözüm için arabuluculuk sürecini yürütmüştür (Centre for Humanitarian Dialogue, 2011, s.12).

Afrika'da birçok çatışma sonrası yeniden yapılan sürecine doğrudan ya da dolaylı olarak müdahil olan Güney Afrika'nın barış inşası misyonlarına ilişkin üç önemli konu göze çarpmaktadır (Nieuwkerk, 2014: 6). İlk olarak, Güney Afrika'nın dahil olduğu müdahalelerin başarı ya da başarısızlığı alıcı ülkelerdeki krizlerin nesnel koşullarına bağlıdır. Alıcı ülkelerdeki mevcut krizin koşulları arabuluculuk için elverişli hale geldiğinde genellikle sınırlı da olsa başarı elde edilmektedir. Ancak mevcut krizin koşulları doğrudan çatışmaya endeksliyse krizin uzun vadeye yayılması muhtemeldir.

İkinci olarak Güney Afrika'nın gerçekleştirmiş olduğu müdahaleler büyük ölçüde dış politika ilkeleri ve dünya görüşü çerçevesinde şekillenmektedir. Bu açıdan müdahalelerin itici gücü Afrika'yı istikrara kavuşturma ve Güney Afrika ekonomisini canlandıracak Afrika Rönesansı'nı gerçekleştirme taahhüdü oluşturmaktadır.

Üçüncü olarak ise Güney Afrika, sömürgecilik ve apartheid karşıtı mücadeleler sırasında dayanışma siyaseti kapsamında ortak hedeflere ulaşılması için kıtada öncü rol oynama sorumluluğu üstlenmiştir (A.g.e).

2.1. Güney Afrika'nın Afrika'da Barış İnşası Bağlantısı: BRICS

BRIC terimi Goldman Sachs ekonomisti Jim O'Neill tarafından gelişmekte olan pazarların kısaltması olarak üretilmiştir.(Lechini ve Giaccaglia, 2013, s.388) Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin devlet başkanlarının ilk resmi zirvelerinin ardından 2009 yılında kurulan BRIC, Aralık 2010'da Çin'in daveti üzerine Güney Afrika'nın katılımı ile BRICS olarak isimlendirilmiştir (Kok, 2014, s.7). BRICS küresel finans kurumlarının reforma tabi tutulması ve küresel ekonomik gücün gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere dağılması amacıyla kurulmuştur (A.g.e.).

BRICS'in kuruluşu barış inşası çabaları hakkında tartışmaları da beraberinde getirmiştir. İlgi alanları, yaklaşımları, güçleri, etkileri ve yerleşik kurallara bağlılıkları farklılıklar gösteren BRICS üyelerinin barış inşası faaliyetlerine yönelik çabaları BRICS'i önemli bir aktör olarak konumlandırmaktadır. Egemenliğe saygı ve müdahale etmeme ilkesini savunan BRICS üyeleri, kendi barış gündemlerini oluşturarak barış inşası ve kalkınmanın Avrupa-Atlantik karakterine meydan okumaktadır.

BRICS'in dış politikası, karşılıklı saygı, küresel ilişkilerin ortak yönetimi, merkezinde BM olmak üzere uluslararası hukuka ve çok taraflılığa bağlılık, küresel barış ve anlaşmazlıkların barışçıl çözümü, eşitlik, sürdürülebilir kalkınma, karşılıklı yarar sağlayan işbirliği ilkelerine dayanmaktadır (Carvalho ve Coning: 5).

BRICS ülkeleri devlet inşası ve batılı bir perspektifi yansıtan başarısız devletleri kurtarma çerçevesindeki müdahaleleri reddetmektedir. Bu açıdan BRICS'in barış inşası yaklaşımı taraftarları egemen devletlerin bütünlüğünü savunduklarını ve dış müdahaleye karşı olduklarını vurgulayan Bandung ilkelerine dayanmaktadır (Kiely, 2015:154). Bağlantısızlar Hareketi'nin politikalarıyla büyük ölçüde aynı çizgi ve geleneği benimsemiş olan BRICS ülkeleri, ulusal egemenlik ve müdahale etmeme ilkelerine bağlıdır.

BRICS ülkeleri liberal demokratik sistemlerin kurulmasının bir barış inşası gerekliliği olmadığını ve her ülkenin kendi bağlamına uygun bir siyasi sistem ve yönetim yapıları oluşturmakta özgür olması gerektiğini savunmaktadırlar (Coning, 2017, s.85). Barışı koruma ve barış inşası faaliyetlerinin yürütülmesi konusunda Batılı ülkeler sivilleri korumak ve demokrasiyi desteklemek için çatışma bölgelerine gerektiğinde güç kullanarak müdahale etme yönünde karar alırken BRICS ülkeleri ise egemenlik ve kendi kaderini tayin ilkeleri çerçevesinde politika geliştirmektedir (Beyond the New Deal: Global Collaboration and Peacebuilding with BRICS Countries, 2014, s.2).

Güney Afrika'nın, gelişmekte olan ülkelerin önde gelen gruplaşması BRICS'e dahil olması 2010 yılında Brezilya'nın başkenti Brasilia kentinde düzenlenen

zirvenin ardından Güney-Güney İşbirliği'nin önemli bir parçası olarak BRICS grubunun kurulması ile kararlaştırılmıştır (Fifty BRICS Summit.) Güney Afrika için BRICS katılımının itici gücü, apartheid sonrası yoksulluk, eşitsizlik ve işsizlikten kaynaklanan zorluklar olmuştur. Bu açıdan 2013 yılında 5. BRICS Zirvesi'ne ev sahipliği yapan Güney Afrika'nın BRICS'e dahil olmasının ana gündemi, Güney-Güney ilişkilerinin güçlendirilmesi, üye ülkelerin pazarlarına erişimin kolaylaştırılarak karşılıklı ticaret uygulamalarının teşvik edilmesi ve iş dostu bir ortam yaratılarak yatırım çekmek olmuştur (Sharma, 2022).

BRICS üyeliği Güney Afrika'nın küresel arenadaki rolü üzerinde önemli bir etki yaratarak küresel "yükselen güç seçkinleri"nin bir parçası olarak görünürlüğünü önemli ölçüde artırmıştır. Güney Afrika Uluslararası İlişkiler ve İş Birliği Bakanı Maite Nkoana-Mashabane, Güney Afrika'nın BRICS'e katılımını "ulusal çıkarlarımızı ilerletmek, bölgesel entegrasyon programımızı ve ilgili kıtasal altyapı programlarımızı teşvik etmek ve kilit oyuncularla ortak olmak" şeklinde açıklamıştır (<https://www.gov.za/speech-ms-maite-nkoana-mashabane-minister-international-relations-and-cooperation-brics-academic>).

Uzun vadeli diplomatik çabaların ardından Güney Afrika'nın BRICS grubuna dahil edilmesi, ülkenin dış politika başarılarından biri olarak kabul edilmektedir. Güney Afrika'nın gruba dahil edilmesi halihazırda olgunlaşmış bir yapının yalnızca ek bir üyesi olmaktan ziyade BRICS gruplaşmasının doğasını kökten değiştirmiş diğer bir ifadeyle BRICS'i geliştirmekte olan dünya adına konuşma konusunda daha güçlü bir kapasiteye sahip küresel bir ittifaka dönüştürmüştür (Moore, 2012).

BRICS üyeliği, Güney Afrika'nın dış politika hedeflerini gerçekleştirmesi açısından önemli fırsatlar sunarken aynı zamanda birtakım sorumluluklar da yüklemektedir. BRICS içinde Güney Afrika, kıta ülkelerinin tamamı tarafından onaylanmamış olsa da Afrika kıtasını temsil etme görevini sahiptir. Afrika'nın görece ekonomik güçlerinden biri olan Güney Afrika, sahip olduğu askeri ve siyasi nüfuzu ile BRICS gruplaşması içindeki konumunu Afrika gündemini savunmak ve Afrikalıların seslerinin daha iyi duyulmasına imkân sağlayacak bir fırsat olarak görmektedir (Daniel ve Virk, 2014, s. 5).

BRICS üyeliği, Türkiye, Güney Kore, Endonezya gibi geliştirmekte olan ve görece daha yüksek büyüme oranlarına sahip ülkeler yerine neden Güney Afrika'nın davet edildiği sorusunu da beraberinde getirmiştir (Patel, 2012). Bu bağlamda Güney Afrika'nın BRICS gruplaşmasına dahil edilmesine etki eden bir dizi neden vardır. BRICS gruplaşması açısından stratejik ve jeopolitik öneme sahip Afrika'nın küresel sistemde ivme kazanan yükselişidir. BRICS ülkeleri uzun yıllar Batı yardımlarına bağımlı olan Afrika kıtasının

daki güç dinamiklerini temelden değiştirecek şekilde kıtada varlıklarını artırmaktadır. 2010 yılında 150 milyar dolar olan BRICS-Afrika ticaret hacmi 2015 yılında 530 milyar dolara ulaşarak üç kattan fazla bir artış göstermiştir (Carmody, 2016).

Güney Afrika, ekonomik, diplomatik ve askeri kapasite açısından kıtanın diğer ülkelere kıyasla bölgesel lider konumundadır (Habib, 2009, s.145). Kıtadaki lider konumu göz önüne alındığında Güney Afrika, Afrika'ya giriş kapısını temsil etmektedir. Güney Afrika'daki Standard Bank'ın ülkenin üyeliği sırasında ileri sürdüğü gibi, "Güney Afrika, birçok şirketin pan-Afrika operasyonları için bir üs olarak yararlanmak isteyeceği kurumsal istikrara, finansal derinliğe sahiptir (Hervieu,2011). Ayrıca Güney Afrika siyasi seçkinlerine göre ülkelerinin kaderi kıtanın kaderine bağlıdır. Bölgelerini temsil ediyormuş görünmekten uzak olan BRICS üyelerinin aksine Güney Afrikalı politika yapımcılar üyelik sürecinde stratejileri hakkında kıta ülkeleriyle istişarelerde bulunmuştur (Serrao, 2011, s.3). BRICS üyeliği sorgulanan Güney Afrika, ekonomik ve siyasi olarak Afrika'nın önde gelen gücü olması dolayısıyla Afrika'yı temsil etmesi gerektiğini savunmaktadır.

2012 yılında AU başkanlığını yürütmüş olan Güney Afrika, ekonomik liderliğin yanı sıra kıtanın geri kalanında siyasi açıdan da önemli nüfuza sahiptir (A.g.e.). BRICS'e katılma daveti, Güney Afrika'nın kıtanın sosyo-ekonomik kalkınmasına yapmış olduğu katkıların yanı sıra kıtadaki barış, güvenlik ve yeniden inşa çabalarına aktif katılımıyla da bağlantılıdır (Lanberg, 2010, s.437). Güney Afrika, BRICS müzakerelerinin siyasi bileşenini çeşitlendirerek BM Güvenlik Konseyi gündeminde yer alan Afrika barış, güvenlik ve kalkınma konularına farkındalık kazandırmıştır (Sarma,2022).

Güney Afrika için BRICS grubuna dahil olmak, son yıllardaki en dikkate değer dış politika başarılarından biri olmanın yanı sıra ve kendisini Afrika kıtasının bölgesel lideri ve temsilcisi olarak tesis etme yolunda önemli bir adım olarak görülebilir (Bittencourt, 2014, s.27). Güney Afrika'nın BRICS üyeliği bu nedenle- özellikle uluslararası gözlemcilerin gözünde- potansiyel olarak sistemi şekillendirme kapasitesine sahip yükselen bir güç statüsü elde etmesine yardımcı olmuştur.

Güney Afrika'nın BRICS gruplaşmasına dahil edilmesi üç nedenden dolayı dikkate değerdir. İlk olarak beş farklı medeniyeti bir araya getiren gruplaşma uluslararası siyasetin yönünü zayıflatmıştır. İkinci olarak ekonomik gücü ve dinamizmi ile bilinen bir Afrika ülkesinin Batı liderliğindeki küresel düzeni tehdit edebilecek bir gruplaşmaya dahil edilmesi, yoksulluk ve çatışma ile anılan kıtanın imajına bir baş kaldırış niteliğindedir (Sidiropoulos, 2009, s.276). Güney Afrika'nın gruba dahil edilmesiyle yükselen güçler Afrika'nın hak ettiği yeri alması için küresel sistemde yeniden konumlandı-

rılması gerektiği inancına yanıt vermiştir (Mashabane, <https://allafrica.com/stories/201301221007.html>). Daha açık bir ifadeyle BRICS ülkeleri, Güney Afrika'yı tam üye olarak davet ederek, Afrikalı liderlere Batı'nın önceki girişimlerinden farklı bir şekilde Afrika ile ilişki kurmaya çalıştıklarına dair bir mesaj vermiştir. BRICS'in Afrika'ya sunmaya çalıştığı ilişki Batı'nın Afrika ile ilişkisini temsil eden bağışıcı ve eşit olmayan ilişkisinden ziyade karşılıklı yarar sağlayan eşitlik ve ortaklık ilişkidir.

Sonuç olarak Güney Afrika'nın BRICS'e dahil edilmesi, ilk kez bir Afrika ülkesinin diğer Afrika dışı ülkelerin ait olmaya çalıştığı ayrıcalıklı bir grubun parçası olması bağlamında Afrika'nın küresel ilişkilerdeki rolünün yeniden kavramsallaştırılmasını ifade etmiştir. Aynı zamanda, gelişmekte olan güçlere göre eşit ve karşılıklı saygıya dayalı ortaklığa dayanan Güney-Güney işbirliğine dair anlatıyı güçlendirmiştir (Stuenkel, 2013, s.316).

Güney Afrika'nın üyeliğinin BRICS gruplaşmasına sağlamış olduğu kazanımlar ise gruplaşmanın coğrafi olarak daha çeşitli hale gelmesine etki etmiştir (Wenping, 201). Güney Afrika'nın küresel sistemde gittikçe ağırlığını hissettiren BRICS'e üye olması grubun meşruiyetini artırdığı gibi mevcut küresel yönetim yapısına meydan okuyabilecek uluslararası bir kuruluş haline gelmesine katkı sağlamıştır (Xun, 2014). BRICS üyelerinin beş farklı medeniyet geçmişinden geldiklerini ve bu farklı medeniyet geçmişlerinin BRICS gruplaşmasının uluslararası sistemdeki mevcut ittifaklardan farklı kıldığını belirten Stuenkel'e göre Güney Afrika'nın BRICS'e dahil olması uluslararası siyasetin yönünü de sorgulatmıştır (Stuenkel, 2013, s.316).

2.2. Barış, Güvenlik ve Kalkınma Finansörü BRICS'in Yeni Kalkınma Bankası

BRICS, başlangıcından itibaren barış, güvenlik ve kalkınma arasındaki kaçınılmaz bağlara vurgu yapmıştır. Sanya Deklarasyonu'nda (2011), BRICS şu noktalarda birleşmiştir:

"Farklı ülkelerden yaklaşık 3 milyar toplam nüfusa sahip BRICS ülkelerini bir araya getiren kapsayıcı hedef ve barış, güvenlik, kalkınma ve işbirliğine yönelik güçlü ortaklık arzusudur. BRICS, insanlığın gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmayı ve daha eşitlikçi ve adil bir dünya kurmayı amaçlamaktadır." (Sanya Declaration 2011).

Yeni Delhi Deklarasyonu'nda (2012), BRICS aynı çizgide devam etmiştir:

"BRICS, dünya nüfusunun %43'ünü temsil eden ülkeler arasında çok kutuplu, birbirine bağımlı ve giderek karmaşıklaşan, küreselleşen bir dünyada barış, güvenlik ve kalkınmanın teşviki için bir diyalog ve işbirliği platformudur." (New Delhi Declaration, 2012).

Barış, güvenlik ve kalkınma arasında bir bağ kurma BRICS'in önemli görevleri arasındadır. Bununla birlikte BRICS'in kurumsallaşması yıllar içinde ivme kazandıkça, barış ve güvenlik zorluklarını sürdürülebilir kalkınma fırsatlarına dönüştürmenin yolları giderek daha belirgin hale gelmektedir.

5. BRICS Zirvesi'nde BRICS ülkeleri, Yeni Kalkınma Bankası (NDB)'nin kurulmasını kararlaştırmış ve küresel kalkınmaya ilişkin kıtadaki altyapı projeleri için ortak finansman anlaşmaları imzalamışlardır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma için bir dizi çok taraflı eş finansman anlaşmaları imzalamışlardır.

NDB'nin amacı ve işlevi, *"...küresel büyüme ve kalkınma için çok taraflı ve bölgesel finans kurumlarının mevcut çabalarını tamamlayarak, BRICS ve diğer yükselen ekonomiler ile gelişmekte olan ülkelerdeki altyapı ve sürdürülebilir kalkınma projeleri için kaynakları seferber etmektir."* (Richmond ve Tellidis, 2013, s.2) .

NDB ayrıca bu görevi yerine getirirken kamu veya özel projeleri krediler, öz sermaye katılımı ve bunların mali araçları yoluyla destekleyeceğini ve projelere teknik yardım sağlamak için uluslararası kuruluşlar ve diğer mali kuruluşlarla işbirliği yapacağını belirtmektedir.(A.g.e.) Bu bağlamda NDB, Afrika'daki potansiyel fon yaratma faaliyetlerinde hükümetlerin, uluslararası STK'ların ve bölgesel ekonomik toplulukların giderek daha önemli ve karmaşık roller oynadığı birbirine bağlı çok kutuplu bir dünyada bir yardım ve bağış faaliyeti alanına girmektedir.

2017 yılında Johannesburg'ta, Güney Afrika'nın ve kıtanın uzun vadeli altyapı gelişimine önemli bir katkı sağlamak amacıyla BRICS liderliğinde NDB Afrika Bölgesel Merkezi (ARC) açılmıştır. Afrika'daki ilk bölge ofisini kuran bankanın operasyonel stratejisi, Afrika'nın önemli bir uluslararası paydaş statüsünü vurgulamak ve kıtaya yerleşik uluslararası finans kurumlarından farklı davranacağını vurgulamak olmuştur. (Bradlow ve Masamba, 2022).

Kalkınma kurumları dünyanın kalkınma mimarisinde kritik rol oynamaktadır. Dünya Bankası gelişmekte olan ülkelerdeki "altyapı geliştirme açığını" finanse etmek için 1 trilyon ABD Doları gerektiğini tahmin etmekte ve mevcut çok taraflı kalkınma bankaları bu altyapı gelişiminin yaklaşık yüzde 40'ını karşılayabileceğini belirtmektedir (Desai ve Vreeland, 2014). BRICS'in NDB'si bu noktada devreye girmektedir. Dolayısıyla, NDB geliştikçe ve birkaç on yıl sonra muhtemelen daha fazla ülkenin katılımıyla, NDB banka kredileri, Dünya Bankası kredilerinin etkisini azaltabilecektir.

BRICS ülkeleri, Afrika kıtasında barış ve güvenliğe olan bağlılıklarının yanı sıra sürdürülebilir altyapı geliştirme, endüstriyel gelişme, istihdam yaratma, beceri geliştirme, gıda ve beslenme güvenliği ve Afrika'da yoksulluğun ortadan kaldırılması gibi AU gündeminin üst sıralarında yer alan bir dizi konuda desteklerini yinelemişlerdir (Lucey ve Gida, 2014, s.7). Bu açıdan

NDB'nin BRICS üyelerinin barış ve güvenlik zorluklarını Afrika'da sürdürülebilir kalkınma fırsatlarına dönüştürmede kullanabileceği en somut araç olduğunu söylemek mümkündür.

2023 yılı Güney Afrika'nın BRICS üyeliği açısından bir dizi önemli gelişmeye işaret etmektedir. 2023 yılında, *"BRICS ve Afrika: Karşılıklı Hızlandırılmış Büyüme ve Sürdürülebilir Kalkınma ve Kapsayıcı Çok Taraflılık için Ortaklık"* teması altında BRICS'e başkanlık edecek olan Güney Afrika aynı zamanda 23-24 Ağustos 2023 tarihlerinde gerçekleştirilecek olan 15. BRICS Zirvesi'ne de ev sahipliği yapacaktır. BRICS gruplaşması içinde stratejik amaçlarının Afrika kalkınma gündemini daha da ileriye götürmek olduğunu belirten Güney Afrika Devlet Başkanı Cyril Ramaphosa, grup başkanlıkları sırasında öncelikli amaçlarının artan ticaret, yatırım ve altyapı gelişimi için karşılıklı yarar sağlayan fırsatların kilidini açmak için BRICS ve Afrika arasında ortaklık kurmak olduğunu belirtmiştir (President Cyril Ramaphosa: Oral Replies to Questions in the National Assembly).

Başkan Ramaphosa'nın açıklamaları kapsamında NDB, gelişmekte olan pazarlara ve gelişmekte olan ekonomilere altyapı ve sürdürülebilir kalkınma için finansal destek sağlanmasının pratik bir örneğini teşkil etmektedir.

Sonuç

Soğuk savaşın sona ermesinden bu yana, uluslararası güvenlik gündemi bir dönüşüm geçirmiş; etnik çatışma, çevresel bozulma ve ulusötesi organize suçtan AIDS gibi hastalıklara kadar bir dizi yeni konuyu içerecek şekilde genişlemiş ve yeniden tanımlanmıştır. Bu normatif değişimin ışığında, Afrika kıtasındaki barış ve güvenlik kaygıları küresel kaygılar haline gelmiştir. Çatışma sonrası barışın inşası ve özellikle Afrika'da gerçekleştirilen barış misyonlarının uluslararası barış ve güvenlik gündeminde belirgin bir şekilde yer alması bu arka plana dayanmaktadır. Barış misyonlarının savaştan etkilenen ülkeleri yeniden inşa etmedeki kritik rolünün artan kabulü ışığında, uluslararası toplum barış inşası için kapsamlı politikalar geliştirmeye başlamıştır.

Apartheid rejiminin sona ermesinin ardından Güney Afrika, kıtada ve küresel kuruluşlarda Afrika çıkarlarının küresel bir oyuncusu ve savunucusu olarak ilerleme yolunda önemli adımlar atmıştır. Özellikle barış inşası ve güvenlik bağlamında "Afrika'nın sesi" olmaya çabalayarak kıtada küresel yardımın etkinliği konusunda sesini yükseltmiştir.

Siyasi anlatisını Afrika devletleriyle ilişkilerini bir bağışçı-alıcı ortaklığından ziyade eşit bir ortaklık olarak çerçeveleyen Güney Afrika, Afrika barış ve güvenliğine yönelik çabalarda kilit bir oyuncu haline gelmiştir. Bu bağlamda BRICS üyeliği Güney Afrika için hem ülke içinde hem de bölgesel olarak,

Afrika'daki lider rolünün bir göstergesi olmuştur. BRICS, küresel sorunlara yönelik çözümleri genişletmeyi ve uluslararası ilişkiler için yeni bir paradigma tasarlamayı amaçladığından, Güney Afrika için BRICS üyeliğinden yararlanarak Afrika gündemini geliştirmek ve kıtanın genel gelişimini vurgulamak için önemli bir platformdur.

Afrika'ya açılan bir kapı konumu aracılığıyla Afrika'yı BRICS'e bağlayan Güney Afrika, kıtanın barış, güvenlik ve kalkınma konusundaki çıkarlarını dış politika ilkeleri aracılığıyla pekiştirmektedir.

Güney Afrika'nın, Afrika'nın kalkınmasının öncü faktör olduğu Güney-Güney işbirliğinin arka planına göre hazırlanmış olan dış politikası, BRICS'in sağlayabileceği araçlar ve enstrümanlar aracılığıyla kalkınma ile barış ve güvenlik sorunlarını çözüme kavuşturma arasında kuvvetli bir bağlantı kurmaktadır. Bu açıdan NDB'nin kurulması önem arz etmektedir. NDB, hem altyapı hem de sürdürülebilir kalkınma projeleri Güney Afrika'nın kıtadaki barış inşası ve PCRD süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır.

2011'den itibaren BRICS zirveleri tüm gelişmekte olan dünyanın temsilcilerinin bir araya gelmesini temsil ederken, 2013'ten beri Güney Afrika'nın inisiyatifi altında kendisini temsil ettiği ülkelere yani Güney'e açık bir kurum haline gelmiştir. Başka bir deyişle, Pretoria'nın BRICS'e dahil edilmesi, BRICS'in Küresel Güney'deki girişimlerine geniş destek sağlamak amacıyla yumuşak güç cephaneliğini oluşturma çabalarını güçlendirmiştir.

Sonuç olarak Güney Afrika, gelişmekte olan bir Afrika kalkınma ortağı profilini, köprü kurucu ve yükselen orta güç olarak çok yönlü kimliğiyle birleştirmektedir. Dolayısıyla Güney Afrika'nın küresel siyasi, ekonomik ve finansal mimariyi daha adil ve dengeli olacak şekilde yeniden yapılandırma değerleri etrafında kurulmuş olan BRICS üyeliğinin Afrika'daki barış inşası faaliyetlerine ilişkin başarısı, üç temel unsura bağlı kalması halinde mümkün olacaktır: sürdürülebilirlik, tutarlılık ve apartheid sonrası dış politika ilkelerine yenilenmiş ve görünür bir bağlılık.

Kaynakça

Kitaplar

Galtung, J. (1996). *Peace By Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. Peace Research Institute.

Habib, A. (2008). *South Africa's Suspended Revolution: Hopes and Prospects*. Johannesburg: Wits University Press.

- Hirsch, A. (2005). *Season of Hope: Economic Reform under Mandela and Mbeki*, Pietermaritzburg: UKZN Press.
- Lechini, G ve Giaccaglia, C. (2013). *IBSA or BRICS What is preferable for South Africa and Africa bot hor none? in Tim Murithi (ed.), Handbook of Africa's International Relations*, London and New York: Routledge.
- Richmond O ve Tellidis, I. (2013). *The BRICS and International Peacebuilding and Statebuilding*, Noref, OSLO.
- Sandole, D. J.D. (2011). *Peacebuilding: War and Conflict in the Modern World*, Cambridge Press.
- Saunders C. ve Onslow, S. (2009). *The Cold War and Southern Africa, 1976-1990*. İçinde P. Melvyn Leffler ve Arne Odd Westad, (Ed.) (ss.222-243). Cambridge University Press, Cambridge.

Makaleler

- African National Congress, African National Congress NGC 2015 Discussion Documents. (2015). *Umrabulo Special Edition*. 1-207.
- Arora, V. ve Vamvakidis, (2005). The Implications of South African Economic Growth for the Rest of Africa. *IMF Working Paper*. 1-23.
- Beyond the New Deal: Global Collaboration and Peacebuilding with BRICS Countries. (2014). *Policy Briefing, Issue 59*, 2014.
- Bittencourt, R. (2014). Is there a BRICS model of Development. *International Studies Association*. 26-29.
- Carmody P. (2016). The Rise of the BRICS in Africa: The Geopolitics of South South Relations. *Insight Turkey, Vol.18, No. 3*.
- Carvalho de B. ve Coning de C. (2013). Rising Powers and the Future of Peacekeeping and Peacebuilding. *NOREF Report*. 1-7.
- Coning, de C. (2017). The BRICS: The Last Line of Defence for Globalisation. *Norwegian Institute of International Affairs, Vol. 2, Issue, 4*. 83-93.
- Curtis, S.D. (2013). The International Peacebuilding Paradox: Power Sharing and Post-Conflict Governance in Burundi. *African Affairs Vol.112, No. 446*, 72-91.
- Daniel, R. ve Virk, K. (2014). South Africa and the BRICS: Progress, Problems and Prospects. *Centre for Conflict Resolution*. 1-7.
- Developing a Strategic Perspective on South African Foreign Policy, ANC Discussion Document 1997. (2009). 170-184

- Ghali, B.B. (1992). An Agenda for Peace Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping. 201-218.
- Habib, A. (2009). South Africa's Foreign Policy: Hegemonic Aspirations, Neoliberal Orientations and Global Transformation. *South African J. International Affairs*, 16(2.) 143-159
- Jordaan, E. ve Vrey, F. (2006). Operational Strategy and the South African Way of War: The Way Forward. *Strategic Review for Southern Africa*, Vol.20, Issue.1
- Kiely, R.(2015). The South and Geopolitics: From Bandung to the BRICS?. *International Political Economy Series*, 152-173.
- Kok, N.(2014). South Africa's Peacebuilding and PCRDR Activities: The Role of IBSA and BRICS, *ISS Paper 267*. 1-15
- Landberg, C. (2010). Pax South Africana and the Responsibility to Protect. *Global Responsibility Protect*. 2(4), 436-457.
- Lucey, A. ve Gida. S. (2014). Enhancing South Africa's Post-Conflict Development Role in the African Union. *Institute for Strategic Studies Paper 256*. 1-15.
- Malan, M. (1999). Renaissance Peacekeeping A South African Solution to Conflict in the DRC?. *Institute for Security Studies*, No.37. 1-8.
- Miti, K. (2012). South Africa and Conflict Resolution in Africa: From Mandela to Zuma. *SAPSS*, 1-30.
- Mlambo D.N.ve Adetiba, T.C. (2019). Post-1994 South Africa's Peacekeeping and Military Intervention in Southern Africa, Reference from the Democratic Republic of Congo (DRC) and Lesotho. *J. Public Affairs*. 1-8
- Mutisi, M. (2016). Recalibrating South Africa's Role in Post Conflict Reconstruction Processes in Africa. *STIMSON Center*. 1-15.
- Nabudere, D.W. (2001). The African Renaissance in the Age of Globalization. *African Journal of Political Science*, Vol 6. No. 2, 11-28.
- Neissan Alessandro Besharati, N. A. (The Establishment of the South African Development Partnership Agency: Institutional Complexities and Political Exigencies. *South African Journal of International Affairs* 20(3), 357-377.
- Nieuwkerk, van A. (2014). South Africa and the African Peace and Security Architecture. *NOREF Report*. 1-9.
- Nyuykongwe C. ve Zondi, S. (2017). South Africa Peacebuilding Approaches: Evolution and Lessons. *Rethinking Peace and Conflict Studies*. 107-125

- O. Serrao, (2011). South Africa in the UN Security Council Perspective 2011-2011. *FES Global Policy and Development*. 1-5.
- Peace, Justice and Reconciliation in Africa: Opportunities and Challenges in the Fight Against Impunity. (2013). *The African Union Series, New York: International Peace Institute*, 1-97.
- Sidiropoulos, E. (2009). Africa in a New World, *South Africa J. International* 16(3), 275-277.
- Sidiropoulos, E. (2019). South Africa's Changing Role in Global Development Structures. *German Institute of Development and Sustainability*. 1-21.
- South-South Cooperation Principles: An Essential Element in South-South Cooperation. (2009). South Centre.
- Stuenkel, O. (2013). South Africa's BRICS membership: a win-win Situation?. *African Journal of Political Science and International Relations*, 310-319.
- The AU and the Search for Peace and Reconciliation in Burundi and Comoros, (2011). *Centre for Humanitarian Dialogue*. 1-83
- The Presidency, Policy Co-ordination and Advisory Services Toward a Ten Year Review. (2003). *Discussion Document Paper*. 1-117.
- Williams, C. (2019). Political Imperatives and Military Preparations: New Insights into Why South Africa's 1998 Intervention in Lesotho Went Awry (2019). *South African Journal of International Affairs, Vol.29 Issue.1*. 25-51.
- Zondi, S. (2012). South Africa in Southern Africa. A Perspective, *FES Peace and Security Series No. 8*. 1-31.

İnternet Kaynakları

- Bradlow, D.ve Masamba,M., (4 May 2022). What is the NDB African Regional Center and its Impact in Africa. *Global Policy Journal*, <https://www.globalpolicyjournal.com/blog/04/05/2022/what-ndb-african-regional-center-and-its-impact-africa> (23.04.2023)
- Desai R.M ve Vreeland, J.R. (17 July 2014). What the New Bank of BRICS is About. *Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/07/17/what-the-new-bank-of-brics-is-all-about/> (20.04.2023)
- Fifty BRICS Summit.(2013. 03.27). <https://www.gov.za/fifth-brics-summit> (27.02.2023).
- Hervieu, S. (19 April 2019). South Africa's Gains Entry to Bric Club. *The Guardian* <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/19/south-africa-joins-bric-club> 19 April 2011 (08.04.2023).

- Moore, C. (1 September 2012). BRICS Partnership: A case of South South Cooperation? Exploring the Roles of South Africa and Africa <https://www.africaportal.org/publications/brics-partnership-a-case-of-south-south-cooperation-exploring-the-roles-of-south-africa-and-africa/> (03.04.2023).
- Mashabane, MN. (22 January 2013). The “S” in BRICS: An African Perspective -South Africa in BRICS. *All Africa* <https://allafrica.com/stories/201301221007.html> (08.04.2023).
- New Delhi Declaration, (29 Marc 2012). <http://www.brics.utoronto.ca/docs/120329-delhi-declaration.html> (23.04.2023).
- Patel K. (3 April 2012). Scrutinizing South Africa’s Inclusion in BRICS. *Global Policy Forum*, <https://archive.globalpolicy.org/the-dark-side-of-natural-resources-st/water-in-conflict/51482-scrutinizing-south-africas-inclusion-in-brics.html> (03.04.2023).
- Sanya Declaration, (14 April 2011). <http://www.brics.utoronto.ca/docs/110414-leaders.html> (23.04.2023).
- Sharma, P. South Africa is the Bridge in BRICS. (2022.11. 05) *The Sunday Guardian* <https://sundayguardianlive.com/news/south-africa-bridge-brics> (27.02.2023).
- Speech by Ms Maite Nkoana-Mashabane, Minister of International Relations and Cooperation, at the BRICS Academic Forum”, <https://www.gov.za/speech-ms-maite-nkoana-mashabane-minister-international-relations-and-cooperation-brics-academic> (03.04.2023).
- President Cyril Ramaphosa: Oral Replies to Questions in the National Assembly. (9 March 2023) <https://www.gov.za/speeches/president-cyril-9-mar-2023-0000> (20.04.2023).
- White Paper on South African Participation International Peace Missions, (24 Feb 1999) https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/peacemissions1.pdf (24.02.2023).
- White Paper on South Africa’s Foreign Policy. (13 May 2011). https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/final-draft-white-paper-sa-foreign-policy.pdf (24.02.2023).
- Wenping, H. (3 March 2011). When BRIC Becomes BRICS: The Tightening Relations Between South Africa and China. *East Asia Forum*, <https://www.eastasiaforum.org/2011/03/03/when-bric-becomes-brics-the-tightening-relations-between-south-africa-and-china/> (12.04.2023).
- Xun, P. (8 April 2014). Are the BRICS Irrelevant?. *Carnegie- Tsinghua Center for Global Policy*. <https://carnegieendowment.org/2014/04/08/are-brics-irrelevant/h7i1> (27.04.2023).

Afrika'nın Sömürge Süreci ve Kutuplaşmamaya Yönelik Politikaları

Gürayhan ALPAR*

Özet

Afrika'nın gerek jeopolitik konumu ve izlediği küresel politikaların neticesinde her zaman Avrupa asıllı devletlerin ilgi odağı olmuştur. Yeraltı ve yerüstü hazineleri bakımından çok fazla zengin olan Afrika bir dönem bu zenginliklerini koruyamamış ve birçok devletin sömürmesine maruz kalmıştır. Afrika'ya sömürge uygulayan devletler arasında olan Fransa, İngiltere ve Almanya diğer ülkelere göre farklı bir sömürge politikası uygulamıştır. Sömürgeleşmiş Afrika devletlerinin ortaklığı ve sömürülme alanları bunların bir neticesidir. Kendisine karşı uygulanan bu politikadan rahatsız olan Afrika devlet başkanları bir araya gelip konu ile alakalı oturumlar düzenleme ve çözüme yönelme girişimde bulunma fikrini ortaya koymuşlardır. Bu fikri ilk olarak ortaya koyan isim Libya lideri Muammer Muhammed Ebu Minyar el-Kaddafi olmuştur. Afrika halkı tarafından bir hayli sevilen Ebu Kaddafi, AFBÖ (Afrika Birliği Örgütü) adı altında sömürgeleşmeye karşı ve bütünleşmeye taraf olan bir Afrika Birlik örgütünü Afrika devlet başkanlarına sunmuştur. Süreç içerisinde halihazırda sömürülen devlet sayısı bir hayli fazla olduğundan ötürü ilk olarak bu düşünce kabul edilmese de daha sonrasında kabul görmüş ve Afrika'nın sömürgeleşmeye karşı hareketleri başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhammed Ebu Minyar el-Kaddafi, AFBÖ, Fransa, İngiltere, Almanya, Sömürgecilik.

* Gürayhan Alpar, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Felsefe, SDE Stajeri, Orcid No:0000-0001-9086-7836.

Africa's Colonial Process and Policies Towards Non - Polarization

Abstract

As a result of Africa's geopolitical position and its global policies, it has always been the focus of attention of European-origin states. Africa, which is very rich in terms of underground and surface treasures, could not protect these riches for a while and was exposed to the colonization of many states. France, England and Germany, which are among the states that colonized Africa, applied a different colonial policy compared to other countries. The partnership and exploitation areas of the colonized African states are a result of these. African heads of state, who were disturbed by this policy applied against him, came together and put forward the idea of organizing sessions related to the issue and attempting to find a solution. The name who first put forward this idea was Libyan leader Muammar Mohammed Abu Minyar al-Gaddafi. Abu Gaddafi,

who is highly loved by the African people, presented an African Union organization, which is against colonization and is a party to integration, to the African heads of state, under the name AFBO (Organization of African Unity). Since the number of exploited states was quite high during the process, this idea was not accepted at first, but later it was accepted and African movements against colonization began.

Keywords: Mohammed Abu Minyar al-Gaddafi, AFBO, France, England, Germany, Colonialism.

Giriş

Fransa 1789-1815 tarihleri arasında yaşamış olduğu ve Avrupa'nın büyük bir kısmını etkileyen ihtilal süreci sayesinde, Milliyetçilik adı altında kullandıkları, "Fransızcılık" çok etkindir. "Fransızcılık", kelime anlamı olarak milliyetçilikten daha aşırı bir şekilde Fransa'nın bekası için bir politikayı uygulamaktır. Milliyetçilik kavramı ele alındığında Fransızcılık ile eşdeğer olarak kendi ülkenin bekası için uğraşmak olduğunu görebiliriz, ancak kendi ülkenin bekası için de olsa başka bir milletin, ırkın veya toplumun değerlerine, hayatına ve bekasına kalıcı bir şekilde negatif yönde etki edemiyorsun ancak Fransızcılık'ta bu yoktur. Fransa'nın bekası için her şey mübahdır anlayışı sadece devleti değil tüm halkı ele geçirmiştir. Bundandır ki Afrika'daki sömürgecilik faaliyetleri çok fazla kanlı olmuş ve birçok insanlık suçu işlenmiştir. Fransa'nın Afrika'da sömürdüğü ülkeler şu şekildedir: Cezayir (1830), Gabon (1839), Moritanya (1854), Senegal (1854), Gine (1855), Fildişi Sahili (1855), Kongo (1859), Mali (1883), Madagaskar (1896), Benin (1899), Burkina Faso (1896), Togo (1884-Almanya, 1918-Fransa), Çad (1900) ve Nijer (1900).

Birçok ülkeyi politik açıdan kendine bağımlı hale getiren Fransa'nın ülkelerde uyguladığı politikaları incelersek askeri müdahalelerin sıklığını görmememiz imkânsız olacaktır. Fransa'dan Mississippi ve Kanada'ya yapılan göçler aracılığıyla koloniler oluşturmaya başlar. Emperyal devletlerle sürekli rekabet ve mücadele hâlindeki bu genişleme çabalarının başlangıçta sistemli bir faaliyet olmadığı görülmektedir. Bunun yanında İtalya ve İspanya ile sürüp giden savaşlar veya iç karışıklıkların da etkisiyle Fransa Avrupa'da İtalya'dan sonra en az sömürgeye sahip devlet konumundadır (Uygur, 2014: 04). Fransa tarafından sömürülen devletlerin sayısının diğer sömürge uygulayan devletlerden az olması Fransa'nın sömürge esnasındaki uygulamalarını çok açık bir şekilde gün yüzüne sermektedir. Örnek teşkil edecek olursak eğer, Fransa Cezayir işgali sırasında tam 45 bin Cezayir vatandaşının canına mal olmuştur bu olay;8 Mayıs 1945 Sétif ve Guelma katliamı olarak tarihte yer almaktadır.

Diğer yandan Fransa Senegal topraklarını sömürgeleştirmek için kollarını sıvadığı zaman Senegalli askerler bu duruma mâni olmak için savaşmıştır ancak tarihler 1 Aralık 1944'ü gösterdiğinde Senegalli askerlerin direnişine "isyan" denilmesi üzerine bu askerlerin kaldığı kampta katliam yapılmıştır. Sonuç olarak Fransa'nın sömürge politikası tamamı ile askeri güce dayalıdır ki bu yüzden, Fransa'nın sömürge politikasının çok kanlı olduğunu söylemek kaçınılmaz olacaktır.

İngiltere'nin sömürgeleşme politikasını ele alacak olursak eğer Fransa'dan çok bir farkı olmadığını ancak diplomatik olarak ta etkin olduğunu görüyoruz. İngiltere'nin sömürdüğü ülkeler kısaca şu şekildedir: Britanya, Mısır,

Sudan, Kenya, Uganda, Güney Afrika, Gambiya, Sierra Leone, Kuzeybatı Somali, Zimbabve, Zambiya, Botswana, Nijerya, Gana ve Malavi (Gençoğlu, 2021: 01).

İngilizler bu ülkelerin sömürgesinde Fransızlar gibi askeri gücü kullanmış ama Fransızlardan farklı olarak Londra merkezli bir İngiliz sömürge bürosu kurmuştur. Buda demek oluyor ki İngilizler sömürgeleşme politikasını sadece askeri güç merkezli değil diplomatik olarak da sürdürmüştür. Bunun ilk örnekleri İngiliz ve Avrupa halkına Sömürgeciliği kabul ettirmek için dini kullanmalarıdır.

Hıristiyanlık dinini Afrika'ya aşılama için sömürgecilik yapıldığı halka inandırılmış ve sömürgecilik halk arasında olağan bir durum konumuna gelmiştir. Ancak perde arkasında sömürgeciliğin amacı maddi kar olduğunu İngiltere'nin altın madenlerine ve petrol rezervlerine yöneliminden anlayabiliyoruz. İngilizlerin diplomatik olarak sömürge uygulaması onlar adına büyük avantajlar sağlamışlardır. Gerek istihbarat olsun gerek askeri konum olsun birçok yanda diğer ülkelere göre sömürgecilik alanında önde olmuşlardır. Nerede ne türden bir zenginlik olduğunu her zaman fark etmiş ve ona yönelmiştir.

Bir diğer yandan sömürdüğü ülkelerden bazı etnik gurupları kendi askeri personeli olarak çalıştırmış ve bunun çok faydalı olduğunu fark ettikleri anda sömürge alanları giderek genişlemeye başlamıştır. Ön cephelerde her zaman Afrikalı askerleri buldukları için savaşlardan çekinmez hale gelmiş ve girdiği birçok savaştan galip olarak ayrılmıştır bunun neticesinde. 1806'da Ümit Burnu'nu tamamen işgal ettiler, 1875'te Süveyş Kanalı'nın %44'lük hissedarı oldu, 1902'de son büyük kanlı savaşın ardından İngilizler bir hile ile savaşı kazandılar ve en nihayetinde Boer cumhuriyetlerini işgal ettiler.

Tam 96 yıl boyunca aktif olarak sömürgecilik faaliyetlerinde bulunabilmelerinin altında kesin olarak, sömürgeciliği sadece askeri yapılanma olarak değil bir diplomasi aracı olarak da kullanmaları yatıyor. İngilizlerin görünen sömürgecilik faaliyetleri çoğunluk olarak diplomatik olsa da askeri gücü kullanmaktan kaçınmamışlardır. Hosay katliamı olarak bilinen ve 1884 yılının 30 Ekim günü İngilizler tarafından bölgede görevlendirilen Arturh Child isimli yönetici, köleliğe ve baskılara baş kaldıran Trinidad'daki Hosay bölgesi sakinlerine yayılım ateşi açılmasını emretti. İçerisinde kadın ve çocukların bulunduğu 22 kişi orada hayatını kaybetti. Saldırıdan yaralı olarak kurtulan yüzlerce kişi çevredeki tarlalara sığındı (Tokuş, 2019:01). Askeri gücü ve diplomatik hareketleri sömürgecilik faaliyetlerinde kullanan İngiltere Sömürge yapmış diğer devletlere oranla çok daha karlı olmuştur. Yerli hazinesine milyonlarca dolar tutarında altın, petrol gibi yeraltı zenginliklerini geçirmesi bunun yegâne göstergesidir.

Almanya Afrika'nın sömürgeleşmesini askeri güç ve diplomasi olarak değil bir kolonileşme ve o zamanda yükselme girişiminde olan Almanya sanayisine bir araç olarak kullanmıştır. Almanya'nın sömürdüğü ülkeler kısaca: Çad, Gabon, Gana, Kenya, Uganda, Mozambik, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Kongo Cumhuriyeti olarak gösterilebilir (Gençoğlu, 2021: 01).

Bu ülkeler Alman Afrika'sı olarak nitelenmiştir sebebi ise Almanların bu ilkelere fabrika gibi sanayi teşkilli bir yapılanmasının olmasıdır. Bu durum Almanya'nın 1. dünya savaşında sanayi bakımından gerilemesinin ardından hızlı toparlanışının sebebi olarak gösterilebilir. Almanya sömürdüğü ülkeleri sanayi anlamında, iş gücü anlamında kendine bağlamak için diğer sömürge uygulayan ülkelerin kullandığı askeri güç politikasını sergilemiştir. Buna örnek olarak 1904-1909 yılları arasında iyice zalimleşen Alman siyaseti direnişe geçen yerli halkın öldürülmesine, asılmasına, tecavüz edilmesine, topraklarına ve hayvanlarına el konulmasına, konsantrasyon kamplarında ölüme terk edilmesine imkân tanıyordu. Hayatta kalan aile bireylerinden biri Köpekbalığı Adası'ndaki vahşeti şöyle ifade ediyor: "Almanlar beni adaya gönderdiler. Bir yıl orada kaldım. Yaklaşık 3.500 kişiydik; sadece 193 kişi geri dönebildi, 3.307'si adada öldü." (Orakçı, 2017: 01). Bu olayların uzun yıllar boyu üst üste yaşanması Afrika halkının bir kısmına çaresizlik ve kabullenmişlik duygusunu verirken diğer kısmına direniş ve kurtuluş duygusunu doğurmuştur. Muammer el-Kaddafi kurtuluş duygusunu en derinden yaşayan Libya lideri olarak adlandırabiliriz.

Tarihler 1969 yılını gösterdiğinde Kaddafi ülkesinin sömürge politikalarına karşı kayıtsız kalmasından rahatsız olmuş ve darbe gerçekleştirerek yönetime geçmiştir. Libya'nın birçok sorunları olmasına rağmen sömürgecilik sorunu üzerine ayrı bir hassasiyeti olan Kaddafi çok geçmeden Afrika birliği örgütü (AFBÖ) önerisinde bulunmuştur. AFBÖ sömürgecilik faaliyetleri altında bağımsızlığını çoğul anlamda kaybetmiş Afrika devletlerini tekrar bağımsızlığını kazanmaları için, AFBÖ adı altında birleşen tüm devletlerin birbirine yardım etmesini hedeflemektedir. 1950 yıllarından itibaren öne sürülen bu fikir ancak 1963 yılında kabul görmüştür çünkü Afrika halkı bu konuya göre iki bölüme ayrılmıştır. Sosyalist bir yönelimi olan Kazablanka gurubu sömürgecilerin çizdiği sınırların ötesine geçilmesi gerektiğini savunuyor ve Afrika'nın gerçek kurtuluşunun devrimci bir ulus-üstü politik bütünleşme ile sağlanabileceğini söylüyordu. Kazablanka Grubu'na tepki olarak kurulan Batı Bloku'na yakın Monrovia Grubu üyeleri ise kıtadaki mevcut sınırlara riayet edilmesi gerektiğini ve kıta devletlerinin öncelikle ekonomik iş birliği üzerinden kademeli bir bütünleşme sürecine angaje olmalarını savunuyordu (Bayram, 2021: 01).

Bu sebepten ötürü Afrika Birliği Örgütünün kurulumu 13 yıl kadar gecikse de ilk başta 32 devletin onayı ile kesin olarak faaliyete geçmiştir. Şu anda 55

ülkenin üye olduğu AFBÖ kendi içerisinde kalmayıp bir nevi Avrupa Birliği (AB) gibi bölge dışındaki ülkeler ile temasta da ortak hareket etmek istiyordu, bunun göstergesi olarak 2002 yılında Afrika Birliği Örgütü isminde geçen örgüt kelimesinin küresel anlamda terörü anımsattığı için bu kelime kaldırılmıştır. Dünyaya verilmek istenen mesaj gayet açıktır, küresel bir birleşme kurulmuş ve sömürge faaliyetlerinin kaldırılması an meselesi olacaktır. Nitekim öyle de olmuştur. Afrika Birliği (AFB) den sonra sömürge faaliyetleri giderek azalmaya başlamıştır, 55 Afrika ülkesi birbirinden haberdar hareket etmektedir ve gözle görülen gelişim kaçınılmazdır.

Yapılması Gerekenler

AFB'ne yapmış olduğu olumlu faaliyetlere ulusal destek verilmelidir.

Bu şekilde Halihazırda gizlice devam eden sömürgecilik faaliyetleri tamamen yok olacak ve Afrika uzun bir aradan sonra kendi zenginliklerinden faydalanacaktır.

Afrika'nın yerel zenginliklerinden faydalanışı sağlanmalıdır.

Kastedilen faydalanış tamamı ile dünya ve Afrika içindir ki bu şekilde diğer dünya devletlerinin AFB'ye destek olması daha kolay hale gelecektir.

Afrika'nın dış ve iç politika anlamında gelişmesini ulusal anlamda sağlamak.

Afrika'nın refah seviyesini yükseltmek için şart olan dış ticaret, iç ticaret gibi anlamlarda Afrika asıllı ülkelere gerekli desteğin verilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Bayram, Mürsel. (2021). **Bir Kıtasal Bütünleşme İdeali Olarak Afrika Birliği**, <https://kriterdergi.com/dosya-afrikada-turkiye/bir-kitasal-butunlesme-ideali-olarak-afrika-birligi>.

Orakçı, Serhat. (2017). **Almanya'nın kaçındığı tarih: Namibya Soykırımı**, <https://ihh.org.tr/anlati/almanyanin-kacindigi-tarih-namibya-soykirimi>.

Gençoğlu, Halim. (2021). **Almanya'nın Afrika sömürüsü**, <https://www.indyurk.com/node/412206/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/almanya%C4%B1n-afrika-s%C3%B6m%C3%BCr%C3%BCs%C3%BC>

Tokuş, Kübra. (2019). **İngilizlerin acımasız katliamı unutulmuyor: Karayıplılar <Hosay>ı Kerbela ile birleştiriyor**, <https://www.yenisafak.com/dunya/ingilizlerin-acimasiz-katliami-unutulmuyor-karayipliler-hosayi-kerbela-ile-birlestiriyor-3511504>.

Gençoğlu, Halim. (2021). **Afrika'da İngiliz talanı**,

Uygur, Erdoğan – Uygur, Fatma, 2014, FRANSIZ SÖMÜRGEÇİLİK TARİHİ ÜZERİNE BRİ ARAŞTIRMA.

Nijerya'da Suudi Arabistan - İran Rekabetinin Dinamikleri: Dini Hareketlerin Rolü

Hamza HAŞIL*

Özet

Suudi Arabistan ve İran arasındaki rekabet, Körfez bölgesi ile sınırlı kalmayarak Batı Afrika'da da kendisini göstermiştir. Batı Afrika'nın gerek nüfus gerekse de ekonomi yönünden en büyük ülkesi olan Nijerya, bu iki gücün çekişmesine sahne olmaktadır. Bu rekabet, ekonomik veya siyasi düzlemde çok dini bir zeminde ilerlemektedir. Nitekim, Nijerya'daki selefi hareketlerden olan İzale Hareketi, Riyad tarafından desteklenen bir oluşumken Şii temelli bir hareket olan Nijerya İslami Hareketi (NİH) ise Tahran ile çok yakın ilişkilere sahiptir. Dini hareketler üzerinden kendilerine bir rekabet ortamı yaratan iki Ortadoğu ülkesi, Nijerya ile ilişkilerinde bu dini hareketlerin rolünü ön plana çıkarmaktadır.

İzale Hareketi üzerinden Nijerya toplumunda zemin kazanan Suudi Arabistan, çok sayıda Nijeryalı öğrenciye burs vererek Medine İslam Üniversitesi başta olmak üzere kendi yükseköğretim kurumlarında eğitim imkânı sağlamaktadır. Bu durum, İzale Hareketi'ni güçlendirirken Riyad yönetimine de yumuşak güç üzerinden Nijerya'da etkili olma fırsatı sunmaktadır. Benzer şekilde, NİH'in İran tarafından yoğun şekilde desteklendiği ve Batı Afrika ülkelerinde Müslüman nüfusun en fazla olduğu Nijerya'da Şiiliği yayması için teşvik ettiği görülmektedir. NİH, ülkedeki tek Şii oluşum olmasa da gelinen süreçte ülkedeki bütün Şii oluşumların temsilcisi konumundadır. Hareketin Nijerya'daki talepleri, merkezi hükümetin İran destekli bu dini harekete mesafeli yaklaşmasını ve bazı faaliyetlerini yasaklamasını beraberinde getirmiştir. Nijerya için bir güvenlik tehdidinde dönüşmeye başlayan NİH, İran tarafından desteklenmeye devam etmektedir.

Suudi Arabistan ve İran'ın bu dini hareketleri desteklemesi, tek taraflı bir durum değildir. Nitekim bu dini hareketler de Nijerya'da Riyad veya Tahran'ın daha etkin olması için faaliyet yürütmektedir. Afrika'nın yükselen yıldızı olan Nijerya'nın Riyad yönetimi ile mi yoksa Tahran yönetimi ile mi daha yakın ilişkiler kuracağı bu dini hareketlerin lobi faaliyetleri doğrultusunda şekillenebilir. Dolayısıyla bu çalışma, Nijerya'daki Suudi Arabistan – İran rekabetinde dini hareketlerin oynadığı rolü inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan-İran rekabeti, Nijerya, Batı Afrika, İzale Hareketi, Nijerya İslami Hareketi.

* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Bölge Çalışmaları Enstitüsü, Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı, hasil.hmz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3358-4271.

The Dynamics of Saudi Arabia - Iran Rivalry in Nigeria: The Role Of Religious Movements

Abstract

Saudi Arabia and Iran have shown their rivalry not only in the Gulf region but also in West Africa. Nigeria, the largest country in West Africa in terms of both population and economy, is the scene of the rivalry between these two powers. This rivalry is more religious than economic or political. Indeed, the Izala Movement, a Salafi movement in Nigeria, is supported by Riyadh, while the Islamic Movement in Nigeria (IMN), a Shia-based movement, has very close relations with Tehran. The two Middle Eastern countries, which create a competitive environment for themselves through religious movements, emphasize the role of these religious movements in their relations with Nigeria.

Saudi Arabia, which has gained ground in Nigerian society through the Izala Movement, provides scholarships to a large number of Nigerian students and offers them the opportunity to study at its higher education institutions, especially the Islamic University of Medinah. This strengthens the Izala Movement and provides Riyadh with the opportunity to influence Nigeria through soft power. Similarly, IMN is heavily supported and encouraged by Iran to spread Shiism in Nigeria, which has the largest Muslim population in West Africa. The IMN is the main Shiite organization in the country. The Nigerian government distanced itself from the Iranian-backed movement and banned some of its activities. The IMN, which has become a security threat for Nigeria, continues to be supported by Iran.

Saudi Arabia and Iran's support for these religious movements is not unilateral. As a matter of fact, these religious movements are also working for Riyadh or Tehran to be more influential in Nigeria. Nigeria's relations with Riyadh or Tehran may be affected by lobbying of religious groups. Therefore, this study will examine the role of religious movements in the rivalry between Saudi Arabia and Iran in Nigeria.

Keywords: Saudi Arabia-Iran rivalry, Nigeria, West Africa, Izala Movement, Islamic Movement in Nigeria.

Giriş

Suudi Arabistan ve İran mücadelesinin Afrika'ya yansımaları, kıtadaki dini yapı başta olmak üzere ülkelerin iç dinamiklerine ve uluslararası ilişkilerine etki etmiştir. İran, 1979 devrimi sonrası Afrika'da güçlü bir şekilde varlık göstermeye başlayınca özellikle Nijerya'nın da içinde olduğu Batı Afrika'da ilk olarak Lübnan diasporası ile temas geçmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde göç etmiş olan ve bölgede yaklaşık 150 yıllık bir tarihi geçmişe sahip olan Lübnan toplumu, İran'ın kıtada faaliyet yürütmeye başlaması ile bu faaliyetler içinde aktif rol almıştır. Batı Afrika'nın hemen her ülkesinde varlık gösteren ve özellikle ekonomik olarak güçlü olan Lübnan toplumu, homojen bir yapı olmayıp kendi içinde ayrılmıştır. Bu toplumun Şii kökenli olanları çoğu zaman İran ile hareket etmişlerdir. Elmas ve maden işletmeleri başta olmak üzere her türlü uluslararası ticari aktivitenin içinde yer almış olan Batı Afrika'daki Lübnanlılar İran'ın hızlı bir şekilde bölgede dini ve politik manevralar yapabilmemesinin önünü açmıştır.¹ Dolayısıyla İran, Afrika'da yayılma stratejisi izlerken bu stratejiyi uygulayabilecek kurumsal akıl ve finansman kaynağı olarak Lübnan diasporasının Şii kanadı ile yakın temas içinde olmuştur. İran kendi ideolojisinde olan toplulukları harekete geçirirken Suudi Arabistan'da selefi ideolojiyi bu bölgede kalıcı hale getirmek için yoğun çaba harcamıştır. Bu çabanın sonucunda Selefi ideoloji taraftarı bir kitle yaratmayı başarsa da bu Selefilik geleneksel Selefilik'ten farklı olarak militerleşme eğilimi olan bir yapıda yaygınlık göstermiştir. Suudi Arabistan'da eğitim verilen insanlar sadece Ebubekir Gumi gibi görece ılımlı bir yol takip eden dini liderler değil aynı zamanda Boko Haram'ın kurucusu Muhammed Yusuf gibi aktörler de olmuştur.² Riyad yönetiminin Selefililiği yayma çabaları, bölgenin geleneksel Sufi anlayıştaki Müslüman toplumunu hedef alması ile eşgüdümlü ilerlemiştir. Nitekim Selefilik, Sufiliği bir tehdit olarak görmüş ve bu geleneksel kodları bozarak kendi Vahhabi ideolojisini aşılacak adına faaliyetler yürütmüştür. Bu süreç, Afrika'nın sosyolojik yapısına zarar verdiği gibi toplum içinde kutuplaşma ve zaman zaman çatışmaların da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Riyad ve Tahran yönetimleri tarafından Afrika'nın sosyolojik yapısına yönelik icra edilen bu yapısöküm faaliyetleri, Afrika kıtasında telafisi mümkün olmayan sorunlara yol açmıştır. Gelinek noktada, Suudi Arabistan ve İran'ın Afrika'daki faaliyetlerinin artarak devam edeceğini söylemek mümkündür.

¹ Danny Citrinowicz, "Hezbollah and Iran's Radicalization Efforts in Africa", *European Eye on Radicalization*, 16 Haziran 2021, <https://eeradicalization.com/hezbollah-and-irans-radicalization-efforts-in-africa/>.

² Alex Thurston, *The Disease is Unbelief: Boko Haram's Religious and Political Worldview*, *Brookings*, No:22, (Ocak 2016), 11.

Nijerya'da Sufilik Karşıtı Oluşum: İzale Hareketi

Nijerya'da İslamiyet, Sünni bir formda ve Sufi öğretisi ile yaygınlık kazanmıştır. 18. yüzyılda Osman Dan Fodio önderliğinde yayılmaya başlayan Kadiriye ve Şeyh Ömer Tall liderliğinde 19. yüzyılda yayılan Ticaniye, ülkedeki Sufi öğretisinin iki temel ekolü konumundadır.³ İslami anlayıştaki bu geleneksel form, Suudi Arabistan ve İran etkisinden önce ortaya çıkan Müslüman Kardeşler Hareketi ile sarsılmaya başlamıştır. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Afrika'da en fazla Müslüman nüfusun bulunduğu Nijerya'da da Müslüman Kardeşler Hareketi teşkilatlanmaya gitmiştir. İlk teşkilatlanmaları, Nijerya'daki ilk üniversite olan İbadan Üniversitesi'nde 17 Nisan 1954'te kurulan Nijerya Müslüman Öğrenciler Birliği ile hayata geçmiştir. Nijerya Müslüman Gençliği de yine bir İhvan oluşumu olarak öne çıkmıştır. Müslüman Kardeşler'in Nijerya'daki geleneksel İslami yapıya karşı yeni bir yorum getirmeye başlaması ideolojilerin yaymak isteyen Suudi Arabistan ve İran için de kapı aralamıştır. Suudi Arabistan'ın ülkedeki dini angajmanı 1960'ta İslam Cemaati adlı grubun ortaya çıkması ile başlamıştır. Müslümanların yoğun yaşadığı bölgelerde ortaya çıkan bu oluşum, Riyad tarafından finanse edilmiş ve bu finansman sayesinde söz konusu bölgelerde yardım faaliyetleri adı altında taraftar devşirilmeye başlanmıştır. Oluşumun bu yıllardaki hedefi ülkedeki Sufi İslam anlayışı olmuştur. Sufi inanç sistemini eleştiren Suudi Arabistan merkezli oluşum, Selefi düşüncenin yaygınlık gösterebilmesi için yoğun çaba harcamıştır.⁴

Suudi Arabistan'ın Nijerya'daki en etkili müttefiki ise 1978 yılında kurulan İzale Hareketi'dir. Orijinal ismi İzaletü'l Bid'a ve İkametü's-Sünne olan bu hareket özellikle imamlar ve din adamları arasında yaygınlık göstermiştir. İmamların bu harekete destek vermesindeki temel sebep geleneksel Sufi şeyhlerine karşı olmalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu şeyhler toplumun kanaat önderleri niteliğinde olduğu için diğer oluşumlar ya da hükümet tarafından görevlendirilen imamlar halka nüfuz edememektedir. İzale hareketi, bir taraftan Sufi tarikatları hedef gösterirken diğer taraftan da Şeriat uygulamalarını talep ederek halk nazarında İslamiyet'in yeni savunucusu gibi davranmaya çalışmıştır. Hareketin ilk lideri olan Ebubekir Gumi'nin portresi incelendiğinde İzale Hareketi'nin Suudi Arabistan destekli olduğunu görmek mümkündür. Gumi, Suudi Arabistan'daki ulema ile yakın temas kurmuş ve selefi düşüncenin Nijerya'da yayılmasında aktif rol oynamıştır. Gumi'ye Uluslararası Kral Faysal Ödülü de layık görülerek Riyad tarafından taltif edilmiştir.⁵ Nitekim, Suudi Arabistan'ın yumuşak güç anlayışında

³ Gökhan Kavak, "Afrika'da Bir Şii Siyasi Hareketi: Nijerya İslami Hareketi (IMN)", *Afrika'da Dini ve Siyasi Hareketler* içinde, haz. Enver Arpa (Ankara: Nobel Yay., 2022), 296.

⁴ Ramzi Ben Amara, *The Izala Movement in Nigeria: Its Split, Relationship to Sufis and Perception of Shari'a Re-Implementation*, 2011, 124.

⁵ "How far does Saudi Arabia's influence go? Look at Nigeria", 31 Ekim 2016, <https://>

Vahhabilik en temel faktördür ve Gumi de bu amaca hizmet eden önemli bir müttefik olarak görülmektedir. Kadiri ve Ticani tarikatlarına karşı Gumi tarafından etkin bir mücadele verilmiş olmasına rağmen Sufilik Nijerya'da yok olmadığı gibi milyolarca insan tarafından günümüzde de takip edilen İslami bir inanç formudur.

Nijerya İslami Hareketi (NİH)'nin Ortaya Çıkışı ve Faaliyetleri

Nijerya'daki en etkili Şii oluşum Nijerya İslami Hareketi (NİH)'dir. Şeyh İbrahim Zakzaki tarafından 1979 İran devriminden sonra kurulan hareket, kısa zamanda kurumsallaşarak Nijerya'da etkili bir örgüt haline dönüşmüştür. NİH'in kökenleri de Selefi İzale hareketinin kökenleri gibi Müslüman kardeşlere kadar dayanmaktadır. Zaria'da bulunan Ahmadu Bello Üniversitesi'ndeki Müslüman Öğrenciler Birliği bu hareketin ilk dönem oluşumu olarak görülmektedir. Nitekim bu öğrenci hareketinin lideri Zakzaki'dir ve o dönemden itibaren Nijerya'daki geleneksel dini anlayışa karşı çıkmaktadır. Zakzaki'nin hükümet karşıtı aktivizmi Ahmadu Bello Üniversitesi'nden uzaklaştırılması ile sonuçlanmıştır.⁶ Fakat Zakzaki'nin Sünni kökenli bir Müslüman olması ve İran devriminden sonra Şii ideolojinin yayılmasında öncü rol oynaması son derece dikkate değer bir husustur. Nitekim, kendisi Hausa etnik grubuna mensuptur ve Sufi öğretisi ile yetişmiştir. 1979 devriminden bir süre sonra İran'a giden ve Şii öğretisi üzerine eğitim alan Zakzaki, Nijerya'ya döndükten sonra imamiye yani on iki imam öğretisini Nijerya'da yaymaya başlamıştır. Nijerya FCT Eğitim Fakültesi İslami Araştırmalar Bölümü Başkanı Dr. Umar İbrahim Ahmad'a göre Zakzaki'nin İran'a ilk gidişi 1992 yılında yani, devrimden 13 yıl sonra gerçekleşmiştir. 1979 devrimi ile Zakzaki Şiiliğe ilgi duymaya başlamış ama ilk zamanlarda açıktan Şiilik propagandası yapmamıştır. Ahmad, NİH üyelerinin de başlangıçta Sünni olduğunu fakat 1990'lardan sonra Şiiliğe girmeye başladıklarını belirtirken bu süreçte birçok NİH mensubunun da hareketten ayrıldığını ifade etmiştir.⁷ Şiiliğin Nijerya'da yaygınlaşmasındaki tek oluşum NİH değildir. Resulu'l A'zam Vakfı, Darul Takalayn Organizasyonu, El Huda İslami Kültür Merkezi gibi Şii düşüncüyü benimseyen ve halka aşılama çalışmaları yapan Şii oluşumlar olsa da bunların hiçbiri NİH gibi etkili değildir. NİH'in söylemleri Nijerya Şiiileri açısından bağlayıcılık arz etmektedir. Ülkedeki Şiiilerin Zakzaki lehine düzenledikleri kitlesel protestolar bu gerçeği açıkça göstermektedir.

www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/10/31/how-far-does-saudi-arabias-influence-go-look-at-nigeria/.

⁶ Maga Sule Muhammad ve Muhammad Maigari Abdullahi, "The Spread of Shia and Its Activities in Nigeria", *Journal of Islamic Studies and Humanities*, 4/1, (2019), 28-41.

⁷ Gökhan Kavak, "Nijerya İslami Hareketi (IMN) Meselesi ve Boko Haram'ın Hatırlattıkları", *AFAM*, 2019. Erişim 20 Haziran 2023, <https://afam.org.tr/nijerya-islami-hareketi-imn-meselesi-ve-boko-haramin-hatirlattiklari/>.

NİH'in toplumsal taban oluşturmasındaki en önemi faktörlerden biri insani kriz ve afet gibi durumlarda toplumsal çalışmalar yürütmesidir. Ayrıca, okullar ve camiler inşa ederek halka sosyal hizmet sunma noktasında önemli atılımları olmuştur. Bu okulları, kendi öğretilerini çocuklara ve gençlere aşılamak için birer araç olarak kullanmuştır. Fudiyya okulları adı altında açılan bu eğitim kurumlarının sayısı yaklaşık olarak 300 civarındadır. Bu eğitimi kurumları, ilk ve orta okul, enstitü ve kültür merkezlerinden oluşmaktadır.⁸ Bu eğitim kurumlarında sürdürülen eğitim çalışmalarına ek olarak halka yönelik toplantılar düzenlenerek halkın Şiiliği benimsemesi sağlanmaya çalışılmaktadır. NİH, fiziki ortamdaki eğitim ve propaganda faaliyetlerinin yanında medyayı da yoğun ve etkili şekilde kullanmaktadır. Nitekim medya, çok daha geniş kitlelere ulaşabilmek için en kullanılışlı araçların başında gelmektedir. NİH'in kuruluşundan bir müddet sonra toplumda görünür olmaya başlayan Şiiler bu görünürlüklerini toplu protesto ve gösterileri gibi faaliyetlerle daha da pekiştirmeye çalışmaktadır. Tutuklu bulunduğu sırada Şeyh Zakzaki için düzenlenen destek yürüyüşleri, İsrail işgaline karşı Kudüs'e destek yürüyüşleri ve Aşure günü etkinlikleri NİH öncülüğünde düzenlenen toplu faaliyetlerden bazılarıdır.⁹ NİH'in gündem ve faaliyetlerini tek merkezde toplayan kapsamlı bir resmi internet sitesine ek İngilizce, Arapça ve Hausa dilinde yayın yapan haber siteleri de vardır. Gündem dışı daha derinlikli konuları ele alan El Mizan ve Pointer Express dergileri de NİH'in medya kapsamında kullandığı araçlardandır.¹⁰ Hareketin faaliyetleri ve bu faaliyetleri yürütmek veya kamuoyuna yaymak için kullandığı enstrümanlara bakıldığında son derece örgütlü bir yapılanması olduğu görülmektedir.

Sonuç

Etnisite ve din açısından heterojen bir yapıya sahip olan Nijerya, Afrika'nın en güçlü ülkelerinden biri olmasını bu yapıyı bir arada tutabilmesine borçludur. Fakat bu yapının kırılğan olması Nijerya için bir handikap oluşturmakta ve "aksak dev" olarak nitelendirilmektedir. Nijerya, her alanda kendisine ayak bağı olabilecek aksaklıklarla mücadele etmekte ve bölgesel bir güç olmanın dışında küresel bir aktör olabilmek adına mücadele vermektedir. Bu noktada, reformist hareketler olarak Nijerya'da boy gösteren İzale ve NİH dini hareketlerinin Suudi Arabistan ve İran'ın dini anlayışını Nijerya'da kök-

⁸ Kavak, "Afrika'da Bir Şii Siyasi Hareketi: Nijerya İslami Hareketi (IMN)", 304.

⁹ "Again, Shi'ites Protest in Abuja as El-Zakzaky Marks 1000 Days in Detention", 7 Eylül 2018, <https://www.premiumtimesng.com/news/more-news/282848-again-shiites-protest-in-abuja-as-el-zakzaky-marks-1000-days-in-detention.html>.

¹⁰ Kavak, "Afrika'da Bir Şii Siyasi Hareketi: Nijerya İslami Hareketi (IMN)", 305.

leştirmeye çalışmaları bir takım güvenlik zafiyetlerini beraberinde getirebilir. Bu hareketlerin Ortadoğu'daki Riyad-Tahran eksenindeki gerilimlerden beslenen birtakım politik ajandalarının olduğu söylenebilir. Ortadoğu'daki mücadeleyi Nijerya'ya taşıyan bu hareketler, söz konusu aktörlerin güdümlünde olduğu sürece Nijerya'nın gerçek sorunlarına eğilebilmekte ve Nijerya halkıyla bütünleşebilmekte başarısız olacaktır. Bu durum, ülkenin milli güvenliğine ve toplumsal uyuma zarar vermektedir. İzale ve NİH'in birbirinin ötekisi olarak reaktif bir şekilde hareket etmesi, finansal destek aldıkları Riyad ile Tahran'ın nüfuzunu artırmaya yönelik faaliyetlerde bulunmalarını beraberinde getirmektedir. Nijerya, bu tür dış kaynaklı suni oluşumları dizginleyemezse Boko-Haram benzeri yeni milis yapılarla da mücadele emek zorunda kalabilir. NİH'in şimdiden yasadışı bir örgüt olarak ilan edilmesi, ülkedeki dini hareketlerin güvenlik sorunlarına dönüşebileceğini açık bir şekilde göstermektedir.

Kaynakça

Amara, Ramzi Ben. *The Izala Movement in Nigeria: Its Split, Relationship to Sufis and Perception of Shari'a Re-Implementation*. 2011.

Citrinowicz, Danny. "Hezbollah and Iran's Radicalization Efforts in Africa". *European Eye on Radicalization*. 16 Haziran 2021. <https://eeradicalization.com/hezbollah-and-irans-radicalization-efforts-in-africa/>.

Kavak, Gökhan. "Afrika'da Bir Şii Siyasi Hareketi: Nijerya İslami Hareketi (IMN)". *Afrika'da Dini ve Siyasi Hareketler* içinde. haz. Enver Arpa (Ankara: Nobel Yay., 2022).

Kavak, Gökhan. "Nijerya İslami Hareketi (IMN) Meselesi ve Boko Haram'ın Hatırlattıkları". *AFAM*, 2019. Erişim 20 Haziran 2023. <https://afam.org.tr/nijerya-islami-hareketi-imn-meselesi-ve-boko-haramin-hatirlattiklari/>.

Muhammad, Maga Sule ve Abdullahi, Muhammad Maigari. "The Spread of Shia and Its Activities in Nigeria". *Journal of Islamic Studies and Humanities*. 4/1, (2019).

Premium Times. "Again, Shi'ites Protest in Abuja as El- Zakzaky Marks 1000 Days in Detention". 7 Eylül 2018. <https://www.premiumtimesng.com/news/more-news/282848-again-shiites-protest-in-abuja-as-el-zakzaky-marks-1000-days-in-detention.html>.

The Washington Post. "How far does Saudi Arabia's influence go? Look at Nigeria". 31 Ekim 2016. <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/10/31/how-far-does-saudi-arabias-influence-go-look-at-nigeria/>.

Thurston, Alex. *The Disease is Unbelief: Boko Haram's Religious and Political Worldview*. *Brookings*. No:22. (Ocak 2016).

Küresel Mücadelede Afrika ve İsrail

İlyas SÜPÜRGEÇİ

Özet

Tarihinde daha çok Avrupalı büyük güçlerin kendi arasındaki mücadelesine sahne olan Afrika, günümüzde Küresel Güç Mücadelesinin yoğunlaştığı alanlardan birisidir. Afrika, Batı Sahra'dan Endonezya doğusuna kadar uzanan devasa büyüklükteki İslâm Kuşağının batı bölümünü teşkil eder. İslâm Kuşağı olarak anılan bu coğrafi alan aynı zamanda Daha Geniş Hint Okyanusu Bölgesi olarak da adlandırılmaktadır. Küresel mücadeledeki önemini daha iyi ortaya koyabilmek için bu bütüncül yaklaşım önem arz eder. Afrika kıtası kuzeyde Akdeniz üzerinden Avrupa'ya ve Kuzeydoğuda Asya'ya bitişiktir ve Batı kıyılarını Atlantik Okyanusu'nun suları yıkamaktadır. Afrika coğrafi büyüklük olarak Asya'dan sonraki ikinci büyük kıtadır. Afrika'daki nüfusun büyük çoğunluğu Müslümandır. Batı'nın sömürgeci geçmişi nedeniyle, Afrika'da bir nefret olduğu söylenebilir. Deniz gücü, uzay ve hava gücü, siber uzay gücü bakımından ve Afrika'nın ihtiyaç duyduğu alanlarda yüksek teknoloji ve sermaye bağlamında güçlü olan aktörler Afrika kıtasındaki rekabette avantajlı olacaktır. Gelecek on yıllarda dünyanın devasa büyüklükte üretim merkezlerinden biri olabileceği iddia edilen Afrika kıtasında nüfusun büyük çoğunluğu genç işsizlerden oluşmaktadır ve toplumlar eğitimsizdir, yoksuldur ve açlık sınırının altında yaşamaktadır. Devasa büyüklükteki Afrika coğrafyasının yeraltı madenleri bakımından oldukça zengin olduğu ve tarıma elverişli geniş alanlara sahip olduğu bilinmektedir.

İsrail'deki Yahudilerin tarihi ve kültürü bakımından Afrika önemli bir yer tutar. Filistin bölgesinin coğrafi konumundan dolayı İsrail; bir Afrika ülkesi, bir Ortadoğu ülkesi, bir Levant ülkesi gibi bir çok perspektife sahiptir. İsrail'in Fas- BAE- Hindistan- Singapur ekseninde geliştirdiği özel ilişkiler; Kızıl Deniz- Aden Körfezi ve Mendeb Boğazı- Umman Denizi bölgelerinde etkin deniz güvenliği faaliyetleri; ABD'nin Merkez Komutanlığı'na bağlı olarak ve NATO ile özel ilişkiler çerçevesinde bölgede icra edilen çok uluslu hava ve deniz tatbikatlarında kritik rol üstlenmesi, İsrail'in Afrika'yı da içine alan daha büyük (Küresel) stratejinin bir parçası olarak hareket ettiğinin ip uçlarını vermektedir. İsrail- GKRY- Yunanistan-Mısır- BAE ülkelerinin stratejik işbirliği ile Ön Asya'dan Afrika'ya ve Okyanuslara serbest ulaşımın kontrol altına alınma gayretleri son yıllarda dikkat çeken önemli gelişmelerdir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, İsrail, küresel mücadele, Hint Okyanusu.

* Kurmay Albay(E), supurgeci99@yahoo.com.tr, SDE Savunma ve Güvenlik Kurulu Üyesi, <https://orcid.org/0009-0005-8336-5076>.

Africa and Israel In The Global Struggle

Abstract

Africa, which has witnessed the struggle between the European great powers in its history, is one of the areas where the Global Power Struggle is concentrated today. Africa constitutes the western part of the gigantic Islamic Belt stretching from Western Sahara to the east of Indonesia. The African continent is adjacent to Europe via the Mediterranean Sea, and Asia via Levand. Africa is the second largest continent after Asia in terms of geographical size. African continent is claimed to be one of the world's gigantic production centers in the coming decades. It is known that the gigantic African geography is rich in underground mines and has large areas suitable for agriculture.

Africa occupies an important place in the history and culture of the Jewish community in Israel. Israel due to the geographical location of the Palestinian; It has many perspectives such as an African country, a Middle Eastern country, a Levand country. Israel has political, security and economic interests in Africa. Special relations developed by Israel on the axis of Morocco-UAE-India-Singapore, and it has strategic cooperation with Greek Cypriot Administration and Greece; Effective maritime security activities in the Red Sea - Gulf of Aden and Strait of Mandeb - Arabian Sea regions; The fact that Israel plays a critical role in the multinational air and naval exercises carried out in the region under the USA Central Command and within the framework of special relations with NATO, hints that Israel is acting as a part of the larger (Global) strategy that includes Africa.

Keywords: Africa, Israel, Global Struggle, Indian Ocean.

Giriş

“Daha geniş Hint Okyanusu bölgesi Sahra Çölünden Endonezya takımadalarına kadar olan İslâm kuşağının tamamını içine alır.” (Kaplın, 2009:17). Afrika, Batı Sahra’dan Endonezya doğusuna kadar uzanan devasa büyüklükteki İslâm Kuşağı veya İslam Yayının batı bölümünü teşkil eder. Afrika, kuzeyde Akdeniz üzerinden Avrupa’ya ve kuzeydoğuda Levant üzerinden Asya’ya bitişiktir ve Batı kıyılarını Atlantik Okyanusu’nun suları yıkamaktadır. Kıta’nın batısındaki Okyanusu geçince G. Amerika ve K. Amerika kıtaları yer almaktadır ve Brezilya Afrika’ya en yakın Güney Amerika ülkesidir. “Coğrafi büyüklük olarak Asya’dan sonraki ikinci büyük kıtadır. Afrika (kıtası) haritasının kapladığı alan içerisine Çin, ABD, Hindistan, Peru, Japonya, Almanya, Fransa, İspanya, Portekiz, İtalya ve Birleşik Krallık haritaları sığmaktadır; yüzölçümü 30,37 milyon kilometrekaredir”; (Afrika Birliği, 2023).

Günümüzde Afrika’da BM’in tanıdığı 54 bağımsız devlet, iki tanınmayan devlet (Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti ve Somaliland Cumhuriyeti) ve bazı Bağımlı (Birleşik Krallık, Fransa, İspanya ve Portekiz’e bağımlı) Topraklar vardır. *“Afrika devletlerinin bağımsızlıklarını ve egemenliklerini kazanmaları ve Afrika’da sömürgeciliğe son verilmesi ilkeleri doğrultusunda 1963’te temelleri atılan Afrika Birliği Örgütü, ... 2002 yılında Afrika Birliği (AfB) adını alarak, yeni hedeflerini politik, sosyal ve ekonomik bütünleşmenin sağlanması, kalkınmanın hızlandırılması, barış ve istikrarın korunması ve demokrasi ile iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesi olarak belirlemiştir...”*; (Dışişleri Bakanlığı,2021).

Afrika’da yaklaşık 1 milyar 340 milyon kişi (dünya nüfusunun yaklaşık %17’si) yaşamaktadır. İslam Kuşağı’nın batı bölümünü teşkil eden Afrika’daki nüfusun büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır. Doğurganlığın yüksek olduğu Afrika kıtasındaki nüfusun büyük bir bölümü genç işsizlerden oluşmaktadır ve bu insanlar eğitim imkânlarından mahrumdur, oldukça yoksuldur ve açlık sınırının altında yaşamaktadır. Halbuki bu devasa büyüklükteki coğrafyanın yeraltı madenleri bakımından oldukça zengin olduğu ve tarıma elverişli geniş alanlara sahip olduğu bilinmektedir.

Batı Avrupa Devletleri’nin Afrika’daki yüzyıllar boyu süren vahşi sömürgeci geçmişinden dolayı ve ABD’nin siyasi ve askeri müdahaleleri nedeniyle; Afrika halklarında genel olarak Batı’ya karşı bir nefret ve güvensizlik olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Afrika kıtasından dışarıya doğru devam eden göç ve mülteci akını daha çok Akdeniz üzerinden zengin ve refah seviyesi yüksek Batı Avrupa ülkelerine olmaktadır.

Gelecek on yıllarda dünyanın devasa büyüklükte üretim merkezlerinden biri olabileceği öngörülen Afrika kıtası günümüzde Küresel Güç Mücadelesinin özellikle ekonomik ve siyasi çıkarlar bağlamında yoğunlaştığı önemli alan-

lardan birisidir. Kıta'nın konumu, büyüklüğü, kaynakları ve ihtiyaçları göz önüne alındığında; deniz gücü, uzay ve hava gücü, siber uzay gücü alanında ve ihtiyaç duyulan diğer alanlarda (sulama, tarım, gıda, enerji, madencilik ve sağlık) yüksek teknoloji ve sermaye bağlamında güçlü olan aktörlerden Kıta'da sömürgeci geçmişi olmayan ve güvenilir olanların Afrika kıtasındaki rekabette avantajlı olacağı görülmektedir.

Bu makalede, Küresel Mücadelenin Afrika kıtasına yansımalarını, günümüzde Kıta'daki rekabette yer alan önemli dış aktörleri ve bu aktörlerin ortak bölgesel ve küresel çıkarlar doğrultusunda kimlerle kümeleştiklerini veya ortaklaştıklarını ve aralarındaki siyasi, ekonomik ve güvenlik bağlarını genel olarak ortaya koymak; bu genel durum içerisinde İsrail'in Afrika siyasetinin vizyon ve hedeflerini, izlediği stratejileri, İsrail'in Afrika'da önem ve öncelik verdiği ülkelerle olan ilişkilerini ve bağlantılarını özel olarak incelemek ve sonuçlar çıkarmak hedeflenmiştir. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

1. Geçmişten Günümüze Büyük Güçlerin Mücadelesinin Afrika Kıtasına Yansımaları

Geçmişte şekillendirici ve dominant güçler (Rusya ve Osmanlı dahil) Avrupa merkezliydi. Portekizliler 15nci yy.'ın sonlarına doğru Ümit Burnu'nu keşfederek Hindistan'a ulaşan bir yol bulmayı başardılar. Böylece önceki Hint Ticaret Yolu'na alternatif bir yola kavuşmuş oldular. Daha önce Hindistan'dan alınan mallar ya Kızıl Deniz yoluyla Mısır'ın İskenderiye limanına, ya da Basra Körfezi yoluyla Suriye limanlarına getiriliyor ve buradaki Venedik ve Ceneviz gemilerine yüklenerken Avrupa limanlarına ulaştırılıyordu. Bu tarihi İpek Yolu'nun kuzeyde Osmanlılar tarafından ve güneyde Memlükler tarafından kontrol ediliyor olması; Batı Avrupalı Hıristiyan güçleri bu iki devlete karşı bağımlı hale getirmişti ve vergi ödemek zorunda kalıyorlardı. Ümit Burnu'nun keşfi ve Avrupa'da denizciliğin gelişmesi ile birlikte Hristiyan Avrupa'nın, Afrika'yı da içine alan ve Daha Geniş Hint Okyanusu Bölgesinde etkili olmaya başladığı ve bu bölgedeki çoğunluğu Müslüman ülkelerin kaynaklarını sömürmeye başladığı görülür. Bu kaynakları ele geçiren denizci ve sömürgeci ülkelerin ticarete, bilimde ve askeri alanda hızla geliştikleri, önemli ölçüde güçlendikleri ve Osmanlıya karşı Hint Okyanusu kıyılarındaki denizlerde mücadeleye başladıkları görülür. Osmanlı 1517'de Mısır'ı topraklarına katarak bölgede zayıflamış olan Memlükler'in yerini almış ve müteakip yıllarda Kızıldeniz'de tersane kurarak bir filo oluşturmuştur. Hilafetin sahibi haline gelen Osmanlı, güçlü olduğu dönemlerde, Kuzey Afrika'daki ve Afrika boynuzundan Endonezya'nın Açe bölgesine kadar olan çok geniş bir alandaki Müslümanların bir nevi koruyucusu olmaya

çalışmıştır. Osmanlı donanmasının, Açe Sultanlığı'na Portekiz saldırılarına karşı 1569 yılında yardım ulaştırması o dönemde kayda geçen önemli bir olaydır. İkinci Viyana Kuşatması (1686) başarısızlığı sonrası dönemlerde, Avrupa güçleri (Rusya dahil) Osmanlıya karşı mücadelede zaman zaman işbirliği yapmışlardır. Bu işbirliğinin Osmanlıyı denizlerde ve karada çok geniş bir cephede mücadele etmek zorunda bıraktığı, yıprattığı ve gittikçe zayıflattığı görülür. Karadeniz'de ve kuzeyinde Ruslarla yapılan savaşlar, Osmanlı Donanmasının 1827'de Navarin'de Fransa-İngiltere-Rusya ittifakı tarafından yakılmış olması ve sonrasında Afrika'daki ve Balkanlardaki topraklarda önemli gerilemeler sonucunda; Afrika ve Hint Okyanusu bölgesi kuşağında yer alan ülkeler büyük ölçüde Avrupalı büyük güçlerin sömürsüne açık hale gelmiştir. Osmanlı'nın zayıflamasıyla, Britanya İmparatorluğu Geniş Hint Okyanusu Bölgesinde hâkim güç olmuştur ve İslam Kuşağının kalbi olan Filistin'de Siyonist idealler doğrultusunda bir Yahudi devleti kurulması süreci de başlamıştır. "İsrail devletinin ilanında, uluslararası alanda kabul görmesinde ve desteklenmesinde Londra başrolü oynamıştır. Londra'dan Körfez'e ve Asya'ya yayılan güç, denizler ve su yolları üzerinden gitmektedir. Bu bağlamda Kıbrıs adası, İsrail ve Ürdün hep stratejik öneme sahip konumda olmuştur."; (Süpürgeci, 2022:96). Birinci ve İkinci Dünya savaşları sonrasında ise sömürgelerindeki, denizlerdeki ve önemli su yollarını kontrol eden bölgelerdeki hakimiyeti zayıflayan İngiltere'nin bölgedeki yerini ABD almıştır ve Kuzey Atlantik İttifakı oluşmuştur. Afrika dahil güney kuşak olarak adlandırılan bölgedeki ülkelerin önemli bir kısmı Soğuk Savaş (iki kutuplu dünya) döneminde Bağımsız ve Bağlantısızlar blokunda yer almış olmakla birlikte; bu bölge ABD liderliğindeki Batı bloku ile Rusya arasında bir rekabet alanı olmaktan kurtulamamıştır. Soğuk Savaş dönemi sonrasında tek süper güç olarak ortaya çıkan ABD tarafından, Siyonist-Evanjelist ittifakın da motive etmesiyle, İslâm tehdit olarak gösterilip; sözde "özgürleştirme ve bölgeye demokrasi getirme" ve "İslami" terörle mücadele bahanesi ile Afrika ve Geniş Ortadoğu'yu hedef alan; şekillendirici (Büyük Ortadoğu Projesi ve "Arap Baharı") ve çok vahşi bir saldırı ve işgal savaşı ve operasyonları gerçekleştirilmiştir. Ağırlıklı olarak Somali, Irak, Afganistan, Libya ve Suriye'de yaşanmış olan büyük bir yıkımın ve vahşetin yol açtığı insanlık adına ağır bir tablo bu ülkelerde ve sınır komşusu ülkelerde halen devam etmektedir. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar gerçekleştirdiği askeri müdahalelere ilişkin olarak, yapılan bir tespit ve değerlendirme bu bağlamda dikkat çekicidir: *"ABD çıkarları için yapılan müdahalede, ülke iç savaşa sürüklendiğinde, ABD için asker zayıyatı ve maliyeti beklenenden fazla olduğunda ve ABD'nin iç dinamiklerini etkilemeye başladığında; ABD politika yapımcıları mevcut durumda kalmaya değer hayati çıkarları tespit etmede zorlandığında ve açık bir çıkış stratejisinin yokluğunda, Washington askerini geri ça-*

ğırmaktadır... Bu geri çekilmeler, söz konusu bölgelere hiçbir şekilde barış getirmedi; aslında, iç çatışma sıklıkla kötüleşti ve iktidar boşluğundan kaynaklanan kargaşa, sık sık komşu devletleri kendi müdahalelerine yöneltti... Her vakada, yapılan müdahalelerin; sonuçta müdahalecilerin dayanabileceğinden (başa çıkabileceğinden) daha fazlasını gerektirdiği kanıtlandı. Ancak ABD'nin geri çekilmesinin sonuçları yerel halk için ne kadar istenmeyen olsa da Washington arka planda kalarak kendisini daha iyi durumda buldu.”; (Ramberg, 2009:7). Kısacası, geçmişten bugüne İslam Kuşak bölgesinde, Batı'yı temsil eden ülkelerin izlediği siyasetin özünde olan şey; sömürgecilik, saldırganlık, fitne çıkarmak, bitmeyen bölgesel kaos ve istikrarsızlık yaratmaktır ve böylece bölgedeki hegemonyasını sürdürmektir.

21nci yy.'ın başlarından itibaren Doğu'dan yükselen iki büyük güç (Çin ve Hindistan) ve Rusya'nın özellikle bir askeri güç olarak yeniden toparlanması ile Afrika'yı da içine alan Geniş Hint Okyanusu Bölgesindeki güç mücadelesinin, dünyanın geleceği açısından önemi tekrar gündeme gelmiştir. “... Hint Okyanusu haritası 21nci yy. 'da güç siyasetinin şeklini ve sınırlarını da ortaya koyuyor... Sadece coğrafi bir varlık olmaktan çok, Hint Okyanusu aynı zamanda bir fikirdir (amaç, plan, düşünce ve niyet). İslam'ın merkezliliği ile küresel enerji politikalarını birleştirir ve Hindistan ve Çin'in çok katmanlı ve çok kutuplu dünya için yükselişini ifade eder... Diğer taraftan Çin ile Hindistan arasındaki deniz rekabeti ABD'ye eşsiz bir pozisyon sağlıyor: Hindistan ve Çin arasındaki rekabeti yönetmek, barışı ve küresel ortak menfaatleri korumaya yardım etmek rolü... Gittikçe daha fazla deniz hegemonik bir güç haline gelen ABD, kara üslerine dayalı hegemonik bir ABD'ye göre diğerleri için daha az tehdit edici görünecektir...”; (Kaplan, 2009:18).

Çin'in Kuşak ve Yol inisiyatifini dünyaya açıklamasının ardından büyük yankı uyandırması ve aradan geçen yaklaşık on yıllık dönemde uygulamaya koyma çabalarına bölgedeki birçok ülke tarafından olumlu karşılık verilmiş olması ABD'yi panikletmiş ve ABD-Çin küresel üstünlük mücadelesini gittikçe sertleştirmiştir. Kuşak ve Yol inisiyatifi ile Çin, kuşak ile karadan ve yol ile denizden Afrika'ya, Avrupa'ya ve Güney Amerika'ya bağlanmak ve ticaret yapmak istemektedir. Aslında Çin'in yapmak istediği şey, geçmişte daha çok Batılı güçlere hizmet eden tarihi İpek Yolu'nu 21nci yy. koşullarına uygun olarak karada ve denizlerde yeniden şekillendirerek ve siber uzay yolunu da dahil ederek Çin'e hizmet edecek hale getirmek ve ABD'ye karşı küresel üstünlüğü yakalayabilmektir. Afrika kıtası Avrupa'ya ve Güney Amerika'ya ulaşması planlanan “Çin Yolu” Afrika sahillerinden geçmektedir. Ayrıca Afrika kıtasındaki elliden fazla ülkenin siyasi desteğini kazanmak, mevcut kaynaklara ulaşmak, ucuz iş gücü ve sağladığı stratejik ulaştırma ve üs imkanlarından faydalanmak küresel mücadelede üstünlük sağlamak çabasındaki her güç için çok önemlidir. Günümüzde ABD hegemonyasına ve özellikle doların dünyadaki esas rezerv para olmasından kaynaklanan baskı gücüne karşı birlikte inisiyatif geliştirmeye çalışan BRICS ülkeleri adı veri-

len; Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika ile birlikte S. Arabistan, Mısır, Türkiye ve İran'ın da aynı istikamette hareket etmesi ve Meksika, Arjantin, B.A.E.'leri ve Endonezya'nın kurulan özel bankaya dahil olmaları halinde; bunun bölge ve dünya için ne anlam ifade edeceği çok açıktır(nüfus, ekonomik parametreler ve sahip oldukları enerji kaynakları bakımından). *"... BRICS örgütünün ekonomik etkisinin büyük ölçüde artması ve 2030'da dünya GSYİH'sının %50'sinden fazlasına, dünya gaz rezervlerinin %60'ına ve dünya petrol rezervlerinin %45'ine ulaşması bekleniyor.* (ABD Hazine Bakanı Janet Yellen'e atfen; Hochberg-Marom, 2023). Rusya dışındaki bu ülkelerin Çin'in Yol İnisiyatifi güzergâhı üzerindeki ülkeler olması dikkat çekicidir. Rusya ile Çin arasında zaten Kuzey Kutbu üzerinden bir deniz yolu bağlantısı söz konusudur. Batı'nın, Rusya- Ukrayna savaşı nedeniyle yeniden kendi içinde ABD liderliğinde zoraki yakınlaşması da göz önüne alındığında; tüm bunlar Afrika'nın önemini ortaya koymakta, küresel güç mücadelesinin Afrika'ya yansımada büyük güçlerin ve bölgesel güçlerin kendi çıkarları bakımından hangi pozisyonlarda olduklarına dair önemli ip uçlarını vermekte ve aktörler arasındaki farklı kümelenmelerin nasıl gerçekleşmekte olduğuna da ışık tutmaktadır. Elbette ABD liderliğindeki Batı'nın buna karşı bir cevabı vardır. Bu cevabın ne olduğu, müteakip bölümlerde, İslam Kuşağına ve/veya Geniş Hint Okyanusu bölgesindeki gelişmelere İsrail odaklı bakmak suretiyle bir ölçüde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. İsrail Yahudi Toplumunun Tarihi ve Kültürü Bağlamında Afrika

Yahudilik, mensupları bakımından hem dini hem ırki bir aidiyet olgusudur. Atalarını Nuh peygambere kadar dayandıran Yahudiler geçmişte bugünkü Ortadoğu ve Afrika bölgesinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. İsrail oğullarının Firavun' un zulmünden kurtulmak için Mısır'dan kaçarak Filistin bölgesine gerçekleştirdiği büyük göç esnasında yaşananlar nesiller boyu günümüze kadar aktarılarak halen canlı tutulmaktadır. İsrail devleti mühründe yer alan, İsrail cumhurbaşkanı ve Mossad'a ait sembollerde kullanılan yedi kollu şamdan (Menora)ın hikayesi Mısır'dan göç esnasında yaşandığına inanılan mucizeye (sadece bir gece yetecek miktardaki kandil yağının yedi gün boyunca yetmesi) dayanmaktadır. M.S. 70 yılında, Kudüs bölgesinde yerleşik Yahudi toplumu Roma Ordusu tarafından büyük bir saldırıya ve katliama uğratılmasının ardından tekrar Afrika dahil eski dünyanın birçok yerine dağılmıştır. Siyonizm idealini Filistin'de gerçekleştirmek isteyen Eski Dünya (Avrupa, Asya ve Afrika'dan oluşan) bölgelerinde yaşayan Yahudilerin Filistin topraklarına dönüşü 19ncü yy.'da başlamış, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında yoğunlaşmış ve günümüze kadar devam etmiştir. Afrika'daki Yahudi topluluklarından bir kısmının Filistin topraklarına gö-

çünün önemli bir bölümü İsrail Devleti kurulduktan sonra ve İsrail'in sağladığı destek ve teşvik (Mossad operasyonları) sonucunda gerçekleşmiştir. Afrika'nın farklı yerlerinde Yahudi varlığı günümüzde de devam etmektedir ve İsrail ile ilişkileri sürmektedir. Kısacası, Yahudi takvimine göre 5783 yıllık bir tarih içerisinde ve tarihsel derinlikten süzülerek oluşan kültür içerisinde; Kudüs ile bağlantılı olan Kızıl Deniz ve Afrika'nın çok önemli ve çok özel bir yeri vardır. Bir diğer önemli husus, halkının çoğunluğu Müslüman olan ve en güçlü Afrika ülkesi olarak kabul edilen Mısır'ın hem 1948-1973 dönemi savaşlarında hem sağlanan barışta (26 Mart 1979) İsrail için oynadığı kilit öneme sahip rolüdür. İsrail-Arap ilişkileri için söylenmiş olan "Suriye olmadan barış ve Mısır olmadan da savaş olmaz" sözü her şeyi özetlemektedir. *"ABD'nin arabuluculuğunda imzalanan Camp David barış anlaşması sonrasında; barış yapan iki ülke lideri (İshak Rabin ve Enver Sedat) kendi insanları tarafından öldürülmüştür. Bu nedenle bu iki ülke arasındaki barış İsrail'de "Soğuk Barış" olarak isimlendirilmiştir."*; (Süpürgeci, 2022:26). Barış anlaşması sonrasında Arap Dünyası bölünerek zayıflamış ve İsrail her geçen gün güçlenerek yoluna devam etmiştir.

3. Geniş Hint Okyanusu Bölgesi Bakış Açısıyla İsrail'in Coğrafi Konumu ve Afrika

"Yonca haritası, 16'ncı yüzyıldan kalma, dünyayı merkezinde Kudüs olan üç yapraklı bir yonca olarak gösteren, iyi bilinen bir haritadır. Üç yaprak Afrika, Asya ve Avrupa olmak üzere üç kıtadır. Bu harita coğrafi gerçekliği tam olarak tarif etmese de jeopolitik bir gerçekliğe işaret ediyor..."; (greatgame. blog:2022). Söz konusu orijinal haritanın üzerindeki yazıların Almanca olması dikkat çekicidir. Kudüs'ün de içinde yer aldığı bölge (Mısır dahil) 16'ncı yy.'da Osmanlı hakimiyetinde bir bölgedir. Bu harita Ümit Burnu'nun keşfi ve Avrupa'da denizciliğin gelişmesi ile birlikte o dönemde Hristiyan Avrupa'nın bölgeye, Doğu'ya ve Afrika'ya bakışını yansıttığı kadar, aslında geleceğin dünyasında Kudüs merkezli Filistin coğrafyasının dünya siyasetinde oynayacağı rolün daha o tarihlerde farkında olduğunu da ortaya koymaktadır. Filistin bölgesi, Levant (Hint kapısı) olarak da anılan Doğu Akdeniz çanağının bir bölümü olarak Akdeniz'den tarihi Hint Ticaret Yoluna (karadan) ve genel olarak Asya'ya açılan bir kapıdır; Kızıldeniz bağlantısı yoluyla Afrika dahil Geniş Hint Okyanusu Bölgesine ulaşmayı sağlayan bir konumdadır. Diğer bir bakış açısıyla, Körfez bölgesinden, Hint Okyanusu yolundan ve Asya'dan gelen malların Akdeniz'e geçiş noktalarını kontrol eden bir konumdadır. Filistin bölgesi Asya (Arap Yarımadası dahil) ile Afrika kıtalarını birbirine karadan bağlayan bir noktadadır. Bütün bu özelliklere sahip olan Filistin bölgesinde, siyasi bir varlık olarak 20nci yy. 'da hayat bulan İsrail, âdeta İslam Kuşağı-

nın tam merkezinde yer almaktadır. İsrail ayrıca Akdeniz'de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Yunanistan üzerinden Avrupa'ya en kısa yoldan ulaşma seçeneği bağlamında; siyasi, ekonomi ve askeri alanlarda stratejik yatırım yapan bir konumdadır (Doğu Akdeniz ülkesi olma vizyonu). Sonuçta, İsrail coğrafi olarak; aynı anda Afrika ülkesi (Sina Yarımadası bağlamı ve Kızıldeniz), Doğu Akdeniz ülkesi, Ortadoğu ülkesi ve Geniş Hint Okyanusu Bölgesi ülkesidir. Siyonist vizyonun bir parçası olarak Akdeniz- Ölü Deniz-Kızıldeniz hattında bir su yolu açılması fikri neredeyse yüzyıl önce ortaya çıkmış, fakat; Mısır ile olan ilişkilere muhtemel olumsuz etkisi, su altı çevre duyarlılığı ve deniz suyunun tuzdan arıtma tesislerinin kurulu olduğu kıyı sularının kirlenmemesi için gösterilen hassasiyet nedeniyle bugüne kadar gerçekleştirilmemiştir.

4. İsrail'in Afrika Ülkeleriyle İlişkileri (Genel Hususlar)

İsrail'in Afrika'da Büyükelçiliğinin Olduğu (ikamet ettiği) Ülkeler: Angola, Eritre, Etiyopya, Gana, G. Afrika, Fildişi Sahili, Kamerun, Kenya, Mısır, Nijerya, Ruanda, Senegal.

İsrail'in Afrika'daki Büyükelçiliklerinin Akredite Olduğu Ülkeler: Uganda (Nairobi/Kenya), Asvatini (Pretoria/G. Afrika), Burundi (Adis Ababa/Etiyopya), Burkina Faso (Abidjan/Fildişi Sahili), Benin (Abidjan/Fildişi Sahili), Gabon (Yeunda/ Kamerun), Gine (Dakar/Senegal), Gine Bissau (Dakar/Senegal), Ekvator Ginesi veya Gine Hamisvanit Yeunde/Kamerun), Gambiya (Dakar/Senegal), Togo (Abidjan/Fildişi Sahili), Tanzania (Nairobi/Kenya), Liberya (Akra/Gana), Lesoto (Pretorya/G. Afrika), Moritsiyos (Pretorya/G. Afrika), Madagaskar (Pretorya/G. Afrika), Mozambik (Luanda/Angola), Malavi (Nairobi/Kenya), Sao Tome ve Principe (Luanda/Angola), Sierra Leone (Dakar/Senegal), Çad (Dakar/Senegal), Kongo (Yeunda/ Kamerun), Cape Verde (Dakar/Senegal), Merkez (Orta) Afrika Cumhuriyeti (Yeunde/Kamerun).

İsrail Bakanlık İrtibat Bürosunun olduğu ülke: Fas.

İsrail'in Afrika'da Diplomatik Temsilciliğinin Olmadığı Ülkeler: Libya, Cezayir, Tunus, Mali, Nijer, Sudan, Somali, Moritanya, Cibuti, Namibya, Zambiya, Zimbabve, Güney Sudan, Botsvana, Demokratik Kongo (*Diplomatik Temsilcilikler hakkındaki bilgiler İsrail Dışişleri Bakanlığı (18.01.2021) sitesinden alıntılanarak özetlenmiştir*).

İsrail'in Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerine sadece diplomatik temsilcilik ve/veya diplomatik ilişki penceresinden bakmak yanıltıcı olabilir. Bazı ülkelerle, diplomatik temsilcilik olmasa dahi üst düzey temas ve ziyaretler, yardımlar ve ticaret yürütülmektedir. İsrail günümüzde, Afrika Birliği içerisinde en

azından gözlemci statüsünde bir yer edinmek için büyük çaba harcamaktadır. İsrail'in Afrika Birliği'ne üyeliğine Cezayir, Mısır, G. Afrika ve Eritre şiddetle karşı çıkmaktadır. "... İsrail'in Afrika'da 46 ülke ile ilişkileri var ve bu ilişkiler çerçevesinde kalkınma, ticaret ve yardım alanlarında çok sayıda ve çeşitli işbirlikleri var... İbrahim Anlaşmalarına katılan Sudan da geçtiğimiz günlerde İsrail ile ilişkilerin normale döndüğünü açıklamıştı. Son yıllarda İsrail, Nijer, Mali ve Moritanya ile ilişkileri yenilemek için de görüşmelerde bulunuyor..."; (Eichner, Salama, Halabi, 2023).

İsrail'in Körfez bölgesindeki ülkeler ve Afrika'dan belirlediği halkı Müslüman olan bazı ülkeler ile ilişkileri normalleştirmeye yönelik "İbrahim Anlaşmaları" adı altında, dönemin ABD başkanı Trump'ın desteği ile başlattığı diplomatik girişimlerini sürdürmek için Mart 2022'de Negev (Necef) Forumu adı altında bir diplomasi platformu oluşturulmuştur. **Burada dikkati çeken önemli hususlar; Körfez bölgesinin ve Afrika'nın bir bütün olarak ele alınması, bu bütünlük içerisinde İsrail'in merkezi konumunun güçlendirilmesi ve bütün bunların ABD himayesinde ve desteğinde gerçekleştiriliyor olmasıdır. İsrail, bu bağlamda ABD yönetiminin de desteğini alarak Afrika'da Fas ve Sudan ile ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik büyük çaba harcamaktadır.** Peki neden bu iki ülke? Fas coğrafi olarak Atlantik Okyanusu ile Akdeniz arasında geçişi sağlayan Cebelitarık Boğazı'nın güney yakasındadır ve ayrıca dünyadaki en büyük Fosfat rezervine sahiptir. Sudan ise Kızıldeniz'e uzunca sahili olan ve kuzeyinde Mısır ile güneyinde Eritre'ye ve Etiyopya'ya komşu olan bir ülkedir. Mısır'a hayat veren Nil Etiyopya'dan doğup Sudan'dan geçerek Mısır'a ulaşmaktadır. Sudan ayrıca tarıma elverişli çok geniş arazilere ve zengin yer altı madenlerine sahiptir. "Negev Forumu'nun 25 Haziran'da Fas'ta yapılması planlanıyor... İki ülke birçok ortak çıkarı paylaşıyor ve insanlar arası sağlam ilişkiler kuruldu...Mart 2022'de kurulduğundan bu yana Negev Forumu ABD, Mısır, BAE, Bahreyn, Fas ve İsrail'i bir araya getirdi ve "İbrahim Anlaşmaları"nın ruhunu yansıtan resmi bir çerçeveye dönüştü... Turizm (Fas kökenli on binlerce İsrailinin ziyareti dahil) gelişiyor. Kasım ayında imzalanan askeri işbirliği çerçevesi şimdiden önemli silah anlaşmalarına yol açtı: Fas kısa süre önce ELBİT'in PULS (Hassas ve Evrensel Fırlatma Sistemi) çoklu ağır roketatarlarını da satın aldığını açıkladı..."; (Lerman, 2023). Daha önce İsrail'den güvenlik bürokrasisinden üst düzey kişilerin yaptığı ziyaretler sonrasında, 8 Haziran 2023 günü, Knesset sözcüsü Amir Ohana (Fas kökenli İsraili) Fas'ın başkenti Rabat'a yaptığı ziyarette; "İsrail'in yakında Fas'ın tartışmalı Batı Sahra bölgesi üzerindeki egemenlik iddiasına desteğini açıklayacağını" söylemesi önemlidir.

Afrika Boynuzu'nun ve bu bölgedeki ülkeler (özellikle Kenya, Etiyopya ve Uganda)ın İsrail için çok özel bir önemi vardır ve İsrail'in bu ülkelerle geçmişten bugüne uzanan tarihsel derinlikte ilişkilere sahip olduğu bilinmektedir.

5. İsrail'in Afrika Ülkeleriyle İlişkilerinin Kapsamı

Güvenlik çıkarları doğrultusunda Afrika'daki ülkelerle istihbarat ve güvenlik alanında işbirliği ile birlikte; Afrika'daki terör ve iç çatışma bölgelerinde terörle mücadelede ve/veya mevcut yönetimlere karşı ayaklanmalarda kullanılan hafif silahlar, havan ve topçu silahları ile mühimmatının ve diğer donatımın tedariki, eski uçakların modernizasyonu, Afrika'daki bazı yönetimlere casusluk, izleme ve takip yazılım ve uygulama programları temini, elmas, altın ve diğer değerli madenlerin ticareti(dünyanın en büyük Elmas Ticaret Borsası Şirketinin Tel Aviv'de olduğu hatırlanmalıdır), tarım ve su alanındaki sahip olduğu teknolojik ürünleri ve deneyimleri, tıp ve sağlık alanındaki ürünleri pazarlamak en önde gelen husustur. **Bunlarla birlikte, gelecekte ihtiyaç duyulduğunda yapılabilecek operasyonlarda kullanabileceği stratejik öneme sahip ülkelere ve işbirliği ortamına sahip olmak için bugünden hazırlık yapma bağlamındaki örtülü faaliyetlerdir. İsrail'in Arap dünyasında ve Afrika ülkeleriyle ilişkilerinde siyasi alandaki en önemli beklentisi ise; uluslararası alanda siyasi meşruiyet arayışı, ilişkilerin normalleşmesi, kabul görme ve BM'de siyasi destek ihtiyacını karşılamaktır.**

Sonuç

İsrail'in Fas- BAE- Hindistan- Singapur ekseninde geliştirdiği özel ilişkiler; Kızıl Deniz- Aden Körfezi ve Mendeb Boğazı- Umman Denizi bölgelerinde etkin deniz güvenliği faaliyetleri; ABD'nin Merkez Komutanlığı'na bağlı olarak ve NATO ile özel ilişkiler çerçevesinde bölgede son yıllarda icra edilen çok uluslu hava ve deniz tatbikatlarında kritik rol üstlenmesi, İsrail'in Afrika'yı da içine alan daha büyük (Küresel) stratejinin bir parçası olarak hareket ettiğinin ip uçlarını vermektedir. İsrail'in GKRY, Yunanistan, Mısır ve BAE gibi ülkelerin de dahil olduğu stratejik işbirliği ile Ön Asya'dan Afrika'ya ve Okyanuslara serbest ulaşımın kontrol altına alınma gayretleri son yıllarda dikkat çeken önemli gelişmelerdir. İsrail bölgede en etkili hava ve istihbarat gücüne sahiptir ve deniz gücünü de yeni ihtiyaçlar doğrultusunda hızla geliştirmektedir. İsrail sahip olduğu çok yönlü coğrafi konumunun, ABD ile olan güçlü stratejik işbirliğinin ve küresel Yahudi gücünün sağladığı destek ve avantajları da kullanarak; Afrika'yı da içine alan Geniş Hint Okyanusu Bölgesinde, Doğu Avrupa'da, Ortadoğu ve Kafkasya'da günümüzde yaşanmakta olan köklü değişikliklere uyum sağlamak ve kendi ulusal çıkarlarını geliştirmek için esasen ABD liderliğindeki Batı(Birleşik Krallık, AB, Kanada, G. Kore, Japonya, Tayvan, Avustralya ve Yeni Zelanda) ile birlikte hareket ederek, fakat taşeronluğun ötesinde, ön alıcı ve aktif katılımcı bir

siyaset izlemektedir ve stratejiler geliştirmektedir. İsrail, Afrika ve Ortadoğu'da kendisine düşman olarak adlandırdığı İran ve gittikçe güçlenen bir rakip olarak gördüğü Türkiye gibi bölgesel güçlerin ve bazı siyasi ve güvenlik riskleri algıladığı Rusya ve Çin gibi bölge dışı büyük güçlerin yukarıda anılan bölgelerdeki etkisine karşı; siyasi, askeri ve ekonomik alanda âdeta sürekli stratejik teyakkuz durumundadır. İsrail kendi çıkarları doğrultusunda, çıkar alanlarını şekillendirici ve önleyici nitelikte, doğrudan ve dolaylı stratejik adımlar atma çabalarını sürdürmektedir. Günümüzde Avrupa'nın enerji ve gıda güvenliği bakımından da gittikçe daha önemli hale gelen Afrika'yı, küresel mücadelenin yoğunlaştığı ve gittikçe sertleştiği Geniş Hint Okyanusu Bölgesinin bir parçası olarak kabul etmenin ve buna uygun bir dış siyaset izlemenin kendisine sağlayacağı avantajları, İsrail'in çok önceden görmüş olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Kaplan, Robert D. (2009). **“Center Stage for the Twenty-first Century”**, Foreign Affairs, 88(2) March/April 2009, Sf.17.

Afrika Birliği. (2023), <http://www.au.int>.

Dışişleri Bakanlığı. (2021), <http://www.mfa.gov.tr>.

Süpürgeci, İlyas (2022). **Küresel Mücadelede Büyük Resim**, Ankara:SDE Yayınları, Sf.26, 96.

Ramberg, Bennet. (2009). **“The Precedents for Withdrawal from Vietnam to Iraq”**, Foreign Affairs, 88(2) March/April 2009, Sf.7.

Kaplan, Robert D. (2009). **“Center Stage for the Twenty-first Century”**, Foreign Affairs, 88(2) March/April 2009, Sf.18.

Hochberg-Marom. (2023), “תוררועמה תולכלכה שמח לש מויאה: שדח ימלוע רדס”, (**Yeni Dünya Düzeni: Gelişmekte Olan Beş Ekonominin Tehdidi**), <https://m.maariv.co.il/journalists/Article-1002071> , (29.4.2023); ABD Hazine Bakanı Janet Yellen'e atfen).

greatgame.blog (2022),<https://greatgame.blog/2022/06/15/%d7%94%d7%9e%d7%99%d7%95-%d7%94%d7%99%d7%99%d7%97%d7%95%d7%93%d7%99-121/>.(15 Haziran 2023).

İsrail Dışişleri Bakanlığı, (2021)(<https://www.gov.il/he/Departments/dynamiccollectors/israeli-consular-services?>(11.06.2023).

Eichner Itamar, Salama Daniel, Halebi Einav. (2023), "תילארשי תיטמולפיד: הכובמ" "ינקירפאה דוהיאה תגספמ הקלוס הריכב (**"Utanch: Üst düzey bir İsraili diplomat Afrika Birliği zirvesinden atıldı"**), <https://www.ynet.co.il/news/article/rkrs4q0po>; (11.06.2023).

Lerman, Eran. (2023), "יקורמ-לארשי יסחיו ״סהרבא ימכסה״ דיתע" , (**"İsrail'in Fas ile ilişkileri ve İbrahim Anlaşmalarının geleceği"**), <https://jiss.org.il/he/lerman-the-future-of-the-abraham-accords-and-israel-morocco-relations/> (9.04.2023).

Doğu Afrika'nın Savaş Maduru Ülkesi Federal Somali Cumhuriyeti

İsa KASUM*

Özet

Bu çalışmanın amacı Doğu Afrika'nın en büyük sorunu olan korsancılık kriziyle bilinen Somali'nin kısa tarihçesinden bahsetmektedir. Somali Federal Cumhuriyetinin ve Türkiye Cumhuriyetinin ikili ve çoklu askeri-ekonomik işbirliğini araştıran ve iki ülkenin özellikle 2011 sonrası dönemde başlayan ve özellikle 2016'dan sonra artan ekonomik ve askeri işbirliğinin büyüme sürecini rasyonel aktör modelini kullanarak ilişkilerin her iki ülke içinde kazan-kazan sürecini hem kazanımlarını ve aynı zamanda bu ortamın oluşturabilecek olası bir yeni bölgesel sorunsalının John Mearsheimer'in Hegemonya (Offensive Realism) bağlamında yeni bir bölgesel güçlerin çıkarları doğrultusunda akılcı bir bölgesel güç olma girişimlerini kısaca tartışacağız. Son zamanlarda artan İsaac ve Hawiya – Darood kabilelerinin gerginliğini bir koz olarak kullanan başta Birleşik Krallık olmak üzere diğer Avrupa ülkeleri ve bölgesel güç olma yolunda ilerleyen bir Doğu Afrika Topluluğunun bu konuda nasıl bir tavır sergilediğini göstermektedir. Ticaretin en etkili limanlarına sahip olan bu bölgenin neden bu kadar istikrarsız ve süregelen bir çatışmanın ana ülkesi olmasının yanı sıra iklimin tetiklediği kuraklığında bölgede oluşturulan bir sistem boşluğu üzerinde Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliğinde misyonlar doğrultusunda hem merkezi hükümete halen devam eden iç savaşta yardım unsuru olarak yardım etmesinin nedeni asıl olarak insani yardım mı? Yoksa sadece kendi gemilerini alıkoymaya çalışan korsan aktivitelerini durdurmaya çalışmaya yönelik bir girişim mi? Tabii bunların cevaplarını tam olarak ortaya atmak zor bir süreçtir çünkü bunun tam olarak açıklanması için bölgenin belli başlı istikrarı yakalaması elzemdir. Bu yüzden bizim ilgi alanımızda Türkiye ve Somali'nin bu süreçten ilk önce alt-yapı ve güvenlik çalışmaları olsun sonradan bunu nasıl bir boyutta genişletebilecekleri konusunda 2020'de COVID-19 etkisiyle dünyayı kasıp savuran krizde Somali'nin IMF borcunu ödemesini yapan Türkiye'ye ülkenin MEB'nde petrol- gaz arama serbestini uygulayacağını sözünü vermiştir. Bunun üzerine artan bir din bağı yolu kardeşliğim özünde iki ülkenin sadece bu on yılda gelişen olgu olmadığının göstergesidir. Asıl olarak tarihte Türk – Somali ilişkisi çok daha eskilere dayanmaktadır. Türkiye-Somali ilişkileri Osmanlı İmparatorluğu dönemine uzanan bir geçmişe sahiptir. Bununla bizim değineceğimiz tüm olgular ve tarihsel süreçlerle ilerleyen bir güç mücadelesi analizimizde bölge için ve ülke – Somali milleti için en uygun sonuçları elde etmeye çalışacağız. Az gelişmiş ülkelerin insan haklarının korunması konusundaki Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) normatif ve uluslararası insan haklarının hamileri olarak ilişkileri ve belki daha önemli ve belirleyici olanı tüm dünyanın izlemesini istediği insan haklarının nasıl şekillenmesini gerçekleştirecektir. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra askeri, ekonomik ve politik güç olarak ortaya çıkan Müttefik güçler, uluslararası arenada en etkili temel aktörlerin birincisi olarak boy göstermişler ve uluslararası ticari/ekonomik, askeri, politik ve hatta kültürel yapıyı şekillendirmiştir. Bu bağlamda ABD'nin hegemonik bir güç olarak tanımlanması söz konusu olmuştur. Zaten bir ülkenin hegemonik güç olarak tanımlanabilmesi için tüm diğer ülkelerin fevkinde askeri, ekonomik ve politik gücünün olması gerekmektedir. Ancak, son 40-50 yıldan beri ABD'nin hegemonik gücünün zayıfladığı ve uluslararası siyaset sahnesinde etkisinin azaldığı yönünde görüşler ileri sürülmeye başlanmıştır. Bu durum uzun yıllar boyunca birçok konuda ABD'ye endekslili politika izleyen Türkiye ve Türkiye gibi ülkelerin dış politikalarında daha bağımsız hareket edebilecekleri yönünde fırsatın doğması anlamına gelebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Somali Federal Cumhuriyeti, İkili ve Çoklu İlişkiler, ABD, AB, BM, Birleşik Krallık, Doğu Afrika Topluluğu

* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler, Yüksek Lisans Öğrencisi, kasum.isa@outlook.com, ORCID NO: 0000-0003-4498-2344.

East African War - Torn Country Federal Republic Of Somalia

Abstract

The aim of this study is to talk about the short history of Somalia, known for its piracy crisis, which is the biggest problem of East Africa. By using the growth target actor structure of the economic and military cooperation, which started in the post-2011 period and increased especially after 2016, researching the bilateral-multilateral relations and multi-military-economic cooperation of the Federal Republic of Somalia and the Republic of Türkiye, my win-win spending in both countries both gains and at the same time. At the same time, we will briefly discuss the attempts to become a rational regional power through the removal of a new regional power by the forces of a new region, John Mearsheimer's Hegemony (Offensive Realism) residence of a possible new regional problematic that can create this environment. It shows how the United Kingdom, other European countries and an East African Community that is on the way to becoming a regional power, which has recently ruled the dominance of the Isaac and Hawiyya - Darood tribes as a trump card, have taken an attitude on this issue. Why is this region, which has the most effective ports of trade, the main country of such an unstable and ongoing conflict, as well as those living on a system where they live in a climate- triggered arid region, on the way to missions in the United Nations and the European Union, as well as helping the central government to the ongoing civil war? mainly humanitarian aid? Or is it just an attempt to stop pirate activity trying to hijack their own ships? Of course, it is a difficult group to come up with their answers precisely because for this to be fully explained, it is essential that it captures certain stability in the region. For this reason, our area of interest is the administration, where Türkiye and Somalia first carried out infrastructure and security studies, on how they can expand this process. - announced that it will implement the freedom to search for gas. On top of that, an increasing religious affiliation is an indication that there has been no phenomenon in the two countries in this decade alone. Instantly, Turkish-Somali relations are much older than before. Türkiye-Somalia relations have a long history of the Ottoman Empire. However, we are trying to reach the most appropriate results for the region and the country – the Somali nation in our analysis of a power struggle that proceeds with all the facts and historical studies that we will deal with. Protecting the growth of the underdeveloped school people will shape the relations as the prison of the United Nations (UN) and the European Union (EU) normative and international human leadership and, perhaps more importantly, how the human gateway that it wants the whole world to follow. Especially II. Allied powers, which emerged as a military, economic and political power after World War II, emerged as the first of the most influential main actors in the international arena and shaped its international commercial/economic, military, political and even cultural structure. In this context, transportation has come into question as a hegemonic power of the USA. In order for a country to be defined as a hegemonic power, it must have military, economic and political power in all other school families. However, since the last 40-50 played, the United States has been hegemonically weakened and the international scene is based on the views forward by comparison in the pursuit of international politics. In this situation, it is possible that countries such as Türkiye, which have followed a US-indexed policy on many issues for many years, will maintain a more independent action in their foreign policies.

Keywords: Republic of Türkiye, Federal Republic of Somalia, Bilateral and Multilateral Relations, USA, EU, UN, United Kingdom, East African Community.

Giriş

Somali, Afrika Boynuzu'nda yer alan bir ülkedir. Mevcut demografisini ve siyasi durumunu şekillendiren uzun ve karmaşık bir tarihe sahiptir. Somali'nin tarihi, Arap Yarımadası ile Doğu Afrika kıyıları arasında bir ticaret ve ticaret merkezi olduğu eski zamanlara dayanmaktadır. Yüzyıllar boyunca bölgede Adal Sultanlığı, Ajuran Sultanlığı ve Geledi Sultanlığı da dahil olmak üzere çeşitli imparatorluklar ve krallıklar yükseldi ve düştü. 19. yüzyılın sonlarında Somali, İngilizler ülkenin kuzey kesimini ve İtalyanlar güney kesimini kontrol altına alarak Avrupalı güçler tarafından sömürgeleştirildi.

1960 yılında Somali, her iki sömürgeci güçten de bağımsızlığını kazandı ve demokratik bir ulus oldu. Ancak, sonraki on yıllarda siyasi istikrarsızlık ve iç savaş ülkeyi sardı ve 1991'de merkezi hükümetin çökmesine yol açtı. O zamandan beri, Somali çatışmalar içinde ve şu anda zayıf bir merkezi hükümete sahip federal bir sistem tarafından yönetiliyor. Sömürge döneminde Somali, İtalya, İngiltere ve Fransa da dahil olmak üzere çeşitli Avrupa güçlerinin kontrolü altındaydı.

Bu güçler kendi kültürlerini, dillerini ve değerlerini Somali halkına empoze ettiler ve etkileri bugün hala ülkede görülüyor. Somali'nin yaklaşık 15 milyonluk bir nüfusu var ve etnik Somalililer yaklaşık %85 ile çoğunluğu oluşturuyor. Diğer etnik gruplar arasında Bantus, Araplar ve Avrupalılar bulunur. Somali, Somali'nin resmi dilidir ve nüfusun %99'undan fazlası Müslüman olan İslam, baskın dindir. Ülkenin nüfusu ağırlıklı olarak genç olup, %70'inden fazlası 30 yaşın altındadır. Somali'nin göçebe bir pastoral geleneği var, ancak son yıllarda kentleşme artıyor ve nüfusun %40'ından fazlası artık şehirlerde yaşıyor.

Tarım ve hayvancılık, çoğu Somalili için ana geçim kaynakları, ancak ülke son yıllarda kuraklık ve kıtlıkla mücadele ediyor. Somali ve Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin gelişmesindeki temel unsur 2011 Aralığındaki kıtlık dönemindeki en yüksek mevkili devlet adamı ziyaretinin bir sembolizasyonu ve yardıma koşan ülke olarak nihayetinde amaçlarının barışçıl olduğunu nitelendirmek üzere dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğanın ve mütevvelit heyeti ile yaptıkları ziyaretiyle başlamaktadır.

2011 – 2016 arasındaki dönemi oluşturan bağı sağlamlaştırmak üzere ikili çıkarları gözetmeyip daha yapısal olarak Somali ordusunu ve istihbaratını tekrardan tesis etmek üzere eğitim ve bölgede SNA (Somali National Army) ve NISA (National Intelligence and Security Agency)'yı Al-Shabbab ve diğer bölücü terör örgütlerine karşı içerdeki merkezi hükümeti güçlendirmeyi ve bölgede barışı tesis edebilecek birliği tesis etmek için desteklemiştir.

Somali ve Türkiye, 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki egemenliğine kadar uzanan tarihsel olarak güçlü bağlara sahiptir.

Son yıllarda Türkiye'nin Somali'ye yaptığı önemli yardım ve yatırımlarla iki ülke arasındaki ilişkiler daha da yakınlaştı. Türkiye, yolların, hastanelerin, okulların inşası ve ülkenin altyapısının yeniden inşası da dahil olmak üzere Somali'de çok sayıda kalkınma projesine dahil olmuştur. Türkiye ayrıca kriz zamanlarında Somali'ye gıda ve tıbbi malzeme gibi insani yardımlarda bulunmakla birlikte, 2011 yılında Türkiye, Somali'de büyükelçiliğini açarak 20 yılı aşkın bir süredir bunu yapan ilk yabancı ülke oldu ve o zamandan beri ülkedeki diplomatik varlığını artırdı. Türkiye ayrıca Somali askeri ve polis personelini eğitti ve bölgede korsanlıkla mücadele çabalarına dahil olmuştur. Türkiye, kalkınma ve insani yardımlarına ek olarak, Somali'nin siyasi işlerine de müdahil olmuştur.

Uluslararası Aktörler; Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Doğu Afrika Topluluğu ve Çin

2012'de Türkiye, İstanbul'da Somalili liderleri ülkenin siyasi geleceğini tartışmak üzere bir araya getiren bir konferansa ev sahipliği yaptı ve bölgede barış ve istikrarı teşvik etme çabalarına katıldı. Genel olarak, Somali ile Türkiye arasındaki ilişki güçlü ve büyümeye devam ediyor; Türkiye, Somali'nin ekonomisinin ve altyapısının yeniden inşasında ve bölgede barış ve istikrarın desteklenmesinde önemli bir rol oynuyor. Türkiye ayrıca, Somali'de uzun yıllardır aktif olan militan bir grup olan Eş-Şebab'a karşı mücadelelerinde ülkenin güvenlik güçlerine eğitim ve destek sağlayarak, Somali'nin güvenlik sektörüne de müdahil olmuştur. Ayrıca Türkiye, farklı gruplar arasında arabuluculuk yaparak ve ülke hükümetini demokratik kurumlar inşa etme çabalarında destekleyerek Somali siyasetinde kilit bir rol oynadı.

Genel olarak, Somali ve Türkiye arasındaki ilişki, her iki ülkenin de ortaklıklarından yararlandığı karşılıklı saygı ve işbirliği ile karakterize edilmiştir. Somali şu anda altı üye devletten (Kenya, Tanzanya, Uganda, Ruanda, Burundi ve Güney Sudan) oluşan bölgesel bir hükümetler arası örgüt olan Doğu Afrika Topluluğu'nun (EAC) bir üyesi değildir. Somali, 2012 yılında EAC'ye üyelik için başvurdu, ancak başvurusu henüz onaylanmadı. Somali'nin üyeliğindeki gecikmenin temel nedeni, ülkede süregelen istikrarsızlık ve çatışmaların, ülkenin üyelik için gerekli siyasi ve ekonomik şartları yerine getirmesini zorlaştırmasıdır. Ancak Somali, EAC'ye katılmakla ilgilendiğini ifade etti ve gelecekte üye olma şansını artırabilecek siyasi ve ekonomik istikrarını güçlendirmek için adımlar attı.

Somali-ABD ilişkileri tarihsel olarak karmaşık ve çalkantılı olmuştur. İlişki, ABD hükümetinin Sovyetler Birliği tarafından desteklenen Etiyopya'ya karşı mücadelesinde Somali'yi desteklediği Soğuk Savaş dönemine kadar uzanıyor. Ancak, 1991'de Somali hükümetinin devrilmesi ve ülkenin uzun süren bir iç savaşın içine girmesiyle ilişkiler kötüleşti ve bu da El Şebab dahil terör gruplarının yükselişine yol açtı. ABD hükümeti, insani müdahaleler, barışı koruma çabaları ve terörle mücadele operasyonları dahil olmak üzere 1990'ların başından beri Somali'de aktif olarak yer aldı. Son yıllarda ABD, El Şebab ile savaşmak, hava saldırıları düzenlemek ve özel operasyon kuvvetleri konuşlandırmak için Somali'deki askeri angajmanını yoğunlaştırdı. ABD, hükümetin ülkeyi yeniden inşa etme ve güvenlik durumunu istikrara kavuşturma çabalarını desteklemek amacıyla Somali'ye mali yardım da sağladı. Ancak, bu yardımın etkinliği yolsuzluk ve Somali'deki kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle sınırlanmıştır.

Genel olarak, Somali'de devam eden güvenlik sorunları ve siyasi istikrarsızlığın yanı sıra ülkedeki insan hakları ihlalleri ve yolsuzlukla ilgili endişeler nedeniyle Somali-ABD ilişkisi kırılgan olmaya devam ediyor. Somali ve Avrupa Birliği (AB), ülkenin 1960'taki bağımsızlığını kazanmasından bu yana diplomatik ilişkileri sürdürmüştür.

AB, Somali'nin en önemli kalkınma ortaklarından biridir ve insani yardım sağlama, barış ve istikrarı teşvik etme ve ülkenin devlet inşasını destekleme konularında aktif olarak yer almıştır. Son yıllarda AB, hem kalkınma yardımı hem de güvenlik işbirliği açısından Somali'ye verdiği desteği artırdı. AB, Avrupa Kalkınma Fonu (EDF) ve diğer finansman mekanizmaları aracılığıyla Somali Federal Hükümetine önemli mali destek sağlamıştır. AB ayrıca Somali güvenlik güçleri için kapasite oluşturma çabalarına dahil olmuş ve terörizm ve korsanlıkla mücadele etmelerine yardımcı olacak eğitim ve ekipman sağlamıştır. Ayrıca AB, Somali'de siyasi diyalog ve uzlaşmanın teşvik edilmesine aktif olarak dahil olmuştur. AB, ülkeyi istikrara kavuşturma ve güvenlik kapasitesini geliştirme çabalarında Somali Federal Hükümeti'ni desteklemek üzere Birleşmiş Milletler tarafından görevlendirilen bölgesel bir barış gücü olan Somali'deki Afrika Birliği Misyonu'nu (AMISOM) desteklemektedir.

Ancak, Somali-AB ilişkileri de yıllar içinde zorluklarla karşılaştı. Bunlar, insan hakları ihlalleri, yolsuzluk ve ülkenin devlet kurma sürecinde ilerleme kaydedilmemesiyle ilgili endişeleri içeriyor. 2021'de AB, yolsuzluk ve şeffaflık eksikliği konusundaki endişeler nedeniyle Somali'nin seçim süreci için finansmanı askıya aldı.

Genel olarak, AB, Somali'nin kalkınmasını ve istikrarını destekleme taahhüdünü sürdürmektedir, ancak bu alanlarda ilerleme, Somali hükümetinin

ülkenin karşı karşıya olduğu zorlukları ele alma yönündeki devam eden çabalarına bağlı olacaktır. Birleşmiş Milletler, onlarca yıldır çatışma ve istikrarsızlıkla kuşatılmış olan Somali'de uzun süredir müdahil olmuştur.

BM, Somali'ye ilk kez 1992'de ülkeyi kasıp kavuran bir kıtlığa tepki olarak geniş çaplı bir insani yardım misyonu başlattığında dahil oldu. 1993'te BM misyonunu, o zamanlar bir iç savaşın ortasında olan Somali'de düzeni ve istikrarı yeniden tesis etme çabalarını içerecek şekilde genişletti.

BM Güvenlik Konseyi, insani yardımın ulaştırılması için güvenli bir ortamın oluşturulmasına yardımcı olmak ve ülkenin yeniden inşasına yardımcı olmak için UNOSOM II olarak bilinen bir barışı koruma gücünün konuşlandırılmasına izin verdi¹.

Ancak misyon, BM'nin varlığını güçlerine bir tehdit olarak gören yerel savaş ağalarının direnişiyle karşılandı. Ekim 1993'te başkent Mogadişu'da Somalili milislerle çıkan çatışmada 18 Amerikan askeri öldü. "Kara Şahin Düştü" adlı kitap ve filmde anlatılan olay, ABD birliklerinin geri çekilmesine ve BM misyonunun küçülmesine yol açtı. O zamandan beri BM, ülkede barışı, istikrarı ve kalkınmayı desteklemek için Somali hükümeti ve diğer uluslararası ortaklarla birlikte çalışmaya devam etti. Bu, 2007'den beri ülkede istikrarı sağlamaya yardımcı olmak için çalışan bölgesel bir barış gücü olan Somali'deki Afrika Birliği Misyonu'nun (AMISOM) desteklenmesini de içeriyor. BM ayrıca çatışmalardan etkilenen milyonlarca Somalili'ye insani yardım sağladı. Yardım nedeni kuraklık ve diğer krizler².

Genel olarak, BM'nin Somali'ye katılımı karmaşık ve zorlu olmuştur, ancak ülkenin birçok engeli aşmasına ve halkı için daha barışçıl ve müreffeh bir gelecek inşa etmesine yardımcı olmaya karardır. Afrika Boynuzu, Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere büyük dünya güçlerinin dikkatini çeken, Afrika'da stratejik açıdan önemli bir bölgedir. ABD, öncelikle güvenlik nedenleriyle uzun yıllardır Afrika Boynuzu'na müdahil olmuştur. ABD'nin bölgeye müdahil olmasının temel nedenlerinden biri terör tehdidinde karşı koymaktır. Afrika Boynuzu, El-Şebab gibi grupların Somali'de ve daha geniş bir bölgede faaliyet göstermesiyle terörist faaliyetlerin yuvası haline geldi. ABD, güvenlik ve istikrarı güçlendirmenin yanı sıra terörist gruplara karşı askeri operasyonlar yürütmek için bölgesel hükümetlerle birlikte çalışıyor. Afrika Boynuzu, güvenlik kaygılarının yanı sıra stratejik konumu nedeniyle de önemlidir. Önemli küresel nakliye yollarının kesiştiği noktada yer alır ve Orta Doğu'ya yakındır, bu da onu enerji kaynakları için önemli bir geçiş nok-

¹ Güçleri, M. B., Yılmaz, M. E., & Building, P. Etnik Çatışmalar Ve Birleşmiş Milletler Barış Güçleri. Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(25), 89-107.

² Müdüroğlu, N. (2007). Birleşmiş Milletler ve İnsani Müdahale. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez

tası haline getirir. Sonuç olarak, ABD'nin ekonomik ve stratejik çıkarlarını korumak için bölgede istikrarı sağlamada kazanılmış bir çıkarı var. ABD, bir dizi diplomatik, ekonomik ve askeri girişim yoluyla Afrika Boynuzu'ndaki çıkarlarının peşinden gitti. ABD, ortak askeri tatbikatların yanı sıra eğitim ve teçhizat dahil olmak üzere bölgesel hükümetlere önemli askeri yardım sağladı. Ancak ABD'nin bölgedeki hegemonik konumu, özellikle Çin'den gelen zorluklarla karşı karşıya kaldı. Çin, son yıllarda altyapı ve kalkınma projelerine yaptığı önemli yatırımlarla bölgedeki ekonomik ve diplomatik angajmanını artırıyor. Bu, bazı analistlerin Çin'in bölgedeki ABD etkisine meydan okumaya çalışıyor olabileceğini öne sürmelerine yol açtı.

Genel olarak, ABD Afrika Boynuzu'nda kilit bir oyuncu olmaya devam etse de hegemonik konumu tartışmasız değil. Bölge, stratejik önemi arttıkça büyük dünya güçlerinin ilgisini çekmeye devam edecek ve ABD ile Çin arasındaki bölgedeki rekabetin önümüzdeki yıllarda yoğunlaşması muhtemeldir. ABD, AB ve Çin uluslararası toplumda önemli oyuncular ve her ülkenin kendi çıkarları ve öncelikleri vardır. Somali ise uzun yıllardır siyasi istikrarsızlık, ekonomik kriz ve terörle boğuşan bir ülke. ABD ve AB, birkaç yıldır Somali'de müdahil oldular; ABD, terörizmle mücadeleye ve ülkede istikrara kavuşmaya yardımcı olmak için Somali hükümetine askeri ve mali yardım sağlıyor. AB ayrıca insani yardım sağlıyor, demokratik yönetimi destekliyor ve Somali'de hukukun üstünlüğünü güçlendiriyor.

Çin, özellikle dünya çapında yeni ekonomik fırsatlar ve altyapı yaratmayı amaçlayan Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) aracılığıyla son yıllarda Somali'de de faaliyet gösteriyor. BRI'nin bir parçası olarak Çin, Somali'nin liman altyapısına yatırım yaptı ve ayrıca Somali hükümetine askeri eğitim ve teçhizat sağladı. ABD, AB ve Çin arasında Somali'ye yaklaşımları konusunda anlaşmazlıklar olsa da şu anda aralarında önemli bir çatışma veya çatışma olduğunun farkında değiliz. Bununla birlikte, uluslararası ilişkilerin karmaşık ve değişime tabi olduğunu ve jeopolitik gerilimler, kaynak rekabeti ve farklı ideolojik inançlar gibi çeşitli faktörler nedeniyle çatışmaların ortaya çıkabileceğini belirtmek önemlidir.

Saldırgan Gerçekçilik Teorik Çerçevesi (Offensive Realism Theoretical Framework)

Saldırgan gerçekçilik, John J. Mearsheimer tarafından geliştirilen bir uluslararası ilişkiler teorisidir. Devletlerin doğası gereği anarşik bir uluslararası sistemde güç ve güvenlik peşinde koşarak rekabet ve çatışmaya yol açtığını öne sürer. Somali bağlamında, saldırgan gerçekçilik, ülkenin ve komşu devletlerin davranışlarına ilişkin içgörüler sağlayabilir. Afrika Boynuzu'nda yer

alan Somali, uzun yıllardır siyasi istikrarsızlık ve çatışmalarla karşı karşıya. Tarihi iç savaşları, merkezi otoritenin çöküşünü ve çeşitli silahlı grupların yükselişini içeriyor. Güçlü bir merkezi hükümetin yokluğu, farklı aktörlerin kontrol ve etki için rekabet etmesine olanak tanıyan bir güç boşluğuna yol açtı. Saldırgan gerçekçi bir bakış açısıyla, bölgedeki devletler Somali'nin zayıf yönetişimini ve etkili güvenlik kurumlarının eksikliğini kendi stratejik çıkarları için kullanmaya çalışabilirler. Etiyopya, Kenya ve Cibuti gibi komşu ülkeler, Somali'yi etkilerini genişletmek için potansiyel bir tehdit veya fırsat olarak algılayabilirler. Sınırlarını güvence altına almak, ulusal çıkarlarını korumak veya ekonomik avantajlar elde etmek için Somali işlerine açık veya gizli müdahale edebilirler. Ayrıca saldırgan realistler, devletlerin hayatta kalmalarını ve güvenliklerini sağlamak için görece güç avantajları elde etmeye çalıştıklarını öne sürerler. Somali örneğinde, Aden Körfezi'ne ve Hint Okyanusu'na stratejik deniz erişimine sahiptir ve bu da onu jeopolitik açıdan önemli kılmaktadır. Bu yön, deniz yollarını, kaynakları güvence altına almakla veya bölgede etki yaratmakla ilgilenen bölgesel ve küresel güçlerin dikkatini çekebilir. Bu dinamikler göz önüne alındığında, saldırgan gerçekçiler, görece güçlerini artırmaya çalışan bölgesel aktörler arasında bir rekabet modeli ve potansiyel çatışma öngörüyorlardı. Bu, vekâlet çatışmaları, müdahaleler, Somali içindeki farklı hiziplere destek veya ülkede askeri üsler kurulması gibi çeşitli biçimlerde kendini gösterebilir.

Bununla birlikte, saldırgan gerçekçiliğin uluslararası ilişkiler alanındaki pek çok perspektiften yalnızca biri olduğunu not etmek önemlidir. Savunmacı gerçekçilik veya yapılandırmacılık gibi diğer teoriler, güvenlik ikilemleri, kimlik politikaları veya normatif mülahazalar gibi faktörleri dikkate alarak Somali durumunu analiz etmek için farklı bakış açıları sağlar. Somali'deki karmaşık dinamikleri anlamak, uluslararası ilişkiler teorilerine ek olarak tarihsel, kültürel ve sosyoekonomik yönler dahil olmak üzere birçok faktörü içeren kapsamlı bir analiz gerektirir. Hegemonya teorisi, John Mearsheimer tarafından önerildiği gibi, anarşik bir uluslararası sistemde devletlerin güç arayışını vurgulayan uluslararası ilişkilerde bir bakış açısıdır. Mearsheimer'a göre devletler, kendilerine güvenlik sağlayan ve hayatta kalmalarını sağlayan bölgesel veya küresel hegemonya kurmak için görece güçlerini maksimize etmeye çalışırlar. Somali'ye gelince, bölgedeki güç dinamiklerini ve çatışmaları anlamak için Mearsheimer'ın teorisi uygulanabilir. Somali, zayıf merkezi yönetişim, aşiret temelli siyaset ve devam eden çatışmalarla karakterize edilen uzun süreli bir istikrarsızlık durumuyla karşı karşıya kaldı. Güçlü bir merkezi otoritenin yokluğunda, çeşitli aktörler ülkedeki güçlerini ve etkilerini maksimize etmeye çalıştılar.

Tarihsel olarak Somali, kendi çıkarlarını ilerletmek isteyen bölgesel ve uluslararası güçler için bir savaş alanı olmuştur. Örneğin, Soğuk Savaş sırasında

Somali, Afrika Boynuzu'nda nüfuz sahibi olmak için rekabet ederken hem Amerika Birleşik Devletleri'nden hem de Sovyetler Birliği'nden destek aldı. 1991'de Siad Barre rejiminin çökmesinden sonra, Somali bir iç savaş durumuna girdi ve farklı hizipler, savaş ağaları ve dış aktörler bölge ve kaynaklar üzerinde kontrol için savaştı. Mearsheimer'ın teorisi, Somali'deki çeşitli aktörler arasındaki güç ve kaynak rekabetinin şiddet ve istikrarsızlık döngüsünü sürdürdüğünü öne sürüyor. Komşu ülkelerin ve bölgesel güçlerin, farklı hizipleri destekleyerek, vekil grupları destekleyerek veya müdahalelerde bulunarak stratejik çıkarlarını sürdürmedeki rolünü vurgular. Ek olarak, Somali'de güçlü bir merkezi otoritenin olmaması, El-Şebab gibi aşırılık yanlısı gruplar gibi devlet dışı aktörlerin belirli alanlar üzerinde etki ve kontrol kazanmasına izin verdi. Al-Shabaab, Somali'nin bazı bölgelerinde kendi hegemonyasını kurmak için halk içindeki iktidar boşluğundan yararlandı ve şikayetleri kullandı. Özetle, Mearsheimer'ın hegemonya teorisi, güçlü bir merkezi otoritenin yokluğunda bölgesel ve uluslararası nüfuz rekabetinin dinamiklerine ışık tutarak, Somali'deki güç mücadelelerini, müdahaleleri ve çatışmaları açıklamaya yardımcı olabilmektedir.

Somali'nin İç Yapısı

1960 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra, Somali, farklı grupların iktidar için yarıştığı bir siyasi istikrarsızlık ve askeri darbeler dönemine girdi. 1980'lerde Siad Barre liderliğindeki Somali hükümeti, gücün merkezileştirilmesi ve sosyalist bir ekonomik sistem yoluyla ülke üzerinde hegemonya kurmaya çalıştı. Ancak bu çaba nihayetinde başarısız oldu ve Somali 1990'ların başında iç savaşa sürüklendi, bu da merkezi hükümetin çökmesine ve farklı klan temelli milislerin ortaya çıkmasına yol açtı. O zamandan beri savaş ağaları, aşırı İslamcı gruplar ve yabancı güçler dahil olmak üzere çeşitli aktörler, Somali'nin bazı bölgelerinde hegemonyalarını kurmaya çalıştılar. Bugün, farklı grupların güç ve nüfuz için rekabet ettiği Somali, kırılgan bir devlet olmaya devam ediyor. Ancak ülke, 2012'de federal bir hükümetin kurulması ve 2017'de yeni bir anayasanın kabul edilmesiyle istikrar ve uzlaşma yolunda bir miktar ilerleme kaydetti. Bununla birlikte, Somali'de sürdürülebilir bir barış ve istikrarlı bir hükümet kurmanın zorluğu önemli olmaya devam ediyor ve hegemonik mücadeleler ülkenin geleceğini şekillendirmeye devam edebilir. Türkiye ile Batı arasında Somali'de resmi ya da kabul edilmiş bir hegemonya savaşı yok. Ancak Türkiye, özellikle kalkınma, insani yardım ve güvenlik alanlarında Somali'de giderek daha etkili bir rol oynuyor. Hegemonya teorisi, bir ülke veya grubun diğerleri üzerinde egemenliğini ekonomik, siyasi ve askeri güç gibi çeşitli araçlarla kurabileceğini ve

sürdürebileceğini öne sürer.³ Somali örneğinde, ülke yıllar boyunca farklı hegemonya biçimleri yaşadı.

Türkiye, ülkedeki kıtlık krizine ilk müdahale eden ülkelerden biri olduğu 2011 yılından bu yana Somali'de aktif olarak yer alıyor. O zamandan beri Türkiye, hastaneler, okullar ve yollar inşa etmek de dahil olmak üzere Somali'nin altyapısına büyük yatırımlar yaptı. Türkiye ayrıca ülkenin güvenliğini artırmak için Somalili askerlere ve polis memurlarına eğitim veriyor. Bazı gözlemciler, Türkiye'nin Somali'de artan etkisinin, ülkede geleneksel olarak lider bir rol oynayan ABD ve Avrupa Birliği de dahil olmak üzere Batılı ülkeler arasında endişelere yol açtığını kaydetti. Ancak Somali'de Türkiye ile Batı arasında resmi ya da kabul edilmiş bir hegemonya savaşı olduğuna dair hiçbir kanıt yok. Somali'nin çatışma, istikrarsızlık ve dış müdahale geçmişi olan karmaşık bir siyasi manzaraya sahip olduğunu belirtmekte fayda var. Türkiye ve Batılı ülkeler de dahil olmak üzere uluslararası toplum, ülkede istikrar ve kalkınmayı teşvik etme çabalarına dahil olmuştur. Nihayetinde, Somali'nin uzun vadeli istikrarı ve refahının anahtarı, liderlerinin ve vatandaşlarının birlikte çalışma ve sürdürülebilir bir gelecek inşa etme becerilerine bağlı olacaktır.

Somali, sınırları içinde faaliyet gösteren çeşitli terörist gruplarla onlarca yıldır iç savaş ve şiddete maruz kaldı. İşte belli başlı gruplardan bazıları: Al-Shabaab: Bu grup 2006'da ortaya çıktı ve El Kaide ile bağları var. Somali'de bir İslam devleti kurmaya çalışıyor ve sivillere ve hükümet yetkililerine karşı çok sayıda saldırı gerçekleştirdi. Ayrıca korsanlık ve silah kaçakçılığı ve diğer kaçak mallara da karışmıştır. IŞİD-Somali: Bu grup, IŞİD'in bir kolu ve 2015'te ortaya çıktı. Sivillere ve hükümet hedeflerine yönelik çok sayıda saldırının yanı sıra Eş-Şebab ile çatışmalardan sorumluydu. Hizbul İslam: Bu grup 2009'da ortaya çıktı ve eski bir Eş-Şebab lideri olan Şeyh Hassan Dahir Aweys tarafından yönetildi. Somali Federal Geçiş Hükümeti'ne karşı mücadelede yer aldı ve sonunda hükümet güçleri ve Afrika Birliği birliklerinden oluşan bir koalisyon tarafından yenildi. Ahlu Sunnah Wal Jamaah: Bu grup 2008'de ortaya çıktı ve Al-Shabaab'a karşı çıkan bir Sufi milis. Al-Shabaab'a karşı mücadelede yer aldı ve ayrıca hükümet güçleriyle çatıştı. İç savaş, Siad Barre rejiminin 1991'de devrilmesinden bu yana devam ediyor. Çatışma, bölgesel ve uluslararası aktörlerin katılımının yanı sıra çeşitli klan temelli gruplar arasındaki şiddet ile karakterize edildi. Çatışma, milyonlarca insanın yerinden olmasına ve yaygın insani acılara neden oldu. Terörist grupların varlığı durumu daha da kötüleştirerek şiddetin ve istikrarsızlığın artmasına neden olmasıyla birlikte diktatör Siad Barre liderliğindeki hükü-

³ Kirshner, J. (2012). The tragedy of offensive realism: Classical realism and the rise of China. *European journal of international relations*, 18(1), 53-75.

metin çöküşünün ardından 1991'den beri Somali'de şiddetlenen karmaşık ve devam eden bir çatışmadır. Çatışma, şiddet, siyasi istikrarsızlık, insani krizler ve ülkenin çeşitli gruplara ve bölgelere bölünmesiyle karakterize edildi. Çeşitli isyancı grupların, klan milislerinin ve savaş ağalarının Barre rejimine karşı ayaklanıp onun devrilmesine ve ardından iktidar boşluğuna yol açmasıyla başladı. O zamandan beri, her biri ülkenin farklı bölgeleri üzerinde güç ve kontrol için yarışan çeşitli hizipler ve silahlı gruplar ortaya çıktı. Çatışma, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar da dahil olmak üzere insan hakları ihlallerinin yanı sıra yaygın yerinden edilme ve insani krizlerle damgasını vurdu. Çatışma aynı zamanda kanun ve düzenin bozulmasına ve bölgede korsanlık ve terörizmin yükselmesine de yol açtı.

Bariş müzakereleri ve Afrika Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların müdahaleleri de dahil olmak üzere çatışmayı çözüme çabaları devam etmektedir. Ancak kalıcı bir çözüm henüz bulunamadı ve çatışma, bölgede istikrar ve kalkınma için büyük bir sorun oluşturmaya devam etmektedir.

Sonuç: Somali'nin Gelecek Senaryoları

Siyasi İstikrar ve Birlik: Somali uzun yıllardır siyasi istikrarsızlık ve parçalanmayla karşı karşıya. Bununla birlikte, ülkenin gelecekte daha fazla siyasi istikrar ve birlik elde etme olasılığı vardır. Bu, iyileştirilmiş yönetim, kapsayıcı politika ve etkili uzlaşma süreçleri yoluyla kolaylaştırılabilir. Daha istikrarlı bir siyasi ortam, ülkede daha fazla gelişme ve ilerlemeye izin verecektir. Ülkede siyasi istikrarsızlık yaratmaya yönelik dış etkiler ortadan kaldırılmalıdır.

Güvenlik ve Terörle Mücadele Çabaları: Somali, El Şebab gibi aşırılık yanlısı grupların varlığıyla boğuşuyor. Somali'nin geleceği, gelişmiş güvenlik önlemleri ve teröre karşı devam eden çabaları görebilir. Bu, ulusal güvenlik güçlerinin güçlendirilmesini, istihbarat yeteneklerinin geliştirilmesini ve terörizm tehdidiyle daha etkili bir şekilde mücadele etmek için uluslararası ortaklarla işbirliğini içerecektir. Ancak bazı durumlarda dışarıdan ülkenin bütünlüğüne yönelik faaliyetlerin olduğu da göz önünde tutulmalıdır. Hatta bazı durumlarda asıl istikrarsızlık dışarıdan bazı ülkeler tarafından meydana getirilmektedir.

Ekonomik Kalkınma ve Altyapı: Somali, stratejik konumu, doğal kaynakları ve genç nüfusu ile önemli bir ekonomik kalkınma potansiyeline sahiptir. Ülkenin geleceği, tarım, balıkçılık, enerji ve telekomünikasyon gibi kilit sektörlerde artan yatırımlara tanık olabilir. Yollar, limanlar ve havaalanları dahil olmak üzere altyapıyı iyileştirme çabaları ticareti kolaylaştıracak ve yabancı

yatırımı çekecektir. Dış yardımların samimi olarak bu alanlara yöneltilmesi gerekmektedir.

Devlet Kurumlarının Yeniden İnşası: Somali'deki devlet kurumları, yıllarca süren çatışmalar nedeniyle zayıfladı. Olası bir gelecek senaryosu, yargı, kamu hizmeti ve kamu yönetimi dahil olmak üzere devlet kurumlarının yeniden inşasını ve güçlendirilmesini içeriyor. Bu, halka temel hizmetlerin sağlanması, hukukun üstünlüğünün teşvik edilmesi ve etkin yönetim yapılarının kurulması için gerekli olacaktır.

Uzlaşma ve Sosyal Uyum: Somali, çeşitli klanlara ve bölgesel farklılıklara sahip, çeşitliliğe sahip bir ülkedir. Uzlaşma ve sosyal uyumun sağlanması, uzun vadeli istikrar için çok önemlidir. Gelecekteki çabalar, diyalogu teşvik etmeye, şikayetleri ele almaya ve ulusal birlik ve kimlik duygusunu geliştirmeye odaklanabilir. Bu, bölünmeler arasında köprü kurmaya ve ülke içindeki farklı gruplar arasında işbirliğini geliştirmeye yardımcı olabilir.

Kaynakça

- Abdi, I. M. (2018). State-building in Somalia: Challenges and prospects. *African Security Review*, 27(1), 62-76.
- Ahmed, A. I. (2019). Somalia's relations with the Arab Gulf states: Balancing act between competing interests. *Journal of Arabian Studies*, 9(2), 189-204.
- Ahmed, I. M. (2017). The rise and fall of the Union of Islamic Courts in Somalia: Implications for stability and regional security. *International Journal on World Peace*, 34(1), 27-52.
- Bradbury, M. (2018). Becoming Somaliland: A historical journey from union to separation. *Oxford Research Encyclopedia of African History*.
- Buckley, M., & Fawn, R. (Eds.). (2018). *Globalising the Regional, Regionalising the Global: Volume 1: Europe as a Region*. Springer.
- Fearon, J. D. (1995). Rationalist explanations for war. *International organization*, 49(3), 379-414. Gilpin, R. (1981). *War and change in world politics*. Cambridge University Press.
- Gilpin, R. (1987). *The political economy of international relations*. Princeton University Press.
- Hagmann, T., & Hoehne, M. V. (2019). Beyond the state: The political economy of security in Somalia. *African Affairs*, 118(471), 1-21.

- Hesse, B. J. (2010). Introduction: the myth of 'Somalia'. *Journal of Contemporary African Studies*, 28(3), 247-259.
- Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press.
- Lewis, I. M. (2018). *Understanding Somalia and Somaliland: Culture, history, society*. Columbia University Press.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. WW Norton & Company.
- Mearsheimer, J. J. (2010). The gathering storm: China's challenge to US power in Asia. *The Chinese Journal of International Politics*, 3(4), 381-396.
- Meli, F., & Cano, A. (2021). Turkey's engagement in Somalia: A case of strategic expansionism? *Mediterranean Politics*, 26(3), 431-454. <https://doi.org/10.1080/13629395.2021.1941300>
- Menkhaus, K. (2017). Hybrid political orders and the fragile state in Somalia: The enduring resilience of Somali customary governance. *African Affairs*, 116(462), 1-25.
- Menkhaus, K., & Mulugeta, D. (2018). Al-Shabaab in Somalia: The history and ideology of a militant Islamist group. *Oxford Research Encyclopedia of African History*.
- Mitchell, A. (2020). Turkey's soft power in Somalia: Aid, diplomacy, and politics. Chatham House. Retrieved from <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2020-07/2020-07-31-turkeys-soft-power-somalia-aid-diplomacy-politics-mitchell.pdf>
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. Knopf.
- Nexon, D. H., & Wright, T. (Eds.). (2007). *What's at stake in the American empire debate*. Routledge.
- Özkan, M. (2021). Turkey's Foreign Policy towards Somalia: Rationale, Objectives, and Implications. *Turkish Studies*, 22(3), 355-374. <https://doi.org/10.1080/14683849.2021.1885025>,
- Said, A. M. (2019). Piracy in Somalia: A comprehensive analysis of the root causes and possible solutions. *Journal of International Affairs*, 72(2), 93-114.
- Turkish Ministry of Foreign Affairs. (n.d.). Turkey's relations with Somalia. Retrieved from http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-political-relations-with-somalia.en.mfa

- United Nations Security Council. (2019). Report of the Secretary-General on the situation in Somalia. Retrieved from <https://undocs.org/S/2019/374>
- United States Department of State. (2021). Bureau of African Affairs: Somalia. Retrieved from <https://www.state.gov/countries-areas/somalia/>
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Waveland Press.
- Warfa, A. (2018). The geopolitics of counterterrorism intervention in Somalia: The case of AMISOM. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 12(2), 245-262.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International organization*, 46(2), 391-425.
- Kirshner, J. (2012). The tragedy of offensive realism: Classical realism and the rise of China. *European journal of international relations*, 18(1), 53-75.
- GÜÇLERİ, M. B., YILMAZ, M. E., & BÜİLDİNG, P. ETNİK ÇATIŞMALAR VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞ GÜÇLERİ. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(25), 89-107.
- Müdüroğlu, N. (2007). *Birleşmiş Milletler ve İnsani Müdahale*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Afrikalı Diplomatlara Türkçe Öğretimi Kapsamında Katip Projesi Üzerine Bir Değerlendirme

Kübra Merve TAŞ*

Özet

Dünyayla ilişki kurmada ve kültürleri tanımada en önemli etken dildir. Dil, bir kültürün anahtarıdır. O kültüre ait kodların çözülmesine yarayacak bir yoldur. Dili ve kültürü geniş coğrafyalara yayılmış milletler; dinamik, güçlü ve geleceğe yön vericidir. Dış politikada söz sahibi ülkelerden biri olan Türkiye, her geçen gün dili ve kültürüyle dikkatleri çekmektedir. Dış ülkelerde önemli mevkilerde olan insanlar Türkçe'ye hâkim olmak bunun yanı sıra kültürü yakından tanımak istemektedirler. Bu vizyonla Türkçe'yi öğretmek kültür diplomasisine bir hizmettir. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyeti adına kamu ve kültür diplomasisi faaliyetlerini yürütmektedir. Bu kapsamda, yabancı uyruklu kamu görevlisi, akademisyen ve araştırmacıların Türkçe öğrenmesine ve ülkeler arası ilişkileri kuvvetlendirmesine etki eden Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın (YTB), "Kamu Görevlisi ve Akademisyenlere Yönelik Türkçe İletişim Programı" (KATİP) projesi özellikle Afrika'da görev yapan üst düzey diplomat ve diplomat adaylarının dikkatini çekmektedir. YTB'nin yürütmüş olduğu misyona bakıldığında Afrika ülkelerinin gelişimini desteklediği görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı YTB'nin KATİP projesi ve bu kapsamda projenin Afrika-Türkiye ilişkilerine katkısı hakkında bilgi vermektir. YTB'nin KATİP projesinin eğitim ve kültür diplomasisi açısından katkıları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yurtdışı Türkler, Yabancılara Türkçe Öğretimi, KATİP projesi, Afrikalı diplomatlar, eğitim diplomasisi.

* Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, e mail: taskubramerve@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8449-4495>.

An Evaluation On The Katip Project For Teaching Turkish To African Diplomats

Abstract

Language is the most important factor in relating to the world and recognizing cultures. Language is the key to a culture. It is a way to decipher the codes of that culture. Nations whose language and culture are spread over wide geographies are dynamic, strong and guiding the future. Türkiye, one of the countries that have a say in foreign policy, draws attention with its language and culture every passing day. With this vision, teaching Turkish is a service to cultural diplomacy. The Presidency for Turks Abroad and Related Communities carries out public and cultural diplomacy activities on behalf of the Republic of Turkey. In this context, the “Turkish Communication Program for Public Officials and Academics” (KATIP) project of the Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB), which affects foreign public officials, academics and researchers to learn Turkish and strengthen relations between countries, attracts the attention of senior diplomats and diplomat candidates working in Africa.

The aim of this study is to provide information about YTB’s KATIP project and its contribution to Africa-Turkey relations. The contributions of YTB’s KATIP project in terms of education and cultural diplomacy will be evaluated.

Keywords: Turks Abroad, Teaching Turkish to foreigners, KATIP project, African diplomats, education diplomacy.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, 21. yüzyılda dünyanın bir huzur ve barış ortamı olması için siyaset, ekonomi, uluslararası ilişkiler, eğitim, sanat, spor ve daha pek çok alanda daha fazla işbirliği ve ortak proje üretilmesinin gerektiğini düşünmekte ve buna göre hareket etmektedir. Bu açıdan da, en büyük açılımlardan birisinin, karşılıklı ve eşit şartlarda işbirliğine açık Afrika ülkeleriyle olacağı konusunda şüphe bulunmamaktadır (TASAM, 2007:4).

Türkiye, coğrafi ve hissi anlamda Afrika ülkelerini kardeş ülkeler olarak görmekte, Afrika'nın bir aslan gibi yeniden ayağa kalkışını desteklemektedir. Tarihsel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika kıtasındaki duruşu bu kardeşliğin en önemli göstergesidir. Bugünün sömürgeci ülkelerinin aksine *Osmanlı Barışı* ve Osmanlı'nın güvenilir politikaları zamanla kıta halkında samimi bir Türkiye algısı oluşturmuştur.

Yumuşak Güç Bağlamında Eğitim Diplomasisi

Küreselleşen dünyada politikanın aktarım araçları da çeşitlenmiş ve yeni bileşenlerle dallanmıştır. Yumuşak güç kavramını ortaya ilk atan Joseph Nye, bir devletin kültürünün, siyasi politikalarının ve fikirlerinin çekiciliğini yumuşak güç olarak tanımlamıştır (Nye,2004:1-33). Yumuşak güç, askeri, endüstriyel, ekonomik güçten farklı olarak değerler, kültür ve kurumların etkinliğini kapsar. Yumuşak güç kavramı temelinde bir ülkeye ait unsurların dış ülkelerde cazibe haline gelmesidir. Her ülkenin kendine özgü değerlerini uluslararası pazarda sunması ve etkileşim sağlamasına yumuşak güç etkisi diyebiliriz. Diplomasi sadece diplomatları ilgilendiren bir konu olmadığı gibi, diplomatik konferansların konusu olmakla da sınırlı değildir. Farklı alanlarda diplomatik ilişkiler gerekebilir (Cremona ve Mallia'dan akt. Karakoç,2022:16). Bu ilişkilerden biri de eğitim alanındadır. Eğitim diplomasisi, yumuşak güç kapsamında kamu diplomasisinin çatısında bulunmaktadır. Türkçeyi yabancı dil olarak öğretmek yumuşak gücün bir göstergesidir. Türkçe öğretilirken Türk kültür ve medeniyetinin birikimleri de aktarılır. Bir kültür taşıyıcısı olarak dili yaymak o ülkenin dış politikadaki konumunu kuvvetlendirecektir. Ayrıca Türkçe'yi öğrenen kişiler ülkelerinde Türkiye'nin gönüllü eğitim diplomatlarıdır.

Nye, yumuşak gücün oluşmasının uzun, masraflı ve meşakkatli olduğunu söyler. Fakat bir kere oluşan bu bağ etkileşimi yüksek, kalıcı ve derindir. Bu anlamda Türkiye, imajını geliştirmek için kamu diplomasisinin bir dalı olan eğitim diplomasisini kullanarak etkileşime geçmek istediği kitleler ile sistematik bir bağ kurar. Türkiye'nin önemli bir yumuşak güç temsilcisi olması köklerinde saklıdır. Osmanlı gelip *kültürümüzü,dilimizi,dinimizi yıkacak*

inanişında olan her lke Osmanlı'nın güvenli alanında yıllarca kendi öz benliklerini koruyabilmişlerdir. Türkiye'nin eli bu g sayesinde her yere uzanmaktadır. Bu nedenle Türkiye, Türkçe ve Türk kültürüne son zamanlarda artan bir ilgi söz konusudur. Kültür bir birikimdir. Halka ait her Şey onun kültürünü oluşturur (Alpar, 2013:54). Uzun yıllar topraklarında pek çok medeniyetin sknet içinde yaşadığı bu coğrafya, birikim üzerine oluşmuş katmanlı kültür yapısı sayesinde Türkçe'yi ve Türk kültürünü öğrenmek isteyen yabancıların dikkatini çekmeye devam etmektedir.

Yurt Dışı Türk ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Türkiye'nin diasporası ile bağlarını güçlendirerek etkinliğini artırmayı misyon edinen Yurt Dışı Türk ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türkiye'nin uluslararası arenada temsili görevini üstlenmektedir. YTB temelde yurtdışında yaşayan vatandaşlarımız ile ilgili zm nerileri üreten, soydaş akraba ve topluluklar ile sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetleri yürüten, kamu kurum ve kuruluşlarca uygun, uluslararası antlaşmalar ile ülkemizde eğitim görmeye hak kazanan öğrencilerin eğitim süreçlerini koordine eden bir kurumdur. Bu anlamda yurtdışında yaşayan ve Türkiye'de eğitim görmeye uygun olan çoğu öğrencinin hayali YTB'nin burs programını kazanabilmektir.

Nihayetinde burs programları sunmak kamu diplomasisinin bir uygulama yöntemi olan eğitim diplomasisinin önemli bir aracıdır. Bu burs programlarından en önemlisi olan "*Türkiye Bursları*" Yurt Dışı Türk ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından organize edilmektedir. YTB, 2010 yılında kurulmuş olup 2012 yılı itibariyle Türkiye'nin sağladığı yükseköğrenim burs programlarını koordine etmeye başlamıştır. YTB'nin resmi internet sayfasından edinilen bilgiye göre bu burs programı kamu kaynaklı olup, dünya genelindeki başarılı öğrencilere fırsat eşitliği sağlamaktadır. Program sayesinde Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi, bölgesel ve küresel kalkınmaya katkı sağlanması da amaçlanmaktadır. Bu program 2012 yılında 42 bin başvuru alırken 2022 yılında rekor bir başvuruyla 171 farklı ülkeden 165.500 başvuya yükselmiştir. Programın başarısı, imajı ve cazibesi artan başvuru oranlarına bakılarak anlaşılabilir. Bu programları bitiren bursiyerler, ülkelerinde önemli konuma geldikçe Türkiye'nin dış politikadaki gücünü de pekiştirmektedirler.

Türkiye mezunlarından birisi olan bir dönem Somali Ulusal İstihbarat ve Güvenlik Ajansı (NISA) başkan yardımcılığı ve başkan vekilliği görevini ifa eden Abdulkadir Muhammed Nur, Ekim 2020 - Aralık 2021 tarihleri arasında Somali Adalet Bakanı olarak görev yapmıştır. 2021 tarihinden itibaren Savunma Bakanlığı yapmakta ve Türkiye ile Somali arasında da önemli bir köprü kurmuştur. Bu durum YTB'nin kurumsal yumuşak gücünün başarı-

lı bir örneğidir. Aynı zamanda YTB'nin *Türkiye Mezunları* platformu eğitim diplomasisinin sürdürülebilir bir aracıdır (TÜRKİYE MEZUNLARI, 2022).

Katip Projesi

Nüfus yoğunluğu ve yüzölçümü ile dünya üzerindeki en büyük ikinci kıta olan Afrika'nın ihtiyaçlarına ülke ve bölge bazında bakılması doğru olacaktır. Afrika'da su sorunu denildiğinde kıtanın her yerinde su sorunu olduğu anlaşılrsa da araştırmalar bunun yanlış bir saptama olduğunu söylemektedir. İhtiyaca göre sorunları gidermek zaman kazandıran akıllıca bir yöntemdir. Bu projenin de eğitim ve kültür alanında önemli bir ihtiyaçtan doğduğunu söylemekte fayda var. Projeye seçilecek bursiyerlerin öncelikle dış temsilciliklerimizin bulunduğu veya temsilciliklerimizden birinde akredite olan ülkelerden birinin vatandaşı olmak şartını taşımaları gerekmektedir. Farklı ülkelerden projeye katılım sağlanmasının yanı sıra Afrika'dan gelen bursiyerlerin ilgisi ve katılımı bu anlamda dikkat çekicidir. Adından söz edilen KATİP projesi özellikle Afrika'nın geleceğini inşa edecek insan kaynağını desteklemektedir. Bununla birlikte projede karşılıklı tecrübelerin paylaşıldığı etkileşimli bir ortam oluşmuştur. Antropolog Kottak'a göre çekirdek değerlerin bütünleştirici etkisi sayesinde (2008:53) toplumlar birbirine yaklaşmaktadır. Bu proje sayesinde kardeş Afrika ülkeleri ve Türkiye arasında birleştirici bir kültürleme süreci olmaktadır. Bu bağlamda program sadece eğitim diplomasisi değil aynı zamanda kültür diplomasisinin de temsilidir.

Yabancı uyruklu kamu görevlisi, araştırmacı ve akademisyenlerin Türkçe öğrenmesini ve Türk kültürünü yakından tanımasını amaçlayan KATİP programı ilk uygulamasını 2014-2015 eğitim döneminde gerçekleştirmiştir. 15 ülkeden 15 araştırmacı, kamu görevlisi burslu olarak Türkiye'de bulunmuş, dili ve kültürü yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır. 8 aylık dil eğitimi süresince sadece dil öğrenmeyip sosyo-kültürel etkinliklere katılan araştırmacılar sayesinde katılımcıların ülkeleri ve Türkiye arasında bir köprü kurulmuştur. Bu burs programından yararlanan öğrencilerin özellikle Afrika'dan gelen diplomatlardan oluşması dikkat çekmektedir.

Burs programına seçilecek öğrencilerin sahip olması gereken kriterler şu şekilde belirtilmiştir: *Dış temsilciliklerinin bulunduğu veya bu temsilciliklerimizden birine akredite olan ülkelerden birinin vatandaşı olmak, Kamu çalışanları için ilgili kurumda en az 3 yıl çalışmış ve tercihen yüksek lisans/doktora derecesine sahip olmak, Araştırmacılar ve bilim insanları için bir üniversitede/araştırma merkezinde/bilim akademisinde çalışıyor olmak ve doktorasını tamamlamış veya hâlihazırda doktora eğitimine devam ediyor olmak, Araştırmacılar ve bilim insanları için tercihen Türkiye ile ilgili bir konuda ve sosyal bilimler alanında çalışıyor olmak,*

Tercihen başlangıç seviyesinde Türkçe bilgisine sahip olmak, 40 yaşını doldurmuş olmak, Türkiye Bursları'nın diğer burs programlarından faydalanmamış/ faydalanmıyor olmak (YTB, 2015). Bu kriterlere bakıldığında KATİP projesinin üst düzey araştırmacı, diplomat ve öğretim elemanlarını desteklediği görülmektedir.

Tablo 1: 2014-2015 Dönemi Afrikalı KATİP Katılımcıları

Ülke	Çalıştığı Kurum	Meslek
Çad	Adalet Bakanlığı	Hakim
Gabon	Gabon Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı	Diplomat
Gambiya	Dışişleri Bakanlığı	Diplomat
Kamerun	Dışişleri Bakanlığı	Diplomat
Sudan	Hartum Valiliği Teknik Eğitimcilerin Eğitimi Merkezi	Yüksek Mühendis-Eğitmen (Mekatronik bölümü)
Tunus	Eğitim Bakanlığı	İnsan Kaynakları Dairesi Başkanı

Katılımcılar farklı ülkelerden seçilmiş olsa da projeye yüksek oranda katılımın Afrika ülkelerinden olduğunu söylemek yanlış olmaz. 2014'te uygulanmaya başlayan KATİP burs programından yararlanan toplam 135 katılımcının 56'sı Afrika ülkelerinden gelmiştir. Katılımcı oranı gün geçtikçe artan ve çeşitlenen KATİP projesi bu anlamda alanındaki önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Tablo 2: 2015-2021 Proje Katılımcı Ülke ve Öğrenci Sayısı

Yıl	Katılım Sağlayan Ülke Sayısı	Programa Kaydolan Öğrenci Sayısı
2015	15	15
2016	26	26
2017	15	15
2018	24	28
2019	23	26
2020	30	38
2021	19	22

15 Aralık 2014'te İstanbul Üniversitesi Dil Merkezi'nde başlayan yabancı dil olarak Türkçe eğitimi dersleri 28 Ağustos 2015'te sona ermiştir. Katılımcılar bu süreç içerisinde toplam 875 saat dil eğitimi almışlardır. Türkçe eğitiminin yanı sıra Türkiye'nin tarih, kültür, medeniyetine ilişkin bilgilere sahip olan katılımcılar pek çok etkinlik yapma fırsatı da bulmuşlardır. Dil eğitimleri sırasında Ankara, Kapadokya, Bursa ve İstanbul gibi tarihi ve kültürel anlamda etkileyici şehirlere gezi programları yapılmıştır. Diplomatik gezilerden

birini Ankara'ya gerçekleştiren katılımcılar *Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü* işbirliği ile 1 hafta süre ile Ankara'da çeşitli kurumlara ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. Kurum ziyaretlerinde Türk Dış Politikası, Türkiye'nin Kalkınma Yardımları, Türkiye'nin 2023 Vizyonu, Suriyeli Misafirler ve Kamplar vb. alanlarda gerçekleştirilen sunumlar sayesinde Türkiye'yi ve Türk Dış Politikası'nın bazı önemli hususlarını yakından tanıma fırsatını elde etmişlerdir.

Bu kapsamda yapılan bazı ziyaretler ve çalışmalar turizm diplomasisi kavramının da önemli bir örneğini teşkil eder. Turizm faaliyetlerini, ülkenin uluslararası siyasi alanda tanıtımı için destekleyen turizm diplomasisi, *Antalya Diplomasi Forumu* ile daha çok dikkat çekmiştir. (Bu çalışmanın konusunun dışında olmasına rağmen Türkiye'nin önemli forum ve toplantılara iş birliği yapmasının *turizm diplomasisini* güçlendirdiğini söylemekte ve bu konuya dikkat çekmekte fayda var.) Bu anlamda KATİP projesinin katılımcıları önemli turizm merkezlerini ziyaret etme fırsatı bulmuşlardır. Bu ziyaretlerin yanı sıra bazı kurum ziyaretlerini diplomatik ve akademik bir bakış açısıyla gerçekleştirmişlerdir.

Katip Projesi Kapsamında Gerçekleştirilen Kurum Ziyaretleri

1. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı "Türkiye'nin 2013 Vizyonunda Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı"
2. Yunus Emre Enstitüsü - "Türk Dilini ve Kültürünü Dünyaya Tanıtmak"
3. Dışişleri Bakanlığı- "Türk Dış Politikasında Değişim ve Süreklilik"
4. Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü- "Türkiye'nin Yeni Hikâyesi"
5. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)- "Türkiye'nin Kalkınma Yardımları"
6. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) "Türkiye'deki Yasama Sürecine İlişkin Bilgilendirme Toplantısı ve TBMM Gezisi"
7. Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD) "Suriyeli Misafirler ve Kamplar"
8. Ekonomi Bakanlığı- "Türkiye'nin 2023 Vizyonunda Ekonomi 26 ve Dış Ticaret Politikaları"
9. Seta Vakfı- "Türkiye'nin Çok Boyutlu Dış Politikası"
10. Türk Kızılayı- "Türkiye'nin İnsani Diplomasisinde STK İnisiyatifleri"

Proje 2022-2023 döneminde yapılan iş birliği neticesinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi ile gerçekleştirilmiştir. 32 bursiyer KATİP programın-

dan faydalanmıştır. Türkiye'nin gönüllü elçi, eğitim diplomatı yetiştirme anlamında önemli bir atağı olan KATİP projesine ilgi gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye'nin Afrika'ya yönelik çok yönlü dış politikasının bir aracı olan eğitim bursları ve programları YTB'nin koordinesinde gerçekleşmeye devam etmektedir.

Katılımcılar projenin kendileri ve ülkeleri adına çok verimli geçtiğini belirterek Türk kültürü ve dilini yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır. Katılımcılardan Diplomat Jean Emile Nobola'ya göre Türkçe öğrenmek işinin amaçlarına yeni bir nefes getirerek Türkiye- Kamerun ilişkilerine katkı sağlayacaktır. Türk kültürü, yemekleri ve dilini iyi öğrendiğini belirten Nobola, başkalarına bu kültürü aktarmak istediğini eklemiştir. Diplomat Nobola gibi ülkelerinde akademik ve diplomatik anlamda önemli mevkide olan bu insanların Türk kültürünün aktarımını yapmak için bir elçi olmaya istekli olması projenin etkilerini göstermektedir (YTB, 2015). 2021 yılı itibariyle eğitim alanında yapılan işbirliği sayesinde Gine Bissau, Senegal ve Kongo Demokratik Cumhuriyetine yönelik faaliyetler organize edilmeye başlamıştır.

Bu programın yanı sıra kardeş ülkeler statüsünde olan Afrika ülkelerine düzenlenmiş çalıştay, forum ve organizasyonlardan da söz edilebilir. YTB, Kuzey Afrika'da Türk Varlığı Araştırmaları projeleri kapsamında kültürel ve sosyolojik araştırmalara ön hazırlık olarak *Kuzey Afrika'da Türk Varlığı Çalıştayı* düzenlemiştir. Ayrıca kardeş coğrafyada entelektüel iş birliğinin sağlanması ve bölgesel konularda ortak bir gündem oluşturulabilmesini teminen 2019' da 25 Afrika ülkesinden 700 akademisyenin katılımıyla *Göç ve Diaspora temasıyla Düşünce Kuruluşları Forumu* gerçekleştirilmiştir. 2014'te İstanbul'da *Global Somali Diaspora Çalıştayı* düzenlenirken, 9-20 Aralık 2015 tarihlerinde İstanbul'da *Afrika Düşünce Kuruluşları Buluşması* yapılmıştır. Yine diplomatları destekleyen projelerden bir diğeri ise Afrika ülkeleri elçilik mensuplarına yönelik YTB'nin organize ettiği *Türkçe Kursu Projesi*'dir. KATİP projesi 2020 yılında Orta Doğu, Latin Amerika ve Afrika ülkelerinden üniversite öğrencilerinin, gençliği ilgilendiren çeşitli temalar çerçevesinde periyodik olarak gerçekleştirilen telekonferanslara katılarak bir araya gelmesine imkan tanımış bu sayede dijitalleşen bir kurum olma statüsü göstermiştir.

Kuzey Afrika'daki ülkelere gençlerin sorunlarını dile getirme ve çözüm üretmelerini sunmasını teşvik etmek amacıyla 2019'da 6 ülkeden 14 gencin katılımıyla İstanbul ve Sakarya'da fikir atölyeleri gerçekleştirilmiştir. Öte yandan Sudan'ın tüm vilayetlerinden çoğunluğu üniversite öğrencisi 35 Sudanlı genç, İstanbul, Ankara, Bursa ve Çanakkale illerini ziyaret ederek bu şehirlerin kültürel dokusunu ve tarihi mirasını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Afrika Birliği ile YTB arasında 30 Eylül 2021'de, diaspora, yükseköğrenim bursları, bilimsel ve akademik araştırma programları, dil öğrenimi ve

kısa dönem eğitim programları konularındaki ortak çalışmaların artırılmasını amaçlayan bir iş birliği protokolü de imzalanmıştır (SDE, 2021).

Katip Çelebi'den Katip Projesine

Projenin ismi ve logosu da özel bir hassasiyetle hazırlanmıştır. Katip kelimesi Arapça kökenli Türkçe bir kelimedir. Yazmak fiilinden türeyen bu isim Türkçe'de *yazıcı* anlamına gelmektedir. İyi bir yazıcı olmanın kökeninde iyi bir okuyucu olmak vardır. Gezen, gören, okuyan ve ufkunu geliştiren yazıcılar uluslararası arenada önemli konumu hak etmişlerdir. Bu yazıcılardan birisi olan Kâtip Çelebi 17. yüzyılda yaşamış kaleme aldığı eserlerinde döneminin önemli tartışmalarına değinmiş ve kayda değer tahliller sunmuş bir aydındır (Kalın,2016:21). Pek çok askeri sefere katılmasının sonunda "*küçük cihaddan büyük cihada döndük*" diyerek ömrünü ilme adamıştır (2016:21).

İstanbul alimlerinden dersler alarak coğrafya alanında ve harita çizimlerinde uzmanlaşan Çelebi, önemli eserler kaleme almıştır. Coğrafi keşifleri yakından takip ederek ilmi eserlerini bu doğrultuda yazmıştır. Bu anlamda kendini geliştiren, yenileyen bir ilim adamıdır. Keşfü'z zünun adlı eserini Diyarbakır ve Halep'ten topladığı derlemeler sonucunda oluşturmuştur. İslam düşünce geleneğini yeniden canlandığı bu eseri ilim öğretisi bakımından oldukça önemlidir.

Siyaset, denizcilik, toplum bilimleri, bibliyografya ve biyografi ile yakından ilgilenmiştir. Toplumsal sorunları çok iyi analiz edip devletin bekası ve güvenliği için yol gösterici, ıslah edici yöntemler sunan bir isimdir. Bürokratik bir isim olan Çelebi, ilmi sınıfın, ordunun, toplumun ve kamu kurumlarının (Altaş,2002:10-13) ıslah edilmesi konusunda fikir beyan etmiştir. Toplumsal hikmet (Kalın,2016:21) düşüncesiyle ihtilafli konularda bile orta yolu bulmanın önemini göstermiştir.

Cihannüma ile geleneksel coğrafi bilimlerin aksine modern bir bakış açısına yönelmiş ve Batı'ya pencere açmıştır. İçinden geldiği geleneğe karşı koymamış aksine kanun-i kadime (Altaş, 2002:38) dönülmesini düşünen ve bunu yenilikçi, ıslahatçı bir bakış açısıyla gerçekleştiren bir isimdir.

Bir edebiyat ve eğitim doktorantı olarak bu projeye seçilen KATİP isminin derinliğini ifade etmek için Kâtip Çelebi ismiyle anmak ve anlatmak farkındalık oluşturacaktır. Kâtip Çelebi'nin eserinden seçilen Kalın'ın (2016:24) aktardığı satırlar onun yüzyıllar öncesinden bugünü gördüğüne ışık tutmaktadır:

"İmdi gerektir ki, basiret sahipleri, insanlığın ondan ayrılmaz yönleri olan temeddünün ve toplu halde yaşamanın gerektirdiklerini bilerek halkın bölük bölük bölün-

düğünü ve her birinin özelliklerinin ne olduğunu bilmeli, öğrenmelidirler. Bir şehir halkının sınıflarını ve her sınıfın törelerini ve geleneklerini bilip anladıktan sonra bütün yeryüzünde yaşayanların da sınıfları ve halleri üzerinde toplu bir bilgi edinmeye çalışmalıdır. Bunu bilip öğrendikten sonra hikmet-i temeddünün sırrı gittikçe açılır, ortaya çıkar.” Projede yer alan katılımcıların Kâtip Çelebi gibi orta yolu bulma doğrultusunda, toplumsal hikmet felsefesiyle donanmış, modern değerleri iyi analiz edip temelde kanun-i kadimin özünü kavramış olarak ülkelerine hizmet etmelerini temenni ederim.

Sonuç

Akademik ve diplomatik perspektifte Türkçe’yi ve Türk kültürünü öğretmeyi hedefleyen KATİP projesi, ilk olarak 2014-2015 eğitim öğretim yılında başlamıştır. Başladığı yıldan bugüne katılımcı sayısı artarak sürdürülmeye devam etmiştir. Proje dahilinde katılımcı ülkeler çeşitlilik gösterse de en çok katılımcı Afrika ülkelerinden olmuştur.2014’te uygulanmaya başlayan KATİP burs programından (2015-2021 verileri baz alınmıştır) yararlanan toplam 135 katılımcının 56’sı Afrika ülkelerinden gelmiştir. Bu doğrultuda KATİP projesi, Afrika’nın akademik ve diplomatik referanslarına Türkçe’yi ve Türk kültürünü öğeten prestijli bir programdır. Katılımcıların ücretsiz barınma, dil öğrenme ve kültürü yakından tanıma fırsatı bulduğu proje, Türkiye’nin uluslararası arenada cazibesini artırmaktadır.

2014-2015 eğitim öğretim döneminde İstanbul Üniversitesi işbirliği ile başlayan program, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi ile yapılan eğitim protokolü ile 2022-2023 eğitim öğretim döneminde 32 adayın Türkçe öğrenmesine imza atmıştır. Program sayesinde 2022 yılına kadar 73 ülkeden 157 kamu görevlisi ve akademisyen faydalanmıştır.

Bu program sayesinde katılımcı ülkelere gelenler ve Türkiye arasında bir koridor kurulmuştur. Bu koridoru kontrol ve idare eden YTB, özellikle Afrika ülkeleri ile 2021 yılında eğitim protokolleri imzalamıştır. Bu durum YTB’nin eğitim diplomasisi alanında başarılı projelerinden bir diğerine KATİP projesini de eklemiştir.

Projenin içeriği, işleyişi ve programı özenle düşünülmüştür. Bunun yanı sıra projenin logosunun bu isme yakışır şekilde dizayn edilmesi dikkat çekicidir. Projenin tanıtımı ve organizasyonu yapılırken 17. yüzyılın ünlü yazarlarından ve etkili isimlerinden olan Kâtip Çelebi’den de faydalanılabilir.Çelebi özünde kanun-i kadimi savunan bir ıslahatçı olması, Batı’yı iyi analiz etmesi ve içinden çıktığı toplumun değer ve yargılarını iyi bilmesi, sahip olduğu derin bilgi ve toplumda orta yol bulma çabasıyla ender görülen devlet adamlarındandır. Gelişmekte olan her ülkenin mazhar olması gereken özellikler

onun kişiliği ve eserlerinde vuku bulmuştur. Bu nedenle böyle hakiki, yol gösterici ve destekleyici bir projede Kâtip Çelebi'yi anmakta fayda vardır.

Kaynakça

Alpar, Melek (2013). **Bingöl Ağzı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme**, Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/4 Spring 2012, p.53-65, Ankara.

Altaş, Eşref (2002). **Kâtip Çelebi'de İslahat Düşüncesi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi, <http://tez.yok.gov.tr> adresinden 10 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Kalın, İbrahim (2016). **Kâtip Çelebi ve Orta Yol Bulma Sanatı**, Mizânü'l-Hak İslami İlimler Dergisi, sy. 1, 2016, s. 21-24.

Karakoç, Nihal Yetkin (2022). **Çeviri ve Diplomasi**, Çeviribilim Yayınları: İstanbul.

Kottak, Conrad P (2008). **Antropoloji İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış**, Ütopya Yayınevi: Ankara.

SDE (2021). **YTB Afrika'nın Kalkınmasını Önceleyerek Birçok Alanda Önemli Faaliyetlerde Bulundu içeriği** 15 Haziran 2023 tarihinde <https://www.sde.org.tr> adresinden alınmıştır.

YTB (2015). **Kamu Görevlileri ve Akademisyenler Türkçe İletişim Programı** https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/resimler/kitaplar_pdf/Katip.pdf adresinden 15 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

YTB (2023). <https://ytb.gov.tr/daireler/uluslararası-ogrenciler/turkiye-burslari> adresinden 15 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

TASAM (2007). **Türkiye- Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Raporu** <https://tasam.org.tr> adresinden 10 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

TÜRKİYE MEZUNLARI (2022). **Abdulkadir Muhammed Nur hakkında elde edilen bilgi**, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/mezunlar/abdulkadir-muhammed-nur-2022-01-05T16-23-00> 10 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.

Afrika'nın Geleceğinde Su Kaynaklarının Önemi

Lisan ALKAN*

Özet

Afrika kıtası gerek sahip olduğu doğal zenginlikleri gerekse insan gücü potansiyeli ile dünyanın ilgisini çekmekte ve geleceğe yönelik umutları bünyesinde taşımaktadır.

Su insan yaşamı ve devamı için vazgeçilmez bir maddedir. Gelişme için su ve suya erişim gereklidir. Afrika'nın geleceği için de düzenli su kaynaklarına erişmek gerekmektedir. Ancak hâlihazırda Afrika kıtası su kaynaklarına erişim yönünden yetersiz bir kıta görünümündedir. Afrika kıtasında neredeyse 500 milyon kişi suya erişimde güçlük geçmekte ve suya ulaşmak için oldukça fazla bir miktarda zaman harcamaktadır. Ortaya konulması gereken husus, Afrika'nın su potansiyelinin anlaşılması ve geleceğe yönelik planlamaların yapılmasıdır. Afrika Su Derneği Başkanı Sylvain Usher'e göre, Bu kıta yeterince zengin su kaynaklarına sahiptir. Fakat halen altyapı eksiklikleri ve kapasite kullanım eksiklikleri nedeniyle bu kaynakların ancak %5'ine erişilebilmektedir.

Buradan yola çıkarak şunu açıkça ifade edebiliriz ki Afrika sanıldığı gibi aksine su yönünden fakir bir ülke değildir. Halen Afrika kıtasında yer altı suları da dâhil 5 milyar M3 su bulunmaktadır. Ancak bu suyun sadece %5'i sulama, elektrik ve içme suyu olarak kullanılabilir. Üstelik bazı ülkeler su yönünden daha az kaynaklara sahip olsalar bile ulaşmada daha yetenek geliştirdikleri için sudan daha fazla istifade edebilmektedir. Örneğin, Fas potansiyeline göre daha fazla suya erişebilirken, Kongo Demokratik Cumhuriyeti bunun tam tersidir ve nüfusun neredeyse %50'si suya erişmekte güçlük çekmektedir. Araştırmalara göre Afrika kıtasında suya erişimin en fazla olduğu ülkeler Mısır, Botsvana, Gabon, Morityus ve Tunus olarak gösterilerken, Somali, Çad ve Nijer suya erişimin en düşük olduğu ülkeler olarak gözükmektedir. Bu araştırmanın amacı, Afrika kıtasının su potansiyelini ortaya koymak ve geleceğe yönelik bu potansiyelden nasıl istifade edilebileceğine dair önerilerde bulunmaktır. Araştırmanın evreni, Afrika kıtası ve bu kıtadaki ağırlıklı olarak yeraltı sularına erişim olarak sınırlandırılmıştır.

Bu konu Afrika için çözülmesi gereken bir husustur. Özellikle yeraltı sularının etkin kullanımı gerekmektedir. Çünkü dünyadaki yer tatlı su kaynaklarının %99'u yer altı sularından oluşmaktadır. Bu sulara nasıl erişilecektir? Su israfı nasıl önlenecektir?

Anahtar Kelimeler: Afrika, Su, Yeraltı Suları, Su Stratejisi, Afrika'nın Geleceği.

* Lisan ALKAN, SDE Asistanı, Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler, liisanalkan@gmail.com, ORCID NO: 0000 0002 9577 4169.

The Importance Of Water Resources In Africa's Future

Abstract

The African continent attracts the attention of the world with its natural wealth and manpower potential and carries hopes for the future.

Water is an indispensable substance for human life and continuation. Water and access to water are necessary for development. Access to regular water resources is necessary for the future of Africa. However, at present, the African continent appears to be an inadequate continent in terms of access to water resources. Almost 500 million people on the African continent have difficulties in accessing water and spend a considerable amount of time to reach water. The point that needs to be revealed is to understand the water potential of Africa and to make plans for the future. According to Sylvain Usher, President of the African Water Association, this continent has rich enough water resources. However, due to infrastructure deficiencies and capacity utilization deficiencies, only %% of these resources can be accessed.

From this point of view, we can clearly state that Africa is not a water-poor country, contrary to popular belief. There is currently 5 billion M3 of water on the African continent, including groundwater. However, only 5% of this water can be used for irrigation, electricity and drinking water. Moreover, even if some countries have less water resources, they can benefit from water more because they have developed more ability to reach them. For example, while Morocco has access to more water than its potential, the Democratic Republic of the Congo is the opposite, with almost 50% of the population having difficulty accessing water. According to the studies, the countries with the highest access to water in the African continent are Egypt, Botswana, Gabon, Mauritius and Tunisia, while Somalia, Chad and Niger seem to be the countries with the lowest access to water. The aim of this research is to reveal the water potential of the African continent and to make suggestions on how to benefit from this potential for the future. The universe of the research is limited to the African continent and access to groundwater in this continent.

This is an issue that needs to be resolved for Africa. Especially effective use of groundwater is required. Because 99% of the ground water resources in the world consists of groundwater. How will these waters be accessed? How will water waste be prevented?

Keywords: Africa, Water, Groundwater, Water Strategy, Future of Africa.

Afrika'nin Geleceğinde Suyun Etkileyebileceği Alanlar Ve Çözüm Önerileri

İngiltere İçişleri Bakanı John Reid, düşünce kuruluşu Chatham House'ta yaptığı bir konuşmada, paylaşılabilen su kaynaklarının ülkeler arasında çatışmalara yol açabileceğine dikkat çekmişti (Bolat, 2008).

Suyun paylaşımı da tarih boyunca gerginliğe neden oldu (Yıldız, 2018). Bugün dünya nüfusunun üçte biri tatlı suya erişimde sıkıntı çekmektedir. Yine aynı şekilde **dünyada 884 milyon insan suya erişim sıkıntısı yaşıyor**. Acil olarak tedbir alınmazsa 2030 yılında bu oranın toplam nüfusun üçte ikisine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Afrika kıtasının su sıkıntısından en fazla etkilenen kıta olacağı biliniyor.

Kanada, Kuzey Amerika, Orta ve Güney Amerika, Avrupa'nın kuzey bölgeleri, Asya'nın kuzey kesimleri ve güneyindeki ekvatorial yağış alan bölgeler dünyanın tatlı su kaynakları bakımından zengin ülkeleri olarak görülürken, buna karşın Afrika, Ortadoğu, Güneydoğu Asya'nın bir kısmı tatlı su kaynakları konusunda en fakir bölgelerdir.

Doğal Hayatı Koruma Örgütü de kaynakların doğru kullanılmaması halinde dünyayı büyük bir su sıkıntısının beklediği konusunda uyarılarda bulunuyor (Dinç: 2021).

Bu konu Afrika için çözülmesi gereken bir husustur. Özellikle yeraltı sularının etkin kullanımı gerekmektedir. Ancak başta şunu beyan etmekte yarar vardır ki su bütün Afrika için bir sorun değildir ve sadece belirli bölgelerinde bu sorun kendisini hissettirir.

Her şeyin başlangıcı olarak suyu düşünürsek suyun aktif kullanılması sayesinde tarım, sağlık ve ekonomi alanında bu bölgede gelişme olacağını ve sosyal refahın artacağını söylemek mümkündür. Suyun Afrika'da yetersiz görülen alanlara ulaşımı sayesinde ülkeler de oluşan sıkıntıların daha hızlı bir halde çözüme kavuşturulması mümkün olacaktır. Su "Kolektif bir servettir. Su, barış ve dostluk amacıyla kullanılabilir gibi, çatışma ve savaş için de kullanılabilir.

Çözüm önerileri olarak suya ulaşımında kullanılacak teçhizatın bu bölgeye ulaştırılması büyük ölçüde önem arz etmektedir. Bu bölgelerdeki sıkıntının kaynaktan gelmediği, kaynak ulaşımında kullanılacak malzemenin bölgelerde olmayışı sebebiyle, kaynağa ulaşımın sağlanamaması bilinen bir gerçektir.

Bir diğer husus ise hidrolik su kaynaklarında çalışan mühendislerin Afrika bölgesinde aktif olarak saha görevlendirilmelerinde çalıştırılması ve yerel halka su kaynakları ulaşımının nasıl sağlandığı hususunda aktif ve teorik

eğitimlerinin verilmesi bu bölgenin daha fazla bilinçlenmesine ve su kaynaklarına ulaşımına da hız katacaktır.

Afrika yerel halkının bu alanda çalışacak faaliyetlerinde sivil toplum kuruluşları ile birlikte hareket etmesi bir diğer çarpıcı konudur. Bilmeliyiz ki Afrika halkının kaynak açısından bir fakirliği yoktur. Oldukça yeraltı zenginliklerine hâkim bir alandır. Afrika bölgesinin tek sıkıntısı kaynaklara ulaşacak malzeme ve ekonomik gücün bulunmayışıdır. Sivil toplum kuruluşları ile finansal anlamda desteklenen bu bölge gelecekte Dünya'ya umut verecek bir sahadır.

Su dünya medeniyetinin ve barışının temelidir. Bir ülkenin ihtiyaçları için gerekli suya sahip olması o ülkenin toplumsal, ekonomik ve siyasi istikrarı ve hatta bekası ile doğrudan ilişkilidir.

Birleşmiş Milletler (BM) ve UNESCO'nun ortak hazırladığı BM Dünya Su Gelişimi raporunda da dünyadaki tatlı suyun yüzde 99'unu yer altı sularının oluşturduğu ifade ediliyor. Afrika'da yer altı su kaynaklarının oldukça zengin olduğuna dikkat çekilen raporda, buna karşın kıtada 500 milyon kişinin suya erişimde sorun yaşadığı vurgulanıyor. Kıtada her 10 kişiden 3'ünün içme suyu bile bulamadığı kaydedilen raporda, Sahra Altı Afrika'da bir kişinin günlük ortalama 30 dakikasını su bulmak için harcadığının, bu zamanın yıllık 40 milyar saate ulaştığının altı çiziliyor. Raporda, suya erişimin en yüksek olduğu Afrika ülkeleri Mısır, Botswana, Gabon, Morityus ve Tunus olarak sıralanırken, en düşük olduğu ülkeler ise Somali, Çad ve Nijer olarak listelendi.

Afrika Su Derneği Başkanı Sylvain Usher, Afrika'nın çok zengin su kaynaklarına sahip olduğunu ancak altyapı ve siyasi nedenlerle bu kaynakların ancak yüzde 5'ini kullanabildiğini söyledi (Arslan, 2022). Usher'e göre kaynakların etkin kullanılmamasının temel nedeni altyapı eksiklikleri ve siyasi nedenler. Ama ona göre Afrika su kaynakları bakımında birçok bölgede fakir değil. Afrika'da yer altı ve yağmur suları da dahil 5 milyar metreküp su bulunuyor ancak içme suyu, elektrik ve sulama için bunun sadece yüzde 5'i kullanılabilir. Afrika'da bazı su zengini ülkelerde bile suya erişim kısıtlı. Kıtada suya erişim konusunda da bir paradoks olduğuna dikkati çeken Usher, "Su kaynakları az olan ülkelerin suya erişimleri çokken, su kaynakları çok zengin ülkelerin suya erişimi ise bir o kadar kısıtlı. Örneğin Fas neredeyse bir çöl ülkesi ama suya erişimi çok yüksek. Tam tersi olarak da Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ni (KDC) söyleyebiliriz. KDC'de su çok ama neredeyse nüfusun yarısı suya erişemiyor.

Yapılan değerlendirmelere göre Afrika kıtasında suya erişimi artırmak gerekiyor ve su kuyularının sayısını artırmak bir yöntem. Bunun dışında su israfının da alınacak etkin tedbirlerle önlenmesi gerekiyor. Bunun dışında suların kirlenmesinin de önüne geçmek gerekiyor.

Afrika'da su sıkıntısı çeken bölgelerin suya kavuşması sayesinde sosyal refahın artacağı, ekonomik anlamda sivil toplum kuruluşlarının bu bölgeye teşviki sayesinde suya erişen Afrika ekonomisi, ticaret, sosyal yaşantı ve eğitim gibi alanlarda hızla gelişecek ve yeni dünya düzeni olarak adlandırdığımız alanda kendini hızlı bir şekilde üst sıralara taşıyacaktır.

Bilgi birikimi ve konuyla ilgili bir kültürün oluşturulması şart. Bütün bunların yapılabilmesi için de bu kıtaya teknik ve ekonomik anlamda yardımda bulunmak ve konuyla ilgili her seviyede eğitim programları düzenlenmesi gerekiyor.

Sonuç

Afrika kıtası zengin kaynakları ve genç nüfusu ile giderek gelişen bir kıta ve gelecekte bu gelişmenin daha da hızlanacağını biliniyor. Su sorunu ise kıtanın bazı bölgelerinde insanların hayatını doğrudan etkiliyor. Hatta bazı yerlerde beka derecesine yükseliyor. Su insanların sağlığı ve yaşam kalitesi ile doğrudan ilgili. Bu nedenle konuyla ilgili çalışmaların ciddi olarak sürdürülmesi, akademik çalışmalara ağırlık verilmesi, durumun tam olarak ortaya konulması yanında ilgili kuruluşlarca eğitim ve suya erişim konusunda kaynak tahsisi yapılarak, kıtadaki su sorununun bir an önce çözülmesi önem kazanmaktadır. Afrika'da insanlara kaynak ayrılması, sorunlarının yaşadıkları yerlerde çözülmesi aynı zamanda sınır aşan göçlerin önlenmesinin de en pratik yolu olarak görülmektedir.

Kaynakça

Arslan, Fatma Esra. (2022). **Afrika Su Derneği Başkanı Usher: Afrika su kaynaklarının yüzde 5'ini kullanabiliyor**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrika-su-dernegi-baskani-usher-afrika-su-kaynaklarinin-yuzde-5ini-kullanabiliyor/2545480>. (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2023).

Bolat, Ü., (2008). **"Dünyayı Bekleyen Büyük Tehlike: Su Sıkıntısı ve Su Savaşları"**, *Ufuk Ötesi*, (Çevrimiçi) http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20060965, (Erişim: 05.06.2023).

Bulut, Faik. **"Enerji ve Su Savaşları"**, *Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye / Global Energy Policies and Turkey*, 8. TMMOB Enerji Sempozyumu, İstanbul, Kültür Üniversitesi, 17-19 Kasım 2011. http://www.emo.org.tr/ekler/13c7817bfb61abb_ek.pdf

Dinç, Fatma Nur. (2021). **Dünyayı bekleyen büyük tehlike: Susuzluk**, *Z Raporu Dergisi Şubat 2021*.

- https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/04/120420_africa_water_resource(Erişim:10.06.2023).
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrika-su-dernegi-baskani-usher-afrika-su-kaynaklarinin-yuzde-5ini-kullanabiliyor/2545480> (Erişim:11.06.2023).
- Obidallah, Mohammed. T. (2008). "Water and the Palestinian – Israeli Conflict", CEJISS, 2, 2.
- Postel Sandra., "**Son Vaha: Su Sıkıntısıyla Karşı Karşıya**", (Çev. F. Şebnem Sözer), TÜBİTAK-TEMA Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.
- Sertyeşilişık, Egemen. "**Ürdün'ün Su Kaynaklarının Ekonomi Poliğiği**", Marmara Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul, 2014.
- Yıldız, Dursun. (2018). **Dünyayı su savaşları mı bekliyor?** <https://supolitikalaridernegi.org/2018/06/23/dunyayi-su-savaslarimi-bekliyor/> (Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2023).
- Yılmaz, M. Levent., Peker, H. Sencer. "**Su Kaynaklarının Türkiye Açısından Ekono-Politik Önemi Ekseninde Olası Bir Tehlike: Su Savaşları**", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, Bahar 2013, ss, 57-74. http://iibfdergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/116107636_57-74%20-%20Makale%2051.pdf.

Fransız Eğitim Sistemi ve Yabancı Dil Olarak Fransızcanın Afrika Kıtasında Uygulama Alanı

Melek ALPAR*

Özet

Bilindiği gibi şimdiye kadar Afrika kıtasında en fazla etkiye sahip devletlerden birisi de Fransa olmuştur.

Fransa'nın Afrika kıtasındaki varlığının sömürgeci tarihî bir geçmişi vardır. Şüphesiz bu geçmiş içinde, ekonomi ağırlıklı olmakla birlikte, bunu sağlayan yapının gerisinde Fransız eğitim sistemi ve kendi dilini öğretim stratejileri yer almaktadır. Dolayısıyla Fransızca dil eğitimi asıl olarak Fransa'nın kontrol etmek istediği coğrafyalarda, kültürel ve ekonomik alanlara yansımalarıyla onların da üstünde bir kontrol mekanizmasının oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

Fransa, eğitim sisteminde ve kendi dilini oluşturmada çeşitli aşamalardan geçerek bugünlere gelmiştir. Özellikle de kendi dilini ve kültürünü yayma konusunda geçmişinden gelen oldukça gelişmiş bir tecrübeye sahiptir. Afrika kıtasında da bunu uygulamıştır. Bunun zirveye ulaştığı dönem ise De Gaulle dönemidir. De Gaulle Fransa'nın bütün dünyada söz sahibi olan küresel bir güç olmasını arzuluyordu ve şöyle demişti: "Fransa dünyanın her yerindedir. Dünyanın herhangi bir köşesinde, herhangi bir zamanda insanların bize bakmadığı, bizim ne söylediğimizi merak etmediği bir yer yok. Fransa, Fransa olduğu için dünyada küresel politikaya önderlik etmeli ve bir dünya gücü olarak sorumluluklarını yerine getirmelidir."

Fransa'nın böyle bir güç haline gelmesi ise sadece Fransızları değil, kendisine yakınlaştırdığı diğer halkları da yanına almasına bağlıydı. Bu ise daha başlangıçtan itibaren kendisine bağlı ülkeleri ve sömürgelerini kendi eğitim ve kültür sistemi içinde yetiştirmesine bağlıydı. Fransa, Afrika'daki sömürgelerine bağımsızlık vermemek için çok direndi. Ancak engel olamadığında eğitim sistemi konusundaki kararlarını bu ülkelere kabul ettirerek, bağımsızlıklarını tanıdı. Bunun için özellikle bu ülkelerde ilk öğretimin zorunlu tutulması önemliydi. Bu suretle Fransız dilinin başlangıçta çocuklara zorunlu eğitimi, diğer alanlarda da bağımlılığı kolayca yaratacaktı.

Bu çalışmanın amacı, Fransa'nın özellikle Afrika'daki sömürgeleri üzerinde uygulandığı kültürel ve eğitim sistemini kabul ettirme stratejisinin sonuçlarını ortaya koymaktır. Çalışma evreni, Fransa'nın Afrika ülkeleri üzerine yoğunlaşmış olup, çalışmada literatür taraması yanında gerek Fransa gerekse Afrika ülkelerinde yerinde yapılan pratik araştırmalardan da bizzat yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Fransızca Eğitimi, Sömürge, Kültürel Asimilasyon.

* Melek ALPAR, Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, meleka@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7416-293X.

French Education System and French As A Foreign Language Field Of Application In Africa

Abstract

As it is known, France has been one of the states with the most influence in the African continent so far.

The presence of France in the African continent has a colonial history. Undoubtedly, in this past, although the economy is dominant, behind the structure that provides this is the French education system and its own language teaching strategies. Therefore, French language education has contributed to the establishment of a control mechanism above them with its reflections on cultural and economic fields in geographies that France wants to control.

France has come to this day by going through various stages in the education system and in creating its own language. He has a highly developed experience from his past, especially in spreading his own language and culture. It has also been applied in the African continent. The period when this reached its peak is the De Gaulle period. De Gaulle wanted France to be a global power that has a voice all over the world and said: "France is everywhere in the world. In any corner of the world, at any given time, there is no place where people don't look at us or wonder what we're saying. Since France is France, it should lead global politics in the world and fulfill its responsibilities as a world power."

The fact that France became such a power depended on the fact that it took not only the French but also other peoples that it brought closer to itself. From the very beginning, this depended on raising the countries and colonies attached to him within his own education and culture system. France resisted so much not to give independence to its African colonies. However, when he could not prevent it, he made these countries accept his decisions on the education system and recognized their independence. For this reason, it was important to make primary education compulsory in these countries. In this way, the compulsory teaching of the French language to children at the beginning would easily create dependency in other fields as well.

The aim of this study is to reveal the results of France's strategy of making the cultural and educational system accepted, especially on its African colonies. The universe of the study focused on the African countries of France, and besides the literature review, practical research carried out in both France and African countries were personally used in the study.

Keywords: Africa, French Education, Colony, Cultural Assimilation.

Fransız Eğitim Sistemi ve Yabancı Dil Olarak Fransızcanın Afrika Kıtasında Uygulama Alanı

Bilindiği gibi şimdiye kadar Afrika kıtasında en fazla etkiye sahip devletlerden birisi de Fransa olmuştur.

Fransa'nın Afrika kıtasındaki varlığının sömürgeci tarihî bir geçmişi vardır. Şüphesiz bu geçmiş içinde ekonomi ağırlıklı olmakla birlikte bunu sağlayan yapının gerisinde Fransız eğitim sistemi ve kendi dilini öğretim stratejileri yer almaktadır. Dolayısıyla Fransızca dil eğitimi asıl olarak Fransa'nın kontrol etmek istediği coğrafyalarda, kültürel ve ekonomik alanlara yansımalarıyla onların da üstünde bir kontrol mekanizmasının oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

Fransa, eğitim sisteminde ve kendi dilini oluşturmada çeşitli aşamalardan geçerek bugünlere gelmiştir. Özellikle de kendi dilini ve kültürünü yayma konusunda geçmişinden gelen oldukça gelişmiş bir tecrübeye sahiptir. Afrika kıtasında da bunu uygulamıştır. Bunun zirveye ulaştığı dönem ise De Gaulle dönemidir. De Gaulle Fransa'nın bütün dünyada söz sahibi olan küresel bir güç olmasını arzuluyordu ve şöyle demişti: "Fransa dünyanın her yerindedir. Dünyanın herhangi bir köşesinde, herhangi bir zamanda insanların bize bakmadığı, bizim ne söylediğimizi merak etmediği bir yer yok. Fransa, Fransa olduğu için dünyada küresel politikaya önderlik etmeli ve bir dünya gücü olarak sorumluluklarını yerine getirmelidir."

Fransa'nın böyle bir güç haline gelmesi ise sadece Fransızları değil, kendisine yakınlaştırdığı diğer halkları da yanına almasına bağlıydı. Bu ise daha başlangıçtan itibaren kendisine bağlı ülkeleri ve sömürgelerini kendi eğitim ve kültür sistemi içinde yetiştirmesine bağlıydı. Fransa, Afrika'daki sömürgelerine bağımsızlık vermemek için çok direndi. Ancak engel olamadığında eğitim sistemi konusundaki kararlarını bu ülkelere kabul ettirerek, bağımsızlıklarını tanıdı. Bunun için özellikle bu ülkelerde ilk öğretimin zorunlu tutulması önemliydi. Bu suretle Fransız dilinin başlangıçta çocuklara zorunlu öğretimi, diğer alanlarda da bağımlılığı kolayca yaratacaktı.

Bu çalışmanın amacı, Fransa'nın özellikle Afrika'daki sömürgeleri üzerinde uygulandığı kültürel ve eğitim sistemini kabul ettirme stratejisinin sonuçlarını ortaya koymaktır. Çalışma evreni, Fransa'nın Afrika ülkeleri üzerine yoğunlaşmış olup, çalışmada literatür taraması yanında gerek Fransa gerekse Afrika ülkelerinde yerinde yapılan pratik araştırmalardan da bizzat yararlanılmıştır.

Fransa Afrika kıtasındaki sömürgelerine bağımsızlık vermemek için çok uğraşmış ancak engel olamayacağını anlayınca, belli şartlar altında onlara bağımsızlıklarını verdi. İlk şart ilk öğretimin zorunlu olmasıydı. Sonra eko-

nomik alanda belli ihalelerde Fransa'ya öncelik sağlanması ve CFA uygulamasıydı. Fransa'nın Afrika sömürgeleri için CFA fransı uygulaması 1945 yılında başlatıldı. Bu uygulamaya göre eski sömürgeleri Fransız garantisini almak için döviz rezervlerinin yaklaşık 2/3'sini Fransız hazinesinde tutmak zorundaydılar. Fransa her yıl milyarlarca dolar tutan bu rezervleri Paris borsasında sabit kar oranıyla günlük olarak işletiyor ve buradan elde ettiği geliri kendisi kullanıyor.

Asıl merkezi kontrol mekanizması ise De Gaulle döneminde başladı ve bugünlere kadar geldi. De Gaulle döneminde Fransa küresel ölçekte politikalar uygulamaya başladı (Kessler, 1999:152-154). Fransa, Cezayir ve Çinhindi Savaşlarında başarısız olunca askerlerin de baskısıyla De Gaulle siyasete geri döndü. De Gaulle'nin yeniden iktidara gelişini de bir Afrika ülkesinde (Cezayir) görev yapan ve uygulamaları yeterince sert bulmayan askerlerdi.

İngilizler, II. Dünya Savaşında uzun süre Fransızlara destek sağlamamışlar ve Yalta konferansına da çağırmamışlardı (Gürün, 2000: 559; Sauder, 1999:117-119). ABD ile İngiltere beraber hareketlerinde Fransa'yı yalnız bırakıyorlardı bu da Fransızları ayrı ve bağımsız hareket etmeye itiyordu. Bu nedenle, II. Dünya Savaşındaki tecrübelerinden esinlenerek geliştirdiği temel ilkeler ve kontrol biçimleri hem Fransa'nın günümüze ulaşan güvenlik ve kültür politikalarını etkilemiş hem de ondan sonraki yetkililer tarafından devam ettirilen bu politikalar, başta Afrika ve Ortadoğu olmak üzere olmak üzere tüm dünyaya yönelik Fransa'nın operasyonlarının ve politikalarının temelini oluşturmuştur. Anayasanın zayıf olduğunu düşünen De Gaulle, yeni bir anayasa hazırlattı ve %80'e yakın bir halk oyuyla kabul ettirdi. Gine hariç tüm koloniler yeni anayasayı kabul ettiler. Bu uygulamalar ise öncelikle dil ve kültür alanındaki politikalarla başlatılacaktı. De Gaulle zamanında başlatılan dil, kültür ve ekonomi politikaları ise ondan sonraki dönemlerde de uygulanarak günümüze kadar taşınacaktır.

De Gaulle'ün şahsi girişimleri ve gayretleri ile Fransa için elde ettiği bu ayrıcalıklı konular ve izlediği politikalar, kendisinden sonra da kim gelirse gelsin devam etti ya da ettirildi. 1970 yılında çıkarılan askeri program yasasında ve 1972 yılında yayınlanan Beyaz Kitap'ta De Gaule'ün ilkelerinin devamlılığı ve değiştirilemeyeceği açıkça belirtildi. Giscard D'Estaing ve Mitterand dönemlerinde değiştirilmeye çalışılsa da bu isimler bile De Gaulle politikalarının sıkı savunucuları olmak zorunda kaldılar (Demirkıran, 2007: 85-90). Günümüzde Başkanb Macron'da aynı politikaları değiştirmeden uygulamaya çalışmaktadır.

Fransa bu süreçte eğitim ve kültür alanında uyguladığı politikalarla başarılı olmuş, ilk öğretimde eski sömürgelerindeki tüm çocuklara, Fransızca'yı öğretmiş, bunu gerek basın ve medyayı kullanımı ile desteklemiştir. Ayrıca

Fransızca bilmeyi bir elit olma aracı olma algısı da yaratmıştır. Yükselmek ve devlette belli yerlere gelmek, daha iyi bir gelir düzeyine sahip olmak hep Fransızca bilmek ve Fransa ile iyi geçinmekle özdeş hale gelir olmuştur. Yaratılan bu seçkin kitle önemli görevlere getirilmiştir. Ancak günümüzde bu durum giderek değişmeye başlamıştır. Bunun asıl nedeni ise Çin ve Rusya gibi devletler de alana girmiştir ve Fransa tek güç merkezi olmaktan uzaklaşmaya başlamıştır. Üstelik daha önce sadece Fransa'ya bağlı olan kitle giderek diğer dilleri öğrenmiş, Fransa hariç kaynaklardan da bilgiler almaya başlamıştır. Günümüz küreselleşen dünyasında Fransa'nın bunu önleme imkânı da giderek azalmaktadır. Nitekim birçok Afrika ülkesinden Fransa'nın uygulamalarına tepkilerin giderek artması da başka bir safhaya işaret etmektedir.

Sonuç olarak, Fransa'nın Afrika başta olmak üzere uygulamalarının giderek daha fazla tepki çektiği bir ortamda, eğitim ve kültür alanında da etkisinin artık eskisi kadar olmadığı görülmektedir.

Kaynakça

- Alpar, M. (2005). "Eski Bir Sömürge Ülkesi Gambiya da Yabancı Dil Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar", **Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Yıl 2005, Cilt: 25 Sayı: 3, 281 – 293.
- , M. (2013). "Yabancı Dil Öğretiminde Kültürel Unsurların Önemi", **The Journal of Language and Linguistic Studies**, Vol. 9, No. 1, April 2013.
- Armaoğlu, F. (2001). **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları: İstanbul.
- Demirkıran, Ö. (2005). **Fransa'nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi (1958-1969)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl/Volume: 3, Sayı/Issue: 5.
- Gürün, K. (2000). **Savaşın Dünya ve Türkiye**, Cilt 3, Tekin Yayınevi: İstanbul.
- Kavas, A. (2019), "Fransa'nın Afrika'daki can simidi: Sömürge Frankı", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/fransa-nin-afrika-daki-can-simidi-somurge-franki/1386197>, (07.02.2019).
- Sauder, A. (1999). "France's Security Policy since the End of the Cold War", **Redefining European Security**, Ed. Carl C. Hodge, Garland Science: London.

Çin'in Afrika'daki Yumuşak Güç Stratejisi: Başarıları ve Etkileri

Mukhammadbek SULTANOV*

Özet

Bu çalışmada, Çin'in Afrika kıtasındaki yumuşak güç stratejisi incelenmektedir. Çin, ekonomik büyümesini sürdürebilmek ve siyasi etkisini artırmak için Afrika ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmaktadır. Çin'in yumuşak güç unsurlarını kullanarak Afrika kıtasında etkisini artırma çabaları, kültürel çekicilik, diplomasi, eğitim, insani yardım ve medya gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Çin'in Afrika politikası, uzun vadeli siyasi ve ekonomik hedeflerine ulaşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Çin, Afrika ülkelerine kendi kalkınma modelini sunarak bir model olarak hizmet etmeyi hedeflemekte ve küresel bağlamda yükselişinin olası emperyal vizyonundan çekinen ülkeleri desteklemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Çin'in Afrika politikası söylemler, eğitim faaliyetleri, kültürel etkinlikler ve altyapı projeleri gibi farklı alanları kapsamaktadır. Bu stratejiler, Çin'in Afrika kıtasındaki etkisini ve imajını güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Bu çalışmada, "Çinin Afrika'da Yumuşak Güç Stratejisi" başlığı altında, çeşitli akademik kaynaklardan ve araştırma makalelerinden faydalanılmıştır. Bu kaynaklar, Çin'in Afrika'da uyguladığı yumuşak güç stratejileri, ekonomik ilişkiler, altyapı projeleri, kültürel etkileşimler ve

Çin-Afrika İşbirliği Forumu gibi mekanizmalar hakkında kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, çalışmada yer alan analiz ve yorumlar da bu kaynaklardan elde edilen bilgilerin sentezlenmesiyle oluşturulmuştur.

Çalışmanın amacı, Çin'in Afrika kıtasındaki yumuşak güç stratejisini detaylı bir şekilde analiz etmektir. Çin'in Afrika'da uyguladığı politika, ekonomik ilişkiler, altyapı projeleri, kültürel etkileşimler ve Çin-Afrika İşbirliği Forumu gibi mekanizmalar üzerinde odaklanılarak incelenecektir. Çalışma, Çin'in yumuşak güç stratejisinin başarıları ve etkileri üzerine bir değerlendirme yapmayı hedeflemektedir. Bu değerlendirme, Çin'in Afrika'da elde ettiği kazanımları, yerel ekonomi, diplomasi ve siyasi ilişkiler üzerindeki etkisini ele alarak geniş bir perspektif sunacaktır. Ayrıca, Çin'in bu stratejisinin yerel topluluklar, sivil toplum kuruluşları ve bireyler üzerindeki etkileri de incelenecektir. Bu çalışma, Çin'in Afrika kıtasındaki yumuşak güç stratejisinin anlaşılması ve etkilerinin daha iyi anlaşılması için önemli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yumuşak, Güç, Çin, Afrika, Kültür, Politika, Ekonomi, Yardım, İşbirliği.

* SULTANOV Mukhammadbek, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0009-0002-2606-7361, Tel : +77712258488

China's Soft Power Strategy In Africa: Achievements and Impacts

Abstract

The purpose of this study is to analyze China's soft power strategy in the African continent. China aims to establish close relations with African countries in order to sustain its economic growth and increase its political influence. China's efforts to enhance its influence in Africa through the use of soft power elements focus on areas such as cultural appeal, diplomacy, education, humanitarian aid, and media. China's African policy plays a significant role in achieving its long-term political and economic objectives.

China seeks to serve as a model for African countries by offering its own development model and aims to support countries wary of its possible imperial vision in the global context. Additionally, China's African policy encompasses various areas, including rhetoric, educational activities, cultural events, and infrastructure projects. These strategies aim to strengthen China's influence and image in the African continent.

In this study, various academic sources and research articles were utilized under the title "China's Soft Power Strategy in Africa." These sources provide comprehensive information about China's soft power strategies in Africa, including economic relations, infrastructure projects, cultural interactions, and mechanisms such as the Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC). Furthermore, the analysis and interpretations included in the study are derived from the synthesis of information obtained from these sources.

The objective of the study is to conduct a detailed analysis of China's soft power strategy in Africa. The study will focus on China's policy, economic relations, infrastructure projects, cultural interactions, and mechanisms such as FOCAC. It aims to evaluate the successes and impacts of China's soft power strategy. This evaluation will provide a broader perspective by examining China's achievements in Africa and its influence on the local economy, diplomacy, and political relations. Additionally, the study will explore the effects of China's strategy on local communities, civil society organizations, and individuals. The goal of this study is to contribute to a better understanding of China's soft power strategy in the African continent and its effects.

Keywords: Soft Power, China, Africa, Culture, Politics, Economy, Aid, Cooperation

Giriş

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş sona ermiş ve güç potansiyeli taşıyan ülkeler, güçlenmeye başlamıştır. Bu dönemde Çin gibi yükselen bir güç, uluslararası arenada belirgin bir şekilde öne çıkmıştır. Çin'in ekonomik büyümesi, enerji tüketimi açısından lider konuma ulaşmasına ve Güney Afrika'nın en büyük ihracat pazarı haline gelmesine yol açmıştır.

Geçmişte yaşanan olaylar, Çin'in uluslararası toplumdaki imajının sorumsuz ve ilişki kurması zor bir ülke olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu nedenle Çin, bu olumsuz algıyı değiştirmek ve daha etkili bir aktör olarak görülmek için yumuşak gücünü ön plana çıkarmış ve stratejik bir şekilde kullanmıştır.

Çin'in yumuşak güç stratejisi, Afrika ülkeleriyle olumlu ilişkiler kurma çabalarını içermektedir. Çünkü Çin, ekonomik büyümesini sürdürebilmek için Afrika kıtasının kaynaklarına bağımlıdır ve aynı zamanda bu kıtayı siyasi açıdan önemli bir bölge olarak görmektedir. Çin, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası platformlarda etkisini artırmak ve artan hammadde ve enerji taleplerini karşılamak için Afrika ülkeleriyle yakın ilişkiler geliştirmektedir. Bu doğrultuda, Çin kültürü, siyasi değerleri ve dış politikası gibi yumuşak güç unsurlarını Afrika kıtasında kullanmayı hedeflemiştir.

Bu çalışma, Çin'in Afrika kıtasındaki yumuşak güç stratejisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çin'in bu stratejisinin başarısı ve etkisi üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

1. "Yumuşak Güç" Kavramı ve Temel Özellikler

Yumuşak güç kavramı, uluslararası ilişkilerde kullanılan bir terimdir ve bir aktörün isteklerini veya tercihlerini zorlama veya baskı uygulamadan, daha çok ikna etme, cazibe ve etkileme yoluyla diğer aktörleri yönlendirme gücünü ifade eder. Yumuşak gücün temel nitelikleri şu şekilde açıklanabilir:

1. Kültürel Çekicilik: Bir ülkenin kültürel değerleri, sanatı, edebiyatı, müziği ve diğer kültürel unsurları diğer ülkelerde ilgi uyandırabilir ve o ülkenin etkisini artırabilir. Kültürel çekicilik, insanların bir araya gelmesini, ortak bir anlayış oluşturmasını ve değerlerin yayılmasını sağlayabilir.
2. Diplomasi ve İkili İlişkiler: Diplomatik ilişkiler, ülkeler arasındaki iletişimi, anlaşmaları ve işbirliğini kolaylaştırır. Yumuşak güç, iyi niyetli diplomasi ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla diğer ülkelerle yakın ilişkiler kurmayı amaçlar. Karşılıklı çıkarlara dayalı diyalogun ve müzakerelerin önemi vurgulanır.

3. Eğitim ve Bilgi Paylaşımı: Eğitim ve bilgi, bir ülkenin insan kaynakları potansiyelini artırır ve diğer ülkelerin bilgi birikimine katkıda bulunabilir. Eğitim ve bilgi paylaşımı, ülkeler arasında karşılıklı anlayışı artırır, insanların farklı kültürleri ve bakış açılarını anlamalarına yardımcı olur.
4. İnsani Yardım ve Kalkınma Projeleri: İnsani yardım ve kalkınma projeleri, bir ülkenin diğer ülkelerdeki sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara destek sağlamasını ve bu yolla insanların yaşam kalitesini artırmasını amaçlar. İnsani yardım ve kalkınma projeleri, bir ülkenin diğer ülkelerdeki güvenirliliğini ve desteğini gösterir, kalıcı etkiler yaratır ve toplumlar arasında dostluk bağları oluşturabilir.
5. Medya ve İletişim: Medya ve iletişim araçları, bir ülkenin görüşlerini ve değerlerini diğer ülkelerde yayma ve etkileme potansiyeli sağlar. Medya, bir ülkenin imajını şekillendirme, kamu diplomasisi faaliyetlerini destekleme ve hedef ülkelerdeki insanların algılarını etkileme gücüne sahiptir. Olumlu bir imaj oluşturmak, diğer ülkelerin ilgisini ve güvenini artırabilir.

Yumuşak güç, bir aktörün çıkarlarını desteklemek ve diğer aktörleri etkilemek için sert güç kullanmadan dolaylı ve ikna edici bir yaklaşımı ifade eder. Bu yaklaşımın temelinde kültürel çekicilik, diplomasi, eğitim, insani yardım ve medya gibi unsurlar yer alır. Yumuşak güç, uluslararası ilişkilerde etkili bir strateji olarak kabul edilir ve aktörler arasında karşılıklı anlayışı, işbirliğini ve uzlaşmayı teşvik eder.¹

2. Afrika'da Güç Mücadelesi

Afrika, tarih boyunca İngiltere, Fransa, İtalya gibi Batı devletlerinin sömürgeleştirme ve sömürge dönemi altında kalmış bir kıtadır. Bu süreçte, Afrika'nın doğal kaynakları sömürülmüş, insanlar köleleştirilmiş ve kültürel yapısı etkilenmiştir. Ancak, 20. yüzyılın 60-70'li yıllarında bağımsızlık hareketleri yükselmiş ve birçok Afrika ülkesi bağımsızlığını kazanmıştır.²

Bağımsızlık sonrası dönemde ise Afrika ülkeleri çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Sömürge döneminin etkileri hâlâ hissedilmekte ve bu ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonomik açıdan bakıldığında, birçok Afrika ülkesi hala dış borç yükü altında kalmış,

¹ Zeki Gültekin SÜMER, YUMUŞAK GÜÇ YANILGISI, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2020 Cilt 22 Sayı 2 (1143-1160).

² Güngör ŞAHİN, Eyüphan ÇAĞLAYAN.SAHRAALTI AFRİKA'DA ÇİN - BATI MÜCADELESİ: GÜÇ GEÇİŞİ İÇİN YENİ MERKEZ, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 211 Haziran 2023 Cilt 25 S227

kaynakların adil olmayan şekilde dağılımı ve yetersiz altyapı gibi sorunlarla mücadele etmektedir.³

Afrika'nın doğal kaynakları, Batı dışındaki ülkelerin dikkatini çekmiştir. Rusya, Çin ve Türkiye gibi Doğu ülkeleri, enerji ve hammadde ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Afrika'da etkisini artırmayı hedeflemektedir. Bu ülkeler, çeşitli ekonomik ve politik ilişkiler kurarak Afrika ülkeleriyle bağlarını güçlendirmek istemektedir. Bunun yanı sıra, bazı ülkeler yumuşak güç araçlarına başvurarak ekonomik yardımlar, ticari anlaşmalar ve eğitim programlarıyla etkilerini artırmaya çalışırken, diğerleri daha sert güç unsurlarını kullanarak askeri varlık, stratejik yatırımlar ve siyasi müdahalelerle etkilerini genişletmeye çalışmaktadır.⁴

Afrika'daki dış güçlerin etkilerini anlamak için her bir ülkenin Afrika politikalarını ayrı ayrı incelemek önemlidir. Bu, Afrika'nın kalkınması ve uluslararası ilişkiler açısından da büyük bir öneme sahiptir. Bu ülkelerin çıkarları, politikaları ve etkileşimleri, Afrika'nın geleceği ve bölgesel dinamikler üzerinde derin etkileri olan karmaşık bir konudur. Ayrıca, Afrika'da son zamanlarda etkisini artırmaya çalışan, Çin'in yumuşak güç stratejileri incelenmesinde fayda vardır.

3. Çin - Afrika İlişkilerinin Kısa Tarihi: Büyüme ve İşbirliği Yoluyla Güçlenen Bağlar

Çin ve Afrika arasındaki ilişkiler, Han Hanedanı dönemine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Bu dönemde, M.Ö. 206'dan M.S. 220'ye kadar olan süre boyunca, iki bölge arasında ticaret ve kültürel etkileşimler gözlemlenmiştir. Ancak, özellikle Tang Hanedanı dönemi olan 960-1279 yılları arasında, Çin ve Afrika arasındaki ticaret büyük ölçüde gelişmiştir. Tang Hanedanı döneminde, deniz yollarının ve karavan rotalarının iyileştirilmesi, ticaretin artmasına ve kültürel alışverişin derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu dönemde, iki bölge arasında değerli mal ve ürünlerin alışverişi gerçekleşmiştir, bu da Çin-Afrika ilişkilerinin tarihî bir temelini oluşturmuştur.⁵

Modern çağda Çin-Afrika ilişkileri, 1950'lerden itibaren benzer politikalar izlemeleri nedeniyle önemli bir yön kazanmıştır. Bu dönemde Çin, hem müttefik devletlerle birlikte olmayıp hem de Moskova'dan uzak durarak

³ Halime ÇATAL, (2022), EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYONUN DIŞ BORÇLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SEÇİLMİŞ AFRIKA ÜLKELERİ, T.C. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, s71

⁴ Halime ÇATAL, (2022), EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYONUN DIŞ BORÇLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SEÇİLMİŞ AFRIKA ÜLKELERİ, T.C. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, s96

⁵ Wu, Yuan (2007) *China in Africa*, China International Press, Beijing

kendi liderliği altında Afrika ülkelerini toplamaya çalışmıştır. Bu durum, Çin-Afrika ilişkilerinin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. 1955 Bandung Konferansı ise bu ilişkilerde ileri bir adım olarak değerlendirilebilir.⁶

Bandung Konferansında konferans sonrasında, Çin'in Afrika ülkelerine başarılı yatırımlar yapması ve bu yatırımların Afrika tarafından olumlu bir şekilde karşılanması, ülkeler arasındaki ilişkilerin daha yakın bir seviyeye gelmesine yol açmıştır. Özellikle Çin liderlerinin Afrika kıtasına yaptıkları gezi ve ziyaretlerde, "yoksul dostlar" ifadesiyle Çin ve Afrika'nın ortak noktalarına vurgu yapılmış ve Çin'in büyük bir güç statüsüne sahip olduğu, nüfus ve yüzölçümü bakımından güçlü olduğu vurgulanmıştır.⁷

İkinci adım, 1957 yılında atılan Afro-Asyalı Halkların Birlik Organizasyonu (AAPSO) ile gerçekleşti. AAPSO, bağımsızlık mücadeleleri çerçevesinde özellikle Çin-Afrika ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayan önemli bir siyasi platform oldu. Bu örgüt, Bandung Konferansı'nın ardından oluşturulan Afro-Asya birliği içinde siyasi bir sembol haline geldi. AAPSO'nun merkezi Kahire'de bulunan sekreterliği, Bandung ruhunu temsil eden bir merkez olarak faaliyet gösterdi⁸.

Çin ve Afrika arasındaki ilişkiler, güçlendikçe güçlendi. Ancak 1962 yılında Mao Zedong'un Çin'de Kültür Devrimi'ni gerçekleştirmesiyle birlikte Çin'in dış politikası zayıfladı. Bununla birlikte, 1967-1975 yılları arasında inşa edilen Tanzania-Zambia demiryolu gibi projelerde, Çin'den 15.000 işçi gönderilerek Sino-Afrika işbirliği önemli bir rol oynadı. Ayrıca, 1970'lerde Afrika ülkelerinin bağımsızlığını kazandığı dönemde doktorlar ve öğretmenler gibi yardımlar da devam etti. Ancak, 1970'lerden sonra Kültür Devrimi'nin güçlenmesiyle birlikte Çin'in dış politikadaki etkisi azalmaya başladı.

Daha sonra 1976'nın sonlarında iktidara gelen Hua Guofeng, Çin'in ekonomik kalkınmasına daha fazla önem verdi ve 1983 yılına gelindiğinde Çin'in Afrika'ya yardımını yıllık ortalama 200 milyon dolar seviyesine ulaştı.⁹

Soğuk Savaş sonrası ekonomik güçlenmeye başlayan Çin, enerji ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Afrika ile ilişkilerini güçlendirmeye önem verdi. 1996 yılında Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in Afrika'ya yaptığı diplomatik ziyaretlerin artmasıyla bu ilişkiler daha da güçlendi. 2000 yılının Kasım ayında,

⁶ Snow, P. (1998) *The Star Raft: China's Encounter with Africa*, Cornell University Press, Ithaca

⁷ Yalın Alpay, (2011), ÇİN AFRİKA'DA NE YAPIYOR, TASAM. s7-9

⁸ Tjonneland, E.; Brandtzaeg, B.; Kolas, A. & le Pere, G. (2006) "**China in Africa: Implications for Norwegian Foreign and Development Policies**", Chr. Michelsen Institute, CMI Reports No.15, CMI, Bergen, s6

⁹ C. Tayyar Karadağ, "Mao'nun Çin'i", <http://politikakademi.org/2012/07/maonun-cini/>, Erişim Tarihi 13.06.2023.

Afrikanlı ve Çinli bakanlar arasında bir konferans düzenlenerek ÇinAfrika İşbirliği Forumu'nun (FOCAC) kurulmasına karar verildi. FOCAC, Çin ve Afrika ülkeleri arasındaki diyalogu ve işbirliğini güçlendirmek amacıyla bir platform sağlamaktadır.

FOCAC sayesinde, Çin ve Afrika ülkeleri arasında ticaret, ekonomik işbirliği, yatırım, altyapı projeleri, tarım, sağlık, eğitim ve kültürel değişim gibi birçok alanda işbirliği olanakları artmıştır. Toplantılar, liderlerin, bakanların ve iş dünyasının bir araya gelerek ortak projeleri tartışmasına ve geliştirmesine imkan sağlamaktadır. 2003 yılında Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da ve 2006 yılında Pekin'de düzenlenen toplantılar, Çin ve Afrika arasındaki işbirliğini daha da güçlendirmiştir.¹⁰

Böylece Çin ve Afrika arasındaki ilişkiler, tarih boyunca ticaret, kültürel etkileşimler ve siyasi platformlar aracılığıyla derinleşmiştir. Ancak son yıllarda, Çin'in Afrika'ya yönelik yumuşak güç kullanımı belirgin bir şekilde artmıştır. Ekonomik yatırımlar, altyapı projeleri, sağlık hizmetleri ve eğitim gibi alanlarda aktif işbirliği, Çin'in Afrika ülkelerine katkı sağlamasını ve bölgedeki itibarını yükseltmesini sağlamaktadır. Özellikle «yoksul dostlar» yaklaşımıyla vurgulanan ortak noktalar, güven ve yakınlık oluşturma çabalarını desteklemektedir. Bandung Konferansı ve AfroAsyalı Halkların Birlik Organizasyonu gibi siyasi platformlar, Çin-Afrika ilişkilerinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda, Çin'in yumuşak güç unsurlarını kullanarak Afrika ile olan ilişkilerini derinleştirdiği ve stratejik çıkarlarını güçlendirdiği görülmektedir.

4. Çin'in Afrika Politikası: Kıta Ülkelerine Yönelik Stratejiler ve Etkileri

Çin'in Afrika'ya yönelik stratejileri, uzun vadeli siyasi ve ekonomik hedeflerine ulaşmasında etkin bir rol oynamaktadır. Çin, Afrika ülkelerine kendi ekonomik kalkınma modelini sunarak bir model olarak hizmet etmeyi ve küresel bağlamda yükselişinin olası emperyal vizyonundan çekinen ülkeleri desteklemeye teşvik etmeyi hedeflemektedir.

Çin'in Afrika'ya yönelik yumuşak güç stratejileri arasında, Çin kültürünün ve medeniyetinin tanıtılması ve yayılması çabaları yer almaktadır. Bu stratejiler, Çin popüler kültürü, kamu diplomasisi, yardım, yatırım ve çok uluslu kuruluşlara katılım gibi çeşitli yollarla gerçekleştirilmektedir.¹²

10 Tjonneland, E.; Brandtzaeg, B.; Kolas, A. & le Pere, G. (2006) "China in Africa: Implications for Norwegian Foreign and Development Policies", Chr. Michelsen Institute, CMI Reports No.15, CMI, Bergen, s7

4.1. Çin'in Afrika'ya Yönelik Yardım ve Yatırımları

Çin'in Afrika'ya yönelik yatırımları, yardımları ve kredileri önemli ölçüde artış göstermiştir. Bu artışta Exim Bank, Çin Kalkınma Bankası (China Development Bank-CDB), Çin-Afrika Kalkınma Fonu (CADF) ve Çin Yatırım Vakfı önemli rol oynamıştır. Özellikle Exim Bank'ın sağladığı ticari krediler, uzun vadeli geri ödeme planları, düşük faiz oranları ve ek olarak yardım, hibe ve karşılıksız fonlarla birlikte sunulması nedeniyle, kredi alan ülkeler için oldukça cazip hale gelmiştir¹³. Bu şekilde verilen krediler, Çin'in Afrika genelinde alt yapı yatırımlarıyla ilişkili olarak kısa sürede kendi çıkarları doğrultusunda geniş çaplı ticari anlaşmalar yapabilmesini sağlamıştır. Çin merkezi hükümetin denetimindeki devlet kurumları aracılığıyla stratejik olarak öncelikli sektörler için yönelik yatırımlarını Afrika kıtasında genişletme fırsatı bulmuştur.

Çin, yumuşak güç stratejisi çerçevesinde kalkınma yardımlarına büyük önem vermektedir. Özellikle Afrika ve Orta Doğu ülkelerine yönelik insani yardımları, etkileyici boyutlara ulaşmıştır. Örneğin, 2000'li yıllarda 47 Afrika ülkesine 15.000'den fazla doktor gönderilmiş ve 180 milyondan fazla hastanın tedavisi yapılmıştır. Benzer şekilde, Yemen'deki felakete destek olmak amacıyla 2000'den fazla sağlık personeli gönderilmiştir. Bu yaptıklarıyla Çin iyidir simgesini çizmeye çalışmıştır.¹⁴

4.1. Çin-Afrika İlişkilerinde Kültürel Diplomasi

1990'ların sonundan itibaren, Çin-Afrika Forumu'nun gelişimi ve sürekli büyüyen ekonomik ilişkiler, kültürel diplomasiyi hızla birçok yeni kanala yönlendirdi. İlk Çin-Afrika Forumu'ndan hemen sonra düzenlenen Yeni Yüzyıl Çin-Afrika Kültürel Değişim Sempozyumu, 22 Afrika hükümeti ve Afrika Birliği Örgütü'nden kültür yetkilileriyle Çinli meslektaşların katılımıyla gerçekleşti.¹⁵ Çinli temsilciler, siyasi koşullardan bağımsız olarak kültürel yardım sağlanmasının önemini vurguladılar. Bu adımların amacı, Çin ve Afrika arasındaki kültürel ilişkileri güçlendirmek ve anlayışı artırmaktı.

4.2. Çin'in Afrika Eğitim Faaliyetleri

Çin'in Afrika politikasının bir başka boyutu da eğitim faaliyetlerini etkinlikleri içermektedir. Konfüçyüs Enstitüleri, Çin'in Afrika ülkeleriyle eğitim alanında iş birliğini geliştirmek ve kültürünü tanıtmak amacıyla önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, öğrenci değişim programları ve burslar aracılığıyla Çin, Afrikalı öğrencilere destek vererek kültürel alışverişi artırmaktadır.

Özellikle Çin, kendi kültürünü uluslararası alanda tanıtmak amacıyla Çince eğitim veren

Konfüçyüs Koleji ve Konfüçyüs Enstitüsü'nü kurmuştur. Bu kurumlar, Çin düşünce sisteminin temel odak noktalarını yani Konfüçyanizm'i öğretmek için çalışmaktadır. Hanban adlı Çin Ulusal Ofisi tarafından yönetilen bu kurumlar, birçok ülkede faaliyet göstermektedir.

Bununla birlikte, Çin ayrıca öğrenci değişim programları yoluyla Afrika ve Güneydoğu Asya'dan birçok öğrenciyi Çin'e getirmiştir. Bu öğrencilere Çin tarafından burslar sağlanmıştır. Aynı şekilde, Çin başka ülkelerden staj yapmak için diplomatları Çin'e davet etmiş ve bu diplomatlara Çinli diplomatlar eşliğinde staj imkânı sunmuştur.¹¹ Bu staj programları ile gelecekte politika belirlemede etkili olacak olan diplomatlara Çin'in olumlu bir imaja sahip bir ülke olduğu gösterilmek istenmiştir.

Sonuç

Çin'in Afrika kıtasındaki yumuşak güç stratejisi, etkili bir şekilde uygulanmış ve başarılı sonuçlar elde etmiştir. Çin, ekonomik büyümesini sürdürebilmek ve enerji kaynaklarına erişimini sağlamak amacıyla Afrika ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Yumuşak güç unsurlarını kullanarak, kültürel çekicilik, diplomasi, eğitim, insani yardım ve medya gibi araçlarla Afrika ülkeleriyle bağlarını güçlendirmiştir.

Çin'in insani yardım ve kalkınma projeleri aracılığıyla Afrika ülkelerine sağladığı destek, bu ülkelerde yaşam kalitesini artırmış ve dostluk bağlarının oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca, Çin'in kültürel çekiciliği, Afrika ülkelerinde Çin kültürünün ve değerlerinin benimsenmesine ve Çin'in uluslararası arenadaki etkisinin artmasına katkıda bulunmuştur.

Çin'in diplomatik ilişkileri ve ikili ilişkileri geliştirme çabaları, Afrika ülkeleriyle işbirliği ve diyalogu teşvik etmiştir. Çin'in yatırımları, ticari anlaşmaları ve altyapı projeleri, Afrika ülkelerinin ekonomik büyümesine katkı sağlamış ve bölgesel kalkınmayı desteklemiştir.

Öte yandan, Çin'in medya ve iletişim araçlarıyla yaptığı etkileşimler, Çin'in imajını şekillendirme ve Afrika ülkelerindeki insanların algısını etkileme açısından önemli olmuştur. Medya, Çin'in Afrika'daki varlığını ve etkisini genişletmesine yardımcı olmuştur.

11 Hunter, Alan (2009). "Soft Power: China on the Global Stage". Chinese Journal of International Politics 2 (3): 373-398.

Çin'in Afrika kıtasındaki yumuşak güç stratejisi başarılı olmuş ve Çin'in Afrika'da daha etkili bir aktör olarak görülmesini sağlamıştır. Bu strateji, Çin'in ekonomik ve politik çıkarlarını desteklerken aynı zamanda Afrika ülkelerinin kalkınmasına katkıda bulunmuştur. Ancak, Çin'in Afrika politikalarıyla ilgili tartışmalar ve eleştiriler de bulunmaktadır ve bu konu gelecekteki uluslararası ilişkiler açısından önemli bir konu olmaya devam edecektir.

Kaynakça

SÜMER Zeki Gültekin, **Yumuşak Güç yanılması**, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2020 Cilt 22 Sayı 2 (1143-1160)

1. YUAN, Wu (2007) **China in Africa**, China International Press, Beijing
2. Güngör ŞAHİN, Eyüphan ÇAĞLAYAN. SAHRAALTI AFRİKA'DA ÇİN – BATI MÜCADELESİ: GÜÇ GEÇİŞİ İÇİN YENİ MERKEZ, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 211 Haziran 2023 Cilt 25 S227
4. Halime ÇATAL, (2022), EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYONUN DIŞ BORÇLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SEÇİLMİŞ AFRİKA ÜLKELERİ, T.C. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, s71-96
5. Snow, P. (1998) **The Star Raft: China's Encounter with Africa**, Cornell University Press, Ithaca
6. Yalın Alpay, (2011), ÇİN AFRİKA'DA NE YAPIYOR, TASAM. s7-9
7. Tjonneland, E.; Brandtzaeg, B.; Kolas, A. & le Pere, G. (2006) "**China in Africa: Implications for Norwegian Foreign and Development Policies**", Chr. Michelsen Institute, CMI Reports No.15, CMI, Bergen, s6
8. C. Tayyar Karadağ, "Mao'nun Çin'i", <http://politikakademi.org/2012/07/maonun-cini/>, Erişim Tarihi 13.06.2023.
9. AYSU Vural, (2017), Yumuşak Güç Stratejisi Çerçevesinde Çin'in Afrika Politikası , T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, s130-135
10. Seval ÇOLAK, **Güney-Güney İş Birliği mi? Yeni-Kolonyalizm mi? Çin'in Afrika Politikasına Eleştirel Bir Bakış**, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y. 2023, Cilt 13, Sayı 1, ss. 123-151
11. M. Turgut DEMİRTEPE, Hasan Selim ÖZERTEM. **Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin'in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları**. BAHAR 2013 / SAYI 65 95-118.

12. Liu, H. (2008). **China-Africa Relations through the Prism of Culture – The Dynamics of China’s Cultural Diplomacy with Africa**. *China aktuell*(3), 9-44.
13. Hunter, Alan (2009). **“Soft Power: China on the Global Stage”**. *Chinese Journal of International Politics* 2 (3): 373-398.

Hastane Gemilerinin Afrika Faaliyetleri

Mustafa Emir BİLGEN*

Özet

Kökenleri Antik Çağ'a kadar uzanan hastane gemileri, savaşlarla birlikte etkisini ve önemini her zaman koruyarak modern zamanlara ulaşmıştır. 1907 Lahey Sözleşmesi ile "hastane gemilerine" meşruiyet kazandırılarak belli sınırlamalar getirildi. Bu sınırlamalardan en önemlisi hastane gemilerinin ayırım yapmadan herkese hizmet verebilmesi ve askeri amaçlarla kullanılmaması gerektiğidir. Dünya Savaşları'nda aktif olarak birçok donanmada kullanılan gemiler, savaş sonrası çoğu donanmanın envanterinden düşmüştür. Günümüzde sadece 8 farklı donanmada 23 gemi bulunmaktadır. Eski zamanlardan günümüze kadar gemilerin görev tanımlarında da birçok değişiklik olmuştur. Eskiden sadece hasta ve yaralı, asker ve sivilleri sağ şekilde cepheden, donanımlı hastanelere taşımakla görevli olan gemiler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu görevinden sıyrılarak tam donanımla deniz üzerinde alternatif hastane konseptine evrilmiştir. Günümüzde artık hastane gemileri, kara hastanelerinin belli şartlar ve durumlar dahilinde devre dışı kalması ya da yetersiz olması durumlarında aktif edilerek hizmet vermektedir. Dünya üzerinde sağlık hizmetlerine erişimin en kısıtlı olduğu coğrafyalardan biri hiç şüphesiz Afrika kıtasıdır. Sağlık hizmetlerinin kaynak yetersizliği gibi nedenlerle tam verilememesine ek olarak güvenlik ve doğal afet sorunları da erişimi olabildiğince kısıtlamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2022 verilerine göre ~1.3 milyar nüfusa ulaşmış Afrika kıtasında toplam nüfusun yalnızca %47.4'ü temel sağlık hizmetlerine erişim sağlayabilmektedir. Hali hazırda 54 Afrika ülkesinin 38'inin denize kıyısı vardır ve denize 100 mil (160 km) mesafede nüfusun yarısı yaşamaktadır. Hastane gemileri birçok sistemi, yapıyı ve unsuru bir bütün içerisinde bünyesinde çalıştırarak kara konuşlu hastanelerinin eksikliklerini ve açıklarını kapatarak Afrika'da devam eden sağlık hizmetlerine erişim sorununu azaltacağı açıktır. 1978'de Amerikalı hayırsever Donald Stephens tarafından kurulan Mercy Ships organizasyonu hali hazırda Dünya üzerindeki tek sivil hastane gemi organizasyonudur. Mercy Ships'in yanı sıra Afrika'da faaliyet gösteren diğer hastane gemileri, Çin Halk Kurtuluş Ordusu Donanmasına ait hastane gemileridir. Çin Halk Kurtuluş Ordusu Donanması envanterinde hastane gemisi olan ve Afrika'da faaliyet yürütmüş ilk ve tek donanmadır. Bu çalışmada yakın zaman içerisinde Afrika faaliyet göstermiş hastane gemileri, organizasyonları ve gemilerin Afrika'daki faaliyetleri belirlenmiştir. Bildiride Dünya Sağlık Örgütü, özel ve kamu kuruluşlarının paylaştığı veri ve bilgiler derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Hastane gemileri, STK, Kamu Diplomasisi, Çin, Sağlık

* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ekonomi Bölümü, mustafaemir.bilgen@student.asbu.edu.tr, ORCID: 0009-0007-8415-2712

Hospital Ships' Activities in Africa

Abstract

Hospital ships, whose origins date back to ancient times, have maintained their influence and importance through wars, reaching modern times. With the 1907 Hague Convention, "hospital ships" were legitimized and certain limitations were imposed. The most important of these limitations is that hospital ships should provide services to everyone without discrimination and should not be used for military purposes. Ships that were actively used in many navies during World Wars have been removed from the inventories of most navies after the wars. Currently, there are 23 hospital ships in service in only 8 different navies. There have been many changes in the mission definitions of ships from ancient times to the present. In the past, these ships were solely responsible for transporting the sick, injured, soldiers, and civilians from the front lines to well-equipped hospitals. However, after the Second World War, they evolved into fully equipped hospital concepts on the sea. Nowadays, hospital ships are activated and provide services only when the onshore hospitals are inactive or inadequate under certain conditions and circumstances. Undoubtedly, one of the geographical areas with the most limited access to healthcare services is the African continent. In addition to the insufficient allocation of healthcare resources, security and natural disaster issues also severely restrict access. According to the World Health Organization's 2022 data, on the African continent with a population of approximately 1.3 billion, only 47.4% of the total population can access basic healthcare services. Currently, out of the 54 African countries, 38 have a coastline, and half of the population lives within 100 nautical miles (160 km) of the sea. Hospital ships, by operating various systems, structures, and elements together, clearly have the potential to reduce the access problems to ongoing healthcare services in Africa by compensating for the deficiencies and gaps of land-based hospitals. Mercy Ships, founded in 1978 by American philanthropist Donald Stephens, is currently the only civilian hospital ship organization in the world. In addition to Mercy Ships, other hospital ships operating in Africa belong to the People's Liberation Army Navy of China. The People's Liberation Army Navy is the first and only navy with a hospital ship in its inventory that has operated in Africa. This study highlights hospital ships that have recently operated in Africa, their organizations, and the activities of the ships in Africa. The report compiles data and information shared by the World Health Organization, private, and public institutions.

Keywords: Africa, Hospital ships, NGOs, Public Diplomacy, China, Health.

Hastane Gemileri

Tarihi Antik Çağ'a kadar uzanan hastane gemilerinin ilklerinin Yunan Donanmasında *Therapia* ve Roma Donanmasında *Aesculapis* adıyla kullanılan gemiler olduğu belirtiliyor. Antik Çağ Donanmalarından sonra birçok donanma benzer gemileri envanterine aldı ve 1680'de Kraliyet Donanmasında hizmete giren HMS Godwill hastane gemisi resmi olarak kayda giren ilk gemi oldu (Ray S, 2017). 18 Ekim 1907 tarihinde imzalanan 1907 Lahey Sözleşmesi ile hastane gemilerinin özellikleri belirlendi ve kıstaslar getirildi. Sözleşme'ye göre hastane gemileri beyaz renge boyanacak, ayırım yapmadan tüm ülkelerin vatandaşlarına hizmet verecek, yerini savaşan ülkeler bilecek, gemi içerisinde herhangi bir silah olmayacak ve üzerinde görünür şekilde kırmızı haç bayrağı bulunacaktı. Aynı zamanda belirlenen kurallar çiğnenmediği hallerde hastane gemilerine yapılacak en küçük saldırı savaş suçu kabul edilecekti. Dünya Savaşları sırasında birçok ülke hastane gemilerini başarılı şekilde kullandı. Antik Çağ'dan 1950'li yıllara kadar hastane gemilerinin ana kullanım amacı, savaş alanından (cepheden) yaralı asker ve sivilleri, savaşın olmadığı ve sağlık imkanlarının daha iyi olduğu bölgelere taşıırken sağlık hizmetlerin devamını sağlamaktı. Değişen zaman ve gün koşulları ile hastane gemilerinde de birçok değişiklik olmuştur. İlk kullanımlarından farklı olarak modern hastane gemileri, birçok poliklinik hizmetinin verilebildiği, en ağır ameliyatların yapılabildiği yüzer hastaneler haline gelmiştir. Hastane gemileri, su arıtımı, enerji üretimi ve birçok konuda kara hastanelerinden ayrılarak; kendi başına hizmet verebilme kapasitesine sahiptir. Birçok doğal afetten izole olan gemiler, personelinin de kendi bünyesinde bulundurduğu için güvenlik sorununu da en aza indirmektedir.

Dünya üzerinde aktif olarak hastane gemisi standartlarını karşılayan 8 farklı (ABD, Rusya, Çin, Endonezya, Brezilya, Myanmar, Vietnam, Peru) donanmadan 23 gemi vardır. En yüksek yatak kapasitesine sahip hastane gemisi, 1000 adet yatak ile ABD Deniz Kuvvetleri envanterinde bulunan USNS Mercy ve USNS Comfort gemileridir (Ray S, 2017). Aktif olarak 3 gemisi olan Çin Halk Kurtuluş Ordusu Donanması, yakında 2 gemiyi daha hizmete alacaktır. Rus Donanmasının envanterinde 3 adet hastane gemisi bulunurken ~10 yıldır hiçbir sefer düzenlememiş olması, gemilerin kullanım dışı olduğunu göstermektedir. Donanmalar haricinde Dünya üzerinde Mercy Ships isimli sivil toplum kuruluşuna ait 2 adet hastane gemisi de bulunmaktadır.

Afrika ve Hastane Gemileri

Temel sağlık hizmetlerinin etkin sağlamadığı kıtalar arasında Asya'dan sonra Afrika kıtası gelmektedir. 2022 Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine

göre toplam 1.42 milyarlık nüfusun ancak %47.4'ü temel sağlık hizmetlerine erişim sağlayabilmektedir (Bank, 2023) (WHO, 2022). Afrika'da 750 milyondan fazla insan, etkin temel sağlık hizmeti alamamaktadır. Sağlık hizmetlerine erişimde birçok sorun vardır. Bu sorunlar yoksulluk, kaynak yetersizliği, güvenlik, doğal afetler, açlık olarak sıralanabilir. Afrika genelinde ortalama 1 doktora 10.000 hasta düşmektedir. Afrika'nın yıllık %2.5 nüfus artış hızı da göz önünde bulundurulduğunda sağlık alanındaki açık hiç kapanmadan artmaya devam edecektir (Economist, 2020).

Hali hazırda 54 Afrika ülkesinin 38'nin denize kıyısı vardır ve 110 milyondan fazla insan deniz kıyısında yaşamaktadır. Denize 100 mil (160 km) mesafede Afrika nüfusunun yarısına yakını yaşamaktadır. 26 bin kilometreden fazla kıyı şeridi ve 100'den fazla liman göz önüne alındığında hastane gemilerinin pekâlâ faaliyet göstereceği açıktır (Badenhorst, 1951).

Mercy Ships

1978 yılında Zürih merkezli olarak Amerikalı Donald Stephens tarafından kurulan Mercy Ships, hali hazırda Afrika başta olmak üzere sağlık hizmetlerinde aksamaların yaşandığı Dünya'nın birçok farklı yerinde faaliyet gösteren yegâne kâr amacı gütmeyen hastane gemi organizasyonudur (Ships, 2023).

Geçmişte 4 gemilik filoya ulaşan Mercy Ships'in hali hazırda biri 37.000 ton (MV Global Mercy) ve diğeri 16.500 ton deplasmana sahip (MV Africa Mercy) iki gemisi vardır. Gemilerde çene ameliyatları, ortopedik ameliyatlar, genel ameliyatlar, kadın sağlığı, akıl sağlığı, palyatif bakım, plastik rekonstrüksiyon, ağız sağlığı ve göz bakımı başta olmak üzere birçok konuda sağlık hizmeti ücretsiz şekilde verilebilmektedir. Sağlık hizmetinin yanı sıra Afrikalı sivillerinin ve sağlık çalışanlarının eğitimi için de çalışmalar yürütülmektedir. Mercy Ships'in faaliyete başladığı 1978'den bu yana ~100 bin cerrahi operasyon gemilerde yapılmıştır.

Çin'in Hastane Gemilerinin Afrika Faaliyetleri

Aralık 2008'de envanterine Type 920 sınıfı 866 bordalı Dashian Dao (Peace Ark) isimli hastane gemisini envanterine katan Çin, 2010'da Harmonious Mission seferlerin başlattı ve Ağustos-Kasım aylarında Cibuti, Kenya, Tanzanya, Seyşeller ve Bangladeş limanlarına uğradı. 2010 seferinde 17.435 hasta tedavi edildi ve 97 ameliyat ücretsiz icra edildi. Temmuz-Aralık 2017'de Peace Ark, Cibuti, Sierra Leone, Gabon, Kongo, Angola, Mozambik, Tanzanya ve Doğu Timor limanlarına uğradı ve 61.528 hasta tedavi edildi, 299 ameliyat

yapıldı (ONLINE, 2023). Mercy Ships gemilerine benzer olarak Çin gemileri de her türlü sağlık altyapısına sahiptir. Çin bu gemileri hem sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasında kullanırken hem de kamu diplomasisi faaliyetlerinin arttırılmasında kullanmaktadır (Atmakuri Lakshmi Archana, 2018). Çin gemilerinin uğradığı limanlarda Çin etkisi ve popülaritesi artmaktadır. Yakın zamanda 2 gemiyi daha envanterine katacak olan Çin Halk Kurtuluş Ordusu Donanmasının, Afrika seferlerini arttıracığı muhtemeldir.

Sonuç

Hastane gemilerinin çeşitli nedenlerle sağlık hizmetlerinin sekteye uğradığı ve aksadığı coğrafyalarda kara konuşlu hastanelerinin yerine kullanılması oldukça avantajlıdır. Gemilerin birçok avantajı bulunsa da Afrika'da ve Dünya'da devam eden yetersiz sağlık hizmetlerine kesin çözüm değildir. Hastane gemileri günümüzde yekpare sağlık hizmetlerini sağlamanın yanı sıra kamu diplomasisinin de bir parçası olmuştur. Bu yönüyle ülkelerin etki alanlarının genişlemesinde olumlu rol oynamaktadır.

Kaynakça

Ray S, Naidu CS. **Navy Hospital ships in history**. J Mar Med Soc 2017; 19:63, Word Bank in Afrika. (2023).

World Bank in Africa. https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=A9&most_recent_value_desc=true adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 05.07.2023).

WHO. (2022). **Atlas of African Health Statistics 2022: Health situation analysis of the WHO African Region**. Brazzaville: WHO Regional Office for Africa; 2022. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IG.

The Economist. Africa's population will double by 2050. <https://www.economist.com/special-report/2020/03/26/africas-population-will-double-by-2050> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 08.07.2023).

Badenhorst, L. T. (1951). **Population Distribution and Growth in Africa**. Population Studies, 5(1), 23–34. <https://doi.org/10.2307/2172231>.

MERCY SHIPS. *Our Mission*. <https://www.mercyships.org/our-mission/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 05.07.2023).

PEOPLE'S DAILY ONLINE. **Peace Ark Carries Cargo of Godwill**. <http://en.people.cn/n3/2019/1212/c90000-9640081-5.html> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 05.07.2023).

Cheng, Leo & Cheng, Hilary & Parker, Gary. (2021). **Global Surgery and Mercy Ships**. *Journal of Oral Biology and Craniofacial Research*. 12. 10.1016/j.jobcr.2021.10.010.

Atmakuri Lakshmi Archana and Mingjiang Li, RSIS. **Geopolitical objectives fuel China's Peace Ark**. <https://www.eastasiaforum.org/2018/10/13/geopolitical-objectives-fuel-chinas-peace-ark/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 08.07.2023).

Rusya - Ukrayna Savaşının Afrika'ya Yansımaları

Nigora KHODZHAMBERDIEVA*

Özet

İkinci Dünya Savaşı'nı kazanan Sovyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD), savaş sonrası dünya hegemonyası için bir yarışa girmişlerdi. Bu süreçte doğrudan sıcak çatışma yaşanmadığı için bu döneme Soğuk Savaş adı verilmiştir. İki süper gücün olduğu iki kutuplu dünya düzeni, SSCB'nin 1990'larda yıkılmasıyla sona ermiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra tek hegemonik olarak ABD kalmıştı. Fakat ABD liderliğindeki tek kutuplu dünya düzeni 2000'lerin başından itibaren değişmeye başlamıştır. 2007 yılında Almanya'nın Münih şehrinde düzenlenen Güvenlik Konferansı'nda Rusya Başkanı Vladimir Putin, dünyanın artık tek kutuplu olmadığını, aksine çok kutuplu bir düzen olduğunu ve tek bir hegemonik olduğu dünya düzeninin uluslararası sistem ve hegemonik için yıkıcı olduğunu ileri sürmüştü. Batı ile Rusya ilişkilerinin dönüm noktası olarak sayılan 2007 Münih konuşması, iki ülke arasındaki ilişkilerde gerileme yaşanmasına sebep olmuştur. Akabinde Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi yeni bir silahlanma yarışını beraberinde getirmiştir.

2022 Şubat ayında Putin, Rusya'nın Ukrayna'da özel operasyon başlatacağına dair yaptığı konuşmadan sonra olaylar daha da ciddi bir hal almıştır. Ukrayna'da yaşanan bu durum, dünya ülkelerini yakından etkilemektedir. Batı ülkelerinin Rusya'ya karşı yaptığı yaptırımlar, Afrika kıtasını da ekonomik ve politik açıdan etkilemiştir. Hem Batı hem de Rusya, Afrika'da kendi varlığını ve etkisini sürdürmek istemesi Afrika'nın yalnızca bir savaş bölgesi olarak değil, aynı zamanda dünya ekonomisi ve siyasi dengeleri açısından önemli bir aktör olarak öneminin artmasına sebep olmuştur.

Bu çalışma, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Afrika'ya yansımalarını ele alıyor. Bu bağlamda, makale Rusya-Ukrayna savaşının; Afrika ekonomisi üzerindeki etkisini, Afrika'daki devletlerin Birleşmiş Milletler'deki (BM) tutumunu, savaşın Afrika'daki güvenlik ve siyasi duruma etkisini ele almakla beraber Afrika ülkelerinin savaş sonrası dönemdeki rolünü değerlendirerek analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu değerlendirmeler ve öneriler, savaşın Afrika'ya olan etkilerini anlamak ve Afrika ülkelerinin savaş sonrası dönemdeki rolünü şekillendirmek için önemli bir kaynak olması beklenmektedir. Araştırma sürecinde kullanılan olgu ve olaylar nitel araştırma yöntemlerinden "durum çalışması" metodu kullanılarak incelenecektir. Bu makale, Rusça, İngilizce ve Türkçe kaynaklardan faydalanarak daha objektif bir analiz sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya-Ukrayna savaşı, Afrika'nın rolü, ekonomi, siyaset

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler (Yüksek Lisans) ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6880-6022>.

Reflections Of The Russia - Ukraine War On Africa

Abstract

The Soviet Union (USSR) and the United States (USA), victors of the Second World War, embarked on a post-war competition for global supremacy. This era came to be known as the Cold War, as it was characterized by indirect conflicts rather than direct military confrontations. The bipolar world order, dominated by two superpowers, came to an end with the collapse of the USSR in the 1990s. Following the dissolution of the Soviet Union, the United States emerged as the sole hegemonic power. However, the unipolar world order led by the United States has been undergoing significant changes since the early 2000s.

In a notable address at the 2007 Munich Security Conference in Germany, Russian President Vladimir Putin argued that the world was no longer unipolar but rather multipolar. He contended that a world order dominated by a single hegemon is detrimental to the international system and the hegemon itself. This speech, considered a pivotal moment in relations between the West and Russia, marked a shift in their dynamics. Consequently, a new arms race emerged, reminiscent of the Cold War era.

The events became even more severe after Putin announced in February 2022 that Russia would launch a special operation in Ukraine. This situation in Ukraine closely affects the countries of the world. Western sanctions against Russia have also affected the African continent economically and politically. Both the West and Russia, striving to maintain their presence and influence in Africa, have led to the fact that Africa has become increasingly important not only as a war zone but also as an important subject of the world economy and political balance.

This work examines the consequences of the Russian-Ukrainian war on Africa. In this regard, the article attempts to analyze the impact of the Russian-Ukrainian war on the African economy, the position of African states in the United Nations (UN), the concussion of the war on the security and political situation in Africa, as well as to assess the role of African countries in the post-war period. It is expected that these assessments and recommendations will become a significant resource for understanding the consequences of the war for Africa and determining the role of African countries in the post-war period. The facts and events used in the research process will be studied using the method of "situational research" from qualitative research methods. This article is intended to offer a more objective analysis using sources in Russian, English, and Turkish.

Keywords: Russia-Ukraine war, role of Africa, economy, politics.

Rusya - Ukrayna Savaşının Ortaya Çıkması

Sovyetler Birliği'nin çöküşü, uluslararası sistemde köklü değişimlere neden olmuştur. İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi, ABD'nin tek bir hegemonik olarak kalacağı anlamına gelmiştir. Bununla birlikte, tek kutuplu dünya düzeni uzun süreli bir durum olmamıştır. 2000'lerde yaşanan gelişmeler, bu durumu açıkça göstermektedir. Örneğin, 2007 yılında Almanya'nın Münih şehrinde düzenlenen Güvenlik Konferansı'nda Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, tek kutuplu dünya düzeninin ortadan kalktığını ve aksine çok kutuplu bir dünya düzeninin hâkim olduğunu ileri sürmüştür. Putin, tek kutuplu dünya düzeninin tek bir hegemonik ve uluslararası sistem için yıkıcı olduğunu vurgulamıştır (Putin, 2007). Bu nokta, Batı ile Rusya arasındaki ilişkilerin bir dönüm noktası olarak kabul edilir, çünkü Putin'in konuşmasından sonra Batı ile Rusya ilişkileri gerilemiş ve her iki taraf da silahlanma yarışına girmiştir. Batı ile Rusya arasındaki rekabet, özellikle üçüncü ülkelerin topraklarında gerçekleşen yarışlar bağlamında belirgin hale gelmektedir.

2010 yılında Ukrayna'da iktidara gelen Yanukovich'in, Ukrayna'nın Avrupa Birliği ile yakınlaşma projelerine imza atmaktan kaçınması ve Rusya ile ilişkilerini güçlendirme amacı gütmesi, 2013-2014 yıllarında Euromaidan isyanlarının patlak vermesine neden olmuştur (Yarmoshuk ve Ageyev, 2018). Protestocular, Ukrayna'nın ekonomik sorunlarının Avrupa Birliği (AB) üyeliği ile çözülebileceğine inanmış ve Rusya'dan bağımsız bir politika izlemeyi arzulamışlardır. Protestoların şiddetlenmesi ve Ukrayna'nın diğer bölgelerine yayılması sonucunda, Ukrayna'nın bir parçası olan Kırım tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiş ve Rusya tarafından tanınmıştır (Barnidge, 2014). Bunun üzerine Rusya, Kırım'ın Rusya'ya katılması için bir referandum düzenlemiştir. Referandum sonucunda Kırım, Rusya'nın bir parçası olarak ilan edilmiş (Agreement on the accession of the Republic of Crimea to the Russian Federation signed, 2014) ve bu durum, birçok ülke tarafından Rusya'ya karşı ekonomik ve siyasi yaptırımların uygulanmasına yol açmıştır. Bu süreçte Batı ile Rusya arasındaki ilişkiler ciddi şekilde gerilmiş ve Ukrayna'daki çatışmalar şiddetlenmiştir. Kırım meselesi, Ukrayna krizinin zirve noktası olarak değerlendirilebilir.

Devam eden çatışmaların diğer Ukrayna bölgelerine yayılması nedeniyle büyük insan kayıpları yaşanmaktadır. Ukrayna'nın NATO üyeliği sürecinin gündeme gelmesiyle birlikte, 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya Devlet Başkanı V. Putin, Ukrayna'ya müdahale etmek amacıyla "özel operasyon" ilan etmiştir (Address by the President of the Russian Federation, 2022). Bu olay, uluslararası toplum tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmış, Rusya'ya karşı yaptırımların daha da sertleştirilmesi ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi

önlemler alınmıştır. Batı ülkeleri, egemen bir devletin iç işlerine müdahale edilmesini kınamış ve bu durumu bir ihlal olarak değerlendirmiştir.

Ukrayna ve Rusya arasındaki çatışma, küresel ölçekte ekonomik ve siyasi etkilere sahip olan bir domino etkisi yaratmıştır. Bu etkiler sadece bölgesel değil, aynı zamanda uluslararası arenada da hissedilmektedir. Çatışmadan etkilenen ülkeler arasında Afrika ülkeleri de yer almaktadır.

Savaşın Afrika Üzerindeki Etkileri

Rusya-Ukrayna savaşı uluslararası sistemdeki dengeyi bozmuş, güvensizlik yaratmış ve yeni koalisyonların oluşmasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler Afrika üzerinde ekonomik, askeri, siyasi ve diplomatik değişikliklere neden olmuştur.

Öncelikle ekonomik etkilerden bahsetmek gerekirse, ABD ve Avrupa Birliği üyeleri tarafından Rusya'ya yönelik uygulanan yaptırımlar birçok ülkeyi ekonomik açıdan etkilemektedir. Bu etkiler, her ülke için farklı boyutlarda ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, Afrika'nın 54 ülkesi, bu ekonomik yaptırımlardan çeşitli şekillerde etkilenmiştir. Petrol fiyatlarının yükselmesi, Nijerya ve Angola gibi petrol üreten ülkeler açısından avantaj sağladığı düşünülse de domino etkisine sahip olan fiyat artışları diğer malların maliyetlerini etkileyerek daha geniş ekonomik etkilere neden olmaktadır.

Afrika Kalkınma Bankası (AfDB) verilerine göre, Afrika ülkeleri her yıl 100 milyon metrik tonun üzerinde tahıl ithal etmek için 75 milyar dolardan fazla harcamaktadır. 2020 yılında, 15 Afrika ülkesi buğday ürünlerinin yüzde 50'sinden fazlasını Rusya Federasyonu veya Ukrayna'dan ithal etmiştir. Eritre, Mısır, Benin, Sudan, Cibuti ve Tanzanya, buğdaylarının yüzde 70'ten fazlasını Rusya ve Ukrayna'dan ithal etmişlerdir (Yohannes-Kassahun, 2023). Mısır, Tunus, Fas, Libya ve Cezayir gibi Afrika ülkeleri de bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu etkiler, söz konusu ülkelerin karşılaşılabileceği zorlukları ortaya çıkarabilir ve bu zorluklarla başa çıkılmaması durumunda daha da derinleşebilir. Ayrıca, 2011 Arap Baharının başlama sebeplerinden birinin gıda fiyatlarının artması olduğunu hatırlatmak da önemlidir.

Kenya, savaşın ve Rusya'ya karşı uygulanan mali yaptırımların çay endüstrisi üzerindeki etkilerinden endişe duymaktadır. Rusya, Kenya'nın çay ihracatından elde ettiği döviz kazancına katkı sağlayan beş ana tüketici arasında yer almaktadır (Ukraine crisis and Africa: The effects on oil, students and bread, 2022).

Rusya-Ukrayna savaşının Afrika ülkeleri üzerindeki askeri etkileri incelendiğinde, Rusya ile Afrika ülkeleri arasında yapılan silah anlaşmaları ve

Rus özel askeri şirketi Wagner gibi faktörler göze çarpmaktadır. Bu durum, Rusya'nın Afrika kıtasındaki etkisini artırırken uzun süredir etkisini sürdüren Fransa'nın etkisini zayıflatmaktadır (Брифинг официального представителя МИД России М.В.Захаровой, Москва, 28 июня 2023 года, 2023). Özellikle, Rusya'nın Mali'ye askeri darbeyi durdurmak için yardım etmesi ve Fransa'nın bu ülkedeki nüfuzunu zayıflatması, Rusya'nın Afrika'daki etkisini artırma çabalarının somut bir göstergesidir. Bu durum, Rusya'nın askeri müdahalesiyle Afrika'daki dengeyi değiştirirken, Fransa'nın bölgedeki etkinliğini sınırlamıştır.

2023 Mart ayının sonunda imzalanan Yeni Rus Dış Politika konseptinin 57. maddesinde Rusya Federasyonu, Afrika'nın özgün ve etkili bir küresel kalkınma merkezi olarak daha da güçlenmesine katkıda bulunmayı amaçladığını belirtmektedir (Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 31 марта 2023 г.), 2023).

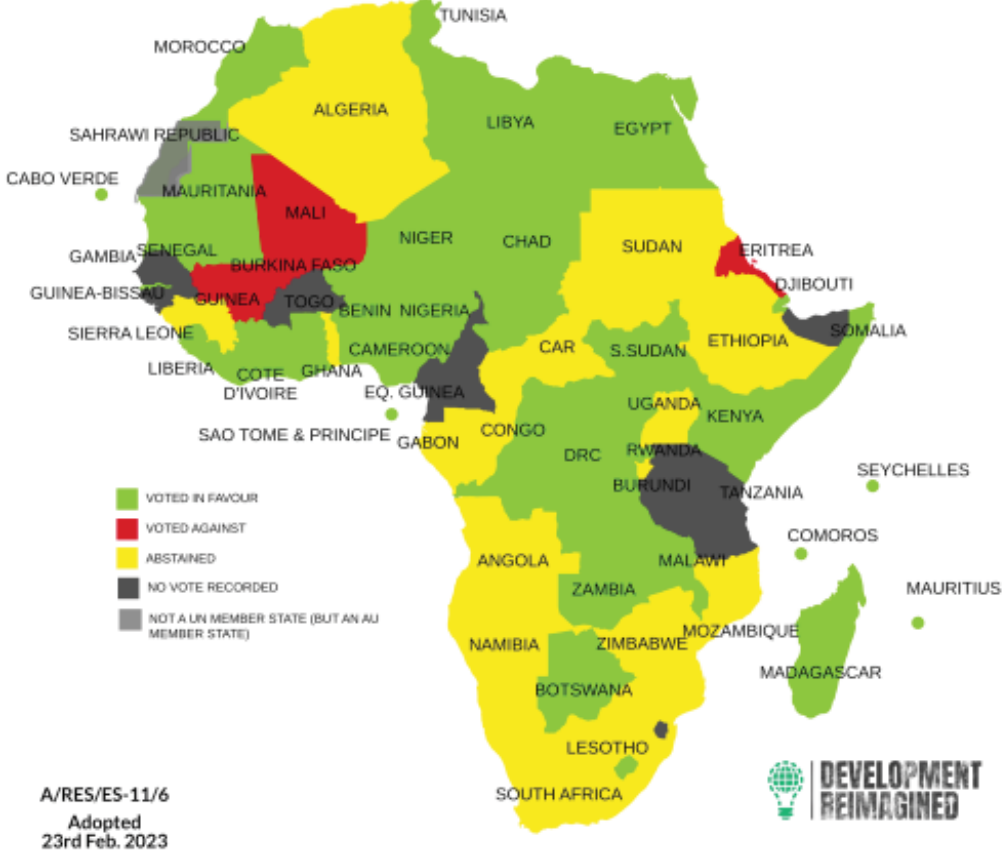
Siyasi ve diplomatik açıdan, Afrika ülkelerinin tutumu farklılık göstermektedir. Bazı ülkeler, Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesini kınamışken, birçok Afrika ülkesi çekimser kalmış veya Rusya'ya destek vermiştir. Bu bağlamda, Afrika ülkeleri arasında tutum farklılıkları gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, 2014 Kırım ilhakı olayından bu yana hiçbir Afrika ülkesi Rusya'ya karşı yaptırımlar uygulamamıştır (Ukraine crisis and Africa: The effects on oil, students and bread, 2022).

Afrika'daki Devletlerin Bm'deki Tutumu

BM Genel Kurulu'nun 23 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen oylamada, Rus birliklerinin Ukrayna'dan çekilmesini talep eden karar üzerinde Afrika liderleri dört farklı gruba ayrılmıştır: çekimser kalanlar, evet oyu kullananlar, hayır oyu kullananlar ve oy kullanmayanlar.

Afrika devletleri, çekimser kalanlar arasında önemli bir blok oluşturarak, bu grupta yer alan 15 ülke ne evet ne hayır oyu vermiştir. Bu ülkeler arasında Etiyopya, Gine, Mozambik, Sudan, Uganda, Zimbabve ve Kongo Cumhuriyeti bulunmaktadır. Savaşın sona ermesi çağrısında bulunan karara destek veren oy kullanan 30 ülke arasında Mısır, Kenya ve Nijerya gibi kıtadaki ağırlıklı ülkeler ile Liberya, Zambiya ve Gambiya gibi daha küçük devletler de yer almıştır. Eritre ve Mali, Suriye, Kuzey Kore ve Belarus gibi ülkelerle birlikte hayır oyu kullanan yedi devlet arasında yer almaktadır (UN vote on Russian pullout in Ukraine shows divisions within Africa bloc, 2023).

HOW AFRICAN COUNTRIES VOTED ON CALLING FOR JUST AND LASTING PEACE IN UKRAINE

¹Genel olarak, birçok Afrika devleti, 2023 Şubat ayında 2022 yılının Ekim ayında olduğu gibi oy kullanmıştır. Ancak Mali ve Eritre, Rus birliklerinin Ukrayna'dan çekilmesini talep eden karar üzerine “hayır” oyu kullanarak önemli bir değişiklik yapmışlardır. Gabon ise, Ekim ayında Rusya'ya karşı oy kullanmasına rağmen 23 Şubat tarihinde yapılan oylamada çekimser oy kullanmıştır. Bu karar, birçok Afrika ülkesinin Rusya'ya karşı oy kullanmış olmasına rağmen, Rusya'nın Afrika devletleriyle ilişkilerinin gelişmesini ve Rusya'nın Afrika kıtasında etkili bir aktör olarak faaliyet göstermeye başladığını gösteriyor.

¹ <https://developmentreimagined.com/africanvotesonukraine/> erişim tarihi: 7 Temmuz 2023.

Sonuç

Afrika kıtası, tarih boyunca zengin yer altı kaynaklarına sahip olması sebebiyle daima emperyalist güçlerin ilgisini çekmiştir. Bu durum, Afrika'nın iç savaşlar, dış müdahaleler, sömürgecilik ve diğer sorunlarla karşı karşıya kalmasına yol açmış ve nispeten kalkınmasını engellemiştir. Buna ek olarak, 24 Şubat 2022'de Rusya Devlet Başkanı Putin tarafından Ukrayna'ya yönelik "özel operasyon" ilanı uluslararası toplumda büyük tepkilere neden olmuş, ekonomik ve siyasi yaptırımlar sonucunda birçok ülke Rusya ile diplomatik ilişkilerini askıya almıştır. Bu olay, Rusya'nın Afrika devletleriyle ilişkilerinin gelişmesini ve Afrika kıtasında etkili bir aktör olarak faaliyet göstermeye başlamasını daha da önemli hale getirmektedir.

Rusya'nın Afrika'da etkin bir aktör olarak varlığını sürdürmesi, Fransa'nın etkisinin azalmasına sebep olmaktadır. Bu durum, Fransa'nın Afrika'daki politik, ekonomik ve stratejik çıkarlarının Rusya'nın etkisiyle rekabet etmesine ve gerilemesine yol açmaktadır. Rusya'nın Afrika'daki varlığı, bölgedeki dengeyi değiştirerek, geleneksel olarak Fransız nüfuz alanına dahil olan ülkelerin Rusya'ya yakınlaşmasına ve ilişkilerini güçlendirmesine neden olmaktadır. Bu şekilde, Rusya'nın Afrika politikaları, Fransa'nın etkisinin azalmasına ve bölgedeki dengenin kaymasına sebep olmaktadır. Bu durumun sonucunda, Batı ve Rusya'nın Afrika'ya olan ilgisi arttığından, Afrika'nın uluslararası sistemdeki rolünün güçlendiğini ifade etmek mümkündür. Geçmişte, emperyalist devletler Afrika'yı "Böl ve Yönet" stratejisiyle yönetme eğilimindeydiler. Ancak günümüzde, bu strateji, emperyalist devletlere karşı bir hamle olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü bölünmüş Afrika, şu anda 54 bağımsız ülkeye ayrılmış durumda olup, her biri BM'deki oylamalarda kendi oy kullanma hakkına sahip bir aktör konumundadır.

Kaynakça

Address by the President of the Russian Federation. (24 Şubat 2022 г.). Получено из Kremlin.ru: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>

Agreement on the accession of the Republic of Crimea to the Russian Federation signed. (18 Mart 2014 г.). Получено из Kremlin.ru: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20604>

Barnidge, R. P. (2014). *Crimea And Unilateral Declarations Of Independence.* Получено из Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/opinions/2014/3/19/crimea-and-unilateral-declarations-of-independence>

Putin, V. (10 Şubat 2007 г.). *Speech and discussion at the Munich Security Policy Conference.* Получено из Kremlin.ru: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>

Ukraine crisis and Africa: The effects on oil, students and bread. (2022). Получено из BBC News: <https://www.bbc.com/news/world-africa-60507209>

UN vote on Russian pullout in Ukraine shows divisions within Africa bloc. (24 Şubat 2023 г.). Получено из The Africa Report: <https://www.theafrica-report.com/287819/un-vote-on-russian-pullout-in-ukraine-shows-divisions-within-africa-bloc/>

Yarmoshuk ve Ageyev. (2018). *Euromaidan. Revolution From Beginning To End.* Получено из Настоящее Время: <https://www.currenttime.tv/a/ukrainace-evropa-euromaidan-timeline/29610790.html>

Yohannes-Kassahun, B. (13 Şubat 2023 г.). *Africa Renewal.* Получено из United Nations: <https://www.un.org/africarenewal/magazine/february-2023/one-year-later-impact-russian-conflict-ukraine-africa#:~:text=As%20a%20result%2C%20African%20households,of%20transportation%20and%20consumer%20goods.>

Брифинг официального представителя МИД России М.В.Захаровой, Москва, 28 июня 2023 года. (28 Haziran 2023 г.). Получено из The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: https://www.mid.ru/ru/press_service/video/brifingi/1894293/#21

Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путинным 31 марта 2023 г.). (31 Nisan 2023 г.). Получено из The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: [https://www.mid.ru/ru/detail-material-page/1860586/.](https://www.mid.ru/ru/detail-material-page/1860586/)

Afrika'daki Fransa

Nizam Ahmet ORHAN*

Özet

19. yüzyılda Afrika kıtası coğrafi konumu, nüfusu ve stratejik öneme sahip doğal kaynaklarıyla İngiltere ve Fransa gibi büyük güç potansiyeline sahip ülkelerin mücadele ve rekabet sahasına dönüşmüştür. Tunus'tan Togo'ya, Mali'den Kamerun'a ve Senegal'den Benin'e kadar birçok Afrika ülkesi Fransa'nın sömürge merkezi haline gelmiştir. Fransa ve İngiltere tarafından sömürge altında kalan bu topraklar sadece doğal kaynaklarıyla değil, dil, din ve kültür gibi kaynaklarıyla sömürülmüştür.

Fransa'nın bugünkü 67 milyon nüfusa sahip oranı göze alındığında Afrika'da 140 milyon kişinin Fransızca konuşması kıtanın nasıl acımasız bir kültürel soykırıma uğradığını bize göstermektedir. Bu kültürel soykırımın devam ettiği süreçte Fransa Afrika'da ekonomik sömürgeciliğine de başlamıştır. Her ne kadar resmi olarak orada sömürge faaliyetlerinde gözüküyor olsa da Afrika ülkelerinin ekonomik varlıklarının tümünün Fransızların elinde olduğu söylenebilir. Fransız şirketleri Fildişi Sahili'nde su, elektrik, telefon, ulaşım, limanlar ve büyük bankalar gibi hizmetlerin hepsini elinde bulundurması bunun en büyük örneğidir.

Fransızların ekonomik sömürüsü bunlarla son bulmamıştır. Afrikalılara kendi belirledikleri para birimini kullanıltmaya başlamışlardır. 26 Aralık 1945'te Afrika'da Fransız Sömürgeleri Frangı (CFA) tedavüle sokulmuştur. 1960'lardan itibaren bu para biriminin adı "Afrika Finansal Topluluğu Frangı" olarak değiştirilmiştir. Fransızlar Afrika'nın sadece para birimini değiştirmekle kalmamış, ekonomilerini de kontrol altına almışlardır. Ekonomilerinin kontrol altına almasıyla beraber ülkedeki maden yataklarının kullanımını da kontrol alan Fransızlar resmen Afrika'da kendi hegemonyalarını ilan etmişlerdir.

Geçmişten günümüze kadar gelen süreçte Afrika ülkelerinin ekonomisi Fransa'nın kontrolü altındadır. Bu sorun Afrika ülkeleri için çözülmesi gereken bir husustur. Özellikle Afrika'nın ekonomik yapısı bağımsızlaştırılarak oradaki ülkelerin kontrolüne bırakılmalıdır. Çünkü ekonomisi dışa bağımlı olan ülkeler gelişmemeye mahkumdur. Bu ülkeler ekonomik olarak özgürleşmişler midir? Uluslararası arenada kendilerini ekonomik olarak temsil edebilmektedirler midir?

Anahtar Kelimeler: : Afrika, Fransa, Sömürgecilik, CFA, Ekonomi, Kültür

* Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, nizamahmetorhan@gmail.com, ORCID NO: 0000-0003-1961-4849.

France In Africa

Abstract

In the 19th century, the African continent, with its geographical location, population and strategically important natural resources, turned into a field of struggle and competition for countries with great power potential such as England and France. From Tunisia to Togo, from Mali to Cameroon and from Senegal to Benin, many African countries have become the colonial centers of France. These lands, which were colonized by France and England, were exploited not only with their natural resources, but also with their resources such as language and culture.

Considering France's current population of 67 million, the fact that 140 million people speak French in Africa shows us how the continent was subjected to a cruel cultural genocide. In the process of continuing this cultural genocide, France also started its economic colonialism in Africa. Although it is not officially seen in colonial activities there, it can be said that all of the economic assets of African countries are in the hands of the French. The biggest example of this is that French companies hold all services such as water, electricity, telephone, transportation, ports and large banks in Ivory Coast.

The economic exploitation of the French did not end there. They began to make Africans use their own currency. On December 26, 1945, the French Colonial Franc (CFA) was introduced in Africa. From the 1960s, the name of this currency was changed to "African Financial Community Franc". The French not only changed the currency of Africa, but also took control of their economy. The French, who took control of the use of mineral deposits in the country with their economy under control, officially declared their hegemony in Africa.

In the process from the past to the present, the economy of African countries is under the control of France. This is an issue that needs to be resolved for African countries. In particular, the economic structure of Africa should be independent and left to the control of the countries there. Because countries whose economy is dependent on foreign countries are doomed to fail to develop. Are these countries economically liberated? Can they represent themselves economically in the international arena?

Keywords: Africa, France, Colonialism, CFA, Economy, Culture.

Giriş

Fransa denilince birçok toplumun aklına uygar, demokratik ve bağımsız bir ülke gelirken bizim aklımıza Afrika gelmektedir. Fransa devleti özgürlüğün, demokrasinin ve bağımsızlığın yılmaz bir savunucusu gibi gözüke de tam tersine toplumların özgürlüğünü, demokrasilerini ve bağımsızlıklarını ellerinden alan bir devlet yapısına sahiptir. Fransa'nın bu politikasını en acı deneyimlerle yaşayarak öğrenense maalesef Afrika kıtası olmuştur.

Fransa'nın kendi kıtası dışına çıkıp başka bölgelere ve kıtalara yayılması 1500'lü yıllarda coğrafi keşiflerin etkisiyle başlamıştır. 1524 yılında kıtaya ulaşan Fransa, kaşiflerden edindiği bilgilerle kıtada daha planlı ve etkili hareket etmeye başlamıştır. Bu planlı ve etkili hareketlerinin kısa sürede meyvesini alan Fransa 1626 yılında ilk olarak Senegal'i işgal etmiş ve sömürgeci politikasını gün yüzüne çıkararak "emperyal sömürgeci imparatorluk" hayali için ilk adımı da atmıştır. Ancak Yedi Yıl Savaşları sonrasında imzalanan Paris Barış Antlaşmasıyla birlikte Fransa sömürgesi altında bulunan toprakları İngiltere'ye devretmiştir. Fransa'nın ilk adımı atarak başlattığı sömürge faaliyetleri kısa süreliğine de olsa sekteye uğramıştır. Fransa aldığı darbeye rağmen emellerinden vazgeçmemiştir. 1830 yılında X. Charles döneminde Fransa ikinci kez Afrika kıtası dönemini başlatan hamleyi yapmış ve Cezayir'i işgal etmiştir (Aydoğan,2021:64).

Fransa, 1830 yılında Cezayir başta olmak üzere başladığı işgal faaliyetlerine 1839 Gabon, 1854 Moritanya, 1854 Senegal, 1855 Gine, 1855 Fildişi Sahili, 1859 Kongo, 1883 Mali, 1896 Madagaskar, 1899 Benin, 1896 Burkina Faso, 1900 Çad ile Nijer ve 1918 de Togo olmak üzere devam etmiştir. (Uygur-Uygur: 2013:274-275) Fransa'nın bu kadar kısa sürede birçok Afrika ülkesini ele geçirmesi hatalarından ders çıkartarak emin adımlarla ilerlemesi "emperyal sömürgeci imparatorluk" hayalinden asla vazgeçemediklerinin en büyük göstergesidir.

Fransa, Afrika'daki ilk seferinde yaşadığı başarısızlıklardan dersler çıkartmıştır. Çünkü Fransa Afrika'ya yaptığı ilk seferde sadece askeri üstünlük kurarak hakimiyet sağlamayı düşünmüş ancak başarılı olamamıştır. Bunu yaşayarak öğrenen Fransa'da çıkardığı dersler kapsamında Afrika'da sadece askeri hakimiyet sağlamakla kalmamış beraberinde siyasal ve ekonomik hakimiyette sağlamıştır. Fransa "emperyal sömürgeci imparatorluk" hayalini gerçekleştirmek için çıktığı bu yolda İngiltere'yi kendisine örnek almıştır. İngiltere'nin sömürgelerine uyguladığı "beyaz adamın yükü" misyonunun bir benzeri olan "Uygarlaştırma/Medeniyetleştirme Misyonu" dediği politikayı kendi sömürgelerine uygulamaya başlamıştır.

Fransa yıllarca Afrika'da kölelik faaliyetleriyle var olmuştur. Ancak var olduğu bu süreç içerisinde baskı ve zulmü hissettirerek kıtada korku salsada bunun yarar sağlamadığını daha önceki deneyimlerinde görmüştür. Yukarıda da vurgulandığı gibi daha önceki deneyimlerinden ders çıkartarak ilerleyen ve yeni bir politika olarak belirlediği "Uygarlaştırma/Medeniyetleştirme Misyonu" nu hayata geçiren Fransa kıta sakinlerinin ilk olarak dil, din ve kültürlerini hedef almışlardır.

Fransızlar "Uygarlaştırma/Medeniyetleştirme misyonunun" ilk adımı olarak Afrika toplumunun din, dil ve kültür gibi ön plana çıkan değerlerini yıkmışlardır. Bu hedef doğrultusunda Fransız din adamı Kardinal Lavigerie'ı 1867 yılında Cezayir'e yollayan Fransa resmi olarak Afrika kıtasını Hristiyanlaştırma faaliyetlerine başlamıştır. Kardinal Lavigerie Cezayir'e ulaştığı ilk andan itibaren kusursuz ve planlı bir şekilde çalışmıştır. "Beyaz Rahipler" ve "Beyaz Rahibeler" örgütünü kurarak kıtadaki faaliyetlerine hız vermiştir ve Hristiyanlık kısa sürede tüm Afrika kıtasına yayılmıştır (Aydoğan,2021:66).

Fransızlar Afrika kıtasında yürüttüğü Hristiyanlaştırma faaliyetleri kapsamında Kutsal Kitapları İncil'in emrettiklerinden ziyade kendi istedikleri şekilde dini Afrika toplumuna anlatmış ve entegre etmişlerdir. İyi ve ılımlı bir Hristiyan olmanın yolunun Fransızlara tam ve sorgusuz bir itaatten geçtiğini Afrika toplumuna aşıl原因 Fransa kendilerine karşı yapılacak her hareketin tanrı katında da meşru olmadığını gözler önüne sermek istemiştir. Çünkü Fransızların anlattığı şekilde Hristiyanlığı tanıyan Afrikalıl原因 bu sayede onlara karşı ayaklanmayacaklarını düşünmüşlerdir. Bir yandan kıtadaki Afrikalıl原因 asimilasyon politikaları devam ederken bir yandan da Avrupa'dan Afrika kıtasına göçler yaşanmaya başlamıştır.

Fransızlar, "pied-noir/ kara ayak" denilen Fransız kökenli ve Avrupalı vatandaşları kıtaya getirmiş ve bu vatandaşları Afrika kıtasına yerleştirmiştir. Bu sayede de hem dünyanın Afrika kıtasında yaşanan zulme karşı sessiz kalmasını sağlamış olacak hem de Afrika kıtasında yaşayan halkı ikinci sınıf vatandaş konumuna getirerek kıtanın en verimli arazilerini kontrolü altına almayı başarmış olacaktır. Fransa izlediği bu politikanın meyvesini de kısa bir zaman içerisinde almaya başlamış ve kıtanın en verimli topraklarına el koymuştur.

Bu politikanın en büyük örneği Cezayir'dir. 1839 yılında Cezayir'e 25.000 yabancı yerleştirirken bu sayı 1914'e gelindiğinde 750.000'e ulaşmıştır. 1952 yılında yapılan bir araştırma ise Fransa'nın Cezayir'deki başarısını ortaya koymaktadır. Çünkü 1952 yılında yapılan araştırmaya göre yerli halka 14 hektar gibi bir toprak parçası düşerken Fransız vatandaşlarına ise 108 hektarlık bir toprak parçasının düştüğü belirlenmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak

Cezayirlilerin kendi ülkelerinde yabancı konuma düştükleri gözler önüne serilmektedir (Aydoğan,2021:67).

Tüm bu politikaları hazırlarken hukuki boyutunu göz ardı etmeyen Fransa 1881 yılında yaptığı “Yerli Kanun/ Hukuk ”la da (Code de l’indigénat) bunu resmileştirmiştir. İlk etapta Cezayir’de uygulanmaya başlayan kanun 1887 yılından itibaren Fransız hakimiyeti altındaki tüm Afrika topraklarında uygulanmaya başlanmıştır. Çıkarılan kanunla beraber yerli halkın izin almadan seyahat etmesi, silah taşıması, dini tören düzenlemesi, toplantı ve yürüyüş yapması, kendi dillerinde gazete veya dergi çıkarması ya da batılılara karşı saygısızlık göstermesi kanunlarla yasaklanmıştır. Fransız vatandaşları kanunla birlikte Afrikalılara karşı ayrıcalıklı konum elde etmiştir. Çünkü Afrikalılara oranla daha az vergi ödemiş ve daha az askerlik yapmıştır. Bu ayrıcalık sadece bunlarla sınırlıda kalmamıştır. Fransızlar Afrika’da mahalli idarelerde, çoğu siyasi yapıda, eğitim sisteminde ve özellikle ekonomik ve ticari faaliyetlerde önemli yerleri ele geçirmiştir (Aydoğan,2021:68).

Fransızların Afrika’da “Yerli Kanun/ Hukuk”la yarattığı bu ayrımcılığı birkaç örnekle açıklamak daha doğru olacaktır. Fransızların Afrika kıtasında önemli yerleri ele geçirmesine yönelik attığı adımlardan bir tanesi de eğitimidir. Fransa 1892-1948 yılları arasında Afrika kıtasında yoğun eğitim programları uygulamıştır. Afrika kıtasında yürüttüğü asimilasyon politikaları kapsamında kendilerine karşı tam ve sorgusuz itaat bekleyen Fransa batılı gibi düşünen, Fransız vatandaşı gibi Fransa’yı savunan ve Fransızca konuşan nesiller yetiştirmiştir. Yetiştirdiği bu nesilleri zengin ve elit kesimin içerisinde seçen Fransa Müslüman ve fakir halkı ise bu haktan mahrum bırakmıştır. Ayrıca eğitim çerçevesinde geleceğinde planlamalarını yapan Fransa bu dayatmaların yanında gelecekte kendini temin altına almak için yönetici okulları açmıştır. Fransa’da açtıkları bu okullarda kendilerine yakın, çıkarlarını koruyan nice devlet adamı yetiştirmiştir. Yetiştirdiği bu devlet adamlarını Afrika’da önemli makamlara getiren Fransa kendi çıkarları doğrultusunda bu devlet adamlarını kullanmaktadır. Bu makamlara gelen yöneticiler hiçbir kararı Fransa Cumhurbaşkanı’na danışmadan alamamaktadır.

Fransa’nın Afrika’daki ikinci büyük göstergesi ise askeri varlığıdır. Fransa, Afrika kıtasını keşfettiği tarihten itibaren askeri varlığını orada hissetmiştir. Fransızlar, Afrika kıtasını baskı altına alarak kontrol etmek istemişlerdir. 1970’lere kadar kıtada 60.000 Fransız askeri bulunurken 70’lerden sadece asker bulundurmayacağını anlayan Fransız hükümeti çeşitli işbirliği antlaşmaları imzalaya başlamıştır. 1960-1993 yılları arasında toplam 10 savunma ve 27 askeri teknik anlaşma imzalayan Fransa bu sayede Afrika hükümetlerini kendi kontrolü altında tutmayı da kalıcı hale getirmiştir.

Fransızlar kıtada bir yandan kontrol isteğini gerçekleştirirken bir yandan da Afrikalıları ordu içerisinde eğiterek görevlendirmekten geri kalmamışlardır. Erol ve Bingöl, “Fransızların 1. Dünya Savaşında Avrupa dışından 220. 000 savaş işçisi temin edildiğini ve bunların 75.900’ünün Cezayir’den, 35.000’inin Fas’tan, 18.500’ünün Tunus’tan ve 5.500’ünün Madagaskar’dan” alındıkları ifade etmiştir. Ayrıca alınan bu savaş işçileri ağır silah, mühimmat ve malzeme taşıma, temizlik, mevzi kazma, yaralıların taşınması, uşaklık ve defin gibi cephe gerisi ağır hizmetlerde kullanılırken, engel inşası ve kaldırılması, patlayıcı döşenmesi ve bubi tuzaklarının kaldırılması, düşman mevzileri altında tünel kazılması gibi tehlikeli cephe hizmetlerinde de görevlendirilmişlerdir. Savaş işçilerinin kendileri ağır çalışma şartlarına ilaveten kötü koşullarda barınma ve yeteriz beslenmeden dolayı salgın hastalıklara maruz kalmışlar ve binlercesi hayatını kaybetmiştir. 1. Dünya Savaşı boyunca sadece sömürgelerden 650.000 asker taşınmıştır (Erol-Bingöl, 2014:13-14). Bu açıklamadan da anlaşılabilceği gibi Fransızlar sadece Afrikalıların din, dil ve kültürlerini değil insan gücünü de sömürmüştür.

Fransızlar ülkede kurduğu askeri üsler üzerinden Afrika’daki varlığını hissettirirken bunun meşrulaştırılmasını Birleşmiş Milletler’in (BM) “ulusların kendi kaderini belirleme” kararına rağmen Afrika’da kıtasında güvenlik, terör ve istikrarsızlığı bahane ederek devam ettirmiştir. Fransa’nın Millî Savunma Bakanlığı internet sayfasında yer alan bilgilere göre Afrika’da 4 kalıcı üssü vardır. Ancak Sahel bölgesinde terör ve organize suçlara karşı yürütülen Barkhane Operasyonu’nda olduğu gibi açılan geçici üstlerin kalıcı hale getirilerek devam ettirilmesi geçici açılan üslerinde kalıcı olarak faaliyetlere devam edebileceğinin en büyük göstergedir (Yılmaz- Çakmak-2019).

Fransa Afrika kıtasında kalıcı üstler açarken, çeşitli işbirliği antlaşmaları imzalarken ve siyasi varlığını devam ettirirken en büyük teminatı olarak gördüğü adım olan istihbarat örgütlerini ülkeye empoze etmekten geri kalmamıştır. Fransızlar Foccart aracılığı ile Afrika kıtasında istihbarata dayalı bir sistem kurarak oyun içinde oyun kuran bir pozisyona gelmiştir. Fransa terör ve organize suçlara karşı yürütülen operasyonlarda da istihbarat servislelerinden yararlanmış ve Afrika kıtası bağımsızlığını kazandıktan sonra da 60’a yakın operasyon gerçekleştirmiştir. Fransa’nın Foccart aracılığıyla oluşturduğu istihbarat ağında darbeler ve cinayetleriyle ün salmış üç önemli servisin adı ön plana çıkmaktadır. Bu istihbarat servislerinin adı SDECE, DGSE ve DST’dir. Bu istihbarat örgütlerinin kısaca Afrika’daki faaliyetlerinden bahsetmek örgütlerin faaliyetlerini anlamamız açısından yararlı olacaktır.

Dış Dokümantasyon ve Casuslukla Mücadele Hizmeti (SDECE) Afrika kıtasında basın yayın organlarını kontrol etmekten sorumludur. Afrika televizyon kanallarını baskı altında tutarak kıtada yaşanan haksızlıkların ve

yağmalamaların gün yüzüne çıkmasına engel olmaktadır. DGSE ise Afrika kıtasındaki Fransız dostu yöneticilerin kontrolünü sağlamakla görevlidir. Fransızların tanımıyla kısacası DGSE'nin görevi "Kara tenli valileri" kontrol altında tutmaktır. Kıtada yer alan son istihbarat servisi olan DST'nin görevi ise Fransa'yı göçten korumakta ve siyasi polis görevi görmektedir. (Dünya Bülteni- 2019) DST, Fransız dostu yöneticileri koruyan polislerle işbirliği yaparak, Fransız dostu liderleri her türlü suikast ve darbe girişiminden korumaktadır (Aydın,2022:101-102).

Fransız İstihbarat Servislerinin Afrika'daki etkilerine örnek vermek gerekirse 1990 yılında Çad'da gerçekleşen darbeyi gösterebiliriz. 1990'da François Mitterrand, Çad lideri Hissene Habre'yi devirip yerine İdris Deby'i "atamaya" karar verdiğinde Fransız istihbaratı hemen harekete geçmiştir. Fransa bu atamaya karşı yönetimi devirmek için bir darbe yapmıştır. Darbenin başında yıllarca ülkeyi gizlice yönetecek olan Fransız istihbaratçı Paul Fontbonne vardır. Yine aynı şekilde Nijer Devlet Başkanı Hamani Diori ülkesinde çıkan uranyumu Fransa'dan başka ülkelere satmak istemiştir. Fransa kendisinden başka ülkelere uranyum satılmasını engellemek için Diori'ye karşı darbe gerçekleştirmiş ve iktidardan kendisini indirmiştir. Yazar Antonie Glaser ise Fransa'nın Afrika'daki yönetimde söz sahibi olduğunu şöyle ifade etmektedir. Glaser, Fransız büyükelçilerin büyük çoğunluğunun eski istihbarat elemanı olduklarını, istihbarat geçmişi olmayanların da askeri eğitilmiş kişilerden seçildiklerini ifade etmiştir (Aydın,2022:91).

Fransızlar Afrika'ya en son darbesini ise ekonomi alanında yaptığı revizyonla indirmiştir. Fransızlar yıllardır sömürgesi altında olan ülkelerin önce rezervlerini kontrol altına almış sonra da para birimini değiştirerek bağımlı hale gelmiştir. Fransız destekli sivil toplum kuruluşları bütün dünyada nükleer santrallerin ne kadar kötü ve zararlı olduğunu savunup protestolar düzenlerken kendi ülkesinde bu tam tersi bir politika izlemiştir. Fransa'da toplam 59 nükleer santral bulunmaktadır. Nükleer santral için gerekli uranyumu ise sömürgesi altında bulundurduğu Nijer, Namibya ve Mali gibi ülkelerden temin etmektedir. Bir yandan ülkesinin menfaatleri doğrultusunda bu madenleri temin ederken de bir yandan da Togo ve Gabon'da, ömür boyu iktidarda kalan Gnassingbé Eyadéma ve Omar Bongo gibi liderler ile stratejik öncelikli kaynaklara da sınırsız erişim hakkı tanınmasını sağlamıştır (Efe,2020).

Fransızların Afrika kıtasının ekonomisini kontrol altına alırken uyguladığı en son politika ise para birimini kendilerine bağlamış olmasıdır. Fransızlar 1945 yılından beri Afrika kıtasında kendi ülkelerinde tedavülde kalkan Fransız Sömürgeleri Frankı (CFA)'nı kullanmaktadır. Bu Franklar Fransa'nın Lion şehri yakınlarında basılmaktadır. Fransa kıtanın ekonomisini daha yakından

takip edebilmek için, “Institut d’Émission des Départements d’Outre-Mer, Institut d’Émission d’Outre-Mer, Banque Centrale des États de l’Afrique de l’Ouest, Banque des États de l’Afrique Centrale” gibi Afrika için ayrı, Pasifikler için ayrı merkez bankaları kurmuştur. Kurdukları bu merkez bankaları sayesinde Afrika ekonomisini kendi çıkarları doğrultusunda daha rahat yönlendirmiştir. (Efe: 2020) Bu para yönetimini yaparken Afrika kıtasının değerlerine yer vererek sanki onların menfaati uğruna çalışıyormuş izlenimi vermeyi de unutmamıştır. Afrika ülkeleri için basılan Frankların üzerinde her ülkeye uygun Afrikalı figürler yer almış böylece onların değerlerinin korunduğu izlenimini yaratmaya çalışmıştır.

Fransa her ne kadar Afrika kıtasında bu izlenimi benimsetmiş olsa da döviz rezervlerini Fransa Finans Kontrol Bankasına bağlayarak kendi kontrolü altına almıştır. Döviz rezervlerinin en az yüzde 85’ini de kendi kontrolü altında tutan Fransa, aktarılan bu rezervleri Fransa Merkez Bankasındaki bir hesapta tutmaktadır. Fransızlar kendi hesaplarına aktarılan bu dövizlerin sadece yüzde 15’ini kullanmaları için sömürgelerine izin vermektedir. Sadece sınırlı erişim hakkı koymakla kalmayan Fransa, Fransafrika ülkelerinin para arzını, mali yapısını, banka aktivitelerini, bütçelerini ve ekonomi politikalarını kontrol etmeyi başarmıştır. Bu kontrol sistemi Afrika ülkelerine değil, Fransa’ya çok büyük oranda kazanç sağlamıştır. Fransa, Afrika ülkelerinin parasını Paris borsasında %0.72 faiz oranıyla günlük işletmiş ve kârı kamu harcamaları için kullanarak çok büyük kazançlar elde etmiştir. Afrika ülkeleri kendi döviz rezervlerini Fransız Merkez Bankasından faiz sistemi ile borç şeklinde alabilmiş ve borç tutarının % 20’yi geçmesine izin verilmemiştir (Aydoğan,2021:123).

1999 yılında AB’nin Euro’yu dünya piyasasına tanıtmalarıyla CFA Euro’ya sabitlenmiş ve sömürü faaliyetlerinin kar oranını daha da arttırmıştır. Euro ne kadar artarsa artsın CFA, gerektiğinde ayarlanabilir sabit paritede tutulduğu için Fransız şirketleri kur değişikliklerinden etkilenmemiştir. Fransız mallarını CFA bölgesi ülkelerine daha düşük maliyetle ihraç etmiş ve düşük fiyatlı hammadde kaynaklarına ulaşarak ticaretten elde ettikleri kârı da serbest transfer ilkesi gereği kıta dışına rahatça aktarabilmiştir. Fransa, Afrika’da uyguladığı CFA sistemi sayesinde IMF’nin Ekim 2022’de açıkladığı ve güncellenmiş verilerin yer aldığı Dünya Ekonomik Görünüm raporuna göre ilk 10 ülke arasında 7. sırada yer alırken, Avrupa Birliği’nin Almanya’dan sonra en büyük ikinci ekonomisine sahip olmuştur. Fransa yıllardır Afrika’da yürüttüğü CFA sistemi sayesinde hem hazinesinde her daim para tutmuş hem de her yıl artan rezervleri dünya ekonomisinde söz sahibi olmuştur (Euronews,2022).

1990'lerden sonra Afrika'dan gelecek kârı daha da büyötmek isteyen Fransa ekonomi politikasında uluslararası örgötlere de yer vermeye başlamıştır. Bu politika kapsamında IMF ve Dünya Bankası'nı Afrika ölkelerinin ekonomik muhatapı haline getirmiştir. Ancak bu politika da Afrika üzerinde Fransa'nın etkisini azaltmaya yetmemiştir. Çünkü Fransa kendi ekonomisindeki yükü kaldırmak amacıyla kredi ve borç alanlarında, IMF ve Dünya Bankası'nı öncelikli hale getirmiştir. 1990'larda dünyanın pek çok yerinde yaşanan liberalleşme furiasının kıtaya yansmasıyla IMF'nin verdiği karar doğrultusunda Fransa CFA sisteminde düzenlemeye gitmiştir. Ancak devalüasyonla birlikte CFA frangının değerinin %50'ye düşmesi sonucunda ölkede şok etkisi yaşanmıştır. Çünkü zaten zayıf olan Afrika ekonomisi daha da zayıf hale gelmiş ve bir gecede bir bireyin cebindeki 1000 CFA frangı, 500 CFA frangı alım gücüne eşit olmuştur. Bu durumdan en çok köylölöler, kent çalışanları, zanaatkarlar ve küçük esnaf etkilenmiştir (Aydoğan,2021:124-125).

Fransa devalüasyon sonrası iyi polisi oynamaya çalışarak kıta ölkelerini, bölgeselleşme vurgusu ile ekonomik birlik kurma fikrine teşvik etmeye çalışmıştır. Ocak 1994'te bu fikri başarıya ulaşmış ve Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gine-Bissau, Mali, Nijer, Senegal ve Togo tarafından ekonomik kalkınma sağlamak amacıyla Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliğı (BAEPB) kurulmuştur. Birlik kuruluş esası olarak her ne kadar kalkınma politikalarını uygulamaya çalışsa da CFA sistemi oldukça bunun gerçekleşmeyeceğinin farkındadır. (Yıldırım, 2018:144)

Kıta, Uluslararası Para Fonu-IMF ve Dünya Bankası-WB gibi başlıca küresel ekonomik aktörler tarafından iyimser bir hava üzerinden yükseliş geçecek potansiyele sahip bir yeni aktör olarak sunulmaktadır. Bir milyarı geçen nüfusuyla dünya nüfusunun %15'ini oluşturan kıtada 2002-2008 yılları arasında Gayri Safi Milli Hâsıla-GSMH'nin yaklaşık yüzde 5,6 oranında arttığı düşünölürse Asya'dan sonra en fazla büyüyen kıta olduklarını söyleyebiliriz. Ancak Afrika ölkeleri Fransızların ölkelerinde yaptıkları sömürölöleri engelleyemedikleri için bu büyüme kıtanın gelişmesinden çok Fransızların ekonomisine yaramıştır.

GZT youtube kanalında yayınlanan 10/ON adlı programda GZT'nin Afrika editörü Mamadou Abdoul bu süreci şekilde açıklamıştır. Mamadou, "Fransa'nın CFA sistemiyle haraca bağlamıştır. Fransa, Afrikalıların satın alma gücünü Paris'te belirlemekten hoşlanmaktadır. Bu sistemin devamı için de her şeyi yapmaktadır. Afrika ölkelerinin bağımsızlıklarının kazanmasından itibaren 60 yıl geçmiş olsa da 14 Afrika ölkede Fransa'ya koloni vergisi adı altında yüklö miktarda vergi ödemeye devam etmektedir. Bu da sömürgeciliklerinin devam ettiklerinin en büyük göstergesidir. Fransa'ya ödeme yaptıktan sonra %15 ile ekonomilerini yönetmeye çalışan Afrika ölkeleri ma-

alesef başarılı olamıyorlar. Bu sürece karşı çıkmaya çalışan Afrikalı gerçek liderleri ise ya infaz edilmekte ya da darbelerle görevlerden alınmaktadır. Togo, Fransa'ya karşı başkaldırmanın en net örneğidir. Togo'nun önde gelen eski başkanı Sylvanus Olympio tüm tehditlere rağmen başkaldırmıştır. Ancak Fransa tarafından 612 dolarlık bedel karşılığında tutulan kiralık katil tarafından öldürülmüştür. Fransa, Orta Afrika'nın yeraltı kaynaklarını kendi için ayrılmış bir alan haline getirmiştir. Diğer devletlerin burada talep edemeyeceklerini net bir şekilde ifade etmiş ve Orta Afrika ülkelerinin yeraltı kaynaklarını fazladan elde etmesi durumunda yarısını da Fransa'ya bırakacaklarını belirtmiştir. Fransa eğer ben ilgilenmiyorum derse Afrika ülkeleri kendilerine işbirliği yapacakları farklı ülkeler arayabilmektedir." şeklinde ifade etmektedir (GZT:2022).

Sonuç olarak Fransa tarafından oluşturulan yapı Afrika kıtasında sömürge süresince kurduğu düzenin akabinde de sürdürülmesine imkân sağlamıştır. Fransa kurduğu sistem sayesinde soğuk savaş sonucunda Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasına rağmen kıtadaki pozisyonunu korumuş ve düşük fiyatlı hammadde kaynaklarına erişimini kalıcı hale getirmiştir. Buna karşı çıkmaya çalışan devlet adamlarını ortadan kaldırmış ya da darbeye hükümetten el çektirmiştir. Bu sayede de Afrika'da her geçen gün hegemonyasını daha da kuvvetlendirmiştir. Fransa hiçbir zaman kıtada uyguladığı sömürü politikasından pişmanlık duymamış ve yaptıklarından utanmamıştır. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un "Af dilemek zorunda değilim. Mevzu bu değil, bu ifade (af dilemek) tüm bağları koparır." ifadesi Afrika'da yapılan katliamlardan pişmanlık duymadıklarının en büyük göstergesi niteliğindedir.

Afrika ülkeleri Fransa'nın halen günümüzde de devam eden sömürgelerinden kurtulmak istiyorsa öncelikle ekonomilerini bağımsızlaştırmak zorundadır. Bunu da Türkiye gibi ekonomi alanında rahat işbirliği yapabilecekleri ülkelerle yapabilecektir. Çünkü Türkiye Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın dediği gibi her daim "Mazlumlara yardımda dünyada 1 numaradır." Dünya, beşten büyüktür düsturuyla çıkılan bu yolda Türkiye her zaman mazlumun yanında olmuş ve olmaya da devam edecektir. Türkiye düşkünlerin, bir lokma ekmeğe muhtaç fakirlerin, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri emperyalistler tarafından sömürülen mazlum halkların imdadına her zaman yetişmiş ve yetişmeye de devam etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında yapılan ekonomi ve savunma alanında yapılacak işbirliği anlaşmaları Afrika kıtasındaki ülkelerin bağımsızlığını kazanması açısından önem arz etmektedir. Bunlar kadar bir diğer arz eden önem ise eğitim alanında atılacak adımlardır. Fransızların dayattıkları eğitim sisteminden bağımsız bir eğitim sistemi oluşturularak vatana, milletine bağlı liyakatli devlet adamlarının yetiştirilmesi gerekmektedir.

Çünkü Fransa karşısında sadece ekonomik ve askeri alanda kuvvetli olmak yetmeyecektir. Fransa karşısında kukla liderler yerine ülkesinin geleceğini düşünen gerçek liderlerin olması en kısa süre de Afrika'da Fransız etkisinin azalmasına neden olacaktır.

Kaynakça

Aydoğan, Sevim, (2021), **Afrika'da Büyük Güçlerin Varlığı: Fransa Ve Çin Örnekleri**, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Aydın, 1-325.

Karagül, Songül & Arslan, İbrahim, **Afrika'da Barış ve Güvenliğin İnşasında Kıtasal Yaklaşım: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, Güvenlik Stratejileri, Yıl:10, Sayı:19

Erol, Mehmet Seyfettin & Bingöl, Oktay, (2014). **Birinci Dünya Savaşı'nın Afrika'ya ve Sömürgeciliğe Etkileri**, Akademik Bakış, Cilt 7, Sayı 14,

Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (Afcfta) ve Türk Firmalarına Etkisi, (2021), Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu

Uygur, Erdoğan & Uygur, Fatma, (2013), **Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma** TSA / Yıl: 17 S: 3, 273

Yıldırım, Oğuz, (2018), **BATI AFRİKA EKONOMİK ve PARASAL BİRLİĞİ'NE ÜYE ÜLKELERİN EKONOMİK GELİŞMELERİ**, Vol.:1 Issue:1.

İnternet Kaynakçası

Afrika'nın parası nasıl çalınıyor? <https://www.youtube.com/watch?v=Rbv1xys3H4> , Erişim Tarihi: 1.07.2023.

Rusya: Fransa, Afrika kıtasındaki ülkelere sömürgeci geçmişle davranış sergiliyor, <https://www.indyturk.com/node/606081/d%C3%BCnya/rusya-fransa-afrika-k%C4%B1tas%C4%B1ndaki-%C3%BCIkelere-%C3%B6m%C3%BCrgeci-ge%C3%A7mi%C5%9Fiyle-davran%C4%B1%C5%9F-sergiliyor> , Erişim Tarihi: 01.07.2023

CFA: Fransa'nın Afrika'daki yeni sömürgecilik anlayışı, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/cfa-fransanın-afrikadaki-yeni-somurgecilik-anlayisi/1602137> , Erişim Tarihi: 01.07.2023.

Fransa'nın Kara Kıta'daki kirli izleri, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/fransanın-kara-kitadaki-kirli-izleri-618245.html> , Erişim Tarihi: 02.07.2023.

Fransa dünyayı nasıl sömürdü? <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2021/11/14/fransa-dunyayi-nasil-somurdu>, Erişim Tarihi: 03.07.2023.

Afrika'da Fransız sömürgeciliği, <https://www.indyrturk.com/node/392851/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/afrikada-frans%C4%B1z-s%C3%B6m%C3%BCrgecili%C4%9Fi>, Erişim Tarihi: 04.07.2023.

Afrika'da Fransa kâbusu- II: Yeni sömürgecilik, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/afrika-da-fransa-k%C3%A2busu-ii-yeni-somurgecilik/1726100>, Erişim Tarihi: 04.07.2023.

Değişen Dünyada Fransa'nın Değişmeyen İmparatorluk Hayali, <https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/degisen-dunyada-fransanin-degismeyen-impatorluk-hayali-kose-yazisi-17465>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

Le Pen'den 'Fransız sömürgeciliğini' savunan sözler, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/le-penden-fransiz-somurgeciligini-savunan-sozler/800585>, Erişim Tarihi: 06.07.2023.

"Sömürgecilik için Cezayir'den özür dilemek zorunda değilim", <https://www.youtube.com/watch?v=6zZz63sx530>, Erişim Tarihi: 06.07.2023.

Cumhurbaşkanı Erdoğan: Mazlumlara yardımda dünyada 1 numarayız, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-mazlumlara-yardimda-dunyada-1-numarayiz/2702550>, Erişim Tarihi: 07.07.2023.

IMF verileri güncellendi: Türkiye dünyanın kaçınıcı büyük ekonomisi? <https://tr.euronews.com/2022/11/22/imf-verileri-guncelledi-turkiye-2021-ve-2022de-dunyanin-en-buyuk-20-ekonomisi>, Erişim Tarihi: 08.07.2023.

Fransa'nın Afrika'da suikast karnesi: 22 devlet başkanı, <https://www.dunyabulteni.net/afrika/fransa-nin-afrika-da-suikast-karnesi-22-devlet-baskani-h442912.html>, Erişim Tarihi: 09.08.2023.

Fransa askeri varlığıyla Afrika'da nüfuzunu korumaya çalışıyor, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransa-askeri-varligiyla-afrikada-nufuzunu-korumaya-calisiyor/1542942>, Erişim Tarihi: 08.07.2023.

Fransa'nın Afrika'daki Yeni Askeri Stratejisi, <https://www.insamer.com/tr/fransanin-afrikadaki-yeni-askeri-stratejisi.html>, Erişim Tarihi: 08.07.2023.

Birinci Dünya Savaşı ve Afrika edebiyatı, <https://www.indyrturk.com/node/461151/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/birinci-d%C3%BCnya-sava%C5%9F%C4%B1-ve-afrika-edebiyat%C4%B1>, Erişim Tarihi: 09.07.2023.

Fransa'nın 70 bin askeri ile Afrika'da askeri faaliyetleri, <https://www.savunmasanayiidergilik.com/tr/HaberDergilik/Fransa-nin-70-bin-askeri-ile-Afrika-da-askeri-faaliyetleri> , 09.07.2023.

Afrika'da Fransız İstihbarat Düzeni veya Francafrique, <https://kriterdergi.com/dosya-turkiyede-ve-dunyada-istihbarat/afrikada-fransiz-istihbarat-duzeni-veya-francafrique> , Erişim Tarihi: 09.07.2023.

Fransızlar Cezayir'de Nazi SS'lerini kullanmışlar! <https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullah-muradoglu/fransizlar-cezayirde-nazi-sslerini-kullanmilar-30341> , Erişim Tarihi: 10.07.2023.

Cezayir'de istenmeyen Fransa'da unutilan topluluk: Harki, <https://afam.org.tr/cezayirde-istenmeyen-fransada-unutilan-topluluk-harki/> , Erişim Tarihi: 10.07.2023.

Fransa'nın Afrika'daki Sömürgeciliği Devam Ediyor, <https://kriterdergi.com/dis-politika/fransanın-afrikadaki-somurgeciligi-devam-ediyor> , Erişim Tarihi: 10.07.2023.

Fransa'nın Sömürü ve Soykırımlarla Dolu Tarihi! <https://www.akasyam.com/fransanın-somuru-ve-soykirimlarla-dolu-tarihi-176592/> , Erişim Tarihi: 11.07.2023.

Geçmişler Geleceğe Suyun Suya Benzemesinden Daha Çok Benzerler: Afrika Örneği

Oktay KİMYA*

Özet

Afrika kıtası bilindiği üzere yer altı varlıkları bakımından oldukça zengin bir envantere sahiptir. Ancak Afrika'nın zenginliği sadece yer altı kaynakları değildir. Yer üstü kaynakları bakımından da çok zengin bir kıtadır. Afrika, bunların yanı sıra gerek sahip olduğu kültürel çeşitlilik ve gerekse de insanlık tarihi için sahip olduğu derin tarihsel arka plan ile tarih boyunca insanlık gündeminde hep önemli bir yer tutmuştur. Ancak Afrika, sahip olduğu bu zenginlik ve çeşitliliğin aksine günümüzde, kökenini çok eskilerden alan ve oldukça karmaşık olan birçok sorunla cebelleşmektedir. Bu sorunlar o kadar karmaşık ve çeşitlidir ki neredeyse siyasal istikrarsızlıktan yoksulluğa, yoksulluktan eğitime ve eğitimden tarıma, Afrika'daki yaşamın her alanına sirayet etmiş vaziyettedir. Peki tüm bu sorunlar Afrika'nın tarihsel yazgısı mıdır? Tarihsel olarak bakıldığında ise orta çağ Kuzey Afrika'sının ekürilerine göre kesinlikle az gelişmiş bir bölge olmadığı dikkat çekmektedir. Nitekim Afrika tarihinin belleğini yokladığımızda Afrika toplumlarının ve ülkelerinin gelişimi önündeki bu sorunları ve yapıları bundan yaklaşık 700 yüzyıl önce ilk defa fark eden, analiz eden ve çözüm önerileri sunan düşünürün İbn Haldun olduğu görülmektedir. İbn Haldun Ortaçağ, Kuzey Afrika'sının iktisadi, toplumsal ve siyasal koşullarının bilimsel bir çözümlemesini yaptı ve daha sonra göreceğimiz gibi, bir takım temel tarihsel sorunları ortaya koydu. İbn Haldun güçlü olmayan devletlerin birçok farklı sosyal, siyasal ve ekonomik krizler doğuracağını belirtti ve Kuzey Afrika tarihini yüzyıllar boyunca kesintiye uğratan siyasal daha sonra iktisadi ve toplumsal başarısızlıklar dizgisini açıklığa kavuşturdu. Bu minvalde araştırmanın bağlamı, Afrika'nın bugün sahip olduğu güncel sorunlar ve İbn Haldun'un bu sorunlar karşısında sergilediği tarihsel tespitleri ve analizleri ile sınırlandırılmıştır.

"Geçmişler geleceğe suyun suya benzemesinden daha çok benzer" diyen İbn Haldun'un yüzyıllar önce tespit ettiği sorunlar halen güncel midir? Afrika'daki Sömürge olgusu, bugünkü azgelişmişlik durumunun ilk, zorunlu ve yeterli tarihsel nedeni midir? Afrika'nın sahip olduğu toplumsal yapıların bu sorunları tetiklemedeki rolleri nelerdir? Tarihsel perspektifle günümüz Afrika'sını nasıl tasavvur etmeli ve yeniden nasıl okumalıyız?

Anahtar Kelimeler: Afrika, İbni Haldun, Toplumsal yapılar, Asabiyet, Başarısız Devlet.

* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyaset Bilimi Yüksek Lisans, oktay.kimya@student.asbu.edu.tr , ORCID NO: 0009-0002-2858-3503.

The Past Is More Similar To The Future Than Water Is Like Water: The Case Of Africa

Abstract

As it is known, the African continent has a very rich inventory in terms of underground assets. However, the wealth of Africa is not only underground resources. It is also a very rich continent in terms of surface resources. In addition to these, Africa has always held an important place in the agenda of humanity throughout history, with its cultural diversity and deep historical background for the history of humanity. However, contrary to this richness and diversity, Africa is currently struggling with many complex problems that have their origins in ancient times. These problems are so complex and diverse that they have spread to almost every aspect of life in Africa, from political instability to poverty, from poverty to education and from education to agriculture. So, are all these problems the historical destiny of Africa? When viewed historically, it is noteworthy that medieval North Africa was definitely not an underdeveloped region compared to its contemporaries. . As a matter of fact, when we examine the memory of African history, it is seen that Ibn Khaldun was the first to notice, analyze and propose solutions about these problems and structures in front of the development of African societies and countries about 700 centuries ago. Ibn Khaldun made a scientific analysis of the economic, social and political conditions of medieval North Africa and, as we shall see later, put forward a number of fundamental historical problems. Ibn Khaldun stated that underpowered states would cause many different social, political and economic crises. Ibn Khaldun elucidated the string of political later economic and social failures that had disrupted North African history for centuries. In this way, the context of the research is limited to the current problems Africa has today and the historical determinations and analyzes of Ibn Khaldun in the face of these problems.

Are the problems identified centuries ago by Ibn Khaldun, who said, "The past is more like the future than water resembles water," still current? Is the colonial phenomenon in Africa the first, necessary and sufficient historical cause of the present underdevelopment? What are the roles of the social structures of Africa in triggering these problems? How should we envision and re-read today's Africa from a historical perspective?

Keywords: Africa, Ibn Khaldun, Social Structures, Group Feeling, Fail State.

Giriş

Afrika kıtası bilindiği üzere yer altı varlıkları bakımından oldukça zengin bir envantere sahiptir. Ancak Afrika'nın zenginliği sadece yer altı kaynakları değildir. Yer üstü kaynakları bakımından da çok zengin bir kıtadır. Binlerce farklı dilin konuşulduğu ve binlerce farklı kültürün yaşandığı Afrika kelimesinin tam anlamıyla kozmopolit bir kıtadır. Yapılan araştırmalara göre Afrika kıtasında yer alan doğal kaynakların çoğu dünya ortalamasında en üst seviyelerde ve yer altı su kaynakları yer üstü su kaynaklarının yaklaşık 100 katı civarındadır (M. İrfan Yeşilçınar, 2019). Bu zenginliklerin yanı sıra gerek sahip olduğu kültürel çeşitlilik ve gerekse de insanlık tarihi için sahip olduğu derin tarihsel arka plan ile tarih boyunca insanlık gündeminde hep önemli bir yer tutmuştur. Bilim, insanlığın ilk defa Afrika da ortaya çıktığını ve yer yüzünün diğer kara parçalarına oradan yayıldığını iddia etmektedir. Afrika sahip olduğu bu zenginliklerle belleğimizde ve gündemimizde önemli bir yer tutmaktadır. Kendisine bitişik kabul edilen adalar ile birlikte 30,8 milyon km² lik alanı ile dünya yüz ölçümünün % 6'sını ve dünya üzerindeki toprakların % 24,4' ünü kapsayan, 1 milyar insan ile dünya nüfusunun %15' ini bünyesinde barındıran, yüz ölçümüyle Avrupa Birliği'nden yedi, ABD'den üç kat daha büyüklüğündedir (M. İrfan Yeşilçınar, 2019). Afrika sahip olduğu tüm bu özellikleri ve güzellikleriyle tam olarak 'azametli ancak bahtsız bir kıta' tanımına uymaktadır.

Günümüz Afrika'sını tasavvur ettiğimizde tüm bu doğal zenginliklerin aksine, Afrika sürekli yoksulluğu, fakirliği, iç savaşı ve siyasal istikrarsızlığı çağrıştırmaktadır. Afrika'yı bir bütün olarak ele alıp incelediğimizde ise de karşımıza sürekli zengin Afrika ancak yoksul Afrikalılar çıkmaktadır. Bu çelişkinin temel sebebi nedir? Bölge zengin olmasına rağmen insanlar neden çok yoksuldur? Sorusu sorulduğunda ise, cevabı bizi çok daha kadim ve ontolojik bir sorunsala götürmektedir. Aslında Afrika'nın temel bahtsızlığı burada yatmaktadır. Bu zenginliklerin ve güzelliklerin aksine Afrika'yı bahtsız yapan başka bir etken ise, sömürgeciliğin ve kapitalizmin kara tarihinin de önemli noktalarını oluşturmasıdır. Günümüz Afrika'sında yaşanan toplumsal ve siyasi birçok sorunun temelinde sömürgeciliğin yattığı genel olarak kabul görmektedir. Yaşanan bu sorunların sürdürülebilir bir şekilde çözülmesinin önündeki en büyük engellerden birisi de Afrika'da bulunan zayıf veya başarısız devletlerin kurumsallaşma süreçlerini tamamlayamamış olmasıdır (Mızrak, 2022).

Reform ve Rönesans dönemlerinde bilim ve teknik alanlarındaki ilerlemeler yüksek bir ivme kazanmıştır. Bütün bunlar Avrupalıları, dünyanın çevresinin dolaşabileceğine inandırmış ve Osmanlı'nın denetimi olmadan Uzak Doğu'ya ulaşmak için yeni yollar aramaya teşvik etmiştir. Böylece Ümit

Burnu dolaşarak hem yeni yollar bulunmuş hem Keşifler Çağı başlamış ve yeni kıtalar keşfedilmiş hem de kolonizasyon ve sömürgecilik başlamıştır (Tanrikulu, 2017). Afrika'yı keşfettikleri yeni yollarla daha yakından tanıma fırsatına erişen başını İngiltere, Fransa ve Portekiz'in çektiği hayati ve hadisiati sömürge ve pragmatizm mantığıyla okuyan batının emperyalist ülkeleri Afrika kıtasının içlerine kadar işleyen adeta Afrika'nın kılcal damarlarına kadar nüfuz edecek olan koloni sistemlerinin temellerini attılar. Sömürgecilik Afrika da o kadar hızlı ilerledi ki, 1876 yılına kadar ancak %10 işgal edilmiş olan Afrika'nın, tarihler 1890 gösterdiğin de kolonileştirilmemiş, işgal edilmemiş kısmı sadece %10'du, yaklaşık 14 yıl içerisinde Afrika'nın %80 işgal edilmişti.

Peki sömürgecilik neden Afrika da bu kadar hızlı yayıldı? Sorusu sorulduğunda ise tekrardan yukarıda ifade edilen çalışmamızın sonraki kısmında açıklığa kavuşturacağımız en kadim ve en temel sorunsala Afrika'nın kara kaderine bizi götürmektedir. Sömürgecilik Afrika'dan çekildikten sonra o kadar temel sorunlar bıraktı ki, üzerinden yıllar geçmesine rağmen halen çözülememiştir. Bu sorunların en önemlilerinden biri nitekim sınır sorunudur. Bir diğer deyişle Afrikalı uluslar siyasi ve sosyolojik olarak doğalarına aykırı bir şekilde çizilen sömürge mirası sınırlar içerisinde devletlerini kurmuş ve bu durum en başından hem sınırları içerisinde hem de kendi aralarında huzursuzluğun ve çatışmanın tohumlarını ekmiştir (Mızrak, 2022). Sınırların belirlenmesinde ülkelerin sosyal ve kültürel özellikleriyle coğrafi yapıları dikkate alınmadığından aynı kabileye ait insanlar farklı devlet sınırları içerisinde kalmıştır. Aynı kabileye ait olan insanların farklı devletlerin sınırlarında kalmanın da ötesinde biliçli bir şekilde düşman kabilelere ait topluluklar ise aynı devlet sınırları içerisinde bırakılmış ve bu gruplar içerisinde de sürekli daha zayıf olan iktidarı ele geçiremeyen grup ciddi anlamda desteklenmiş ve silahlandırılmıştır, bu politikayla ülke içerisinde iç çatışma, etnik çatışma ve siyasi istikrarsızlığa zemin hazırlanmıştır. Nitekim yukarıda zikredilen politika böl ve yönet (divide and rule) Batı'nın en kadim politikalarından biridir ve Afrika'nın birçok ülkesinde halen bu politikaya devam edilmektedir.

Bugün hemen hemen Afrika'nın her ülkesinde aynı olan bu sorunlar şu başlıklarla izah edilebilir; Sınır sorunları, su sorunları, beslenme sorunları, ekonomik istikrarsızlık, siyasi istikrarsızlık, yolsuzluk, kıtasal göç hareketleri, yüksek suç oranları, etnik çatışmalar ve kabileler arası mücadelelerdir. Peki tüm bu sorunlar Afrika'nın tarihsel yazgısı mıdır? 14. yüzyıl Kuzey Afrika'sı kesinlikle az gelişmiş bir bölge olarak kabul edilemez. Az gelişmişlik bazılarının düşündüğü gibi hemen hemen ezeli bir durum değil az çok yeni bir olgudur (Lacoste, 2012). Temelde tüm dünyanın yüzyıllardır Afrika'nın geleneksel durumu diye bildiği durum ile az gelişmişliğin bugünkü duru-

mu, önceki durumun özelliklerinden bir bölümünü almıştır, bugün yepyeni bir birleşim içinde bütünleşmiştir (Lacoste, 2012). Birçok farklı devlete ve imparatorluğa tanıklık eden Kuzey Afrika oldukça zengin ve gelişmiş bir bölgeydi. Sömürge öncesine bakıldığında Afrika'daki ulusların diğer devletlerle ilişki kurma ve topraklarını yönetme kabiliyetine sahip olduğu görülmektedir. Örneğin 11. yüzyılda bir kral tarafından yönetilen Gana'nın günümüze benzer şekilde ordusu, adalet sistemi ve bürokratik yönetimi bulunmuş, özellikle Arap ve Kuzey Afrikalı devlet yöneticileri ve ticaret erbabıyla ilişki kurabilmiştir. Yine Mansa Musa tarafından 1240 yılında kurulan Mali imparatorluğu, sadece sahip olduğu istikrar ve etkili yönetim şekliyle değil, ticaret zengini bir ülke olmasıyla da bölgede önemli bir güç haline gelebilmeyi başarabilmiştir (Mızrak, 2022). Afrika'da siyasal istikrarın sağlandığı bu dönemlerde Mali imparatorluğu (1230-1670) ve Gana İmparatorluğu (300-1200) gibi imparatorlukların yanı sıra Meriniler, Muvahhitler ve Murabıtlar gibi birçok önemli devletler kurulduğu görülmektedir. Örneğin Kuzey Afrika'da kurulan büyük devletlerden biri olan Muvahhidler, Kuzey Afrika ve Endülüs'te 524/1130- 668/1269 yılları arasında hüküm sürmüştür. Yıkılma sürecine girdiğinde, bu bölgedeki Hafsî, Merînî ve Abdülvâdî gibi kabileler devletin yönetimini ele geçirmeye teşebbüs etmişlerdir. Ancak Muvahhidler Devleti'nin yıkılışının ardından bu kabilelerin kurduğu devletler Kuzey Afrika'nın tamamına hâkim olamamıştır. Buna rağmen Muvahhidler Devleti'nin mirasçısı olmak isteyen bu devletler bazen savaş bazen de sulh ile birbirlerine kısmî üstünlük sağlamışlardır ve bu kabileler arasındaki mücadele yüzyıllar boyunca devam etmiştir (Arı, XIII.-XV. Asırlar Arasında Kuzey Afrika Hanedanlarında Siyasî Evlilikler (Hafsî – Merînî - Abdülvâdî [Zeyyânî] Devletleri) , 2022).

Sömürge öncesi dönemin Afrika'sı incelendiğinde aslında bölgede birçok farklı devletin kurulduğu dikkat çekmektedir ve bu devletler birçok farklı açıdan oldukça gelişmiş devletlerdi. İbn Haldun'un mukaddime isimli eserinde anlattığı 1354'lü yıllarının Merini başkenti bu gelişmişliği özetlemektedir. İbn Haldun şöyle yazar: *"Herkes büyük konutlar inşa etmeye, taştan ya da mermerden saraylar çıkmaya, bunları fayans ya da arabesklelerle süslemeye koyuldu. İpek giysilere, güzel atlara, seçkin yemeklere, altın ve gümüş takılara büyük bir eğilim doğdu. Refah, bolluk, rahatlık ve gösteriş her yana yayıldı"* (Haldun, 2018). İbn Haldun'un o dönem de bu sözlerle tasvir ettiği Merini devleti yani kuzey Afrika'nın sadece ticaret ve zenginlik açısından değil sanat ve estetik açıdan da oldukça geliştiği dikkat çekmektedir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere yoksulluk ve fakirliğin Afrika'nın kaderi olmadığı aslında belli dönemlerde birçok farklı açıdan oldukça güçlü devletlere tanıklık ettiği dikkat çekmektedir.

Geçmişler Geleceğe Suyun Suya Benzemesinden Daha Çok Benzerler

Söz konusu 21.yüzyıl Kuzey Afrika'sı olduğunda da elbette ki günümüz Afrika'sının mücadele ettiği sorunlar çok karmaşıktır çoğu sömürgeci egemenliğin ve kapitalist dünya düzeninin doğurduğu sonuçlardır. Ama sömürgeci egemenlik ve kapitalizm de Afrika'da yüzyıllardır sürmekte olan yapılar sayesinde zemin bulmuşlardır. Bu yapılar Afrika devletleri ve toplumları için o kadar deterministtir ki, bu yapıları anlamadan günümüz Afrika'sının kodlarını tasavvur etmek pek mümkün değildir. Nitekim Afrika tarihinin belleğini yokladığımızda Afrika toplumlarının ve ülkelerinin gelişimi önündeki bu sorunları ve yapıları bundan yaklaşık 700 yüzyıl önce ilk defa fark eden, analiz eden ve çözüm önerileri sunan düşünürün İbn Haldun olduğu görülmektedir.1332 yılları ile 1406 yılları arasında Kuzey Afrika da yaşayan, İbn Haldun katiplikten hacipliğe kadar dönemin bürokrasisinde birçok farklı kademelerde görev aldı. Bir yandan bürokrasinin zirvesinde olmasına rağmen diğer yandan da ilmi olarak birçok farklı çalışmalarda bulunan medreselerde ve üniversitelerde hocalık görevini yapan İbn Haldun dönemin hem siyasal hem de entelektüel birikimini içselleştirmeyi başardı. Afrika devletlerinin ve toplumlarının sahip olduğu başarısızlıklar dizgisi üzerine oldukça derin düşündü, bu tefekkürün ve tezekkürün sonucunda İbn Haldun 14. yüzyılda Ortaçağ, Kuzey Afrika'nın iktisadi, toplumsal ve siyasal koşullarının bilimsel bir çözümlemesini yaptı daha sonra göreceğimiz gibi, bir takım temel tarihsel sorunları ortaya koydu. İbn Haldun güçlü olmayan devletlerin birçok farklı sosyal, siyasal ve ekonomik krizler doğuracağını belirtti. Betimlediği toplumsal ve siyasal yapılar çok karmaşıktı; bu yapıların yavaş ilerleyen evrimi uzun bir tarihsel süreci belirlemiştir (Lacoste, 2012). Bu yapılar sömürgecilik ve kapitalizm ile de birleşerek tarihin seyri içerisinde adeta bir sorunlar yumağı inşa etti ve zaman ilerledikçe daha da büyüyen ve çeşitlenen bu sorunlar silsilesi Afrika yaşamının ve toplumunun her alanına sirayet etti. İbn Haldun'un yaşadığı dönemde Fas, Tunus ve Cezayir aynı devletin sınırları içerisindeydiler, kıyı kesimlerinde daha ziyade küçük devletler ya da Halduncu deyimle mülk olma aşamasındaki topluluklar vardı, bunlar genelde Meriniler ve onlara bağlı kabile kollarıydı hemen alt bölgelerde ise bugün hala orada bulunan Berberiler ve onların kolları olan kabiller vardı. Bu kabileler arasında ise kıyasıya bir iktidar mücadelesi vardı , 5 yıllığına , 10 yıllığına bir kabile güçlenir iktidarı ele alır daha sonra başka kabile güçlenir bu sefer kısa süreliğine o iktidarı ele alırdı. Örneğin İbn-i Humman ve Hamud'un, İbn Haldun döneminde birkaç kere sultan oldukları bilinmektedir. İbn Haldun'un yaşadığı dönemin Afikasında siyasal istikrarsızlık o kadar fazladır ki, kabileler arasındaki çatışmalar çok yoğun bir şekilde sürmekte ve İbn Haldun'a göre Asabiyet sahibi olanlar mülkü (devlet) ele geçirmektedirler. İbn Haldun'un düşünce sisteminde asabiyet olgusu top-

lumların bir devlet kurmasının itici gücüdür (Genç, 2015). Mülkü ele geçiren bu kabile zaman ilerledikçe asabiyetini kaybetmeye başlar zenginlik, bolluk ve refah yayıldıkça iktidardakiler ve bu kabilenin fertleri konfora dalarlar, sürekli teyakkuz (uyanık durma) olma durumundaki özelliklerini yitirirler, göbeklerini salarlar ve savaşçı özelliklerini yitirmeye başlarlar bununla eş zamanlı olarak asabiyet sahibi olan ve güçlenen bir kabile ansızın gelir ve gücü ele geçirir. İbn Haldun asabiyetin asıl gayesinin mülk olduğunu, mülkün asabiyetle birlikte meydana gelmesinin ihtiyari değil, zaruri olduğu ifade etmektedir (Dilber, 2020). Tarihin bu iktidar değişimi Kuzey Afrika'da o kadar hızlıdır ki, neredeyse hiçbir kabile iktidarda uzun süre kalamaz ki siyasal istikrarı sağlasın. Tarihler değişir, toplumlar değişir ancak hakikatler değişmez, İbni haldun'un yaşadığı dönemin üzerinden neredeyse 7 asır geçmiş olmasına rağmen, kendi döneminde tespit ettiği ve Kuzey Afrikanın en temel sorunu olarak tanımladığı, kabileler arası mücadele, siyasal istikrarsızlık ve iç çatışma bugün halen kanayan bir yaradır ve adeta günümüz Afrika'sının sahip olduğu birçok sorunun arka zeminini oluşturmaktadır. 21. yüzyıl Afrikasına kuş bakışı baktığımızda göze çarpan yüzlerce sorunun arkasında hepsini besleyen temel sorunun bu olduğu açıkça göze çarpmaktadır. Bugün Güney Sudanın en temel sorunu ne su sorunudur, ne eğitim sorudur ne de ekonomi sorunudur temel sorun bunların hepsine de zemin hazırlayan siyasal istikrarın olmasına imkan tanımayan kabileler arasındaki yoğun çatışmadır. Güney Sudan Bölgesel İşbirliği Bakanı Barnaba Benjamin hevesle "Kenya, Uganda, Ruanda ve Burundi'nin toplamından daha büyük. Harika bir toprak. Çok verimli. İyi yağış alıyor. Büyük tarımsal kaynaklar, madenler var. Petrolümüz ve pek çok diğer madenimiz var" diyor. Ancak bu zenginliklere rağmen Güney Sudan neden bu kadar yoksul? Güney Sudan zenginlik ifadesi olan sığır sürüleri konusunda yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle kabileler arası çatışmalarla darbe almıştır. Pibor'un kuzeyindeki Lol Nuer ve batısındaki Bor Dinka etnik gruplarıyla çatışmaların yoğun olduğu dönemde, çoğu kadın ve çocuk kasten öldürülmüş. son zamanlarda Güney Sudanda sığır sürüleri nedeniyle yaşanan kabileler arası savaşta yüzlerce kişinin öldüldüğü belirtildi. BM raporlarına göre sadece bu anlaşmazlıklar yüzünde 40 bin kişi göç etmek zorunda kaldı. Ayrıca BM raporlarına göre 22 yıl süren iç savaşın neticesinde 1.5 milyon kişi hayatını kaybetmiştir (BBC News, 2010). Bu örneklerden ve raporlardanda anlaşılacağı gibi aslında Güney Sudan'ın en büyük ve en temel sorunu kabileler arası çatışmanın tetiklediği iç savaş ve bunun sonucunda yaşanan siyasal istikrarsızlıktır. Afrika ülkelerinin sosyal dokularını incelediğimizde bu sorunun neredeyse bütün ülkeler için aynı olduğu hususu dikkat çekmektedir. Örneğin Libya'da durum pek Güney Sudan'dan farklı değildir. Libya nüfusunun neredeyse tamamı fertlerinin birbirlerine derin bağlarla bağlı olduğu büyük kabilelerden oluşmak-

tadır. Bu kabileler Libya'nın siyasal ve toplumsal yaşamında o kadar belirleyicidirler ki, Kaddafi'nin yıllarca iktidar da kalmasının ana dayanakları oldukları gibi Kaddafi'nin devrilmesinin temel kodları dahi bu kabilelerde saklıdır. Kaddafi, ordusunu genellikle Sirte, Beni Velid ve Tarhuna Kabile üyelerine teslim etmiş, ordu içerisindeki önemli kademelere güvendiği kabile üyelerini getirmiştir. Kaddafi'nin ülkedeki güç dengesini yıllar içinde değiştirmesi ise farklı kabileler arasında rahatsızlık yaratmıştır (Işık, 2020). Arap baharının yaşandığı süreç ve Kaddafi'nin devrilmesi üzerine inceleme ve okuma yapıldığı zaman Kaddafi'nin devrilmesinde bu kabilelerin rolleri direk göze çarpan bir husustur. Bu durumu fırsat bilen Batı en kadim politikası olan zayıfı güçlendir prensibiyle Libya'da Kaddafi yönetimine karşı başlatılan isyan hareketlerini ciddi manada desteklemiştir. Tüm Afrika'da olduğu gibi Libya'da da kabile faktörü siyaseten en etkili faktördür ve Libya tarihinin ve toplumunun oluşumunun ve şekillenmesinin temel kodları bu kabileler arası güç mücadelesinde saklıdır. Örneğin Libya'nın bağımsızlığı için mücadele eden Ömer Muhtar hareketinin başlarda kabileler tarafından desteklenmesiyle ciddi başarılar elde etmesine rağmen son raddede kabile liderlerinin İtalyanlarla anlaşmasının sonucunda hareket başarısız olmuş ve devamında Ömer Muhtar da yakalanarak idam edilmiştir. Kabileler arası mücadeleden ve istikrarsızlıktan dolayı ciddi sorunlar yaşayan bir başka Kuzey Afrika ülkesi ise Tunus'tur, diğer tüm Afrika ülkeleri gibi kabileler arası yoğun çatışmalar sürekli devam ettiği için siyasal istikrar sağlanamamaktadır. Kabile faktörü sadece kuzey Afrika da etkili değildir, diğer tüm Afrika ülkelerinde halen ciddi krizler doğurmaktadır. Örneğin Etiyopya devlet başkanı ülkenin en büyük kabilesine mensup ve kabilenin ciddi desteğinin bir sonucu olarak halen iktidardadır ya da Ruanda da Tutsi ve Hutu kabileleri arasında yaşanan çatışma soykırıma dönüşmüş ve sonuç olarak milyonlarca insan öldürülmüştür.

Sonuç

Azametli ancak bir o kadar da bahtsız bir kıta olan Afrika kıtası, Sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynakları ya da sahip olduğu genç nüfusu ve binlerce ayrı dil ve kültürüyle Afrika neden yoksul ve yoksun bir kıtadır? Üzerinden yaklaşık yedi asır geçmiş olmasına rağmen İbn Haldun'un "Geçmişler geleceğe suyun suya benzemesinden daha çok benzerler" tezini Afrika, kelimenin tam anlamıyla karşılamaktadır. Tarihler değişmiş toplumlar değişmiş ancak hakikatler değişmemiştir. Afrika'nın sahip olduğu ontolojik ve en kadim sorunu olan kabileler arası savaş ve mücadele Afrika için o kadar derin yaralar açmıştır ki, asırlar geçtikçe o yaralar halen derinleşmeye devam etmektedir. Günümüz Afrika'sının sorunları birbirine çok benzerdir ve

arka planını yokladığımızda İbn Haldun'un asırlar önce keşfettiği temel teze hiç şüphesiz bizi götürmektedir. Yukarıda delilleriyle birlikte zikrettiğimiz gibi Afrika tarihinin belleğini yokladığımızda açık bir vaziyette görmekteyiz ki, Afrika'daki kabileler arasında var olan savaş ve mücadele kıtayı o kadar yıpratmış ki, sömürge imparatorlukları Afrika'ya geldikleri zaman karşılığında neredeyse hiçbir güçlü devlet bulamadan hızlı bir şekilde ilerlediler ve koloniler kurmaya başladılar. Sömürgeciler kıtadan çekilirken de kabilelerin ve toplumların doğasını da dikkate alarak öyle sınırlar çizdiler ki aralarında kıyasıya mücadelenin ve düşmanlığın olduğu kabileleri aynı ülke sınırlarına hapsettiler, bazı yerlerde de aynı kabileyi farklı ülkelerin sınırlarında böldüler. Afrika için zaten kadim bir sorun olan kabileler arası mücadeleyi daha da tetikleyerek birçok ülkede iç savaşa, sınır savaşlarına ve soykırıma zemin hazırladılar. Afrika ülkelerinin gerek iç savaşlarından ve gerekse de aralarındaki sınır savaşlarından kaynaklı ciddi bir siyasal istikrarsızlık vuku buldu. Bu siyasal istikrarsızlık ekonomik istikrarsızlığı tetikleyerek beraberrinde, beslenme sorunları, yoksulluk ve kıtasal göç hareketlerini doğurdu. Afrika devletleri başta siyasal istikrarsızlık olmak üzere çok fazla sorun ile mücadele etmek zorunda kaldıkları için doğal olarak da ciddi bir gelişim kat edemediler. Bütün bu sorunlar ise bugün bizi Afrika'nın çelişkili yazgısına olan zengin Afrika ancak yoksul Afrikalılar hakikatine getirdi.

Kaynakça

- BBC News. (2010, 01 07). 07 06, 2023 tarihinde Bbc News Web Sitesi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/01/100107_sudancattle adresinden alındı
- Arı, E. K. (2022). XIII.-XV. Asırlar Arasında Kuzey Afrika Hanedanlarında Siyasî Evlilikler (Hafsî – Merînî - Abdülvâdî [Zeyyânî] Devletleri) . *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi*, 206-226.
- Dilber, Ş. A. (2020). *İbn Haldun'un devlet ve siyaset teorisi*. Kütahya : Kütahya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Genç, S. Y. (2015). İbni Haldun'un Devlet Anlayışı Çerçevesinde "Refah Devleti" Ve "İktisadi Kalkınma" Düşüncesi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 141-169.
- Haldun, İ. (2018). *Mukaddime*. (S. Uludağ, Çev.) istanbul: Dergah.
- Işık, M. (2020, 08 16). *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. 07 05, 2023 tarihinde Stratejik Düşünce Enstitüsü Web Sitesi: <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/libyada-kabileler-ve-gucler-kose-yazisi-17994> adresinden alındı

- Lacoste, Y. (2012). *İbni Haldun Tarih Biliminin Doğuşu* . (M. Sert, Çev.) İtambul: Ayrıntı .
- M. İrfan Yeşilçınar, H. Y. (2019). Afrika da yaşanan sıkıntılarda beşerin bulaşıkelinin izleri. *katre*, 217-236.
- Mızrak, B. (2022). Afrika'daki devletleşme süreçlerinde yaşanan sorunlar: Sömürge öncesi ve sonrası döneme dair bir değerlendirme . *Bölge çalışmaları dergisi*, 50-77.
- Tanrikulu, M. (2017). Batılı devletlerin ve türklerin Afrika'ya yaklaşım farklılıkları: Haritalarda Afrika ve kolonial kartografya. *Akademik Bakış Dergisi*, 248-266.
- Paşa, Ziya (2012). *Endülüs Tarihi*. İstanbul: Mostar.
- Hassan, F. (yok). *Ibn Khaldun and Jane Addams: The Real Father of Sociology and the Mother of Social Works*. Faculty of Business Management Universiti Teknologi Mara, Malaysia.
- Kayapınar, A. (2006). *Ibn Haldûn'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım*. *İslami Araştırm Dergisi*.83-114.

Rwandan Genocide From A Constructivist Perspective And Rwanda's Redevelopment Process From A Feminist Perspective

Ömer Cihan ŞAN*

Abstract

From past to present, international relations have regional events with different dynamics. For example, while the Second World War broke out as a result of the colonial activities of the states in Europe, the problem of the people living in Africa was not to be treated as slaves. Likewise, while the world is witnessing the rise of the United States, which is far from war, in the Americas in terms of military, social and welfare; In Africa, where political instability is perceived as almost normal and current theories cannot explain this instability, it has witnessed events in which societies could not even adequate their humanitarian needs as a result of underdevelopment. In general terms, it is possible to say that the events in Africa show complex characteristics. Because the identity structure of Africa is much more divided compared to the current understanding of world and culture, and it does not contain many elements in terms of common ground. The article is important in terms of explaining the dynamics of the Rwandan Genocide as an identity in a constructivist approach and how women were influential in the post-genocide recovery process from a feminist perspective. In this direction, the article will examine the concept of identity from a constructivist perspective through the case study of the Rwandan Genocide, and the phenomenon of gender from a feminist perspective, using the role of women in the redevelopment process of Rwanda. The epistemological background of this article consists of academic articles written by experts in the field, news that have an important place in the world public opinion, and statistics provided by the states.

Keywords: Rwanda Genocide, Constructivism, Re-development of Rwanda, Feminism, Gender.

* Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik (İng.), omer.cihan.san@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2415-1394>

Yapılandırmacı Bir Perspektiften Ruanda Soykırımı ve Feminist Bir Perspektiften Ruanda'nın Yeniden Gelişim Süreci

Özet

Geçmişten günümüze uluslararası ilişkiler farklı dinamiklere sahip bölgesel olaylara sahiptir. Örneğin Avrupa'daki devletlerin sömürgecilik faaliyetleri sonucunda 2. Dünya Savaşı patlak verirken, Afrika'da yaşayan insanların sorunu köle muamelesi görmemektir. Keza Dünya, savaştan uzak olan Amerika Birleşik Devletleri'nin Amerika kıtasında askeri, sosyal ve refah açısından yükselişine tanık olurken; siyasi istikrarsızlığın neredeyse normal olarak algılandığı ve mevcut teorilerin bu istikrarsızlığı açıklayamadığı Afrika'da geri kalmışlığın bir sonucu olarak toplumların, insani ihtiyaçlarını dahi karşılayamadığı olaylara tanık olmuştur. Genel hatlarıyla Afrika'daki olayların karmaşık özellikler gösterdiğini söylemek mümkündür. Çünkü Afrika'nın kimlik yapısı, mevcut dünya ve kültür anlayışına göre çok daha bölünmüş vaziyettedir ve ortak payda açısından da pek çok unsuru bünyesinde barındırmamaktadır. Makale, inşacı anlayışta bir kimlik olarak Ruanda Soykırımı'nın dinamiklerini ve soykırım sonrası toparlanma sürecinde kadınların nasıl etkili olduğunu feminist bir bakış açısıyla anlatması açısından önemlidir. Bu doğrultuda makale, Ruanda Soykırımı vaka çalışması üzerinden kimlik kavramını konstrüktivist bir bakış açısıyla, toplumsal cinsiyet olgusunu ise feminist bir bakış açısıyla Ruanda'nın yeniden kalkınma sürecinde kadının rolünü kullanarak inceleyecektir. Bu makalenin epistemolojik arka planını, alanında uzman kişiler tarafından yazılan akademik makaleler, dünya kamuoyunda önemli yeri olan haberler ve devletlerin sağladığı istatistikler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ruanda Soykırımı, Konstrüktivizm, Ruanda'nın Yeniden İnşası, Feminizm, Toplumsal Cinsiyet.

1. Introduction

From past to present, international relations have regional events with different dynamics. For example, while the Second World War broke out as a result of the colonial activities of the states in Europe, the problem of the people living in Africa was not to be treated as slaves. Likewise, while the world is witnessing the rise of the United States, which is far from war, in the Americas in terms of military, social and welfare; In Africa, where political instability is perceived as almost normal and current theories cannot explain this instability, it has witnessed events in which societies could not even adequate their humanitarian needs as a result of underdevelopment. In general terms, it is possible to say that the events in Africa show complex characteristics. Because the identity structure of Africa is much more divided compared to the current understanding of world and culture, and it does not contain many elements in terms of common ground. The article is important in terms of explaining the dynamics of the Rwandan Genocide as an identity in a constructivist approach and how women were influential in the post-genocide recovery process from a feminist perspective. In this direction, the article will examine the concept of identity from a constructivist perspective through the case study of the Rwandan Genocide, and the phenomenon of gender from a feminist perspective, using the role of women in the redevelopment process of Rwanda. The epistemological background of this article consists of academic articles written by experts in the field, news that have an important place in the world public opinion, and statistics provided by the states.

2. The Rwandan Genocide From A Constructivist Perspective

a. Constructivism Theory and Basic Principles

Constructivism emerged as an alternative theory in terms of explaining the events that have happened or are likely to happen to the discipline of international relations, with the emphasis that the 1990s attributed to the new problem sources such as identity, social norms, language and culture; and it among influential theories such as realism and liberalism, which are called mainstream theories (Kubalkova, 2001a:3, as cited in Karakoç, 2013: 132). The most vital emphasis of constructivism in theories is that the state is a social structure, while international relations is a social field; and in addition, it draws attention to the political side of international rules, norms and institutions (Küçük, 2009: 776). In addition to these situations, the example of Wendt's social construction of reality that the 500 British nuclear weapons are less of a threat to the United States than the 5 North Korean nuclear

weapons is actually who owns the nuclear weapons rather than what they are; and the interactions of those who have or do not have similarity and differences in cultural/racial/lingual affect the perception of threat (Wendt, 1995 as cited in Theys, 2017: 36).

b. Historical and Social Context Of The Rwandan Genocide

Before talking about the genocide that took place in Rwanda, it is necessary to give information about the identities living in the country. There are three main different groups in the country. The first of these groups is the Hutus, which makes up 84% of the country's population, followed by the Tutsis, which has 15%, and finally, the Twas, which is 1% (İNSAMER as cited in Baygöl, 2021: 309). At first glance, the cause of the events taking place in the country may seem like a simple and possible attempt to gain racial dominance, but the situation here was somewhat different. Economically wealthy status was of great importance in Rwanda since the early 1900s, for example, a wealthy Hutu could be accepted as a Tutsi in a society, or an impoverished Tutsi could be treated as a Hutu, and further it would appear that the Twas did not have any rights (Rwanda the Truth as cited in Güzelipek, 2015: 191). As can be seen, an economic class distinction from the beginning of the 1900s dominated the society in general, and this caused the racial groups in the society to be perceived as social status. Rwanda, which was under the domination of the Germans before the First World War, was handed over to the Belgian colony after this war, and the Belgians gave the privileges of the administration in the country to the Tutsis, placing the dynamite of the social separation and the Tutsis had a voice in every aspect of the society (Düzler, 2020: 11-13 as cited in Saylan, 2021: 33). During this period, the Tutsis had the support of the Belgians in education, and in addition to this situation, the policy of sharpening the religious divisions between the Hutus and the Tutsis - who were subject to Catholic teachings - was followed; and as a result of this policy, the expression of ethnic and religious belief started to be written on identities (United Human Rights Council as cited in Güzelipek, 2015: 192). Belgium's policy of changing sides in the 1950s to prevent the Tutsis, who had group consciousness and had high educational qualifications, can be considered as the main reason for the genocide and civil war that would occur approximately 40 years later (Türkmen, 2008: 124-126 as cited in Baygöl, 2021: 311).

Until 1962, when Rwanda became independent, some unstable events occurred in the country. For example, as the Hutus demanded a share in the administration as a result of the Belgium policy of changing sides, the Tutsis responded more harshly to this demand than each time, and the Hutus

from time to time responded to these attacks in retaliation (Öztürk, 2011: 70). Parmehutu Party, who had a radical nationalist ideology, took over the country in 1961, this party pursued policies such as the removal of Tutsis from the administration and even their exclusion from society as a first action; in addition this behaviours, 20,000 - 100,000 Tutsis were killed by Hutus as an ethnic cleansing until 1994 and almost 160,000 Tutsis were migrated to Tanzania and Uganda (Sabah, "Ruanda Katliamının Perde Arkası", 2010 as cited in Güzelipek, 2015: 192).

As mentioned above, there was already an ethnically complex situation in the country until 1994. The fact that the region could not meet on a common ground during the colonial period and independence period also caused ethnic and religious differences to emerge as conflicts in a short time.

Finally, the dates showed April 6, 1994, and the plane of the Hutu-origin Rwandan President Habyarimana was shot down during the landing in the capital Kigali, and less than an hour after the incident, barricades were set up on the streets, identity checks began, and firstly moderate Hutus and then Tutsis began to be killed (Saylan, 2021: 35). Interhamwe militias formed by radical Hutus were killing Tutsis they saw as a witch hunt, but they started from educated and popular Tutsi first (Özsezer, 2018: 77-85 as cited in Baygül, 2021: 313). The Belgian soldiers in the region withdrew, the French intervened inadequately, and the genocide continued at full speed with the machetes and pointed sticks brought from China, and this process took about 100 days (Baygül, 2021: 314). The fact that the mass media used in the process was radio and the radio was used a lot increased the aggressive participation in the genocide, and according to official data, 800,000 people, and according to unofficial sources, 1,200,000 people lost their lives during these events (Düzler, 2020: 41-42). After the start of the Genocide, the Rwandan Patriotic Front (RPF) militia, mostly Tutsi, started from the east of the country and reached the capital, Kigali, and the genocide was stopped; and however, as a result of the RPF reaching the capital, some of the Hutus took refuge in neighboring countries in case of revenge possibility (Türkmen, 2008: 129-130 as cited in Baygül, 2021: 314).

c. Analysis Of The Constructivist Perspective On The Rwandan Genocide

Constructivism is the most appropriate theory to explain the Rwandan Genocide, given the above-mentioned historical background, because there are identities with differences that might qualify as ethnicity. While these identities have been living together for centuries in the geography, the destabilizing maneuver from the outside has brought these two structures

face to face. In this part of the article, in the explanation of the Genocide, "How did constructivism affect this event?" this will be explained.

In fact, at first glance, the event may be thought to be caused by occasional ethnic conflicts between the parties, but a different dynamic is needed to cause the events to escalate to this extent; because most of these two communities seem to have a common culture in many senses, including language, religion and traditions (Kustov, 2017: 660). In that case, it can be said that the main reason for the genocidal conflict between these two ethnicities is not race. Then it is necessary to look at how these two ethnicity terms are formed. The overall picture in Rwanda at the end of the nineteenth century; It is a centralized, hierarchical monarchy with class distinctions (Newbury, 1998: 10). According to Da Lacher and Kagame, since Hutu and Tutsis are mixed by marriage, it is not possible to talk about racial structures such as pure Hutu or pure Tutsi; and they argue that Hutu, Tutsi, and Twa represent only social class (Mutabazi, 2020) . In such a social classification, people engaged in animal husbandry are called Tutsi; people engaged in agricultural labor are called Hutu; and poor people are called Twa (Söylemez, 2018: 145). Considering the fact that the social classes mentioned above by "Güzelipek" can change according to wealth, it can be said that the origin of ethnicity in Rwanda is not only based on race but also socioeconomic structures. Up to this stage, it can be said that Marxist theory played a role rather than constructivist understanding in terms of identity/ethnicity.

Identity construction can be done by the leaders of the groups in which the society is located, or it can be shaped by external states (Barth, 1969; Brubaker and Cooper, 2000 as cited in Stewart, 2008). Such classifications may be political, such as the exclusion of Jews by the Nazis, historical, such as the exclusion of blacks from society in the United States, or arbitrary, as Belgium did with the Hutus and Tutsis (Stewart, 2008). On the other hand, The German and Belgian colonial powers played a major role in the empowerment of the Rwandans in terms of ethnic segregation as a result of their definitive identification of Hutu and Tutsi such as indication these differences on their identity cards (Schraml, 2014: 619). In addition, the Belgian Catholic missionaries in the region accepted that the Tutsis, whose identities were in the social structure, were superior and belonged to the Hami race, and that the Tutsis should be the ruling class; they also carried out studies on the Hutus being a governed class (Öztürk, 2011). Again, in this period, it was seen that people with Tutsi identity benefited from rights such as the right to education and the right to property; By introducing a "triple chieftdom" model in the country's administration, regulations were made, such as the obligation for these chiefs to be Tutsi (Düzler, 2020: 1-2). In addition, only the children of Tutsi were admitted to the European schools,

which were established to train future administrators and managed by Catholic missionaries (Düzler, 2020: 2).

The Belgians, who supported the Tutsi until 1959, started to support the Hutu after this year, and although the Tutsi leader Mwami resisted the opposition movements, he lost the 1959-1961 civil war and after a referendum, the Parmehutu Party took 80% of the legislative seats (Froh, 2010: 52). From that moment on, things started not going well for the Tutsis. With the new government, the Hutus started aggressive activities to take the areas where the Tutsi resided, and as a result of these activities, which lasted until the 1970s, many Tutsi lost their lives and hundreds of thousands of Tutsi took refuge in neighboring countries to ensure their safety (Schoenfeld, 2018: 4). At the same time, the Hutus carried out propaganda against the Tutsis and used posters, magazine articles and radio broadcasts for this, so they could reach many people very easily; As a result of the propaganda, the Tutsis were enemies for the Hutus to be suppressed Schoenfeld, 2018: 4). Events developed like this, and then it came to the time of the civil war, when the Rwandan Genocide began. When the Genocide began on April 6, there was only one thing said on the local radio: "Kill the invading cockroaches!" (Baygül, 2021: 313).

d. Analysis of the Feminist Perspective on the Rwandan Re-development Process

After such a human tragedy, Rwanda's latest situation was truly deplorable. The murdered people were not subjected to gender discrimination, but the violence that women suffered during this 100-day period, other than death, was much more inhumane. In this genocide, 250,000 women were raped (Crook, 2006: 1498). In addition, British NGO Survivors Fund (SURF) foresaw that 20,000 children were born to women as a result of this rape (Monks, 2019).

After such an attempt at physical and psychological violence, women became much more entrepreneurs for their country. Despite years of internal conflict, strong legal and policy processes around gender equality and women's rights have been launched in Rwanda (Arostegui, 2013: 539). Thus, the key role played by women in participating in peacebuilding and restructuring of institutions in the country became clear. For example, women did not have judicial and political participation before, but with the accepted political understanding, it can be said that women have a full say in the administration of the country as judges, prosecutors, parliamentarians and bureaucrats (Parmar, 2013: 689).

According to 2021 data, while the female population in Rwanda is 6.88 million, the male population is 6.58 million (O'Neill, 2023). Today, 49 out of 80 parliamentarians in the Rwandan parliament are composed of women, and this ratio is 61.3%, which is a large and positive rate (Euronews, 2020).

The most important initial initiative of a development is through education, because education is the process of educating the employment staff that will ensure progress in the development process. In African countries such as Rwanda, progress has been made on the education of all children, especially girls. In this context, the Girls' Education Task Force (GETF) was established in Rwanda in 2004 (UNGEI). In addition, Akilah Institute is the first all-female college in Rwanda with the conditions to advocate for gender equality, and it is an institution with the mission of preparing its students for the future of the country (de Sam Lazaro, 2017).

A developed state must maintain its labor force and employment power in order to maintain its sustainability. This shows that the development of the health sector is important. Especially during the time of the then Minister of Health Agnes Binagwaho, women's access to health facilities was facilitated, and vaccination studies such as HPV vaccination were made mandatory for some diseases that are caused by being a woman and therefore have high risk factors; and 90% of girl students were immunized against human papillomavirus (HPV) as a result, making Rwanda the first African nation to introduce this vaccine (IGCS).

3. Conclusion

At first glance, the grave event seems to be an event that took place after the Cold War. However, at the end of the 19th century, the stereotyped understanding of social class was transformed into ethnic identity by the colonial powers, and it was aimed that the parties come as a result of discrimination against each other. The Rwandan Genocide, which is an example of how people who lived together for years fell into conflict with each other in terms of identity politics; It is the manifestation of the repression applied by the structure that holds the power, and the revanchist reaction of the oppressed when the same structure loses its power. History has shown us that societies react in the same way when they gain power after oppression. However, the event here is to ensure that societies are declared enemies to each other by an outside intervention, with identity. When the structures that hold the power describe themselves as the upper part of the society and then this structure loses its power, other components of the same society; It is necessary to foresee how they can react after the traumatic processes he

has experienced in the past. Because such events show us how this trauma first maneuvers the oppressed individual and then the oppressed society. In addition, it is necessary to see how societies create enemies for each other through perception management and manipulations. Constructivism is also concerned with the perception of individuals who do not normally pose a problem as a threat after a while, as a result of the regulation of propaganda in this direction. While societies that are normally culturally close are less likely to see each other as a threat, the Rwandan Genocide, which showed that cultural similarities do not work when economic privileges and social discrimination are involved, took place in a world dominated by liberal order in the late 20th century. While the events were taking place, the Belgian and French Peace Forces in the region were insufficient to pacify the events and approximately 1,000,000 people were murdered in 100 days. In this situation, I think that it is necessary to examine what Europeans, who refer to themselves as civilized identity, understand from the structure of identity and civilization. Because International Relations Theories seek the answer of what the solution is despite the anarchic handicaps of the societies in the current order, and it should be revealed which solution the European identities serve as a bystander in the face of such an event.

It is possible to say that the event in which all kinds of human tragedy has been experienced has finally witnessed the development of the same country, especially as a result of women's initiatives and courageous actions. The process that started with the participation of women in administrative and administrative positions such as the legislative, executive, judiciary and bureaucracy within the scope of gender equality also explains the fact that they currently have the highest proportion of women parliamentarians in the world. It should not be forgotten that when gender is understood to advocate social and legal equality, not physical equality, it will respond much more than it did in Rwanda. The fact that women's general contribution to business life, family life and society will be high in line with social and legal equality will also be a positive result of this situation. Finally, I hope that my work will contribute to the Turkish academy and will be a source and motivation factor for future studies.

References

- Arostegui, J. (2013). **Gender, conflict, and peace-building: how conflict can catalyse positive change for women.** *Gender and Development*, 21(3), 533–549. <http://www.jstor.org/stable/24697275>

- Baygöl, S. (2021). "Ruanda İç Savaşı ve Soykırımına Giden Süreçte, Meydana Gelen Olaylara Kısa Bir Bakış" *International Journal of Humanities and Education*, 2021: 304-320.
- Crook, J. (2006). Promoting Peace and Economic Security in Rwanda through Fair and Equitable Land Rights. *California Law Review*, 94(5), 1487–1536. <https://doi.org/10.2307/20439073>
- De Sam Lazaro, Fred (2017). "This All-Women's College Is Training Rwanda's Future Leaders". PBS.org. Retrieved 17 April 2018.
- Düzler, Gamze, (2020), **RUANDA SOYKIRIMININ EKONOMİ POLİTİĞİ**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ.
- Euronews, (2020). **Kadın milletvekili oranında Türkiye 117'nci sırada; zirvede Ruanda ve Küba var.** Erişim Tarihi: 10/03/2020. <https://tr.euronews.com/2020/03/10/kadin-milletvekili-oraninda-turkiye-117-nci-sirada-zirvede-ruanda-ve-kuba-var>
- Prof, David, (2010), **Soft Power, Constructivism and the Rwandan Genocide**, Unpublished Doctoral Thesis, Regina: University of Regina Faculty Of Graduate Studies And Research
- Güzelipek, Y. A. (2015). **Uluslararası Toplum ve Ruanda'da Normalleşme Çabaları**. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15 (2) , 189-206 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/basbed/issue/16844/432068>
- IGCS, <https://igcs.org/agnes-binagwaho-rwanda/>
- Karakoç, J. (2013). **KONSTRÜKTİVİZMDE DIŞ POLİTİKA VE ETNİK KİMLİKLER**. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 28 (2) , 1-30 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuiibfd/issue/22723/242503>
- Kustov, A. (2017). **How ethnic structure affects civil conflict: A model of endogenous grievance.** *Conflict Management and Peace Science*, 34(6), 660–679. <https://www.jstor.org/stable/26271487>
- Küçük, M. (2009). "Uluslararası İlişkiler Kuramında KonstrüktivistDönüşü Anlamak", *Ege Akademik Bakış*, Vol: 9, No. 2, 771-795.
- Mutabazi, E. (2020). **Ethnicity and Second-Class Citizenship in Rwanda.** *Bildungsforschung*, 1, pp.1-15. <10.25539/bildungsforschun.v1i17.290>. <hal-03175442>.
- Newbury, C. (1998). **Ethnicity and the Politics of History in Rwanda.** *Africa Today*, 45(1), 7–24. <http://www.jstor.org/stable/4187200>

- O'Neill, A. (2023), **Rwanda: Total population from 2011 to 2021, by gender**. Statista. <https://www.statista.com/statistics/967909/total-population-of-rwanda-by-gender/#:~:text=Total%20population%20of%20Rwanda%202021%2C%20by%20gender&text=This%20statistic%20shows%20the%20total,to%20approximately%206.58%20million%20inhabitants>.
- Öztürk, E. Ç. (2011). **Toplumsal Yapılar ve Şiddet Ruanda Örneği**. AFR, 067–114. https://doi.org/10.1501/AFRICA_0000000006
- Parmar, S. (2013). **FEMINIST AWAKENING IN RWANDA**. The Indian Journal of Political Science, 74(4), 687–698. <http://www.jstor.org/stable/24701165>
- Saylan, A. (2021). **SOYKIRIMA GİDEN BİR İÇ SAVAŞ: RUANDA** . Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 5 (1) , 29-48 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aeuiibfd/issue/63188/885627>
- Schoenfeld, J. A. (2018), **'A Constructivist Perspective of Rape as Military Strategy: A Comparative Analysis of the Rwandan Genocide and the Bosnian War'**, University of Saskatchewan Undergraduate Research Journal, 4.2, 1-10
- Schraml, C. (2014). **How is ethnicity experienced? Essentialist and constructivist notions of ethnicity in Rwanda and Burundi**. Ethnicities, 14(5), 615–633. <http://www.jstor.org/stable/24735548>
- Stewart, F. (2008). **Horizontal Inequalities and Conflict**. New York: Palgrave Macmillan.
- Söylemez, M. M. (2018). **"Mahfuzat: Batı'nın İnsanlığa başışı Irkçılık Mağduru Ruanda"**. Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4 / 1: 145-156.
- Theys, S. (2017). **"Constructivism"**. International Relations Theory
- UNGEI, (2018). **"Rwanda: Background"**, Archived from the original on 29 December 2019. Retrieved 17 April 2018. https://web.archive.org/web/20191229152232/http://www.ungei.org/infobycountry/rwanda_363.html.

Afrika'da Ekonomi Üzerinden Nüfuzu Yükselen Güç: Çin Halk Cumhuriyeti

Sayed Sülayman NABIL*

Özet

Afrika kıtası yer altı kaynakları, doğal zenginlikleri ve yüksek iş gücü potansiyeli nedeniyle her zaman uluslararası güçlerin ilgi odağında olmuştur. Bu nedenle tarih boyunca defalarca farklı emperyalist güçlerin sömürmesine ve ister devletler düzeyinde ister insani düzeyde yeniden dizaynlara maruz kalmıştır. Çin her ne kadar sömürgeci bir güç olarak Afrika'da varlık göstermemiş ise de özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında farklı alanlarda varlık göstermeye başlamıştır. Çin-Afrika ilişkileri 90'lı yılların ortalarına kadar istikrarlı bir düzeyde devam ederken, özellikle 1995 yılından itibaren hızlı bir biçimde gelişmeye başlamıştır. Nitekim Çin'in Afrika'daki ticaret hacmi 2018 yılına kadar 3 milyar dolardan 143 milyar dolara yükselmiştir. Çin'in Afrika üzerinde artan bu etkisini Le Monde dergisi şu ifadelerle dile getirmiştir: Eğer Çin olmasaydı Afrika günümüzde muhtemelen yok olmuş bir alana dönüşecekti.

Son yıllara baktığımızda ise Çin; uzun vadeli borçlar, alt yapı projeleri, insan gücü aktarımı vb. desteklerle gün be gün etkinliğini Afrika'da arttırmıştır. Üstelik pek çok örnekte görüldüğü üzere batılı ülkeler ve batı merkezli bankaların tersine, Çin verdiği borç ve desteklerde ülkelerin içişlerine yönelik bir reform talep etmemektedir. Bu da Afrika ülkelerini Çin'e daha fazla yaklaştırmaktadır. Burada göze çarpan en önemli sorun, Afrika ülkelerinin altına girdiği bu yüklü borçlar nedeniyle uzun vadede siyasi olarak Çin'in güdümüne girme ihtimallerinin olmasıdır. Çin bu ekonomik adımların yanı sıra yumuşak gücü 'nü da gündend güne Afrika'da arttırmaktadır. Kaynaklar son yıllarda Çince dili öğretiminin Afrika'da benzeri görülmemiş bir şekilde arttığını göstermektedir. Üstelik halk da Çin'in daha önceden Afrika'da herhangi bir sömürme geçmişi olmamasından ötürü bu yayılışa tepki göstermemektedir

Anahtar Kelimeler: Afrika, Çin, Afrika'nın geleceği, Çin'in Yayılma politikası.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Güvenlik Çalışmaları Bölümü, sallonabil@gmail.com, <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-7813-9075>.

Rising Power Through The Economy In Africa: The People's Republic Of China

Abstract

The African continent has always been at the center of attention of international powers due to its underground resources, natural wealth and high labor potential. For this reason, it has been subjected to the exploitation of different imperialist powers and redesigns, whether at the level of the states or at the humanitarian level, many times throughout history. Although China did not exist in Africa as a colonial power, it started to show presence in different areas especially after the second world war. While China-Africa relations continued at a stable level until the mid-90s, they started to develop rapidly, especially since 1995. As a matter of fact, China's trade volume in Africa increased from 3 billion dollars to 143 billion dollars by 2018. Le Monde magazine expressed the increasing influence of China on Africa with the following words: If China did not exist, Africa would probably have turned into an extinct area today.

When we look at the last years, China; long-term debts, infrastructure projects, manpower transfer, etc. has increased its effectiveness in Africa day by day with the support. Moreover, unlike western countries and western-based banks, as seen in many examples, China does not demand a reform in the domestic affairs of the countries in its loans and supports. This brings African countries closer to China. The most striking problem here is that African countries are likely to be under the political domination of China in the long run due to these heavy debts. In addition to these economic steps, China is increasing its soft power in Africa day by day. Sources indicate that Chinese language teaching has increased at an unprecedented rate in Africa in recent years. Moreover, the public does not react to this spread, since China has no previous history of exploitation in Africa.

Keywords: Africa, China, the future of Africa, China's Expansion policy.

Giriş

Afrika kıtası yer altı kaynakları, doğal zenginlikleri ve yüksek iş gücü potansiyeli nedeniyle daima uluslararası güçlerin ilgi odağında olmuştur. Bu nedenle tarihin safhalarında defalarca farklı emperyalist güçlerce sömürülmüş ve ister devletler düzeyinde ister insani düzeyde sürekli bir biçimde yeniden dizaynlara maruz kalmıştır. Bu dizayn da sömürgeci olmayan ülkeler de yer almaktan kaçınmamıştır.

Çin her ne kadar sömürgeci bir güç olarak bu bahtı kara kıtada tarihte varlık gösterememiş olsa da özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Afrika'nın farklı alanlarında varlık göstermeye başlamıştır. 1990'lı yılların ortalarına kadar Afrika'da sadece varlık göstermekle yetinen Çin, bu tarihten sonra varlığını hızlı bir biçimde hissettirmeye başlamıştır. Afrika'daki ticaret hacmini 3 milyar dolardan 2018 yılında 143 milyar dolara yükseltmeyi başarmıştır. Çin'in, 2000'li yıllarla birlikte Afrika üzerinde artan bu etkisini Fransız Le Monde dergisi "Eğer Çin olmasaydı Afrika günümüzde muhtemelen yok olmuş bir alana dönüşecekti." ifadesiyle dile getirmiştir.

Son yıllarda ise Çin projelere sunduğu yol haritaları, verdiği uzun vadeli borçlar, sağladığı insan gücü kaynağı vb. mali-ekonomik desteklerle gün be gün etkinliğini Afrika'da arttırmaya devam etmektedir. Üstelik pek çok örnekte görüldüğü üzere batılı ülkeler ve batı merkezli bankaların tersine, Çin verdiği borç ve yaptığı katkılarda, ülkelerin demokrasi düzeyi, insan hakları görünümü gibi durumlara bakmamakta, dahası söz konusu ülkelerin içişlerine yönelik herhangi bir talepte de bulunmamaktadır.

Bu durum Afrika ülkelerini, batıya oranla Çin'e daha fazla yaklaştırmakta; Çin'in *yumuşak gücünü* günden güne Afrika'da arttırdığı gerçekliğini gün yüzüne çıkarmaktadır. Ayrıca Afrika ülkelerinin bazılarının ödeyemeyecek düzeyde altına girdiği yüklü borçlar nedeniyle de uzun vadede Çin'in siyasi-ekonomik-kültürel güdümüne girme ihtimalini beraberinde getirmektedir. Çin, ekonomik ilişkilerinde Afrika ülkelerinden her ne kadar herhangi bir resmî talepte bulunmasa da son yıllarda Çince dili öğretiminin Afrika'da benzeri görülmemiş bir şekilde artması, bu ihtimali teyit etmektedir. Çin'in daha önceden Afrika'da herhangi bir sömürge geçmişi olmamasından ötürü bu yayılışa Afrika halklarının tepki göstermemesi de bu ihtimalin gerçekleşmesinin önünde batıya oranla ne düzeyde bir engelle karşılaşıacağı hususunda bir fikir vermektedir.

Çin'in bu orantısız güçlenişi özelde Afrika ülkelerini pek çok yeni olumlu/olumsuz durumla karşı karşıya bırakabilecek, genelde ise mevcut dünya düzeni ve uluslararası güç dengesini temelden sarsabilecek ve birçok alanda çatışmayı doğurabilecek düzeydedir.

Evreni, daha çok ekonomik alan ile sınırlandırılan bu araştırmanın amacı Çin'in Afrika'da artan nüfuzuna dikkat çekerek, bu yayılışın ekonomik boyutu üzerinden Afrika'nın geleceğinde nasıl bir etki yaratabileceğine dair bir perspektif sunmaktır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Çin - Afrika İlişkilerinin Gelişimi

Giriş bölümünde değinildiği üzere Çin-Afrika ilişkileri, Batı-Afrika ve yahut ABD-Afrika ilişkilerinden büyük oranda farklılık arz etmektedir. Örnek olarak Batı, geçmişte sömürgeci bir güç olarak Afrika'da varlık göstermiş ve batılı bazı ülkeler bu kıtada tarih sayfalarından silinemeyecek ahlaki, etik ve tüm insani değerlere aykırı uygulamalarda bulunmuşlardır. Ayrıca aynı güçler günümüzde de bu ülkelerin iç işlerine karışmaktan hiçbir şekilde geri durmamaktadır. İşte bu iki ana sebep Afrika toplumu nezdinde Batılı devletlere karşı bir antipati meydana getirmiştir (TRT Haber, 2021).

Bu çerçeveden Çin'e bakıldığında ise, benzer bir manzaranın söz konusu olmadığı görülecektir. Zira Çin hiçbir zaman bu kıtada bir sömürgeci güç olarak bulunmamış ve bu durum Afrika halkı nezdinde Çin'e yönelik bir güven ortamı beraberinde getirmiştir (Teori Dergisi, 2021).

Ancak Çin her ne kadar sömürgeci bir güç olarak bu kıtada varlık gösterememiş olsa da özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında varlık göstermeye başlamıştır. Nitekim günümüz Afrika'sına bakıldığında yer altı kaynakların ihraç edilmesinden teknoloji ve sanayi alanına kadar, her ekonomik alanda yoğun bir Çin etkisinden söz edilebilmektedir (Aplay, 2009; 3-4). Örnek olarak 2020 yılında Çin'in Afrika'daki ticaret hacmi 150 milyar doları aşmış; ayrıca kurduğu Tech Hubs teknoloji merkezleri 618 sayısına ulaşmıştır (Techcabal, 2022). Çin'in, Afrika üzerinde artan bu etkisini Euro New, *Sarı sömürge beyaz sömürgecinin yerini alıyor* ifadeleriyle ve BBC *Çin'in kolonyalizmi* başlığıyla dile getirmiştir (BBC, 2012), (Jedal, 2022).

Son yıllarda ise Çin verdiği uzun vadeli borçlar, sunduğu yol haritaları, sağladığı insan gücü kaynağı vb. desteklerle gün be gün etkinliğini Afrika'da arttırmıştır.

Çin'in Afrika'ya Yönelik Yatırımları

Önceki başlıkta değinildiği üzere günümüzde Çin Afrika'da farklı alanlarda önemli yatırımlar gerçekleştirmektedir. Ancak burada sırasıyla ulaşım, teknoloji ve altı yapı yatırımları ve artan ticaret hacmi üzerinden kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

Çin'in Afrika'daki en önemli yatırım alanları sırasıyla; alt yapı çalışmaları, yeraltı kaynaklar, üretim, ekonomik gelişim, ticaret ve hizmet, teknolojik araştırmalar alanlarıdır (SETA, 2023). Bu Kapsamda Çin ilk olarak ulaşım konusunda Afrika'da önemli yatırımlar yapmıştır. Nitekim günümüzde Çin'in yaptığı yollar Etiyopya'dan Tanzanya'ya, Kenya'dan Sudan ve Uganda'ya kadar pek çok ülkeyi birbirine bağlamış ve ülkeler arasında ticaret hacminin artmasına ve ekonominin canlanmasına katkılar sağlamıştır (Nikkei Asia, 2023). Bunların yanında Çin, limanların inşa/yeniden inşa edilmesi konusunda da önemli adımlar atmıştır. Nitekim 2020 yılında Çin, Afrika genelinde 10 limanın inşasını tamamlamış ve 12 proje üzerinde anlaşma sağlamıştır. (DW, 2023).

Diğer yandan teknoloji alanına bakıldığında ise, Çin'in 2016 yılında 314 olan Tech Hub teknoloji merkezlerini 2019 yılında 618'e yükseltmiştir. Bu da bir yandan Afrika'da ekonomik canlanma meydana getirirken diğer yandan Afrika'nın Dünya teknoloji trendini yakalamasına olanak sağlamaktadır (The Diplomat, 2022).

Çin-Afrika Ticaret hacmi ise 2000-2022 yılları arasında artan bir seyir izlemiş ve 2022 itibarıyla toplam ticaret hacmi 284 milyar doları aşmıştır (Investing.com, 2023). Burada önemli olan nokta ise bu ticari ilişkilerin tek taraflı bağımlılık esasına değil, karşılıklı bağımlılık esasına bina edilmiş olmasıdır.

Tüm bunlar incelendiğinde Çin'in tek yönlü değil, aksine çok yönlü bir yatırım ve işbirliğine gittiği görülmüştür. Daha da önemlisi bu durum ilerleyen yıllarda Çin'in bölgenin en güçlü aktörü halin gelmesine olanak sağlayabilecektir.

Çin'in Afrika'da Artan Nüfuzu ile İlgili İddialar ve Gerçekler

Çin'in Afrika'da yaptığı yatırımlar ve artan ekonomik nüfuzu bir taraftan da pek çok doğru ve yanlış iddiayı beraberinde getirmiştir. Her ne kadar Çin'in Afrika'ya yönelik ekonomi politikası bu kıta için birtakım tehditler de barındırsa da, bu durum batı medyası tarafından çok daha vahim bir tablo olarak gözler önüne serilmektedir. Bu haberler ve iddialar içinde doğruluk payı barındırsa da tamamen doğru değildir. Bu başlıkta o iddiaların bazılarını değinerek durumun gerçeklik boyutuna dikkat çekilecektir.

Bu konu ile ilgili var olan en yaygın iddialar şunlardır: *Çin Afrika'yı borç batağına sokacaktır, Çin kendi iş gücünü Afrika'ya taşımak istemekte ve Afrika'nın iş dünyasını tamamen kendine bağımlı hale getirmeyi amaçlamaktadır, Çin sadece Afrika'nın yer altı kaynakları üzerine yatırımlar gerçekleştirmektedir. Çin bölgedeki en güçlü aktör haline gelmeye başlamıştır.* (Dünya.com, 2015), (Anadolu Ajansı, 2018), (TASAM, 2022).

Ancak bu iddialar araştırıldığında ilk paragrafta dikkat çekildiği üzere doğruluk payı vardır ancak tamamen doğruları yansıtmamaktadır. Nitekim ilk iddiaya yönelik olarak veriler incelendiğinde Çin'in sadece 2020 yılında Afrika ülkelerinden 16'sının borcunu tamamen sildiği, 11'inin geri ödeme tarihini ertelediği görülmüştür (Aydınlık, 2022).

İkinci iddiaya yönelik olarak veriler incelendiğinde ise 2000-2015 yılları arasında artan bir *Çinli iş gücü aktarımından* söz edilebildiği, ancak 2015'ten itibaren bu seyrin düşmeye başladığı ve 2015'te 250 bini aşan iş gücü aktarımının 2020 yılında 110 binin altına düştüğü görülmüştür. (developmentreimagined.com, 2023).

Üçüncü iddiaya yönelik olarak veriler incelendiğinde ise iddialardan farklı olarak Çin'in Afrika'da yatırım yaptığı alanların sırasıyla şu şekilde olduğu görülmüştür: Alt yapı yatırımları, maden ve yer altı kaynaklar üzerine yatırımlar, üretim ile ilgili yatırımlar, finansala alanda yatırımlar, ticaret alanında ve teknoloji alanında yatırımlar. Bu durum, Çin'in Afrika'daki yatırımlarında yer altı kaynaklarının çok önemli bir yer aldığı, ancak tek yatırım alanı olmadığı gerçeğini gözler önüne sermektedir. (Jedaal, 2022).

Dördüncü iddiaya yönelik olarak kaynaklar ve veriler incelendiğinde ise, yine iddialardan farklı olarak Çin'in Batılı ülkelere nazaran halen daha güçlü olmadığı görülmüştür. Zira farklı ülkelerin Afrika kıtasına yaptıkları yatırım hacmi incelendiğinde, yatırım hacmi açısından ilk dört sırada; 79 milyar dolar ile Hollanda, 53 milyar dolar ile Fransa, 49 milyar dolar ile İngiltere ve 48 milyar dolarla ABD'nin yer aldığı görülmüştür. Çin ise 46 milyar dolar yatırım hacmiyle 5. Sırada bu ülkeleri takip etmektedir. (Jedaal, 2022).

Sonuç

Tüm bu veriler ve incelemeler göz önüne alındığında şu gerçek ortaya çıkmaktadır. Çin'in çeşitli ekonomik alanlarda Afrika'da hızlı bir güçlenişi söz konusudur. Bu orta vadede bölgeyi kalkındıracak potansiyele sahip iken, uzun vadede Afrika ülkelerini Çin'e bağımlı hale getirme potansiyelini de beraberinde taşımaktadır. Çin'in bu güçlenişi özelde Afrika ülkelerini pek çok yeni olumlu/olumsuz durumla karşı karşıya bırakabilirken, genelde ise mevcut dünya düzeni ve uluslararası güç dengesini temelden sarsabilecek düzeydedir. Bu noktada Afrika ülkelerinin yapması gereken ve atması gereken adım, sadece kısa vadeli çıkarları gözeterek tamamen bir süper güce yönelmek yerine Doğu-Batı arasında güç dengesi izleyerek en üst düzeyde çıkarlarını korumasıdır.

Kaynakça

- Alden, Chris (2008) **“China and Africa: A New Development Partnership”** Strategic Analysis, Vol.32, No.2.
- Altuğ, Yılmaz (1995). **Çin Sorunu**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Alpay, Yalın (2009), **“Çin Afrika’da Ne Yapıyor”**, STRATEJİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ, No. 14.
- Aning, Kwesi & Lecoutre, Delphine (2008) **“China’s Ventures in Africa”**, African Security Review, Vol.17, No.1.
- Brautigam, D, (2009), **The Dragon’s Gift: The Real Story of China in Africa**, New York: Oxford University Press.
- Hosseini, Muhammad javad and Sanayi, Erdeşir (2019) **“نیچ یداصتقا روضح اکیریما اب تباقر زورب یاه نمنیمز و اقیرفأ رد”** Siyasi ve uluslararası ilişkiler araştırmaları, Vol.11, No.39.
- Nowak, W, (2015), **“China’s Development Aid Strategies”**, Chinese Business Review, April 2015, Vol. 14, No. 4.

İnternet Kaynakçası

- Aydınlık (2022), **Kıtayı rahatlatan karar: Çin 17 Afrika ülkesinin kredi borcunu siliyor**, <https://www.aydinlik.com.tr/haber/cin-17-afrika-ulkesinin-kredi-borcunu-siliyor-335170>.
- BBC (2012), **Chinese colonialism?**, <https://www.bbc.com/news/world-asia-18901656>.
- DW (2019), **Making Chinese investment in African ports work**, [dw.com/en/making-chinese-investment-in-african-ports-work-despite-risks/a-49282176](https://www.dw.com/en/making-chinese-investment-in-african-ports-work-despite-risks/a-49282176).
- Investing.com (2023), **Çin ile Afrika arasındaki ticaret hacmi 282 milyar dolara ulaştı**, <https://tr.investing.com/news/economic-indicators/in-ile-afrika-arasndaki-ticaret-hacmi-282-milyar-dolara-ulast-2475472#:~:text=%C3%87in%20G%C3%BCmr%C3%BCk%20Dairesinden%20a%C3%A7%C4%B1klanan%20verilere,282%20milyar%20dolara%20ula%C5%9Fm%C4%B1%C5%9F%20bulunuyor>.
- Jedaal Tv (2022), **Çin Afrika’nın Yeni sömürgecisi midir?** <https://www.youtube.com/watch?v=heoxnMWxS3w&t=4857s>.
- SETA (2023), **Asya Yüzyılında Çin’in Afrika Yatırımları**, <https://www.setav.org/asya-yuzyilinda-cinin-afrika-yatirimlari/#:~:text=Yat%C4%B1r%C4%B1m%20>

yap%C4%B1lan%20sekt%C3%B6rlerin%20enerji%20(791,tarihi%20bir%20ba%C5%9Far%C4%B1ya%20imza%20att%C4%B1..

Teori Dergisi (2023), **Afrika'da Çin Çağı**, <https://www.teoridergisi.com/afrikada-cin-cagi>.

Theconversation (2023), **China in Africa: Kenya railway study shows investment projects aren't a one-way street**, <https://theconversation.com/china-in-africa-kenya-railway-study-shows-investment-projects-arent-a-one-way-street-205509>.

TheDiplomat (2022), **China's Tech Outreach in the Middle East and North Africa**, <https://thediplomat.com/2022/11/chinas-tech-outreach-in-the-middle-east-and-north-africa/>.

Coup d' État on the African Continent. Case studies: Republic of Sudan (October 2021) and Burkina Faso (January 2022)

Gabriel Enrique Sánchez RAMÍREZ*

Abstract

A "Coup d' État" is defined as an illegal seizure of power through violence or coercion with the aim of displacing the person in power or changing the existing political system. Coups d' État have existed since ancient times, for example in Rome and Greece. However, the adoption of the French term "Coup d' État" began in the 17th century. Today, according to the Coup Project (2020), there have been 762 coup attempts in 136 different states between 1945 and 2019. The academic literature on coups is also extensive. Coups can be classified into military coups, palace coups, soft coups and even "democratic coups". As part of this article, consideration was given to the description made by Lord Louis Mountbatten played by British actor Charles Dance in the series "The Crown" written by Peter Morgan about Coups d' État and the five elements that a Coup must have in order to be considered "successful", namely: Control of the media, control of the economy, deposition of the existing government, the loyalty of the military and legitimacy. Within this framework, this article will look at the African continent. Indeed, this continent has witnessed many periods of political instability and coups have been one of the consequences of this instability. Factors such as corruption and mismanagement, ethnic strife and the possible political consequences of 20th century decolonization processes have led to weak institutions. The causes of Coup on the continent are illustrated. Since 2022, military leaders have overthrown the governments of Mali, Chad, Guinea, Sudan, and Burkina Faso. UN Secretary-General, Mr. Antonio Guterres has called this situation a "Coup epidemic". This qualitative and bibliographical article therefore aims to investigate Coups d' État in the following African countries: the Republic of Sudan (Coup in October 2021) and Burkina Faso (Coup in September 2022) taking in consideration the elements described by Lord Luis Mountbatten (Played by Charles Dance). ,

Keywords: Africa, Coup d'état, Constitutional Rupture, Political Crisis, Political Instability.

* Student in the Department of International Relations at Ankara University. Venezuelan diplomat. Email: sanche@ankara.edu.tr // Gabriell.sanchez.r@gmail.com // +90530667381, ORCID Number: 0009-0009-1061-4392.

Afrika Kıtasındaki Hükümet Darbeleri. Vaka Çalışmaları: Sudan Cumhuriyeti (Ekim 2021) ve Burkina Faso (Ocak 2022)

Gabriel Enrique Sánchez RAMÍREZ

Özet

Darbe (Coup d'État), iktidardaki kişiyi yerinden etmek veya mevcut siyasi sistemi değiştirmek için şiddet veya zorlama yoluyla iktidara yasadışı bir şekilde el konulması olarak tanınmaktadır. Hükümet darbeleri eski çağlardan beri, örneğin Roma ve Yunanistan'da var olmuştur. Bununla birlikte, Fransızca "Coup d'État" teriminin benimsenmesi 17. Yüzyılda başlamıştır. Halihazırda, Darbe Projesi'ne (2020) göre, 1945-2019 yılları arasında 136 farklı devlette 762 darbe girişimi söz konusudur. Darbeler üzerine akademik literatür de oldukça geniştir. Darbeler askeri darbeler, saray darbeleri, yumuşak darbeler ve hatta demokratik darbeler olarak sınıflandırılabilir. Bu çalışmada kapsamında, Peter Morgan tarafından kaleme alınan "The Crown" dizisinde İngiliz aktör Charles Dance tarafından canlandırılan Lord Louis Mountbatten'in Darbeler ve bir Darbenin "başarısının" medyanın kontrolü, ekonominin kontrolü, mevcut hükümetin görevden alınması, ordunun sadakati ve meşruiyet gibi unsurlara bağlı olduğunu belirten tanım dikkate alınacaktır. Söz konusu çerçevede, bu makalede Afrika kıtası analiz edilecektir. Nitekim bu kıta birçok siyasi istikrarsızlık dönemine tanıklık etmiş ve darbeler bu istikrarsızlığın sonuçlarından biri olmuştur. Yolsuzluk ve kötü yönetim, etnik çekişmeler ve 20. yüzyılda ortaya çıkan dekolonizasyon süreçlerinin zayıf kurumlarla sonuçlanan olası siyasi sonuçları gibi faktörler. Bu kıtadaki darbelerin nedenleri gösterilmektedir. 2022 yılından bu yana, askeri liderler Mali, Çad, Gine, Sudan ve Burkina Faso hükümetlerini devirmiştir. Bu durum Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres tarafından "darbe salgını" olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle, nitel ve bibliyografik tasarımlı bu makale, Afrika'da bulunan Sudan Cumhuriyeti (Ekim 2021 yılında gerçekleştirilen darbe) ve Burkina Faso (Eylül 2022 yılında gerçekleştirilen darbe) şu Afrika ülkelerindeki darbeler üzerine araştırma yapmayı

Anahtar Kelimeler: Anayasal Kopuş Afrika, Darbe, Siyasi İstikrarsızlık, Siyasi Kriz

I. Introduction

“*Coup d’État*” do not often go unnoticed by today’s media. Although the term was coined in France in the 17th century, *Coups d’État* were already recorded in ancient times, such as in Greece and Rome. It is nowadays that the term “*Coup d’État*” takes on its main characteristics. Among its characteristics, the armed forces are always present as its main actors. Similarly, it is important to consider the different types of Coups. At a general level, it is possible to find palace Coups, military coups, popular revolutions, among other forms. All these types of coups d’état have in common a single objective, the realization of a change of power in the existing political system of a nation.

This qualitative and bibliographic article took into consideration the current definition of a Coup d’état, as well as the five elements that must be part of a Coup in order for it to be considered “*successful*”. These five elements are taken into account by the description made by British actor Charles Dance who plays Lord Louis Mountbatten in the Netflix series “*The Crown*” who described that a coup d’état must have the following elements: Control of the media, control of the economy, the deposition of the government and control of communications, the loyalty of the military and legitimacy. In this regard, two Coups were described in two countries located on the African continent, namely: the Republic of Sudan with the coup that occurred in October 2021; and Burkina Faso with the coup that occurred in January 2022.

This article is divided into two chapters: The first chapter describes and conceptualizes coups, as well as the elements described by Louis Mountbatten in *The Crown*. The second chapter describes the coups in Sudan and Burkina Faso, taking into consideration the elements described by Dance, trying to describe any relationship between these elements and the execution of coups in these African countries.

1. Conceptualisation Of The Coup D’ État

The term “*Coup d’État*” has a French origin described in Gabriel Naudé’s book “*Considerations politiques sur les Coups d’État*” published in 1763. The term was used to describe a series of sudden and violent actions by the French king to get rid of his enemies. However, since the 19th century, the term has evolved with the presentation of a number of cases and characteristics, especially in Latin America, to become the current concept (Martin, 2020). It should be noted that Coups date back to ancient times, with cases in Greece and Rome (Britannica, 2023).

Among the earliest modern definitions of Coup are the studies of French academic Oliver Brichet (1935), whose doctoral thesis “*Étude du coup d’état en fait et en droit*” described a Coup as:

“An act of authority consisting of a deliberate, illegal, and sudden attack on the organizational rules of the constituted authorities. An attack directed, preconceived and for various reasons by a man or a group of men with the aim of seizing power, defending power, or strengthening their position in power, or simply to provoke a change in the political orientation of the country”.
(Bricchet, 1935:7)

For their part, the academic Edward Luttwak (1969) described a Coup as the infiltration of a *“small but critical segment of the section of the state which seeks to dislodge the government from its control”* (Luttwak, 1969:12).

Recently, Carmen Martín (2020) described a Coup as an illegal seizure of power through violence or coercion. Coups are often supported and/or complicit within the public administration and the armed forces. Like Luttwak (1969), Martin described Coups as the illegal seizure of power through violence or coercion to displace the incumbent or change the existing political system. They are also independent of ideology. That is, there have been coups located on both the left and right of the political spectrum. The terms *“pronouncement”, “Putsch”, or “uprising”* also refer to a sudden and violent change in the political system (Martin, 2020).

Thus, the Cline Center for Advanced Social Research at the University of Illinois conducted a quantitative study of all Coups since 1945. As a result, the Coup d’État Project (CDP) was born in 2013. This is a database that was updated until 2020 and that by that date included a total of 762 coup attempts in 136 different countries between 1945 and 2019. The conclusion of this study described that Africa and Latin America have concentrated the majority of coup attempts with 35% and 30% respectively of all coups recorded since 1945. According to the study, Bolivia is the country with the most coup attempts with 33 coups since the end of World War II, of which 16 were successful (Merino, 2021).

1.2. Elements Of A Coup D’état As Described By Louis Mountbatten (Charles Dance) In “The Crown” (2016-)

This article takes the description made by the British actor Charles Dance who played in the third and fourth season Lord Louis Mountbatten, uncle of Philip, Duke of Edinburgh in the Netflix series *“The Crown”* (2016-) based on the life of queen Elizabeth II. In episode N.5 (Named: Coup) of the third season, Lord Mountbatten gave a description of the Coup and its *“5 key*

elements”¹ that coups have in common and that should be part of it in order for it to be considered “*successful*”, namely:

- i. Control of the media.
- ii. Control of the economy.
- iii. Deposition of the country’s current government and control of communications.
- iv. Loyalty of the military.
- v. Legitimacy of the coup.²

Fig. 1 Charles Dance and His Character Lord Luis Mountbatten

Source: Rodrigo León: “El atentado que le costó la vida a Lord Mountbatten y que se mencionó en *The Crown*”, <https://www.eldinamo.cl/actualidad/2020/11/16/el-atentado-que-le-costo-la-vida-a-lord-mountbatten/> (Accessed: 05.06.2023).

The description of Lord Mountbatten ends at this moment. However, through bibliographic search it is possible to make a description of these “*five key elements*”.

¹ It should be noted that such information is sensitive as the series takes certain creative liberties in the construction of its plot, so it is possible to consider Lord Mountbatten’s involvement in the planning of a coup against the United Kingdom government led by Prime Minister Harold Wilson as part of the fiction.

² You may watch the following YouTube video where the actor Charles Dance playing Lord Mountbatten made the description of these elements: “*Lord Mountbatten Explaining The History of Coups - 5 Key Elements*” (2022): https://www.youtube.com/watch?v=maA5TmGiPIE&ab_channel=ChrisO%27Brien (30.05.2023)

i. Control Of The Media: At present, the media play a prominent role in contemporary democracies. Its role lies in the ability to influence power: the power of governments, judges, legislators; as well as the ability to influence citizens' decision-making (Rincon and Avella, 2018). Generally, in the development of a Coup, the most influential radio stations, television stations and newspapers are among the targets of the coup plotters who try to take over in the first hours of a coup d'état. The aim is to control the discourse. That is, to inform through the media both the objectives of the coup, as well as its motivations and justifications (Balado, 2017). On the other hand, it is also necessary to consider that, after a Coup, the private media are silenced or restricted by the coup perpetrators. Case in point, in January 2021, the Myanmar military staged a successful coup, transforming the country from a quasi-democratic civilian regime to a military dictatorship. The military silenced the press and restricted the internet, which is "*a familiar reaction to such events*" (Bjørnskov, Freytag and Gutmann, 2022).

ii. Control Of The Economy: Controlling the economy may allow coup actors to gain access to financial resources of the State. Coup actors can then appropriate tax revenues, international reserves, state banks, as well as other financial institutions, which provides considerable economic power to finance their actions and maintain control over the country.

iii. Deposition Of The Current Government and Control Of Communications. The main objective of Coups, as defined, is the alteration or destruction of the political order with the intention of deposing the current government and retaining control and power (Rangel, 2020:103). For their part, control of the means of communication, such as the main access roads to major cities, is another of the coup leaders' objectives. In this sense, the control of roads, airports and air traffic control is being considered.

iv. Loyalty Of The Military: The deposition of the government and the control of communications and objectives must rely on the fourth element, the loyalty of the military. Historically, Coups have had the country's armed forces as the main actors. The armed forces "*have certain characteristics that make them a perfect element for coups d'états, namely functional hierarchy, discipline, centralized command, strong esprit de corps and effective internal communication*" (Nieto 2006:166). By the same token, it should be mentioned that they also have weapons. Currently, military coups are the most likely to succeed. From 1945 to 2019, there have been a total of 472 attempted coups with military support (Merino:2021).

v. The Legitimacy Of The Coup: This is perhaps the most controversial element of a Coup. Legitimacy in these cases consists of the justifications made by the coup perpetrators for the deposition of the government and

its acceptance both domestically and internationally. This case opens a new debate on whether a coup can be democratic or not, i.e., whether it acts within the constitutional framework, favoring democracy over a dictatorial, authoritarian or totalitarian government. This debate was present in several Coups in the Latin American region where the coup perpetrators sought to legitimize their actions afterwards, often finding legitimization by portraying themselves as “*saviours of the country*”. This situation has not changed, and today there is still an interest in demonstrating that the coup was in accordance with the law. (Rangel, 2020: 107).

It should be borne in mind that legitimacy as an element of law is essential for a government to remain in power in the long term. In that case, the producers of a coup shall seek to establish a government that can be recognized and accepted as legitimate by both the population and the international community.

2. Coup d’ État and Africa

As described before, Africa is one of the regions where military Coups have taken place most frequently. Throughout the 20th century, military interventions were present, especially during the Cold War period. These interventions have had multiple causes, such as: historical and cultural heritage, the failure of democracy in post-World War II states, weak national cohesion, the role played by the middle classes in modernization processes, power vacuums and other factors.

Recently, between 2001 and 2022, there were six Coups in five African countries. In this scenario, military leaders overthrew the governments of Mali, Chad, Guinea, Sudan, and Burkina Faso. The resurgence of Coups on the continent alerted civilian leaders in the region (Maclean, 2022). For an example, Ghana’s civilian president, Nana Akufo-Addo, spoke out, calling the coup “*a threat to peace, security and stability in West Africa*” (Ghana web, 2022). Below is a map of the continent and the African countries that have suffered Coups:

Fig. N. 2 “Six Coups In Five African Countries”

Source: Maclean Ruth, “Seis golpes en cinco países africanos: ¿Qué está pasando?”, <https://www.nytimes.com/es/2022/02/01/espanol/golpes-de-estado-africa-burkina-faso.html> (Accessed: 31.05.2023).

However, for the purposes of this paper, the study of Coup d’État in the Republic of Sudan and Burkina Faso was taken into consideration.

2.1. Coup d’État In The Republic Of Sudan (2021)

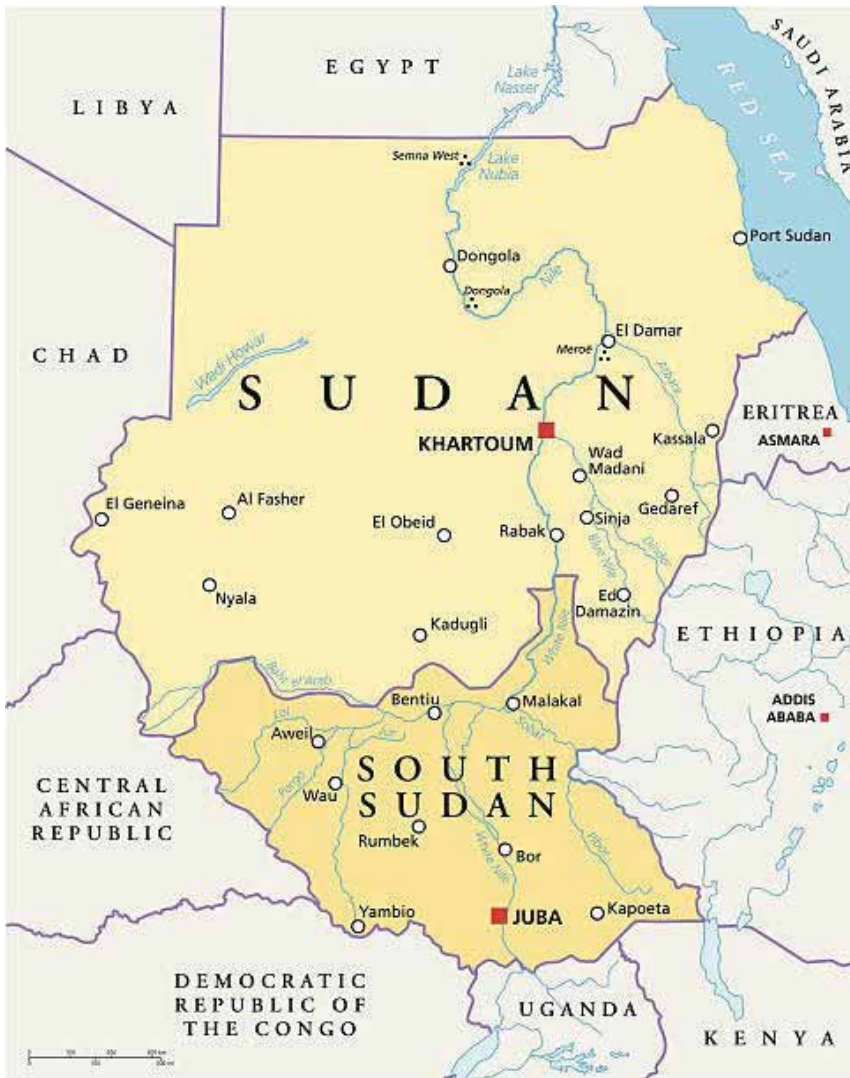
The Republic of Sudan has a long history of Coups. According to research conducted by The Center for Systemic Peace (CSP) Sudan has had 35 Coups (including failed attempts and plots), only six have succeeded. Only six have been successful (Amstrong, 2023).

In April 2019, the previous government of Sudan led by Omar Al Bashir was seized by the military after a series of popular protests. A transitional government composed of military and civilians was established following a power-sharing agreement that was to lead to fully democratic elections in 2023. (United Nations, 2021)

However, on 25 October 2021, a Coup against the transitional government was carried out by the Sudanese army. The army dissolved the government and arrested several politicians, including Prime Minister Mr. Abdullah Hamdok, who was transferred at the time to an unknown location for his

refusal to support the coup. (RTVE, 2021). In a televised speech, Abdel Fattah Al Burhan, commander of the Sudanese Army and chairman of the Sovereign Council (the executive body in charge of the transition to democracy) announced the deposition of the government, declared a state of emergency throughout the country and the suspension of a few articles of the document that served as the constitution during the transition period. Al Burhan also confirmed the arrest of several civilian members of this Council, including ministers and political leaders. (Español, 2021)

Fig. 3 Political Map Of The Republic Of Sudan

Source: Istock, “Sudan and South Sudan Political Map” <https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/sudan-and-south-sudan-political-map-gm506689955-45168256> (Accessed 05.06.2023)

2.2 Elements Described By Lord Louis Mountbatten (Charles Dance) Contained In This Coup d' État:

i. Control Of The Media: Among the first objectives of the Coup leaders was the seizure of the radio and television stations. After securing the media takeover, a message was broadcast by Coup leader Al Burhan detailing the causes of the Coup, the declaration of a state of emergency, the dismissal of the civilian government and the promise of elections at the “*appropriate time*”. Subsequently, after the Coup, the perpetrators of the coup interrupted the internet service in the country. (RTVE, 2023). In view of this situation, the United Nations High Representative for Human Rights, Mrs. Michelle Bachelet, expressed her concern about the absence of the internet in the country and the “*Suspension of other media*” in a statement.

“Blanket internet shutdowns contravene international law, and Internet and mobile services must be restored, as they are essential for people to seek and receive information, particularly in these unsettling circumstances”. (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 2021)

Similarly, according to the non-governmental organization Reporters Without Borders, this military coup resulted in the “*return of control over information and censorship, while the insecurity of journalists has deteriorated*”. Similarly, the organisation described that after the coup, the situation of the media and independent journalists has deteriorated, resulting in a high level of polarization in society. Like the UN High Commissioner, Mrs. Michelle Bachelet, this NGO reported on the closure of the internet service to “*Silence information*”. (Reporters Without Borders, 2022)

ii. Control Of The Economy: According to ADF Magazine (2022), prior to the coup, the military held a position of control over several strategic economic sectors. According to some estimates, the Sudanese army “*controls 80% of the country’s economy*”, from agricultural fields to oil fields. At this point it is necessary to highlight the role of gold, a mineral that plays a predominant role in state revenues. Currently, both the Sudan Armed Forces (SAF) commanded by coup leader Abdelfattah El Burhan and the Rapid Support Forces (RSF) commanded by the second coup leader, Mohamed Hamdan ‘Hemeti’ Dagalo, have benefited “*enormously from gold exports*” (Dabanga, 2022). Similarly, before the coup, then Prime Minister Abdllah Hamdok proposed five economic packages. These packages included reviewing the military institutions’ control over the economy (Dabanga, 2022). In the same vein, a subsequent study conducted a year after the coup described the economic situation in Sudan as precarious. The coup and the consolidation of power in the hands of the security forces succeeded in

disrupting international assistance for Sudan's economic recovery. All this, coupled with the conflict between Russia and Ukraine, resulted in economic difficulties and distortions (Gavin, 2022).

iii. Loyalty Of The Military. Non-governmental organisations, as well as the media, have repeatedly described the role of the military in the execution of this Coup. The US think tank Council for Foreign Relations described the "*military element*" as having led the coup against Sudan's civilian government (Gavin, 2022). The actors of this Coup were: Sudanese General Abdel Fattah Al-Burhan, commander-in-chief of the Sudanese Armed Forces, who also served as Chairman of the Sovereignty Council. Subsequently, the Sudanese civilian government was dissolved, the state of emergency was declared, and many civilian officials were arrested and detained, including Prime Minister Mr. Abdulla Hamdok (Rahman, Carll, Eli, Pearl, Liou, Park, 2022:1). (Rahman, Carll, Eli, Pearl, Liou, Park, 2022:1)

The second perpetrator was Hamdan Gagalo "*Hemedti*", commander-in-chief of the Rapid Support Forces (RSF)³, a Sudan-based paramilitary faction that in the past has had notable differences with the Sudanese Armed Forces. However, in leading the coup, it served as a temporary ally of commander Abdel Fattah Al-Burhan. (Netherlands Institute of International Relations, 2021:6) According to Español (2023), the military and the Rapid Support Forces have always had a difficult relationship. However, in planning the coup, they were able to maintain a fragile alliance of convenience to avoid ceding power to a civilian authority, make internal reforms and be held accountable for their abuses.

In terms of military numbers, both official and unofficial estimates put the Sudanese armed forces at around 210-220,000. On the other hand, the RSF is believed to have a military strength of 70,000 and "*are better trained and equipped*" (Elbagir, Qiblawi, Orie, 2023).

iv. Deposition Of The Current Government and Control Of Communications. As described, the military seized power and arrested several civilian members of the former Sovereign Council (Sudan's executive body), ministers and political leaders (Español, 2021). Regarding the control of infrastructure and strategic points, the military successfully seized the

³ The Rapid Support Forces are considered a Sudanese paramilitary group. They were formally established in 2013 from the union of armed militias and had unleashed the genocide of non-Arab minorities in the western region of Darfur in the early 21st century. This group was established by Sudan's former head of government Omar Al Bashir to protect himself from possible assaults by the army and intelligence services. The group is commanded by Mohamed Hamdan Dagalo, known as Hemediti, and has several members, but is not an institutionalized force (Español, 2023).

radio and television headquarters, disrupting internet service in the country. Similarly, the military also closed some roads, bridges, communication routes and Khartoum's main airport. (RTVE, 2021).

v. Legitimacy: The leader of the military coup, Abdel Fattah al Burhan, one day after the Coup (26.11.2021) tried to justify the seizure of power by claiming that he feared the country would end up *"in a civil war"*. However, at the national level, the coup was rejected by the Sudanese people and led to a series of protests in the streets of Khartoum in which the army intervened with the intention of repressing the public demonstrations. At the international level, the coup was also condemned and rejected. For example, United Nations Secretary-General Mr. Antonio Guterres condemned the military coup and called for the release of Prime Minister Hamdok and other civilian government officials. In his own words the General Secretary expressed:

"I condemn the ongoing military coup in Sudan. Prime Minister Hamdok and all other officials must be released immediately. The constitutional charter must be fully respected to protect the hard-won political transition. The UN will continue to support the people of Sudan". (Guterres, 2021).

Similarly, US Secretary of State Anthony Blinkin spoke out against military action, noting: *"These actions could derail the country's transition to democracy and are a betrayal of Sudan's peaceful revolution"* (Blinken, 2021) Subsequently, on 3 November, Saudi Arabia and the United Arab Emirates also spoke out against the military coup and signed a joint declaration calling for the restoration of civilian rule (Abdelaziz, 2021). In the same line of thinking, the Arab League, the European Union, and the African Union urged Sudan to return to a transitional phase in the country (Español, 2021).

However, Russia did not condemn the coup. Russia's representative to the UN, Mr. Dmitry Polyansky, said it was *"difficult to say whether it is a Coup d'état or not"* and *"described events like those in Sudan as "happening in other parts of the world without being called a coup d'état"*. For their part, Russian Foreign Minister Mr. Sergey Lavrov attributed the Coup to instability in Sudan due to destabilising actions by Western Powers, which resulted in the erosion of the country's territorial integrity and forced democratisation (Ramani, 2021).

For their part, the People's Republic of China, through Foreign Ministry spokesman Wang Wenbin, did not consider the military action a coup but a *"turbulent"* situation and urged the parties to resolve their differences through dialogue in order to *"maintain peace and stability in the country"* (Alarabiya news, 2021).

Thus, the concept of the legitimacy of a Coup is a controversial and widely debated term. As a Coup is the violent seizure of power, in most cases they are considered illegal according to the law and established constitutional procedures. The actors of the Coup may claim to have any kind of support to try to legitimise it, such as popular support or moral support. But these arguments are not universally accepted and can be contested. As an example, the international community spoke out against the coup in Sudan. Similarly, it is important to note that in many countries, constitutions provide for peaceful means of removing governments from office, thus avoiding the threat of a military coup. These peaceful means or procedures are elections or impeachment.

2.3 Coup D' État In Burkina Faso (January 2022)

On Monday 24 January 2022, the President of Burkina Faso, Mr. Roch Kaboré was overthrown by a Coup after seven years in power. By this date, Mr. Kabore had begun his second term as president after winning the general election of 22 November 2020 with 57.74% of the vote. (Komenan, 2022). The military Coup was led by Lieutenant Colonel Paul-Henri Sandaogo Damiba. After deposing the president, the military set up a military junta called the "*Patriotic Movement for the Safeguard and Restoration*" to lead the country. For his part, deposed President Kaboré issued a statement in the early hours of the following day, Tuesday 25 January, informing of his resignation as the nation's president (Naranjo, 2022).

This is not the first time this nation has faced a Coup. In fact, this was the fifth Coup since its independence in 1960, not taking into consideration the Coup attempt in September 2015 and the popular uprising in October 2014 (Moderan and Rodrigue Koné, 2022).

Among the causes described by the military, the security of the nation was taken into consideration. Burkina Faso is engaged in a fight against jihadist forces such as Al-Qaeda and the Islamic State established in the region. These organizations have carried out constant attacks against civilians and security forces, resulting in approximately 7,000 fatalities in recent years. The state has been ceding ground to these armed groups. In this sense, the military justified its action as a measure taken to protect the territorial integrity of the nation and sovereignty. Similarly, the members of the military junta pledged to call elections within a "*reasonable*" timeframe after consultations with Burkinabe society in order to "*return to constitutional order*" (Naranjo, 2022).

Fig. 4 Political Map Of Burkina Faso

Source: Istock "Burkina Faso Political Map- Ilustrasyon": <https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/burkina-faso-political-map-gm519844935-49822406> (Accessed: 29.06.2023).

2.3.1. Elements Described By Lord Louis Mountbatten (Charles Dance) Contained In This Coup d' État:

i. Control Of The Media: Similar to the Coup in Sudan, on this occasion, the leaders of the military Coup took over the national television channels. With the seizure of the channel, coup leader Paul-Henri Sandaogo Damiba made a statement justifying the deposition of the civilian government. In this regard, the reason was described as: *"the degradation of the security situation that threatens the foundations of our nation and the manifest inability of the power to unite the Burkinabe and address the situation"* (African Examiner, 2022). Similarly, the statement issued communicated the suspension of the constitution, the dissolution of the government and parliament.

ii. Control Of The Economy: Unlike the Coup in Sudan, where members of the armed forces already had control over numerous state resources, the situation in Burkina Faso was different. However, although there was no

military takeover of state resources, Burkina Faso's economy contracted as a result of political instability. For an example, the Coup and the deteriorating security conditions forced the temporary closure of several gold mines (the country's most exported mineral). At the same time, government authorities have tried to implement measures to mitigate the effects of inflation and food security. These measures include a ban on exports of products such as maize, sorghum, cowpeas, among others (International Monetary Fund, 2023).

iii. Loyalty Of The Military: The military factor was involved, and they were the main perpetrators of this Coup. The leader of this Coup, as described above, was Lieutenant Colonel Paul-Henri Sandaogo Damiba who, after taking control of television in Burkina Faso, informed about the recent events, the suspension of the civilian government and the justification of the coup. There is one factor to be considered here that differs from the coup in Sudan. In the Coup in Burkina Faso, the military blamed the civilian government for the loss of territory to the terrorist threat posed by Al-Qaeda and the Islamic State. The army called for more effective means against the advance of jihadism. In justifying the coup d'état, the coup leader described the main reason as "*the deterioration of the security situation*" and that "*the territorial integrity of Burkina Faso and its sovereignty*" were taken into consideration (Naranjo, 2022).

iv. Deposition Of The Current Government and Control Of Communications: With the beginning of the coup, civilian President Mr. Roch Kaboré was arrested by soldiers in the early hours of the morning who had surrounded the presidential palace. Hours later, Mr. Kaboré issued a message on his Twitter account in which he called on people to lay down their arms and make use of dialogue to resolve the contradictions.⁴ On the other hand, through his statement to the media, Lieutenant Colonel Damiba described the suspension of the constitution, the dissolution of the government and parliament, the indefinite closure of land and air borders. In the same manner, a night curfew was ordered from 9:00 pm to 5.00 am (African Examiner, 2022).

v. Legitimacy: At the national level, the coup was supported by the citizens of Burkina Faso. During the Overthrow, many Burkinabe mobilized in support of the military. The main reason for the demonstrators' support was that they were also protesting against the civilian government's lack of support for the

⁴ The message was posted on the Twitter account and described that: "*These are difficult times for our nation. At this very moment, we must safeguard our democratic achievements. I call on those who have taken up arms to lay them down for the good of the nation. It is through dialogue and listening that we must resolve our contradictions. RK*" Available in: <https://twitter.com/rochkaborepf/status/1485614809940910080> (16.06.2023).

fight against terrorist groups in Burkina Faso. To this situation of popular discontent due to insecurity, other general factors such as the perception of corruption and inequality were added (Komenan, 2022).

However, at the international level, like the Coup in Sudan, the military action in Sudan was condemned by the international community. For example, like in Sudan, the UN Secretary-General, Mr. Antonio Guterres expressed his concern about the developments in Burkina Faso and “*strongly condemned any attempt to take over a government by force of arms*”. (United Nations, 2022)

Similarly, the West African Regional Bloc (ECOWAS) released a statement on 3 February condemning the coup d'état, calling for a rapid return to constitutional order and expressing concern over the arrest of President Kaboré. In this regard, as an operative clause, ECOWAS suspended Burkina Faso from all ECOWAS institutions until constitutional order was restored (ECOWAS Commission, Final Communiqué, 2022: 4-5).

In the same vein, the United States also opposed the Coup. For example, the US State Department released a statement on 24 January 2022 expressing their concern about the events in Burkina Faso, condemning the deposition of the civilian government, the suspension of the Constitution and the arrest of President Kaboré (US State Department: 2022).

The Russian Foreign Ministry also issued a statement expressing its concern about the unfolding actions and the complication of the internal situation in “*this African country*”. It also expressed that it would closely follow the development of the situation in the hope of a “*rapid stabilization*” (Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: 2022).

Conclusion

A Coup d'État is an action usually characterized as illegal and violent, consisting of a seizure of power. The perpetrators of the coup usually have multiple reasons for carrying out a coup d'état. It is also necessary to understand who the perpetrators of a coup are. Historically, the armed forces are the main perpetrators of coups, but not the only ones. That is, there may be members of civil society such as non-governmental organizations, religious organizations and even the business world.

The characteristics and elements also tend to vary. However, it is possible to describe a Coup by considering the elements described above, namely: Control of the economy, control of the media, deposition of the existing government, loyalty of the military and legitimacy. These elements may or may not be present, in one form or another, in the execution of a Coup.

Special mention should be made in the case of legitimacy in the case of Burkina Faso. In the development of this Coup, there is an interesting point that differs from the Coup in Sudan. The coup was well received and supported by the citizens of Burkina Faso, in contrast to the Coup in Sudan which was rejected by the Sudanese citizens and there were episodes of clashes and violence in the streets. In Burkina Faso, citizens supported the coup against the government. However, as in Sudan, this Coup was also condemned by the international community.

From this research, it is also necessary to mention the legality factor. As described above, goals are often condemned at both national and international level. Legitimacy rests on institutions and always upholds a nation's democracy. A coup, being a sudden and violent change of government, goes against the institutionalism of the state and therefore the perpetrators of the coup will always seek to legitimize and justify their actions. Changes of government are important for a stable democracy in a nation. That is why constitutions often provide legal mechanisms to end the term of a government such as elections, referendums, and impeachments.

References

- Abdelaziz Khalid (2021). **"Saudi, UAE join foreign pressure to overturn Sudan's coup"**, <https://www.reuters.com/business/cop/sudans-ousted-pm-hamdok-agrees-return-lead-government-al-arabiya-tv-2021-11-03/> (12.06.2023).
- ADF (2022), **"Sudanese Coup Leaders Protect Military Business Interests As Economy Crumbles"**, <https://adf-magazine.com/2022/11/sudanese-coup-leaders-protect-military-business-interests-as-economy-crumbles/> (06.06.2023).
- Alarabiya News (2021), **"China urges dialogue between Sudan's factions following coup"**, <https://english.alarabiya.net/News/world/2021/10/25/China-urges-dialogue-between-Sudan-s-factions-following-coup> (12.06.2023).
- Amstrong, Martín. (2023), **"A History of Sudan Coups"**, <https://www.statista.com/chart/26044/sudan-coup-timeline/> (06.06.2023).
- Balado, Francisco Fontela (2016), **"¿Que es un golpe de estado?"**, <https://www.lavozdegalicia.es/noticia/internacional/2016/07/16/golpe-estado/00031468620622318446659.htm> (30.05.2023).
- Britannica, **"Coup d'état"**, <https://www.britannica.com/topic/coup-detat> (30.05.2023)

- Bjørnskov Christian, Freytag Andreas, Gutmann Jerg, **“Coups and the dynamics of media freedom”** <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264999322002644> (30.05.2023)
- Brichet, Olivier (1935). **Étude du Coup D’Etat en Fait et en Droit, Universidad de Paris, República Francesa.**
- Blinken, Antony J (2021) **“The United States Condemns Actions Against Sudan’s Civilian-led Transitional Government”**, <https://www.state.gov/the-united-states-condemns-actions-against-sudans-civilian-led-transitional-government/> (12.06.2023).
- Elbagir Nima, Qiblawi Tamara y Orié Amarachi (2023), **“Generales rivales luchan por el control de Sudán. Aquí hay una guía simple para la lucha”**, <https://edition.cnn.com/2023/04/26/africa/sudan-conflict-explained-intl/index.html> (07.06.2023).
- Español, Marc. (2021), **“El Ejército frustra la transición en Sudán con un golpe de Estado”**, <https://elpais.com/internacional/2021-10-25/detenidos-en-sudan-los-miembros-civiles-del-gobierno.html> (05.06.2023).
- Español Marc. (2021) **“El Ejército de Sudán defiende el golpe en medio de la presión internacional”**, <https://elpais.com/internacional/2021-10-26/el-ejercito-de-sudan-mantiene-al-primer-ministro-en-paradero-desconocido-y-las-comunicaciones-suspendidas.html> (12.06.2023).
- Español, Marc. (2023), **“¿Qué está pasando en Sudán? El conflicto, en 10 claves”**, <https://elpais.com/internacional/2023-04-17/que-esta-pasando-en-sudan-el-conflicto-en-10-claves.html> (07.06.2023).
- Dabanga (2021), **“Military junta blamed for Sudan’s economic woes”**, <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/economists-blame-military-junta-for-sudan-s-economic-woes> (06.06.2023).
- GhanaWeb (2022), **“ECOWAS coups must end – President Akufo-Addo”**, <https://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/ECOWAS-coups-must-end-President-Akufo-Addo-1456219> (31.05.2023).
- Gavin, Michelle. (2022), **“Sudan’s Coup: One Year Later”**, <https://www.cfr.org/blog/sudans-coup-one-year-later> (06.06.2023)
- Djarric, Stéphane. (2021), **“Statement attributable to the Spokesperson for the Secretary-General - on Sudan”**, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2021-10-25/statement-attributable-the-spokesperson-for-the-secretary-general-sudan> (12.06.2023)
- Guterres, Antonio, **“Tweet”**, <https://twitter.com/antonioguterres/status/1452620154744020999> (05.06.2023)

- Ecowas Commision (2022) "Final Communique", Extraordinary Summit of the ECOWAS authority of heads of State and Government on the Political Situation in Burkina Faso, Guinea and Mali, pp. 4-5
- International Fonetary Fund (2023), "Burkina Faso: Request for Disbursement Under the Rapid Credit Facility-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Burkina Faso", <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2023/149/article-A001-en.xml?rskey=JjkPf7&result=6> (15.06.2023)
- Janowitz, Morris (1968), *Armed Forces and Society: A World Perspective*, La Haya, Mouton.
- Luttwatk, Edward (1969). *Coup D'État, a practical handbook*. Alfred A. Knopf,
- Maclean Ruth. (2022), "Seis golpes en cinco países africanos: ¿Qué está pasando?", <https://www.nytimes.com/es/2022/02/01/espanol/golpes-de-estado-africa-burkina-faso.html> (31.05.2023)
- Martin, Carmen. (2020), "¿Qué es un Golpe de Estado?", <https://elordenmundial.com/que-es-golpe-estado/> (30.05.2023)
- Matra Bam ve Ibrahim Nabil (2023), "¿Sudan'daki Çatışmalar Ortadoğu'yu Nasıl Etkiler?", <https://www.sde.org.tr/ibrahim-nabil-ba-matraf/genel/sudandaki-catismalar-ortadoguyu-nasil-etkiler-kose-yazisi-32148> (07.06.2023)
- Merino Álvaro. (2021), "¿Cómo han sido los golpes de Estado en el mundo desde 1945?", <https://elordenmundial.com/mapas-y-graficos/golpes-de-estado-desde-1945/> (30.05.2023)
- Russian Federation's Ministry of Foreign Affairs. (2022), "СООБЩЕНИЕ ДЛЯ СМИ [Comunicado de Prensa], https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/international_safety/1795681/ (15.06.2023)
- Naciones Unidas (2021), "Guterres condena el "golpe militar" en Sudán", <https://news.un.org/es/story/2021/10/1498892> (06.05.2023)
- Naranjo, José (2022) "Los militares toman el poder en Burkina Faso mediante un golpe de Estado", <https://elpais.com/internacional/2022-01-24/los-militares-amotinados-en-burkina-faso-detienen-al-presidente-kabore.html> (15.05.2023)
- Netherlands Institute of International Relations (2021), "Military coup betrays Sudan's Policy Brief revolution: Scenarios to regain the path towards full civilian rule", <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2021-11/PB%20Sudan%20Coup.pdf> (07.06.2023)

- State Department (2022) "On Ongoing Events in Burkina Faso", <https://www.state.gov/on-ongoing-events-in-burkina-faso/> (15.06.2023)
- Rahman Sarika, Carll Kendall, Pearl Eli, Liou Mochelle, Park Joy (2022), "The Military Takeover of Sudan", Foreign Policy, Institute for Youth in Policy, p.1
- Ramani, Samuel (2021), "Relaciones entre Sudán y Rusia después del golpe de octubre: la visión desde Moscú", <https://www.mei.edu/publications/sudan-russia-relations-after-october-coup-view-moscow> (12.06.2023)
- Reportero sin Fronteras (2022), "Sudan", <https://rsf.org/es/pais/sud%C3%A1n> (06.05.2023)
- RTVE (2021), "Los militares dan un golpe de Estado en Sudán y disuelven el gobierno de transición" <https://www.rtve.es/noticias/20211025/golpe-estado-sudan-militares/2202120.shtml> (05.06.2023)
- Rincón Omar y Avella Estefanía. (2018), "El poder mediático sobre el poder", <https://nuso.org/articulo/el-poder-mediatico-sobre-el-poder/> (30.05.2023)
- United Nations Human Rights Office of the Hight Commissioner (2021), "Statement on the coup d'état in Sudan" <https://www.ohchr.org/en/statements/2021/10/statement-coup-detat-sudan> (05.06.2023)
- United Nations (2022): "Secretary-General Following Events in Burkina Faso with Deep Concern, Worried about Safety of President Roch Marc Christian Kaboré", <https://press.un.org/en/2022/sgsm21117.doc.htm> (15.06.2023)

Orta Afrika'da İslam'ın Modern Zamanlardaki Yayılışı: Güncel Bir Analiz

Sümeyye Ayşenur AKMAL*
Haad AKMAL**

Özet

Bu araştırma, İslam'ın Orta Afrika'ya varışının tarihsel bağlamını incelemeyi ve günümüze kadar olan yayılışını takip etmeyi amaçlamaktadır. Esasen bu çalışma Orta Afrika'da İslam'ın yayılışının güncel bir analizini sunmayı önceliklelemektedir. Ayrıca, İslam'ın Orta Afrika'da modern zamanlarda büyümesini kolaylaştıran ana etkenleri ve faktörleri belirlemek, İslam'ın yayılmasının sosyal ve kültürel açıdan topluma olan etkisini, geleneksel inanç sistemlerini, uygulamalar ve yerel kimlikler üzerindeki etkilerini de incelemeyi içermektedir. Eğitim, İslami kurumlar, İslami inanç ve uygulamaların Orta Afrika'da yayılmasındaki rolü de bunlara ek olarak analiz edilmektedir. Bölgedeki İslam ile varlığını sürdüren diğer dinler arasındaki etkileşimleri de bu kapsamda incelenmektedir. Bu çalışma, Orta Afrika'da İslam'ın yayılmasının modern zamanlardaki dinamiklerini anlamamıza ve bölgedeki sosyo-kültürel ve siyasi etkilerini anlamlandırmamıza katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Orta Afrika, Sosyo-kültürel etkiler, Eğitim, İslami kurumlar, Potansiyel sonuçlar.

* Sümeyye Ayşenur AKMAL, Lisans/ Mezun, Sakarya Üniversitesi, İlahiyat, aysenursk45@gmail.com..

** Haad AKMAL, Doktora Öğrencisi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği, Gazi Üniversitesi, Ankara, haad.akmal@gazi.edu.tr, ORCID NO: 0000-0003-3666-3888.

The Spread Of Islam In Central Africa In Modern Times: A Current Analysis

Abstract

This research aims to examine the historical context of the arrival of Islam in Central Africa and to follow its spread to the present day. Essentially, this study prioritizes presenting an up-to-date analysis of the spread of Islam in Central Africa. It also includes identifying the main factors that facilitated the growth of Islam in Central Africa in modern times, examining the social and cultural impact of the spread of Islam on society, traditional belief systems, practices, and local identities. The role of education, and Islamic institutions in the spread of Islamic beliefs and practices in Central Africa is also analyzed. The interactions between Islam and other religions in the region are also examined in this context. This study aims to contribute to our understanding of the dynamics of the spread of Islam in Central Africa in modern times and to make sense of its socio-cultural, and political effects in the region.

Keywords: Islam, Central Africa, Socio-cultural influences, Education, Islamic institutions, Potential consequences.

Giriş

Orta Afrika'da İslam'ın yayılması, bölgenin sosyal, kültürel ve dini durumunu önemli ölçüde etkileyen dikkat çekici bir olgudur. Geçtiğimiz yüzyıllarda İslam, bölgede istikrarlı bir ivme kazandı ve Orta Afrika'nın çeşitli ülkelerinde güçlü bir realite haline gelmiştir. Bu makale, İslam'ın modern zamanlarda Orta Afrika'da yayılmasına giriş niteliğinde bir genel bakış sunmayı, İslam'ın tarihsel bağlamını, yayılmasına katkıda bulunan temel faktörleri ve yayılmasının sosyo-kültürel ve politik etkilerini keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan Orta Afrika'da İslam'ın yayılmasını anlamak için, gerçekleştiği tarihsel bağlamı incelemek büyük önem arz etmektedir. İslam'ın gelişiminin izleri, Sahra-ötesi ticaret yolları boyunca Müslüman tüccarlar ile yerli halk arasındaki erken karşılaşmalara kadar izlenebilir. Bu etkileşimler, İslam'ın bölgede aşama aşama yayılmasının temelini atarak ticari, fikri ve dini inanç alışverişini kolaylaştırdı. Sahra-ötesi ticaret ağları, İslami öğretilerin yayılması için yeni kapılar açtı. Siyasi liderlerin din değiştirmesiyle birlikte Müslüman alimlerin yerli halklar arasında İslam'ın benimsenmesinde önemli rol oynadı. Ayrıca, İslam'ın yerel kültürel uygulamalara uyarlanabilirliği ve sosyal ve ekonomik ağlar sağlaması, halk arasında kabul edilmesinde ve popüler olmasında katkıda bulundu. İslami inançlar ve uygulamalar, yerlilerin gelenek ve görenekleriyle uyum sağlamış ve bölgede İslam yerli halkın geleneğiyle benzersiz bir bütün olma haliyle sonuçlanmıştır. Oluşumuna olma hali, dini ritüelleri, kültürel ifadeleri ve toplumsal normları şekillendirerek, ayrı bir Orta Afrika İslami kimliğinin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Siyasi açıdan bakıldığında ise İslam'ın Orta Afrika'daki varlığının önemli sonuçlarını gözlemlemekteyiz. Bunun bir örneği de Müslüman toplumun hak ve çıkarlarını savunan Müslüman liderlerin ve siyasi örgütlerin ortaya çıkmasıdır. İslami değer ve ilkelerin yönetimde ve politika oluşturmada etkisi, belirli bölgelerde gözlemlenmiş, siyasi söylemi şekillendirmiş ve iktidar dinamiklerine katkıda bulunmuştur. Diğer taraftan eğitim, İslami kurum ve kuruluşlar, İslami inanç ve uygulamalar Orta Afrika'da İslam'ın yayılmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu gibi etkenleri göz önünde bulundurduğumuzda İslam'ın yayılış sürecini daha iyi anlamamızı sağlayacak ve İslam dininin bölgedeki etkilerini gözlemlememize yardımcı olacaktır.

Bu çalışmada Orta Afrika'da İslam'ın bölgeyle ilk temasından günümüze kadarki tarihsel bağlamı, sosyo- kültürel etkileri, siyasi etkileri ve bölgede bulunan ülkelerde İslam ve diğer dini inanışların muhtevası ve bölgedeki dini inanışın yüzdellik bakımından tablosu incelenmiştir. Böylelikle bu çalışma İslam'ın yayılışının etki ve sonuçlarını buna ek olarak bölge hakkında dini inanışların gerçeğe uygun bir şekilde varlığının ne derece olduğunu anlamamızı sağlayacaktır.

Orta Afrika'da İslam'ın yayılışı, İslami uygulamaların benimsenmesi ve toplumsal etkileri üzerine odaklanan bazı araştırmalar, İslam'ın siyasete olan etkisi, toplumsal değişim üzerindeki etkileri ve eğitim alanındaki rolü de ele almaktadır. İslam'ın siyasi partiler, liderlik ve toplumsal hareketler üzerindeki etkisi incelenirken, toplumsal normlar, aile yapısı, eğitim, cinsiyet rolleri gibi konular da ele alınır. İslam'ın sosyal adalet, dayanışma ve toplumsal düzen üzerindeki etkilerine değinilirken, eğitimdeki rolü ve Müslüman toplulukların bu alandaki katkıları da incelenmektedir.

Tarihsel Bağlam

Afrika'nın İslamiyet'le ilk teması birinci ve ikinci Habeşistan hicretleriyle (615-616) başladı. İslam'ın bu ilk yayılışı Ehli Sünnet inancı doğrultusunda idi. İslam Dünyası'nda erken dönemde başlayan siyasi kargaşalıklar nedeniyle bazı aşırı siyasi-dini akımlar ortaya çıktı. Bunlar iktidar merkezlerinde yaşama imkânı bulamadıklarından, başkentten uzak bölgelere kaydılar. Bu arada Kuzey Afrika, Haricilerle, İbadilerin ve Şiilerin sığındıkları bir yer haline geldi. Bölgede Haricilik uzun zaman yaşamışsa da zamanla Sünnilik içerisinde eriyip gitti. Geçmişten bugüne baktığımızda sömürge öncesi ve sonrası bu topraklarda İslam'ın bazı bölgelerde artış gösterdiği ve bazı bölgelerde ise çeşitli baskı ve zorlamalarla azaldığını hatta yok denecek kadar az olduğunu, belli bölgelerde İslam'ın izinin dahi kalmaması adına yapılan çalışmaların olduğunu görmekteyiz.

Orta Afrika' Da İslam Haritası

Orta Afrika'daki Müslümanların Yüzdesi Aşağıdaki Gibidir

Güney Sudan %6,2,
Kongo Cumhuriyeti %2
Ekvator Ginesi Cumhuriyeti %1
Gabon Cumhuriyeti %5
Çad Cumhuriyeti %52,1
Angola Cumhuriyeti %1
Kamerun Cumhuriyeti % 25
Orta Afrika Cumhuriyeti %9

Orta Afrikada'ki Ülkelere Göre Dini İnanış

Güney Sudan

Sudan'ın İslam'a geçişi, 7. yüzyılda Arap fetihleri ve İslam'ın yayılmasıyla başlamıştır. Müslüman tüccarlar, misyonerler ve dini liderlerin etkisiyle bölgede İslami inanç yayılmış ve yerleşmiştir. 13. yüzyılda Nubya Krallığı'na kadar uzanan bir İslam hakimiyeti kurulmuştur. 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisi altında olan Sudan, İslam'ın daha da kökleştiği bir dönem yaşamıştır. Sudan'da İslam'ın tarihsel bağlamı, ülkenin siyasi ve kültürel gelişimine derin bir etki yapmıştır. İslam, Sudan'ın hukuk sistemi, sosyal normları ve toplumsal yapıları üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Ülkede İslam'ın farklı mezhepleri ve tarikatları bulunmaktadır ve bu da dini pratiklerin çeşitliliğini yansıtmaktadır. Sudan, İslam'ın yanı sıra yerli dinlere ve Hristiyanlığa da ev sahipliği yapmaktadır. Güney Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, Sudan nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Kuzey Sudan bölgesinde kalmıştır. Sudan, iç savaşlarla mücadele eden bir ülke olup 2011'de bölünmüştür. Güney Sudan olarak bağımsızlığını ilan eden bu yeni devlette nüfusun çoğunluğunu Hristiyanlar ve yerel inançlara mensup olanlar oluşturmaktadır. Güney Sudan'ın dini inançlarının tarihsel bağlamı, bölgenin kolonizasyon ve misyonerlik süreciyle ilişkilidir. 19. yüzyılda bölgeye gelen Avrupalı misyonerler, Hristiyanlığı yaymaya başlamış ve yerli halk arasında Hristiyan inanç ve pratiklerin yayılmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu süreç, 20. yüzyılda da devam etmiş ve Güney Sudan'da Hristiyanlığın kökleşmesine yol açmıştır. Güney Sudan'da Hristiyanlık, farklı mezhepler ve kiliseler aracılığıyla yaşanmaktadır. Katoliklik, Protestanlık ve Ortodoksluk gibi farklı Hristiyan mezhepleri bölgede varlığını sürdürmektedir. Bu mezhepler, dini ritüeller, ibadet yerleri ve toplumsal yapılar açısından çeşitlilik göstermektedir. Son verilere göre de Hristiyanlar %60,5, yerel dinler %32,9, Müslümanlar %6,2, diğer <%1, bağlı olmayanlar <%1 (2020 tahmini) dini inanışların oransal bakımdan teşkil etmektedir. Bu çalışmada Güney Sudan'ın da bölge içerisinde değerlendirilmesinin sebebi Orta

Afrika bölgesindeki ülkelere yakınlığı ve etkileşiminin söz konusu olmasıyla ilgilidir. Orta Afrika bölgesindeki diğer ülkelere bu çalışma perspektifine ve amacına göre benzerlikler gösterdiği için bu çalışmada yer almaktadır.

Kongo Cumhuriyeti

2010 yılında Pew Araştırma Merkezi, nüfusun yüzde 95,8'inin Hristiyan, yüzde 1,5'inin Müslüman olduğunu ve yüzde 1,8'inin herhangi bir dine bağlı olmadığını bildirdi. Hindular, Yahudiler, Budistler, Bahailer ve yerli dinlerin takipçilerinden oluşan küçük topluluklar var. Müslüman liderler, topluluklarının nüfusun yaklaşık yüzde 5'ini oluşturduğunu tahmin ediyor. Nüfusun önemli bir kısmı, geleneksel inanç ve uygulamaları Hristiyanlık veya diğer dini inançlarla birleştirir.

Ekvator Ginesi Cumhuriyeti

Ekvator Ginesi Cumhuriyeti İspanya'nın etki alanında olan bir sömürge ülkesiydi. İspanya'nın bu bölgede kendinden sonra bıraktığı izlerden biri de yoğun misyonerlik çalışmalarıyla halkı Hristiyanlaştırmasıydı. Bu bölge ilgili verilere bakıldığında halkın %87'si Katolik, %5'i de Protestan Hristiyanlardan oluştuğu tespit edilmiştir, Ülkede sayı bakımından 1000 civarında halk ise Yehova şahitlerine inandıkları bilinmektedir. Yerel halkın dinine inanan sayısı da yok denecek kadar az bir sayıda olduğu gözlemlenmiştir.

Gabon Cumhuriyeti

2021 Gabon hakkında yapılan Uluslararası Din Özgürlüğü Raporuna göre Gabon Piskoposluk Konferansı, nüfusun yaklaşık yüzde 80'inin Hristiyan olduğunu tahmin ediyor. Hristiyan nüfusun yaklaşık üçte ikisi Katolik ve üçte biri Evanjelik kiliseleri içeren Protestan'dır. İslami İşler Yüksek Kurulu, Batı Afrika kökenli olmayan pek çok vatandaş da dahil olmak üzere, nüfusun yaklaşık yüzde 12'sinin Müslüman olduğunu tahmin ediyor. Sünnilerin baskın olmasına rağmen, Sünni/Şii oranlarına ilişkin yayınlanmış bir tahmin yoktur. Nüfusun geri kalan yüzde 8'i animizm uyguluyor veya herhangi bir dini grupta özdeşleşmiyor.

Çad Cumhuriyeti

2014-2015 tahmini verilere göre Çad Cumhuriyetinde %52,1 Müslüman, %23,9 Protestan, %20 Katolik, %0,3 animist, %0,2 diğer Hristiyan gruplar bulunmaktadır. Çad Cumhuriyeti'nde Müslümanlar nüfusun çoğunluğunu

oluşturmaktadır. İslam, Çad Cumhuriyetinin resmi olmayan ama etkili olan dini inanışıdır. Bölgede çoğunlukla Sünni İslam mezhebine mensup Müslümanlar bulunmaktadır. Sünnilik, Çad'daki Müslümanların büyük çoğunluğunun inanç sistemidir. Çad Cumhuriyetinde İslami eğitim, çeşitli düzeylerdeki camilerde verilir. Cami eğitimi, çocukların Kur'an'ı öğrenmeleri, dua ve ibadet pratikleri, İslam ahlakı ve değerleri gibi konularda bilgi edinmeleri için önemli bir kaynak olmaktadır.

Angola Cumhuriyeti

Angola Cumhuriyetinde nüfusun çoğunluğu Hristiyan dinine mensup kişilerden oluşmaktadır. Hristiyanlık içerisinde de bu oran %38 Katolik ve %15 Protestan şeklindedir. Angola'da nüfusun kalan kısmı ise yerel dinlere inanan kişilerden oluşmaktadır. İslamiyet ise bölgede inananlar olarak %1'lik bir kısmı teşkil etmektedir. Bu oran içerisinde bölgenin yerlisi olmakla birlikte Afrika kıtasından buraya göç eden kişiler de mevcuttur. Hatta yerlilerden daha çok göç ile gelen kişilerin bu %1'lik kısmın çoğunluğunu oluşturma olduğu bilinmektedir. Burada yaşayan Müslümanların çoğu Sünni akideye uygun yaşamaktadırlar. İslam adına bazı faaliyetler yürütmek isteyen Suudi Arabistan, burada İslamiyet'i yayılışına ve tanınmasına katkıda bulunmak adına 2010 yılında Luanda'da İslami bir üniversitenin kurulması için yardım edeceğini yetkililere bildirmiştir. Bazı haber kaynaklarına göre yapılan bir haberde 2013 yılının ekim ayında Angola hükümetinin İslam hakkında bir açıklamasına yer verilmiştir. Habere göre Angola hükümeti, İslam inancını yasa dışı din olarak ilan ederek, tüm İslami unsurları yasakladığını ve buna ek olarak var olan camileri de kapatacağını ya da yıktıracağını bildirdiği belirtilmiştir. Ve bunların yanı sıra bu yasaklamanın Angola kültürüne ve geleneklerine zarar veren tüm dini hareketleri kapsayacağı hükümet yetkilileri tarafından ifade edilmiştir şeklinde bir haber yapılmıştır. Bu haberin araştırmamıza göre doğru olmadığını bazı kaynaklara ulaşarak bu çalışmamızda ispat edilmiştir. Ocak 2019'da Angola İslami Dini Rehberlik ve İş Birliği Başkanı Muhammed Salih Jabu, Anadolu Ajans'a Müslümanların onlarca yıldır dinlerini özgürce yerine getirdiklerini ve şu anda ülkede 60 cami olduğunu söylemiştir.

Kamerun Cumhuriyeti

Ülkede hâkim olan din Hristiyan dinidir. Ülkede yüzde 70'lik nüfusa sahip Hristiyan ve yaklaşık yüzde 25'lik nüfusa sahip Müslüman bulunmaktadır. Kamerun'un kuzeyinde ise Müslümanlar oran olarak diğer dinlere göre daha yaygın olarak gözlemlenmektedir. Her inanca saygı duyulan ülkede,

bayram namazı çıkışlarında Müslüman komşularının bayramını tebrik etmek için Hristiyanlar cami önlerine gelmektedirler. Müslümanlar da aynı şekilde Hristiyan komşularını dini günlerde yalnız bırakmamaktadırlar. Aynı ailede farklı dinlere mensup kardeş veya ebeveynlere de rastlanılan ülkede, hâkim din Hristiyanlık olmasına rağmen Müslümanlara ait dini günler de resmî tatil kapsamında değerlendirilmektedir.

Orta Afrika Cumhuriyeti

2020 tahmini verilere göre ülke genelinde Hristiyanlar %,89 Müslümanlar %9, yerel dinler %1 ,bir dine bağlı olmayanlar %1 oranındadır. Buna ek olarak bu araştırmada tespit edilen bilgi de İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne (HRW) göre, 2014 yılında Müslüman azınlıklar ülkeyi terk etmek zorunda kaldığı bilgisidir.

İslam'ın yayılmasına katkıda bulunan faktörler

İslami öğretilerin etkileri Orta Afrika'da geniş kapsamlı olmaktadır. Ve bireylerin hayatlarının ve bir bütün olarak toplumun çeşitli yönleri üzerinde etkisi de tartışılmazdır. İslami öğretiler, bireylerin davranışlarına ve karar vermelerine rehberlik eden ahlaki ve etik bir çerçeve sağlar. Adalet, dürüstlük, şefkat ve hesap verebilirlik gibi ilkeler vurgulanarak, toplum içinde kişisel sorumluluk ve ahlaki davranış duygusu teşvik edilir. Böylelikle Müslümanlar bu sorumlulukların çerçevesinde yaşayarak teoride ve pratikte hem kendi yaşamlarında hem de bölgedeki diğer insanlara örnek olma hususunda birer temsilci olmaktadır. İslam, Orta Afrika'da da Müslümanlar arasında ortak bir kimlik ve aidiyet duygusu yaratarak birleştirici bir güç olarak da hizmet etmektedir. İslami öğretiler, Orta Afrika toplumlarında cinsiyet rollerini ve aile dinamiklerini etkilemektedir. Aile birliğinin önemini, karşılıklı saygıyı ve ev içindeki kadın ve erkeğin rol ve sorumluluklarını vurgulayan İslami öğretiler ayrıca evlilik, boşanma ve çocuk yetiştirme konusunda da bir kılavuz görevi görür. Eğitim ve bilgi açısından İslami öğretiler, bilgi arayışını ve yaşam boyu öğrenmeyi teşvik etme yönüyle Orta Afrika'da medreseler ve İslami okullar gibi İslami eğitim kurumları, öğrencilere akademik bilgi aktarmanın yanı sıra din eğitimi sağlamada da hayati bir rol oynamaktadır. Sosyal Adalet ve Hayırseverlik açısından İslami öğretiler ise sosyal adaletin, eşitliğin ve ihtiyacı olanlara yardım etmenin önemini vurgular. Böylelikle Orta Afrika'daki Müslümanlar, hayır işlerinde bulunmaya, ihtiyaç sahibi olanlara yardım sağlamaya ve toplumu geliştirme girişimlerine katkıda bulunmaya teşvik edilmektedirler. Kültürel etkiye baktığımızda İslami öğretiler, sanat, mimari, dil, edebiyat ve müzik dahil olmak üzere Orta Afrika

kültürünün çeşitli yönlerini etkilemiştir. Hat sanatı ve geometrik desenler gibi İslami sanat formları camilerde ve diğer yapılarda görülebilirken, Arap dili ve İslami edebiyat yerel kültürel ifadeler üzerinde de etki yaratmıştır.

Kuzey Afrika Sahil Şeridi dışında kalan Afrika'nın büyük bir kısmında İslamiyet tüccar, seyyahlar ve diğer sivil Müslümanların gayretleriyle yayılmıştır. Kuzey Afrika ve Arap dünyasından gelen Müslüman alimler Orta Afrika'ya seyahat ederek İslami öğretileri yaymak konusunda önemli katkılar sağlamıştır. Buna ek olarak Müslüman Kardeşler, İslami İşler Yüksek Konseyi ve Tebliğ Cemaati gibi kuruluşlar, geçmişten günümüze kadar gelmiş olan Kadiri, Şazili, Ticani ve Senus gibi Tasavvufi hareketler gerek Türkiye'nin gerek Arap Dünyasının İslam'ın yayılması adına yaptıkları eğitimle ve kültürel faaliyetlerle ilgili çalışmalar bölgedeki İslam'ın yayılmasında katkı sunmuştur. Ve hala birçoğu faaliyetlerine devam etmektedirler. Diğer bir etki alanı da kitleleri peşinden sürükleyen güçlü otoritelerdir. Yöneticilerin İslam'ı benimsemesiyle, genellikle halkları da İslam'ı benimsemeye teşvik etmişlerdir. Siyasi elitlerin dönüşümü, İslam'ı güç, itibar ve otorite sembolü haline getirmiştir. Bunlara örnek teşkil eden ve bölgede güçlü bir otorite ve lider olarak görülen Orta Afrika bölgesindeki Gabon Cumhuriyetinde 1967 yılında devlet başkanı olarak seçilen Albert Bernard Bongodur. İslamiyet'i seçerek Omar Bongo adını alan devlet başkanı 2009 yılına kadar iktidarda kalmış önemli bir simadır.

Sosyal ve Kültürel Etki

Namaz, oruç tutma ve helal beslenme gibi İslami ibadetler, Müslüman bireylerin dini kimliklerini koruma ve ifade etme yollarıdır. Bu uygulamalar, bireylerin maneviyatlarını güçlendirmeye ve toplum içinde birlik ve dayanışma duygularını geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Bu İslami uygulamalar yerli halkı etkilemiş ve İslam'ı merak etmelerini sağlamıştır. Buna ek olarak, İslam'ın Orta Afrika'da yayılması, İslami sanat ve mimarinin yerel gelenekler, diller ve sanat formları üzerinde de etkili olmuştur. Camiler, hat sanatı ve diğer estetik ifadeler, Orta Afrika toplumlarının sanatsal ve estetik anlayışını etkilemiştir. Bu, İslam'ın kültürel bir zenginlik ve çeşitlilik kaynağı olduğunu gösterirken, aynı zamanda İslam'ın yerel kültürlerle etkileşime girerek yeni ifade biçimlerinin ortaya çıkmasına da katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte Müslüman toplulukların ve dini kurumlar olan camilerin, İslami okulların ve medreselerin oluşumu da bölgede etkili olmuştur. İslam'ın yayılması, ortak bir inancı paylaşan bireyler arasında bir kimlik ve aidiyet duygusu geliştirerek Orta Afrika'daki Müslüman topluluklar için birleştirici bir faktör sağlamıştır. Bununla birlikte İslam'ın sosyal adalet, eşitlik ve topluluk desteğine yaptığı vurgu, Müslüman topluluklar içinde sosyal daya-

nışmaya katkıda bulunan sosyal ağların ve iş birliği gerektiren sistemlerinin oluşumunu etkilemiştir. Sosyal ve kültürel etkinin kapsamı ve doğasının, Orta Afrika'daki farklı bölgeler ve topluluklar arasında değişebileceğini not etmek önemlidir. Yerel kültürel dinamikler ve tarihsel faktörler de İslam'ın toplum ve kültür üzerindeki etkisinin belirli tezahürlerini şekillendirmede rol oynar.

Siyasi ve Yönetim Etkisi

İslam'ın hukuki etkileri, yerel hukuk sistemlerinde ve hukuki düzenlemelerde hissedilmektedir. İslam hukuku veya şeriat, bazı durumlarda hukuk sisteminin bir parçası veya alternatif bir hukuk kaynağı olarak tanınmıştır. İslam'ın Orta Afrika'ya gelişi, İslam hukukunun (Şeriat) uygulanmasını savunan veya İslami yönetim yapıları kurmaya çalışan İslami devletlerin ve siyasi hareketlerin oluşumuna yol açtı. Örnekler arasında günümüz Nijerya'sındaki Sokoto Halifeliği ve Sudan'daki Funj Sultanlığı sayılabilir. Diğer yandan Şeriattan türetilen İslami hukuk ilkeleri ve normları, aile hukukunu, kişisel durum meselelerini ve miras yasalarını etkilediği de görülmektedir. Bazı ülkeler İslam hukukunun unsurlarını yasal çerçevelerine entegre etmişlerdir. Böylelikle İslam, Orta Afrika'da siyasi sahada etkisini gösterebilmiştir. Müslüman nüfusun siyasi temsilini talep etme ve İslami değerleri yansıtan politikaları savunma gibi etkinlikler, İslam'ın siyasi arenadaki varlığını yansıtmaktadır. Bunun bir örneği olarak görülen Seleka örgütü medya tarafından Müslüman bir örgüt olarak anılmakta ve İslam'ın ve Müslümanların ülkede çıkardığı çatışma ve ülkeye getirdiği istikrarsızlık olarak görülmektedir. Fakat yine bu araştırmamızda elde ettiğimiz bilgiler ışığında bu bilginin de doğru olmadığı Orta Afrika Cumhuriyeti'nde süregelen şiddet hakkında İmam Layama ile kısa bir röportajda tespit edilmiştir. Röportajda İmam Layama: Seleka, İslami bir örgüt değildir. Seleka, askerî değerlere dayalı politika güden asi bir örgüttür. Yüzde 80'i kendini Müslüman olarak tanımlayanlardan ve kalan %20'si de Hristiyanlardan oluşur. Uyuşturucu ticareti ve insanların sivil olup olmadıklarına bakılmaksızın öldürülmesi gibi konularda öne çıkan bu örgütün İslam ile bir alakası yoktur." şeklinde söylemektedir. Böylelikle bazı kaynaklardan elde edilen bilgilerin de bu açıdan sorgulanması ve bölgenin gerçekliğiyle uyuşup uyuşmadığına bakılması gerekir. Zira İslam adıyla müsemma barış ve huzur dinidir. Bölgede gerek İslami liderler gerek diğer inançlara mensup liderler bir araya gelerek bölgenin huzuru ve istikrarı için beraber çalışmalar yürütme kararları almaları bölgede var olan dini inançların huzursuzluğun ve şiddetin getirisi olmadığını fakat bağnazlık ve fanatikliğin şiddete ve zulme bölgeyi sevk ettiğinin ispatıdır. İslam'ın Orta Afrika'daki varlığının siyasi sonuçlarının ülkeler ve

topluluklar arasında değişebileceğini not etmek de ayrıca önem arz etmektedir. Bu çıkarımların spesifik doğası ve kapsamı, tarihsel bağlam, yerel siyaset ve dinin diğer sosyo-politik faktörlerle etkileşimi dahil olmak üzere çeşitli faktörlere bağlı olduğu göz ardı edilmemelidir.

Sonuç

Orta Afrika bölgesinde, sömürgecinin belirgin bir şekilde görüldüğü iki alan vardır ki bunlardan biri dil ikincisi de dindir. Sömürgeci devletler bölgedeki halka zorunlu olarak kendi dillerini öğretmişler ve dinlerini de dayatmaya çalışmışlardır. Bir nasihat ya da iyiliğe bir çağrı olarak değil baskı yoluyla bu dayatmalar halka yapılmıştır. Bu coğrafyada önemli ölçüde Hristiyan nüfusun oluşması ve Müslüman temsilcilerinin önemli bir kısmının bildirimlerini İngilizce ya da Fransızca sunmuş olması bunun önemli bir göstergesi olarak görülebilir. Engellemelere rağmen İslamiyet'in Sahra altı ve Güney Afrika ülkelerinde yayılmaya devam ettiği görülmektedir. Bölgedeki tüm misyonerlik faaliyetleri sömürgecilik öncesi adeta kıtaya abanmış ve halen devam eden yoğun çalışmaları ile bir anda Hristiyanlığın en etkin alanları arasına dahil edilmiş ve etmeye de devam etmektedir. Bir taraftan din üzerinden sömürgeci yayılma, diğer taraftan Selefilik adı altındaki yeni yıkıcı akımların kıtada giderek taraftar bulması, İran'ın Şiiliğe yeni alan açmak için Afrika'yı seçmesi buradaki Müslümanlığının bugünü kadar yarınını da yakından ilgilendirmektedir. Fakat bu bölgeye İslam'ın gelmesiyle ve hızlı bir şekilde İslam'ın yayılmasıyla bölgede sömürgecinin getirisi olan bazı şeyler değişmeye başlamıştır. Her ne kadar Orta Afrika'nın bazı bölgelerinde İslam'ın yayılmasına set çekilmeye ve Müslüman halka bazı baskı ve tacizlerde bulunsa da bölgede İslam yayılmaya hızla devam etmektedir. Orta Afrika'nın verilerine göre Afrika kıtasındaki diğer bölgelere kıyasen Müslüman oranının düşük olduğu görülse de durum hakikatte tam olarak böyle değildir. Bu araştırmayla şunu dikkatlere sunmak elzemdir: medya gerçeklikle tam manasıyla bağdaşmamaktadır. Çünkü verilere göre bazı bölgelerde Müslümanlığa dair bir iz görülmemektedir denmiş fakat bu bölgeler verilerin aksine İslam'ın sömürgeye, baskıya rağmen yayılışının söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Bu duruma örnek olarak iki ayrı haber kaynağına göre Angola Cumhuriyeti'nde İslam'ın yasaklandığı bilgisi yer almaktadır. Hatta camilerin yıkıldığını resmen eden birkaç fotoğraf da bu haberde yer almaktadır. Bir başka güvenilir haber kaynağına baktığımızda ise bu haberin aslı olmayan bilgiler içerdiğini yıkılan camii fotoğraflarının Suriye'deki iç savaştan alınan fotoğraflar olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak Anadolu ajansının Angola İslami Dini Rehberlik ve İş birliği Başkanı Muhammed Salih Jabu'yla yaptığı röportajında da Müslümanların onlarca yıldır dinlerini özgürce ye-

rine getirdiklerini ve şu anda ülkede 60 cami olduğu bilgisi yer almaktadır. Bu örnekten yola çıkarak Orta Afrika'da İslam'ın yayılması hususunda batı medyasının yanlış duruşu bölgenin gerçeğinin üzerini örtememektedir. Bu çalışmayla elbette ki şunu da bilmeliyiz ki Orta Afrika'da bulunan her ülke hakkında genelleme yapmak doğru bir sonuca bizi ulaştırmayacaktır. Her ülkenin ve toplumun yapısı ve gerçekleri bağlamında konu ele alınmaya çalışılmıştır. Bugün Afrika Müslümanlığı yalnız değil, bilakis büyük bir güçtür. İslam İş Birliği Teşkilatı'nın 57'i üye ülkesinden 27'si Afrika'dadır. BM'de de en güçlü grubu 54 Afrika ülkesi oluşturmaktadır. 2005'ten beri ise Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri yeni bir sürece girmiş ve hızla ilerlemektedir.

Kaynakça

"Angola'ya İslam Üniversitesi". 5 Temmuz 2015 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 28 Mart 2022.

"Institut national de la statistique du Cameroun verileri" (PDF). 19 Mayıs 2011 tarihinde kaynağından (PDF) arşivlendi. Erişim tarihi: 19 Mayıs 2014

"Gabon'da din". 7 Haziran 2014 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 4 Haziran 2014.

"Islam in Africa", Alamy. Link: <https://www.alamy.es/foto-islam-distribucion-en-africa-mapa-politico-de-la-poblacion-musulmana-en-los-paises-africanos-en-el-diez-por-ciento-escala-y-de-color-verde-114363850.html> (20-06-2023 tarihinde erişildi).

S. ORAKÇI, **"Sudan'da Etnik ve Dini Aidiyetlerin Yükselişi ve Ulusal Bütünleşme Sorunu"**, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2020.

"South Sudan Profile". See: <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-gu-ney-sudan/> (20-06-2023 tarihinde erişildi).

"Sudan", Islamic Encyclopedia. See: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sudan> (20-06-2023 tarihinde erişildi).

A. ADIGÜZEL, **"Afrika'da İslamiyet- Dünü, Bugünü, Yarını"**, Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 22-23 Nisan 2017 İstanbul.

K. ÖZKÖSE, **"Başlangıçtan Günümüze Kadar Afrika'da İslam ve Tasavvuf"**, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, 2001.

HRW, **"Central African Republic: Muslims Forced to Flee"**, 2014. Link: <https://www.hrw.org/news/2014/02/12/central-african-republic-muslims-forced-flee> (15-06-2023 tarihinde erişildi).

Debunked, **“Is Angola banning Islam and destroying mosques?”**, France24, 2019. Link: <https://observers.france24.com/en/20191107-angola-islam-ban-destroying-mosques-old-rumors-resurface> (15-06-2023 tarihinde erişildi).

CIA, **“South Sudan”**, The Word Factbook. Link: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/south-sudan/> (20-06-2023 tarihinde erişildi).

CIA, **“Chad”**, The Word Factbook. Link: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/chad/> (20-06-2023 tarihinde erişildi).

A, E. Dönmez, **“Orta Afrika’nın giriş kapısı Kamerun, kıtanın her rengini bünyesinde barındırıyor”**, Anadolu Ajansı, 2022. Link: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/orta-afrika-nin-giris-kapisi-kamerun-kitanin-her-rengini-bunyesinde-barindiriyor/2589117> (20-06-2023 tarihinde erişildi).

CIA, **“Central African Republic”**, The Word Factbook. Link: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/central-african-republic/> (20-06-2023 tarihinde erişildi).

Insamer, **“Gabon”**. Link: <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-gabon> (20-06-2023 tarihinde erişildi).

Perspektif, **“İmam Layama: Seleka, İslami Bir Örgüt Değildir.”**. Link: <https://perspektif.eu/2014/06/01/imam-layama-seleka-islami-bir-orgut-degildir/> (21-06-2023 tarihinde erişildi).

The Evolving Dynamics Of China - Africa Relations: A Comprehensive Analysis

Haad AKMAL*
Sümeyye Ayşenur AKMAL**

Abstract

In-depth analysis of the complex relationship between China and Africa is provided in this study, which also considers its historical background, economic implications, political and diplomatic ramifications, and the influence of global geopolitics. The study examines China's role in providing trade, investment, and development assistance to African countries. While it also examines China's intentions behind this role along with Africa's expectations with China. Moreover, the study provides an assessment on the value of soft power and cultural interactions in the context of China Africa relations. Additionally, it explores the impact of China's Belt and Road Initiative (BRI) on Africa, while responding to objections, and emphasizing the necessity of a sustainable and balanced partnership. This analysis stresses the significance of tackling problems for a mutually beneficial cooperation in the future and offers policymakers, academics, and stakeholders a thorough grasp of the evolving dynamics of China-Africa relations.

Keywords: : China, Africa, Evolving dynamics, Economic dimensions, Belt and Road Initiative (BRI).

* Haad AKMAL, Doktora Öğrencisi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği, Gazi Üniversitesi, Ankara, haad.akmal@gazi.edu.tr, ORCID NO: 0000-0003-3666-3888.

** Sümeyye Ayşenur AKMAL, Lisans/ Mezun, Sakarya Üniversitesi, İlahiyat, aysenursk45@gmail.com.

Çin - Afrika İlişkilerinin Gelişen Dinamikleri: Kapsamlı Bir Analiz

Özet

Çin ve Afrika arasındaki karmaşık ilişkinin derinlemesine analizi, aynı zamanda tarihsel arka planı, ekonomik sonuçları, siyasi ve diplomatik sonuçları ve küresel jeopolitiğin etkisini de dikkate alan bu çalışmada sunulmaktadır. Çalışma, Çin'in Afrika ülkelerine ticaret, yatırım ve kalkınma yardımı sağlamaadaki rolünü inceliyor. Aynı zamanda Çin'in bu rolün arkasındaki niyetlerini ve Afrika'nın Çin'den beklentilerini inceliyor. Ayrıca çalışma, Çin Afrika ilişkileri bağlamında yumuşak güç ve kültürel etkileşimlerin değerine ilişkin bir değerlendirme sunmaktadır. Ayrıca, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin (BRI) Afrika üzerindeki etkisini araştırırken, itirazlara yanıt veriyor ve sürdürülebilir ve dengeli bir ortaklığın gerekliliğini vurguluyor. Bu analiz, gelecekte karşılıklı yarar sağlayan bir işbirliği için sorunların üstesinden gelmenin önemini vurguluyor ve politika yapıcılara, akademisyenlere ve paydaşlara Çin-Afrika ilişkilerinin gelişen dinamiklerini kapsamlı bir şekilde kavrama imkanı sunuyor.

Anahtar Kelimeler: Çin, Afrika, Gelişen dinamikler, Ekonomik boyutlar, Kuşak ve Yol Girişimi (BRI).

Introduction:

In the past few decades, there have been major changes in the relationship between China and Africa, that now encompasses a variety of areas such as political engagement, economic collaboration, and cultural exchanges. Scholars, decision-makers, and stakeholders from around the world are interested in the changing dynamics of China-Africa relations because they might have an impact on the future of both regions. The research objectives covered in this research are as follows:

- To examine the historical context and evolution of China-Africa relations.
- To analyze the economic dimension of the China-Africa relationship.
- To assess the benefits and opportunities for African countries in their relations with China.
- To identify the challenges and concerns arising from the China-Africa relationship.
- To provide insights and recommendations for African countries to navigate the evolving dynamics of their relationship with China.

Brief History of China Africa Relations

Long standing historical ties between China and Africa have influenced how the two entities interact today. The historic Silk Road and the Maritime Silk Road aided in the facilitation of commerce and cultural connections between China and Africa. These pathways facilitated links between the two regions by providing avenues for the interchange of goods, expertise, and ideas.

In historical perspective, certain events trigger mutual respect between regions. Colonization is such an event. There lies a sense of solidarity between China and Africa in terms of negative influence from an external source. For instance, Africa struggled with colonialism and parts of China was affected by imperialism. The shared experience of resisting foreign dominance served as the basis for closer diplomatic ties. The post-independence era saw the birth of social and political groups aiming for self-determination and development in both China and newly independent African countries. The two countries' common desire for freedom and advancement helped to strengthen diplomatic ties.

China's interaction with Africa changed significantly in the early 2000s. China has become a significant actor in commerce, investment, and development cooperation with Africa. The amount of bilateral commerce increased significantly, and China became as Africa's top commercial trading partner. Chinese investments in African countries increased quickly, notably in industries like infrastructure, mining, and manufacturing. A forum for

communication and collaboration between China and African countries was created in 2000 called the Forum on China-Africa collaboration (FOCAC). The FOCAC summits, which are held every three years, have developed into important platforms for determining the course of China-African ties and tackling common problems.

The deep-seated ties and pivotal moments that have defined China-Africa relations are highlighted by the historical background of such partnerships. Understanding the intricacies and dynamics of the contemporary China-Africa relationship requires an understanding of the above-mentioned historical context.

Economic Cooperation

The connection between China and Africa is now based on their economic collaboration, which has led to important changes and has provide many opportunities. The important facets of economic cooperation that also emphasize their dynamic interaction are as follows.

Chinese investments in Africa have significantly increased recently. China has been a significant investor in Africa, bringing in a sizable amount of money across several industries. Investments have been made in important areas including energy, mining, manufacturing, agriculture, and services. Thus, promoting economic expansion and employment opportunities.

China has been crucial in helping to finance and build infrastructure in Africa. China has actively supported and built important infrastructure projects in Africa. These involve building highways, railroads, seaports, airports, and telecommunications networks, among other things. The improvement of regional connections, trade facilitation, and economic integration has resulted from such infrastructure development.

China is now the top trading partner of Africa since the amount of their commerce has increased significantly. The trade partnership covers a broad spectrum of manufactured goods, emergent industries, and commodities, which helps the economy diversify and grow. However, this trade is not just one sided. Infact there has been a growth of bilateral trade between China and Africa as well. With the export of goods from Africa to China growing (albeit slowly) as well.

China has established Special Economic Zones (SEZs) in various African countries, that promote industrial development in those countries. With the help of these zones, industrialization, job possibilities, and technology transfer are all aimed to be encouraged and promoted. SEZs have been

instrumental in promoting economic development and expanding regional industrial capabilities.

Considering how well China is managing to feed 1.425 billion people and was able to uplift 800 million people from poverty in only 4 decades; and as 75% of African population is living below the poverty limits, China has taken a proactive role in agricultural cooperation with African countries. This includes financial commitments to agriculture, irrigation systems, technological transfer, and information exchange. Such cooperation aids in increasing agricultural output, ensuring food security, and developing rural areas in Africa.

China offers a variety of financing instruments to promote trade with Africa. These include lines of credit, grants, and preferential loans provided by organizations like the China Development Bank and the Export-Import Bank of China. These monetary resources have aided in the industrialization, capacity building, and development of African infrastructure.

The substantial cooperation and mutual advantages in investment, commerce, infrastructure development, agriculture, and financing are highlighted by the economic elements of China-African cooperation. To achieve their common objectives of sustainable development and prosperity, Chinese and African socioeconomic landscape is still being shaped by this vibrant economic collaboration.

Infrastructure Development

The improvement of connectivity, economic expansion, and sustainable development have been due to the China-Africa cooperation. The primary focus of this cooperation is infrastructure development. The different facets of infrastructure development and the radical changes it has brought about in Africa are as follows.

Transportation infrastructure: China has actively taken part in building and improving the African transportation infrastructure, including roads, railroads, bridges, and airports. These projects have improved connection between many African countries and have also upgraded the trade links between these countries with the rest of the world.

Energy infrastructure: China has aided African energy economy by funding power plants, transmission lines, and renewable energy projects. These programs address issues with energy availability, support sustainable development, and advance regional industrialization and economic growth.

Telecommunications infrastructure: China has been instrumental in deploying fiber-optic networks and expanding mobile network coverage in Africa. These investments have improved telecommunications infrastructure, increased access to affordable and reliable communication services, and facilitated digital connectivity.

Ports and maritime infrastructure: China has contributed to the construction and modernization of ports and marine infrastructure in Africa. In terms of cross-border commerce and economic integration, these initiatives have facilitated trade more effectively, improved shipping effectiveness, and strengthened logistical capacities for both China and African countries.

Industrial parks and economic zones: Chinese assistance in the creation of industrial parks and economic zones in Africa has helped Africa attract foreign direct investment (FDI). These zones seek to draw foreign direct investment, advance industrialization, encourage technology transfer, and provide job opportunities. They operate as catalysts for local manufacturing, value-added output, and economic diversification.

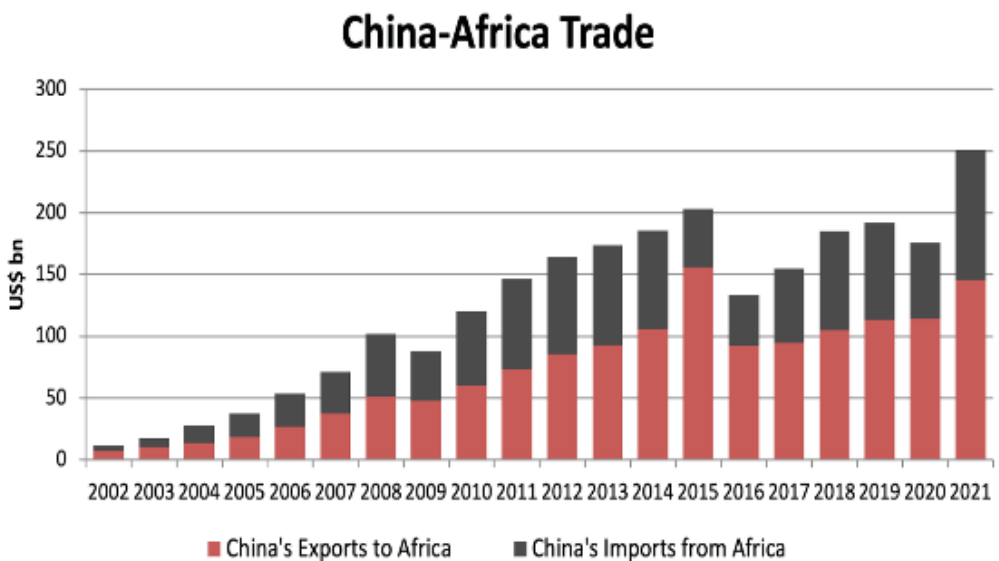
Water and sanitation infrastructure: China has made contributions to the development of African water and sanitation infrastructure, including water delivery systems, wastewater treatment facilities, and irrigation plans. Investments have been made in irrigation systems, wastewater treatment facilities, and water delivery systems to address the problem of clean water availability. The water related upgradations also advance public health systems, and aid in the expansion of agriculture.

Chinese joint infrastructure development projects with African countries have a positive effect in the region. Through these initiatives, trade facilitation, energy generation and access, telecommunications, industrialization, and water and sanitation services have all improved (or in the process of improving). To promote sustainable growth and economic cooperation, the infrastructure development agenda continues to play a crucial role in China-Africa cooperation.

The above-mentioned development framework covering connectivity, economic cooperation, and regional integration has evolved because of China's Belt and Road Initiative (BRI). The BRI has been instrumental in funding and delivering significant infrastructure projects, bridging the gaps in African development infrastructures, and enhancing regional connectivity. Another important component of the BRI is trade facilitation. By improving transportation networks, lowering logistical obstacles, and fostering connectivity, the BRI hopes to increase intra-African trade, increase exports to international markets, and draw foreign investment, which will support

economic growth and integration. Aiming to stimulate industrialization, provide job opportunities, and transfer technology and skills, China has also sponsored the creation of industrial parks, economic zones, and manufacturing centers in Africa through the BRI. BRI model provides jobs opportunities to the locals. These jobs are categorized as: Direct jobs that are created directly in the energy and infrastructure sector. Indirect jobs that are created through backward and forward linkages in the supply chains that are used to develop a sector. Induced jobs (or services) that are created which serve the other sectors which are formed due to the regional growth.

African countries can see the implementation of BRI (and its corresponding positive results) in other countries before negotiating with China. For instance, China has implemented a part of BRI in Pakistan called China Pakistan Economic Corridor (CPEC) that was proposed in April 2015. It connects Mainland China to the 21st Century Maritime Silk Road (MSR). There are 283 total projects in CPEC, these projects include energy projects, road and railway projects, seaport projects (with Gawadar port city as CPEC flagship project).

April 2023
Source: UN Comtrade

CHINA★AFRICA
RESEARCH INITIATIVE

Figure 1: China Africa Trade Relations

In figure 1, the increase in trade between China and African countries is observed. The almost linear increase in both imports and exports is due to good trade relations. During the COVID-19 pandemic the supply chain was disrupted that caused a decrease in the value of China-Africa trade in 2020 (176 billion USD), which was lesser than the previous year (192 billion USD). However, the trade value increased to 251 billion USD in 2021. South Africa, Angola and the Democratic Republic of Congo were the top exporters to China in 2021. Whereas Nigeria, South Africa and Egypt were top buyers of Chinese goods in the same year.

April 2023
Source: UN Comtrade

CHINA★AFRICA
RESEARCH INITIATIVE

JOHNS HOPKINS
SCHOOL OF ADVANCED
INTERNATIONAL STUDIES

Figure 2: China and USA Trade With Africa: Comparison

In figure 2, the decrease in USA trade with Africa is observed. The USA lost interest in Africa after 2009 whereas China filled this void to increase the trade between China and African countries. The African exports to China are mineral fuels, lubricants and related materials, non-edible crude materials and raw materials. Whereas Chinese exports to Africa are machinery and transport equipment, manufactured goods, miscellaneous articles, and chemicals.

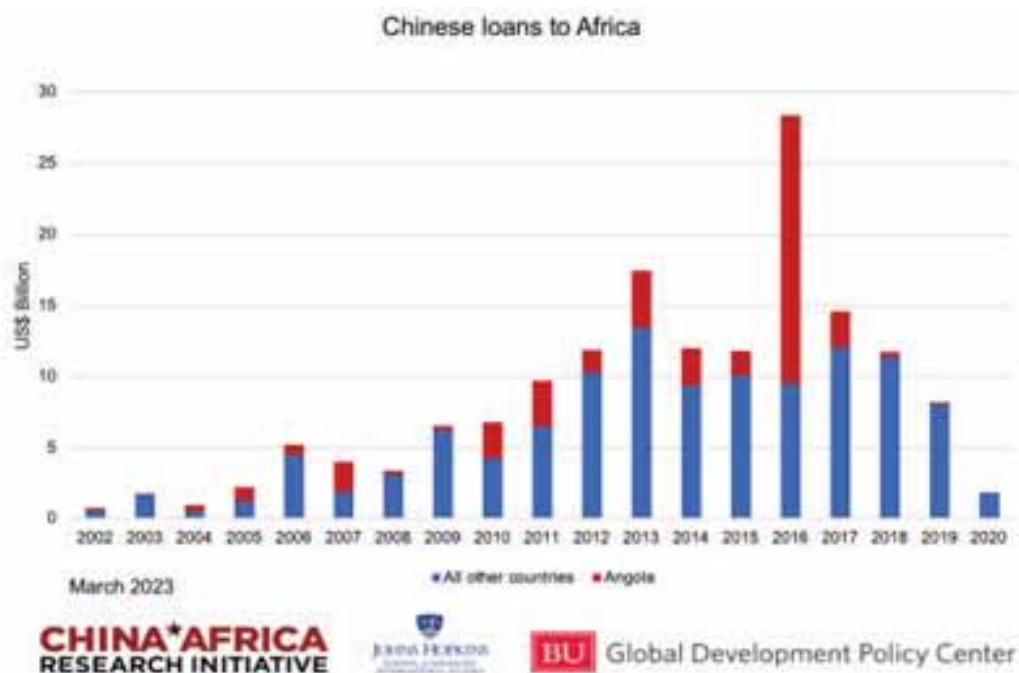

Figure 3: (a) Chinese Loans To Africa, (b) Chinese Loans To Africa, Country - Wise Distribution

From figure 3, it can be observed that China has provided loans to almost all African countries. The total Chinese loan to Africa amounted to 159.9 billion USD, with the most loans given to Angola. The total amount of loans to Angola is 42.6 billion USD (that mostly was utilized in transport sector). Whereas Libya, Western Sahara, Eswatini, Somalia, and Guinea-Bissau received no Chinese loans. The Chinese foreign assistance (from 2013 - 2018)

to Africa was 44.65%, and only 36.82% to Asia. This shows the interest in Africa by China in recent times.

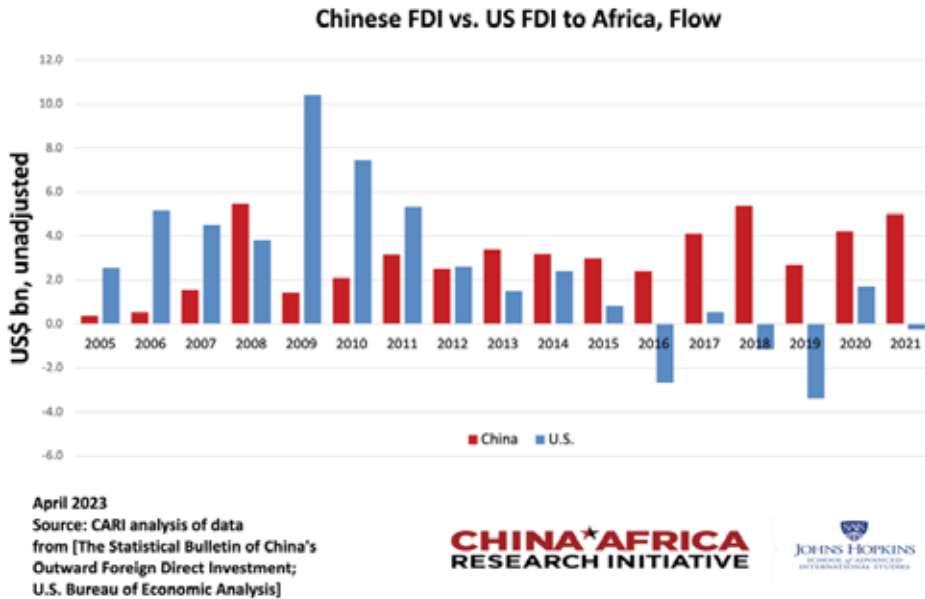

Figure 4: Chinese and USA FDI Flow To Africa: Comparison

As observed in figure 4, the Chinese FDI annual flows to Africa (also called “Overseas Foreign Direct Investment” - OFDI), have been increasing steadily since 2005. After a peak in USA FDI in Africa in 2009, it steadily declined. This shows the lack of interest in Africa by the USA. Whereas Chinese FDI peaked in 2008, mainly because Industrial and Commercial Bank of China (ICBC) bought 20% shares in Standard Bank of South Africa. In the past decade, Chinese FDI flows to Africa have exceeded the FDI flows from the U.S to Africa. The top five African countries that benefited due to the Chinese FDI in 2021 were Democratic Republic of Congo, Zambia, Guinea, South Africa, and Kenya.

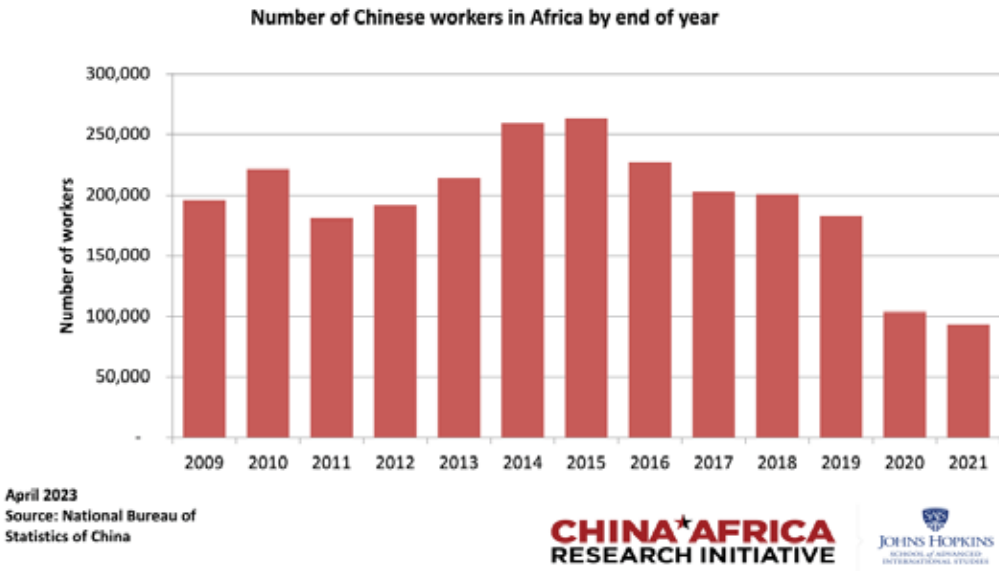

Figure 5: Number Of Chinese Workers In Africa

Although there was a stable number of Chinese workers in Africa, as observed in figure 5. However, COVID-19 caused many traveling issues especially during 2020 this resulted in a drop of 43% in the number of Chinese workers in Africa. Algeria, the Democratic Republic of Congo, Nigeria, Guinea, and Ethiopia were the top five countries that employed Chinese workers in 2021. By the end of 2021, these countries employed 42% of all Chinese workers in Africa.

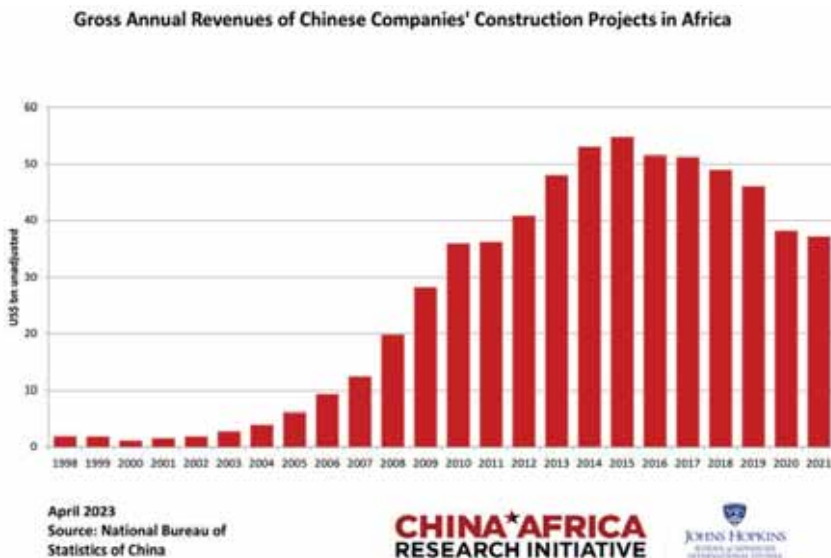

Figure 6: Gross Annual Revenues Of Chinese Companies In Africa

Since there were less projects implemented during the COVID-19 pandemic, thus gross annual revenue of Chinese companies decreased. In 2021, the gross annual revenues amounted to 37 billion USD. Africa made up 24.0% of global revenues for these Chinese companies. The top five countries that generate the most revenue for Chinese companies are: Nigeria, Algeria, Kenya, Angola, and the Democratic Republic of Congo. These countries account for 39% of all revenue generation in 2021 in Africa. Apart for COVID-19, another reason for lower revenue generation by Chinese companies in Africa is because recently China prefers to directly give loans instead of using its own companies in Africa.

Challenges and Concerns

Despite the potential advantages of China-Africa collaboration, there are several difficulties and issues related to the mounting debts and its effects on the African countries. These issues are as follows.

Increasing Debt Levels The debt levels of African countries have significantly increased because of loans and investments in numerous infrastructure projects and industries, especially with China. This rapid accumulation of debt raises questions about the viability of the debt and the capacity of the various affected countries to fulfill their repayment commitments.

Loan Terms and Conditions The sustainability of debt may be affected by the terms and circumstances of Chinese loans, including interest rates, repayment schedules, and collateral requirements. To maintain long-term financial stability, African countries must carefully evaluate and manage these parameters.

Debt Distress and Risks Fiscal strains, economic vulnerabilities, and external shocks are only a few of the difficulties faced by African countries, that raise the possibility of a financial crisis. If not handled properly, Chinese loans may increase these risks and impede sustainable growth.

Debt Transparency and Governance Effective debt management depends on the facts that relate to debt being transparent. To promote trust, accountability, and well-informed decision-making, both China and African countries must increase openness (and transparency) in loan conditions, project specifics, and debt-related statistics.

China and African countries should work together to address the issues posed by mounting debt. To ensure sustainable development and reduce the risks associated with debt accumulation, it is imperative to strengthen debt management capabilities, encourage transparency, investigate debt

restructuring possibilities, and diversify funding sources. African countries could also exploit the advantages of their alliances with China and other stakeholders while preserving their long-term economic stability by efficiently managing their debt.

Neocolonialism Allegation Allegations of neocolonialism in China-Africa ties have aroused discussions and brought up issues such as power imbalances, economic dependency on Chinese loans, and the need to protect African agency and sovereignty. These allegations and concerns are addressed as follows.

Economic Dependence Through trade imbalances, whereby African countries primarily sell commodities while importing manufactured products from China, the African economic dependency on China is frequently brought to light. This raises questions about the lack of economic diversification and sensitivity to market changes.

Dependency On Chinese Loans African countries that receive significant Chinese loans run the danger of becoming unduly reliant, which might result in debt loads and diminished policy autonomy. Their capacity to carry out autonomous growth initiatives may be hampered by this reliance.

Neocolonialism Discourse The debate surrounding neocolonialism in China-Africa relations is centered on power disparities, resource exploitation, and unfair contract conditions. Critics, notably Western critics, contend that these dynamics maintain a bond that is reminiscent of past colonial interactions. Notable the example of Sri Lankan Hambantota Port is presented in this context. Where China was accused of debt-trap diplomacy, as in 2021 the port was given to China on a 99-year lease, when the Sri Lankan government failed to pay back the original Chinese loan that was given in 2016.

African Agency and Sovereignty In their interactions with China, if the African countries cannot establish their autonomy and defend their territorial integrity then this can lead to sovereignty issues in the long run.

Diversifying Partnerships If African countries rely only on partnership with a single external entity (like China) then their cooperation would be affected and would often be dictated by the stronger external entity.

African countries may strive toward developing balanced and constructive alliances with China by admitting the issues about economic reliance, loan dependency, and neocolonialism. African countries must actively determine the conditions of interaction, express their agency, and defend their sovereignty. Diversifying alliances will make African development environment more robust and inclusive while reducing reliance on one external force. African countries can keep their independence and pursue

their own development goals while maximizing the advantages of their interaction with China by doing this.

Challenging Negative Perceptions Of China In Africa

It is crucial to critically assess and refute some criticisms in the discourse surrounding Chinese involvement in Africa, especially those that focus on neocolonialism. Furthermore, it is critical to recognize the role played by Western organizations globally and the fact that China is not the only country that pursues national interests and influence.

Incorrect Criticism Of China In Africa About Neocolonialism Although some critics refer to Chinese involvement in Africa as neocolonialism, it is critical to understand the key distinctions between Chinese current engagement and past global, mostly Western, colonialism. Chinese strategy places an emphasis on collaboration, mutual benefit, and respect for African countries involved, in contrast to colonial powers which tried to exploit and rule African region with little to no regard for the local population. Chinese emphasis on boosting capacity, facilitating commerce, and developing infrastructure is consistent with African ambition for economic expansion and development.

Western Instruments Of Neocolonialism In The World It is important to recognize that Western organizations like the World Bank and the International Monetary Fund (IMF) have come under fire for allegedly supporting neocolonial norms. These organizations have been charged with enforcing structural adjustment plans that frequently put Western interests ahead of the requirements and goals of African countries. Therefore, rather than focusing on China specifically, it is crucial to see neocolonialism as a global issue.

Difference In Western and Chinese Influences In Africa While it is crucial to examine the behavior of every global actor, it is also important to understand how historical legacies and current situations differ. African resources have historically been exploited and indigenous populations have long been repressed by Western colonial powers. In contrast, Chinese involvement in Africa is more recent and has placed a focus on building up the African economy and infrastructure. Furthermore, in contrast to previous colonial powers, China has constantly highlighted its resolve to respect sovereignty and promote African development goals.

Chinese Stance On Africa

The official Chinese government stance on China Africa relationship was presented in a white paper “China and Africa in the New Era: A Partnership

of Equals” that was released during the FOCAC summit in November 2021. The main highlights are as follows:

- Upholding sincerity, friendship, and equality: To achieve a common future, the Chinese and African people have collaborated. China respects, values, and backs Africa.
- Upholding shared interests and the greater good, (with greater emphasis on the latter): China employs the ideas of giving more and taking less, giving before taking, and giving without expecting anything in return while working with Africa. It extends a warm invitation to African countries to join the fast track of Chinese growth.
- Upholding a people-oriented approach in pursuing practical cooperation with efficiency: China prioritizes and strives for the interests and welfare of the peoples of China and Africa while collaborating with Africa. China is dedicated to keep its commitments to its allies in Africa.
- Upholding openness and inclusiveness: China is willing to collaborate with other international partner nations to help Africa in achieving peace and prosperity. It applauds and encourages any actions that further the development objectives of Africa.

Recommendations

The following suggestions are proposed to establish a fair and long-lasting relationship between China and Africa. These recommendations are intended to increase openness, encourage economic diversification, encourage innovation and technology transfer, foster business-friendliness, strengthen regional integration, invest in human capital development, engage in strategic negotiations, and foster intercultural exchanges.

- Enhance transparency and accountability: Transparency should be given top priority in all agreements and initiatives that African countries undertake with China. This entails establishing precise terminology, solid financial administration, and financial use that is accountable. Transparent business methods foster confidence and guarantee that resources are used wisely for sustained growth.
- Strengthen domestic industries and value addition: African countries should concentrate on growing their own businesses and giving their raw commodities more value. African countries can develop robust economies and lessen their reliance on certain industries by expanding beyond commodity exports and encouraging economic diversification.

- Promote technology transfer and innovation: African countries should aggressively look for chances for technology transfer and information sharing with China. African countries can boost their innovation and technology skills, that can in turn boost development and competitiveness of their economies, by utilizing Chinese knowledge.
- Foster a conducive business environment: A business-friendly environment that promotes investment, innovation, and entrepreneurship should be developed in African countries. This entails putting new legislation into effect, enhancing business accessibility, and enhancing intellectual property protection.
- Enhance regional integration and cooperation: African countries should prioritize regional integration initiatives, foster intra-African commerce, align rules and regulations, and use collective bargaining leverage in their interactions with China. Greater economic integration is made possible by regional collaboration, which strengthens the negotiating stance of Africa.
- Strengthen human capital development: To improve human capital, African countries should invest in education, skill development, and vocational training. African countries may benefit from possibilities and engage in a variety of economic sectors by providing their workers with the requisite skills.
- Engage in strategic negotiations: African countries ought to enter talks with China as the stronger or atleast equal party. Thorough project evaluations, competitive terms, and a variety of funding options all contribute to positive agreements that support broader national development objectives.
- Promote people-to-people exchanges: African countries ought to promote cultural and academic interactions between their citizens and Chinese nationals. People-to-people contacts strengthen bilateral ties by promoting mutual understanding, cultural appreciation, and interpersonal bonds.

These recommendations can help African countries promote a fair and long-lasting relationship with China. These actions will help both parties gain from each other, while respecting African agency, as well as realizing development goals of Africa. China and Africa can create a future partnership that is robust, durable, and mutually beneficial by taking stern steps and working together strategically. The difference in Chinese and American perspectives of Africa is elegantly summarized by the following quote:

“USA thinks that Africa is a problem to be solved and China thinks that Africa is a place of opportunity.”

Cyrus Janssen, 2023.

Geopolitical Analyst.

Conclusion:

This thorough research has highlighted the complex nature of this alliance while shedding insight on the changing dynamics of China-Africa relationship. China-Africa relations have evolved over time from historical ties and solidarity after independence to a complete engagement embracing economic cooperation, infrastructural development, political cooperation, and socio-cultural exchanges.

With growing commerce, investment, and development aid, the economic side of relations between China and Africa has taken center stage. China has made major investments across a range of industries, including infrastructure, manufacturing, agriculture, and services, which have contributed significantly to the economic expansion and development of Africa. Further strengthening the economic relations between China and African countries is the creation of Special Economic Zones (SEZs) and agricultural cooperation programs.

To alleviate the infrastructure gap and boost regional connectivity, Chinese participation in Africa has placed a high priority on infrastructure development. China has supported African attempts to industrialize and integrate its economy with initiatives concentrating on ports, electricity, telecommunications, transportation, and industrial parks.

With an emphasis on infrastructure development, trade facilitation, and industrial collaboration, the Belt and Road Initiative (BRI) has emerged as a crucial framework in China-Africa relationship. The BRI can accelerate regional integration, connectivity, and African growth trajectory while simultaneously bringing possibilities and difficulties in the face of rivalry from other world powers.

Even if Chinese involvement in Africa has drawn criticism, it is important to view these issues objectively. African countries should place a priority on sound financial management, accountability, and transparency in their agreements and projects with China since the problem of debt sustainability and transparency merits attention. For African countries to increase their self-reliance and diversify their economies, it is crucial that they strengthen their local sectors, encourage technology transfer, and provide a favorable business climate.

The accusation of neocolonialism made against China in Africa needs to be thoroughly evaluated considering the larger global dynamics and historical background. The World Bank and IMF have also come under fire for allegedly continuing neocolonial practices, underlining the importance of doing a thorough investigation of power relations in the international

sphere. China offers a win-win solution instead of a neocolonial solution to Africa. The incentives for African countries in China Africa cooperation are poverty alleviation and development opportunities. Whereas incentives for China in China Africa cooperation are economic expansion, and access to a market of 1.4 billion people in Africa. While also offering a win-win solution to African issues while countering the Western imperialistic hegemony over Africa.

To protect their agency and sovereignty in their interactions with China and other international players, it is advised that African countries increase transparency, deepen regional integration, and diversify their alliances. African countries may establish a balanced and mutually beneficial relationship with China by fostering human capital development, participating in strategic discussions, and supporting people-to-people interactions, which will contribute to sustainable development and shared prosperity.

For politicians, academics, and other stakeholders interested in comprehending and managing the changing dynamics of China-Africa relations, this thorough research offers invaluable insights. Efforts should be made toward a more inclusive, egalitarian, and long-lasting collaboration between China and Africa in the years to come by considering the complexity, difficulties, and possibilities inherent in this connection.

Bibliography:

- FOCAC, **“China and Africa in the New Era: A Partnership of Equals”**, White Paper, Nov 2021. See: http://www.focac.org/focacdakar/eng/pthd_1/2021111/t20211129_10458125.htm (Accessed on 18 June 2023).
- L. A. Omolo, **“Assessing China–Africa Relations under the Forum for China–Africa Cooperation (FOCAC) (2000–2019)”**, *Africa Review*, 15(1), pp 24-42, 2022. doi: <https://doi.org/10.1163/09744061-tat00009>
- F. MİNTOİBA, **“THE POST-FOCAC’S DYNAMICS OF THE CHINA-AFRICA RELATIONSHIP: AN ASSESSMENT”**, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 41-65, 2021. See: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2046701> (Accessed on 18 June 2023).
- Z. Aiping and S. Zhan, **“Origin, Achievements, and Prospects of the Forum on China-Africa Cooperation”**, *China International Studies*, 2018. See: http://www.focac.org/eng/lhyj_1/yjcg/201810/P020210830627854979477.pdf (Accessed on 17 June 2023).

- R. Schiere, L. Ndikumana and P. Walkenhorst, **“China and Africa: an Emerging Partnership for Development?”**, African Development Bank Group, 2011. See: <https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Anglaischina.pdf> (Accessed on 22 June 2023).
- The World Bank, **“Lifting 800 Million People Out of Poverty – New Report Looks at Lessons from China’s Experience”**, Press Release, April 2022. See: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/01/lifting-800-million-people-out-of-poverty-new-report-looks-at-lessons-from-china-s-experience> (Accessed on 28 June 2023).
- **“African countries with the highest share of global population living below the extreme poverty line in 2022”**, Statista.com, 2022. See: <https://www.statista.com/statistics/1228553/extreme-poverty-as-share-of-global-population-in-africa-by-country/#:~:text=Over%2075%20percent%20of%20their,the%20rest%20of%20the%20world.> (Accessed on 28 June 2023).
- **“African Population”**, Worldmeter, 2023. See: <https://www.worldometers.info/world-population/africa-population/> (Accessed on 28 June 2023).
- H. Akmal, **“Pakistan China Relationship: CPEC and Beyond”**, ULUSLARARASI SİSTEMİN YARATTIĞI SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI, pp 81-91, 2022. See: <https://www.sde.org.tr/Content/Upload/Dosya/Uluslararası%20Sitemin%20Yarattığı%20Sorunlar%20ve%20Çözüm%20Yolları%202%20-%20Copy%201.pdf> (Accessed on 20 June 2023).
- **“China-Africa Research Initiative”**, John Hopkins School of Advanced International Studies, 2023. See: <http://www.sais-cari.org/data> (Accessed on 20 June 2023).
- N. Nurmammedov, **“China-Pakistan Economic Corridor and Its Geostrategic Importance In Terms of Belt And Road Initiative”**, Afro Eurasian Studies Journal, Volume 6, Issue 1&2, pp.34-64, 2017.
- CPEC Authority, **“China Pakistan Economic Projects Progress Update”**, Ministry of Planning, Development and Special Initiatives, Government of Pakistan. See: <http://cpec.gov.pk/progress-update>

Akdeniz'i Kızıldeniz'e Bağlamak: Süveyş Kanalı Fikrinin Antik Kökenleri

Semanur ÖZDEMİR*

Özet

1869 yılında açılan ve günümüzde dünyanın en önemli su yollarından biri olan Süveyş Kanalı, Akdeniz ile Kızıldeniz'i birbirine bağlar ve Asya ile Avrupa arasında geçişi kısaltarak, lojistik maliyetleri, seyahat süreleri gibi birçok açıdan kolaylık sağlar. Dünyada artan ticaret hacmi ve uluslararası ilişkiler de bu kanalın önemini gün geçtikçe artırmaktadır.

Akdeniz ile Kızıldeniz arasında bir bağlantı kurma fikri, genel kanının aksine, çok daha eski dönemlere tarihlenir. Öyle ki bu bölgede bir kanal açma fikrini ortaya atan ilk Avrupalı olan Napolyon, bölgedeki antik dönemlerden kalmış kanal kalıntılarını keşfederek bu fikre sahip olmuştur.

Antik dönemdeki tarihçilere göre iki deniz arasında bir su yolu açan ilk firavun MÖ 1897-1877 yıllarında hüküm sürmüş olan II. Senusret'tir. Bu dönemde açılmaya başlanan bu su yolu Kızıldeniz ile Akdeniz'i Nil'in kolları aracılığıyla bağlayarak ticaret gemilerini Zagazig üzerinden Acı göllere ve Kızıldeniz'e ulaştırmayı amaçlamaktaydı. Ancak kanal bu firavun döneminde tamamlanamamıştır. Söz konusu kanal hakkındaki tarihi bilgiler ise kesintilidir. Kanalı II. Ramses döneminde yapıldığı en azından kalan parçalarından benzer bir kanal açıldığı da düşünülmektedir.

Herodotos, MÖ 610-595 yılları arasında hüküm süren II. Necho döneminde iki deniz arasına açılan bir kanaldan bahseder. Firavunlar kanalı olarak tarihe geçen bu kanal Bubastis'ten (Tell Basta) çıkıp Timsah Gölüne oradan da Serapeum üzerinden Büyük Acı Göl'e bağlanır. Kanal açılırken 120 bin işçinin ölmesine rağmen kanal projesi yarıda bırakılmıştır. Muhtemelen Mısırlıların Kızıldeniz'in Nil'den daha yüksek olduğunu düşünmelerinden dolayı, denizin tuzlu suyunun Nil'in sularına karışacağı korkusundan yarıda bırakılmıştır.

MÖ 525'te Mısır Pers hükümdarlarının eline geçmiş ve yarıda bırakılan kanal I. Dareios tarafından tamamlanmıştır. Pers kralı, büyük bir törenle açtığı bu kanalla Nil ile Kızıldeniz'i bağlayarak Mısır ile İran arasında kolay bir ulaşım sağlamayı amaçlamıştır. Bu kanal Mısır'ın Yunan ve Roma idaresi altında olduğu dönemlerde de zaman zaman temizlenip yeniden açılarak kullanılmıştır. Bu kanal aracılığıyla ticarete ulaşım kolaylaştığı gibi, kanal asker sevkiyatında da kullanılmıştır.

Eski çağlarda açılan bu kanallar, bulunduğu coğrafyadan dolayı sıkça alüvyonlarla dolmakta bu yüzden düzenli şekilde temizlik ve bakım ihtiyacı duymaktaydı. Zaman zaman aksatılan bu bakımlar kanalların zaman içerisinde kapanmasına sebep olmuştur. Firavunlar Kanalı'nın tamamen kapanması ise Abbasi halifesi El-Mansur dönemine denk gelir.

Bu çalışma, Akdeniz ile Kızıldeniz'i birbirine bağlama ve böylece ulaşımında kolaylık sağlama fikrinin yani Süveyş Kanalı Projesi'nin bizlere Eski Çağlardan miras kalan bir düşünce olduğunu göstermeyi amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Süveyş Kanalı, Mısır, Eski Çağ Tarihi, Akdeniz, Kızıldeniz, Su Kanalı, Nil Nehri.

* Ankara Üniversitesi Tarih Bölümü, semazdemr@gmail.com, ORCID NO: 0000000295774169

Connecting The Mediterranean To The Red Sea: The Ancient Origins Of The Suez Canal Idea

Abstract

The Suez Canal, which was opened in 1869 and is now one of the world's most important waterways, connects the Mediterranean Sea to the Red Sea, shortening the passage between Asia and Europe and providing convenience in terms of logistics costs and travel times. The increasing volume of global trade and international relations further enhance the significance of this canal with each passing day.

erranean Sea to the Red Sea, shortening the passage between Asia and Europe and providing convenience in terms of logistics costs and travel times. The increasing volume of global trade and international relations further enhance the significance of this canal with each passing day.

Contrary to popular belief, the idea of establishing a connection between the Mediterranean and the Red Sea dates back to ancient times. In fact, Napoleon, who was the first European to propose the idea of digging a canal in this region, discovered remnants of ancient canals, which inspired him to envision this concept.

According to ancient historians, the first pharaoh to create a waterway between the two seas was Pharaoh Seneferos III, who ruled from 1850 to 1838 BCE. The purpose of this canal, initiated during that era, was to connect the Red Sea to the Mediterranean through the branches of the Nile, enabling trade ships to reach the Lakes of Aqaba (Bitter Lakes) and the Red Sea via Zagazig. However, the canal was not completed during the reign of this pharaoh. Historical information about this canal is fragmented, but it is believed that a similar canal was constructed during the reign of Pharaoh Ramses II based on the remaining parts.

Herodotus mentions a canal that was opened between the two seas during the reign of Pharaoh Necho II, who ruled from 610 to 595 BCE. This canal, known as the Pharaohs' Canal, started from Bubastis (Tell Baasta) and connected to Lake Timsah, then passed through Serapeum and reached the Great Bitter Lake. Despite the death of 120,000 workers during its construction, the canal project was left unfinished. It was probably abandoned due to the Egyptians' belief that the Red Sea's salty water would mix with the waters of the Nile, causing concern.

In 525 BCE, Egypt fell under the rule of Persian emperors, and the unfinished canal was completed by King Darius I. With great ceremony, the Persian king connected the Nile to the Red Sea through this canal, aiming to facilitate transportation between Egypt and Iran. During the periods when Egypt was under Greek and Roman rule, this canal was periodically cleaned and reopened for use. It not only facilitated trade but also served as a means for military transport.

These ancient canals, due to their geographic location, frequently filled with alluvium and required regular cleaning and maintenance. Neglecting these maintenance efforts at times resulted in the closure of the canals over time. The complete closure of the Pharaohs' Canal coincided with the reign of the Abbasid caliph Al-Mansur.

This study aims to demonstrate that the idea of connecting the Mediterranean and the Red Sea, thereby facilitating transportation, is an ancient concept inherited from ancient times, as represented by the Suez Canal Project.

Keywords: The Suez Canal, Egypt, Ancient History, Mediterranean Sea, Red Sea, Water Canal, Nile River.

Giriş

Avrupalı devletlerin denizaşırı sömürgelere sahip olduğu dönemlerde sömürgelerine ulaşan yolları ellerinde tutmak için birbirleriyle yarışmış ve farklı güzergahlar geliştirmek için çalışmışlardır. Uzak doğuda bulunan sömürgelerine ulaşmak için Afrika'nın çevresini dolanarak güneyden Hint Okyanusu'na geçen Avrupalılar daha kısa bir güzergâh bulma peşindeydiler. Akdeniz ile Kızıldeniz arasına bir kanal açarak Akdeniz'den Kızıldeniz'e oradan da Hint Okyanusu'na çıkma fikri Avrupalılar tarafından bu dönemde ortaya atılmıştı. Osmanlı döneminde düşünülen bu fikrin temelleri aslında çok daha geriye Eski Çağ'a kadar gitmektedir.

1798 yılında Fransız Napolyon Bonaparte, mısır üzerinde kontrol sağlayarak doğu ticaret yolları üzerinde üstünlük kurmak amacıyla Mısır seferine çıkmıştır. Bu sefer sırasında bölgeye getirdiği arkeolog, haritacı ve mühendislerden oluşan bir uzman grup, antik kanalın kalıntılarını keşfetmişlerdir. Ancak ekipteki mühendisler yanlış ölçüm yaparak Kızıldeniz'in Akdeniz'den daha yüksek olduğunu söylemiş ve kilitsiz bir kanalın açılmayacağı sonucuna varmışlardır. Bu sebeple Napolyon'un kanal açma çalışması bu yanlış ölçümden dolayı gerçekleştirilememiştir.¹ Bu uzman grubun bulmuş olduğu kanal kalıntıları günümüzden 4 bin yıl öncesine antik Mısır'a kadar gitmekte olup MS 8. yy'a kadar da kesintili şekilde de olsa kullanılagelmişti.

Eski Çağlarda Akdeniz ve Kızıldeniz Bağlantısı

Aristothales, Strabon ve Plynus'a göre iki deniz arasında bir bağlantı kurma çalışmalarına başlayan ilk firavun XII. Hanedanlık üyesi olan ve 1897-1877 yıllarında hüküm süren II. Senusret'tir. Busbastis'ten (Tell Basta) Kızıldeniz'e açılacak bir kanal ile Nil'in Pelusiak kolu aracılığıyla iki deniz arasında bağlantı kurulması düşünülmüştür². "Firavunun amacı ticaret gemilerinin Akdeniz'den gelip Nil Nehri üzerinden Zagazig'e kadar gelmesi ve oradan da Acı Göller yoluyla Kızıldeniz'e gitmesi ile doğu ile batı arasındaki ulaşımı kolaylaştırmaktı (Suez Canal, 2021)."³ Bu dönemde kanalla ilgili bilgilerimiz süreksizdir. Ancak kanalın bu firavun döneminde tamamlanamamıştır. II. Ramses döneminde (1303-1212) bu kanalın yeniden açıldığı düşünülmektedir ancak kesin kanıtlar yoktur.

Bu bölgede kanal açma girişiminde bulunan bir diğer firavun XXVI. Hanedanlıktan II. Necho'dur (610-595). "Firavun Kanalı" olarak bilinen bu kanalla

¹ Murat Çınar, *Geçmişten Günümüze Süveyş Kanalı'nın Jeopolitiği*, İksad Yayınevi, Ankara, 2022, s. 106. ² Angelo S. Rappoport, *History of Egypt From 330 B. C. to the Present Time*, The Grolier Society Publishers, London, 1994, s. 250. ³ Çınar, a.g.e., s. 95.

ilgili bilgileri tarihçi Herodotos'tan edinmekteyiz. Herodotos'a göre kanal açma girişiminde bulunan ilk firavun Necho'dur.

“...uzunlamasına geçmek için su üstünde dört günlük yoldur, üç sıra kürekli iki kadirganın karşılıklı geçebileceği kadar geniştir. Suları Nil'den gelir ve Nil'den Bubastis'in az yukarısında, Arap kenti Patumos yakınında ayrılır; Erythreia Denizi'ne dökülür. Kazmaya Mısır Ovası'nın Arabistan'a sınır olan bölgesinden başlanmıştır; Memphis'in yanında yükselen, taş ocaklarının bulunduğu dağ da buraya bakar; kanal çizgisi bu dağın eteklerini izler ve uzun süre güneybatısından güneydoğusuna doğru gider, sonra dağın boğazına yönelir, güney ve Notos rüzgârı yönünde devam ederek Arap Körfezi'ne uzanır. Ülkenin en dar olduğu yerde, genişliği tamam bir stad hesap edilmiştir ki, burası kuzeydeki denizle güneydeki denizin, yani Erythreian'ın birbirine en yakın oldukları yerdir, yani Mısır'ı Suriye'den ayıran Kasion ile Arap Körfezi arasında kalan yerdir. Bu dediğim en kısa yerdir, ama kanal çok eğri çizdiği için çok daha uzundur; Nekos zamanında burası kazılırken yüz yirmi bin Mısırlı can vermiştir...”²

Bu kanal Zagazig yakınlarındaki Bubastis'ten çıkıp Tumulat Vadisi üzerinden Timsah Gölüne ulaşarak Kızıldeniz'e akması planlanmıştı. Ayrıca o dönemde Kızıldeniz'in günümüzden biraz daha iç kesimde olduğu bilinmekte ve kuzey kıyısı Heroopolis Körfezi olarak adlandırılmaktaydı, günümüzdeki Büyük Acı Göl ise o zamanlar direkt Kızıldeniz'e bağlıydı. Pliny'e göre bu kanalın uzunluğu 62 mil (yak. 100 km) idi. Herodotos'un vermiş olduğu uzunluk ise 114 mil'e (yak. 183 km) tekabül eder bunun sebebi Herodotos'un hem Nil hem de kanal tarafından iki deniz arasındaki tüm mesafeyi içermesinden kaynaklanır.³

Necho projeyi yarım bıraktırmıştır. Herodotos'a göre bir kâhin bu kanalın barbarların (Perslerin) işine yarayacağını söylemesi yarım bırakılmasına sebep olmuştur.⁶ Ancak muhtemelen, Kızıldeniz'in Nil'den daha yüksek olduğunu düşünerek Kızıldeniz'in tuzlu sularının Nil'in suyuna karışarak tuzlu hale getireceğine inanmışlardı. Bu duruma göre Mısırlıların henüz kanallara yapılan kilit sistemi hakkında bilgi sahibi olmadığı söyleyebiliriz⁴.

Mısır MÖ 525 yılında Pers hükümdarlarının eline geçmiş ve uzun bir süre bölgede hakimiyet kurmuşlardır. Pers hükümdarı I. Dareios, Necho'nun yarım bıraktığı ve alüvyonlarla iyice kapanan kanalı, MÖ 490 civarında tamam-

² Herodotos, *Tarih* (çev. M. Ökmen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, s. 198.

³ Rappoport, a.g.e., s. 251. ⁶ Herodotos, a.g.e., s. 198.

⁴ Rappoport, a.g.e., s. 252.

latarak⁵ büyük bir törenle açmış ve o güne özel bir stel hazırlatmıştır. Mısır tarzında ikonografik süslemeli ve Persçe, Elamca, Babilce ve Mısır hiyeroglifi ile yazılmış metinler içeren bu stellerden dördü kırık şekilde günümüze ulaşmıştır⁶. Bu steller içerisinde en iyi korunmuş olanı Chalouf Steli olarak adlandırılır ve Süveyş Kanalı'nı inşa eden Ferdinand de Lesseps'in oğlu Charles de Lesseps tarafından 1866'da Kabrit yakınlarında keşfedilmiştir.¹⁰ Bu stelin bir parçası günümüzde bir parçası Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir. Stel üzerinde "Darius; "Ben bir Persliyim; İran'dan yola çıkarak Mısır'ı fetthettim. Mısır'da akan ve Nil Nehri denilen nehirden İran'da başlayan denize bu kanalı kazmayı emrettim. Benim emrimle kanal kazıldığında, bu kanal yardımıyla İran'dan Mısır'a gemiler açılmaya başladı" demektedir."⁷ Buna göre kanalın açılış amacının Doğu Akdeniz'den Pers Körfezi'ne ulaşımı deniz yolu ile sağlamak olduğu söylenebilir. Ancak bu dönemde Kızıldeniz ile Basra arasında düzenli ve doğrudan bir iletişim bağlantısı olmadığı görülmektedir. Buna karşın bazı Yunan kentlerinden ve adalarından getirildiği anlaşılan ve 5. Yy'a tarihlenen çömlek parçalarının bu bölgede bulunması, Ege'nin kentleri ile Nil vadisi ve Kızıldeniz arasındaki ticari ilişkilerin kanal yardımıyla geliştiğini gösterir.⁸ Ayrıca Dareios'un kanal açma faaliyeti, anıt üzerinde yazılan yazıya rağmen, halkın onu "firavun" olarak görmesini ve bölgede egemenliğini güçlendirmeyi amaçladığını göstermeye yönelik bir "firavuna yakışır eylemler" olarak da değerlendirilebilir¹³. "Tarihçi Herodot, kanal iki kadirganın kanaldan geçtiği sırada küreklerinin birbirine değmediğini örnek vererek kanalın genişliği hakkında bilgi vermektedir."⁹

Mısır üzerindeki Pers egemenliğine son veren Büyük İskender olmuştur. İskender Mısır'ı MÖ 331'de bölgedeki Pers satrabı Mazakes'in karşı koymasından ele geçirdi. Bir süre burada kaldıktan sonra yönetimi yerli bir yöneticiye, mali ve askeri kontrolü de Yunan ve Makedonlara vererek ayrıldı. İskender'in ölümü ardından Büyük Makedon İmparatorluğu, İskender'in en yakın komutanları arasında paylaşılmış ve Mısır MÖ 321'de Ptolemaios'un yönetimine bırakılmıştı. Böylece Mısır'da başlayan Ptolemaioslar dönemi Roma hakimiyetine kadar sürmüştür.¹⁰ Ptolemaioslar döneminde kanal hakkındaki bilgimiz II. Ptolemaios Philadelphus (MÖ 309-246) döneminde vardır. Kaynaklara göre Philadelphus zaman içerisinde alüvyonlarla dolan ve

⁵ The egyptians sf. 186-87

⁶ Amelie Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakınoğu C. II* (çev. D. Şendil), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 384 ¹⁰ Çınar, a.g.e., s. 95.

⁷ Çınar, a.g.e., s. 96.

⁸ Pierre Briant, *From Cyrus to Alexander; A History of the Persian Empire*, Eisenbrauns, USA, 2002, sf. 384. ¹³ Kuhrt, a.g.e., 384

⁹ Çınar, a.g.e., s. 96.

¹⁰ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 138,142.

kapanmaya yüz tutan barajı temizleterek yeniden açmıştır.¹¹ Ayrıca gemilerin geçişine izin veren bir kilit ve bentlerle tatlı su kanalını Heroopolis Körfezi'ne bağlayarak tuzlu suyun tatlı suyla karışmasını engelledi. Bunların yanında Heroopolis Körfezi ile Kızıldeniz'in birleştiği yere, günümüzdeki Süveyş'in kuzeyine Arsinoe isimli bir kent de kurmuştur. İki deniz arasında bağlantıyı sağlayan kanal Kleopatra dönemindeyse (MÖ 31) kullanılamaz haldeydi.¹⁷

MÖ 30 yılında gerçekleşen Actium Savaşı ile Mısır Roma'nın bir eyaleti haline gelmiş ve Mısır'da Ptolemaioslar devri kapanmıştır. Roma imparatoru Trajan'ın (MS 98-117) kanalla ilgili çalışmaları olduğu kaynaklarda geçmektedir. Ancak bu dönemde kanalın bir ucunun bulunduğu Nil'in Pelusiac kolu bu dönemde kanalı besleyemeyecek kadar alçalmıştı. Bu yüzden Trajan kanalı yeniden açması için Nil'i daha yükseğe akıtması gerekmiştir. Trajan'ın yeni bir kanal açıp açmadığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Ancak Kahire yakınındaki antik bir kanal, başka bir yerde Acı Göl'e giden eski kanal hattına katıldığı için "Amnis Trajanus" (Trajan'ın Kanalı) olarak adlandırılmış ve bu da Trajan'ın saltanatı sırasında bu kanalın temizlendiğini ve gemi geçişine uygun hale getirildiğini düşündürmüştür. Ancak bu konuyla ilgili kanalın isminden başka kanıt bulunmadığından Trajan Kanalı'nın Arap döneminde inşa edildiği de düşünülmektedir.¹²

İslamiyet Dönemi

642 yılında halife Hz. Ömer döneminde Mısır Müslümanların eline geçmiştir. Hz. Ömer'in Arabistan'da büyük bir kıtlık yaşandığı dönemde tahıl ikmali için Mısır'da Kızıldeniz'e bağlanan bir kanal açılmasını emrettiği de rivayetler arasındadır. Kanal hem tahıl sağlama hem de Hacılar için kısa bir güzergâh sağlama açısından önemli bir nokta haline geldi. "Bu kanal sayesinde gemiler Nil Nehri'nden Kızıldeniz'e, oradan da Arabistan'ın önemli ticaret limanı olan Cidde'ye ulaşmışlardır. Kanal yaklaşık 69 mil (111 km) uzunluğundaydı. Mısır'dan bu kanal sayesinde ilk yılda 60.000 varil tahıl yüklü 20 büyük gemi kanaldan Cidde limanına ulaşmıştır. Bu kanal Mısır ticaretinin gelişmesinde büyük bir katkı sağlamıştır"¹³

Kanal Mekke ve Medine'de çıkan isyanlar sonucunda isyancılara tahıl akışını kesmek amacıyla Abbasî halifesi el-Mansur döneminde kapatıldı. Kanal zaman içerisinde kumlarla dolarak kullanılmaz hale geldi ve tamamen kapandı.¹⁴

¹¹ Barbara Watterson, *The Egyptians*, Balckwell Publishers, UK, 1998, s. 211. ¹⁷ Rappoport, a.g.e., s. 252, 253.

¹² Rappoport, a.g.e., s. 253.

¹³ Çınar, a.g.e., s. 98.

¹⁴ Çınar, a.g.e., s. 99; Rappoport, a.g.e., s. 254. ²¹ Rappoport, a.g.e., s. 257.

Oldukça uzun bir tarihi sürece sahip olan bu kanalın bir bölümü, Süveyş Kanalı'nın yapımında tatlı su kaynağı sağlamak için yeniden canlandırılmıştır. 1861 yılında Süveyş Kanalı'nın inşası sırasında çöl durumundaki bölgeye tatlı su getirilmesi için antik kanalın bazı bölümlerini de içine alan bir kanal açtırıldı. 1863'te tamamlanan bu kanal İsmailiye Kanalı olarak adlandırılmış ve Süveyş'e tatlı su akışını sağlamıştır.²¹

Sonuç

Bağlantılar tarih boyunca medeniyetlerin ilerlemesinde kritik bir rol oynamıştır. Ve bir bağlantı yolu olarak Süveyş Kanalı, bu önemli tarihsel döngüye hayranlık uyandıran bir katkı sağlamıştır. Süveyş Kanalı Projesi, Mısır'da yer alır ve Kızıldeniz ile Akdeniz'i birbirine bağlamayı amaçlamaktadır. Kanalın inşası, dünya ticaretinin dönüm noktalarından birini oluşturmuş ve uluslararası deniz taşımacılığında devrim yaratmıştır. Ancak bu kanal iki deniz arasında bağlantı sağlayan ilk kanal değildir.

Günümüzden yaklaşık dört bin yıl önce açılmaya başlanan ve oldukça uzun bir süre kullanılan Nil ile Kızıldeniz'i birbirine bağlayan antik bir kanal Süveyş'ten çok önce iki denizi birbirine bağlamaktaydı. Mısırlılara ait mühendislik harikalarından biri olan bu kanal, Antik Mısırlılar tarafından zorlu coğrafi koşullara rağmen kazılmış ve Nil Nehri'nden gelen su kontrollü bir şekilde yönlendirilmiştir. Bu projenin tamamlanması için büyük bir iş gücü ve teknik beceri gerekmekteydi. Bu kanal, antik çağdaki mühendislik bilgisinin ve toplumun organizasyon yeteneğinin de bir göstergesidir. Kanal, tarım ürünlerinin taşınmasını kolaylaştırarak zengin bir tarım ekonomisi gelişmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca ticaret ve iletişim için önemli bir yol oluşturarak, farklı bölgelerin birbirleriyle etkileşimini artırmıştır.

Uzun bir tarihi süreç geçiren kanal, farklı dönemlerde yapılmış, zaman zaman yarım kalmış zaman zaman kapanmış ancak MS 8. yy'a kadar varlığını sürdürmüştür. Napolyon'un bölgeye gelerek bu antik kanalın kalıntılarını keşfetmesi ona iki deniz arasında bağlantı açma fikrini vermiştir. Napolyon döneminde gerçekleştirilememiş olsa da antik kanalın keşfi Avrupalılara Akdeniz ile Kızıldeniz'i birbirine bağlama ve böylece ulaşımında kolaylık sağlama fikrini vermiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Avrupalıların geliştirmiş olduğu Süveyş Kanalı Projesi fikri eski çağlardan, Antik Mısır'dan miras kalan bir fikirdir. Keşfedilen antik kanal bu projenin geliştirilmesine ön ayak olmuştur. Bu çalışma ile de bu durumun ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Bibliyografya

- Çınar, M. *Geçmişten Günümüze Süveyş Kanalı'nın Jeopolitiği*, İksad Yayınevi, Ankara, 2022.
- Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.
- Rappoport, A. S. *History of Egypt From 330 B. C. to the Present Time*, The Grolier Society Publishers, London, 1994.
- Herodotos, *Tarih* (çev. M. Ökmen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021,
- Kuhrt, A. *Eski Çağ'da Yakındoğu C. II* (çev. D. Şendil), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- Briant, P. *From Cyrus to Alexander; A History of the Persian Empire*, Eisenbrauns, Indiana, 2002.
- Watterson, B. *The Egyptians*, Balckwell Publishers, Cambridge, 1998.
- Breasted, J. H. *History of Egypt: From the Earliest Times To Persian Conquest*, London, Hodder & Stoughton, London, 1906.

Ethiopia - Türkiye Relations: Opportunities and Cooperation Areas

Shemshedin Mohamed ALİ*

Abstract

Ethiopia and Türkiye have recently strengthened their relationship in various areas, including diplomacy, economy, and politics, with high-level visits and signed agreements for cooperation. The two countries have deep-rooted relations since the Ottoman period, and Türkiye opened its first embassy in sub-Saharan Africa in the Ethiopian capital Addis Ababa in 1926 and Ethiopia opened its Embassy in Türkiye in 1933. Over the years, the two governments have extended numerous high-level visits that produced important outcomes that helped expedite the development of joint cooperation on both sides. Ethiopia is a country rich in natural resources and the signed agreements between the two countries cover various areas, including military cooperation, energy, mining, hydrocarbon, and water. The agreements aim to facilitate more trade between the two countries, enhance the ongoing bilateral cooperation, and upgrade the skill sets of Ethiopian institutions. Ethiopia and Türkiye have opportunities for cooperation in various sectors, including tourism industry, the pharmaceutical and healthcare sector due to Ethiopia's growing population and the Ethiopian government has set a vision to become the leading manufacturing hub in Africa and Türkiye's experience in the sector.

The historical relationship between the two countries and the signed agreements for cooperation in various sectors are expected to strengthen the strategic opportunities for investment and cooperation in various sectors between the two countries.

Keywords: Ethiopia, Türkiye, Economy, Diplomacy, Investment, Bilateral Relations

* KATİP scholarship programme participant in the 2022-2023, Working at Ethiopian Diaspora Service, shamsali333@gmail.com.

Etiyopya - Türkiye İlişkileri: Fırsatlar ve İşbirliği Alanları

Özet

Etiyopya ve Türkiye son dönemde aralarında diplomasi, ekonomi ve siyasetin de bulunduğu çeşitli alanlarda üst düzey ziyaretler ve imzalanan işbirliği anlaşmalarıyla ilişkilerini güçlendirdi. Osmanlı döneminden bu yana köklü ilişkilere sahip olan iki ülke arasında Türkiye, Sahra altı

Afrika'daki ilk büyükelçiliğini 1926'da Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da, Etiyopya da 1933'te Türkiye'deki büyükelçiliğini açtı. her iki tarafta ortak işbirliğinin gelişimini hızlandırmaya yardımcı olan sonuçlar. Etiyopya doğal kaynaklar açısından zengin bir ülke ve iki ülke arasında imzalanan anlaşmalar askeri işbirliği, enerji, madencilik, hidrokarbon ve su gibi farklı alanları kapsıyor. Anlaşmalar, iki ülke arasındaki ticareti daha fazla kolaylaştırmayı, devam eden ikili işbirliğini geliştirmeyi ve Etiyopya kurumlarının beceri setlerini yükseltmeyi amaçlıyor. Etiyopya'nın artan nüfusu ve Türkiye'nin sektördeki tecrübesi ile Etiyopya hükümetinin Afrika'nın önde gelen üretim merkezi olma vizyonunu belirlemesi nedeniyle Etiyopya ve Türkiye, turizm endüstrisi, ilaç ve sağlık sektörü gibi çeşitli sektörlerde işbirliği fırsatlarına sahiptir. İki ülke arasındaki tarihi ilişkinin ve çeşitli sektörlerde işbirliğine yönelik imzalanan anlaşmaların, iki ülke arasında çeşitli sektörlerde stratejik yatırım ve işbirliği fırsatlarını güçlendirmesi bekleniyor.

Anahtar Kelimeler: Etiyopya, Türkiye, Ekonomi, Diplomasi, Yatırım, İkili İlişkiler.

1. Introduction

Ethiopia and Türkiye have a long history of diplomatic relations, with first diplomatic relations between the two countries established in 1896 with the exchange of letters and delegations during the rule of Emperor Menelik II of Ethiopia and Sultan Abdul Hamid II of the Ottoman Empire (1). The first Ottoman-Turkish Consulate General in Harar was opened in 1912, and the first Embassy of the Republic of Türkiye in Sub-Saharan Africa was opened in Addis Ababa in 1926. Ethiopia opened its embassy in Türkiye in 1933. However, the Ethiopian Embassy in Ankara was closed in 1984 during the Communist Derg regime and was re-opened in 2006 (2). Ethiopia and Türkiye relations based on partnership and both see strategic benefits in their partnership, and the two countries economic relations have been progressing and expanded their cooperation in various areas, including military, economic, and diplomatic relations with Türkiye being one of the top contributors of foreign direct investment (FDI) to Ethiopia, with investments in various sectors such as textiles and infrastructure projects.

2. Current Bilateral Relations

Türkiye has been a key partner for Ethiopia. High-level visits between Türkiye and Ethiopia have helped to improve the relations between the two countries. Over the years, the two governments have extended numerous high-level visits that have produced very important outcomes that helped expedite the development of joint cooperation on both sides. President Recep Tayyip Erdoğan expressed that, high-level visits between Türkiye and Ethiopia have helped improve the relations and emphasized the importance of Ethiopia's role in maintaining peace and stability in Africa. He stated that Türkiye regards Ethiopia as an important political power with influence over regional issues and the responsibilities it undertakes concerning continental issues,

“Cooperation between Ethiopia and Türkiye, lands of tolerance, will uniquely contribute to the world peace” (3). The principle of mutual benefit applies to the relationship between Ethiopia and Türkiye in various ways.

Ethiopia and Türkiye are members of the United Nations and other international and regional organizations. They cooperate in multilateral and bilateral relations and share similar values and principles on global issues such as the promotion of global peace and security, illegal human trafficking, the war against terrorism, education and climate change.

Türkiye has been investing heavily in Ethiopia, particularly in the textile sector and infrastructure projects, and is the second-largest investor in

Ethiopia after China (4). This investment has created job opportunities and contributed to the economic development of Ethiopia. Despite the trade deficit between the two countries, their economic relations have been progressing, with

Türkiye being one of the top contributors of foreign direct investment (FDI) to one of Africa's fastest growing economies, Ethiopia. Additionally, Türkiye and Ethiopia have signed military cooperation agreements, which have strengthened their security cooperation at the same time it is a factor for stability on the Horn of Africa (5). The relationship between Ethiopia and Türkiye is based on mutual benefit, with both countries seeing strategic benefits in their partnership.

Turkish Cooperation and Coordination Agency (TIKA) established its first office in Addis Ababa, Ethiopia, in 2005. Since then, TIKA has been actively involved in various development projects in Ethiopia. TIKA's projects in Ethiopia have focused on various areas, including health, education, disaster recovery, and humanitarian assistance (6). In response to February 6, 2023, earthquake disaster, the Ethiopian government sent thousands of blankets and tents, along with soldiers and professional search and rescue workers, to provide humanitarian assistance to the victims of the earthquake in Türkiye. Ethiopians also launched an aid campaign for the victims affected by the earthquake (7, 8).

Ethiopia and Türkiye have held several joint ventures and investment forums to strengthen their bilateral relations and promote trade and investment. Some key events are:

- Ethiopia-Türkiye Business and Investment Forum took place in Addis Ababa in December 2016. The forum was organized by the Ministry of Economy of the Republic of Türkiye in collaboration with the Chamber of Commerce and Sectoral Unions of Ethiopia (9),
- 2nd Africa-Türkiye Economic and Business Forum was held on 10-11 October 2018 in Istanbul. In which The Ethiopian delegation was led by former Ethiopian President Dr Mulatu Teshome. The forum aimed to promote Turkish and African investments through analyzing trade and economic relations (10),
- The 8th Ethiopia-Türkiye Joint Economic Commission (JEC) was held in Ankara on January 14, 2021, under the co-chairmanship of Former Minister of Interior Süleyman Soylu and Ethiopia Industry Minister Melaku Alebel (11),
- Ethiopia, Türkiye Trade and Investment Forum was held in Ankara in March 2022. The forum was organized by the Embassy of Ethiopia in

Türkiye in collaboration with the Industrialist Business Women and Businessmen Confederation (SANKON) (12), and,

- The inauguration of Ethiopian Airlines and Turkish Airlines' direct flights from Addis Ababa to Istanbul and from Istanbul to Addis Ababa has paved the way for further collaboration in areas of joint ventures and investment forums. These events have provided opportunities for the business communities of both countries to come together and explore opportunities for collaborations and partnerships.

In August 2021, Ethiopia and Türkiye signed a military cooperation agreement, a cooperation agreement in the field of water, a military framework agreement, an implementation protocol regarding financial assistance, and a military financial cooperation agreement (13). In addition, in June 2021, Ethiopia and Türkiye signed a memorandum of understanding (MoU) on cooperation in transportation (14). The MoU was signed between the Ministries of Türkiye and Ethiopia aims to enhance cooperation and the transfer of knowledge and experience in the field of transportation (14). Ethiopian officials have expressed their belief that sharing knowledge, experts, and experience with Türkiye will contribute to the development of their country.

2.1. Trade Volume

Türkiye has expressed the need for a preferential trade agreement with Ethiopia, as the bilateral trade between the two countries has reached \$650 million and they aim to increase it to \$1 billion annually and Türkiye has emphasized the importance of a balanced and mutually beneficial trade relationship with Ethiopia (15). The two countries have signed several agreements, including a cooperation agreement in the mining and hydrocarbon fields, which indicates that cooperation opportunities are getting stronger in Ethiopia-Türkiye relations. The main products that Türkiye exported to Ethiopia include steel, paper, textiles, packaged foods, medicines, raw iron bars and semi-finished iron. On the other hand, Türkiye imported goods from Ethiopia included agricultural products such as coffee, cut flowers oil seeds, textiles and pulses.

The bilateral trade volume between Türkiye and Ethiopia is significant, with Türkiye being an important import partner for Ethiopia. Balanced and mutually beneficial trade need to be addressed to fully utilize the potential benefits of the strategic cooperation mechanism between the two countries.

2.2. Investment

Türkiye has been a longtime investor in Ethiopia, and according to the Ethiopian Investment Commission, Türkiye is the second-biggest investor in Ethiopia with an investment capital of \$2.5 billion. Turkish investments in Ethiopia have created over 30,000 jobs. Turkish companies have invested in various sectors in Ethiopia, including the textile sector inside Ethiopia's industrial parks, infrastructure projects, construction, manufacturing, agriculture, and chemical, among others (16). The relationship between Ethiopia and Türkiye is expected to continue to grow and Türkiye's investment in Ethiopia is seen as a mutual benefit for both countries.

3. Future Cooperation and Opportunities

Türkiye and Ethiopia have a long-standing relationship and have been cooperating in various areas such as political, economic, and business. In 2015, President Erdogan of Türkiye visited Ethiopia and expressed his belief that a new era would begin between Türkiye and Ethiopia in the fields of economy and cooperation (17). The two countries have also signed a Memorandum of Understanding on cooperation in the field of water and military. In March 2022, Ethiopian Ambassador to Türkiye, Adam Mohammad, and the Director-General of East and Southern

African Affairs at the Foreign Minister of Türkiye, Elif ÇOMOĞLU, reaffirmed their commitment to further enhance the agreements made between the two countries on various areas, including trade and investment cooperation (18). Turkish investors' interest in Ethiopia is growing (19) and the two countries have a great partnership, and Ethiopia targets to be a middeveloped country and wants Türkiye to have a part in this process. Türkiye's experience with agro-industry offers a great deal from which Ethiopia can learn, and an open economy operating on free market principles must offer.

3.1. Investment Potential Areas and Why Investing in Ethiopia Is Attractive?

There are several reasons why investing in Ethiopia can be attractive. Ethiopia has maintained strong investor interest and has become the second-largest foreign direct investment recipient in Africa (20, 21). The country has a growing economy, low cost of energy, favorable investment climate, labor cost advantages, strong trade relationships, and the working and living environments are safe and secure (22). The most promising commercial opportunities in Ethiopia are in agriculture and agro-processing, infrastructure, energy, aviation, and healthcare (23).

To attract more foreign investment, the government of Ethiopia has taken several steps, including:

- **Priority Investment Sectors:** The government has identified five priority investment sectors, which are agriculture, manufacturing, tourism, ICT, and mining (24).
- **Industrial Zones and Parks:** The government is developing several industrial parks with fully developed infrastructures such as electricity, water, roads, etc.
- **New Investment Law:** The government has passed a new investment law, Investment Proclamation No 1180/2020.
- **Investment Incentive Regulation:** Ethiopia's Council of Ministers approved a new Investment Incentive Regulation Number 517/2022 on May 21, 2022.

3.2. Agriculture Sector

Agriculture is a crucial sector in Ethiopia, accounting for 40% of GDP, 80% of exports, and 75% of total employment. The Ethiopian government has recognized agriculture as a priority sector and is providing incentives and favorable land lease terms to attract investors (25, 26). Over the next ten years, the agriculture sector is expected to grow at a rate of 6.2% per annum, and the government has identified enhancing agricultural production and productivity as one of the major strategic pillars (25). Despite the sector's potential, it faces challenges such as weak market linkages and limited use of inputs such as improved seeds, fertilizers, pesticides, etc. (25). Ethiopia is currently implementing structural reforms to unlock its economic potential, and the industries sector is expected to become the largest contributor to the country's GDP by 2025 (20) with a population of 116 million people (2021 estimation, 27).

Ethiopia's population structure is projected to shift towards a working-age dominated structure, which could lead to increased disposable income and economic growth (20). Ethiopia and Türkiye have a wide range of opportunities for collaboration in agro-industry.

3.3. Mining Industry

The mining industry in Ethiopia has significant potential for the economy, and the country's virtually untapped, diverse, and vast mineral resources offer huge opportunities for investors. Currently, mining comprises only

1% of Ethiopia's GDP, but the mining sector has the potential to stimulate economic growth and poverty reduction (28). The Ethiopian Geological Survey of the Ministry of Mines and Energy, with assistance from UNDP and private companies, has assessed the mineral and petroleum resources of Ethiopia, and the resources discovered in different regions of the country are mainly gold, gemstones (diamonds and sapphires), and industrial minerals. Tantalum mining has also been profitable in Ethiopia (29). According to the Ministry of Mines and Petroleum, Ethiopia has attracted over \$106.4 million investment in the mining sector during 2019 (30).

The Ministry of Mines and Energy is reviewing the existing laws and national mining policy to enhance Ethiopia's competitiveness in the mining sector and to encourage more foreign investors to invest in the country's mining industry as the area has significant potential for investment (31).

3.4. Tourism Sectors

According to the "Hotel in 2032" report, between the period of 2022 and 2032, travel and tourism will contribute to the worldwide economy at an average annual rate of 5.8%, which is more than double the 2.7% average annual growth rate of the global economy (32). In 2022, the Travel & Tourism sector contributed 7.6% to global GDP (33). The tourism sector is one of the most untapped potential investment areas in Ethiopia, with the weather, landscape, historic and archeological sites, and heritages of the country making it one of the top tourist destinations if well invested in the sector (21, 34).

Ethiopia is among the countries in Africa with the largest number of UNESCO World Heritage sites with a total of nine UNESCO World Heritage Sites, eight of which are cultural and one is natural. The cultural sites include the Rock-Hewn Churches of Lalibela, the Fasil Ghebbi fortress city in Gondar, the ancient city of Aksum, the walled city of Harar Jugol, and the Konso Cultural Landscape. The natural site is the Simien Mountains National Park, which is home to rare and endangered species such as the Ethiopian wolf and the Walia ibex (35, 36).

In addition to natural and cultural tourism, religious tourism sector in Ethiopia is significant due to the country's history of religious tolerance. A *World Heritage Site*, Lalibela is a rich religious and cultural tourism site with immense potential for religious tourism development (37).

The Al-Nejashi Mosque, which is believed to be one of the oldest mosques in Africa and the site of the 15 tombs of the prophet's companions, is a significant religious tourism site in Ethiopia. Ethiopia is believed to be one of the first

countries to provide refuge to Prophet Mohammad's first companions who came to Ethiopia to escape persecution in Mecca. The Axumite Kingdom, a Christian state, provided refuge to the early Muslims with great tolerance. Al-Nejashi mosque holds an important place in Islamic history and the restoration of Al-Nejashi mosque, the tomb of the Abyssinian King Ahmed Nejashi, and 15 tombs of the companions of Prophet Muhammed was done by TIKA's (Turkish Cooperation and Coordination Agency) in 2018 (38).

Addis Ababa, the capital city of Ethiopia, is significant as the political capital of Africa, as it hosts the African Union and brings a high representation of regional and international organizations, diplomatic missions, and NGOs. This creates a demand for MICE (Meetings, Incentives, Conferences, and Exhibitions) facilities, making the city an attractive destination for investment in the tourism sector (39).

The Ethiopian government has identified tourism as one of the priority sectors for investment (24). Investment in tourism is one of the important cooperation areas between Ethiopia and Türkiye. Türkiye's expertise and technology can help Ethiopia develop its tourism infrastructure, including transport and communication, star-rated tourist hotels and resorts, tourist transport and travel services, tourism medical services. Investment in tourism is crucial for the development of the tourism sector, and it includes various components that are essential to make destinations and services attractive to visitors.

3.5. Health Sectors

According to Pathway International, in 2015, around 650,000 people from Africa traveled for medical tourism, spending US\$2.2 billion on treatment and US\$1.6 billion on related travel and accommodation. This indicates the potential for investment in the medical tourism sector in Africa (40).

Ethiopia's strategic location and ease of transportation through Ethiopian Airlines, which has been named the best airline in Africa for six consecutive years, make it an important player in the African market. Ethiopian Airlines has a total of 146 operating fleets and flies to most destinations in the world (130 international destinations, more than 66 destinations in Africa, 22 domestic destinations, and 65 cargo destinations). This makes it a crucial player in the transportation sector in Africa. However, despite its potential, medical tourism is an untapped market in Ethiopia and the African continent in general. (41, 42).

The growing population of Ethiopia presents an opportunity for investment in healthcare services and personal care items. The Ethiopian government

has set a vision to become the leading manufacturing hub in Africa, with foreign investment being a key focus (43, 44). Building internationally accredited hospitals that can be used by Ethiopian and most African countries, construction of blood banks, warehouse for pharmaceuticals and health care facilities (45) as well as knowledge and skill transfers are a great investments opportunity and cooperation areas between the two countries.

3.6. Other Cooperation Areas: Education, Peace and Security, and Energy

Ethiopia and Türkiye have been working to foster and strengthen their bilateral relations in various areas beyond investment and trade, including education, energy, peace and security. The cooperation agreements signed between the two countries aim to promote mutual cooperation, knowledge and skills transfer, and they offer crucial opportunities to further their economic, strategic, and political goals in the region and beyond.

Education

Of the areas for mutual cooperation, education is a key focus area for cooperation. Türkiye provides undergraduate and postgraduate scholarships for Ethiopian students, to contribute to the development of Ethiopia's human resources, Ethiopian students have been benefiting from Türkiye's scholarship program since 2012, and as of 2020, 632 Ethiopian students have been awarded scholarships at various Turkish universities (3 , 46) . Ethiopia and Türkiye can explore opportunities for academic and research collaborations between their universities to promote knowledge and skills transfer.

Peace and Security

Ethiopia and Türkiye have been cooperating in various areas, including peace and security. During the visit of Prime Minister Abiy Ahmed to Türkiye in August 2021, Ethiopia and Türkiye signed several agreements and a Memorandum of Understanding on cooperation in various fields. The signed agreements include:

- Cooperation agreement in the field of water
- Military Framework Agreement
- Implementation Protocol regarding Financial Assistance
- Military Financial Cooperation Agreement

These agreements aim to strengthen the relationships between Ethiopia and Türkiye and promote mutual cooperation in various areas, including water, military finance, and security. Ethiopia and Türkiye have also been cooperating in political, economic, business, and other multifaceted spheres, which can contribute to peace and stability in the region. The two countries can continue to explore opportunities for collaborations and partnerships to further their economic, strategic, and political goals in the region and beyond.

Energy

Ethiopia and Türkiye have been cooperating in the energy sector to promote mutual cooperation and knowledge transfer. In 2016, Ethiopia and Türkiye signed five cooperation agreements, including mutual cooperation in the fields of energy, mining, and hydrocarbon. Türkiye agreed to cooperate with relevant Ethiopian institutions to upgrade their skill sets in geothermal and coal field surveys and provide technical support to build the capacity of Ethiopia's small-and-medium enterprises (47). Ethiopia's industrialization requires investment in infrastructure and energy. The private sector can play a key role in the development of the energy sector by investing in renewable energy projects, hydroelectric and geothermal power plants which will enhance the country's energy security (19).

4. Conclusion

In recent years, many global actors have developed policies towards the African continent due to its rich natural resources. Ethiopia's deep-rooted historical background and rising economy make it stand out among African countries. Ethiopia has abundant investment opportunities in sectors such as agriculture, mining, energy, infrastructure, aviation, and healthcare. The Ethiopian government invests heavily in large social and economic infrastructure projects, such as power generation, industrial zones and parks, housing construction, water and irrigation, and roads. Additionally, Ethiopia has abundant mineral resources that offer huge potential for the mining industry, and the country is also endowed with diverse ecological zones for agricultural production.

Ethiopia and Türkiye have signed agreements for cooperation in various sectors, including mining, hydrocarbon reserves, energy, and military. They have also signed a Memorandum of Understanding on cooperation in the field of water. The two countries have a deep-rooted historical relationship since the Ottoman period, and the increasing trade volume in parallel with

the growing economy of Ethiopia in recent years strengthens the strategic cooperation mechanism between the two countries. The agreements and MOUs signed between Ethiopia and Türkiye are expected to contribute significantly to the development of cooperation opportunities in various areas between the two countries.

References

1. Türkiye's relations with Ethiopia based on partnership: Turkish FM, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/Türkiyes-relations-with-ethiopia-based-onpartnership-turkish-fm> , (20.5.2023).
2. The Hizmet movement and peacebuilding) (Jıma, N. "Türkiye and Ethiopia Relations: Historical Perspective (1920's to 1991)". Cedrus 9 (2021): 473-483.
3. Presidency Of The Republic Of Türkiye, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/3388/cooperationbetween-ethiopia-and-Türkiye-lands-of-tolerance-will-uniquely-contribute-to-the-world-peace> , (21.5.2023).
4. Ethiopia: Why Ethiopia Is Strengthening Ties With Türkiye, <https://allafrica.com/stories/202108230180.html> , (18.5.2023.)
5. The Geopolitical Significance of Ethio- Turkish Relations https://www.ena.et/web/eng/w/en_27691 , (19.5.2023).
6. Türkiye's TİKA continues to provide assistance in Ethiopia, <https://www.dailysabah.com/Türkiye/Türkiyes-tika-continues-to-provide-assistance-inethiopia/news> , (18.5.2023).
7. Ethiopians hold aid campaign for Türkiye's quake victims, <https://www.aa.com.tr/en/turkiye/ethiopians-hold-aid-campaign-for-turkiye-s-quakevictims/2833710> , (20.5.2023).
8. Ethiopia holds aid campaign for Türkiye's quake victims, <https://www.middleeastmonitor.com/20230228-ethiopia-holds-aid-campaign-for-turkiyes-quakevictims/> , (20.5.2023).
9. ETHIOPIA-TÜRKIYE BUSINESS AND INVESTMENT FORUM TOOK PLACE IN ADDIS ABABA, <https://www.deik.org.tr/press-releases-ethiopia-Türkiye-business-and-investment-forumtook-place-in-addis-ababa> ,(20.5.2023).
10. 2nd Africa-Türkiye Economic and Business Forum, 10-11 October 2018 in Istanbul, Türkiye <https://au.int/en/newsevents/20181010/2nd-africa-Türkiye-economic-and-business-forum-10-11october-2018-istanbul-Türkiye> , (15.5.2023).

11. Ethiopia and Türkiye hold Joint Economic Commission <https://www.fanabc.com/english/ethiopiaand-Türkiye-hold-joint-economic-commission/>, (15.5.2023).
12. Ankara Hosts Ethiopia-Türkiye Trade & Investment Forum <https://ethiopianmonitor.com/2022/03/29/ankara-hosts-ethiopia-Türkiye-trade-investment-forum/> , (15.5.2023).
13. Ethiopia, Türkiye Sign Water, Military Finance Cooperation Deals, <https://ethiopianmonitor.com/2021/08/18/ethiopia-Türkiye-sign-water-military-financecooperation-deals/> , (20.5.2023).
14. Türkiye, Ethiopia sign transportation deal, <https://www.aa.com.tr/en/africa/Türkiye-ethiopia-signtransportation-deal/2269654> , (21.5.2023).
15. Türkiye seeks preferential trade deal with Ethiopia <https://www.aa.com.tr/en/economy/Türkiyeseeks-preferential-trade-deal-with-ethiopia/2145955>). (15.5.2023).
16. Türkiye motivates companies to invest in Ethiopia, (<https://www.aa.com.tr/en/africa/Türkiyemotivates-companies-to-invest-in-ethiopia/1475086>). (21.5.2023).
17. Presidency Of The Republic Of Türkiye, <https://www.tccb.gov.tr/en/exclusive/africa/ethiopia/> , (10.5.2023).
18. Türkiye, Ethiopia Reaffirm Commitment to Enhance Cooperation, <https://walmartinfo.com/Türkiyeethiopia-reaffirm-commitment-to-enhance-cooperation>, (10.5.2023).
19. TÜRKİYE’STRADEPARTNERSHIPWITHETHIOPIAISPROGRESSING, <https://www.deik.org.tr/press-releases-Türkiye-s-trade-partnership-with-ethiopia-is-progressing>, (10.5.2023).
20. Invest in Ethiopia , Structural reforms set to unlock East Africa’s largest economy, <https://www2.deloitte.com/za/en/pages/deloitte-africa/articles/invest-in-ethiopia.html> , (25.5.2023).
21. Invest Ethiopia 2023, <https://investethio.com/> , (25.5.2023).
22. Investing in Ethiopia – Overview, <https://ethiopianembassy.org/investing-overview/>, (15.5.2023).
23. Ethiopia - Market Opportunities, <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/ethiopiainmarket-opportunities>, (18.5.2023)
24. Invest Ethiopia, <https://investethio.com/>, (14.5.2023).
25. Ethiopia - Country Commercial Guide, <https://www.trade.gov/country-commercialguides/ethiopia-agricultural-sector>. (15.5.2023).

26. Ethiopia Agriculture Market Analysis, <https://www.mordorintelligence.com/industryreports/agriculture-in-ethiopia>, (15.5.2023).
27. Ethiopia population, <https://statisticstimes.com/demographics/country/ethiopia-demographics.php> , (25.5.2023).
28. Ethiopia's mining sector has potential to stimulate economic growth & poverty reduction, <https://uneca.org/storyst/ethiopia%E2%80%99s-mining-sector-has-potential-stimulate-economicgrowth-poverty-reduction-says>, (25.5.2023).
29. Mining in Ethiopia, https://en.wikipedia.org/wiki/Mining_in_Ethiopia, (25.5.2023).
30. *Towards Socially Responsible Mining Investment in Ethiopia: Imagining a New Moral Economy*. W Kebeta Djigsa. Review Pub Administration Manag 9, 291, 2021.
31. Ethiopia mining regulatory review, <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/mi/researchanalysis/ethiopia-mining-regulatory-review.html>, (25.5.2023).
32. Travel, tourism to contribute 5.8% annually to global economy between 2022, 2032, <https://bwhotelier.businessworld.in/article/Travel-tourism-to-contribute-5-8-annually-to-globaleconomy-betwe-en-2022-2032/29-12-2022-459850/> , (25.5.2023).
33. Economic Impact Research, <https://wttc.org/research/economic-impact> , (25.5.2023).
34. Jember Belete. (2020). Challenges and Prospects of Ethiopian Tourism Industry. *Global Journal of Management and Business Research*, 20(F2), 45–48. Retrieved from <https://journalofbusiness.org/index.php/GJMBR/article/view/3219>).
35. World Heritage in Ethiopia, <https://www.worldheritagesite.org/country/id/36> , (25.5.2023).
36. UNESCO-World-Heritage-Sites-Ethiopia, <https://billingslibrary.org/DocumentCenter/View/7088/UNESCO-World-Heritage-Sites-Ethiopia>, (25.5.2023).
37. Bayih, B.E. (2018), 'Potentials and challenges of religious tourism development in Lalibela, Ethiopia', *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 7(4), 1–17).
38. Türkiye restores historic Al-Nejashi mosque in Ethiopia, <https://www.aneews.com.tr/world/2018/09/26/Turkiye-restores-historic-al-nejashi-mosque-inethiopia>, (15.5.2023).

39. Ethiopian Investment Commission, <https://www.investethiopia.gov.et/index.php/investmentopportunities/strategic-sectors/tourism.html> , (25.5.2023).
40. African-medical-tourism-on-the-rise <https://pathway.international/african-medical-tourism-onthe-rise/> , (21.5.2023).
41. Ethiopian Current Commercial Fleet, <https://corporate.ethiopianairlines.com/AboutEthiopian/OurFleets>, (20.5.2023).
42. Ethiopian-factsheet/factsheet--january-2023, https://corporate.ethiopianairlines.com/docs/default-source/ethiopian-factsheet/factsheet-january-2023.pdf?sfvrsn=3f6cf042_2 , (20.5.2023).
43. Investing in Ethiopia: The future pharmaceutical hub of Africa, https://www.unido.org/sites/default/files/files/2018-03/Aida%20Bayissa%2C%20Ethiopian%20Investment%20Commission_01032018%20Bonn.pdf, (25.5.2023).
44. Ethiopia: Potential to capitalise on demand for affordable pharmaceuticals <https://www.howwemadeitinafrica.com/ethiopia-potential-to-capitalise-on-demand-foraffordable-pharmaceuticals/141966/>, (20.5.2023).
45. Ethiopian Investment Commission, <https://www.investethiopia.gov.et/index.php/investmentopportunities/strategic-sectors/pharmaceuticals.html> , (25.5.2023).
46. Relations between Türkiye and Ethiopia <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-andethiopia.en.mfa>,(10.5.2023).
47. Ethiopia, Türkiye sign 5 cooperation agreements, <https://www.aa.com.tr/en/africa/ethiopia-Turkiyesign-5-cooperation-agreements-/715920> , (25.5.2023).

Türk Siyasal Hayatında Afrika

Süleyman SIDAL*

Özet

Bu çalışmada Türk siyasal hayatı boyunca siyasal iktidarların Afrika'ya bakışı, Türkiye'nin Afrika kıtasına, Afrika ülkelerine yaklaşımı çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu kapsamda Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihsel geçmişi kısaca incelenecek ardından Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte siyasal aktörlerin Afrika'ya yönelik siyasetleri ele alınacaktır. Bu bağlamda çalışma, modern Türkiye tarihi boyunca siyasal iktidarın Afrika siyasetinin mahiyeti, iç ve dış koşullarla ilişkilendirilmek suretiyle ekonomik, sosyal ve kültürel etmenlerle ilişkisi çerçevesinde anlaşılmasına çalışılacaktır. Çalışma, Osmanlı Devleti'nin son döneminden başlamakta ve kendisini Afrika siyasetinde bir dönüm noktası olarak görülen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelişi ve yeni bir Afrika siyaseti oluşturmasına değin süregelen tarihsel aralıkla sınırlandırmaktadır. Çalışmanın temel iddiası içinde bulunduğumuz döneme kadar Afrika'ya yönelik yaklaşımın pasif, ikincil önemde görülen ve bu bağlamda zayıf siyasi ve ekonomik bağlar kurmakla sınırlı olduğunu; bu yaklaşımın temelde Batı yanlısı dış politika tercihleri ve Türkiye'nin ekonomik kapasitesi ile ilişkili olduğunu ve bu nedenle Afrika ile doğrudan bağlar kurmanın mümkün olmadığını yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Siyasal Tarihi, Türk Dış Politikası, Afrika Siyaseti.

* Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, suleyman.sidal@hbv.edu.tr ; ORCID No: 0000-0001-5005-3774.

Africa In Turkish Political Life

Abstract

In this study, the view of political powers towards Africa throughout Turkish political life, and Turkey's approach to the African continent and African countries are discussed. In this context, the historical background of Turkey-Africa relations will be briefly examined, then the policies of political actors towards Africa in the process from the Ottoman Empire to the Republic will be discussed. In this context, the study will be tried to be understood within the framework of the political power's relationship with economic, social, and cultural factors by associating it with the internal and external conditions throughout the history of modern Turkey. The study starts from the last years of the Ottoman Empire and limits itself to the historical period until the coming to power of the Justice and Development Party, which is seen as a turning point in African politics, and the formation of a new African policy. The main claim of the study is that until the current period, the approach towards Africa is passive, seen as a secondary issue, and limited to establishing weak political and economic ties in this context; this approach is related to pro-Western foreign policy preferences and Turkey's economic limitations; therefore, it is not possible to establish direct ties with Africa until the beginning of 2000s.

Keywords: Turkish Political History, Turkish Foreign Policy, African Politics

1. Türkiye - Afrika İlişkisinin Tarihsel Kökleri

Türk Siyasal Hayatının köklerini genellikle Osmanlı Devleti'nde ve Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinde aranmaktadır. Afrika siyaseti açısından da benzer bir çaba açıklayıcıdır. Ancak bunun bir adım ötesine geçmek ve Türklerin Afrika kıtasına gelmesine bakmak da Afrika siyasetinin kökenlerini anlamak açısından önemlidir. Çünkü Türklerle Afrika'nın ilişkisi özellikle İslam ve halifelik aracılığıyla gerçekleşmiştir.

Türkler, Sibirya'nın güneyinde göçebe topluluklar olarak iyi at kullanan, savaşçı kabileler iken köle statüsünde İslam devleti topraklarına getirilerek halifenin en gözde askerleri haline gelmişlerdir. Bunlardan bazıları, ordu içerisinde komutanlığa yükselmiş ve nüfuzlu komutanlara ve sonrasında yerel valilere veya yöneticilere dönüşmüşlerdir (Hourani, 2020: 150).

Bu nedenle Türklerin Afrika ile ilişkilerini 9. Yüzyıla kadar geri götürmek mümkündür. 868-905 yıllarında Abbasi komutanı Tolun'un Mısır'da kurduğu Tolunoğulları Devleti ile Türkler ve Afrika münasebeti başlamıştır. 935 yılında Akşitler sonrasında Memlukler (Kölemen) Afrika'da yöneticileri Türk olan siyasi idareler olarak karşımıza çıkmaktadır (Daban, 2021: 927).

Bu devletlerin Afrika'nın yerli halkları ile ilişkisi sınırlı ve araçsaldır. Her ne kadar Müslümanlık ortak kimliği üzerinden ve İslam medeniyetinin getirdiği ortak medeniyet dünyasının bir parçası olmak üzerinden organik bir bağ ve aidiyet tesis edilmişse de bu devletler, askeri yapılarından dolayı daha çok üretilen ürüne el koymak gibi sınırlı bir ilişkiyi aşmamıştır.

2. Osmanlı Devleti'nin Afrika Siyaseti

Osmanlıların Afrika'ya gelişi, bir dönüşüme yol açmıştır. Osmanlılar 1517'de Memluk idaresine son vererek Afrika'da hakimiyet kurmuşlardır. Bugünkü Mısır, Libya, Tunus, Fas, Cezayir, Etiyopya, Eritre, Sudan, Nijer, Çad, Uganda'nın bazı bölgeleri ve Somali gibi geniş ve farklı unsurlardan müteşekkil bir coğrafya, Osmanlı idaresi altına girmiştir (Daban, 2021: 927).

Osmanlı Devleti, genel itibarıyla toprak fethine dayalı, geleneksel bir imparatorluk hüviyetine sahiptir ve modern devlet yapılanmasından farklı olarak merkezden uzaklaştıkça merkezi idarenin etki ve denetimi azalmakta; hatta çok uzak coğrafyalarda sembolik bir niteliğe bürünmektedir. Bu açıdan Afrika'daki iktidarı da çoğu yerde yerel ajanlar aracılığıyla ve genellikle sembolik bir niteliğe sahiptir denilebilir. Yerel aşiretler veya yeniçeriler aracılığıyla yöneten Osmanlı, yine modern devletlerden farklı olarak doğrudan iktidarına meydan okumadığı ve vergilerini ödediği sürece yerel ilişkilere pek müdahale etmemiştir (Hourani, 2020: 273-278).

Bu açıdan Osmanlı Devleti, Afrika'da toprakları olan bir imparatorluk olarak sömürgeci bir ilişki kurmamıştır. Aksine zamanla bölgede etki kazanan ve Afrika'daki topraklara göz diken sömürgeci ülkelere karşı durmuş ve onlarla askeri olarak mücadele etmiştir. Bu dönemde denizlerde askeri ve ticari olarak önemli bir güç olan Portekiz'in etkisinin sınırlandırılması önemli bir gelişmedir (Hazar, 2011: 31).

Osmanlı Devleti'nin bu siyasetinin temelde üç önemli amaca hizmet ettiği söylenebilir: Birincisi Afrika kıtasında misyonerlik faaliyetlerini engellemektir önce Portekiz ve sonraları İspanya, kıtada Hristiyanlığı yayarak kültürel emperyalizm alanını genişletme istemiştir (Hourani, 2020: 262). Buna karşılık Osmanlı Devleti, resmî ideolojisinin en önemli sacayaklarından biri olan Sünni İslam'ın alanını korumak istemiş ve Hristiyanlığın yayılmasını kendi çıkarlarına aykırı görmüştür. İkincisi, yine Sünni İslam'a rakip olarak görülen Şii mezhebine mensup güçlerin kıtada yayılmasını ve etki alanı kazanmasını önlemektir. Bu sayede Afrika kıtasındaki hâkimiyet hem Osmanlı resmî ideolojisi hem de bölgedeki çıkarları açısından düşman ve rakip olarak görülen Şiiileri çevrelemek yönünde bir stratejiye yol açmıştır (Orhun, 2019: 2503). Üçüncü ve son olarak Osmanlı Devleti'nin sembolik olarak İslam'ın koruyucusu rolünde belirleyici olan ve özel bir önem atfedilen kutsal kentler Mekke ve Medine'nin muhafaza edilmesine yöneliktir. Bu kentlerin Osmanlı idaresinde olması, farklı etnik gruplardan oluşan coğrafyalarda Osmanlı idaresinin meşruiyetine hizmet ettiği için bu kentleri elde tutmak önemliydi. O nedenle Afrika üzerinden kutsal kentlere giden hac ve ticaret yollarını güvene almak amaçlanmıştır (Hourani, 2020: 269).

Ancak bu siyaset özellikle Osmanlı'nın askeri ve teknik anlamda Batı'nın gerisinde kalmasıyla değişmeye başlamıştır. Giderek savunmacı bir pozisyona gerileyen imparatorluk, yerel güçlerin zaman zaman başkaldırısıyla veya emperyal güçlerle işbirliğiyle karşılaşmıştır. 18. Yüzyılda Osmanlı, kıtada teritoryal olarak gerilerken Fransızlar Mısır'a çıkarma yapmışlardır. Askeri ve idari açıdan gerilemekte olan Osmanlı, İngilizlerinde desteğiyle ve Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın yardımcılarıyla Mısır'ı Fransızlardan 1801 yılında almıştır. Bölgede Fransa'nın gücü azalmış ancak İngilizlerin etki alanını genişlemiştir. 1882'de çıkan İngiltere işgal etmiş ve burada bir askeri idare tesis etmiştir. Bu durum I. Dünya Savaşı'na dek sürmüştür (Orhun, 2019: 2503).

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Osmanlı Devleti, 1914'te Avrupa'nın Afrika'yı parçalamasına karşı çıkmıştır. Özellikle K. Afrika'da çıkarları Fransa'ninkilerle çatıştığı gözlenmektedir. Fakat I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve sonraki süreç, Fransa ve İtilaf devletleri lehine sonuçlanmıştır. İmparatorluğun savaş sonunda yıkılmasıyla Afrika ile ilişkiler büyük ölçüde kopmuş-

tur. Mondros Mütarekesi ile imparatorluk, Afrika Kıtası'ndaki toprakların tamamından resmen çekildiğini kabul etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi olarak görülen Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Antlaşması 17. Maddesi ile bölgedeki tüm haklarını, İngiltere denetimindeki Mısır idaresine bırakmayı kabul etmiştir (Daban, 2021: 928).

3. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Dönemi

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, barışçıl ve müdahaleci olmayan bir dış politika izlemiştir. Bu dönemde Afrika ülkeleri ile sınırlı siyasi ve diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Bunda Türk dış politikasının statükocu ve batı yanlısı olmasının rolü büyüktür. Oysa Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması ve Batı emperyalizmine karşı bağımsızlık mücadelesi vermiş olması Afrika ülkeleri arasında sempatiye yol açmıştır (Hazar, 2011: 32).

Buna karşın Türkiye, Afrika ülkelerinin bağımsızlık hareketlerine destek vermemiştir. 1964 yılına kadar Afrika konusunda Batı -özellikle ABD- yanlısı bir yaklaşımı tercih etmiştir. Bandung Konferansı (1955), Süveyş Krizi (1956) ve Cezayir bağımsızlık mücadelesi gibi tarihsel olaylarda Batılı, emperyalist ülkelerin tezlerini kabul etmiştir. Örneğin Cezayir sorununu Fransa'nın iç siyasetinin bir parçası olarak adlandırmıştır. Bu da Afrika ülkelerinde Türkiye'ye yönelik bakışı olumsuz etkilemiştir. Nitekim 1964'teki Kıbrıs sorununda Soğuk Savaş koşullarının yumuşaması, Johnson mektubu gibi olaylar Batı yanlısı Türk dış politikasında değişime yol açmıştır. Buna karşın Afrika ülkeleri Yunanistan'ın tezlerini savunmuş ve Türkiye, bu açıdan yalnız kalmıştır (Orhun, 2019: 2505).

4. Kıbrıs Sorunu ve Afrika Siyasetinde Dönüşüm

Bunun üzerine Türkiye, Afrika ile ilişkilerini geliştirmek istemiştir. 1960 yılında Sudan, Nijerya, Kamerun ve Somali gibi ülkelerin bağımsızlığını tanıyan Türkiye ikili diplomatik ilişkiler kurmaya başlamıştır. Türkiye'nin bu dönemki Afrika politikası kısa vadeli ve daha çok Kıbrıs konusuyla ilgili olmuştur. Kıbrıs konusunda BM'lerde yapılan görüşmelerde Afrika kıtası üzerinde bağımsızlığını kazanan bu ülkelerin destek oylarına yöneliktir. Bu nedenle Kıbrıs sorunu gündemden düşüncü Afrika ile ilişkiler 1990'lı yılların sonuna kadar asgari düzeyde gerçekleşmiştir (Orhun, 2019: 2506).

1990'ların başında önce Doğu Bloku dağılmıştır. Ardından SSCB yıkılmıştır. Liberal-kapitalist blokun zaferiyle sonuçlanan Soğuk Savaş sonrası Türkiye, kendine bu yeni konjonktürde bir yer arayışına girmiştir. 1980'lerden itibaren Türkiye'nin liberal piyasa ekonomisine geçişi ve küresel kapitaliz-

me eklemlenme stratejisi izlendiği görülmektedir. Bu minvalde Turgut Özal döneminden itibaren dışa açılma ve ihracat odaklı ekonomi çerçevesinde SSCB sonrası jeopolitik koşullara uygun bir dış politika arayışına girilmiştir. Özellikle ticari ilişkiler kurmak ve bu ticari ilişkiler üzerinden diplomasi ve dış politika oluşturma stratejisi ön plana çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye dış politikada Orta Asya Türki cumhuriyetleri, Ortadoğu ve Afrika'da çok yönlü bir siyaset izlemeyi amaçlamıştır. Afrika örneğinde İsmail Cem'in 1998 tarihli "Afrika Açılımı" önemli bir politika değişimine denk düşmektedir (Dahir, 2021: 29).

5. 1990'lar ve Çağdaş Afrika Siyasetinin İnşası

Afrika Eylem Planı 1998'de hazırlanmıştır. O yıla kadar Afrika ile ilişkiler dolaylı olarak BM ve İslam İşbirliği Teşkilatı aracılığıyla sürdürülmektedir. Eylem planı, ilk olarak ekonomik, ticari ve teknik işbirliği konularına odaklanmıştır. Ayrıca eğitim ve kültür konusunda adımlar atılması kararlaştırılmıştır. Afrikalı öğrencilere eğitim bursu verilmesi, Afrika ülkeleriyle akademik ve kültürel değişim programları geliştirilmesi öngörülmüştür. Ancak İsmail Cem öncülüğündeki Afrika Açılımı, iç siyasetteki gelişmeler nedeniyle gerçekleşmemiştir. 28 Şubat süreci, 1999 ve 2001 Ekonomik Krizi ve 2002 seçimleri nedeniyle bu değişiklik başarısız olmuştur (Dahir, 2021: 29).

2002'de tek başına iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi ile Afrika siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır. Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu liderliğinde Türkiye dış siyaseti, Afrika, Latin Amerika ve Uzak Doğu'ya yönelik ilgisini arttırmıştır. Bu kapsamda 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından Afrika Ülkeleri ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi belgesi hazırlanmıştır. 2005, Türkiye'de Afrika yılı olarak ilan etmiştir. Bazı ekonomik ve ticari anlaşmaların yanı sıra diplomatik ziyaretler gerçekleşmiştir. Eski Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Etiyopya, eski Başbakan Necmettin Erbakan'ın Nijerya gezilerinden sonra ilk defa 2005 yılında dönemin başbakanı, Recep Tayyip Erdoğan, iç savaş yaşayan Somali'yi resmi olarak ziyaret etmiştir. 2008'de Anayasa Mahkemesi'nin kapatılma davasının lehine sonuçlanmasından sonra Adalet ve Kalkınma Partisi, dış siyasette daha güçlü hareket etmeye başlamıştır. Özellikle Afrika siyasetinde önemli değişimler ve gelişmeler gözlenmiştir (Hazar, 2011: 35-36).

Sonuç

Afrika sahip olduğu kaynaklar itibarıyla küresel güçlerin çatışma konusu olmaya devam etmektedir. Bu bölgedeki ülkelerle başta ekonomik alanda olmak üzere iyi ilişkiler geliştirmek için bölgenin iyi tanınması ve bölge şartlarına uygun kalıcı politikalar geliştirmek gerekmektedir.

Kaynakça

- Daban, Cihan (2021). **“21. Yüzyılda Türkiye’nin Afrika ülkeleri ile siyasi ve diplomatik ilişkileri”**. ASBİ Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 21(3), 925-944.
- Dahir, Abdinor (2021). **“The Turkey-Africa Bromance: Key drivers, agency, and prospects”**. Insight Turkey, 23(4), 27-38.
- Hazar, Numan (2011). **“Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri”** Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları (USAK), 2011.
- Hourani, Albert (2020). **Arap Halklarının Tarihi**, Çev. Yavuz Alogan, 13. Bsm. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Orhun, Fatma Çalık (2019). **“Sevakin Adası ve Türkiye’nin Afrika Politikası”**, International Social Sciences Studies Journal, 2019. 5(35):2500-2511.

İsrail - Afrika İlişkileri ve Netanyahu'nun Normalleşme Girişimleri

Dr. Huriye YILDIRIM ÇİNAR*

Özet

İsrail, Ortadoğu'daki tarihsel var oluş mücadelesinde, jeostratejik konumu ve sahip olduğu muazzam doğal ve beşerî kaynaklar nedeniyle Afrika'ya özel bir önem atfetmiştir. Tarihin eski dönemlerinden beri kıtada yerleşik olan Yahudi toplulukları sahip oldukları geniş araziler ve ticari ilişkileriyle zenginleşip güç kazanarak Siyonist hareketin gelişimine ve İsrail devletinin kuruluşuna katkı sağlamıştır. Daha sonra ise, 1948 yılında kurulan İsrail Devleti dış politikadaki tanınma, Araplar başta olmak üzere uluslararası toplumun İsrail'e tepkisini azaltma ve BM gibi platformlarda Tel Aviv'in tezlerini destekleme gibi hayati amaçları için Afrika devletleriyle güçlü ilişkilere sahip olmayı önemsemiştir. 1970'lerden itibaren Filistin meselesinin uzun yıllar sekteye uğrattığı bu ilişkilere karşı İsrail, son yıllarda ABD'nin de desteğiyle yoğun bir normalleşme çalışmaları sürdürmektedir. Çad, Sudan ve Fas ile ikili ilişkilerde başarılı olan bu normalleşme girişimleri, kıtadaki Cezayir ve Güney Afrika gibi Filistin Meselesi nedeniyle İsrail karşıtı devletler nedeniyle Afrika Birliği ile çok taraflı ilişkilerde sonuçsuz kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsrail-Afrika İlişkileri, Normalleşme, İbrahim Anlaşmaları, Netanyahu Dönemi Dış Politikası, Afrika Birliği

* Dr, TASAM Afrika Enstitüsü Eş Direktörü, yildirim.huriye@gmail.com, ORCID:0000-0003-3052-617X.

Israel - Africa Relations and Netanyahu's Normalization Attempts

Abstract

In its historical struggle for existence in the Middle East, Israel has attached special importance to Africa because of its geostrategic location and its enormous natural and human resources. The Jewish communities that have settled in the continent since ancient times have enriched and gained power in the international arena, contributing to the development of the Zionist movement and the establishment of the state of Israel. In the following periods, the State of Israel, established in 1948, cared about having strong relations with African states for vital purposes such as recognition in foreign policy, reducing the reaction of the international community, especially Arabs, to Israel, and supporting Tel Aviv's theses in platforms such as the UN. Since the 1970s, Israel has been carrying out intensive normalization efforts with the support of the USA in recent years, against these relations, which the Palestinian issue has interrupted for many years. These normalization attempts, which were successful in bilateral relations with Chad, Sudan and Morocco, remained inconclusive in multilateral relations towards the African Union due to anti-Israeli states such as Algeria and South Africa.

Keywords: Israel-Africa relations, Normalization, Abraham Accords, Foreign Policy of Netanyahu Administration, African Union.

Giriş

Afrika kıtası tarih boyunca hem jeostratejik konumu hem de siyasi ve ekonomik çıkarlar açısından İsrail ve Yahudi toplulukları için önemli bir bölge olagelmıştır. 1948 yılında Ortadoğu'nun en kritik bölgesinde kurulan İsrail'in, Afrika kıtasıyla ilişkilerinin dinamikleri dönemden döneme farklılıklar göstermiştir. Avrupa'da Yahudilere yapılan zulümden kaçıp kıtaya yerleşen çeşitli Yahudi topluluklar, 7. yüzyıl gibi erken dönemlerden beri Afrika'nun çeşitli bölgelerinde etkili olmuşlardır (Roth, 1976: s.145). Yerleştikleri bölgelerde sahip oldukları geniş tarım arazileri ve köle ticareti gibi sömürgeci faaliyetlerle zenginleşen Yahudi toplulukları, zaman içerisinde bu etkilerini arttırmıştır. Hatta bu etkileri kıta dışına da taşarak sahip oldukları finansal güçle Siyonist hareketi desteklemişlerdir (Richard, 1971: s.126).

İsrail Devleti, kurulmasının ardından uluslararası alanda tanınma, güç ve prestij sahibi olma gibi dış politika hedefleri için 1950'lerde bağımsızlıklarını ilan etmeye başlan genç Afrika devletleriyle siyasi, ekonomik ve askeri bağlarını güçlendirmeye çalışmıştır (Levey, 2008: 206-207). Tel Aviv yönetiminin Afrika devletleriyle 1960'lı yıllara kadar yüksek bir ivmeyle geliştirdiği ilişkileri 1967 ve 1973 yıllarında gerçekleşen Arap-İsrail savaşları nedeniyle büyük bir kırılma yaşamıştır (Arye, 2010: 133-135). Bu dönemden sonra birçok Afrikalı devlet Tel Aviv ile ilişkilerini kesmiş, kıtadan Filistin politikası nedeniyle İsrail'e sık sık muhalif söylemler yükselmiştir.

Ancak son yıllarda, İsrail'in Afrika politikasında belirgin bir değişim gözlemlenmiştir. Özellikle, İsrail'in Arap ülkeleriyle 2020 yılında imzaladığı İbrahim Anlaşmaları sonrasında gerçekleştirdiği normalleşme süreçleri, Afrika ile olan ilişkilerine de ivme kazandırmıştır. Ancak bu yoğun normalleşme girişimlerine rağmen, Filistin meselesi İsrail'in Afrikalı devletlerle ilişkisi üzerinde bir kördüğüm olarak varlığını korumakta, zaman zaman kıta devletleriyle Tel Aviv arasında gerilime neden olmaktadır. Bu makale, İsrail-Afrika ilişkilerinin dönüşüm süreçleri ve son dönem normalleşme girişimlerini tarihsel bağlam içinde analiz ederek Tel Aviv'in kıtaya ilişkilerinin günümüzdeki durumu ve geleceğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle çalışma iki alt başlıktan oluşmaktadır. İlk alt başlıkta İsrail ve Yahudi topluluklarının Afrika ile ilişkileri tarihsel bağlamda incelenmiştir. İkinci alt başlıkta ise İsrail'in Afrika ile Arap-İsrail savaşları nedeniyle sekteye uğrayan ilişkilerine yönelik normalleşme çabalarının kapsamı ve etkileri analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise İsrail'in Afrika ile normalleşme girişimlerinin genel bir tespiti yapılarak geleceğe yönelik öngörülerde bulunulmuştur.

1. İsrail - Afrika İlişkileri Tarihi

İsrail'in Afrika ile ilişkilerinin tarihi anlatılırken, bu ilişkilerin temelini vurgulamak amacıyla Yahudi toplulukların ve tüccarların kıta ile etkileşimlerinden başlamak gerekmektedir. Yahudilerin Afrika ile etkileşimi esasında çok eski çağlardan itibaren var olmuştur. Avrupa'da 7. Yüzyılda Vizigotlar ve Hıristiyanların zulmünden kaçan Yahudi toplulukların bir kısmı Afrika'ya kaçmıştır (Roth, 1976). Bu Yahudi topluluklar bilhassa günümüz Fas, Tunus, Libya, Cezayir, Sudan, Mısır ve Etiyopya topraklarına yerleşmiş, bu bölgelerde Yahudiliğin etkisinin yaygınlaşmasını sağlamışlardır.

Coğrafi keşifler sonrasında güçlenen sömürgecilik döneminde her ne kadar Yahudilerin bir kısmı reddetse de Afrika'nın sömürgeleştirilmesinde Yahudilerin de etkili olduğuna yönelik literatürde çok sayıda çalışma vardır. Bu çalışmalara göre Afrika'daki yerleşik Yahudiler hem köle ticaretine katılmış hem de sahip oldukları geniş plantasyonlarda yerlileri çalıştırarak büyük gelirler elde etmiştir (Thomas, 1997: s.292-294).

19. yüzyılın sonlarına doğru İsrail devleti kurma fikri olgunlaşmaya başladığı zaman Yahudiler Afrika kıtasıyla daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen Sionist liderlerin toplantılarında planlanan İsrail devletinin nerede kurulacağına yönelik büyük tartışmalar gündeme gelmiştir. Bu süreçte Modern siyonizmin babası olarak görülen Theodor Herzl'in Afrika'nın kolonize edilmesinde büyük etkisi olan ünlü İngiliz emperyalist Cecil Rhodes ile mektuplaşarak istişare ettiği bilinmektedir. (Ataöz, 2015: s.83-84). Herzl, Rhodes'u kendisine yardım edebilecek tek kişi olarak tanımlayıp Afrika'da siyonizmin etkisini arttırmanın yollarını aramıştır. Herzl bu süreçte Yahudilerin Kongo, Uganda ve Güney Afrika çevrelerinde kolonyal faaliyetler ve ticari girişimlerde bulunması için yoğun bir çaba göstermiştir.

Bu yoğun girişimler sürerken, İngiliz sömürgeci Joseph Chamberlain, Doğu Afrika'da İngilizlerin kontrol ettiği bölgelerin bir kısmında, Uganda üzerinde Yahudi devleti kurulmasını önerisini sunmuştur (Stahler, 2013: s.256). Bu öneri daha sonra Theodor Herzl tarafından geliştirilerek 1903 yılında Basel'de toplanan "6. Sionist Kongresinde" tartışmaya açılmıştır. Bu toplantıda özellikle o dönemde Avrupa'da yükselişte olan antisemitist hareketlerden etkilenen Yahudilerin de bölgeye yerleştirilerek güvenliklerinin sağlanabileceği vurgulanmıştır. Ancak Chamberlain ve Herzl'in bu fikirleri diğer Sionistler arasında büyük bir tartışmaya yol açmış, yapılan oylamalarda nihai karar 7. Sionist Kongresine bırakılmıştır (Alroey, 2008: s.25-26). Ancak 7. Sionist Kongresinde Herzl'in uzun süre üzerinde çalıştığı Uganda Planı reddedilmiştir.

1900'lü yılların başından itibaren Avrupa ve SSCB'de antisemitist hareketler ve pogrom güç kazanmıştır. Bu dönemde Yahudiler iş, eğitim ve sosyal yaşamlarında ağır ayrımcılıklara maruz kalıyor, hatta zaman zaman şiddete maruz kalıyorlardı. Bu durumdan kaçan binlerce Yahudi, Doğu ve Güney Afrika'ya yerleşmiştir (Hellig,, 2009: s.125). Bu Yahudilerin özellikle Güney Afrika'ya yerleşenlerin etkileri oldukça önemlidir. Ticari faaliyetleri ve ekonomik güçleriyle Yahudiler Güney Afrika'da kısa zamanda etkili olabilmişlerdir. Bölgedeki zengin doğal kaynaklar üzerinde imtiyaz sahibi olan Yahudiler hem bölgedeki etkilerini arttırmış hem de elde ettikleri muazzam ekonomik güçle Orta Doğu'daki Siyonist hareketleri maddi olarak desteklemişlerdir. Ancak burada dikkat çeken bir unsur ise Avrupa'da Nazi ayrılıkçılığına maruz kalan bu Yahudiler Güney Afrika'da büyük zulümlere imza atan apartheid rejimini desteklemiştir.

Sonuç olarak Afrika'nın birçok bölgesindeki Yahudi yerleşimciler siyasi ve ekonomik faaliyetleriyle kıtada etki sahibi olurken diğer yandan da bazı Yahudi gruplar Siyonist harekete destek olmuştur. 1948 yılında İsrail Devleti kurulduktan bazı Yahudi grupların yeni kurulan devlet topraklarına göçmesine rağmen Kuzey ve Doğu Afrika'nın çeşitli bölgelerinde çok sayıda Yahudi yaşamaya devam etmiştir.

2. İsrail'in Afrika İle Normalleşme Girişimleri

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasına başta Müslüman Araplar olmak üzere uluslararası toplumdan çeşitli tepkilere maruz kalmıştır. Bu nedenle kuruluşunun ilk yıllarında İsrail dış politikasının üç temel amacı olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar; uluslararası tanınma, başta Müslümanlar olmak üzere uluslararası toplumun İsrail'e tepkisini azaltma ve BM gibi platformlarda İsrail tezlerinin desteklenmesi.

İsrail yukarıdaki amaçları gerçekleştirme kapsamında Afrika'ya yönelik etkili politikalar oluşturmaya çalışmıştır. Dönemin dışişleri Bakanlarından Golda Meir 1950'lerden itibaren bağımsızlıklarını ilan etmeye başlayan yeni kurulan Afrika devletleriyle ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem vermiştir. 1958 yılında Gana'da ilk İsrail büyükelçiliği açılmıştır (Gana İsrail Büyükelçiliği resmi internet sayfası). Bu dönemde yeni Afrika devletlerle ilişkileri geliştirmek üzere MASHAV (İsrail'in Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı) kıtaya yönelik çok sayıda kalkınma ve yardım programı gerçekleştirmiştir. MASHAV'ın Afrika yönelik bu çalışmaları ABD tarafından da desteklenmiştir. 1965-1967 yılları arasında Washington yönetiminin MASHAV'a yaklaşık olarak 7 milyon dolar fon desteğinde bulunduğu bilinmektedir. İsrail'in bu faaliyetleri sonucunda 1960'larda Tel Aviv ile 32 Afrika devleti arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştur (Orakçı, 2022: s.152).

Kuruluş yıllarından 1960'lara kadar hızlı ilerleyen İsrail-Afrika ilişkileri 1967-1973 İsrail-Filistin savaşlarından olumsuz etkilenmeye başlamıştır. Gine'nin Filistin politikası nedeniyle İsrail ile ilişkileri kesme tepkisi kısa zamanda diğer Afrikalı devletler tarafından da verilmiştir (Ahren, 2016). Buna karşılık Tel Aviv yönetimi Afrika'da desteklediği çok sayıdaki yardım ve kalkınma programlarını sonlandırmıştır. Bu dönemde Afrika'da Muammer Kaddafi, Nelson Mandela ve İdi Amin gibi antisyonist liderler belirmeye başlamıştır. Tel Aviv yönetimi de kendisine yönelik ağır Afrikalı muhalefetine cevaben ve bölgedeki çıkarlarını muhafaza edebilmek için kıtadaki bazı ayrılıkçı hareketleri desteklemiştir. Örneğin Nijerya'daki Biafra ayaklanması (Levey, 2014), Güney Sudan ayrılıkçılığı, Zanzibar'daki ayaklanmalar, Angola'daki FNLA oluşumunun İsrail tarafından desteklendiği bilinmektedir.

1970'lerden itibaren petrol gelirleriyle giderek zenginleşen Körfez ülkeleri, bilhassa Doğu Afrika olmak üzere kıtanın farklı bölgelerinde etkisini arttırmaya başlamıştır. Körfez ülkelerinin Petro-dolarlarla finansa ettiği radikal dini kuruluşlar kıtanın çeşitli Afrika ülkelerinde belirmeye başlamıştır (Hellig, 2009: s.9). İsrail de bu durumu propaganda aracı haline getirerek bu dönemde Afrika'da dini motivasyonlu terör örgütleriyle mücadele söylemi altında kıta devletleriyle ilişkiler tesis etmeye çalışmıştır. Bu süreçle beraber İsrail-Afrika ilişkilerinin askeri ve güvenlik yönü gelişmeye başlamış Uganda ve Sudan gibi ülkelerde operasyonlar düzenlenmiştir (Euronews, 05.07.2016).

Soğuk Savaş sonrası dönemde İsrail, Filistin politikaları nedeniyle uluslararası arenada sıkıştığı köşeden çıkabilmek için siyasi ve ekonomik alanlarda yeni manevralar yapmayı amaçlamıştır. Bu noktada kendisine oldukça yakın bir jeostratejik konumda bulunan, doğal kaynaklar ve İsrail ürünleri için pazar imkanları açısından muazzam potansiyellere sahip Afrika kıtasındaki devletlerle, Filistin meselesi nedeniyle kopan ilişkilerini yeniden tesis etmeyi gündemine almıştır. Ayrıca Tel Aviv yönetimi, diğer yandan Afrika'da son dönemde etkisini arttırma girişimlerine hız veren İran'ın da kıta üzerinden güç kazanmasını engellemeyi de amaçlamaktadır.

Yukarıdaki gerekçeler minvalinde İsrail, uluslararası arenada ABD'nin büyük desteğiyle birçok ülkeyle normalleşme çabası içine girmiştir. Afrika kıtası İsrail dış politikası açısından büyük önem taşıdığı için kıta ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi konusu Tel Aviv yönetiminin uzun süredir öncelikli gündemlerinden biri olmuştur. 15 Eylül 2020 tarihinden itibaren yürürlükte olan ve İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn arasında normalleşme beyanlarını içeren İbrahim Anlaşmaları da Tel Aviv'in Afrika ülkeleriyle normalleşme çabalarına büyük ivme kazandırmıştır (Feierstein & Guzansky, 2022).

Sudan, ABD tarafından “terörü destekleyen ülkeler” listesinden çıkarıldıktan bir süre sonra, 23 Ekim 2020’de ABD eski Başkanı Donald Trump Sudan-İsrail arasında normalleşme kararını duyurmuştur (Mohiedeen, 2020). Burada Sudan’ın terörü destekleyen ülkeler listesinden çıkarılmasını İsrail ile ilişkilerini normalleştirilmesi karşılığında gerçekleştiği de iddia edilebilmektedir. İsrail için bu anlaşmanın uygulanması büyük öneme sahiptir, çünkü Hartum’la olan yakınlaşma, Arap Birliği’nin tarihi “Üç Hayır” politikasını bozup, İsrail’in daha fazla Arap ve Afrika ülkesi ile normalleşmesine katkı sağlayabilecektir.

Sonuç olarak, Sudan ile İsrail arasındaki normalleşme anlaşması, bölgesel ve uluslararası dinamiklerde önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. Bu girişim, İsrail’in Arap dünyası ve Afrika’daki diğer ülkelerle daha yakın ilişkiler kurma potansiyelini artırmıştır. Benzer bir durum da Fas ile yaşanmıştır. Trump döneminde Fas’ın dış politikasında uzun yıllardır çözülemeyen bir mesele olarak var olan “Batı Sahra Meselesi” İsrail ile normalleşme pazarlıklarına dahil edilmiştir. Trump Yönetiminin de aracılığıyla Batı Sahra üzerine Fas’ın egemenliğinin tanınacağı sözü verilmesi Fas’ın İsrail ile normalleşme kapılarını aralamasını sağlamıştır (Washington post, 14 Aralık 2020).

Aslında İsrail’in Afrika ile ilişkilerini normalleştirme çabası yeni değildir. 1990’da Oslo Anlaşmaları’nın imzalanmasının ardından da Tel Aviv yönetimi yeniden Afrika’daki sınırlı ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Ancak Afrika kıtasına yönelik girişimlerin, özellikle Benjamin Netanyahu döneminde önemli bir ivme kazandığını söylemek mümkündür. Netanyahu’nun liderliğinde, İsrail birçok Afrika ülkesine yönelik üst düzey resmi ziyaretler gerçekleştirilmiş, ikili ilişkiler güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte, Netanyahu’nun aktif Afrika politikası sonucunda, 1972’de diplomatik ilişkileri kesilen Çad ile İsrail arasındaki ilişkiler yeniden tesis edilmiştir (The New Arab, 3 Şubat 2023). Ancak, aynı dönemde İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad da bölgedeki etkinliğini artırmaya çalışıyordu. Böylece İsrail, Afrika bölgesinde de bir nüfuz sağlama rekabetine girmiştir.

İsrail her ne kadar son dönemde ikili ilişkilerinde normalleşme konusuna odaklansa da kıtadaki bölgesel oluşumlara yönelik de çalışmaları dış politika gündemine dahil etmiştir. Özellikle Afrika Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesi Tel Aviv yönetimi için hassas konulardandır birisidir. Hatırlanacağı üzere İsrail tarihsel olarak Afrika Birliği’nin selefi olan “Afrika Birliği Örgütü”nün (OAU) bir parçasıydı. 2002 yılında OAU yerine Afrika Birliği kurulmuştur. Bu yeni örgütte İsrail’in gözlemci statüsü elde etmesi dönemin önde gelen antisyonist liderlerinden Muammer Kaddafi’nin yoğun çabaları sonucunda engellenmiştir. Buna karşın Tel Aviv Yönetimi 2003 ve 2016 yıllarında Afrika Birliği’ne gözlemci statüsü için resmi başvuruda bulunmuştur. Bu baş-

vurular her defasında İsrail'in Filistin politikaları nedeniyle reddedilmiştir (Yıldırım Çinar, 2023). 2020'de İbrahim Anlaşmalarının ardından yaşanan ılıman atmosferden faydalanmayı hedefleyen Tel Aviv yönetimi, üçüncü kez gözlemci statüsü için Afrika Birliği'ne başvurmuştur. 22 Temmuz 2021'de Afrika Birliği Komisyonu Başkanı Moussa Faki Mahamat, İsrail'e gözlemci statüsü verilmesi kararını açıkladı. Ancak başta Güney Afrika ve Cezayir olmak üzere 13 Afrika devleti bu karara karşı çıkarak örgüt içinde derin bir tartışmanın doğmasına neden olmuştur. Tepkiler üzerine Afrika Birliği kararı askıya aldı. 18-19 Şubat 2023 tarihlerinde gerçekleştirilen 36. Afrika Birliği Zirvesi'nde İsrail yönetimi, gözlemci statüsüne olumlu bir karar beklentisi içindeydi. Ancak bu zirvede İsrail'in Etiyopya Büyükelçisi akreditasyon şartlarını yerine getirmediği gerekçesiyle güvenlik görevlileri tarafından dışarı çıkartılmış, beklenen karar da gelmemiştir. Zirvede yaşanan kriz sonrasında İsrail Dışişleri Bakanlığı gelişmelerin müsebbibi olarak gördüğü Güney Afrika ve Cezayir'e sert söylemlerde bulunmuştur. Akabinde ise Güney Afrika Ulusal Meclisinde İsrail ile ilişkilerin seviyesinin düşürülmesine yönelik önerge kabul edilmiştir.

Netice itibarıyla İsrail, Çad, Sudan ve Fas ile ilişkilerinde bazı olumlu gelişmeler kaydettiyse de Afrika Birliği kapsamındaki hedeflere ulaşamamıştır. İsrail'de 2022 yılı sonunda kurulan ve tarihin "en aşırı sağcı kabinesi" olarak tanımlanan 37. Hükümetin Filistin'e yönelik agresif tutum ve politikaları, Afrika politikalarındaki normalleşme gayelerini gölgeleme potansiyeline sahiptir. Tarih boyunca Afrika kapsamında ikili ve çok taralı ilişkilerin önünde beliren bir engel olarak Filistin meselesinin ilerleyen süreçte de benzer etkiler doğurması kaçınılmazdır.

Sonuç

İsrail Devleti ve ondan öncesinde Yahudi toplulukları tarihin eski çağlarından itibaren jeopolitik ve jeostratejik açıdan muazzam potansiyellere sahip Afrika kıtasıyla etkileşim içinde olmuşlardır. Tarım, ticaret ve özellikle de köle ticareti faaliyetlerinde bulunan Yahudi grupları ilk dönemlerde kıtanın sömürgeleştirilmesinde oldukça etkili olmuşlardır. Benzer şekilde kıtadaki yerleşik Yahudiler daha sonra Sionizmin yayılmasına katkı sunmuşlardır. 1948 yılında İsrail Devleti uzun uğraşlar sonucunda kurulduğu zaman ise, devletin kurucu liderlerinin uluslararası alanda tanınması ile güç ve prestij kazanması için Afrika ile ilişkilere de özel bir önem atfedilmiştir. 1950 ve 1960'larda bu minvalde Tel Aviv ile Afrika'daki yeni bağımsız devletler arasında güç bağlar kurulmuştur. Nitekim 1960'ların sonlarına damgasını vuran Filistin meselesi, dış politikada ve dolayısıyla Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerinde İsrail'in gücünü zayıflatmıştır. Nitekim 1960'ların sonundan iti-

baren de bu mesele Tel Aviv ile kıta devletleri arasında aşılması zor bir engel yaratmıştır.

Uzun yıllar kıta ile ilişkileri sekteye uğrayan İsrail Hükümeti, Covid19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı sonrası küresel ekonomide meydana gelen dalgalanmalara karşı ekonomik direncini arttırmak ve uluslararası alanda güç ve prestij elde edebilmek için son yıllarda küresel aktörlerin rekabetinin ivme kazandığı Afrika kıtasına yönelik yeni politikalar oluşturmuştur. Bu süreçte ABD'nin de desteği ile başlatılan başta Körfez ülkeleri olmak üzere Araplarla normalleşme girişimleri Çad, Sudan ve Fas ile ilişkilerde olumlu gelişmeler yaşanmasına olanak tanımıştır.

Ancak bu dönemde İsrail tarihinin “en radikal sağcı kabinesi” sıfatına haiz 37. Hükümetinde Itamar Ben-Gvir ve Bezalel Smotrich gibi faşist isimlerin bulunması, İsrail'deki yargı reformu krizi, protestolar ve Filistin'e karşı sert tutumlar Tel Aviv'in normalleşme hedeflerine gölge düşürebilir (The Times of Israel, 10 Temmuz 2023). Diğer yandan Tel Aviv'in normalleşme çabaları bulunan ülkelerle ilişkilerinde yanlış kararlar vermesi de orta ve uzun vadede İsrail'in kıtadaki varlığına olumsuz yansiyacaktır. Örneğin Fas'a Eylül 2022'de geri çağrılan, Netanyahu'ya yakın bir isim olarak bilinen ama mali usulsüzlük ve cinsel tacizle suçlanan David Govrin'in yeniden bu ülkeye büyükelçi olarak atanması büyük tepki çekmiştir. Benzer şekilde 17 Temmuz'da Netanyahu'nun Batı Sahra üzerinde Fas'ın egemenliğini normalleşme girişimlerine bir karşılık olarak tanınması da bölgede tansiyonu yükseltecektir (Reuters, 17 Temmuz 2023). Nitekim bu açıklamadan oldukça memnun olan Fas Kralı 6. Muhammed İsrail Devlet başkanını ülkesine davet etmiştir. Gelişmelere karşı ise Cezayir, İsrail ve Fas'a karşı sert tepki içeren açıklamalarda bulunmuştur. Gelinek noktada hem ABD hem de İsrail Batı Sahra'da Fas egemenliğini tanıyan önemli iki aktör olarak öne çıkmaktadır. Batı Sahra meselesinin bir diğer aktörü olan Cezayir bu durumu kendi çıkarlarına tehdit olarak nitelendirmektedir. Bu nedenle yakın zamanda Batı Sahra meselesinde Fas, İsrail ve ABD'yi karşı destek arayışında bulunabilir. Özellikle gelişmelere karşı İran ve BRICS üyelerinden gelecek tepkiler şimdiden merak edilmekte.

Sonuç olarak Netanyahu'nun vaat ettiği tüm dünyada İsrail'in sesini duyuracak yeni dış politika, ülkenin iç siyasetindeki krizlerin ve aşırı sağcı politikaların gölgesinde kalmış durumdadır. Diğer yandan Tel Aviv'in Afrika'ya yönelik politikalarında yerel dinamikleri göz ardı eden ve tepki çeken söylem ve eylemleri de buradaki normalleşme girişimlerinden beklenen olumlu sonuçların elde edilmesini engelleyebilir. Yakın dönemde Çad, Fas ve Sudan ile ilişkilerde yakalanan olumlu hava kolayca tersine dönebilir ve yeni krizler yaratabilir. Diğer yandan Tel Aviv'in Afrika Birliği ve ECOWAS

gibi bölgesel örgütlerle ilişkilerini geliştirme hedefi de kıta devletlerinin tepkisine neden olacak eylem ve söylemlerden kaçınmasına bağlıdır. Burada bilhassa tarihsel bir kördüğüm olan Filistin Meselesi bu konuya duyarlı kıta devletleri tarafından İsrail'in bölgede varlığını arttırma çabalarının önüne konulan büyük bir engel olarak belirmektedir. 37. İsrail Hükümeti'nin genel dinamikleri göz önüne alındığı zaman, bu engelin ve Tel Aviv'e karşı olumsuz algıların yakın zamanda ortadan kalkmayacağı iddia edilebilir.

Kaynakça

- ALROEY, Gur (2008). Journey to New Palestine: The Zionist Expedition to East Africa and the Aftermath of the Uganda Debate. *Jewish Culture and History*, 10(1), ss.23–58.
- ATAÖV, Türkkiye (2015). The Philosophy of Zionism And Its Implications To Africa. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 37(1).
- Hellig, Jocelyn (2009). German Jewish Immigration to South Africa during the 1930s: Revisiting the Charter of the SS Stuttgart. *Jewish Culture and History*, 11(1-2), ss.124-138.
- Levey, Zach (2008). Israel's exit from Africa, 1973: the road to diplomatic isolation. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 35(2), ss.205-226.
- Levey, Zach (2014). Israel, Nigeria and the Biafra civil war, 1967–70. *Journal of Genocide Research*, 16:2-3, ss.263-280
- Oded, Arye (2010). Africa in Israeli foreign Policy—expectations and disenchantment: Historical and diplomatic aspects. *Israel Studies*, 15(3), 121-142.
- Stevens, Richard P. (1971). Zionism, South Africa and Apartheid: The Paradoxical Triangle. *Phylon* (1960-), 32(2), 123–142.
- Roth, Norman (1976). The Jews and the Muslim conquest of Spain. *Jewish Social Studies*, 38(2), ss.145-158
- Stähler, Axel (2013). Constructions of Jewish Identity and the Spectre of Colonialism: Of White Skin and Black Masks in Early Zionist Discourse. *German Life and Letters*, 66(3), ss 254-276.
- Thomas, Hugh (1997). *The slave trade: the story of the Atlantic slave trade: 1440-1870*. Simon and Schuster.
- “Memento Mori and the Dutch and Jewish Involvement in Transatlantic Slavery”, <https://jewishmuseum.org.uk/2019/12/03/memento-mori-and-the-dutch-and-jewish-involvement-in-transatlantic-slavery/> (Erişim:06.08.2023)

“Gana İsrail Büyükelçiliği”, <https://telaviv.mfa.gov.gh/Ghana-Israel-Bilateral-Relations.aspx> (Erişim: 07.08.2023).

Orakçı, Serhat (2022). İsrail’in Afrika Siyaseti:İzolasyondan Normalleşmeye,INSAMER Raporu, <https://www.insamer.com/tr/israilin-afrika-siyaseti-izolasyondan-normallesme-ye.html> (Erişim:07.08.2023).

Ahren, Raphael (2016). After 49 years, Israel renews diplomatic ties with Guinea. <https://www.timesofisrael.com/after-49-years-israel-renewes-diplomatic-ties-with-guinea/> (Erişim:07.08.2023).

“Portuguese Angola (1951-1975)”. <https://uca.edu/politicalscience/home/research-projects/dadm-project/sub-saharan-africa-region/portuguese-angola-1951-1975/>

“Netanyahu Entebbe Operasyonu’nun 40. yıl dönümünde Uganda’da”. Euronews, 05.07.2016. <https://tr.euronews.com/2016/07/05/netanyahu-entebbe-operasyonu-nun-40-yil-donumunde-uganda-da> (Erişim: 06.08.2023).

Feierstein,Gerald M.&Guzansky, Yoel(2022). “Two years on, what is the state of the Abraham Accords?”, <https://www.mei.edu/publications/two-years-what-state-abraham-accords> (Erişim:06.08.2023).

Mohieden, Naba. “Sudan Welcomes US Decision to Remove Khartoum from Sponsors of Terrorism List”.Voanews, 15.10.2020. https://www.voanews.com/a/africa_sudan-welcomes-us-decision-remove-khartoum-sponsors-terrorism-list/6199599.html

“Trump’s parting gift to Morocco”. Washington Post. 14 Aralık 2020. <https://www.washingtonpost.com/world/2020/12/14/trumps-parting-gift-morocco/>

“Chad president opens first embassy in Israel in controversial normalisation step”.The New Arab. 03.02.2023. <https://www.newarab.com/news/chad-opens-embassy-israel-latest-normalisation-step> (Erişim: 06.08.2023).

“Smotrich, Ben Gvir respond to Biden: Jews have right to build everywhere in West Bank”.The Times of Israel.10.07.2023. <https://www.timesofisrael.com/smotrich-ben-gvir-respond-to-biden-jews-have-the-right-to-build-in-the-west-bank/>(Erişim:07.08.2023).

Yıldırım Çınar, Huriye. “Israel’s Africa Dilemma”. Daily Sabah. 21.02.2023. <https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/israels-africa-dilemma> (Erişim:07.08.2023).

“Israel recognises Moroccan sovereignty over Western Sahara”. Reuters. 17.07.2023. <https://www.reuters.com/world/morocco-says-israel-recognises-its-sovereignty-over-western-sahara-2023-07-17/>.

Françafrique 'Sorunlu Bir İlişki'nin Dünü ve Bugünü

Temel MERİ*

Özet

Son dönemde Fransa, Orta ve Batı Afrika'da askeri birliklerini geri çekmek zorunda kaldı. Önce Mali ve Orta Afrika Cumhuriyeti ile başlayan süreç Burkina Faso'da devam etti. Darbe sonrası iktidar değişikliği ve askeri hükümetin Rusya ile yakınlaşması, Fransız kuvvetlerinin geri çekilişini bir tür Fransa karşıtlığı gösterilerine dönüştürdü.

Her ne kadar Fransa, Afrika'da yer alan Fransızca konuşulan (frankofon) ülkelerle kolonileşme geçmişi nedeniyle sorunlu ilişkilere sahip olsa da, tam da aynı nedenler taraflar arasında farklı bağların korunmasını sağladı. 1950'lerin sonundan itibaren hız kazanan dekolonizasyon süreci bağımsızlığa ulaşmayı resmen ilan ediyordu. Aynı yıllarda ise Fransa'da çalkantılı bir dönemin ardından V. Cumhuriyet kuruluyor ve General Charles de Gaulle'ün devlet başkanlığı dönemi başlıyordu. Bağımsızlık sonrası Fransa-Afrika ilişkilerini tanımlamak üzere kullanılan françafrique kavramı bu dönemin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

İlk etapta kavram, hem yeni Fransa'nın eski kolonileri ile bağlarını koruma hem de bazı Afrikalı liderlerin, ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasından sonra Fransa ile ayrıcalıklı ve yakın ilişkileri sürdürme arzusunu nitelendirmek için kullanıldı. Fakat tarihsel süreçte ekonomik, siyasi ve askeri yöntemlerin kullanılması ve sorunlu vesayet ilişkisinin devam etmesi nedeniyle françafrique zamanla aşağılayıcı bir anlamı ifade etmeye başlar. Özellikle 1990'lardan sonra bu terim, Fransa'nın eski Afrika sömürgelerinde ve kıtanın diğer bazı ülkelerinde neo-kolonyal dış politikasını kınama anlamında kullanılır. Son otuz yıl boyunca her Fransız devlet başkanı, Afrika ziyaretlerinde françafrique döneminin sona erdiğini deklare etse de fiili olarak eski alışkanlıkların var olduğunu görmekteyiz. Bu çalışma, kavramın tarihsel soykütüğünü ele alarak Fransa-Afrika ilişkilerinin, Fransa'da farklı devlet başkanları dönemlerinde ne yönde değiştiğini tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fransa-Afrika ilişkileri, neo-kolonyalizm, Orta ve Batı Afrika bölgesi, V. Cumhuriyet Fransası, Fransa Devlet Başkanları.

* Doktor Araştırma Görevlisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü; temel.meri@hbv.edu.tr; ORCID No: 0000-0002-0314-0784.

Françafrique: The Past and Present Of A 'Troubled Relationship'

Abstract

Recently, France had to withdraw its troops in the Central and West Africa region. The process started with Mali and the Central African Republic and continued in Burkina Faso. The post-coup change of power and the rapprochement of the military government with Russia turned the withdrawal of the French forces into a kind of anti-French demonstration denouncing the colonial past.

Although France had troubled relations with the French-speaking (francophone) countries in Africa due to its history of colonization, it is precisely the same reasons that ensured the preservation of different ties between the parties. The decolonization process, which gained momentum from the end of the 1950s, officially declared the achievement of independence. In the same years, after a turbulent period in France, the V. Republic was established and the presidency of General Charles de Gaulle began. The concept of *françafrique*, which was used to describe the post-independence France-Africa relations, emerged as a product of this period.

Initially, the concept has used to characterize both the new France's desire to maintain ties with its former colonies and the desire of some African leaders to maintain privileged and close relations with France after their country gained independence. However, due to the use of economic, political, and military methods in the historical process and the continuation of the problematic tutelage relationship, *françafrique* begins to express a derogatory meaning over time. Especially after the 1990s, the term is used to mean to condemn the neo-colonial foreign policy of France in its former African colonies and some other countries of the continent. Although every French president for the last thirty years has declared the end of the *françafrique* period during visits to Africa, we see that old habits exist or have transformed. This study aims to discuss how France-Africa relations have changed in the periods of different presidents in France by considering the historical genealogy of the concept.

Keywords: France-Africa relations, neo-colonialism, Central and West Africa region, French Fifth Republic, Presidents of France.

Giriş

Son dönemde Fransa, Orta ve Batı Afrika'da askeri birliklerini geri çekmek zorunda kaldı. Önce Mali ve Orta Afrika Cumhuriyeti ile başlayan süreç Burkina Faso'da devam etti. Eylül 2022'de gerçekleşen darbe sonrası, ülkede iktidar değişikliği ve askeri hükümetin Rusya ile yakınlaşması, Fransız kuvvetlerinin geri çekilişini bir tür Fransa karşıtlığı gösterilerine dönüştürdü.

Her ne kadar Fransa, Afrika'da yer alan Fransızca konuşulan (frankofon) ülkelerle kolonileşme geçmişi nedeniyle sorunlu ilişkilere sahip olsa da, tam da aynı nedenler taraflar arasında farklı bağların korunmasını sağladı. 1950'lerin sonundan itibaren hız kazanan dekolonizasyon süreci bağımsızlığa ulaşmayı resmi olarak ilan ediyordu. Aynı yıllarda ise Fransa'da çalkantılı bir dönemin ardından V. Cumhuriyet kuruluyor ve General Charles de Gaulle'ün devlet başkanlığı dönemi başlıyordu. Bağımsızlık sonrası Fransa-Afrika ilişkilerini tanımlamak üzere kullanılan *françafrique* kavramı bu dönemin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. *Françafrique*, Fransa ile Sahra altı Afrika'daki eski kolonileri arasında kurulan özel ilişkiyi ifade eder. Konunun uzmanları tarafından kolonizasyonun bir kalıntısı olarak eleştirilen ifade, aşağılayıcı bir çağrışıma sahiptir.

İlk etapta kavram, hem yeni Fransa'nın eski kolonileri ile bağlarını koruma hem de bazı Afrikalı liderlerin, ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasından sonra Fransa ile ayrıcalıklı ve yakın ilişkileri sürdürme arzusunu nitelendirmek için kullanıldı. Fakat tarihsel süreçte ekonomik, siyasi ve askeri yöntemlerin kullanılması ve sorunlu vesayet ilişkisinin devam etmesi nedeniyle *françafrique* zamanla aşağılayıcı bir anlamı ifade etmeye başlar. Özellikle 1990'lardan sonra bu terim, Fransa'nın eski Afrika sömürgelerinde ve kıtanın diğer bazı ülkelerinde neo-kolonyal dış politikasını kınama anlamında kullanılır. Son otuz yıl boyunca her Fransız devlet başkanı, Afrika ziyaretlerinde *françafrique* döneminin sona erdiğini deklare etse de, fiili olarak eski alışkanlıkların var olduğu aşikârdır. Bu çalışma, kavramın tarihsel soykütüğünü ele alarak Fransa-Afrika ilişkilerinin, Fransa'da farklı devlet başkanları döneminde ne yönde değiştiğini tartışmayı amaçlamaktadır.

1. Sorunlu bir İlişkinin Başlangıcı: Fransız Birliği'nden Fransız Topluluğu'na

Diplomatik anlamda "Fransa-Afrika" ifadesi, ilk kez İkinci Dünya Savaşı sonrasında kullanılmaya başladı. Fransa'da kısa süren IV. Cumhuriyet'in Anayasası kolonizasyon yönetimini Fransız Birliği (*Union française*) başlığı altında kurumsal bir yapıya büründürmeyi amaçladı. Birleşik Krallık'ın *commonwealth* organizasyonundan esinlenen, -ama derin farklılıklar barındıran-

bu yapılanma dekolonizasyon sürecini açık bir şekilde öngörmüyor; bunun yerine Fransa etrafında toplanan federalist tarzda ortak siyasal bir yapılanma inşasını amaçlıyordu. Kolonize halklara verilen yeni haklar, uzun vadede sınırlı kapsamda özerkliğe yönelmekte, ancak savunma, iç güvenlik, para birimi, ekonomik işler gibi egemenliğin araçlarını kapsamamaktadır (Turpin, 2008: 47). 1946 Anayasası başlangıç bölümünde bu kurumsal yapının amacını şöyle açıklar:

(Fransız Birliği) Fransa'nın denizaşırı toprakları ile ırk veya din ayrımı yapmaksızın hak ve ödevlerin eşitliğine dayalı bir birliktir. Fransız Birliği, kendi medeniyetlerini geliştirmek, refahlarını artırmak ve güvenliklerini sağlamak için kaynaklarını ve çabalarını bir araya getiren veya koordine eden uluslardan ve halklardan oluşur. Fransa, geleneksel misyonuna sadık kalarak, keyfiyete dayalı her türlü sömürgeleştirme sistemini bir kenara bırakarak, adına görevlendirildiği halkları kendi kendilerini yönetme ve kendi işlerini demokratik bir şekilde yönetme özgürlüğüne yönlendirmeyi amaçlar. Kamu hizmetlerine herkesin eşit girme hakkını ve yukarıda ilan edilen veya teyit edilen hak ve özgürlüklerin bireysel veya toplu olarak kullanılmasını garanti eder. (IV. Cumhuriyet Anayasası, 1946).

Fransız Birliği anakara, denizaşırı vilayetler, denizaşırı bölgeler, ilişkili Eyaletler ve bölgeleri bir araya getiren, çok parçalı bir Fransa Cumhuriyeti yarattı. Birliğin yetkili organları şunlardır: Devlet Başkanı'nın başkanlık ettiği ve Cumhuriyet Hükümeti ile ilgili koloni temsilcilerini bir araya getiren Yüksek Konsey; yetkileri istişari olan ancak anayasal statüsü bir parlamenter meclisinkine benzetilen Fransız Birliği Meclisi (Diemert, 2012: pr. 1).

Anayasa metni açık bir şekilde İkinci Dünya Savaşı sonrası Franklin Roosevelt'in 1941 tarihli Atlantik Bildirisi ve dünya barışı düzeni için sömürgeci dönemin sona ermesi yaklaşımına uygun bir yönelimi taşımaktadır. Uygulama ise oldukça farklı görünmekte ve *de jure* beyanın aksini arz etmektedir. Özellikle asimilasyon, federasyon ve ikinci sınıf vatandaşlık tartışmaları bu dönemde sürekli gündeme gelmiştir. Gerçekten de 1946 Anayasası'nda sömürgeleştirilenler lehine reform vaatleri tam olarak yerine getirilmemiştir. Bununla birlikte on beş yıl boyunca, Fransa'nın tüm çabaları eski sömürgeleleri ile asimilasyondan veya federalizmden ilham alan çeşitli formüllere başvurarak bağımsızlığa giden sonuçtan kaçınma eğilimindeydi (Lacharrière, 1960: 9).

Françafrique teriminin ortaya çıkışı bu döneme rastlar. Kavramı ilk kez kullananlardan Fildişi Sahili'nin 'kurucu babası' Félix Houphouët-Boigny (1960-1993), bağımsızlığı kazandıktan sonra da Fransa ile ayrıcalıklı ve yakın ilişkileri sürdürme isteğini ifade etmeyi amaçladı. Bu anlamda ulusaşırı ve çok uluslu bir Fransız-Afrika Topluluğu kurulmasını hedefledi (Sohi, 2018: 79,

80). Ayrıca dönemin Fransa sömürgeci ülkelerinin siyasi liderlerinin bağımsızlıkçı ve egemenlik taraftarı pozisyonundan ayrı, ılımlı bir cephe oluşturmaya çalıştı (Houphouët-Boigny, 1958). Houphouët-Boigny'e göre Fransa ve sömürgeci Afrika ülkeleri arasında, özellikle Afrikalıları iki dünya savaşında Fransızların yanında savaşmaya iten tarihsel bağlar, dil topluluğu ve ekonomik ilişkilerin göz önüne alınması gerekmektedir (Sohi, 2018: 86). Tabii ki, böyle bir pozisyonun savunulması dönemin bağımsızlık yanlıları tarafından Fildişi Sahili liderinin, bazen 'Fransa'nın uşağı', bazen de bir 'hain' olarak görülmesiyle sonuçlandı.

1958 Anayasası'nın kurumsal anlamda kolonizasyon sürecine yeniliği Fransız Topluluğu (*Communauté française*) olmuştur. Aslında bu yenilik, sadece bir tabela değişikliğidir. Fransız Topluluğu, IV. Cumhuriyet'ten miras kalan federatif anlayışın devamı niteliğindedir ve Fransa devlet başkanı olarak General de Gaulle, bu topluluğun tartışmasız şefi olmaya devam edecek ve bu otoriteye hiçbir eski koloni Afrika ülke veya hükümet temsilcisi itiraz edemeyecektir (Turpin, 2008: 57). Devlet Başkanı'nın kişisel prestijiyile pekiştirilen bu nitelik, bir tür başkanlık federalizmi fikrine yol açmıştı (Lacharrière, 1960: 13).

2. V. Cumhuriyet Fransası ve Afrika Politikasında Gaullizm Dönemi

Fransa açısından Cezayir'in bağımsızlık mücadelesi, çatışmalar ve bunun sonucunda oluşan çalkantılı iç siyasi tartışmalar, IV. Cumhuriyet'in kısa sürmesini ve 1958 Anayasası ile V. Cumhuriyet'in ilanını beraberinde getirdi. Bu süreçte Nazi işgalinden kurtuluşu simgeleyen General Charles de Gaulle'ün kurucu şahsiyeti ve karizması ön plana çıktı. Hem askeri kişiliği hem de Fransız milliyetçiliği söylemleri ile güçlü bir millet ve devlet bütünleşmesi ve iç siyasi mücadelelerin son bulması için güçlü bir siyasi liderliğin gerekliliği anlayışı, De Gaulle'ün somut politik fikirlerini oluşturmaktadır. Önce De Gaulle'den başlayarak V. Cumhuriyet Fransası'nda devlet başkanları etkili siyasi figürler ve iç ve dış siyasetin belirleyici ana aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Turpin, 2008: 45). Fransa-Afrika ilişkileri bağlamında literatür, devlet başkanları dönemine göre periyodik ayrımlar yapma hassasiyetine sahiptir.

1958'de Topluluğun kurulmasına yönelik Anayasa taslağının incelenmesinin ardından General De Gaulle, Afrika Topluluğu için "Konstantin planı"nı deklare ederek işe girişir. Bu 'eski-yeni' programın içeriği daha çok ekonomik yardım, kalkınma ve Afrika kolonileri arasındaki eşitsizlikleri gidermeyi içeren bir anlayışa sahiptir. Cezayir örneğinde General de Gaulle koloniler

ile ilişkinin ekonomik kalkınma önlemleri kapsamında ele alınacağını resmi olarak dile getirmiş olur. Ekonomik kalkınma ve sosyal eşitsizliğin bağımsızlık yanlısı istekleri sönümlendireceğine yönelik iyimserlik hâkimdir (Mathieu, 1959). Bu amaçla, Gaullizm'in Afrika doktrini, Fransız vesayeti altındaki halkların özgürlük ve özerklik özelemlerinden ziyade koşulların iyileşmesi ve Fransa ile siyasi birliğin devam etmesinin uygun olduğunu beyan eder. General ve arkadaşlarının gözünde, Fransız Topluluğu yalnızca Fransa için bir gereklilik değil, aynı zamanda ona bağlı kolonyal halklar için bir 'fırsat' tı. Özellikle denizaşırı Gaullizm doktrininin diğer ayağı, Fransa'nın lider rolüne ve otoritesine saygıda yatmaktadır (Turpin, 2008: 49).

Yeni anayasanın kabulüne ilişkin referandum, Fransız Gine'si hariç diğer Afrika kolonilerinde büyük bir çoğunlukla kabul edilmişti (Diemert, 2012: pr. 3). Bu 'hayır' oyu, aynı zamanda Fransız Gines'i'nin bağımsızlığı kazanmasını sağladı. Fakat hızlanan dekolonizasyon süreci Fransız Topluluğu kurumunun işlevini yitirmesine neden olmuş ve Mart 1961'de, dönemin Fransa Başbakanı Michel Debré ve Fransız Topluluğu Senatosu Başkanı Gaston Monnerville, Topluluğa ilişkin anayasal hükümlerin kadük olduğunu belirten mektup alışverişinde bulunmuştu (Diemert, 2012: pr. 4). Fransa-Afrika ilişkileri bu tarihten sonra karmaşık ve skandallarla yüklü bir döneme giriş yapar. Özellikle istihbari, askeri ve yeni bağımsızlığını kazanan devletlere karşı vesayetçi anlayışın devam ettiği görülür. İşte *françafrique* kavramının olgunlaştığı ve olumsuz anlamda içerik kazandığı dönem bu süreçtir.

Elysée'nin 1960'tan 1974'e kadar Afrika işlerinden sorumlu genel sekreteri Jacques Foccart tarafından General De Gaulle'ün devlet başkanlığı döneminde kurulan *françafrique* ilişkileri, diplomatik olmayan ağların rolü ve Fransız yetkililerin bağımsız Afrika devletlerinin egemenlik yetkilerini aşan doğrudan müdahalesi ile karakterize edildi. Böylece V. Cumhuriyet Fransası General de Gaulle'e yakın Jacques Foccart'ın kişisel etki ağlarına güvenerek, Soğuk Savaş sırasında ABD ve Sovyetler Birliği'nin iki kutuplu dünya düzeninde 'arka bahçesinin' kontrolünü elinde tutmayı başardı ve bölgedeki gücünü korudu. Bu sayede Afrika sahnesinde, özellikle Fransızca konuşulan Afrika'da ve Gine Körfezi'nde kendisine özel bir yer edindi. Hatta Foccart kendi ajandasında yer alan bu ilişki ağı sayesinde "Monsieur Afrique" lakabıyla anılır. Foccart'ın yaklaşımını "Fransa için iyi olan Afrika için de iyidir" şeklinde özetlemek mümkündür.

Bu kavram ile Fransa'nın Afrika ülkelerinin iç işlerine kendi çıkarları doğrultusunda keyfi müdahaleleri ve bu müdahalelerin yol açtığı siyasi, insani ve sosyo-ekonomik krizler anlatılır. *Françafrique*, 1990'lı yıllardan sonra adına yeni-sömürgecilik (neo-kolonyalizm) dediğimiz eşitsizliğe ve vesayete dayalı diplomatik ilişki biçiminin başlıca örneği olarak değerlendirildi. Bu

yönüyle *françafrique* aktör boyutuyla ele alınan, kurumsal boyutu (yani pratikleri, süreklilikleri ve yapısal etkileri) göz ardı edilen uluslararası ilişkiler kapsamında bir politikadan ziyade çarpışık, gizli ve şeffaf olmayan ilişki ağlarını ifade eder.

Kavramın aşağılayıcı ve kınayıcı bir içerikle kamuoyunda popülarite kazanması François-Xavier Verschave (1945-2005) tarafından *La Françafrique, le plus long scandale de la République* (Françafrique: Cumhuriyet'in en uzun skandalı) kitabının 1998'de yayınlanmasından sonra başlamıştır. Ayrıca, Verschave'in kurucu üyelerinden olduğu *Survie* Derneği, Fransa'nın eski Afrika kolonilerinde olduğu kadar kıtanın diğer bazı ülkelerinde de dış politikasını, eski kolonyal alışkanlıkların devamı olarak kınadı. Verschave, *françafrique* olarak nitelendirdiği bu dış politikanın araçları arasında askeri müdahaleler, çatışma, savaş, tasfiyeler, seçim hileleri yoluyla Afrikalı liderleri ve diktatörleri seçme ve desteklemeyi sayar. Bu araçlar, kişisel ilişkilerin gölgesinde, şeffaf olmayan çevrelerin eylemleriyle şekillenir ve eski Afrika kolonilerinin hammadde, enerji kaynaklarını ve zenginliğini Fransız ve Afrikalı aktörlerin etki ağları ve lobileri arasında eşitsiz ve haksız bölüşümüne dayanır (Verschave, 1998: 175). Doğal olarak bu ilişki ağının dışındaki bütün sivil inisiyatifler imkân dışı kalmakta ve sistemik olarak suç unsurları politikanın önüne geçmektedir. Hatta Verschave, bu ilişki ağını mafyatik aile ilişkilerine benzeterek eski kolonileri vesayet altında tutmak için icat edilen yağmacı bir düzenden bahseder. Fransa'nın dostu addedilen Afrikalı liderlerle ittifak kurularak sömürge düzeni devam ettirilmiştir.

3. Yeni Dünya Düzeni ve Küreselleşme: Fransa-Afrika İlişkilerinde 'Eski Bağlar - Yeni Arayışlar'

Her ne kadar Charles de Gaulle'ün devlet başkanlığı 1969'da sona erse de kendisinden sonra koltuğu devralan Georges Pompidou (1969-1974) ve Valéry Giscard d'Estaing'in (1974-1981) politikaları, *françafrique*'in çehresini değiştirmedir. Zaten bu iki siyasetçi de Gaullist politikalara sıkı bağlılıklarını beyan etmişlerdi. Fransa'da politika değişikliğine yol açan isim, V. Cumhuriyet'in ilk sosyalist devlet başkanı François Mitterand olmuştur. 1981'den 1995'e kadar iki kez üst üste seçilen Mitterand, kendi adıyla anılan bir döneme imza atmıştır. Fakat Afrika siyasetinde bu değişikliğin izleri belirleyici olamamış, dünya konjonktüründe kopmaların yaşandığı 1990'ların başında dile getirilen yeni dönem vurgusu *françafrique* siyasetini çok etkileyememiştir. Yeni demokratik koşulların kisvesi altında, aslında statükoyu ve hatta otoriter restorasyon süreçlerini destekleyen bir Fransız diplomasisinin çelişkilerine ve açmazlarına şahit olunur (Banégas, Marchal ve Meimon, 2007: 8). 2000'li yıllara girerken Fransa'nın Afrika'daki politikası hâlâ tarihsel olarak bir "güç politikası" olarak inşa edilmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, dünya sahnesinde Afrika kıtası artık büyük güçlerin tek taraflı stratejik meselesi şeklinde ortaya konulamazdı. İki kutuplu dünyanın sona ermesi ve pratikte çoklu aktörlerin ortaya çıkması Afrika kıtası açısından yeni bir döneme işaret ediyor ve Fransa-Afrika ilişkilerinin gidişatını da derinden etkiliyordu. Bu dönemde, Fransa'nın eski kolonileri ile sürdürdüğü ayrıcalıklı ilişkilerin birçok skandalla sarsıldığı görülmektedir. Hiç kuşku yok ki, bu skandalların en büyüğü Ruanda soykırımı ve Fransa'nın soykırımcı rejimle olan yakın bağlarıydı. Aynı yıllarda bir diğer krizin ayak sesleri, Félix Houphouët-Boigny'nin 1993'te ölümünden sonra Fildişi Sahilleri'nde baş gösterdi. Eski *françafrique* ilişkilerinin siyasi ve ekonomik bağlamı bozulmaya başlamış ve Fransa'nın Afrika liderleriyle sürdürdüğü ayrıcalıklı ilişkiler, çok taraflılığın yükselişi ve Fransa'nın Avrupa Birliği'ne artan entegrasyonu ile değişme aşamasına girmiştir. Bir taraftan Afrika küreselleşirken, diğer taraftan Fransa Avrupalılaşımaktadır.

Fransa'nın yeni dönemde Afrika politikasını uluslararası ilişkilerin çok taraflılık ilkeleriyle düzenleme isteği AB'nin daha fazla hesaba katılmasını sağlayan stratejik konumunu artırmaktadır. Artık Fransız yetkililer sadece Fransa adına değil, yeri geldiğinde BM ve AB'ni de temsil ettiklerini ifade etmektedirler. Hatta ekonomik kalkınma yardımları çok taraflı finansal kurumlarla müzakere edilen yapısal uyum programlarına tabi kılındı.

Afrikalı liderler bu yeni dönemin etkisini gösterdiği 2000'li yılların başından bu yana, en azından söylemsel olarak küreselleşmeye entegre olma eğilimi gösterdiler. Yeni dönemin ekonomik ve ticari faaliyetler üzerine kurulu dış politika anlayışı, çok taraflılık, dayanışma, kalkınma, işbirliği, ortak kalkınma, ortaklık gibi yeni eğilimlerden beslenerek Afrikalı ülkeler için yeni imkânların ve fırsatların doğmasına eşlik etti. Fakat bu yeni fırsatların yanı sıra tarihin yükü kıta üzerinde tahakkümünü sürdürmektedir. Ekonomik kırılganlık, siyasi istikrarsızlık, yetersiz altyapı sorunları varlığını devam ettirmektedir (Porteilla, 2009: 37).

Esasen Soğuk Savaş'ın sona ermesi, iki kutuplu dünya düzeninin sonu ve Fransa'da 1995'te başlayan Jacques Chirac dönemi ile anlamlı bazı değişikliklerin dile getirildiği görülmektedir. Fakat bu değişiklikler yeni bir döneme geçildiğini simgelemekten ziyade, eski ile yeni araçlar arasında mücadelenin devam ettiği ve kararsızlığın hâkim olduğu geçiş dönemini anlatmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemin doğasını anlayamamaktan kaynaklanan bu kararsızlık durumu Afrika sorunlarına 'ne müdahale ne de kayıtsızlık' doktrini ile ifade edildi (Banégas, Marchal ve Meimon, 2007: 14). Fakat konjonktür oluştuğunda, 2002 yılında Fildişi Sahilleri'nde Yurtsever Hareketi'nin isyanını bastırmak için 5000 kişilik askeri personeli derhal göndermesi gibi, doğrudan askeri müdahale olanakları masada durmaktadır (Banégas, Marchal ve Meimon, 2007: 20).

J. Chirac döneminde Afrikalı liderle yapılan zirvelerde isim değişikliğine gidildi. Artık Fransa-Afrika yerine Afrika-Fransa tanımlaması yapıldı. İlginç bir şekilde bu zirvelerden en sembolüğü Chirac'ın görev süresinin sonu olan 2007'de Cannes'da yapılanı olmuştur (Chirac, 2007). Bu zirve V. Cumhuriyet Fransı'nın yaşayan en önemli siyasi figürü ile Afrikalı liderler arasında 'Allah'a ısmarladık' zirvesi olarak nitelenir ve yeni bir yaklaşım vurgusu yapılır. Yenilik işareti olarak AB Dönem Başkanı Almanya Şansölyesi Angela Merkel zirvenin onur konuğu olması kıta ile ilişkilerin artan Avrupalılaşması ve çok taraflılığın dayalı yeni bir döneme girildiği yorumlarını beraberinde getirdi. Zirvede dikkati çeken bir diğer husus İngilizce konuşan Afrikalı ülkelerin yoğun katılımıdır. Fransız Cumhurbaşkanı'nın konuşması ise içerik olarak bir yeniliğe işaret etmez. J. Chirac her zamanki gibi, "Fransa ve Afrika arasındaki istisnai ilişki" ile övünüyor ve "kıtaya, topraklarına, halklarına ve kültürlerine" olan sevgisini yineliyordu (Banégas, Marchal ve Meimon, 2007: 8).

Chirac sonrası zirve diplomasisi yerini, Fransız cumhurbaşkanlarının seçildikten sonra Afrika'ya yaptığı ilk resmi gezide söylev verme stratejisine bıraktı. Nicolas Sarkozy, yeni Fransa Cumhurbaşkanı olarak 26 Temmuz 2007'de, Afrika ziyaretinde yaptığı Dakar konuşması Afrikalı dinleyiciler açısından şok etkisi yaratmıştır. Fransa Devlet Başkanı'nın Senegal'in başkentinde Cheikh-Anta-Diop Üniversitesi'nde yaptığı konuşmanın içeriği özellikle "Afrika'nın geri kalmışlığı" ve "Afrikalı adamın tarihe girememesi" gibi sabit fikirli klişe ifadeler nedeniyle uzun süre eleştirilmiştir (Sarkozy, 2007). Bu söylem açıkça Afrika'ya dair kolonyal geçmişin izlerini taşımakta ve küreselleşen dünya üzerinde Afrika'nın birçok ülkenin dış politikasının merkezine yerleşmesini göz ardı etmekteydi. (Porteilla, 2009: 35; Bonniol, 2007).

Yine de Dakar konuşmasında Sarkozy ilk kez ekonomik ilişkilerin ön plana alındığı bir politikadan söz etmekteydi. Kendisinden önceki devlet başkanları, General de Gaulle'den Jacques Chirac'a kadar, Afrika politikaları söz konusu olduğunda karşılıklı ulusal çıkar vurguları sıkça yapılırken, Afrikalı liderlerle hiçbir yakınlığı olmayan Nicolas Sarkozy ile birlikte Fransa-Afrika sahnesinin ön sıralarına şirketler konulmuştur. Sarkozy'nin yaklaşımı, özel girişimi ve çok uluslu şirketlerin eylemlerini öne çıkararak Fransa-Afrika ilişkilerini 'normalleştirmeyi' amaçlıyordu (Deltombe, Orval, 2009: 49). Fakat "daha az ideoloji daha çok ticaret" söylemi eski dönemin ilişki niteliğini sona erdirmiyor, sadece özel sektör sosuyla yeniden gün yüzüne çıkarıyordu. Afrika'da öncelikli politika olarak özel sektörü destekleyici kalkınma yardımı araçları bu sefer Fransız çok uluslu şirketler yararına kullanılmaktadır.

Bu dönemden sonra Fransa devlet başkanları Fransa'nın kıta ile olan ilişkilerinin köklü bir şekilde yenilenmesi gereğini tek bir formülle ifade etmeye çalıştı: "Françafrique öldü". Fransız medyası zaman zaman Afrika'da Fransa'nın geri çekilişi olarak endişeyle bu durumu yorumlarsa da Deltombe ve Orval'in belirttiği gibi eski karmaşık ve gizli bağların üzerine inşa edilen özel sektör-şirket ilişkilerinin var olduğu görülmektedir. Özelleştirme kapsamında Fransız çok uluslu şirketler, ekonomik alanda ayrıcalıklar elde ederek pazarlarını diğer coğrafi alanlara ve yeni iş sektörlerine doğru genişletmekte ve bu durum yeni söylemlerin ardında resmi olarak kınanan eski uygulamaların varlığını sürdürdüğüne işaret etmektedir (Deltombe, Orval, 2009: 39). Fransız merkezli çok uluslu şirketlerin kıtada yükselişiyle ilişki ağlarının son bulmasından ziyade mutasyona uğraması söz konusudur. Bölgede "Fransız çıkarları"nın krizi büyük şirketleri çok fazla etkilememiştir. Afrika'yı küreselleşme trendine entegre eden neoliberal mantık ve işletmeci rekabet Fransa'nın Afrika'daki diplomatik ağırlığını azaltırken, ekonomik olanın öncelenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla Fransa'nın eski ayrıcalıklı konumu sona ererken yeni dönem, çok uluslu Fransız şirketlerinin yararına olmuştur (Deltombe, Orval, 2009: 43-48). Hatta Fransız diplomasisi eski siyasi ilişki ağından geriye kalan nüfuzunu büyük şirketlerin yararına kullanmakta ve büyükelçilerin 'lobicilere' dönüşmesi söz konusudur (Deltombe, Orval, 2009: 58). Bu gelişmeye en büyük tehdit ise Çin'in Afrika'da artan yatırımları olmuştur ve Fransa kamuoyunda Çin'in bu politikası *Chinafrrique* olarak nitelendirilmektedir.

Diplomatik personelin "resmi" olması nedeniyle daha katı kurallara uyması gerektiğini bir kenara not edersek, aslında büyük şirketlerin ekonomi kadroları diplomatik kadrolara göre çok daha istikrarlı ve etkindir (Leboeuf, Quénot-Suarez, 2014: 43). Fakat bu ekonomi kadrolarına eski asker ve diplomatik personel kolay geçiş yapmaktadır ve bölgede eski alışkanlıkları devam ettiren uygulamalara neden olmaktadır. Afrika cumhurbaşkanlarının özel danışmanları, iletişim ajansları ve hukuk bürolarının varlığını sürdürmesi yoluyla gayri resmi paralel ağların uluslararası şirketlerin varlığı bağlamında yeniden inşa edildiği gözlenmektedir.

2012 yılında Cumhurbaşkanı seçilen ikinci sosyalist devlet başkanı François Hollande, seleflerinden miras kalan çok taraflılık ve kararların Afrikalılaştırılması politikasını izleme niyetiyle görevine başlar. Hatta ilk Afrika gezisinde Sarkozy'nin hatalarını düzeltme amacıyla Dakar'da sembolik bir konuşma yapar ve "Françafrique'in zamanı sona erdi: Fransa var, Afrika var, Fransa ile Afrika arasında saygı, şeffaflık ve dayanışmaya dayalı ortaklık var" demecini verdi. Bu demece rağmen François Hollande döneminin Afrika politikası üç tema etrafında şekillendiği görülmektedir: kriz yönetimi, "Afrikalılar için Afrika" ve ekonomi diplomasisi (Leboeuf, Quénot-Suarez,

2014). Aslında Leboeuf ve Quénot-Suarez'in gösterdiği gibi Afrika politikaları kapsamında birbirinden farklı üç Hollande ile karşılaşmaktayız.

Birincisi, Hollande'ın ilk yıllarına tekabül eden dönemde ilişkileri normalleştirme çabaları dikkati çekmekteydi. İkincisi, Mali ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ne askeri müdahalelerle karakterize edilir. Özellikle bu ikinci yönüyle Hollande, zorunlu olarak statükoya sahip çıktı ve "Afrikalılar için Afrika" prensibini kenara atarak doğrudan müdahaleci askeri kriz yönetimini içeren bir politika izledi. Aynı zamanda, 2008 yılında Orta Afrika ve Çad'da önce Birleşmiş Milletler çatısı altında konuşlandırılan MINURCAT ya da AB çatısı altında organize edilen EUFOR çözümlerinin başarısızlığını gösterir. Serval ve ardından daha geniş bir alanı amaçlayan Barkhane askeri operasyonları (Mali, Nijer, Çad, Moritanya ve Burkina Faso) Fransa'nın güvenlik temelli Afrika politikasını yeniden gündeme getirdi ve *françafrique* ilişkilerinin tarihsel minvalini yeniden canlandırdı. Üçüncüsü ise Sarkozy döneminde hız kazanan diplomasinin ekonomik ilişkileri önceleyen yapısını pekiştirme amacıyla Dış Ticaret Bakanlığı'nın Dışişlerine entegrasyonunu hızlandırdı (Leboeuf, Quénot-Suarez, 2014: 3). Tüm bu yaşananlar Fransa'nın Afrika politikasında geri çekilme, 'normalleşme' ve yeniden bağlılık arasındaki tereddütün tam olarak çözülmediğini anlatmaktadır.

Son olarak 2017'de göreve gelen Emmanuel Macron ise ilk Afrika gezisinde Vagadugu'da yaptığı konuşmada, kolonyalizmden miras kalan vesayet ilişkisinin devamı olan "Fransa'nın Afrika politikasının sona" erdiğini tekrar duyurdu (Macron, 2017).

Peki, *françafrique* sona erdi mi? Senegalli entelektüel yazar Boubacar Boris Diop'un son dönemde yaptığı bir açıklamayı dikkate almak gerekir:

"Françafrique akıllıca gelişmeyi başardı, saygınlık kazanma uğruna güzel bir kravat taktı ama temelde hiçbir şey değişmedi. Yine de Élysée'nin (Cumhurbaşkanlığı Sarayı) her yeni kiracısı şaşaalı şekilde "Françafrique bitti!" duyurusu yapıyor." (Diop, 2014)

Sonuç

Esasen Fransız yetkililerin sıkça dile getirdiği 3D formülü, yani *Défense, Diplomatie, Développement* (savunma, diplomasi ve kalkınma), sahanın karmasına yanıt vermekte zayıf kalmaktadır (AFD, 2020). François Hollande ile başlayan son on yıllık dönemde Afrika ülkeleriyle ekonomik, demokratik ve kültürel bir proje temelinde ilişkiyi geliştirme anlayışı ise askeri kriz yönetimi, göçmen sorunları ve ekonomik krizlerin yol açtığı bütçe sorunları nedeniyle hayata geçirilmekten uzak görünüyor. Hâlâ varlığını sürdüren askeri üsler, Fransa'nın yeni bir imaj kazanmasının önünde büyük engel oluştur-

maktadır. Ayrıca daha az bütçe, daha az kapasite ve sınırlı imkânlarla hayata geçirilmek istenen kültür diplomasisi hedeflerle araçlar arasındaki zayıf bağı ortaya koymaktadır.

Bu zayıf bağların yanı sıra, son dönemde yeni Afrikalı liderlerin hem kendi ülkelerinde kalabalıkları seferber etmek hem de Fransa üzerinde baskı kurmak için tarihin izlerini taşıyan bir Fransa karşıtlığı söylemini pekiştirdikleri görülmektedir. Halk nezdinde artan Fransa karşıtlığı, Fransa'nın bölgedeki eylemlerini giderek daha fazla kısıtlayabilecek niteliktedir (Leboeuf, Quénot-Suarez, 2014: 30).

Dolayısıyla Afrika, paradoksal olarak Fransa'nın gücünü ortaya koyabileceği tek kıta olmaya devam ederken tarihsel anlamda Fransız politikasının başarısızlığının, aynı zamanda araçlarının zayıflığı ve hedefleri ile kapasiteleri arasında artan uyumsuzluğu gözler önüne sermektedir. Diğer yandan Fransız kamuoyunda Afrika politikalarına ilişkin ikircikli bir duruş hâkimdir: 'Afrika yükünün' terk edilmesi ile 'Fransız gücünün' garantisi olarak Gaullist mirastan kalan 'ayrıcalıklı bağları' sürdürme arzusu. Bu ikircikli pozisyonun diplomatik araçlara yansımaları, Banégas, Marchal ve Meimon'un (2007: 23) ifade ettiği gibi; "geri çekilme ile kıtaya ayrıcalıklı bağları sürdürme arzusu arasında; ilişkilerin normalleştirilmesi ile kişiselleştirilmesi arasında; çok taraflılık ve Avrupalılaşıma eğilimleri ile ikili taraflı etki politikasını sürdürme kaygısı arasında; Fransızca konuşulan 'arka bahçenin' korunması ile yeni siyasi ve ticari ortaklarla bağların güçlendirilmesi arasında; askeri işbirliği aygıtının modernizasyonu ile eski doğrudan müdahale politikasının sürdürülmesi arasında; demokratik koşulların izlenmesi ile eski moda diktatörlüklere verilen destek arasında; yeni ekonomik çıkar arayışları ile eski siyasi ittifakların yeniden üretimi arasında; imtiyazlı ekonomik destekler ile kalkınma amaçlı proje yardımı arasında" politik uygulamada gel-gitler şeklinde olmaktadır.

Nihayet, Fransa devlet başkanları nezdinde yapılan bu çalışmada, Fransa-Afrika ilişkilerinin içeriğinin sağ/sol ayrımından çok fazla etkilenmediği ve iki kampın da benzer politikalar ürettiği belirtilmelidir.

Kaynakça

1946, **IV. Cumhuriyet Anayasası**. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-de-1946-ive-republique>

AFD (Fransız Kalkınma Ajansı). (2020). **"La France au Sahel, L'approche 3D"**. <https://www.afd.fr/fr/ressources/la-france-au-sahel-l-approche-3d>

- Banégas, Richard; Marchal, Roland ve Maimon, Julien. (2007). **“La fin du pacte colonial ? La politique africaine de la France sous J. Chirac et après”**. Politique africaine, no. 105, ss. 7-26.
- Bonniol, Jean-Luc. (2007). **“L’Afrique immobile. À propos du discours de Nicolas Sarkozy à Dakar (26 juillet 2007)”**. Bulletin Amades, no. 72, ss. 1-8.
- Chirac, Jacques. (2007). **“Déclaration de M. Jacques Chirac, Président de la République, sur les relations franco-africaines et sur les efforts de la France en faveur de la paix et du développement en Afrique, à Cannes le 15 février 2007”**, <https://www.vie-publique.fr/discours/165431-declaration-de-m-jacques-chirac-president-de-la-republique-sur-les-re>
- Deltombe, Thomas ve Orval Benoît. (2009). **“Quand la Françafrique passe au privé”**. Recherches Internationales, no. 85, ss. 39-66.
- Diemert, Stéphane. (2012). **“L’histoire constitutionnelle de l’outre-mer sous la Ve République”**. Nouveaux Cahiers du Conseil Constitutionnel, no. 35, via: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/l-histoire-constitutionnelle-de-l-outre-mer-sous-la-ve-republique>
- Diop, Boubacar. (2014). **“L’exception française, c’est ce refus de décoloniser”**, <https://www.mediapart.fr/journal/international/210114/boubacar-diop-l-exception-francaise-c-est-ce-refus-de-decoloniser> (21/01/2014)
- Houphouët-Boigny, Félix. (1958). **“Afrique et communauté franco-africaine”**. Le Monde diplomatique, (Kasım 1958).
- Lacharrière, de René. (1960). **“L’évolution de la Communauté franco-africaine”**. Annuaire français de droit international, vol. 6, ss. 9-40.
- Leboeuf, Aline ve Quénot-Suarez, Hélène. (2014). **“La politique africaine de la France sous François Hollande”**, Paris: Ifri, Les études, 58 sayfa, via: ifri.org
- Macron Emmanuel. (2017). **“Discours d’Emmanuel Macron à l’université de Ouagadougou”**. 28 Kasım 2017”, <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2017/11/28/discours-demmanuel-macron-a-luniversite-de-ouagadougou>
- Mathieu, Gilbert. (1959). **“Comment le plan de Constantine peut faciliter la recherche d’une solution politique en Algérie”**. Le Monde diplomatique, (Mart 1959).
- Porteilla, Raphaël. (2009). **“Présentation: L’Afrique et le monde”**. Recherches Internationales, no. 85, ss. 35-37.

- Sarkozy, Nicolas (2007), **“Déclaration de M. Nicolas Sarkozy, Président de la République, sur sa conception de l’Afrique et de son développement, à Dakar le 26 juillet 2007”**, <https://www.vie-publique.fr/discours/167388-declaration-de-m-nicolas-sarkozy-president-de-la-republique-sur-sa-co>
- SDE. (2021). **“Fransa Afrika’daki Barkhane Operasyonunu Sonlandırıyor”**. <https://www.sde.org.tr/afrika/fransa-afrikadaki-barkhane-operasyonu-nu-sonlandiriyor-haberi-22632> (11/06/2021)
- Sohi, Blesson Florent. (2018). **“La France-Afrique de Felix Houphouët Boigny”**. Rev. hist. archéol. afr. GODO GODO, no. 30, ss 79-88.
- Turpin, Frédéric (2008). **“1958, la Communauté franco-africaine: un projet de puissance entre héritage de la IVe République et conceptions gauliennes”**. Outre-mers, vol. 95, no. 358-359, ss. 45-58.
- Verschave, François-Xavier. (1998). **La Françafrique, Le plus long scandale de la République**. Paris: Stock.

Cezayir Bağımsızlık Savaşı ve Ulus İnşası

Prof. Dr. Tevfik ERDEM *
Dr. Öğretim Üyesi F. Betül Arslan KESKİN **

Özet

Bu çalışmanın amaçlarından biri Fransız sömürgeciliğinin Cezayir ulusunun inşasındaki rolünün ne olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaç kapsamında alt amaçlardan biri Fransa'nın sömürdüğü ülke insanlarına yönelik ırkçı politikalarını analiz etmektir. Fransa'nın izlediği ırkçı politikalar bu insanların kendi kimlik algılarını hep olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bağlamda çalışma sömürünün sömürülen insan ruhu üzerindeki olumsuzluklarını da özellikle Frantz Fanon'un eserleri üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Literatür özellikle 19. yüzyılı sömürgecilik yüzyılı olarak tanımlanır. Bunun nedeni ise, üzerinde Büyük Britanya ve diğer Batılı devletlerin yeryüzünde kolonileştirmedeği toprak parçasının kalmamasıdır. 1914 tarihine kadar tüm dünya üzerindeki toprakların %84'ü Batılı ülkeler tarafından sömürgeleştirilmiştir. Batılı beyaz ırkın üstünlüğü üzerine oturan sömürgeci milliyetçiliğin Andrew Heywood'un tabiriyle bir bumerang etkisi göstermesi kaçınılmazdır ki, II. Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlık savaşı veren ülkelerin sayısı giderek artacaktır. Onları motive eden ana unsur, sömürgecilğe karşı verilen mücadeledir; bu nedenle de literatürde, 'sömürgecilik karşıtı milliyetçilik' olarak tanımlanır.

Cezayir'in Fransız işgaline maruz kaldığı 1830-1962 arasında Fransızlar tarafından 5 milyon 630 bin kişinin şehit edilmesi de sömürüye karşı verilen mücadelede ulus bilincinin oluşmasında ne kadar etkili olduğunun bir işaretidir. Fransız düşünür Ernest Renan'ın dediği gibi bir ulusun ortaya çıkmasında etkili olan unsurlardan biri, geçmişte yaşanan büyük acılardır. Fransız sömürüsüne maruz kalarak bu kadar insanın hayatını kaybetmesi ulus oluşturmayı motive eden milliyet düşüncesinin arkasındaki "öteki"nin kim olduğunu ortaya koyacaktır: Cezayirli için öteki Fransız'dır.

Anahtar Kelimeler: Cezayir, Sömürgecilik, Fanon, ulus, ulus inşası.

* A Prof. Dr. Tevfik Erdem, AHBVÜ İİBF; SBKY, ORCID:0000-0001-7658-1735, e-mail: tevfik.erdem@hbv.edu.tr

** Dr. Öğretim Üyesi F. Betül Arslan Keskin, DÜ, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ORCID:0000-0003-0288-9483, e-mail: fbetulk@gmail.com

The Algerian War Of Independence and The Nation Building

Abstract

One of the aims of this study is to reveal the role of French colonialism in the construction of the Algerian nation. Within the scope of this purpose, one of the sub-objectives is to analyze the racist policies of France towards the people of the exploited countries. The racist policies followed by France have always negatively affected these people's perceptions of their own identity. In this context, the study aims to evaluate the negative effects of exploitation on the exploited human spirit, especially through the works of Frantz Fanon. In the literature, especially the 19th century is defined as the century of colonialism. The reason for this is that there is no piece of land that Great Britain and other Western states have not colonized on earth. By 1914, 84% of the world's land was colonized by Western countries. It is inevitable that colonial nationalism based on the superiority of the Western white race will have a boomerang effect, as Andrew Heywood put it. After World War II, the number of countries fighting for independence will gradually increase. The main motivation for them is the struggle against colonialism; For this reason, it is defined in the literature as 'anti-colonial nationalism'.

The martyrdom of 5 million 630,000 people by the French between 1830 and 1962, when Algeria was occupied by the French, is a sign of how effective it was in the formation of national consciousness in the struggle against exploitation. As the French thinker Ernest Renan said, one of the factors that affect the emergence of a nation is the great suffering in the past. The loss of so many people's lives due to French exploitation will reveal who the "other" is behind the idea of nationality that motivates nation-building: For the Algerian, the other is the French.

Keywords: Algeria, Colonialism, Fanon, nation, nation building,

Cezayir Bağımsızlık Savaşı ve Ulus İnşası

Milliyetçilik olgusu sadece Fransız Devrimi ile ilişkilendirildiğinde kavramın özü dar bir alana daha doğrusu demokrasi ve self determinasyon alanına hapsedilmiş olacaktır. Bu çalışmanın amacı Cezayir Bağımsızlık Savaşı üzerinden bir ulusun inşasını ve milliyet düşüncesinin ortaya çıkışını sömürgecilik karşıtı milliyetçilik üzerinden okumak ve bu okumayı yaparken de sömürgeciliğe karşı verilen mücadelenin ne kadar zorlu bir mücadele olduğunu Frantz Fanon'un eserlerinden izini sürmektir. Bu iz sürmeyi yapabilmek için de temel referans kavramları olarak ırk ve ırkçılık kavramları üzerinde de durulacaktır.

Cezayir'in Fransız işgaline maruz kaldığı 1830-1962 arasında Fransızlar tarafından 5 milyon 630 bin kişinin şehit edilmiştir. Bundan çok daha fazlası da işkenceye maruz kalmıştır. Tüm bu insan kaybı maruz kalınan kötü muamele ve işkenceler Cezayirli kimliğinin oluşması ve milli mücadele için bir ruh oluşmasının arkasında yatan önemli etkenlerdendir. Bu nedenle Fransız düşünür Ernest Renan'ın (2016) dediği gibi bir ulusun ortaya çıkmasında etkili olan unsurlardan biri, geçmişte yaşanan büyük acılardır. Fransız sömürüsüne maruz kalarak bu kadar insanın hayatını kaybetmesi ulus oluşturmayı motive eden milliyet düşüncesinin arkasındaki "öteki"nin kim olduğunu ortaya koyacaktır: Cezayirli için öteki Fransız'dır.

Sömürge Karşıtı Milliyetçilik

Milliyetçilik her ne kadar Avrupa'da doğsa da onun sadece Avrupa'ya özgü bir ideoloji olduğunu söylemek doğru olmaz. Hatta Anderson milliyetçiliğin Amerikalara özgü bir ideoloji olduğunu Hayali Cemaatler (1993) adlı eserinde dile getirir. Avrupa milliyetçiliğinin ırkçılıkla harmanlanarak bir sömürü diyarı olarak gördüğü başta Afrika olmak üzere dünyanın diğer bölgeleri Avrupalı beyaz milliyetçiliklere (aslında ırkçılığa tepki göstererek kendi milli kimliklerini ve milliyetçi düşüncelerini inşa etmişlerdir. Fransız Devrimi ile ortaya çıkan milliyetçiliğin ana ilkelerinden birisi halkın millete dönüşerek kendini bütünün bir parçası olarak görmesi ve cumhuriyetle birlikte de yönetiminin ona ait bir şey (kralın dışında bir oluşuma) dönüşmesiydi. Aynı zaman da bu milliyetçilik self determinasyonu yani halkın kendi kendini yönetmesini talep eden bir milliyetçilikti. Özgürleştiren milliyetçilik olgusu nedense Avrupa dışındaki Batı kolonileri için bir türlü hayat bulmuyordu çünkü Batı dışı bu toplulukların kendi kendilerini yönetebilecek bir evrimsel (biyolojik ve düşünsel) olgunluğa eriştiği düşünülüyordu. Bu yazının ilerleyen kısmında ırkçı doktorların Afrikalılar hakkında dile getirdikleri sözde bilimsel teorilerle bu durum destekleniyordu.

Batı dışı milliyetçilikler bu nedenle birçok farklı cephede (sıcak savaşta, ekonomik kaynakların kontrolünü sağlamakta, bilimsel cephede, tıpta, psikoloji'de vb.) mücadele vermek durumundaydılar. II. Dünya Savaşı sonrası Çin'in, Cezayir'in, Vietnam'ın vb. verdiği bağımsızlık mücadelesi daha çok Batı sömürgeciliğine karşı verilen mücadeleydi. Bu mücadelede dikkat çeken hususlardan biri de mücadeleyi motive eden unsurlardan diğerinin sosyalizm olmasıdır.

II. Dünya Savaşı sonrası sömürgeciliğe karşı verilen milli kurtuluş mücadeleleri sosyalizm soslu mücadelelerdir. Cezayir ve bu makalenin omurgasını oluşturan psikiyatrist Fanon dahi bundan ayrı değildir. Heywood (2011) sosyalizm ve milliyetçilik arasındaki bu paradoksal ilişkiyi şöyle anlatır, Hindistan'da Gandhi ve Nehru ılımlı ve barışçı bir sosyalizmi benimserken, Çin'de Mao Zedong, Vietnam'da Ho Chi Minh, Küba'da Fidel Castro devrimci ve radikal marksizmi uyguladılar. Oysa bilindiği gibi sosyalizm milliyetçilikten çok milletlerarasıcılık fikrine yakındır. Ne var ki sosyalist fikirler gelişmekte olan dünyada paradoksal olarak daha çok milliyetçileri etkisi altına almıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan anti sömürgeci milliyetçiliklerin dinamiklerinden bazıları şöyle özetlenebilir (Maskan, 1996:40-41):

- 1- Kendi kaderini tayin etme hakkı ve dış emperyalizme karşı hak iddiası.
- 2- Melez sömürge devleti, halkın siyasi kültürünün üzerine çok farklı bir siyasal sistemi inşa etmeye çalışıyordu. Öyleyse sömürge devleti yerli sivil toplumun doğal bir uzantısı değil melez bir yapıya sahiptir.
- 3- Etnik sınırları esas almayan devlet oluşturma süreci ve idari yapılar teritoryal yapı ve teritoryal vatanseverlik oluşturdu.
- 4- Batıyı tanıyan ve batı dillerini bilen aydınlar milliyetçiliğin oluşumunda büyük rol oynadı.

II. Dünya Savaşı oluşan bağımsızlık ikliminden Cezayir de etkilenmiştir. 1830 tarihinde başlayan Fransız işgali, 1950'de bağımsızlık mücadelesi ile sıcak savaşa dönüşene kadar devam etmiştir. Sömürgeciliğe karşı verilen mücadele dalgasının içine böylece Cezayirli de katılır. Fanon'un Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın Anatomisi (ilk baskı 1959:2016) adlı eser de bu savaş sürerken yazılır. Verilen mücadele sonunda 1962 yılında Cezayir bağımsızlığını kazanır. Bu mücadele II. Dünya Savaşı sonrasında nasyonal sosyalizm olarak da bilinen Hitler rejiminin ürünü olan ırkçılığın bittiği dönemden sonra verilir. Cezayir'de verilen mücadele bir yandan emperyalizme diğer yandan ırkçılığa karşı verilen bir mücadele olarak görülmelidir. Burada paradoksal olan ise, II. Dünya Savaşı sonrasında tarihin tozlu sayfalarına gömüldüğü düşünölen ırkçılığın aslında sadece antisemitizm söz konusu olduğunda sona erdiği şeklinde tarih sahnesinde yer almasıdır. Öyle ki ırkçılık sadece

Yahudilik söz konusu olduğunda insanlık için bir tehdit olarak görülmekte iken diğer yandan Cezayirli ya da Siyah Afrikalılar için ırkçılık önemli bir sorun olarak görülmemektedir.

İrk ve İrkçilik

Oldukça tartışmalı bir kavram olan ırk, insanların biyolojik özelliklere sınıflandırılmasını ifade ederken ırkçılık, biyolojik özelliklere göre ayrılan ırkların bir hiyerarşiye tabi tutulmasıdır. Afrikalılar biyolojik özellikler bakımından ayrı bir ırktır evet ama onları ırklar hiyerarşisinde diğerlerinden düşük görmek ırkçılıktır. Fanon eserlerinde bu ırkçılığı birçok örnekle temellendirir. Afrikalı hem biyolojik (cerebral korteks eksikliği gibi) hem de mental (yalancı, histerik, tembel, dürtüsel biçimde homisidal) olarak eksiktir. Bu psikyatristler tarafından bilimsel olarak ispat edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada Fransız sömürgeciliğinin Cezayir ulusunun inşasındaki rolünün ne olduğunu ortaya konulmak istenir. Bu amaç kapsamında alt amaçlardan biri Fransa'nın sömürdüğü ülke insanlarına yönelik ırkçı politikalarını analiz etmektir. Fransa'nın izlediği ırkçı politikalar bu insanların kendi kimlik algılarını hep olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bağlamda çalışma sömürünün sömürülen insan ruhu üzerindeki olumsuzluklarını da özellikle Frantz Fanon'un eserleri üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Literatürde özellikle 19. yüzyıl sömürgecilik yüzyılı olarak tanımlanır. Bunun nedeni ise, üzerinde Büyük Britanya ve diğer Batılı devletlerin yeryüzünde kolonileştirmedeği toprak parçasının kalmamasıdır. 1914 tarihine kadar tüm dünya üzerindeki toprakların %84'ü Batılı ülkeler tarafından sömürgeleştirilmiştir. Batılı beyaz ırkın üstünlüğü üzerine oturan sömürgeci milliyetçiliğin Andrew Heywood'un tabiriyle bir bumerang etkisi göstermesi kaçınılmazdır ki, II. Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlık savaşı veren ülkelerin sayısı giderek artacaktır. Onları motive eden ana unsur, sömürgeciliğe karşı verilen mücadeledir; bu nedenle de literatürde, 'sömürgecilik karşıtı milliyetçilik' olarak tanımlanır.

Cezayir Ulusunu Fransa mı İnşa Etti?

Fransız devleti, Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nda Fransa yanında savaşan Cezayirli olan Harkileri (tıpkı Amerikalıların Afganistan'da kendilerinin yanında yer alan Afganları, ülkeyi terk ederken yalnız bırakmaları gibi) terk etmiş, Fransa'ya götürdüklerini ise, sefalet içinde yaşamaya mahkûm etmişti. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Harkilerin soyundan gelen gençlerle yaptığı görüşmelerde (2021) kullandığı ifadelerden sonra yeni bir

tartışma başladı. Le Monde gazetesindeki habere göre¹ Macron şunları söylemiş: «Cezayir'in bir ulus olarak inşası, izlenmesi gereken bir fenomendir. Fransız sömürgesinden önce Cezayir ulusu var mıydı? Soru bu. (Cezayir'de) Daha önce sömürgelemler vardı. Türkiye'nin Cezayir'de oynadığı rolü ve kurduğu hakimiyeti tamamen unutturabilmesi beni büyüledi ve tek sömürgecinin biz olduğumuzu açıklamak, bu harika. Cezayirliler buna inanıyor.»

Macron'un iddilarından biri, ulus'un (nation), sömürgecilik sonunda ortaya çıktığı yönündedir. Milliyetçilik literatürü bu noktada Macron'a hak veriyor ancak Macron'un söylediklerinin tamamı düşünüldüğünde oldukça zıt bir anlamda sömürgecilik ulus'u (nation) ortaya çıkarıyor. Literatür özellikle 19. yüzyılda yani Sanayi Devrimi'ni yapmış Avrupa'nın tüm dünya üzerinde bir güç denemesinde bulunduğu yüzyılda ki sömürgecilik yüzyılı olarak tanımlanır bu dönem. Nedeni ise, Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluğun ve diğer Batılı devletlerin yeryüzünde kolonileştirmedikleri toprak parçasının adeta kalmamasıdır. 1914 tarihine kadar tüm dünya üzerindeki toprakların %84'ü Batılı ülkeler tarafından sömürgeleştirilmiştir. Batılı beyaz ırkın üstünlüğü üzerine oturan sömürgeci milliyetçiliğin Andrew Heywood'un tabiriyle bir bumerang etkisi göstermesi kaçınılmazdır ki II. Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlık savaşı veren ülkelerin sayısı giderek artacaktır. Onları motive eden ana unsur, sömürgeciliğe karşı verilen mücadeledir bu nedenle de literatürde, 'sömürgecilik karşıtı milliyetçilik' olarak tanımlanır. Bu bağlamda Macron, II. Dünya Savaşı sonrası Fransız sömürgeciliğine karşı verilen Cezayir bağımsızlık mücadelesinden türeyen ulus inşa (nation building) sürecini anlıyorsa doğrudur. Ancak konuşmanın tamamına bakıldığında Macron'un ifade ettiği bu değil gibi. Çünkü haberde "*Fransa'nın Cezayir'deki sömürge faaliyetlerine ilişkin "resmi tarihin gerçeklere dayanmayan şekilde yeniden yazılmasına" tepki gösteren Macron, bu tarih yazımının "Fransa nefreti üzerine bir söyleme" dayandığını iddia ediyor.*" Anlaşılan o ki, Cezayirliler ulus olma şuuruna Fransa'ya karşı verdikleri mücadeleyle sahip olduklarını düşünüyorlar. Gerçekte Macron bu iddiayı doğruluyor da: "*1962 sonrası... tüm sorun Fransa gibi gösteriliyor.*"

Cezayir'in Fransız işgaline maruz kaldığı 1830-1962 arasında Fransızlar tarafından 5 milyon 630 bin kişinin şehit edilmesi de sömürüye karşı verilen mücadelede ulus bilincinin oluşmasında ne kadar etkili olduğunun bir işaretidir. Fransız düşünür Ernest Renan'ın dediği gibi, bir ulusun ortaya çıkmasında etkili olan unsurlardan biri, geçmişte yaşanan büyük acılardır. Fransız sömürüsüne maruz kalarak bu kadar insanın hayatını kaybetmesi ulus oluşturmayı motive eden milliyet düşüncesinin arkasındaki "öteki" nin kim olduğunu ortaya koyacaktır. Cezayirli için öteki Fransız'dır.

¹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransa-ile-cezayir-arasindaki-gerginlik-macronun-sozleriyle-yeniden-tirmandi/2381985> (5.10.2021 erişim tarihi).

Macron'un Cezayir ve ülke halkı için kullandığı, "*Fransız sömürgeciliği öncesinde Cezayir ulusu var mıydı?*" sorusu Cezayir'in Fransız sömürsü sayesinde bir ulus bilincine sahip olduğunu varsayarak, klasik Batılı kibrini tekrarlamaktan öte bir anlam taşıyor. Fransız Devrimi sonrası ilan edilen Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin sadece ilk üç maddesi bile Fransa'nın Cezayir ve diğer sömürgelerinde izlediği politikaların kuruluş ilkelerine ne kadar aykırı olduğunu göstermeye yeter. Beyannamenin ilk üç maddesi şöyle;

Madde 1 İnsanlar, haklar bakımından özgür ve eşit doğar ve yaşarlar. Sosyal farklılıklar ancak ortak faydaya dayanabilir (Cezayirli ya da Fransız fark etmez).

Madde 2 Her bir politik birleşmenin amacı; doğal ve dokunulamaz insan haklarını korumaktır. Bunlar; özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, güvenlik hakkı ve baskıya karşı direnme hakkıdır. (Cezayir direnişinin ne kadar haklı ve anlamlı olduğu bu maddeyle açıklanabilir).

Madde 3 Egemenliğin temeli, esas olarak ulustadır. Hiçbir kuruluş, hiçbir kimse açıkça ulustan kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamaz. (Fransa'nın Cezayir üzerindeki denetimi, sömürsü Cezayir halkının iradesinden kaynaklanmamaktadır tam tersine onların iradesini yok sayarak onların millet olmalarının önünde engel olmaktadır. Çünkü eğer bir ulus kendi kendini yönetmiyorsa orada birleşmiş ya da bütünleşmiş bir ulustan söz etmek mümkün değildir).

Macron bir yandan suçunu hafifletmek için Türkiye'yi işin içine sokarak, "Fransa'dan önce Cezayir bir Türkiye (Osmanlı Devleti) kolonisiydi" demektedir. Ancak burada da Macron'un hata yaptığını söylemek mümkün çünkü Cezayir ve Devlet-i Aliye arasındaki ilişki ne askeri ne de ekonomik olarak Cezayir ve Fransa ilişkisine benzemez, milliyetçilik ya da ulus oluşturma bağlamında ise iş muhtemelen Macron'un tamamen Fransız kaldığı bir başlıkla ilgilidir: Millet Sistemi.

Osmanlı millet sistemi, imparatorluk içindeki kategorileştirmeyi etnik köken üzerinden değil din üzerinden yapmıştır. Bu anlamda Müslümanlar (Cezayirli) dahil imparatorluğun asli unsuru olarak görülürken gayri Müslümler ayrı bir kategoride görülmüşlerdir. Dolayısıyla Cezayirli Osmanlı'nın gözündeki milliyet duygusu bağlamında "ötekiler"i oluşturmamaktadır. Cezayir'de imparatorluk döneminde milli kimlik uyanışı imparatorluk içindeki jön-Türklerin izdüşümü olarak jön-Cezayirliyle birlikte çıkar, yani Devlet-i Aliye'nin ötekileştirme politikasından kaynaklanan bir milli kimlik hareketi ile değil İtalya'da Mazzini ile başlayan milli kimlik üzerinden ulusal bir devlet oluşturma motivasyonu ile ortaya çıkar.

Kısaca Macron'un Cezayir üzerinden dile getirdiği düşünce Batı'nın sömürgelelerini bile modernleştirdiği varsayımı üzerine kurulu Kiplingci bir bakış. Macron bize 'beyaz adamın ağır yükünü' hatırlatıyor. Bu ağır yük sömürgeleleri kalkındırıyor, modernleştiriyor, modern ulusların ortaya çıkmasına neden oluyor, kısaca medeniyeti öğretiyor.

Cezayir ulusunun Fransa eliyle inşa edildiği iddiası, bir yandan sömürüyü gizler ve onu meşru hale getirirken örneğin, ABD'nin Afganistan, Suriye ve Irak gibi ülkelerde sadece ulus inşa (nation building) değil devlet inşa (state-building) süreçlerinin bölgeyi istikrarsızlaştıran değil bölgeye demokrasi ve insan hakları götürme iddiasını meşru hale getirmektedir. Oysa görüldüğü gibi Batılı söylem eğer tersinden okunursa bir anlam kazanır. Tıpkı kalkınma, modernleştirme, demokratikleştirme, terörden arındırma varsayımıyla bölgede devlet inşa (state-building) girişimlerinin tam tersine başarısız (iflas etmiş- failed states) aslında iflas ettirilmiş devletleri ortaya çıkarması gibi.

Fransa'nın Cezayir için millet inşa sürecinde öteki olduğunu belirtirken bir yandan Fransa'nın bölgede izlediği sömürge politikası ve izlediği şiddetin ne kadar önemli bir rol oynadığını hesap etmek gerekir. Diğer yandan bu politikanın Cezayirlilerin bilinçaltında bıraktığı kalıcı iz de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bilinçaltı onların dışlanmışlıklarını, birlik oluşturabilme yönündeki itici gücün ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ancak bu bilinçaltının ortaya çıkabilmesi için de diğer yandan uluslararası ilişkilerdeki güç dengelerinin değişmesi gerektiği hesaba katılmalıdır. Zira eğer Fransa hala askeri ve ekonomik olarak daha önceden oynadığı rolü oynayabilecek durumda olsaydı ve Cezayir bu sömürge sürecinde olduğu gibi halen kendisini destekleyebilecek bir küresel uluslararası ilişkiler sistemine sahip olmamış ya da böyle bir yapının varlığını okuyamamış olsaydı, Fransa'ya karşı sesini bu kadar üst perdeden çıkartabilir miydi, sorusu tartışmaya açıktır. Zira Fransa'ya karşı gösterdiği sert dil son son 5-10 yıla ait bir gelişme gibi görülebilir. Bunun nedeni de Cezayir bağımsızlık marşında Fransa ile ilgili bölümlerin tekrar kullanıma sokulmasıdır. Zira Cezayir Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun, Cezayir Milli Marşı'nda Fransa'ya karşı yapılan atfın geri getirilmesi yönünde karar alır. Bu kararın arkasında 1986 yılında marştan çıkarılan ve Fransa'ya atıfta bulunulan bölümün tekrar marşa eklenmesi için çıkarılan kararname vardır². *"Milli marşın Fransa ile ilgili kısmında, "Ey Fransa, serzeniş vakti geçti, biz o günleri kitap gibi kapattık. Ey Fransa, bugün hesap günüdür, hazırlan ve cevabı bizden al. Devrimimizde karar kesin. Cezayir'in yaşaması için kararlıyız."* ifadeleri yer alıyor. *Marştaki söz konusu bölüm, Cezayir'in petrol krizi nedeniyle ekonomik zorluklarla boğuştuğu dönemde Paris ile siyasi sı-*

² (<https://t24.com.tr/haber/cezayir-milli-marsi-ndan-1986-yilinda-cikarilan-ey-fransa-bugun-hesap-gunudur-hazirlan-sozleri-geri-getirildi>) 18.06.2023.

kıntı yaşamamak için çıkarılmıştı. Cumhurbaşkanı kararnamesiyle tekrar eklenen bu kısım, artık resmi törenlerde orijinal haliyle okunacak.”

Bu tür gelişmeler ve vakalar Cezayir milletinin inşa sürecinde sömürgecilğe karşı verilen mücadelenin ve Cezayir milleti için öteki algısının önemi oldukça büyüktür. Yoksa Cezayir milletinin oluşmasında Fransa'nın önemli bir rol oynadığı gibi bir iddia doğru değildir. Fransa Cezayir milletinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır evet, ancak bu rol sömürgeciliğin tetikleyiciliği ve kışkırtıcılığından öte bir anlama sahip değildir.

Siyah Deri Beyaz Maskeler

Osmanlı Devleti'nin Cezayir'i sömüren diğer bir devlet gibi sunulması biz-zat Cezayirli taraından yalanlanınca sömürgeci akıl yürütme tüm temel varsayımlarını kaybetmiş oldu. Cezayir Alimler Birliği Başkanı Abdurrezak Kasum, yaptığı açıklamada³, “Osmanlı, Cezayir'e sömürgeci olarak gelmedi, Haçlı saldırılarına karşı Cezayirlilerin davetiyle geldi” ifadesini dile getirince Macron'un (dolayısıyla Fransa'nın) tüm iddiaları yanlışlanmış oldu. Osmanlı'nın ve Fransa'nın Cezayir'e bakışlarının ne kadar farklı olduğunu (bize de) hatırlatarak yeminli Osmanlı düşmanı tarihçi ve siyasetçilerin geçmişe dair ürettikleri efsanelerden birinin daha buharlaşmasını sağladı.

Konu Cezayir olunca, Fransa'nın bu ülkenin bağımsızlığını tanımaması sonrasında, 1954-1962 yıllarında meydana gelen Cezayir Bağımsızlık Savaşını ve bu savaşta ülkenin bağımsızlığı için mücadele edenlerin yanında yer alan Fanon'u ve onun meşhur eseri, *Siyah Deri Beyaz Maskeler*'i anmak gerekir. Irkçılığın etkileri üzerinde çalışan psikiyatrist Fanon, Fransız sömürgesi olan Martinik'te (Antiller) doğar. Cezayir'in Fransa'ya karşı direnişindeki tavrı ve eserleri onu, İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni sosyal hareketlerin ve yeni solun öncü isimlerinden biri haline getirir. Fanon, ezilenlerin sözcüsü, onların ruh hallerinin sert ve gerçekçi analizcisidir.

Siyah Deri Beyaz Maskeler'de, beyaz adamın (eserde Fransa'nın-Fransızların) sömürdükleri bölge halkı olan siyahları nasıl insanlıklarından çıkararak kendilerine yabancılaştırdığını anlatan psikiyatrist Fanon, bir Fransız sömürgecinin yabancılaştırılmamış insanı olarak ırkdaşlarının bu durumdan nasıl kurtulabileceklerini analiz etmeye çalışır. Bunu yaparken de onların içine düştükleri psikopatolojik durumu analiz eder.

Fanon, Batılı beyaz adamın sadece ekonomik ya da askeri değil ilişki düzeyinde dolayısıyla insan ruhunun içine işleyen biçimde zenciyi sömürdüğü-

³ <https://www.yenisafak.com/dunya/cezayirden-macrona-cevap-osmanli-bizi-hacliyakarshi-korudu-3706625> 10.06.2023.

nü, onu insanlıktan çıkarıp kendi özüne yabancılaştırdığını vurgular. Bunun sonucu olarak da zenci, sadece beyaz adam için değil kendisi için de bir “nesne” statüsünde görülür. Hatta bazı zenciler Cengiz Aytmatov’un man-kurtlarını ya da Recaizade’nin Bihruz beyini hatırlatacak kadar kendi özüne düşman ve efendisinin (ya da tüketimin) hizmetkârıdır. Kendisini önemsiz ve değersiz görmenin temeli ise, eğitimden günlük hayatın her anına kadar onun zihnine nakşedilir. Beyazlaşmak isteyen zenci zaten bu değişime ve bakış açısına uymaya taliplidir. Onun tek hayali beyaz (Batılı) olmaktır, ne pahasına olursa olsun.

Batılı gibi gelişmek ve kalkınmak için onun taklit-takip edilmesi gerekir. Ancak bu takip ve taklit Beyaz adamın dünyasında kötü-değersiz ve önemsiz olarak görülen zenci için nasıl gerçekleşebilir ki? Kendini değersiz hisseden, hissettirilen zencinin beyaz olabilmesinin yolu ya Paris’e gitmek, orada yaşamaktır ya da kendi içine düştüğü aşağılık kompleksini unutturacak ve bu kompleksi yansıtacak “bir Senegalli zenci bulmak”tır. Bu yüzden Fanon, “Antilli Siyah insanın, Afrikalı Siyahiden daha ‘uygar’ yani Beyaz adama daha yakın” (Fanon, 2016:43), olduğundan söz eder. Sömürülenin birdenbire nasıl sömürücü haline gelebileceğinin ilginç bir örneğidir bu çünkü Siyahlar arasında da beyaz adama yakınlığına göre bir hiyerarşi oluşur. Felatun Bey’in Senegallisi Rakım Efendi, Bihruz Beyinki annesidir. Bu ülkenin Batıcıları da kendilerini Batı medeniyetine dahil etmek istediklerinde bu medeniyete dahil olmaya ayak direyerek rezerv koyanları cahillikle, gericilikle ve yobazlıkla suçlayarak kendi çağdaşlıklarını ispat etmeye çalışmışlardır.

Fanon’un eserindeki zenciye sadece Antilli ya da Senegalli olarak görmek yerine bir düşünme ve davranma biçimiyle sembolleştirerek okumak ve yorumlamak Türkiye’deki okuyucu için yerli ve belki de anlamlı bir uyarılma olabilir. Çünkü ülkenin sahibi ve asli vatandaşları olduğunu iddia edenler (beyazlar) karşısında Türkiye’deki dindar, muhafazakâr ve milliyetçi kesimler adeta ülkenin zencileri gibi zaman zaman hor görülmüşlerdir. İşin aslı az önceki niteliklere sahip taşralı gencin, Antillerden gelen zencinin Paris’i gördükten sonra ya da orada yaşamaya başladıktan sonra meydana gelen özünden uzaklaşmanın benzerini yaşadığını, yaşatılmaya çalışıldığını ancak yine de medeniyet mayasının sağlatıcı etkisinin daha az zararlı atlatılan bir süreci ortaya çıkardığını söylemek mümkün. Yani bu ülke bir yandan Felatun ve Bihruz Beylerle karşılaşırken diğer taraftan Rakım Efendi’lerle de tanışmıştır. Süreç güncellenirse Paris hayranı zencilerde Parisli olmak için harcanan çaba şimdilerde ‘Z kuşağı’ tabir edilen neslin Türkiye’den kaçma girişimleri, Avrupa ve Amerika’da yaşama fantezisi ile benzerlik göstermektedir. Tabii burada bu kaçışın hamasi bir tarzda okunduğu düşünülmemeli çünkü vakanın nicel artışı-patolojik hale gelişi onun sosyolojik bir analize tabi tutulması gerektiğini ortaya koyar. Z kuşağının fantezisi ile vurgulan-

mak istenen, tüm sorunların çözüldüğü kusursuz Batı algısının tartışmaya açık olduğu yoksa itici sebeplerin olmadığı şeklinde okunmamalı.

Fransızca öğrenmek ya da konuşabilmek Rezaizade'nin Bihruz'u için ne kadar önemliyse Antillerin zencisi için de önemlidir. Bihruz birkaç Fransızca kelime ile kendini batılı gibi görüyor ve kendi küçümsediği kültüründen sıyrılıp Batılılaşıyorsa, Fanon'un Beyazlaşmak isteyen Antilli zencisi de Fransız diline hâkim olmak zorunda olduğunu bilir. "Beyaz olmak, beyazlaşmak isteyen Antilli Zenci, evrensel anlamda kültürel bir araç ve donanım olarak, dile hâkim olabildiği oranda beyazlaşacaktır" (2016:57).

Zenci-Siyah'ı sembolik anlamda kullanmak gerektiğini belirtirken diğer yandan da entelektüel hegemonya sorunu çeken yerli ve milli aydınının "Beyaz icazete ihtiyaç" (2016:72) sorununun halen yok olmadığını vurgulamak gerekir. Entelektüel dünyanın mimarı ve teorisyeni olma nişanesi ancak ve ancak ülkenin beyazlarına ait olduğundan bu alanda diğerlerinin at koşturması kendini bilmezliktir. Bu nedenle, uzun bir dönem bu entelektüel camiada muhafazakâr ya da milliyetçi olmak entelektüel olmayla eşleştiremeyecek kadar aykırı görülmüş ve kendine yer açmak isteyen zenciler-muhafazakârlar da beyaz icazete-referansa ihtiyaç duymuşlardır. Zamanla bu anlayış değişse de, icazet merakının bazılarının üzerine yapıştığını da unutmamak gerekir.

Bu ülkenin önemli bir meselesi, zenci olarak kalmak isteyenlerle kendisine yapıştirılan bu yaftayı kabullenmeyenler arasındaki mücadeledir. Fanon'un da altını çizdiği şey budur "zenci ister istesin, ister istemesin, Beyaz adamın kendisi için biçtiği üniformayı giymek zorundadır" (2016:52). Zenci kalmak isteyenler, zenci kimliğini kabul edenler Batılı beyaz adamın kendisi için biçtiği üniformayı giyecektir, bu üniforma bazen bir uşak üniforması da olabilir. İsmet Özel'in dediği gibi, bir uşak işini ne kadar iyi yaparsa yapsın yine de uşak olarak kalacağından, mankurtlaştırılmış ya da ülkenin zencisi gibi hareket eden bir zihniyetten kurtulmak gerekir. Görünüşte beyaz deriye sahip ama söylemde zenci ferasetine sahip olan kim varsa gerçekte üst-beyazın kendi biçtiği rolü kabullenen ya zencidir ya da bir zencinin Senegallisidir.

Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi adlı eserinde (2016:38), Cezayir'deki kadın ve erkeklerin artık eskisi gibi olmadıklarını belirterek "eski Cezayir öldü. Milli topraklar üzerine büyük bir tazyikle fıskıran bu masum insanların kanı, yepyeni bir insanlığa vücut verdi" diyerek yeni bir millet inşa sürecinin altını çizmektedir. Sömürgeciliğe karşı verilen mücadelenin ancak şiddete başvurmak olduğunu dile getiren Fanon bazen şiddete övgü yapmaktan dolayı da eleştirilir. Bu görüşler özellikle Yeryüzünün Lanetlileri (1984) adlı eserinde dile getirilir. Bu eserlerde Cezayir'de sömürgecilere karşı verilecek mücadelede şiddetin meşruluğunun teorisi ortaya konulur. Ona

göre ulusal bağımsızlık, bir ulusun doğuşu (ulus inşası) şiddet aracılığıyla ortaya çıkan olgulardır. “İster bilinen usullerle olsun isterse de yeni birtakım yollarla gerçekleşmiş olsun, ulusal bağımsızlık, ulusal doğuş, ulustan kavme geçiş ve sömürgecilikten kurtuluş her zaman şiddete dayalı olgular olmuşturlardır” (Fanon 1984:45). Fanon sömürgecilikten kurtuluşun sömürgeci ile yapılan centilmenlik anlaşması ile gerçekleştirilemeyeceğini süngü ve topla gerçekleşen ilk karşılaşmadan bugüne hep şiddetin kol gezdiği bir ortamdan yine şiddet aracılığı ile kurtulmak gerekeceğini belirtir. Sömürgeciliğe karşı verilen mücadelenin sonunda sonuncular birinci hale gelecektir. Fanon’a göre (1984:74), sömürgeleştirilen insana özgürlüğünü sağlayan bir olgu olarak şiddet, sömürgecinin anladığı dil (83) ve halkı bütünleştiren (91) bir olgudur. “Şiddet arınma sağlar, sömürgeleştirilen insanı aşağılık kompleksinden, içe dönüklükten ve ümitsizlikten kurtarır; gözü pek ve sağlıklı hale getirir” (Fanon 1984:92). Bu eser diğer yandan bir psikiyatristin sömürgeleştirilen bireylerin hayatı algılamaları ve anlam arayışlarının ne olduğunu anlatmaya çalışır. Burada da öteki tarafından tanınmanın ne kadar önemli olduğunun altını çizerek. Çünkü ancak başkası/öteki tarafından tanındığında insan hem kendisi hem de başkası için gerçekten insan olur.

Kaynakça

- Anderson, Benedict (1993), **Hayali Cemaatler**, çev. İ. Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul.
- Fanon, Frantz (2016), **Siyah Deri Beyaz Maskeler**, çev. C. Koytak, Encore Yayınları, İstanbul.
- Fanon, Frantz (2016) **Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi**, Çev. Kamil Çileçöp, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Fanon, Frantz (1984) **Yeryüzünün Lanetlileri**, çev. Bayram Doktor, Burhan Yayınları, İstanbul.
- Heywood, Andrew (2011), **Siyasi İdeolojiler**, “Milliyetçilik”, Adres Yayınları, Ankara.
- Maskan, Ali (1996), **Cezayir’in Bağımsızlık Kazanması ve Siyasal Sistemini Oluşturma Arayışı**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Orta-doğu İslam Ülkeleri Enstitüsü, Siyasi Tarih ve Uluslararası İlişkiler ABD.
- Renan, Ernest (2016), **Ulus Nedir?** (çev. G. Yavaş), Pinhan, İstanbul.
- <https://t24.com.tr/haber/cezayir-mill-i-marsi-ndan-1986-yilinda-cikarilan-ey-fransa-bugun-hesap-gunudur-hazirlan-sozleri-geri-getirildi> (erişim tarihi: 18.06.2023).
- <https://www.yenisafak.com/dunya/cezayirden-macrona-cevap-osmanli-bi-zi-hacliya-karsi-korudu-3706625> (erişim tarihi: 10.06.2023).

Afrika'da Batı Sömürgeciliği, Köle Ticareti ve Soykırım

Abdulkadir İNALTEKİN *

Özet

16. yüzyıl başlarında Portekizlerin deniz ticareti yolu ile sınırlı olarak sürdürdüğü Afrika sömürgesi, 19. yüzyıldan itibaren Avrupa'da hızla yükselen sanayileşme, küresel ölçekte yeni bir sömürge ve kölelik sistemi kurmak için Batılı büyük güçleri biraraya getirdi. Batılı devletlerin sahaya girmesi ile sistematik küresel sömürgeye dönüşen Afrika kıtasının paylaşımı Alman Şansölyesi Otto von Bismarck'ın çağrısı ile 15 Kasım 1884 – 26 Şubat 1885 tarihleri arasında düzenlenen "Berlin Kongo Konferansı'nda" yüz üç gün süren pazarlık sonunda sömürgeci büyük güçler topraklarını genişletmek ve küresel güce erişmek için Afrika kıtasını paylaştılar. Batılı emperyal devletlerin kurduğu koloni sistemi ile yerel afrika halkı topraklarından göç ettirildi, köleleştirildi ve tarihin en acı soykırımlarına maruz bırakıldı. 21. yüzyılda Afrika halkları hâlâ insanlığın en temel ihtiyacı olan gıda, su, gelir, eğitim ve sağlık hizmetlerine muhtaç olarak yaşamaktadır. Bu çalışmada, Afrika kıtasının işgali, sömürgecilik, köleleştirme ve soykırım geçmişi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Amerika, Avrupa, Sömürge, Köle Ticareti, Soykırım

* E. Öğretim Üyesi, Dipl. Pedagog (Dr.)

Western Colonialism, Slave Trade and Genocide In Africa

Abstract

At the beginning of the 16th century, the Portuguese colony of Africa, which was limited to the maritime trade route, the rapidly rising industrialization in Europe since the 19th century, brought together the Western great powers to establish a new colonial and slavery system on a global scale. Sharing of the African continent, which turned into a systematic global colony with the entry of the Western states into the field, at the "Berlin Congo Conference" held between November 15, 1884 - February 26, 1885, with the call of German Chancellor Otto von Bismarck, at the end of the one hundred and three days bargaining, the colonial great powers wanted to expand their lands and expand their global reach. They divided the African continent to gain power. With the colonial system established by the western imperial states, the local African people were displaced from their lands, enslaved and subjected to the most painful genocides in history. In the 21st century, African peoples still live in need of food, water, income, education and health services, which are the most basic needs of humanity. In this study, the occupation, colonialism, enslavement and genocide history of the African continent were examined.

Keywords: Africa, America, Europe, Colony, Slave Trade, Genocide

Giriş

“Modern bilime göre Afrika, insanlığın ilk yaşam merkezi ve atalarımızın yurdudur. Modern antropoloji insanlığın doğuşunun bugünkü Afrika’dan başladığını, oradan Ortadoğu’ya, oradan da dünyaya yayıldığını söylüyor.” (Friedemann, 2019: S.6). Batılı sömürgeciler asırlarca Afrika yerlilerini “missing link” (*kayıp bağlantı; evrimleşmemiş ilkel canlılar*) (Oliver, 2017: S. 2) olarak tanımlamıştır. Bilimsel deneylerle güçlendirdikleri “evrim teorisi” ile Afrika yerlilerinin evrimleşmede geri kalmış olduğu tezini tüm dünyaya yaydılar. Afrika yerlilerinin “vahşi yaratıklar”, Avrupalıların ise “üstün ırk” olduğu görüşünü akademisyen, entelektüel, misyoner, kâşif, sanayici, seyyah, Vakıf/STK örgütleri, kilise ve siyasiler de destekledi. Tüm bu teşebbüslerin gerisinde Batılı büyük güçlerin yeni bir küresel sömürge düzeni kurma çabası yatıyordu. Eski çağlardan beri siyasi, askeri ve iktisadi güce erişmek için insanların köleleştirilmesi, insan gücünün kullanılması ve toprakların ele geçirilmesi her zaman uygulanan bir yöntem olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayileşen Avrupa, denizaşırı ülkelerde yeni alanlar açmaya başladı. Sınırları dışında yeni kaynaklar arayan Batılı güçler Afrika, Hindistan, Orta Doğu, Doğu Asya ve Latin Amerika topraklarının yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklarını keşfettiler. Tarım, baharat, pamuk, kumaş, altın, elmas, demir, bakır, çinko, alüminyum gibi değerli maden yataklarının işletilmesi, petrol, doğal gaz vb. mineral enerji kaynaklarının ve egzotik hammaddelerin ele geçirilmesi hedef olarak belirlenmişti. Bu durum, Afrika’nın beş asır sömürge altına alınmasına yol açtı.

“Avrupa sömürgeciliğinin aktif tarihi 19. yüzyılda sanayi devrimi ile başladı. Çoğunlukla Hamburg ve Bremen tüccarları ve armatörleri, Latin Amerika ve Orta Doğu’daki belirli bölgelere, daha sonra da Güneydoğu ve Doğu Asya’nın yanı sıra Batı Afrika, Avustralya ve Güney Denizi adalarına doğrudan bağlantı kurmaya başladılar. Ticaret şirketlerinin Avrupa dışı pazarlara kademeli olarak nüfuz etmesi, serbest ticaretin İngiltere’nin etki alanına kademeli olarak girmesiyle desteklendi.” (Heyden, 2023: S.1).

“Kara Kıta” Afrika’da Batılı Kaşifler ve Sömürgecinin Öncüleri

Darwinist motifleri haklı çıkarmak için yakıştırılmış bir tanımlama olan “kara kıta” Darwinizm’e göre Batılılar “üstün ırk”, Afrikalılar ise “aşağı ırk” olarak kabul edilmiştir. Afrika, Asya ve Güney Denizlerinin doğal zenginliklerini keşfetmek için Batılı devletler, sömürge bölgelerindeki yerli halklara din ve medeniyet götürme iddiası ile yola çıktılar; seyyah, kâşif, misyoner, tacir, hekim ve arkeologları ön keşif için Afrika kıtasını incelemek üzere görevlendirdiler. Kenya’nın kurucu devlet başkanı Mzee Jomo Kenyatta’nın yargılandığı

koloni mahkemesinde İngiliz yargıçlara söylediği aşağıdaki cümleler Batılı sömürgeciliğinin Afrika kıtasını nasıl nasıl yayıldığını özetlemesi bakımından önemlidir:

“Misyonerler Afrika’ya geldiğinde bizim topraklarımız, onların İncil’i vardı. Bize, gözlerimiz kapalı dua etmeyi öğrettiler. Gözlerimizi tekrar açtığımızda İncil bizim, topraklarımız onların olmuştu.” (Bedford-Strohm, 2019)

“Seyyah kâşifler tarafından, Afrika’nın topografik ve jeolojik sırlarını keşfetmek için kıtanın derinliklerine düzenlenen seferlerle kıta hakkında çok yönlü bilgi toplandı. Zira Avrupalı güçler sanayileşmek için yeni pazarlar ve kaynaklar arıyordu.” (Heyden, 2023: S.2).

Alman tacir **Adolf Lüderitz**, seyyah hekim Dr. **Gustav Nachtigal**, COVID-19 sürecinden ismini sıkça duyduğumuz “Robert Koch” estitüsünün kurucusu Alman mikrobiyolog Dr. **Robert Koch**, İngiliz tacir **Cecil John Rhodes** ve İskoç misyoner **David Livingstone**, Afrika’nın sömürgeleştirilmesinde öncü rol oynamış ünlü isimlerden bazıları.

“Alman Güney Batı Afrika’sının kurucusu Adolf Lüderitz. (Cunningham, 2016: S.3).

“Kölelerin “evrim araştırmaları” projesinin mimarlarından Gustav Nachtigal.” (Wiese, 2009: S.1).

“Sağ başta Alman mikrobiyolog Dr. Robert Koch. “Robert Koch Estitüsü” kurucusu ve 1905 Nobel Tıp ve Fizyoloji Ödülü sahibi.” (Stevenson, 2023: S.1).

“İngiliz misyoner Cecil John Rhodes, “Cape Town” demiryolu projesi ile Güney Afrika’yı Kahire’ye bağlayıp Afrika kıtasını İngilizlere ait hale getirme hayaliyle yaşamış, İngiliz ırkının üstünlüğüne inanmış bir misyoner.” (Arte/Rbb TV, 2010).

“İskoç misyoner David Livingstone. Güney, Orta ve Doğu Afrika’da 30 yıl boyunca yürüttüğü misyonerlik ve keşif faaliyetleri ile Batılı ülkelerin Afrika’ya yönelik sömürgesini büyük ölçüde biçimlendirmiştir.” (Christie, 2019: S.3).

16. yüzyıldan itibaren Büyük Britanya, Fransa, Portekiz, İspanya, Belçika, Hollanda, İtalya ve Almanya’nın kurduğu sömürge zinciri 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etti. Sömürge coğrafyalarda yaşayan yerel nüfusun yüzde doksan yedisi ülke içinde ve dışında köleleştirildi. 19. yüzyılın son çeyreğinde elli iki milyondan fazla köle Amerika ve Avrupa ülkelerine taşındı. Sömürge coğrafyasının geleneksel liderleri sömürge yönetiminin yeni siyasi ve ekonomik figürleri haline getirildi.

Berlin’de Paylaşılan Afrika

Batılı devletlerin daha sistematik bir sömürge ağı kurmaları için Almanya şansölyesi Otto von Bismarck’ın çağrısı ile Berlin’de, 15 Kasım 1884 – 26 Şubat 1885 tarihleri arasında yüz üç gün süren “Berlin Kongo Konferansı” toplandı. Yapılan pazarlıklar sonunda Afrika’nın paylaşımı konusunda anlaşıldılar ve kıtanın yeni sömürge sınırları çizildi. Almanya’nın, Güneybatı ve Doğu Afrika’da işgal ettiği topraklar: Burundi, Ruanda, Tanzanya, Namibya, Kamerun, Gabon, Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Nijerya, Togo ve Gana olarak belirlendi. Almanya, sınırları dışındaki işgal ettiği toprakları “Deutsche-Schutzgebiete” (Almanya’nın korunmuş bölgeleri) olarak tanımlıyordu. Bu bağlamda Almanya, Afrika’da işgal ettiği toprakları “korunmuş bölge” olarak ilan etti.

“Berlin Kongo Konferansı’nda Prusya Başbakanı Otto von Bismarck ve Afrika kıtasının paylaşıldığı oturumun canlandırıldığı belgesel film.” (Arte/Rbb TV, 2010).

Sömürgeden önce

Sömürgeden sonra

Trans - Atlantik Köle Ticareti Üçgeni

Berlin Konferansı’nın üzerinden henüz üç ay geçmeden sömürgeci devletler kıtanın içini boşaltmaya başladılar. Trans-Atlantik Köle Ticareti Afrika, Amerika ve Avrupa üçgeninde küresel sektöre dönüştürüldü.

“16.-19. yüzyıllarda Afrika’dan Amerika’ya taşınan gerçek köle sayısının ne kadar olduğu bilinmemektedir. Bunun sebebi, sevkியat sırasında kölelerin öldürülmeleri veya varacakları yere ulaşamadan yollarda ölmüş olmalarıyla ilgilidir. Kölelerin Atlantik ötesine taşınmaları sırasında gemi yolculuğunda %20 oranında köle ölümü gerçekleşmiş olabileceği tahmin

edilmektedir. “Afrika’dan, sadece Amerika’ya 12 milyon köle sevkedildi, ancak, sevkiyat sırasında 10 milyon köle hayatta kalabildi. Kölelerin üçte ikisi 35 yaşında erkeklerden oluşuyordu. Atlantik ötesi köle ticaretinde kölelerin sadece kas gücü önemliydi.” (Klawitter, 2021: S.1).

Bilimden Sömürgeye Giden Yol

Almanya’nın saygın üniversitelerinde koloni subayları, tercüman, arkeolog, misyoner ve tacirler yetiştirildi. Afrika’nın yerli dilleri, kültürü, topografik ve jeolojik yapısı üzerine üniversitelerde eğitim verildi. Sömürge, Batılı akademisyenlerin bilimsel çalışmaları ile “meşru” hale getirildi. Bu durum sömürgeci ülkelerin bilim camiasını ve toplumun önde gelen kesimlerini heyecanlandırıyor.

“Berlin Humboldt Üniversitesi Doğu Dilleri Eğitim Merkezinde 1904 yılından beri Doğu Dilleri eğitimi veriliyordu. Dil eğitimi, Alman eğitimcilerin yanında her dilin kendi anadili öğretim görevlileri tarafından sistemli şekilde öğretiliyordu. Eğitim Merkezinde Doğu ve Asya dilleri; Arapça, Çince, Hintçe, Japonca, Farsça ve Türkçe’nin yanında Afrika dillerinden Kisuaheli, Nama, Herero, Ovambo, Haussa, Duala, Fulbe, Jaunde, Twi ve Ewe dilleri de öğretiliyordu. Sömürge bölgelerinde görevlendirilen koloni amirleri, güvenlik subayları ve gezgin tüccarlar da Almanya’nın çeşitli üniversitelerinde yetiştiriliyordu. Ayrıca öğrenciler, bilgi ve becerilerini geliştirilmeleri için tropikal bölgelerde uygulamalı coğrafi keşif, kültür, tarih, hızıssihha, sömürgecilik, iktisadi şartlar hakkında stajyer olarak Afrika’ya gönderiliyordu.” (Ursula, 2011: S.3).

Modern Batı’nın İnsan Kaynakları Afrikalılar

Avrupa sömürgesi Afrikalı yerlileri, “üstün ırka” hizmet edecek şekilde köle olarak yapılandırdı. Avrupa egemenliği temelinde sömürgeye dayalı yeni bir sistem inşa eden Batılılar Afrika’nın “beyaz efendileri” tarafından yönetilmesi gerektiğini yüksek sesle dile getirdiler.

“Sömürgeci güçler; –Distribütörler, Avrupalı şirket çalışanları, avukatlar, öğretmenler, gazeteciler, doktorlar ve iletişim uzmanları – Afrikalıların, vatandaşlık statülerini hiçbir zaman kabul etmeye yanaşmadılar ve siyasi güçlerini her zaman bu yönde kullandılar. Genellikle misyoner okullarında sosyalleşmiş, dünya görüşünü ve siyasi düşüncesini Avrupa ve Amerikan üniversitelerinden almış Afrikalı aydınların sadece küçük bir kesimi sömürgeci güçler tarafından kabul görmüştür. Sömürge sürecinin ellinci yılından itibaren Afrikalılar eğitim alanında giderek çoğalmaya başladı-

lar.” (Mair,2005: S. 3). Günümüzde, Amerika ve Avrupa’da bilimsel alandan başlayarak hayatın tüm alanlarında ihtiyaçları karşılayan Siyahiler kölelikten gelen işçi sınıfıdır. Milyonlarla Afrikalı, Amerika ve Avrupa’da hayatın her alanında yaşadıkları ülkelere katkı sağlamayı sürdürmektedir.

“Amerika’da nüfusun %0,24’ü kadim yerliler; Kawai ve diğer Pasifikliler, %1,26 kadim yerliler; Hindistan ve Alaskalılar, %5 Asyalılar, %13,36’sı Afroamerikalı (Afrikalı köleler), %18,1’i İspanyollar ve %60,73 Beyazlar (Avrupalılar)” (Statista, 2022)

Beş asır tarım işlerinde, pamuk tarlalarında, endüstri üretiminde, inşaatlarda, yol yapımında, “ev içi kölelikte” (Hausklaven) çalıştırılan ve köle olarak dünyanın her yerinde satılan Afrikalılar günümüzde tüm bilim dallarında çalışan akademisyen, müzisyen, oyuncu, sporcu kilise ilahi koro topluluğu (gospel choir) ve uluslararası siyasette Amerika ve Avrupa’yı yükseltmeye devam ediyor. Oysa tarih boyunca Batılıların “bilimsel deneyleri” ve “evrim araştırmaları” Afrika yerlilerini dünyaya “insan yiyen yamyamlar” (Arte/Rbb TV, 2011) olarak tanıttı.

Amerika ve Avrupa’da Zoolojik “Halk Gösterileri “

Köleler, halk gösterileri (Völkerschau) adı altında panayır, sirk ve hayvanat bahçelerinde düzenlenen etkinliklerde halka teşir edildi. Sadece Amerika’da bir milyon defa, Almanya’da dör yüz farklı noktada kölelere “yamyam” gösterileri yaptırıldı. 16. yüzyıldan 1956 BM Ek Sözleşmesi’ne kadar devam eden inanlık dışı uygulamalarda Afrikalı köleler, Amerika ve Avrupa’da; İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, İspanya, İtalya, İsviçre ve Avusturya’da insan sınıfının dışında tutulmuştur.

“Alman İmparatoru Kaiser Wilhelm II, 1909 yılında Stellingen–Hamburg hayvanat bahçesinde halka teşir edilen Etiyopyalı köle kadınları ziyaret etmiştir. (Heise, 2009: S.3).

(Heise, 2009: S.3).

“Berlin hayvanat bahçesine müdürü Prof. Dr. Ludwig Heck, Berlin hayvanat bahçesine yerleştirilmek üzere Kongo’dan getirilen Pigmeleri 1 Nisan 1931 tarihinde karşıladıktan sonra.” (Comer, 2023) “Berlin hayvanat bahçesine yerleştirmiştir.” (Goldner, 2016: S.1).

“1900 yılında İsviçre/Basel hayvanat bahçesinde yaşayan Afrikalı kölelerin halk gösterileri tanıtım afişinde: “İnsan yiyen yamyamlar!” yazısı yer almıştır. (Fuchs, 2011: S.5-7).

“1891 yılında Almanya/Frankfurt am Main hayvanat bahçesi “halk gösterisi’nin” (Völkerschau) tanıtım afişinde: “her gün sekiz gösteri yapıldığı halka duyurulmuştur.” (Schütte, 2022: S.1).

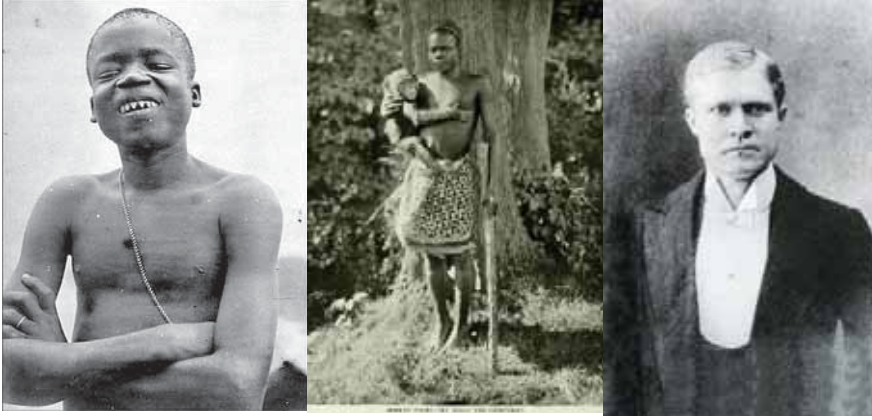
“ 1928 yılında Almanya/Stuttgart hayvanat bahçesi “halk gösterisi’nin” (Völkerschau) tanıtım afişinde Afrikalı köleler “yamyam motifi” ile halka duyurulmuştur.” (Colin, 2020: S.5).

Kölelerin hayvan olarak sınıflandırılması, “1956 BM Ek Sözleşmesi’ne” kadar devam etmiştir.” (Colin, 2020: S.5).

Bir “Dost” Ota Benga ¹

“Misyoner Samuel Phillips Verner’in 1904 yılında, yarım kilo tuz ve bir torba çamaşır karşılığında satın aldığı 21 yaşındaki Ota Benga, Belçika-Kongo’su olarak anılan Orta Afrika’nın Yağmur Ormanlarında yaşayan yerli Pigme kabilesine mensuptu. 149 cm boyundaki Ota Benga dışında 2000 tutsak köle içinde Apaçi, İnuit, Kuzey Japonyalı Aynular, Filipinliler, Pigmeler ve dünyanın hemen her tarafından getirilen farklı etnik kökene mensup köleler vardı. Ota Benga, bazı maymun türleri ile New York City’deki “The Bronx Zoo” hayvanat bahçesine kapatıldı. Ota Benga’nın çene yapısını timsahlara benzetmeye çalıştılar. Dişlerini özel işlemle geçirerek sivriltiler. Basın ondan “Evrimleşmemiş Afrika yamyamı” diye ilgiyle bahsetti ve kısa zamanda şöhret oldu. Onu yakından görmek için hayvanat bahçesine gelenler, ağzını açması için Ota’ya beş sent atıyordu. Ota Benga, 20 Mart 1916 tarihinde, saat 17.00’de tutsak edildiği hayvanat bahçesi bekçisinden çaldığı tabancayla kapatıldığı kulübenin önünde kalbine bir el ateş etti. Otuz iki yaşında öldüğünde üzerinde geleneksel Kongo peştamalı ve gözlerinde, yıllarca hasret kaldığı Yağmur Ormanları’ndaki köyünün hasreti kaldı.” (Iken, 2012)

¹ (Ota Benga, Pigme dilinde “dost” demektir... A.İ.)

Solda: Ota Benga (Pigme), 1906.

Ortada: Ota Benga, "The Bronx Zoo" hayvanat bahçesinde şempanze maymunu ile.

Resmin altında: "Africa Pygmy Ota Benga and Chimpanzee from a photograph made in 1906 in the Zoological Park New York City; (Afrikalı cüce Pigme Oto Benga ve şempanzesi ile. Resim, 1906'da New York Hayvanat Bahçesinde çekilmiştir.) yazılıdır.

Sağda: Oto Benga'yı satın alan misyoner Samuel Phillips Verner ." (Iken, 2012: S.2).

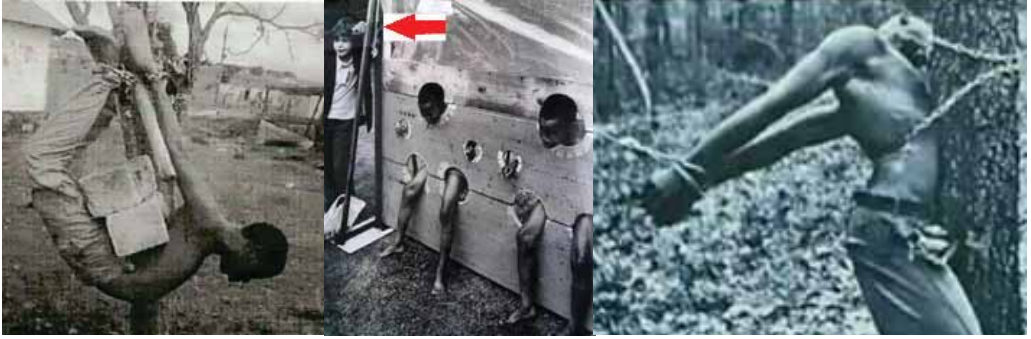
Batılı Devletlerin Sömürge Yarışı

Batılı güçler arasında artan rekabet sömürge ağının genişletilmesi, ticaret yollarının kontrol altına alınması ve Afrika kıtasının paylaşılması üzerinde yarış başlattı. Avrupa ve Asya arasında deniz yollarına sahip olan Afrika, Batılı güçler için büyük stratejik önem taşıyordu. Sömürgeci devletler arasında paylaşılan Afrika kıtasının yeraltı/yerüstü doğal zenginlikleri ve insan kaynakları Avrupa'nın sanayi üretimi için vazgeçilmezdi.

"İplik ve çırçır makinesinin icadı ile pamuk işlemeciliğinde devrim oldu. Bu durum, pamuğu ideal plantasyon ürünü haline getirdi. Şeker veya tütünün aksine, pamuktan yapılmış kumaşlar lüks mallar değil, sanayileşmenin küresel lider ürünü haline gelecek olan ideal seri üretilen malları olacaktı. 1812 ve 1860 yılları arasında, Kuzey Carolina ve Louisiana arasındaki üreticiler, yıllık "beyaz altın" (pamuk) üretimini üç yüz bin balyadan dört milyondan fazla balyaya çıkardı. Bu miktar, dünya üretiminin üçte ikisi demektir. Aynı zamanda, köle piyasasına yansıyan fiyatta da artış oldu. Sağlıklı bir siyahi kölenin 1800'de 25 yıllık emeği 600 dolara mal olurken, 1860'ta bu rakam 1600 ila 1800 dolara yükseldi." (Seewald, 2017: S.1).

“Tanrı Adına”İşkence

“Misyonerler, Afrika yerlilerini, kendilerine yapılan kötülüklerin Tanrı’yu hoşnut etmek ve sömürgecinin yerliler için bir kutsama olduğuna ikna ettiler. İspanyol sömürgeciler Latin Amerika’ya Katolikliği, Fransızlar ise “Française” uygarlığını ve türevlerini sömürgeleştirdikleri coğrafyalara taşıdılar. Sömürgeciliğin öncü isimlerinden İngiliz Cecil Rhodes’un inancına göre “dünyadaki ilk ırk”olan İngilizler, kendileri tarafından boyun eğdirilen herhangi bir halkın kendilerini şanslı sayabileceğine inanıyordu. Cecil Rhodes’e göre İngiliz beyefendisi evrenin efendisi olmak istiyordu.” (Wiedemann, 2007: S.2).

Solda: Hristiyanlık Afrika’ya böyle yayıldı. Misyonerler bu vahşeti, “merhamet ve adalet sahibi Tanrı’ya hizmet etmek için”yaptıklarına insanları ikna ettiler. Zirab insan kendisine, ancak “Tanrı adına” yapılan uygulamayı kabul eder...

Ortada: Avrupalı bir çocuk kendi yaşıtı Afrikalı çocuklara yapılan işkenceyi soğukkanlılıkla izliyor.

Sağda: Afrika yerlilerine, Hristiyanlığı kabul etmeleri için tanrı adına yapılan işkence.

“Firar etmeye kalkışan kölelerin ceza olarak aşil tendonu kesiliyordu.” (Tendon, 2023: S.1).

“Başka köleleri firar etmeye teşvik edenler kasap çengeline asılıyordu.” (Galgen, 2023: S.1).

“Güney Amerika eyaleti “Louisiana’da işkenceye maruz kalmış bir köle, 1863”. (Gordon, 2023: S.1).

Belçika Sömürgesinin İzler

Solda: “Belçika Kral II. Leopold. Otomobil lastiği üretimi için Afrika ormanlarından elde edilen sünger hammaddesi toplamada yeterli başarıyı gösteremedikleri için ceza olarak elleri ve tek ayakları kesilen Kongolu çocuklar, 1904.” (History, 2023: S.2).

Ortada: “Uzuvları kesilerek cezalandırılan Kongolu çocuklar.” (Bahar, 2010: S.3).

Sağda: Kölelerin kesilen ellerinin zeve dönüştürüldüğü ve hammaddesi Afrika topraklarından elde edilen çikolata çeşitleri günümüz Avrupa’ında hâlâ en çok tüketilen ürünler arasında yer alıyor.” (Alyson, 2023: S.2).

“Evrimi Geçememiş Vahşi Yaratıklar”

İdam edilen, toplama kamplarında ölen ve toplu katliamda öldürülen sayısız Afrikalının cesedi “bilimsel araştırma ve eğitim” amaçlı Avrupa’nın ve Almanya’nın çeşitli üniversitelerine gönderildi. Hâlâ Avrupa’da çok sayıda klinik ve üniversitelerin mahzenlerinde Afrika yerlilerinin on binlerce iskeletleri saklanmaktadır.

“Alman askerleri, 1905-1906 yıllarında Herore ve Nama halkına karşı gerçekleştirdikleri soykırımda öldürülen on binlerce Afrikalı kabilelerin iskelet ve kavadolarını Namibya Swakopmund Gümrüğünden “bilimsel inceleme” yapılması için Berlin Patoloji Enstitüsü’n’e” gönderdiler. .” (Aikins, 2017: S.1).

“Alman Güney Batı Afrika’sındaki soykırımda (1907) öldürüldükten sonra mumyalanmış Hottentot (karma ırk) cesetleri “Şeytanın anatomisi” olarak tanımlandı. (Dornseif, 2011: S.10).

Berlin Charité Devlet Araştırma Hastanesi ve birçok Almanya’nın hastaneleri, antropolog ve zengin tüccarların özel koleksiyonunda on binlerle iskelet ve mumyalanmış Afrikalı cesetleri günümüzde hâlâ saklanmaktadır.” (Stang, 2015: S.1).

Köleler Üzerinde “Evrım Araştırmaları”

“Mecklenburg Dükü Johann Albrecht “bilimsel inceleme” amaçlı yaptığı sayısız keşif seyhatlerinden getirdiği binlerce Afrikalı yerlilerin kafatası ve iskeletlerini, “Alman Tıp Estütüsülerine” gönderdi. Hangi amaçlarla ve hangi kanallardan tedarik edildiği açıklanmayan iskeletlerin hiçbir yerde kayıtlarına rastlanmaması korkunç şüphelere sebep olmuştur.” (Haruna, 2011: S.3).

“Batılı bilim adamlarının, “maymundan insana evrilme sürecini tamamlamamış vahşi yaratıklar” olarak tanımladıkları Siyahi köleler üzerinde yapılan “bilimsel” deneyler sömürge sistemini meşrulaştırma çabası olarak sürdürölmüştür.” (ARTE/RBB, 2010)

“Dakar’ın Goree Adası’na dikilen özgürlük anıtı sömürge sürecinde hayatını kaybeden 27 milyon Afrikalı köleyi temsil etmektedir.” (Vorsamer, 2010: S.1).

“Goree Adası – Dakar’da Özgürlük Anıtı ile birlikte kölelerin tutsak yıllarında işkence ve idam cezalarının yaşadığı hapisane yer almaktadır.” (Göveil, 2011: S.1).

Sonuç

Afrika kıtası, Batılı sömürgecilerin çıkarları için nesiller boyu ağır bedeller ödemiştir. Batılı ölkeler fakirleştirdiği Afrika’nın kalkınmasına yardım etmemelidir. İnsanlığın en temel ihtiyacı olan gıda, su, sağlık ve eğitim Afrika halkları için erişilmez olmaktan çıkmalıdır. Sömürgeci bağımsızlaşmış Afrika ölkelerinin tazminat ödemesi sonlandırılmalı, savaş ve kıtlık içinde yaşamaya mahkûm edilmemelidir. Afrika’nın yaşadığı fakirlik ve geri kalmışlık, Batı sömürgesi ve kölelik sisteminin sonucudur. Sömürgeci ölkeler güçlü zenginliğe sahip olmalarına rağmen sömürdükleri Afrika en temel insani ihtiyaçlardan mahrum yaşamaktadır. Bugün dünya üzerinde yaşanan açlık, işsizlik, geri kalmışlık sömürgecinin bıraktığı sorunlar olarak devam etmektedir. Bu süreçte Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, İspanya, Portekiz ve İtalya sömürdükleri ölkelere karşı insanlık suçu işlemiştir. Birçok ölkeyi sömürdüler, halklarını köleleştirdiler ve yaptıkları soykırımlarla milyonlarca insanı öldürdüler. Batılı ölkeler bu sorumluluktan kurtulmak için sömürdükleri ölkelerin kalkınması için ekonomik, sağlık, teknik, eğitim ve insani alanlarda yardımda bulunmaları gerekir. Zira kendilerinin sahip olduğu zenginlik sömürge ve kölelikten elde edilmiştir. Sömürgeci devletler işledikleri insanlık suçu için Afrika kıtasından özür dilemeli ve bu ölkelerin kalkınması için tazminat ödemelidir. Dünya üzerinde adil, paylaşımcı, insan hak ve hürriyetin koruması için daha yapıcı bir iş birliği

kaçınılmazdır. Bu, küresel ve tarihi sorunlar ele alınmadan ve kalıcı çözüm üretilmeden insanlık için küresel barışın gelmesi mümkün değildir.

Kaynakça

- Aikins, J. K. (2017). Deutsche Geschichte, Labore rassistischer Gewalt . *Deutsche Geschichte, Labore rassistischer Gewalt*, s. 1.
- Alyson, S. (2023). The Chocolate Hands of Belgium. *The Chocolate Hands of Belgium*, s. 2.
- ARTE/RBB, T. (Yöneten). (2010). *Der Sturm auf Afrika – Ein Kontinent wird geteilt 1885* [Sinema Filmi].
- ARTE/RBB, T. (Yöneten). (2010). *Der Sturm auf Afrika – Ein Kontinent wird geteilt 1885* [Sinema Filmi].
- ARTE/RBB, T. (Yöneten). (2010). *Der Sturm auf Afrika – Ein Kontinent wird geteilt 1885* [Sinema Filmi].
- ARTE/RBB, T. (Yöneten). (2010). *Der Sturm auf Afrika – Ein Kontinent wird geteilt 1885* [Sinema Filmi].
- Bahar, A. (2010, 02 26). Die Aufteilung des “schwarzen Kontinents” . *Die Aufteilung des “schwarzen Kontinents”*, s. 3.
- Bedford-Strohm, H. (2019). Berliner Dom, s. 2. https://www.berlinerdom.de/fileadmin/user_upload/01_Startseite-Home/Mediathek/Predigten/Predigten_zum_Nachlesen/2019/2019-06-16_Bedford-Strohm_Shoo.pdf?v=1560768395, s. 2. <https://oe1.orf.at: https://oe1.orf.at/artikel/206090/Kenias-erster-Prasident-adresinden-alindi> (Erişim tarihi: 28.07.2023)
- Christie, V. (2019). David Livingstone, Scotland’s Most-Esteemed Missionary. s. 3.
- Colin, G. (2020). Völkerschauen in öffentlicher Kritik Menschenzoos. *Menschenzoos*, s. 5.
- Comer, C. C. (2023). Volkerschau, the Infamous “Human Zoos”. *Volkerschau, the Infamous “Human Zoos”*, s. 1.
- Cunningham, J. M. (2016, 12 06). Franz Adolf Lüderitz. *Britannica*, s. 3.
- Dornseif, G. (2011). Südwestler Konzentrationslager und ihre Geschichte 1904-1908. *Südwestler Konzentrationslager und ihre Geschichte 1904-1908*, S. 10.
- Friedemann, S. (2019). Die Frühzeit des Menschen. *Makale*, s. 64.
- Fuchs, K. (2011). Menschenfresser Fremde Bilder Koloniale Spuren in der Schweiz. *Pedagoji Ders Okumaları: İsviçre Lucerne Üniversitesi Pedagoji Eği-*

tim Fakültesi Öğretmenler için eğitim semineri. Karin Fuchs, Manuel Menrath, Heinz Nauer, Sabine Ziegler.

Galgen-Darağacı. (2023, 07 10). <http://de.wikipedia.org>. <http://de.wikipedia.org/wiki/Galgen> adresinden alındı (Erişim tarihi: 28.07.2023)

Goldner, C. (2016). Der Berliner Zoo stellt sich seiner Nazi-Geschichte . *Der Berliner Zoo stellt sich seiner Nazi-Geschichte* , s. 1.

Gordon, W. P. (2023, 07 10). <https://npg.si.edu>. <https://npg.si.edu/learn/classroom-resource/gordon-lifedates-unknown> adresinden alındı (Erişim tarihi: 28.07.2023)

Göveil, R. (2011). Im Bann der Insel Gorée. *Wiener Zeitung*, 1.

Haruna, H. (2011). Genozid in Afrika Ermordet präpariert und erforscht. *Der Tagespiegel*, 3.

Heise, H. (2009). Zoo-Spektakel im Kaiserreich Menschen im Wildgehege. *Der Spiegel Zoo-Spektakel im Kaiserreich Menschen im Wildgehege*, s. 2.

Heise, H. (2009). Zoo-Spektakel im Kaiserreich Menschen im Wildgehege. *Der Spiegel Zoo-Spektakel im Kaiserreich Menschen im Wildgehege*, s. 3.

Heyden, U. v. (2023). Die Vorgeschichte der deutschen Kolonialherrschaft. s. 1.

Heyden, U. v. (2023). Die Vorgeschichte der deutschen Kolonialherrschaft. s. 2.

Iken, K. (2012). Afrikaner als Zoo-Attraktion Ist das ein Mensch? *Der Spiegel*, s. 2.

Iken, K. (2012). Afrikaner als Zoo-Attraktion Ist das ein Mensch? *Der Spiegel*, s. 2.

Klawitter, N. (2021, 02). Menschliche Fracht auf dem Atlantik Wie der Sklavenhandel manche Deutsche reich machte. *SPIEGEL Geschichte 2/2021*, s. 1.

Klawitter, N. (2021, 02). Menschliche Fracht auf dem Atlantik Wie der Sklavenhandel manche Deutsche reich machte. *SPIEGEL Geschichte 2/2021*, s. 1.

Lotha, G. (2022). History Of Slavery The Middle Passage Life On Board Slave Ships. *History Of Slavery The Middle Passage Life On Board Slave Ships*, s. 1.

Mair, S. (2005, 12 05). Staatliche Unabhängigkeit seit Ende der fünfziger Jahren. (*Heft 264*), s. 3.

- Oliver, M. (2017). Colonialism's Cages: When Indigenous People Were Placed In Human Zoos. s. 2.
- Statista, (2022). USA: Zugehörigkeit zu den Ethnien nach Selbstzuschreibung im Jahr 2022. *Statista Internationale statistische Studien*, s. 1.
- Prutsch, P. D. (Pruttsch, Ursula (Dr.)). Die Sklaverei in Brasilien 1889–1985, Institut für Geschichte der Universität Wien. *Die Sklaverei in Brasilien 1889–1985, Institut für Geschichte der Universität Wien* (s. 5). Wien: Universität Wien.
- Schütte, C. (2022). Erinnerung an Völkerschauen: Audiowalk "Wilde werden" im Zoo Frankfurt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1.
- Seewald, B. (2017). Diese Erfindung zementierte die Sklaverei in den USA. *Welt*, 1.
- Stang, M. (2015). Koloniale Skelettsammlungen Leichen im Keller. *Koloniale Skelettsammlungen Leichen im Keller*, s. 1.
- Stevenson, L. G. (2023, 05 25). Robert Heinrich Hermann Koch. *Britannica*, s. 1.
- Tendon, A. (2023, 07 10). *Achilles Tendon Rupture*. mayoclinic.org: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/achilles-tendon-rupture/symptoms-causes/syc-20353234> adresinden alındı (Erişim tarihi: 28.07.2023)
- Ursula, T. (2011). Afrika in Berlin Ein Stadtpaziergang des Deutschen Historischen Museums. s. 3.
- Vorsamer, B. (2010). 200 Jahre Abschaffung des Sklavenhandels Onkel Tom im Sonderangebot. *Süddeutsche Zeitung*, 1.
- Wiedemann, E. (2007). Afrikanische Kolonien, Der Garten Eden, der keiner war. *Der Spiegel*, s. 2.
- Wiese, B. (2009). Gustav-Nachtigal-Straße. s. 1.

Türkiye - Mısır İlişkileri, Doğu Akdeniz Anlaşmazlığını Çözebilir Mi?

İbrahim Nabil BAMATRAF*

Özet

Bugün Ortadoğu, dünyadaki uluslararası değişimlerin kolaylaştırdığı büyük değişimlere sahne oluyor. Bu değişikliklerin en önemlileri arasında ülkeler arasında ittifakların yeniden kurulması ve son on yılda istikrarsızlığa neden olan birçok çatışmanın sona erdirilmesi yer almaktadır.

Bu değişikliklerden belki de en önemlisi Suudi Arabistan ile İran arasındaki ilişkilerin, bölgenin çeşitli ülkelerinde birçok çatışmaya neden olan uzun bir husumetten sonra normalleşmesidir. Bir diğeri ise Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın gerçekleştirdiği on yıllık kanlı savaşın ve korkunç katliamların ardından Suriye'nin Arap Birliği'ne dönüşüdür.

Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkilerde yaşanan bu değişimlerden biri de Türkiye ile Mısır arasındaki büyükelçi atamaları oldu. İki ülke arasındaki büyükelçi değişimi 4 Temmuz Salı günü duyuruldu. Türkiye Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Ankara ve Kahire'nin karşılıklı büyükelçi atamasının iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesinde yeni bir kilometre taşı olduğunu belirtti. Mısır Dışişleri Bakanı Sameh Shoukry ise Türkiye-Mısır ilişkilerinde tansiyonun düşürülmesinin bölge ve iki halkın çıkarına olduğunu ifade etti.

Mısır ile Türkiye arasındaki sorunlar çok derindi. İlişkilerdeki bu sorunlar Doğu Akdeniz ve Libya meseleleri başta olmak üzere birçok meseleyi etkisi altına aldı. Her iki konunun da güvenlik ve ekonomi açısından her iki ülke için de son derece önemli olduğu düşünülürse, bu konuların ilişkilere olan etkisi kaçınılmazdı.

Bu analizde Mısır-Türkiye ilişkilerinin son on yılda nasıl geliştiğini, Ortadoğu'daki durumun Türkiye-Mısır ilişkilerine etkisini, iki ülke arasındaki en önemli farkların neler olduğunu ele alarak, son dönemdeki ilişkileri değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Mısır, Doğu Akdeniz, Normalleşme.

* Yemen, YTB Lisansüstü Öğrenci.

Can Türkiye - Egypt Relations Resolve The Eastern Mediterranean Conflict?

Abstract

Today, the Middle East is witnessing major changes facilitated by international changes in the world. Among the most important of these changes is the re-establishment of alliances between countries and the ending of many conflicts that have destabilized over the past decade.

Perhaps the most important of these changes is the normalization of relations between Saudi Arabia and Iran after a long animosity that caused many conflicts in various countries of the region. Another is Syria's return to the Arab League after ten years of bloody war and horrific massacres by Syrian President Bashar Assad.

One of these changes in the relations between Middle Eastern countries was the appointment of ambassadors between Türkiye and Egypt. The exchange of ambassadors between the two countries was announced on Tuesday, July 4th. Turkish Foreign Minister Hakan Fidan stated that Ankara and Cairo's mutual appointment of ambassadors is a new milestone in the normalization of relations between the two countries. Egyptian Foreign Minister Sameh Shoukry stated that it is in the interests of the region and the two peoples to reduce the tension in Türkiye-Egypt relations.

The problems between Egypt and Türkiye were very deep. These problems in relations affected many issues, especially the Eastern Mediterranean and Libya issues. Considering that both issues are extremely important for both countries in terms of security and economy, the impact of these issues on relations was inevitable.

In this analysis, we will evaluate the recent relations by discussing how Egypt-Türkiye relations have developed in the last ten years, the effect of the situation in the Middle East on Türkiye-Egypt relations, what are the most important differences between the two countries.

Keywords: Türkiye, Egypt, Eastern Mediterranean, Normalization.

1. Türkiye - Mısır İlişkilerinin Gelişimi

Türkiye ile Mısır ilişkileri, 3 Temmuz 2013'te Mısır'da gerçekleşen askeri darbe ile sekteye uğradı. Türkiye, Mısır ordusunun iktidarı ele geçirmesini, demokrasiye karşı bir darbe olarak değerlendirdi. O zamandan beri büyükelçiler sınır dışı edildi ve iki taraf arasındaki ilişkiler karmaşık hale geldi.

O dönemde Cumhurbaşkanı Erdoğan, darbeyi kamuoyu önünde reddetmesi ve Rabia el-Adeviye oturma eyleminin kurbanlarına verdiği destekle gündemde yerini aldı. Türkiye ise bu süreçte, Müslüman Kardeşler liderlerinin güvenli limanı olmuştu. Bu dönemde de Türk basını, Sisi rejiminin karşısında yer aldı.

Türk hükümeti, Sisi rejimini demokrasiye karşı gelen gayri meşru bir rejim olarak görüyordu. Bu süreçte Müslüman Kardeşler grubu liderlerinin, Mısır'dan kaçarak Türkiye'ye sığınması ise Sisi Rejimini, Türkiye'nin yasaklı bir gurubu korumakla suçlamasıyla sonuçlanmış ve ikili ilişkiler sekteye uğramıştı.

Türkiye, Mısır ile ilişkilerinin kesildiği dönemde, Ortadoğu'daki Arap Baharı'nın devrimsel hareketlerin destekçisi konumundaydı. Türkiye'nin durmuş olduğu bu nokta; Suudi Arabistan, BAE ve Mısır ile olan ilişkilerinde temel sorunu oluşturuyordu.

Aslında Mısır ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesi, yaklaşık iki yıldır süren açık ve gizli görüşmelerin sonucudur. Türkiye'nin Eski Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 2021'de Türkiye ile Mısır arasında birçok ortak çıkar olduğunu ve iki ülke arasında iki halkın çıkarlarına hizmet edecek anlaşmalara varmanın mümkün olduğunu ima etmişti.

Şüphesiz ki iki devletin, yaşanan sorunların üstesinden gelme çabaları, anlaşmazlıkların derinliği ve medyanın kışkırtıcı tavrı dolayısıyla uzunca bir vakit almasına sebep olmuştur. Bu sebeple de Mısır aleyhindeki medya çalışmalarının kısıtlanması, Mısır tarafının ön koşullarından biri olarak karşımıza çıkmaktaydı.

Türkiye'nin Mısır ile anlaşmaya varması esas olarak kazan kazan politikalarının bir eseridir. Diğer taraftan ise Müslüman Kardeşlerin siyasi alanda daralan etkisi, Türkiye'nin sürdürülebilir bir ilişki noktasında, hükümeti elinde bulunduran Sisi ile masaya oturmaya itmiştir.

İkili ilişkilerin düzeltilmesi amacıyla 2020 yılında çeşitli girişimlerle temaslar kurulmaya başlanmıştı. Bu ilişkiler geçtiğimiz Kasım ayında Katar'da düzenlenen Dünya Kupasında Erdoğan ile Sisi'nin samimi pozlarını beraberinde getirmişti. Spor diplomasisinin en nadide örneğini teşkil eden bu ilişki, Şubat ayında Türkiye'de yaşanan yıkıcı depremlerin beraberinde kuvvet ka-

zanmıştı. Deprem bölgesine ulaştırılmak üzere Mısır tarafından insani yardım malzemeleri gönderilmiş ve Mısır Dışişleri Bakanı'nın bölgeyi ziyaret etmesiyle iki ülke, hızla yakınlaşmaya başlamıştı.

Türkiye - Mısır İlişkilerindeki Gelişmeler, Kronolojik Olarak Şu Şekilde Sıralanabilir;

Mart 2021: Türk Dışişleri Bakanı, ikili iletişimin sağlandığını duyurdu.

Kahire-Ankara normalleşmesindeki ilk adımlar, Mart 2021'de Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Mısır ile Türkiye arasındaki istihbarat ve Dışişleri Bakanlığı düzeyinde temasların ön koşulsuz olarak geri döndüğünü duyurmasıyla başladı.

Nisan 2021: İki dışişleri bakanı arasında ramazan ayını kutlamak için ilk temas Ertesi ay Türkiye Dışişleri Bakanı, Ramazan ayının gelişini kutlamak ve iki ülke ilişkilerinde yeni bir sayfa açmak için Mısır Dışişleri Bakanı Sameh Shoukry ile temasa geçme girişiminde bulundu. Son Türk açıklamaları ve jestleri, o dönem Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın olumlu açıklamalarını beraberinde getirdi.

Mayıs 2021: Kahire'de karşılıklı görüşmeler yapılıyor

Sonraki mayıs ayında Kahire, Mısır ile Türkiye arasında, iki ülkenin dışişleri bakan yardımcılarının başkanlık ettiği iki diplomatik heyet arasında karşılıklı görüşmeler olarak tanımlanan bir siyasi istişare oturumuna ev sahipliği yaptı.

Eylül 2021: Ankara'da ikinci tur müzakereler

İlk turdan yaklaşık 4 ay sonra Ankara'da karşılıklı görüşmelerin ikinci turu düzenlendi ve iki ülke heyetlerine iki dışişleri bakan yardımcısı başkanlık etti.

Haziran 2022: Maslahatgüzarı Kahire'deki görevini devraldı

Mısır ile Türkiye arasındaki ilişkiler, yeni Türk maslahatgüzarının göreve başlamasıyla yeni bir pratik adıma sahne olan Haziran 2022'ye kadar, Mısır ile ilişkilerin yeniden kurulmasına ilgi duyulduğuna dair tekrarlanan Türk açıklamaları dışında, siyasi istişarelerinden sonra yeni bir şeye tanık olmadı.

Aralık 2022: Katar'da Sisi ile Erdoğan'ın el sıkışması

Mısır-Türkiye ilişkilerindeki en büyük ilerleme, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Sisi'nin Katar'da düzenlenen Dünya Kupası açılış törenine katılımlarında, el sıkıştıkları zaman oldu. Türk cumhurbaşkanı bundan sonra 45 dakika görüşme gerçekleştirdiklerini söyledi.

Şubat 2023: Sisi ile Erdoğan'ın ilk teması

Şubat 2023'te Türkiye ve Suriye'de meydana gelen deprem, Mısır-Türkiye ilişkilerine büyük bir ivme kazandırdı. Mısır Cumhurbaşkanı Sisi, meydana gelen yıkıcı deprem için başsağlığı ve destek sunmak üzere Türkiye Cumhurbaşkanı'nı aradı. Bunu Mısır yardımının uçaklar ve donanma gemileri aracılığıyla gelmesi izledi.

Şubat 2023: Sameh Shoukry Türkiye'deki deprem bölgelerini ziyaret etti

Aynı ay Mısır Dışişleri Bakanı Sameh Shoukry Türkiye'yi ziyaret ederek Türk mevkidaşı ile birlikte deprem bölgelerini denetledi ve iki Mısır yardım gemisi teslim aldı.

Mart 2023: Türk Dışişleri Bakanı ilk kez Kahire'yi ziyaret ediyor

Ertesi ay, Türk Dışişleri Bakanı 11 yıl sonra ilk kez Kahire'yi ziyaret etti ve Sameh Shoukry ile bir görüşme yaptı ve Mısır ile Türkiye arasındaki ilişkilerin tamamen normalleştirilmesi ve Sisi ve Erdoğan ile görüşme düzenlemesi konusunda anlaşmaya vardıklarını ilan ettiler.

Nisan 2023: Shoukry ilk kez Ankara'yı ziyaret ediyor

Ertesi ay Mısır Dışişleri Bakanı ziyaretine geri döndü ve Türk mevkidaşıyla Ankara'da bir araya geldi ve bir aydan kısa bir süre içinde ikinci bir görüşme oturumu gerçekleştirdiler.

Mayıs 2023: Sisi ve Erdoğan ilişkileri ilerletmeye ve büyükelçi değişimine karar verdi

Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, 28 Mayıs'ta Cumhurbaşkanı Abdel Fattah El-Sisi'nin kendisini telefonla arayarak zaferinden dolayı tebrik etmesi ve iki ülkeyi ve iki halkı birbirine bağlayan tarihi bağların derinliğini teyit etmesiyle yeni bir cumhurbaşkanlığı dönemi kazanmayı başardı. ve iki taraf arasındaki ilişki ve işbirliği bağlarını güçlendirme konusunda mutabık kalmışlar ve iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri ve büyükelçi değişimini bir an önce iyileştirmeye başlama kararı almışlardır.

2. Ortadoğu'daki Siyasi Durumun Türkiye - Mısır İlişkilerine Etkisi

Ortadoğu'daki siyasi durumun Türkiye-Mısır ilişkilerine etkisini anlamak için değinilmesi gereken çok önemli iki nokta bulunuyor. Bunlardan ilki, stratejik olarak büyük öneme sahip Mısır ve Türkiye'nini yakınlaşması, bölgedeki diğer meseleler için bir etki alanı oluşturacak olmasıdır.

İkinci olarak Ortadoğu'nun, Amerikan etkisinden sıyrılmakta olduğu ve Ukrayna-Rusya savaşıyla yeni ilişkiler ağının oluşuyor olmasıdır. Bununla bir-

likte, büyük güçlerin Ortadoğu'daki etkilerini koruyamayışları, bölgedeki devletlerin farkındalığını arttırmıştır

Diğer taraftan hem Mısır hem de Türkiye, bölgede sahip oldukları önemin ve birçok konudaki etkisinin farkındadırlar. Ve halihazırda Ortadoğu'da hâkim olan sükuneti kullanmak iki ülke için doğru karardır. Üstelik Mısır, Katar, BAE, Suudi Arabistan ve Türkiye'nin beraberinde İsrail ile birlikte devletlerin normalleşme sürecinde oluşu, Mısır ile Türkiye'nin almış olduğu kararı olumlu şekilde desteklemektedir.

Son dönemde Ortadoğu, Suudi Arabistan ve İran ilişkilerinde yaşanan gelişmelerin beraberinde Yemen ile Suriye'deki savaşların sona erdirilmesi çabasıyla, ülkeler arasındaki farklılıkların üstesinden gelinmeye çalışılarak istikrara yönelik politikaların üretilmesine sahne olmaktadır.

Bu, Türkiye-Mısır ilişkilerinin geri dönüşünü Arap ülkeleri tarafından ve Arap Birliği gibi siyasi kurumlarca memnuniyetle karşılandı ve herkes bu adımın Ortadoğu bölgesinde istikrarın yeniden sağlanmasına yardımcı olacağını ifade etti.

Mısır-Türkiye ilişkilerinin geri dönüşü, anlaşmazlıkları çözmeye dayalı ve esas olarak bölge ülkeleri arasındaki kalkınma, istikrar ve ticari ilişkilerin güçlendirilmesine odaklanan yeni bir Ortadoğu çerçevesinde gerçekleşiyor.

Türkiye-Mısır ilişkilerindeki normalleşmenin Ortadoğu'yu yeniden şekillendirileceğini düşünmek biraz abartılı olmaktadır. Devletlerarası normalleşmeler bölgede bir süredir var olan bir olgu olmuştur. Türkiye-Mısır ilişkileri de bu normalleşme serüveninin bir parçasını oluşturmaktadır. Fakat en önemli soru, bu normalleşmenin devamlılığının ne ölçüde sağlanabileceğidir.

3. Türkiye ve Mısır arasındaki En Önemli Farklılıklar

Mısır'daki askeri darbeyle yaşanan anlaşmazlığın dışında, Türkiye-Mısır ilişkilerinde önem arz eden birçok konu bulunuyor. Libya krizi ve Doğu Akdeniz meselesi bu sorunların başında gelmektedir. Mısır tarafı, Libya'da Türkiye'nin yaklaşımında değişim beklerlerken Türkiye ise Mısır'ın Doğu Akdeniz meselesinde desteğini Türkiye tarafına yöneltmesini beklemektedir.

Ankara-Kahire ilişkilerinin normalleşmesi ile birlikte bu iki konuda her iki tarafın çıkarları doğrultusunda yeni gelişmeler yaşanacaktır. Ankara, Mısır'a Libya konusunda güvence vermesi, Mısır'ın hassasiyetlerini dikkate alması ve ortak bir çözüm bulmaya çalışması karşılığında, Kahire'nin Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarına zarar verecek projelerde yer almamasını beklemektedir.

Sahip oldukları tarihsel ilişkilerden ötürü Mısır ile Türkiye'nin kolayca sorunların üstesinden geleceğini öne süren kesimler olsa da iki ülke arasındaki sorunların önemi, bu süreci uzatacağı kaçınılmaz bir gerçektir.

A) Libya Krizi

Libya krizi, Türkiye ile Mısır arasındaki en önemli sorunlardan biridir. Türkiye, Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni (UMH) Halife Hafter'e karşı desteklemek için askeri güçler gönderdi. Türk güçlerinin de dahi olduğu, 2019'da başlayan çatışmaların beraberinde Mısır, ulusal güvenliğini tehdit ettiği için El-Wefaq güçlerinin Libya'nın Sirte kentine ulaşmasını engellemiştir.

Türkiye, Libya'daki istikrarın temin edilmesini Doğu Akdeniz'deki sınırlarının korunmasında ana anahtar olarak görürken Mısır, Libya'yı ulusla güvenliğinin vazgeçilmez bir parçası olarak görmektedir. Özellikle Libya'da aktif olan aşırılık yanlısı gruplar, Mısır için bir tehdit unsuru olması Libya'yı Mısır için önemli bir saha haline getirmektedir.

Mısır, başta Suriye, Irak ve Kuzey Afrika olmak üzere bölgedeki Türk varlığının, ülkelerin iç işlerine açık bir müdahale olarak görürken Türkiye bunu özellikle enerji alanındaki çıkarlarını korumak için çok önemli görüyor.

Türkiye'nin Libya'daki ekonomik ve stratejik çıkarları ile Mısır'ın ulusal güvenliği arasındaki bu çatışma, tüm tarafları tatmin edecek bir çözüme ulaşmayı çok zorlaştırıyor. Bunun gibi hassas konularda taviz vermek ise çok zor kararları almaktan geçmektedir.

Aynı zamanda Mısır'ın Türkiye'nin Libya'daki varlığından dolayı Türkiye'ye baskı yapmak için Suriye meselesine girdiğini ve Türkiye'nin Kahire'yi rahatsız eden Afrika'da varlık göstermek üzere Sudan'a dahil olduğunu. Libya'da ise bir nevi liderlik yarışı vardı ama bu rekabet iki ülke halklarının çıkarlarına zarar veriyordu.

Bundan sonraki adım ise Türkiye ile Mısır arasındaki bu rekabetin iş birliğine ve bütünleşmeye dönüşmesidir. İlişkilerin gelişmesinin hem ülkeler hem de bölge için olumlu sonuçlar doğuracağı şüphe götürmez bir gerçektir.

B) Doğu Akdeniz Gazı

Doğu Akdeniz'deki keşiflerin çok büyük bir doğal gaz zenginliğinin varlığına işaret etmesi nedeniyle bölge, en önemli ve karmaşık konulardan biri olarak kabul edilmektedir. US Geological Survey tarafından 2010 yılında yapılan bir araştırma, Doğu Akdeniz havzasındaki gaz rezervlerinin yaklaşık

3,45 trilyon feet küp hacme sahip olduğunu tespit etmiştir. Bölge, yaklaşık 1,22 trilyon fit küp gaz ve 1,7 milyar varil teknik olarak çıkarılabilen 3,4 milyar varile ulaşan çok büyük miktarda petrol rezervi de içeriyor. Bu kaynaklar, Türkiye, Suriye, KKTC, GKRY, İsrail, Lübnan ve Mısır'ın bölgesel deniz sınırları içerisinde yer alıyor.

Bu muazzam zenginlik, bölge ülkeleri arasında bu doğal kaynakların en büyük miktarını kontrol etme ihtilafına neden olmuş ve son dönemde Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının önemi artmıştır. Özellikle Ukrayna-Rusya savaşının beraberinde Avrupa'nın Rus petrol ve doğalgazına olan bağımlılığını azaltma gayreti, Doğu Akdeniz'in önemini bir kez daha gündeme taşımıştır.

Mısır ile Türkiye arasında Doğu Akdeniz gazı konusunda yaşanan anlaşmazlık, Ocak 2019'da kurulan ve merkezi Mısır'ın başkenti Kahire'de bulunan EastMed Gaz Forumu'ndan kaynaklanıyor. Kuruluş, Doğu Akdeniz bölgesinde bölgesel bir gaz piyasası oluşturmayı, ticari ilişkileri geliştirmeyi ve üye ülkeler arasında arz ve talebi güvence altına almayı hedefliyor.

Forumu kurma anlaşması, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Cumhurbaşkanı, Mısır Cumhurbaşkanı ve Yunanistan Başbakanı Yunanistan'ın Girit adasında bir araya getiren üçlü bir zirve sonucunda oluşturuldu. Forumda Doğu Akdeniz'de gaz üreten ve ithal eden ülkeler ile transit ülkeler yer alıyor.

Forumda Mısır, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunanistan, Filistin, Ürdün, İtalya, Fransa ve İsrail yer alıyor. Avrupa Birliği, ABD ve BAE ise gözlemci üye olarak forumda yerini almakta. Bu forum, Türkiye Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hami Aksoy tarafından daha önce "Ankara karşıtı blok" olarak tanımlanmıştı.

Oluşturulan bu blok, Ankara'yı Libya ile bir anlaşma imzalamaya sevk etti ve Türkiye, bunun Türkiye'nin güney kıyılarından Libya'nın kuzeydoğu kıyılarına uzanan iki ülke arasında özel bir ekonomik bölge kurulmasına yol açtığını söyledi.

Ancak burada önemli olan soru şu: Mısır, Türkiye ile ilişkilerini düzeltmek için Yunanistan ile olan ilişkilerinden ve anlaşmalarından vazgeçecek mi?

Mısır Dışişleri Bakanı'nın Yunan "SKAI" kanalına yaptığı açıklamalarda Türkiye-Mısır ilişkilerinin Yunan-Mısır ilişkilerini hiçbir şekilde etkilemeyeceğini belirttiği gibi yanıt "Hayır" gibi görünüyor.

Mısır'ın Yunanistan ile olan bu münasebetleri meseleyi daha da karmaşık hale getiriyor. Türkiye'nin Türk ekonomisinin gelişmesi için doğal gaz gelirlerine ihtiyaç duyması, Türkiye'nin Doğu Akdeniz gazından adil bir pay alma hakkını korumakta ısrar etmesine neden oluyor.

Bu meselede bir çözüme varılması için ya Mısır'ın Yunanistan ve diğer Doğu Akdeniz ülkeleri ile taviz verip eski anlaşmalarından vazgeçmesi ya da Türkiye'nin Libya ile anlaşmasından vazgeçmesi ya da tüm Doğu Akdeniz ülkeleri, tarafları tatmin edecek yeni bir mutabakat anlaşması imzalaması gerekiyor.

Türkiye'nin önerdiği deniz sınırlarının çizilmesi, Mısır'a 15.000 ila 26.500 metrekare arasında değişen bir alanı garanti etse de Mısır, Yunanistan ile önceki anlaşmalarından vazgeçmeye açık görünmüyor.

Türkiye ile Mısır'ın Doğu Akdeniz gazı konusundaki anlaşmazlığını nasıl çözebileceğini bize günler gösterecek ve Türkiye-Mısır ilişkilerinin beraberrinde bir reformdan bahsetmek, Doğu Akdeniz gazı konusunda tüm tarafların üzerinde anlaşmaya vardığı nihai bir çözüm bulunmadıkça mümkün değil.

4) Türkiye-Mısır İlişkilerinin Normalleşmesinin Nedenleri

Önceki dönemdeki düşmanlığa rağmen ekonomik sebepler, Türkiye-Mısır ilişkilerinin yeniden tesisinde en önemli neden olmaya devam ediyor. Ancak, Türkiye ve Mısır'ın özellikle siyasi düzeyde karşı karşıya kaldıkları ve siyasi düzeyde gerçek tehditlere sahip olduklarını unutamayız. Açıkçası bu durum, iki devletin bazı tavizler vermesini ve sorunları aşmak için bir adım geri atmasını gerektiriyor. Böylece birlikte karşılaştıkları tehlikelerin üstesinden gelebilir ve ortak istikrar ve ekonomik kalkınma hedefine ulaşabilirler.

Belki de iki ülkenin en büyük önceliği, aralarındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin dosyasını geliştirmektir. Çünkü iki ülke de ulusal para birimi, enflasyon ve dış borç hacminin yüksek oluşundan muzdariptirler. Bu kapsamda ihracat ve ithalat oranlarını da düzenlemek ve işsizlik sorununu çözmek üzere ortak işbirliklerine ihtiyaç duymaktadırlar.

Özellikle her iki ülkenin de içinde bulunduğu ekonomik sorunlar göz önüne alındığında, iki devletin ticari ilişkileri geliştirmesine acilen ihtiyaç duyulduğuna şüphe yoktur. Bu noktada Mısır hükümeti bu yılın Şubat ayında Türk şirketlerinin Mısır'da 500 milyon dolar değerinde yeni yatırım sözü verdiğini açıkladı.

Mısır yasalarının yatırımcılara sağladığı gümrük muafiyetlerinden Türkiye'nin de yararlanmak istediğini belirtmekte fayda var. Türkiye, Ortadoğu'nun gelişmekte olan ve en çok tüketim pazarlarından biri olan pazardan da yararlanmak niyetinde olduğunu da belirtmek gerekir.

Mısır'da Türk yatırımcıların sahip olduğu ve işlettiği, çeşitli iplik, hazır giyim, elektrikli ev aletleri, emtia ve gıda maddeleri üreten binlerce Mısırlı işçi çalıştıran çok sayıda fabrika bulunmaktadır. Mısır, üretiminin %60'ını

Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere ve Doğu Asya ülkeleri gibi dünyanın birçok ülkesine ihraç etmektedir.

Mısır'daki Türk yatırımlarının artmasına Türkiye'deki üretim maliyetlerindeki yükselişler neden olmaktadır. Ayrıca büyük turizm kalemine sahip olan Türkiye ve Mısır, bu alanda da büyük işbirliği potansiyellerine sahiptir.

2022'de Mısır Merkezi Seferberlik ve İstatistik Ajansı, Mısır ile Türkiye arasındaki ticaret alışverişinin değerinin 2021'deki 6,7 milyar dolara kıyasla %14 artışla 7,7 milyar dolara ulaştığını açıkladı. Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre ise sadece bu yılın ilk aylarında Mısır'dan yapılan ithalat 1 milyar 299 milyon dolara ulaştı ve yıl sonuna kadar artması bekleniyor. Mısır ile Türkiye arasındaki ticaret ilişkisi, her bir taraf için yaklaşık %50'lik eşit bir ticaret dengesine sahip. Ancak doğalgaz ihracatındaki artışla birlikte son zamanlarda Mısır lehine yaklaşık 600 milyon dolar artması ile karakterize edilmektedir.

Türkiye'nin Kahire Büyükelçisi Salih Mutlu'nun aktardığına göre, Türkiye'nin Mısır'la ticaret hacminin önümüzdeki yıllarda 20 milyar dolara ulaşmasını umduğunu söyledi. Mısır'da ekonomik faaliyette bulunan Türk firmalarının sayısını 200 olarak tahmin edildiğini ve 2 milyar doları bulan yatırımlarla binlerce kişiyi istihdam ettiğini belirtti.

Mısır Merkez Bankası'nın, doğrudan Türk yatırımlarına ilişkin verilerine göre Mısır'daki doğrudan Türk yatırımlarının 2020/2021'deki 137,1 milyon Dolar'a kıyasla 2021/2022'de 179,9 milyon dolar olduğunu gösteriyor. Bu, iki yıl arasında yaklaşık %32'lik bir artışla 42.8 milyon dolarlık bir artış olduğu anlamına geliyor.

Enerji tarafında, enerji ihtiyacının %90'ını ithal eden Türkiye için Türkiye-Mısır ilişkileri ayrı bir önem arz edebilir.

Siyasi açıdan, ilişkilerin yeniden tesis edilmesi, özellikle Mısır için istikrarın artırılması ve ulusal güvenliğin korunması açısından önemlidir. Çünkü Türkiye ile ilişkilerin yeniden tesis edilmesi, Libya dosyasının sakinleşmesi ve Mısır'ın ağırlıklı olarak ekonomik sorunları çözmeye ve kalkınmaya yardımcı olmak için önemli bir neden olacaktır.

Kısaca Türkiye-Mısır Normalleşmesinin Sebepleri Şunlardır

a) Mısır siyasi sisteminin temellerini sağlamlaştırmadaki başarısı

Mısır'daki siyasi sistemin temellerini- siyasi meşruiyet açısından- büyük ölçüde sağlamlaştırmadaki başarısının bir sonucu olarak, Mısır siyasi sisteminin, onunla ilgilenip birkaç Avrupa ülkesine davet ederek uluslararası

kabulünün devam etmesi , Mısır Cumhurbaşkanı'nın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun tüm oturumlarında konuşma yapmasına ek olarak, meşruiyetini reddetmekte veya onunla uğraşmakta ısrar ederse Türkiye'yi yalnız bırakıyor.

b) Mısır ve Türkiye'deki Ekonomik Durum

Bazı analistler, Türkiye'deki kötüleşen ekonomik durumun Mısır ile ilişkilerin yeniden tesisinin ana nedeni olduğunu düşünüyor. Eğer bu doğruysa, Mısır'da benzer nedenlere sahiptir. Çünkü Mısır'da ekonomik olarak kötü durumda. Türkiye nasıl Mısır ile olan ilişkilerinden fayda sağlayacaksa, Mısır da Türkiye ile ilişkilerinden faydalanacaktır.

c) Türk Rejiminin Pragmatizmi

Siyasi gelişmeler, Türk siyasi sisteminin bölge ülkeleriyle yaşadığı sorunların sonuçlarına artık katlanamayacağını kanıtladı. Bu, Türkiye'nin çeşitli kanallardan Suriye, İsrail ve ardından Mısır ve Suudi Arabistan ile ilişkileri yeniden formüle etme hamlesini açıklıyor. Türk rejimini hızlı dönüşüm politikalarıyla da biliniyordu. Hareket bolluğu, Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası ilişkilerini uyumlu hale getirme yeteneği ile tanındı.

Sonuç

Mısır rejimini etkileyen ve Mısır rejiminin meşruiyetini sorgulayan yıllardır süren husumet ile birlikte medya çekişmelerine rağmen Mısır ve Türkiye Ortadoğu'nun önemli ülkeleri arasında yer alıyor. Bu husumet, özellikle Libya meselesi ve Doğu Akdeniz gazı konusunun ülkeler için son derece önemli görülmesi nedeniyle daha da artmıştır. Hassas konular olduğunu da söylemek abartı olmayacaktır.

Ancak bölgedeki siyasi durum ve her iki ülkenin ekonomisindeki değişiklikler hem Mısır hem de Türkiye için ilişkilerin yeniden kurulmasını bir ihtiyaç haline getirdi. Bölgedeki çoğu ülkede istikrar hakimken iki ülke arasındaki husumetin devam etmesi doğru değildi. Özellikle hem Türkiye hem de Mısır ekonomileri ciddi şekilde zarar gördüğünden, ilişkilerin geri dönüşüyle elde edilebilecek ekonomik faydalar göz ardı edilemez.

Ancak ilişkilerin yeniden tesis edilmesi ile ilgili en büyük sorun, ikili ilişkilerin devamı için ne ölçüde taviz verilebileceğidir. Libya'da, iki ülke arasında siyasi bir rekabet bulunuyor. Libya'da son dönemde yaşanan ateşkese rağmen henüz nihai bir siyasi çözüme ulaşılmış da değil.

En karmaşık konu ise Akdeniz gazıdır. Çünkü hiçbir ülke Akdeniz’de keşfedilen muazzam gaz zenginliğinden kolayca vazgeçemez. Mısır, Doğu Akdeniz’deki zenginlik konusunda Yunanistan ile yaptığı anlaşmayı vazgeçilmez olarak görüyordu.

Türkiye ya Mısır’la ilişkilerini yeniden kurarak Doğu Akdeniz’deki payının bir kısmından vazgeçmek durumunda ya da Mısır gibi önemli bir ülkeyi kaybederek Doğu Akdeniz gazı üzerindeki haklarını savunmaya devam etmek zorunda kalabilir.

Aslında Doğu Akdeniz gazı sorunu çözülmeden Mısır-Türkiye ilişkileri tam anlamıyla normale dönemez. Doğu Akdeniz gazı konusunda iki ülke taviz vermeden uzlaşmak mümkün değil. Yani Mısır, Türkiye ile ilişkilerini yeniden kurmak istiyorsa Yunanistan ile Doğu Akdeniz anlaşmasını; Türkiye, Mısır ile ilişkilerini yeniden kurmak istiyorsa Libya ile olan sınır belirleme anlaşmasını terk etmelidir.

Kanaatimce, yakın gelecekte Türkiye-Mısır ilişkileri, ekonomik açıdan iki ülkenin birbirine olan ihtiyacı nedeniyle ağırlıklı olarak yatırım ve ticaret alışverişine odaklanacaktır. Gaz konusu ise önümüzdeki kısa dönemde çözüme kavuşturulacak gibi görünmüyor. Türkiye-Mısır ilişkilerinin geleceğine dair kesin bir cevap vermek mümkün olmasa da ilişkilerin yeniden tesis edilmesi, bölge ve iki devlet için önem arz etmektedir.

Kaynaklar

BBC Arabic. (23.05.2023). Mısır ve Türkiye: Erdoğan’ın yeni bir cumhurbaşkanlığı dönemi kazanmasının ardından iki ülke arasındaki ilişkilerin restorasyonunun arkasında ne var?

BBC Arabic. (18.03.2023). Mısır ve Türkiye: Türk Dışişleri Bakanı Kahire’den Mısır ile tam ilişkileri yeniden tesis etmek istediğini duyurdu.

Aljazeera. (07.07.2023). Türkiye-Mısır ilişkilerinin geri dönüşü... ve ekonomik olarak iyi niyetin tezahürü.

Alaraby.co.uk. (11.05.2023). Mısır-Türkiye ekonomik ilişkilerinde 10 yıllık aradan sonra dönüş.

Daily Sabah Arabic. (24.03.2023). Türkiye-Mısır ilişkilerinin dönüşü Ortadoğu’yu yeniden şekillendirecek.

Sputnik Arabic. (4.07.2023). Türkiye Dışişleri Bakanı: Mısır ile diplomatik ilişkilerin seviyesinin yükseltilmesi ilişkilerin normalleştirilmesinde “yeni bir adım”.

- CNN Arabic. (4.07.2023). Mısır ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerin büyükelçi düzeyine kaldırıldığını duyurdu.
- TRT Arabic. (4.07.2023). Türkiye-Mısır ilişkileri... İlişkileri büyükelçiler düzeyine çıkarmak için geniş bir Arap karşılması.
- Democratic Arabic Center. (10.04.2023) Mısır-Türkiye İlişkileri 2014-2023: Belirleyiciler ve Boyutlar.
- Sputnik Arabic. (4.07.2023). İki yetkili, Mısır ile Türkiye arasındaki ilişkilerin yeniden kurulmasının ardından “bölgesel bir sistemi güçlendirmek” ve “bölgedeki kartları karıştırmaktan” bahsediyor.
- Cairo24. (4.07.2023). 10 yılda Mısır-Türkiye ilişkileri yolundaki adımlar.
- MEO. (18.03.2023). Türk-Mısır ilişkilerinde anlaşmazlık sonrası uzlaşmaya yönelik bir dönüm noktası.
- Vetogate. (29.05.2023). Mısır-Türkiye ilişkilerinin normalleşmesine ilişkin bilmeniz gereken her şey.
- Alhurra. (18.03.2023). Mısır ve Türkiye. 10 yıllık kopukluk “yeni bir dönem” vaatleriyle sona eriyor.
- Aljazeera. (18.04.2023). İlişkilerin restorasyonundan sonra Mısır ve Türkiye arasındaki ekonomik işbirliği için beklentiler nelerdir?.
- Sputnik Arabic. (16.04.2023). Mısır-Türkiye yaklaşmasının Libya sahnesine ve seçimleri destekleyecek mekanizmalara yansımaları nelerdir?.
- Arab48. (13.04.2023) Mısır ve Türkiye, Libya konusunda işbirliği konusunda anlaşdı.
- Anadolu Ajans Arabic. (07.06.2023). Türkiye ve Mısır.. Doğu Akdeniz’de Normalleşme.
- Sky News Arabia. (11.05.2021) Mısır ve Türkiye arasındaki istişareler. “Doğu Akdeniz İttifakları”nı etkiler mi?

Afrika'da Emperyalizm ve Bürokrasinin Geleceği

Simay DEMİRTEL*

Özet

Afrika Kıtası, yeraltı kaynakları bakımından dünyanın en zengin kıtasıdır. Bu zenginlik dünyadaki yeraltı kaynaklarının %30'una tekabül etmektedir. Bu durum kıtadaki yaşamı birçok yönden etkilemektedir.

Afrika Kıtasında bulunan değerli maddeler dünya çapında çok fazla talep görmekte; özellikle mücevher, silah sanayisi ve teknoloji alanında hammadde olarak kullanılmaktadır. Fakat ne yazık ki bu elementlerin hepsini bünyesinde barındırmasına rağmen Afrika Kıtası yerel halkına her insanın varoluşu gereği hak ettiği refahı verememektedir. Bunun nedeni şüphesiz yeraltı zenginliklerinin güçlü devletler için Afrika'yı bir hammadde sahası haline getirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun en kötü sonuçlarından biri Afrika'nın geçmişten günümüze süregelen birçok emperyal güç tarafından gerek ekonomik gerek siyasi hamleler ile sömürülmesidir. Bu sömürgelelere başta Çin olmak üzere Belçika, Hollanda, Fransa gibi birçok devleti örnek verebiliriz. Bu devletlerin teknolojiden uzak yöntemlerle bölgedeki halkın iş gücünü kullanarak hammaddeleri ülkelerine getirip işlemeleri ve dünya pazarına sunmaları bilinen bir gerçektir.

Bu araştırmamızda, Afrika'daki sömürgecilik faaliyetlerine engel olmak için artmakta olan genç nüfusun bürokratik olarak güçlenmesi ve gelişmiş yönetim sisteminin gerektiğini ortaya koyacağız. Çünkü yapılan araştırmalara göre Afrika'nın 2050 yılına kadar en genç nüfusa sahip bölge olacağı öngörülmüyor ve bu öngörünün iyi değerlendirilmesi gerekiyor. Oluşan bu genç nüfusun doğru hamlelerle yetiştirilip Afrika'da bulunan sayısız kaynağın en doğru şekilde kullanılmasına ve bölgede yaşanan olumsuz şartların giderilmesine olanak tanyacaktır. Bununla birlikte diplomasi ve yerel yönetim yönünden doğru yetiştirilen genç nüfus sayesinde Afrika devletleri diplomatik ve ekonomik olarak yükselecektir.

Kısaca özetleyecek olursak Afrika'da yaşanan sömürgecilik faaliyetlerini bitecek olan yine Afrika'nın artmakta olan genç nüfusunun doğru hamlelerle yetiştirilmesi ve bürokratik olarak güçlenip kendi topraklarındaki kaynakları doğru şekilde yönetmeleridir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Maden, Genç Nüfus, Bürokrasinin Geleceği, Yeraltı Kaynakları

* Simay DEMİRTEL, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, demirtelsimay23@gmail.com , ORCID NO: 0009-0000-8668-3145

The Future Of Imperialism and Bureaucracy In Africa

Abstract

The african continent is the richest continent in the world in terms of underground resources. This richness corresponds to 30% of the world's underground resources. This situation to influence life on the continent in many ways.

the precious materials found in the african continent are in great demand worldwide; it is used as a raw material especially in jewelry, weapon industry and technology. However, although the african continent contains all these elements, it cannot provide the people of the region with the well-being they deserve due to the existence of every human being. The reason for this is undoubtedly that the underground riches make africa a raw material field for powerful states. One of the worst consequences of this situation is the economic and political exploitation of africa by many imperial powers from past to present. We can give examples of these colonies such as china, belgium and france. It is a well-known fact that these states bring raw materials to their countries, process them and present them to the world market by using the labor force of the people of the region with methods that are far from technology.

In this research, we will reveal that there is a need for bureaucratic empowerment of the growing young population and an advanced management system in order to prevent colonial activities in africa. Because, according to researches, it is predicted that africa will be the region with the youngest population in 2050 and this prediction needs to be evaluated well. This young population, which will be raised with the right moves, will ensure that the countless resources in africa are used in the most correct way and that the negative conditions in the region are eliminated. However, african states will rise diplomatically and economically thanks to the young population raised correctly in terms of diplomacy and local administration.

To summarize briefly, it is to raise the growing young population of Africa, which will put an end to the colonial activities in Africa, with the right moves, to become stronger bureaucratically and to manage the resources in its own lands correctly.

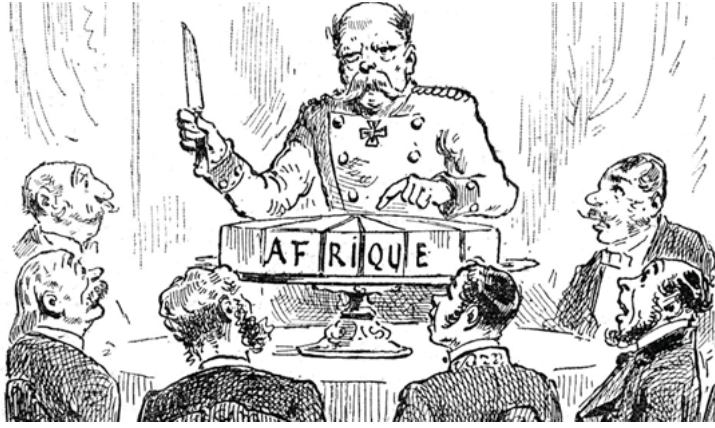
Keywords: Africa, Mining, Young Population, Future of Bureaucracy, Underground Resources

Giriş

Afrika, yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından dünyanın en verimli kıtası olma konusunda ilk sırada yer alıyor. 1860'larda Erasmus Jacobs isimli bir gencin bölgedeki elmasın varlığının keşfedilmesi ile sahip olduğu kaynak zenginliği daha da çok artan Afrika Kıtası, birçok güçlü devletin ekonomik ve siyasi yönden ilgisini çekmiştir. Bölgedeki bu zenginliği haksız yöntemlerle elde etmeye çalışan güçlü ülkeler arasında geçen güç yarışı ve kaynakları elde etme faaliyetleri şüphesiz en çok bu kaynakların gerçek sahipleri olan yerel halka zarar vermiştir. Günümüzde de zarar görmeye devam eden Afrika toplulukları maalesef hala bulunmaktadır.

Afrika Kıtası'nda bahsettiğimiz gibi yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından çeşitli kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynaklar, endemik ve ergonomik bitkiler; verimli toprak alanları, çoğunun soyu tükenmekte olan ve korunması gereken hayvanlar ve uluslararası arenada en çok kullanılan madenlerin olduğu dünya rezervinin %30'u Afrika topraklarında bulunan yeraltı kaynaklarıdır.

Afrika'da çeşitli hammaddeler doğal olarak bulunmakta ve başta Çin ve Avrupa ülkeleri olmak üzere farklı ülkeler tarafından sömürgelere uğramaktadır. Bölgede çokça bulunan ve ayakkabı imalatı yalıtım gibi alanlarda kullanılan kauçuk maddesi; Afrika'nın sembol hayvanları olan fillerin ve gergedanların kendileri için hayati öneme sahip uzuvları olan dişleri ve boynuzları; tekstil sektöründe kullanılan soyu tükenen hayvanların deri ve kürkleri; 3T elementleri olarak adlandırılan teknolojik cihazların ekran ışınması ve titreşim yapabilmesi için kullanılmakla birlikte dünyada %80'ni Afrika bölgesinde bulunan kalay(Sn) ,tungsten (W), koltan(Ta) ve koltandan elde edilen tantal madenleri; dünya çapında enerji üretimi ve mücevher sektöründe kullanılan altın, elmas, kobalt ve petrol gibi maddeler Afrika Kıtası'nda sömürgeye uğrayan hammaddelerin en bilinen örnekleridir. Bu kaynaklar birçok sömürgeci faaliyetler ve yerel halkın iş gücünün kullanılması ile bölgede bulunan çeşitli grupların ellerine geçerek etik olmayan yollarla dünya pazarında satılmaktadır. Bu hammadde satışı, alıcısı olan devletler tarafından işlenerek geliştirilmesi sonucunda maliyetlerinin çok üstünde büyük kazançlara dönüşmektedir.

Hakkında bilgi sahibi olduğumuz bu örneklerdeki emperyalizm faaliyetleri, Afrika Kıtası'nda aktif olarak çalışan dış güçleri ihya ederek dünya pazarında zengin ve güçlü kılmakta ve kıtadaki devlet ve kabilecilik sistemleri ile yönetilen insanlar başta olmak üzere bölgede bulunan bütün varlıkları olumsuz olarak etkileyerek varoluş haklarına kastetmektedir.

Afrika Kıtası örneklerinde de olduğu gibi emperyalizm gerçeğinin dünya üzerinde siyasi, kültürel, ekonomik vb. birçok çeşidi ülkeler ve bireyler üzerinde uygulanmaktadır. Emperyalizme maruz kalan ülkelerdeki bu uygulamalar ülkelerin, uluslararası konum ve statülerine; ekonomik ve siyasi güçlerine, kültürel ve ahlaki kabullerine göre toplumsal farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar ülkeler arasında çelişkili sömürülme tarzları oluştururlar. Mesela emperyal güç, hayatında hiç ayakkabısı olmamış bir çocuğun topraklarından kauçuğu alıp markalaşmış firmalar tarafından işleyerek bu çocuktan binlerce kilometre uzaklıktaki belki de yeni bir ayakkabıya gerçek anlamda hiç ihtiyacı olmayan başka bir çocuğa belirli bilinçaltı mesajlar içeren reklamlarla pazarlar; aynı durum mücevherler, teknolojik ürünler ve gereksiz yere tüketim faaliyetleri gösterdiğimiz bütün ürünlerin perde arkasında yaşanmaktadır. Bu ve bunlar gibi sayısız emperyal faaliyetlerin sonuçları dünya barışı ve insan haklarından uzak, çevrecilik karşıtı sömürgeci faaliyetleri oluşturmaktadır. Bu durumun çelişkili yanını oluşturan temel unsur ise hammaddeyi satan insanların da işlenen hammaddenin oluşturduğu ürünü alan insanların da sömürülmesidir. Üstelik konumuz olan Afrika'da olduğu gibi hammaddenin sahibi ülkeler bu kaynakların pazarlamasını yaptığı halde yaşanan ekonomik emperyalizm ve dış borçlandırılmalar nedeniyle zenginleşmemektedir.

Günümüzde hala bunlar gibi emperyal biçimde devam etmekte olan Afrika'daki hammadde ticareti, neden olduğu sayısız yaşamsal olumsuzluğun yanı sıra küresel anlamda kontrolsüz göç hareketlerini de tetiklemektedir.

Günümüzde emperyalizmin oluşturduğu bu kontrolsüz göç hareketleri, gelecekte birçok farklı coğrafyada kayıt dışı yaşayabilecek mültecinin var olması potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenlerle oluşacak olan Afrika'nın göç dalgası Orta Doğu, Balkanlar gibi önemli coğrafyaların demografik yapısını etkileyeceği gibi birçok Avrupa ülkesi için de aynı tehdidi barındırmaktadır.

Çözüm

Siyaseti bir bilim haline getiren unsurlardan bazıları da diğer bilimlerde olduğu gibi araştırılması gereken sorunların olması yanında çözüm önerisi sunulabilmesidir diyebiliriz. Araştırmalarda problem ne kadar karmaşık görünse de çözüm sorunun içinde aranmalı ve sorunu en iyi bilenlerle çözüme ulaştırılmalıdır. Şüphesiz Afrika'daki emperyalizm sorununu en iyi bilenlerse yine bu sorundan en çok etkilenen Afrikalılardır.

Bu doğrultuda Afrika'daki emperyalizm sorununu araştırırken bölgede genç nüfusun artmakta olduğunu görüyoruz. Yapılan araştırmalara göre Afrika'nın 2050 yılına kadar en genç nüfusa sahip kıta olacağı öngörülüyor. Bu öngörü eğer doğru değerlendirilirse Afrikalıların yaşadıkları emperyalizm faaliyetleri ile mücadele edebilmelerini geliştirmekte olan genç nüfusun belirli dinamiklerle eğitilmeleri sağlayabilir. Böylece her yönden donanımlı olarak eğitilen genç nüfus özellikle gelecekte güçlü bir yönetim kadrosunun oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Bunun sonucunda yaşanan sorunlara en yakından şahit olan yerel halk çözüm yollarını kendi geliştirebilecek siyasi gücü elde edecektir. Bürokratik ve siyasi anlamda güçlenen devletlerin ticari faaliyetlerde söz hakkı artacak ve buna bağlı olarak ekonomik kalkınmaları da hızlanacaktır. Yaşanabilecek bu gelişmelerle Afrika halkı tarafından bir zenginlikten çok 'lanet' olarak değerlendirilen bu kaynaklar ancak doğru bir yönetim ve devlet yapısı ile bölgeye refah sağlayabilecektir. Unutulmamalıdır ki her lanet ancak doğru değerlendirildiği gün büyük bir lütuf vaat eder.

Bu kalkınma hareketlerinde başta Afrika Kıtası'nın yerel halkı olmak üzere emperyalizm karşıtı bütün ülkelere emperyalist faaliyetlerle diplomatik olarak mücadele edilebilmesi için önemli görevler düşmektedir. Afrika'da uzun yıllardır devam etmekte olan sömürge faaliyetleri emperyalizm karşıtı olan bütün devletlerin ortak sorunu kabul edilmeli ve Afrika halkı gerek eğitim gerekse yönetim anlamında yalnız bırakılmamalıdır. Özellikle Afrika'da genç nüfusun eğitilmesi konusunda atılacak önemli işbirliği adımları Afrika'nın geleceği için çok büyük önem arz etmektedir. Bu konunun yarıdlaşma faaliyetleri değil işbirliği olması gerektiğinin de özel olarak altını çizmeliyiz. Bunun nedeni ise bu destek politikaları 'iyilik' 'yardımlaşma' ya da bilinen örneklerde olduğu gibi 'iyi niyet elçiliği' gibi temelde Afrika

halkının direncini kırmak için değil de emperyalist çıkar amaçları gözetilmeden yapılmalıdır. Bu faaliyetler karşılıklı işbirliği ve güven politikaları benimsenerek projelendirilmelidir. Türkiye Cumhuriyeti de bu politikalar doğrultusunda Afrika devletleri ile birçok önemli işbirliği projelerine imza atmaktadır.

Afrikanlı diplomatlar Ankara'da bir araya geldi - 25.05.2018

Sonuç

Özetlemek gerekirse, Afrika Kıtası yıllardır maruz kaldığı emperyalizm ile kendi içinde gelişmekte olan genç nüfusu doğru şekilde değerlendirerek mücadele edebilir. Bu genç nüfus içinden yetişebilecek adil ve demokratik yöneticiler, gelecekte Afrika'daki devletlerin her insanın hak ettiği refah seviyesinde yaşamasını sağlayabilecek potansiyeli taşımaktadır. Türkiye için büyük öneme sahip olan Amasya Genelgesi'nde de değinildiği gibi bütün toplumların istikballerini ancak o toplumların azmi ve kararı kurtarabilir.

Kaynakça

Kömürlü,Eren; **Tarihten Günümüze Elmaslar**; Giresun Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Müh. Bölümü, Giresun, Türkiye

Yüceşahin, Mustafa Murat, **Afrika: Demografik Yapı, Mekan, Sorunlar ve Gelecek?** ; Nüfus Bilim Dergisi / Turkish Journal of Population Studies 2013-35:31-61

Smith, Adam, **Ekonomik Paradokslar:Elmas-Su Paradoksu**

Oral, Muhammed; Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Karabük, Türkiye; **Bir Sömürü ve Teknoloji Madeni: Koltan** ; Sosyal Bilimlerde Seçme Konular Sayı-3 Bölüm-2

Aydın,Hakan (2023), Kırklareli Üniversitesi, **Uluslararası İlişkiler Üzerine Lisansüstü Çalışmaların İçerik Analizi: Afrika Örneği** ; Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi

Amasya Genelgesi; Madde 1;“Milletin istiklâlini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.” cümlesi.; 1919, Amasya,Türkiye

Sunar, Lütfü; **XIX. Yüzyıl Avrupasında Emperyalizm Algısı**; İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Sosyoloji Böl.; Sosyoloji Dergisi / 3. Dizi 14. Sayı / 2007; Emperyalizm Çağı: Sömürgecilikten Emperyalizme

İnternet Kaynakları

Kötülüğün Endüstrisi (Kanlı Madenler)-TRT BELGESEL (2021) <https://www.youtube.com/watch?v=q6NEztz0iFE>

Afrika'nın Yeraltı Kaynakları ; <https://evrimagaci.org/afrikanin-kaynaklari-somurulmenin-kalbi-afrika-4647>

Yer Altı Kaynakları Afrika İçin Uğursuzluk Mu? Sorusu- Afrika Belgeselleri ; TVNET X ; (2022) <https://www.youtube.com/watch?v=Uodwn9OrPU8>

Afrika'nın Zengin Yeraltı Kaynakları ; EURONEWS ; <https://www.youtube.com/watch?v=rHwfFaILgp0>

Elmas zengini Afrika neden fakir? ; gzt ; (2022) ; <https://www.youtube.com/watch?v=g1i5JzPdNk4>

Prof. Dr. Dmitry Polikanov, ROSSOTRUDNICHESTVO

(Rusya Uluslararası İnsani İşbirliği Ajansı)

Zoom Üzerinden Yapılan Sunumun Türkçe Özetidir (Çeviri: Alexander SOTNICHENKO)

Sovyetler Birliği döneminde Afrika ile çok iyi ilişkiler vardı. Onlara siyasi alanda yardımda bulundu. 1960'larda Sovyetler Birliği'nin yardımı ile bazı Afrika devletleri bağımsızlıklarını kazandılar. Bu dönemden sonra Sovyetler bu devletler hem para hem de teknoloji verdi. Bunun yanında Afrika'dan çok sayıda öğrenci Rusya'ya davet edildi. Ancak 1991'den sonra bu ilişkiler maalesef kapattık, ne için? Çünkü Rusya'nın bu dönemdeki en önemli hedefi Batı Dünyası ile ilişkilerini geliştirmek ve onları kazanmaktı.

Soğuk Savaş Döneminin sona ermesinden sonra, 2010'lu yıllara kadar Rusya, Afrika ile pek ilgilenmedi. Ancak 10 sene önce durumlar çok değişti. Rusya artık yeni piyasalar ve yeni müttefikler aramaya başladı. Batı ile olan ilişkiler istediği gibi gelişmedi hatta düşüşler oldu. Önce ekonomik alanda büyük Rus şirketleri Afrika ile çalışmalara başladı. Mesela gaz ve petrol gibi projeler oldu. Nijerya ile örneğin bu tür ilişkiler oldu. Sonra da diğer Afrika ülkeleri ile. Ondan sonra da stratejik seviyede projeler gelişti. Ziraat alanında işbirliği bunlardan birisiydi.

Daha sonraki dönemlerde Rusya, Afrika ülkeleri ile daha kapsamlı işbirliği imkanlarını geliştirmeye başladı. Afrika Forumları buna örnektir ve günümüzde devam ediyor. Bu yıl temmuz ayında da onları Rusya'ya davet ettik. Bu çok büyük bir forum olacak ve Afrika ülkelerinden cumhurbaşkanları, ünlü siyasetçiler ve iş adamları gelecek. Rusya tarafından başkan Putin her zamanki gibi bu toplantıya katılacak.

Afrika ile eğitim alanında işbirliği önemli. Biz dün TİKA ve YTB başkanlarını dinledik. Onlar da Türkiye ve Afrika işbirliğinden bahsettiler. Bizde şimdi hedefi çok büyüttük. Henüz Sovyetler Birliğini rakam olarak geçmedik ama biz de binlerce Afrikalı öğrenciyi burslu olarak Rusya'ya davet ediyoruz. Hem burslu hem paralı ama özellikle burslu. Bunları benim kurumum olan "Rusya Uluslararası İnsani İşbirliği Ajansı" yapıyor. Bundan başka şimdilik birkaç ülkede kültür merkezleri var. Birkaç ülkede de sağlık ve sağlık teknolojisi alanında faaliyetlerimiz var ve ilgili ülkelerdeki kurumlarla işbirliği yapıyoruz.

Soru: Rusya'nın Afrika'ya İlişkin Politikalarının Geleceğini Nasıl Görüyorsunuz?

Öncelikle en etkili ilişkileri geliştirme yolu ilgi alanlarını özellikle belirlemek ve önceliklendirmek. Bütün ülkelerle aynı anda çalışmak zor bunun için bazı ülkelere odaklanmak ve aynı zamanda Afrika Birliği ile işbirliğini geliştirmek gerekiyor. Profesyonel anlamda Afrika Birliği ve Rusya arasında birçok potansiyel çalışma alanı var.

Soru: Rusya İle Afrika Ülkeleri Arasında Çok Yönlü İlişkiler Var Ama Özellikle Ekonomik İlişkiler Anlamında Yeterli Düzeyde Olduğu Söylenemez. Bu Konu Hakkında Neler Söylemek İstersiniz?

Güzel soru. Haklısınız. Ekonomik ilişkiler henüz istenilen düzeyde değil. Bütün Afrika ile 17 milyar dolar civarında ve yetersiz. Çok problem var. Mesela bir kakao yağı alıyoruz ama nereden? Avrupa'da aracı ülkelerden. Oysa kaynak Afrika. Bu Rusya olarak bizim problemimiz. Bu sene temmuzda Rusya'da zirve olacak. Bu problemleri Afrika Ekonomik Forumu ile çözeceğiz. Bu forum da temmuzda olacak ve büyük stratejik projeler burada görüşülecek. Mesela Mısır'la beraber büyük bir sanayi alanı açıyoruz, Uganda'da da büyük bir kamyon fabrikası olacak. Ama yine de maalesef birkaç problemi yaptırımlar gibi nedenlerle çözmekte zorlanıyoruz. Umarız çözeriz.

Balkan - Afrika İlişkileri

Hangi Esaslar Üzerine Oluşturulmalıdır?

Dajana BARUSİC*

Özet

Afrika kıtasının gelecekteki jeo -stratejik önemi ve potansiyeli büyük dünya aktörlerin dikkatini bu bölge üzerinde çekmektedir. Bazı Afrika ülkelerinin toplumsal ve ekonomik gelişmeleri Afrika dışı bölgeler ile diplomatik, ekonomik, ticari ve kültürel ilişkileri kurmasını zaruri kılmaktadır. Geçmişte asırlar boyunca sömürülen bu topraklarda işgalci devletlerin maddi ve manevi etkisi halen devam etmektedir. Acı tarihinden ders çıkararak, geleceğin uluslararası sisteminde kendi pozisyonunu belirlemek Afrika ülkelerinin önemli bir vazifesidir.

Uluslararası sisteminde yeni kutuplaşmalar bağlamında Afrika ülkelerinin önemli jeo-politik konumuna sahip olan bölgelerle ilişkileri geliştirmeli. Bir Balkan ülkesi olarak Türkiye son 20 yıldır diplomatik hamlelerini, 21. yüzyılın dinamikleri doğrultusunda yürütmüştür. Hem Türkiye'yi hem geçmişte Yugoslavya'yı örnek alarak Batı Balkan ülkeleri de Afrika kıtasında ticari ve ekonomik alanlarından başlayarak, eğitim, sağlık ve diğer sektörlerinde etkisini geliştirmeli.

Bu çalışma gelecekte Balkan bölgesi ve Afrika arasında ilişkilerin ne üzerinde inşa edilebileceğine dair bir fikir sunmayı amaçlamaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısında birtakım tarihi örneklerini verildikten sonra esas günümüz ve geleceğe odaklanacaktır. Çalışmada Türkçe, İngilizce ve Sırpça araştırma eserlerinden istifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Diplomatik İlişkileri, Afrika, Balkan, Uluslararası Sistem.

* Hacettepe Üniversitesi, doktorant, dajanabarusic@gmail.com, ORCID No: 0000-0001-6419-7795.

On What Basis Should Balkan-Africa Relations Be Created?

Abstract

The future geo-strategic importance and potential of Africa attracts the attention of major international system actors to this region. Social and economic developments of some African countries necessitate establishing diplomatic, economic, commercial and cultural relations with non-African regions. Material and immaterial influence of the occupying states in these lands that have been exploited for centuries in the past still continues. It is an important duty of African countries to determine their own position in the international system in the future by learning lessons from their painful history.

In the context of new polarizations in the international system, African countries should develop relations with regions that have an important geopolitical position. As a Balkan country, Türkiye has carried out its diplomatic moves in line with the dynamics of the 21st century for the last 20 years. Taking both, Yugoslavia as an example in the past and Türkiye nowadays, the Western Balkan countries should also develop their influence in the African continent, starting from commercial and economic fields, but also in education, health and other sectors as well.

This study aims to provide an idea on how the relations between the Balkan region and Africa can be built in the future. After giving some historical examples in the second half of the 20th century, the main focus will be on the present and the future. Turkish, English, Croatian and Serbian research works will be used in the study.

Keywords: Diplomatic relations, Africa, Balkan, International system.

Giriş

21. yüzyıl, işbirliği yoluyla uluslararası sistemde kendilerine yer bulmaya çalışacak yeni birliklerin yaratılması anlamında önemli bir dönüm noktası olacaktır. Dünya güçlerin, doğal kaynaklar açısından zengin ancak tarihsel ve siyasi akışından dolayı halen gelişmekte ve yükselmekte olan bölgelerde ortak ülke arayışına yöneleceğini şimdiden görebiliyoruz.¹ Yüzyıllar boyunca marjinalize edilen ve modern çağda açlığın, istikrarsızlığın, hastalığın, siyasi krizlerin ve terörün alanı olarak gösterilen Afrika kıtasının 21. yüzyılda yükselişine başlayacağı varsayılmaktadır.² Bu yükseliş her şeyden önce, uygun koşullar ve işbirliği ile sahip oldukları kaynaklar sayesinde kendilerine ait olan düzeye gelebilecek olan ülkelerinin kendi kendine yeterliliği ve büyük doğal potansiyeli konusunda Afrikalı liderlerin bilinç uyandırmasıyla başlamalıdır.

Bu nedenlerden dolayı, Afrika ülkeleri gelecekte, geçmişlerine bu kadar olumsuz damgasını vuran yayılcı ve sömürgeci fikirlerin olmadığı, karşılıklı yarara dayalı işbirliği vizyonuna talip olan ülkelerde işbirlikçileri arayacaklardır.³

Bu çalışma, Batı Balkanlar bölgesi ile Afrika kıtası arasındaki ilişkilerin oluşumu ve gelişimi hakkında bir fikir vermeyi amaçlamaktadır. Bildirinin ana tezi, söz konusu iki bölge ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkilerin Soğuk Savaş dönemindeki Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti ve günümüz Türkiye Cumhuriyeti örneğinde geliştirilmesi gerektiğidir. Buna göre Türkçe, Hırvatça, Sırpça ve İngilizce dillerinde araştırma eserlerinden ve güncel medyalardaki yazılarından yararlanılmıştır. Bahsedilen dillerdeki literatürün ne yazık ki sınırlı olduğu ve doğrudan iki bölgenin tarihsel bağlamına dayandığı vurgulanmalıdır. Bu da gelecekte her iki tarafın pazar ihtiyaçlarının daha detaylı araştırılması ve analiz edilmesinin ve buna göre kesin istatistiksel veriler kullanılarak iki bölge ülkelerini yakınlaştıracak olan yatırım ve projelerin planlanmasının ne kadar önemli olduğunu bize göstermektedir.

¹ TEPECİKLİOĞLU Elem Eyricce, 'Dünya Siyasetinde Afrika', *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı: 238, ss. 237, 2019.

² SLAVKOVIĆ Milica, '(Mis-)Representations of Africa in the Western Media: Crises, Conflicts, Stereotypes', *The Review of International Affairs*, ss. 64, 2011.

³ ENWERE Chigozie, YILMAZ Mesut, 'Turkey's Strategic Economic Relations with Africa: Trends and Challenges', *Journal of Economics and Political Economy*, sayı 1, ss. 221, 2014.

Bulgular

Soğuk Savaş döneminin beraberinde getirdiği kutuplaşma 20. yüzyılın ikinci yarısının uluslararası siyasi dengelerini oluşturmuştu. 1951 yılına kadar Sovyet Birliği ve Stalin ile birlikte hareket eden Josip Broz Tito, fikir ayrılığından sonra Yugoslavya için yeni bir yol yaratmak durumunda kaldı. Sosyalist yönünü korumak, ulusal ve toplumsal eşitliği yaratmak ve Doğu ile Batı Bloğu devletleri karşısında bağımsız bir tutum sergilemek Yugoslavya'nın en önemli iç ve dış politika hedefleri idi. Yugoslav dış politikası, benzer ekonomik gelişme düzeyindeki ülkelerin yeni bir dünya düzeni vizyonu çerçevesinde hareket etti. 1956 yılına kadar Afrika'nın tüm kuzeyi Yugoslav dış politikasına dahil edildi. Bu düzende, piyasa mübadelesi yoluyla kâr peşinde koşma ile sosyalist kalkınma modeli arasında uyumdan bahsetmek mümkündür. Ayrıca teknolojik olarak belli bir seviyeye ulaşmış olan Yugoslavya'nın, ekonomik izolasyonundan çıkmak için bir ortağa ihtiyacı vardı. Tüm bu faktörler Bağlantısızlar Hareketine katılmasına ve güney ülkelerine yönelmesine neden olmuştur.

Elbette, Batı Balkan ülkeleri ile Afrika kıtasının ilk diplomatik münasebetleri bu dönemde başlamamıştı. Daha 16. yüzyılında Osmanlı Devleti ile ticari ilişkileri olan Ragusa (Dubrovnik), Kuzey Afrika'ya yabancı değildi.⁴

II. Dünya Savaşından önce İtalya Etiyopya'yı işgal ettiğinde Belgrad'ta protestolar yapılarak Etiyopya halkına destek mesajı verilmiştir. Yugoslavya'nın, Afrika kıtası ile başarılı diplomatik ilişkilerinin en önemli nedeni Afrika ülkelerindeki yerli hükümetinin karakterine müdahale etmeden antiemperyalist hedefleri doğrultusunda onun bağımsızlığını destekleme politikasıydı. Örneğin konservatif monarşi siyasi sistemini benimsemiş Etiyopya ve diğer tarafta modernleşme sürecini başlatan Cezayir ile ortak vizyonları bulmaya çalışmıştı. 1946'da bağımsızlığını kazanan Zambiya, kendisini düşmanca bir ortamda buldu. Karayolları ve demiryolları için Mozambik ve Güney Afrika'daki Portekiz kolonisine bağımlıydı. Aynı şekilde bir koloni olan Zimbabve'den de elektrik ithal ediliyordu. Bu durumda Zambiya, şirketleri hidroelektrik santralleri, yollar, okullar ve diğer altyapıları inşa eden Yugoslavya ile işbirliğine yönelirken, Yugoslav devlet kurumları ve ordusu ekonomi ve devlet yönetimi için Zambiyalı personel yetiştiriyor. Yugoslavya, Zambiya'ya geri ödemesiz krediler sağladı, öğrencilerine burslar sağladı ve uluslararası forumlarda Güney Afrika kurtuluş hareketlerinin çıkarlarını kayıtsız şartsız destekledi. Ancak Yugoslavya'nın söz konusu yatırımları hiçbir şekilde 'yardım yapmak' olarak nitelendirilmemelidir. Tito açıkça 'yardım'

⁴ RADONJİĆ Nemanja R., 'Image of Africa in Yugoslavia (1945-1991)', Yayınlanmış Doktora Tezi, Belgrad Üniversitesi Felsefe Fakültesi, ss.46, 2020.

terimine karşıydı, bunun yerine işbirliğine karşıydı, çünkü Energoprojekt ve Energoinvest gibi şirketler Zambiya’da iş yaparak önemli mali kazançlar elde ettiler.

1950’lerde Zambiyalı misafirler ve araştırmacılar Yugoslav üniversitelerinde Güneydoğu Afrika’daki siyasi gelişmelerle ilgili insanları bilinçlendirmek amacıyla çeşitli konferanslar düzenlemişlerdi.⁵ Ülkeler arasındaki ilişkileri güçlendiren hususlardan biri Afrikalı öğrencilerin bu dönemde burslu olarak Yugoslav üniversitelerinde okuma fırsatına sahip olmasıydı.⁶ Bu bilinmeyen kıtayı insanlara yakınlaştırmak için en dikkat çekici yollardan biri sanat olmuştur dolayısıyla Afrika ülkelerinin kültür unsurları tiyatro sahnelerinde bir ironi ve küçümseme duygusu olmadan Yugoslav halkına sunulmuş ve tanıtılmıştır.⁷ Böyle bir Afrika imajı siyasi elitler tarafından yaratılmış olsa da Yugoslav halkı onu kısa sürede benimsemişti.⁸ 1963 yılında Zagreb’de Afrika Araştırmaları Merkezi açıldı. Yugoslavya gelişmişliğini ve modernleşmesini Afrika ülkelerine doktor ve mühendislerini göndererek göstermiştir. Ne yazık ki, Afrika kıtasıyla ilişkilerin daha fazla gelişmesi, Josip Broz Tito’nun ölümü ve onun haleflerinin Yugoslavya’nın başındaki vizyonunu sürdürmemesi nedeniyle durduruldu.

Afrika kıtasında gelişmiş diplomatik bağları ve yatırımları ile lider konumda olan Türkiye Cumhuriyeti, 44 ülkede açtığı büyükelçiliklerle TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Maarif Vakfı, YTB ve THY’nin yumuşak ve kamu diplomasisinde önemli adımlar atmakta ve böylece bölgenin insanları Türkiye’ye daha yakınlaştırmaktadır.⁹ Günümüzde bu konuda ilerleme göstermiş Türkiye ve Sırbistan, Bosna Hersek, Makedonya ve Karadağ için örnek teşkil etmektedir. Slovenya ve Hırvatistan kendi dış politikasını Avrupa Birliği’nin dinamiklerine göre düzenledikleri için bu konuda daha sınırlandırılmış durumdadır fakat buna rağmen potansiyel işbirlikleri tartışılmalıdır. 2016 yılına kadar Avrupa Birliği, Afrika’ya makine ve teçhizat, petrol ürünleri, taşıtlar, elektrikli teçhizat ve ilaç ürünleri ihraç ediyordu.

⁵ <https://www.masina.rs/jugoslavija-i-zambija-razvoj-i-nesvrstanost/>

⁶ <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/povratak-srbije-na-kontinent-buducnosti-12-7-2021>

⁷ VUČETIĆ Radina, BETS Pol, Tito u Africi Slike Solidarnosti, Belgrad: DMD Beograd, ss.10, 2017.

⁸ RADONJIĆ Nemanja R., a.g.e., ss.354.

⁹ DJAMANCA Abdu, ÇAĞLAR Ali, ‘Kamu Diplomasisi Perspektifinden Türkiye – Sahraaltı Afrika İlişkileri’, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, sayı 16, ss. 526, 2023.

Sonuç

Afrika, Balkan siyasetinde ve dış politikasında çeşitli parametre değişimlerine sebep olmalıdır.

Gelecekte Batı Balkan Bölgesi, Afrika ile ilişkilerini iki ana unsur üzerine: günümüzdeki Türkiye'yi ve Soğuk Savaş Dönemindeki Yugoslavya'yı örnek alarak geliştirmelidir. 1950-1980 yılları arasında Yugoslavya ve Afrika kıtasındaki bazı ülkelerin işbirlikleri ve dost ilişkileri Bağlantısızlar Hareketi'nin temelini teşkil etmekteydi. Geçmişte iki bölge birbirini tanıdı, birlikte hareket edebileceği alanları belirledi ve iki kutuplu siyasi sistemine karşı durmaya çalıştı. Uluslararası sistemdeki yeni kutuplaşmalara şahit olduğumuz 21. yüzyılında iki bölge arasında diplomatik, ticari, ekonomik ve kültürel ilişkilerin tekrar kurulması ve geliştirilmesinin vizyonu önemlidir. Öncelikle iki coğrafyanın yakınlaşmasına yol açacak çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalar akademik çerçevesinde başlayıp güncel sorunlar, kültür, siyaset, ticaret, ekonomi ve diplomasi alanlarına da yansımalıdır. İlerleyen dönemde her iki coğrafyanın doğal kaynaklar konusundaki potansiyeli daha da önemli bir konuma gelecektir dolayısıyla birbirine sunabilecek fırsatları değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- DJAMANCA Abdu, ÇAĞLAR Ali, 'Kamu Diplomasisi Perspektifinden Türkiye – Sahraaltı Afrika İlişkileri', Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, sayı 16, s. 513–530, 2023.
- TEPECİKLİOĞLU Elem Eyricce, 'Dünya Siyasetinde Afrika', *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı: 238, s. 237 – 240, 2019.
- YILMAZ Tuğrul Oğuzhan, 'Türkiye-Afrika İlişkilerinin Güvenlik Boyutu: Türk Savunma Sanayii Ve Afrika', *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı: 237, s.41 – 66, 2018.
- ENWERE Chigozie, YILMAZ Mesut, 'Turkey's Strategic Economic Relations with Africa: Trends and Challenges', *Journal of Economics and Political Economy*, sayı 1, s. 216-230, 2014.
- SLAVKOVIĆ Milica, '(Mis-)Representations of Africa in the Western Media: Crises, Conflicts, Stereotypes', *The Review of International Affairs*, s. 63-88, 2011.
- NEUBERGER Benyamin, 'The African Concept of Balkanisation', *The Journal of Modern African Studies*, sayı 3, s. 523-529, 1976.

RADONJIĆ Nemanja R., 'Image of Africa in Yugoslavia (1945-1991)', *Yayınlanmış Doktora Tezi*, Belgrat Üniversitesi Felsefe Fakültesi, 2020.

VUČEVIĆ Radina, BETS Pol, *Tito u Africi Slike Solidarnosti*, Belgrat: DMD Beograd, 2017.

Erişim linkleri

<https://www.danas.rs/vesti/drustvo/balkan-i-podsaharska-afrika-dva-globalna-bauka/>

<https://pisjournal.net/osman-softic-afrika-moze-postati-kontinent-buducnosti/>

<https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/povratak-srbije-na-kontinent-buducnosti-12-7-2021>

<https://www.wb6cif.eu/2019/09/30/free-trade-with-the-african-union-a-chance-for-the-western-balkans-economy/>

<https://balkaninsight.com/tag/south-africa/>

<https://www.gradnja.rs/14-projekata-jugoslovenskih-modernista-u-afri-i-bliskom-istoku/>

<https://www.politika.rs/sr/clanak/395745/Srbija-ide-stopama-SFRJ-u-Africi>

<https://www.politika.rs/sr/clanak/383786/Kako-su-Tita-docekivali-u-Africi>

<https://www.masina.rs/jugoslavija-i-zambija-razvoj-i-nesvrstanost/>

Aşağı Öveçler, 1330. Sk.
No:12, 06460 Çankaya/Ankara
Tel: +90 312 473 80 41
Faks: +90 312 473 80 46
E-posta: sde@sde.org.tr
www.sde.org.tr